МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Одеська юридична академія»

Південний регіональний центр
Національної академії правових наук України

ПРАВОВІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

20 травня 2016 року
м. Одеса

У двох томах

Том 1

Одеса
«Юридична література»
2016

УДК 340(477)(063)
ББК 67(4Укр)я43
П685

Перший том збірнику матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції» відображає результати філософських, політичних, соціологічних, загальнотеоретичних та історико-правових досліджень держави та права. Розглядаються актуальні проблеми міжнародного права, права Європейського союзу і порівняльного правознавства, сучасного конституціоналізму, морської та митної політики держави. Приділено увагу питанням трудового, земельного, аграрного та екологічного права, права соціального забезпечення. Аналізуються проблеми застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у правовій сфері.

Видання буде корисним для наукових працівників, викладачів, докторантів, аспірантів, студентів вищих юридичних навчальних закладів, юристів-практиків, а також для політологів та соціологів, які цікавляться особливостями правового розвитку сучасної України.

Відповідальний редактор ***М. В. Афанасьєва***

Друкується за рішенням вченої ради Національного університету «Одеська юридична академія» *(протокол № 5 від 8 квітня 2016 р.)*

Матеріали видано в авторській редакції.

© Національний університет «Одеська юридична академія», 2016
© Південний регіональний центр Національної академії правових наук, 2016

ISBN 978–966–419–261–0 (у 2 т.)
ISBN 978–966–419–262–7 (т. 1)

ПРИВІТАННЯ ПРЕЗИДЕНТА НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ» С. В. КІВАЛОВА

Вельмишановні учасники конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції»! Для мене велика честь привітати вас на відкритті цього значущого для науки заходу!

Сьогодні наша держава знаходиться у складних умовах соціальних, політичних та економічних реформ, що ставлять нові виклики для юридичної науки і потребують відповідних підходів їх вирішення. Розуміння багатогранності та складності цих явищ, що відбуваються у державі, об'єднує дослідників різних шкіл і напрямів вітчизняної юриспруденції. Особливого значення набувають процеси імплементації міжнародних та європейських стандартів у національне законодавство у контексті євроінтеграційного шляху, який обрав для себе Український народ.

Матеріали конференції представляють собою збірник наукових робіт представників Одеської школи права й інших науковців, практичних працівників, які відгукнулися на пропозицію обговорення актуальних питань правової реальності. У цих роботах відображається внесок кожного у розвиток правових інститутів, норм, категорій, окремих напрямків правового регулювання, зміцнення тих надважливих сфер правового життя, які мають велике значення в умовах транзиції суспільства. Зрозуміло, що не всі запропоновані положення знайдуть свій розвиток у законодавчій або науковій сфері, однак вектор розвитку, до якого тяжіє правове поле сучасної України, очевидний.

У представленому збірнику значна увага приділяється сутності права, встановленню його цінності та значимості у житті людини, суспільства і держави, розкриттю ролі сучасної юридичної еліти у забезпеченні євроінтеграційних процесів у суспільстві.

Реформування державності та права потребує глибокого філософського осмислення, оскільки право — одна із сфер людського буття, що вимагає філософського обґрунтування. Важливими у цьому контексті видаються розробки стосовно ролі філософських категорій в усвідомленні правових проблем, етико-політичних поглядів Сократа, філософського змісту предметної зацікавленості професійної етики юриста.

Найбільша кількість доповідей стосується актуальних граней загальнотеоретичної юриспруденції. Це зумовлено, у першу чергу, тим, що під впливом глобалізації, індивідуалізації й інформатизації суспільства відбуваються зміни у правовій реальності. На сучасному етапі

трансформації суспільства, держави та права відбувається становлення загальнотеоретичної юриспруденції як науки, у межах якої розглядаються філософські та методологічні питання права та держави, формуються найважливіші концептуальні ідеї та методологічні принципи, визначаються підходи та методи засвоєння правових і державних реалій життя суспільства.

Саме загальнотеоретична юриспруденція визначає категорії юриспруденції, формує її методологічний та понятєво-категоріальний інструментарій, виробляє зв'язки, розкриває можливості в осягненні права та держави, а також їх окремих складових. Через це досить значущими й водночас новаторськими є дослідження динаміки права, емотивної природи права, загальних орієнтирів й обмежень сильної держави, колективних суб'єктів міської правової системи, функціонального розуміння верховенства права, антропологічного повороту в осягненні правової культури й ефективності норм права, лінгвістичного інструментарію загальнотеоретичної юриспруденції.

Головним завданням інститутів публічної влади є забезпечення стабільності політичної системи, яка сприяє задоволенню суспільних вимог та відповідності економічним, зовнішньо- та внутрішньополітичним реаліям. Стрімкі зміни у політичному процесі України зумовлюють особливу актуальність дослідження політичних та соціологічних засад державно-правового розвитку, зокрема основних параметрів оцінки євроінтеграційних стратегій України, глокалізації як глобальної моделі сучасних етнополітичних процесів, соціологічних дилем теорії політичного вибору, нейромережевого моделювання процесів міжнародного співробітництва, вітчизняного гендерного квотування у виборчому процесі, політичної кризи в Україні на початку 2016 року, міграційної кризи ЄС.

Окрема частина матеріалів конференції присвячена дослідженню проблем українського конституціоналізму, що є актуальним у світлі конституційно-правових реформ. Конституційне реформування та модернізація відбуваються в умовах політичної боротьби та буремних суспільних подій, які важко відокремити від доктринального осмислення конституційно-правових норм, суперечностей стосовно оновлення Основного Закону України. З визначенням мети та змісту сучасного етапу конституційного реформування та модернізації пов'язані конституційна природа правотворчого інтересу, державна політика України у соціально-культурній (духовній) сфері, поняття та структура права брати участь у місцевому самоврядуванні, конституціоналістика у системі гуманітарного знання, питання конституційного права ЄС, державний суверенітет як елемент конституційно-правового статусу Української держави, ерозія конституційної юрисдикції тощо.

Значну увагу науковці приділили проблемам міжнародного права та інтеграційних процесів. Досліджуються також питання впливу

євроінтеграційних процесів у сфері транснаціонального кримінального права й аналізуються процеси зближення стандартів кримінальної відповідальності у державах-членах Європейського Союзу.

Реформи, які здійснюються останнім часом у сфері правового забезпечення праці, об'єктивно зумовлюють удосконалення правового регулювання трудових правовідносин. Незважаючи на всі зміни, які здійснюються, є ще чимало невирішених проблем, як на теоретичному, так і на практичному рівні. Серед них, зокрема, виділяють відповідальність роботодавця, участь вільно обраних представників працівників у погодженні актів роботодавця, співвідношення юридичного складу та складного юридичного факту у трудовому праві, територіальну угоду як акт соціального діалогу тощо.

Особливу увагу привертає консолідація дослідників для вирішення конкретних правових проблем, тому що в умовах євроінтеграції України постає важливе завдання проведення комплексних фундаментальних та прикладних досліджень з метою забезпечення функціонування правової і соціальної держави, ефективних механізмів гарантування та захисту прав і свобод людини. Немає сумнівів, що результати роботи міжнародної науково-практичної конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції» сприятимуть розробці відповідних наукових орієнтирів, концепцій та юридичних категорій.

Щиро вітаю усіх науковців із професійним святом — Днем науки! Дякую за вашу сумлінну роботу, бажаю вам міцного здоров'я, нових звершень, великих перспектив і успіхів!

Сергій КІВАЛОВ,
президент Національного університету
«Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
заслужений юрист України,
народний депутат України

Розділ І

ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ

ИВАКИН А. А.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
заведующий кафедрой философии, доктор философских наук, профессор

ЛЕВ ТОЛСТОЙ И НИКОЛАЙ ФЁДОРОВ О ПРАВЕ ЧЕЛОВЕКА НА БЕССМЕРТИЕ

«Мне нужно знать смысл моей жизни!» — восклицал Лев Толстой в своей «Исповеди». И уточнял далее: «а то, что она есть частица бесконечного, не только не придает ей смысла, но уничтожает всякий возможный смысл» [1, с. 127]. И выразил то, что он считал главным: «Есть ли в моей жизни такой смысл, который не уничтожался бы неизбежно предстоящей мне смертью?» [1, с. 122].

Толстой постоянно искал «такой смысл» в науке, в философии, в религии, в искусстве, в практике жизни обычных людей, но нигде его не находил.

«Дар напрасный, дар случайный, жизнь, зачем ты мне дана?» — писал другой гений, усугубляя далее свой вопрос: «Иль зачем судьбою тайной ты на казнь осуждена?» Не нелепость ли? Дана и в то же время «на казнь осуждена»! Причем, заметьте, не на смерть, а на казнь! Может быть, в этом и заключается главный акцент вопрошания, причем не только у Пушкина, но и у Толстого?

И, в самом деле, Лев Николаевич часто вспоминает, какое тяжкое впечатление произвело на него в бытность его в Париже зрелище казни преступника. Он пишет, что тогда он «... понял — не умом, а всем существом, — что никакие теории разумности существующего и прогресса не могут оправдать этого поступка...» [1, с. 113]. И это он говорит о казни отъявленного злодея, а что тогда уж говорить об ожидающей его самого «казни»? За что его-то, талантливого и благородного, не сделавшего людям ничего такого, за что полагается предавать смертной казни!?

Не случайно Льва Толстого очень интересовала судьба невинно казненного Сократа. И внимая при этом точке зрения Шопенгауэра, Будды, библейского Соломона и других мыслителей, он завершает эту часть своего очерка весьма пессимистически: «Обманывать себя нечего.

Всё — суета. Счастлив, кто не родился, смерть лучше жизни; надо избавиться от нее» [1, с. 132].

Толстой, кажется, не замечает, что избранная им компания мыслителей весьма неоднородна: если одни — и Толстой слышит лишь их — действительно презирают жизнь и говорят о предпочтительности для человека полного отсутствия его бытия, то вот у Сократа и Будды жизнь и уход из нее представляют собою взаимосвязанные необходимые этапы некоего целого. «Мы приближаемся к истине только настолько, насколько мы удалимся от жизни». Цитируя эти слова Сократа, Толстой не замечает, что для Сократа жизнь и смерть — это последовательные этапы познания истины. Сократ убежден в том, что после смерти его ждет встреча с Гомером, Гесиодом и другими некогда жившими, но ушедшими из жизни великими людьми, то есть Сократ, причем достаточно уверенно, ждет продолжения своего бытия в иной форме. Поэтому для него не имеет особого значения, умрет ли он естественной смертью или же посредством казни, главное, что смерть сулит ему самую значимую для него награду: познание Истины. Смерть для Сократа есть благо.

Вот Сократовой-то веры как раз и не хватает Толстому, считающему смерть злом, недопустимым насилием, лишающим его жизнь всякого смысла.

В связи со сказанным позволю себе предположить, что знакомство с Николаем Фёдоровым пролило на душу великого писателя-мыслителя бальзам надежды на то, что продолжение жизни после смерти возможно, но не в результате чуда, в которое он как рационально мыслящий человек поверить не может, а — вполне естественным путем. Вот выдержка из письма Льва Николаевича учителю его детей В. И. Алексееву: «Есть и здесь люди. И мне дал бог сойтись с двумя. Орлов один, другой и главный Николай Фёдорович Фёдоров. Это библиотекарь Румянцевской библиотеки. Помните, я вам рассказывал. Он составил план общего дела всего человечества, имеющего целью воскрешение всех людей во плоти. Во-первых, это не так безумно, как кажется. (Не бойтесь, я не разделяю и не разделял никогда его взглядов, но я так понял их, что чувствую себя в силах защитить эти взгляды перед всяким другим верованием, имеющим внешнюю цель.) Во-вторых, и главное, благодаря этому верованию он по жизни самый чистый христианин» [2, с. 897]

Вот это всё очень важно для Толстого: оказывается, можно быть «самым чистым христианином» и придерживаться, пусть даже лично тобою откорректированных, но совершенно лишенных мистики, проектов Н. Фёдорова по воскрешению людей.

И никогда позже Л. Н. Толстой не отказывался от этой «не такой безумной, как кажется» идеи и через десять лет после письма Алексееву, в письме И. М. Ивакину, сотрудничавшему с Л. Толстым и находившемуся в дружеских отношениях с Н. Фёдоровым, он говорит о том, что миросозерцанию Николая Федоровича всегда сочувствовал и сочувствует

как делу, стоящему труда и как *делу общему* для всего человечества. [3, с. 235. Курсив мой. — А. И.]. Кстати, не это ли письмо Толстого Ивакину подсказало название для книги, обобщающей идеи Н. Фёдорова, изданной после его смерти его учениками в поселке-крепости Верном (ныне это — славный своими философами город Алматы)?

Н. Фёдоров считал, однако, что Лев Толстой так и не преодолел своего стремления убедить себя, что смерть — «хорошая вещь», разделяя тем самым вековые заблуждения «интеллигентной Европы», тогда как на самом деле, по глубокому убеждению Н. Фёдорова, «смерть и сознание — два непримиримых врага, ибо смерть есть слепота» [4, с. 639]. Она есть, как выражался Федоров, высшая мера наказания [4, с. 79] за то, что мы еще очень недалеко ушли от животных, то есть она дана нам за грехи наши, ибо мы не есть еще подлинные люди, которым смерть будет не нужна. «...Воскрешение ... есть полное торжество нравственного закона над физической необходимостью» [4, с. 198].

Я, автор данной статьи, считаю, что жизнь и философские идеи этих, таких разных и в то же время столь схожих в преданности своим интеллектуальным и практическим исканиям, выдающихся людей сыграли огромную роль во внедрении в сознание человечества того, что одно из фундаментальных естественных прав человека — *право на жизнь* имеет под собой более глубокое основание — *право на бессмертие*.

Список использованных источников

1. Толстой Л. Н. Исповедь // Собр. соч.: в 22 т. — Т. 16. — М., 1983.
2. Толстой Л. Н. Письма // Собр. соч.: в 22 т. — Т. 18. — М., 1984.
3. Толстой Л. Н. Письма // Собр. соч.: в 22 т. — Т. 19. — М., 1984.
4. Фёдоров Н. Ф. Философия Общего Дела. — М., 1982.

КАПУСТІНА Н. Б.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри філософії, кандидат юридичних наук, доцент

ЕТИКО-ПОЛІТИЧНІ ПОГЛЯДИ СОКРАТА

Значення Сократа для всієї європейської думки Ортега-і-Гассет висловив так: «Одного разу на афінській площі Сократ відкрив розум...» [3, с. 26]. Це стало відправною точкою антропоцентричного сприйняття світу сучасною людиною. І не даремно дотепер ми згадуємо крилате вираження яке використовував Сократа «Пізнай самого себе».

Відійшовши від натурфілософських уподобань своїх попередників Сократ у центр уваги ставить етико-політичну проблематику. Проблема

людини органічно вплетена в основи світогляду видатного античного мислителя. Адже саме з його іменем пов'язують поворот до людини у давньогрецькій філософії. Сократ вперше зробив людину центральною проблемою філософського дискурсу у всій її багатогранності. Філософія Сократа має помітно виражений практичний характер. Її серцевину складають розмисли про сенс людського буття, потреби та інтереси людини, норми та способи її поведінки в межах власного соціального оточення. Тому провідними в філософії Сократа стають відповідно проблеми моралі, етики, політики, держави і права.

Головним завданням свого життя він вважав навчити людей мислити. Спілкуючись з людьми, Сократ прагнув змусити їх міркувати про їх дії і життєві ситуації, про основні принципи і погляди, які визначають їх вчинки і слова. Метою Сократа було, щоб в ході розмови його співрозмовник сам усвідомив про що йде мова а не сприймав те про що він говорить як істину без належного розуміння. Основний зміст етичних роздумів Сократа стосується проблем моралі: що таке добро і зло, справедливість і несправедливість.

Принципи сократівської етики полягають у наступному:

– чеснота і знання утворюють єдність

– людина знає, що таке справедливість поступає справедливо

– знаючи, що таке справедливість і дотримуючись справедливості людина щаслива.

На підставі цього він вважав, що джерелом моральної досконалості є знання. Хоч Сократу все ж не вдалося дати остаточну відповідь на онтологічне питання про природу моралі, але він сприяв постановці питання моральності на гносеологічному фундаменті.

Якщо в етичній сфері своєї філософії Сократ стверджує, що чеснота — це знання, то у політичній сфері наслідком подібного висновку стає необхідність доручити державне управління та законодавчу діяльність лише тим, хто цим знанням володіє. Такому імперативу освіченого правління філософ протиставляє не тільки спадкові форми передачі влади (знання не може забезпечуватися походженням), але й демократію (випадковість жеребкування його тим більше не забезпечує).

Принцип законності стає однією з найголовніших підстав для класифікації Сократом різних форм державного устрою та управління. Розрізняючи царство і тиранію, він стверджує: якщо влада основана «на волі народу і на державних законах», то це — царство, але якщо влада проти волі народу і основана не на законах, а лише на свавіллі правителя, то це — тиранія. Сам Сократ негативно відносився до тиранії як режиму беззаконня, свавілля і насильства. Підкреслюючи недовговічність тиранії, він відмічав, що тиран, що знищує неугодних йому корисних громадян, неодмінно буде незабаром покараний і сам. Форми правління він поділяє на аристократією — якщо воно здійснюється особами, що виконують закони; плутократію — якщо воно

здійснюється найбагатшими; та демократію — якщо воно здійснюється усіма [2, с. 236].

Хоча влада у тлумаченні Сократа має чітко виражений патерналістський характер (Батьківщина і закони повинні бути дорожчими за батька й матір, саме вони є для громадян найвищими батьками, вихователями та повелителями), для подальшого становлення європейської політико-правової думки значимішим було те, що він чи не вперше сформулював власний варіант концепції договірних відносин між державою та її членами (громадянами). Причому договірний характер цих відносин мал, на його переконання, гарантуватися можливістю їх добровільного припинення: будь-який афінянин після досягнення повноліття повинен мати право вільно покинути разом зі своїм майном Афіни та податися у будь-яку іншу державу чи колонію. Проте, якщо він все ж таки залишався, то тим самим добровільно приймав громадянство, а значить, погоджувався підкорятися всім законам та розпорядженням держави і її органів, навіть якщо самі ці закони й розпорядження недосконалі [2, с. 237].

Етико-політичні погляди Сократа є складовою частиною усієї його моральної філософії, у рамках якої етичне і політичне знаходиться в тісному зв'язку. Раціоналістичне та логічно-понятійне осмислення об'єктивної природи моралі, права та заснованої на їх засадах чесноти приводить Сократа до висновку, що чеснота в цілому, як і політична чеснота зокрема, є знанням. Моральна чеснота, за Сократом, та різні її прояви — такі як благочестя, мудрість, розсудливість, мужність, справедливість та ін. — також представляють собою знання, котре й забезпечує вибір блага і відхилення зла [4, с. 60–61]. Тому не буде перебільшенням стверджувати, що у Сократа «пізнання є необхідною умовою доброго вчинка» [1, с. 285].

Список використаних джерел

1. Волинка Г. І. Філософія Стародавності і середньовіччя в освітньому контексті: навч. посібник / Г. І. Волинка — К.: Вища освіта, 2005. — 544 с.
2. История политических и правовых учений. Древний мир. — М.: Наука, 1985. — 349 с.
3. Ортега-и-Гассет Х. Что такое философия? Лекция V / Х. Ортега-и-Гассет // Что такое философия? — М., 1991. — С. 95–108.
4. Фролов Э. Д. Огни Диоскуров: Античные теории переустройства общества и государства / Э. Д. Фролов. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1984. — 192 с.

ШАМША І. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри філософії, кандидат філософських наук, доцент

ФІЛОСОФСЬКИЙ ЗМІСТ ПРЕДМЕТНОЇ ЗАЦІКАВЛЕНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ЮРИСТА

Професійна етика юриста — галузь знання, яка останнім часом активно розвивається. Це не може здивувати, адже в українському суспільстві чітко сформувався запит на моральне правосуддя, якому довіряють сто відсотків громадян. Таке правосуддя є спільною метою і філософа, і юриста. Саме таке правосуддя відповідає інтеграції України в європейське співтовариство.

Проте, філософсько-юридичний дискурс щодо професійної етики юриста, та її структурних елементів (судової етики, адвокатської етики тощо) багатий на непорозуміння, суперечності та думки, які відміняють одна одну. Складається враження, що професійна етика юриста в розумінні юриста — це інша етика, ніж професійна етика юриста в розумінні філософа і, навіть, інша етика, ніж етика як така. Тому першим завданням дослідника є завдання визначення предмета професійної етики юриста, адже з визначення предметної зацікавленості тієї, або іншої галузі знання починається будь-який дискурс в науковій площині.

Що потрібно врахувати, визначаючи предмет професійної етики юриста? Логічно було б припустити, що професійна етика юриста постає видом професійної етики, а професійна етика — видом етики. Відношення між поняттями «етика», «професійна етика» та «професійна етика юриста» є класичним обмеженням поняття, коли кожне наступне поняття постає видом попереднього. Тому не логічно, коли поняття, яке дослідник отримує наприкінці логічного ланцюга, суперечить та прагне відмінити вихідне поняття. Це означає, що визначення предмету професійної етики юриста повинно починатися з визначення предмету етики. Почнемо й ми з цього.

Автор даного тексту свого часу в одній зі своїх публікацій запропонував визначення предмету етичного знання [2, с. 161]. Предмет етики — це мораль і моральність, поле морального вибору людини в аспекті людського буття або небуття. Окремо підкреслюємо, що питання людського буття (а не простого існування) є дуже важливим у визначенні предмету етичного знання, інакше етика здатна втратити своє філософське коріння і перетворитися на галузь гуманітарного знання, будучи зведеною до сукупності певних приписів та норм. Саме цей, останній елемент запропонованого визначення, дає побачити головне запитання етичного знання: «Що означає бути людиною?». Навколо цього запитання і вибудовується будь-яка етика, постаючи відповіддю на це запитання.

Оскільки професійна етика юриста є видом професійної етики, а остання — видом етики, то головне етичне запитання в дещо видозміненому вигляді зберігається і в її видах. Так, професійна етика головним запитанням має запитання: «Що означає бути людиною певної професії?», а професійна етика юриста вибудовується навколо запитання: «Що означає бути людиною, коли ви адвокат, суддя, прокурор тощо?». Дуже важливо зрозуміти, що відповіді на запропоновані запитання не передбачають відповіді на запитання «Що означає бути професіоналом?». Хоча, професійна придатність має яскраво виражений етичний аспект, і сама по собі знімає багато етичних запитань як неактуальних. Проте, це — тема для окремого дослідження. Для нас же важливіше те, що головне запитання професійної етики, якщо бажаєте, трансформується в запитання: «Як залишитися людиною, коли ви *вчитель*?», «Як залишитися людиною, коли ви *лікар*?», «Як залишитися людиною, коли ви *юрист*?». А головне запитання професійної етики юриста трансформується у запитання: «Як залишитися людиною, коли ви *суддя*?», «Як залишитися людиною, коли ви *адвокат*?», «Як залишитися людиною, коли ви *прокурор*?» (відповідно — нотаріус, слідчий, юрисконсульт тощо). Отримати відповіді на ці запитання не так просто, як може здатися на перший погляд, але це, поки що — не наше завдання, бо ми бажаємо визначитися з першими питаннями професійної етики юриста, а не зануритися в цю етику.

Тепер можна повернутися до проблеми визначення професійної етики юриста. Якщо прийняти, що предметом етики є *мораль і моральність, поле морального вибору, в аспекті людського буття або небуття*, то предметом професійної етики буде: *мораль і моральність вчителя, лікаря, юриста, поле морального вибору представників цих професій, в аспекті людського буття або небуття*. А предметом професійної етики юриста буде *мораль і моральність судді, адвоката, прокурора, поле морального вибору представників цих професій, в аспекті людського буття або небуття*.

Які переваги ми отримали завдяки запропонованому визначенню? *По-перше*, предмет професійної етики юриста не вийшов за межі предмету етики як такої, що відповідає всім вимогам логіки. *По-друге*, ми визначили не мораль і моральність *в* професіях судді, прокурора і адвоката, а мораль і моральність судді, прокурора, адвоката. Це дозволило нам уникнути розуміння цього «в», яке так не влаштовувало М. Гайдеґґера — на зразок одягу *в* шафі, або води *в* стакані [1, с. 54]. У визначення предмету професійної етики юриста не можна закладати, так сказати, «зовнішність» моралі і моральності відносно діяльності юриста, як випливає з деяких юридичних визначень. В цих визначеннях професійна діяльність юриста латентно розуміється або як позаморальна, або як аморальна. Важливо, щоб визначення предмету професійної етики юриста передбачало те, що мораллю і моральністю й так пронизано всю юридичну діяльність. І це соме тому, що юрист передусім є

людиною, а потім вже — юристом. Саме це є визначальним аспектом цієї галузі знання. *По-третє*, дуже важливо зрозуміти, що професійна етика юриста дозволяє сягнути людського буття судді, прокурору, адвокату тощо. Вона вказує на те, що питання людського буття є важливим питанням для представників цих професій.

На наше глибоке переконання, лише розуміння вищевикладених думок уможливлює створення морального правосуддя в Україні, якому довіряють сто відсотків громадян. Україна потребує моралі і моральності юристів як внутрішніх засад їхньої діяльності, а не лише як зовнішніх формальних приписів, за виконанням яких будуть стежити (нехай навіть) *спеціальні* інстанції.

Список використаних джерел

1. Хайдеггер М. Бытие и время / Мартин Хайдеггер; пер. с нем. В. В. Бибихина. — Изд. 2-е, испр. — СПб.: Наука, — 2002. — 451 с. — (Серия: Слово о сущем).
2. Шамша І. В. Роль категорій загального і одиничного при визначенні предмету етичного знання / І. В. Шамша // Мультиверсум. Філософський альманах / гол. ред. Лях В. В. — К., 2011. — Вип. 6(104). — С. 155–166.

МАТЮШИНА И. И.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
доцент кафедры философии, кандидат философских наук

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ИНТЕРПРЕТАЦИИ В ФИЛОСОФИИ Э. БЕТТИ

В истории философской герменевтики XX столетия имя итальянского философа Эмилио Бетти занимает значительное место. Об этом факте все, кто изучал философскую герменевтику по украиноязычным и русскоязычным переводам основных философских текстов, узнавали только из учебников. Возможность познакомиться с основной работой автора, который повернул развитие герменевтики XX столетия в методологическое русло, был оппонентом Г.-Г. Гадамера, появилась совсем недавно. В 2011 году вышел русскоязычный перевод работы Эмилио Бетти «Герменевтика как общая методология наук о духе» [1], и у нас появилась возможность обратиться к первоисточнику и проанализировать основные положения данной концепции.

Уже само название работы отсылает нас к дильтеевскому разделению наук на науки о духе и науки о природе, и как будто указывает на то, что автор будет продолжать дильтеевскую традицию философской

герменевтики. Действительно, одним из ключевых понятий герменевтики Э. Бетти является понятие «объективируемый дух», без прояснения которого становятся неясными ни сама возможность понимания, ни герменевтические каноны, сформулированные Бетти, ни предмет спора с Г.-Г. Гадамером.

Проясняя свою позицию, автор указывает на диалектику, лежащую в основе процесс истолкования, это диалектика объективного и субъективного: «...именно объектированное смысловое содержание, проникнутая духом материя, затрагивает нас своей чистотой и глубиной. Одно дело — то, что мы черпаем из высоких произведений для собственного образования и самовоспитания; другое — когда мы обнаруживаем, что в космосе объективаций духа есть смысловые содержания, которые мы признаем, как превосходящие нашу субъективность и к которым мы в понимании приближаемся не столько собственными силами, сколько благодаря тому, что они нас к себе восхищают» [1, с. 138–139]. Итак, объективное — это совокупность всех универсальных форм человеческой культуры, выкристаллизированное, значимое для любого субъекта. Субъективное, с одной стороны противостоит объективному, а с другой стороны, именно благодаря субъективности и возникает способность осознавать объективные значения [1,с. 26]. Таким образом, объективизируемый дух — это некие инвариантные смыслы (современным языком — концепты) выработанные всей человеческой культурой, которые воплощаются, по мнению Э. Бетти, в смыслосодержащие формы. «Истолкование возможно, — пишет Бетти, — лишь применительно к смыслосодержащим формам; при этом «форма» определяется весьма широко, а именно как единая структурная взаимосвязь многих воспринимаемых элементов, причем эта взаимосвязь должна быть пригодна к тому, чтобы сохранять в себе отпечаток духа, который сотворил ее и воплощен в ней» [1, с. 14–15]. Следуя логике размышлений философа, мы можем утверждать, что истолкование — это работа по обнаружению объективных, инвариантных смыслов, заложенных в смыслоформах, а главная «добродетель» интерпретатора — объективность, то есть «добросовестное подчинение [интерпретатора смыслу]» [1, с. 26].

Именно в понимании целей интерпретатора, а также в вопросах, какой смысл обнаруживает интерпретатор и что является смыслом, лежит принципиальное разногласие в позициях Э. Бетти и Г.-Г. Гадамера. Э. Бетти обвиняет Гадамера в «потере объективности» [1, с. 90–91] и в «оценивающем наделении смыслом» [1, с. 81], то есть в субъективизации смысла и процессов понимания.

Принципиальная позиция Э. Бетти по поводу того, что является объектом интерпретации, лежит в основе его первого герменевтического канона — канона автономии объекта: «...искомый смысл нельзя вложить в смыслосодержащую форму по наитию, произвольно, смысл нельзя, так сказать, подбросить, напротив, он должен быть извлечен из

этой формы» [1, с. 29]. Этот канон направлен против субъективизации смысла. Смысл объективен.

Второй канон — канон смысловой связности — следует традиционному пониманию соотношения части и целого внутри текста. Этот принцип целостности текста, по мнению Бетти, приводит к прояснению объективного смысла, выраженного в смыслоформах. «Тот факт, что взаимодействие между частями и целым, т. е. их внутренняя когерентность и внутренний синтез, отвечает определенной потребности нашего духа — потребности, общей для автора и интерпретатора, ясен, надо думать, уже здравому человеческому рассудку» — пишет Бетти [1, с. 32].

Канон актуальности понимания основан на беттиевской диалектике объективного и субъективного и призван показать значимость субъекта в процессе интерпретации объективных смыслов. Интерпретирующий субъект должен быть готов к совместному действию, сотворчеству, благодаря которому, в конечном итоге, и формируются объективные смыслы, он должен в своем сознании «...изнутри осуществить обратный перевод чужой мысли, фрагмента прошлого, вспоминаемого переживания, в собственную жизненную актуальность, т. е. в рамках собственного опыта (посредством своего рода перемещения) приспособить их к своему собственному духовному горизонту и включить в него...» [1, с. 40]. Именно этот процесс дает возможность приобрести новый духовный опыт, объективизировать дух в субъективном сознании. Этот процесс не происходит автоматически, он требует усилий.

Канон смысловой адекватности понимания Э. Бетти формулирует как требование конгениальности, смыслового соответствия субъекта и объекта интерпретации, так называемого смирения перед объективностью смысла и отказ от предрассудков.

Нужно отметить, что формулируя герменевтические каноны Бетти указывал на то, что он систематизирует и концентрирует уже известные принципы герменевтического анализа, каждый раз связывая свою точку зрения с предыдущей традицией. Однако, мы видим оригинальную философскую позицию, оказавшую существенное влияние на дальнейшее развитие герменевтики XX-XIX столетий.

Список использованных источников

1. Бетти Э. Герменевтика как общая методология наук о духе / Э. Бетти; пер. с нем. Е. В. Борисов. — М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2011. — 144 с.

НИКИТЧЕНКО О. Е.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри філософії, кандидат філософських наук

КОНСЮМЕРІЗМ І РЕЛІГІЯ

Консюмерізм (від англ. *consume* — споживати) — термін, який спочатку характеризував лише процес поширення протестантизму із США по всьому світу, що водночас з релігійною формою експортувало також північно-американські життєві стандарти, менталітет і систему цінностей за межі США й Канади, насамперед у Латинську Америку та Африку. Зараз можна констатувати, що активним об'єктом консюмеризму є постсоціалістичні країни. З Америки його експортують сюди не тільки протестанти, але й представники інших деномінацій, зокрема мормони, євреї за Ісуса та інші нові релігійні течії.

Зрозуміло, що споживання, як один з аспектів економіки, процес задоволення потреб у суспільстві споживачив, потребує багатоаспектного аналізу, з точки зору усіх дисциплін гуманітарного знання. Філософське (релігієзнавче) бачення цього явища не є лише єдино можливим, але можна розглядати його як редукційну конструкцію, так само не можна у цьому сенсі наполягати лише на економічному аналізі консюмерізму у консюмерному суспільстві. Це зауваження потрібне тому,що у засобах масової інформації панує часто-густо спроба піддати усе сучасне розмаїття релігійного життя як бажання суто комерційне, спроби заробити на почуттях віруючої людини, що низводить розуміння реальної проблеми доби косюмеризма на рівень середньовічних уявленнь про засновників релігій як «трьох обманщиків». Не рідко Рону Хаббарду приписують вираз: «Якщо бажаєш заробити мільйон, зроби свою релігію». Ми не відкидаємо можливість використання релігійних інституцій у комерційних цілях, дотримуємося установи, що більшість релігійних організацій має не лише сакральний але й мирський вимір. Саме в останньому діють усі економічні засади на яких ґрунтується ця діяльність.

Отже, якщо сучасне суспільство консюмеризується, то який вплив це має на релігійне життя й навпаки. Понятійний аналіз мережі свідчить, що ці стосунки можуть бути сформульовані як питання, чи твердження: чи є консюмерізм найбільшою релігією на Землі, чи є він модерною релігією, чи гіпер-реальною релігією, чи анти релігією, чи він є міфом. Є багато прихильників у кожного з них з цих запитань та відповідей на них. В англомовній Вікіпедії міститься стаття «Релігійний маркетинг» [1] який надає характеристику цього феномену як інтеграції релігійної віри в маркетинг і бізнес, наводяться приклади агентств, які спеціалізуються на конфесійних продуктах, що націлені на конкретні групи, та сегменти ринку, та зростання витрат на ці товари, та проблеми, що виникають у цій царині релігійно-економічних відносин.

У книзі Мари Енштейн «Бренди віри: маркетінг релігії у комерційну епоху» [2] аргументовано доводиться, що у сучасному суспільстві релігія перетворюється в ще один продукт, якій продають на ринку, що вірування мають стати торгівельними марками, бо не будуть конкурентно спроможними. У боротьбу за споживацьку нішу залучені різноманітні релігійні течії, напрямки, деномінації. Вона каже про можливі наслідки цього брендування (позитивний та негативний) що з, нашої точки зору, не є свідоцтвом про авторську незаангажованість. Але питання про те, що у процесі в якому сакральне перетворюється в мирське, а мирське в сакральне, релігія може втратити свою «унікальну комерційну пропозицію» заслуговує на подальші розвідки.

Ми можемо звернути увагу і на те, що в сучасному світі, що глобалізується (отже уніфіцирується) виокремлюються економічні сегменти, які цілком визнаються за релігійною ознакою (наприклад: халяльна, кошерна, індуїстська (кришнаїтська у тому ж загалі) економіки, тощо). Все це може маскуватись під «національними кухнями» релігійним туризмом (замість паломництва), православним стандартом, святкуванням Різдва, Хелоуїна та інших релігійних свят, пророкування «кінців світу» і таке інше. А на закінчення додамо, що релігійні бренди мають нести й всю відповідальність за комерційне використання, у тому загалі, й у цій сфері споживач мусить мати гарантії щодо дотримання усіх його прав.

Секуляризоване суспільство пропагує ідеологію споживання. Полишивши сакральний простір Церкви, людина намагається за допомогою речі, товару вибудувати свої відносини з іншими індивідами. Товар стає фетишем, від нього чекають дива — залучення до нового способу життя. Так церковний світогляд підмінюється язичницьким: товар наділяється сакральними властивостями, річ обожнюється, а людина, від початку покликана панувати над світом речей, перетворюється на їх раба. Як пише один із дослідників феномену консюмеризму професор Стернс, це явище «тріумфує абсолютно у всіх державах, незалежно від їх історичних, культурних і релігійних традицій, а також соціально-політичного устрою». У нашій країні консюмеризм — це нове явище, але показовим є те, що за останні кілька років ця ідеологія все більше впливає на суспільство, насамперед — на молодь.

Список використаних джерел

1. https://en.wikipedia.org/wiki/Faith-based_marketing
2. Einstein, Mara (2007), Brands of Faith: Marketing Religion in a Commercial Age, London and New York: Routledge.

ПАЛИЙ О. Н.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
доцент кафедры философии, кандидат юридических наук

РОЛЬ ФИЛОСОФСКИХ КАТЕГОРИЙ В ОСОЗНАНИИ ПРАВОВЫХ ПРОБЛЕМ

Существуют различные воззрения на соотношение философии и науки. Нельзя не обращать внимания на некоторые из них, так как их игнорирование приводит к непониманию истинного положения дел. Прежде всего, это касается суждений о том, что философское знание не имеет ни малейшей ценности; что это некое умствование, в котором все субъективно и произвольно; что философия в отличие от науки не имеет своего четко очерченного предмета и метода. Поэтому якобы отпадает всякая необходимость в философии, тем более в ее преподавании.

Те, кто доказывают несостоятельность и ненужность философии, пребывают в заблуждении. «Они имеют перед собой творчество, сущность которого скрыта от них, и предмет, доступа к которому они не знают. Их сомнение порождено не опытом или исканием, а непониманием и предвзятостью. Они отрицают то, чего не видели; они объясняют неосуществимым то, чего сами не пытались осуществить» [1, с. 29–30].

Дело в том, что философия — это особый способ освоения человеком мира. В отличие от науки, которая исследует отдельные стороны бытия, философию интересует мир в целом и познающий этот мир человек, т. е. соотношение внутреннего мира человека и внешнего.

Право — одна из сфер человеческого бытия, которая также нуждается в философском обосновании. Представляется необходимым рассмотреть вопрос о разграничении компетенции философов и ученых-юристов в области права, но не с целью противопоставления их деятельности, а, наоборот, с целью опровержения тезиса о том, что философы вносят некую двусмысленность в понимание основных юридических положений (воззрений) и тем самым подрывают категориальный аппарат юриспруденции.

Поскольку существует разграничение между сущностью права и тем, как эти объективные положения находят свое воплощение в бытии, то при познании права необходимо обращать внимание на идеальное как руководящую цель и возможное, т. е. реально осуществимое [2, с. 191]. Необходимо это объективное содержание распознать, правильно истолковать и применять правовые предписания таким образом, чтобы право действовало сообразно своей природе, вытекающей из сущности человека.

Следует признать, что правовые предписания изменчивы: то, что имеет актуальность сегодня, может утратить ее завтра; то, что сегодня

законно, завтра может таковым не являться и наоборот. Но это еще не означает, что право необъективно по своей природе и что нужно поддерживать релятивистские воззрения на право. Действительно, место, время и условия действия права могут меняться, и именно поэтому основная задача положительного права состоит в том, чтобы принять в себя содержание естественного права, развернуть его в виде ряда правил внешнего поведения, приспособленных к условиям данной жизни и к потребностям данного времени, придать этим правилам смысловую форму и словесное закрепление и проникнуть в сознание и к воле людей в качестве авторитетного связывающего веления [2, с. 201–202].

Ученые, отрицающие объективность содержания права, тем самым не ставят перед собой цели познать подлинную сущность права, а ограничиваются субъективным представлением о нем. Право же, как категория в ее сущностном, принципиальном виде вырабатывается исключительно в процессе философской рефлексии (не имеющей ничего общего с произвольными субъективистскими вымыслами) и является в этом смысле до-юридическим и вне-юридическим [3].

Философы исследуют (познают) не только понятие права (субъективно осознанное содержание), которое закреплено в нормах права, но и идею права, так как его сущность полностью не исчерпывается содержанием положительного права. «Обосновывая право, философия должна отправляться от нормального правосознания, т. е. от такого предметного опыта, который шире и глубже, чем простое знание положительного права» [2, с. 191].

Ученые-юристы должны устремлять свое внимание на право положительное. Соответственно, задачей ученых-юристов является воспроизведение права естественного в нормах положительного права, а также его адекватное применение (осуществление).

Итак, разделение «деятельности» философов и юристов в сфере права отнюдь не означает, что они занимаются чем-то совершенно разным. Наоборот, они должны двигаться в одном направлении — познании сущности права и ее осуществлении. А на этом пути философ или юрист должен быть способен оценить свои возможности и обязанности: в какой из этих двух сфер «встречи» философии и юриспруденции он мог бы выступить как активный творец, а в какой — как относительно пассивный потребитель [3]. Только в этом случае деятельность философа и юриста будет слаженной, как единый механизм.

Необходимо акцентировать внимание на том, что философ имеет дело с философскими категориями, выступающими как универсальные понятия, дающие человеку возможность идеально двигаться по форме вещей, постигать способ формирования, реального функционирования предметов и явлений. Научные понятия, в свою очередь, всецело пропитаны философскими категориями. Таким образом, применение

философских категорий играет большую роль в осознании правовых проблем, поскольку любая наука применяет эти категории в качестве моментов своей содержательной логики.

Список использованных источников

1. Ильин И. А. Религиозный смысл философии. — М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. — 694 с.
2. Ильин И. А. Собрание сочинений: в 10 т. / И. А. Ильин; сост. и коммент. Ю. Т. Лисицы. — М.: Русская книга, 1994. — Т. 4. — 624 с.
3. Ивакин А. А. Философия права и философские проблемы правоведения [Электрон. ресурс] / А. А. Ивакин. — Режим доступа: http://ivakin.net/index.php?option=com_content&view=article&id=45:filosofiya-prava-i-filosofskie-problemy-pravovedeniya&catid=9&Itemid=113.

АЛІКБЕРОВ Р. Д.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри філософії

СОЦІОКУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Реальність глобалізаційних процесів культури в просторі визначення ідентичності акторів глобальності та тотальності акту взаємодії розгортається як реальність, що продукує можливість існування глобалізаційних проблем культури в контексті набагато ширшому, ніж емпіричне поле здійснення цієї взаємодії. Так, філософська модель актантного часо-простору допомагає експлікувати антропологічні, соціокультурні детермінанти логіки як певної семіологічної конструкції, що несе в собі модель всіх можливих та неможливих актантів і водночас є запорукою самоздійснення суб'єктів акту.

Акт — це простір і час (хронотоп) зустрічі різних культур, цивілізацій, продуцентів тих чи інших цінностей, які досягають чи не досягають консенсусу. Вони впливають один на одного, створюють певні спільноти: віртуальні, економічні, культурні та інші. Всі вони опредмечуються в одному і тому дискурсі промови, визначаються в тій чи іншій темпоральності і призводять до наслідків, які мають економічні, політичні, релігійні, ідеологічні результати. Так, «акт», «актор» і «актант» — це ті висхідні логічні конструкції, що потребують на подальше уточнення. Їх культурно-історична експлікація в плані сучасної, чи постсучасної, якщо говорити про постмодерн, реальності взаємодії ставить надзвичайно багато проблем щодо ідентичності. Як ідентичності акторів, так

й ідентичності подій, що потрапляють в поле конкурентних інтерпретацій, підмінюються вже готовим результатом. Отже, соціологічна або психологічна тканина події не дає картини дії, процесу глобалізації, де процесуальність розбивається на певні акти, підакти, останні характеризують велику систему планетарного людства, що намагається здійснити ті чи інші реалії спільної соціокультурної творчості, спільної праці.

Отже, експлікуємо висхідну категоріальну матрицю інтерпретації культуротворчості, що дасть можливість вийти на проблему визначення особливостей систем ідентичності як певних типів визначення акторів глобалізації, моделей культури цивілізації, які ще не мають достатньо визначеного типу ідентифікації.

Сам факт ідентичності культури засвідчує те, що людина, знаходячись в культурі, тотожня культурному полю, культурному цілому, в якому вона, власне, стає людиною, в якому їй дається світ. Здається, що така конфігурація інтерпретації культур є найбільш сприятливою для опису глобалізаційних процесів, бо вона не зводить культуру до придатку економіки, ідеології. Цей підхід, пов'язаний з об'єктивацією культурних цінностей. Адже, він не свідчить про сутність і значення культури. Тому можна сказати, що культура є одним із важливих актантів та акторів глобалізаційних процесів. Тобто, актант — це найбільш абстрактна характеристика спонуки та носія продукування, що має почуття, стан (сюди включається естетична сфера), має певну сферу поведінки (сюди включається сфера етична). Так чи інакше, актант має ознаки своєї поведінки, діяльності, стану, що фактично є суб'єктними предикатами соціокультурної творчості.

Актор — це вже продуцент, це суб'єкт дії. Він не лише впливає, не лише є детермінантою, він проводить дію, стає актором, якщо це театр. Він стає політиком, носієм соціальної дії, впливає на іншу людину, на інших акторів. Так чи інакше, актор вже є тим конфігурантом, який несе відповідальність за події. Актант не має відповідальності, він є лише абстракція, яка характеризує акт. Акт в будь-якому своєму визначенні несе темпоральності, які визначаються досить складно.

Сучасний дослідних світ-системних глобалізаційних процесів І. Валлерстайн констатує, що світ як система заснований, по-перше, на світовій економіці, яка є капіталістичною і включає в себе всі інші країни; по-друге, існує багато держав, що розповсюджують свій вплив; по-третє, товарний взаємообмін, внутрішні та міждержавні відносини формуються як взаємовідношення капіталів і трудових ресурсів [1]. Такий підхід, що фіксує зміну пріоритетів від ідеального об'єкту інтерпретації актантів та акторів глобалізації (дух капіталізму, за М. Вебером, [2] та дух міщанського винахідництва, за В. Зомбартом) [3] до метасистемного, що визначає саму модернізацію в контексті світових пріоритетів (світ-системний підхід), що є однією з головних тенденцій розвитку

суспільства, цивілізації, а також головним актантом всіх глобалізаційних процесів.

Трансформція систем сучасного суспільства є складною реальністю, що потребує визначення всіх актів, актантів, акторів, суб'єктів і об'єктів процесів, що презентують соціокультурну реальність як тотальність. Саме соціокультурна реальність глобалізації, передусім, свідчить про ідентичність актантів, акторів як продуцентів та реципієнтів акту глобалізації. У І. Валлерстайна є цікаве поняття, що підводить нас до сучасного виміру ідентифікації та ідентичності всіх акторів глобалізаційних процесів, — це, так звана, «геокультура».

Отже, в системі геополітики виникає не просто культура, а геокультура, яка пов'язана з годуючим ландшафтом, несе в собі ядро та периферію соціокультурних взаємодій. Ядро може бути економічним, ідеологічним, політичним. Якщо ядро, пов'язане з етнокультурною, з національною культурою, мімікрує, то совокупність всіх моделей, що поєднують ядро і периферію, висуває на перший план геокультуру, яка формується мовою геополітики та ідентичності.

Список використаних джерел

1. Валлерстайн И. Миро-системный анализ // Время мира. Альманах современных исследований по теоретической истории, макросоциологии, геополитике, анализу мировых систем и цивилизаций / под ред. Н. С. Розова. — Новосибирск, 1998. — Выпуск 1. — С. 105–123.
2. Вебер М. Избранные произведения / Вебер М. — М.: Прогресс, 1990. — 804 с.
3. Зомбарт В. Торгаши и герои. Раздумья патриота // Зомбарт В. Собр. соч.: в 3-х т. — Т. II. — СПб.: Владимир Даль, 2005. — 654 с.

Розділ ІІ

АКТУАЛЬНІ ГРАНІ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Підрозділ ІІ.1

МІСЬКА ПРАВОВА СИСТЕМА В ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

ОБОРОТОВ Ю. Н.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
заведующий кафедрой общетеоретической юриспруденции,
доктор юридических наук, профессор,
член-кореспондент НАПрН України

ДИНАМИКА ПРАВОВОГО ПРОСТРАНСТВА

Под влиянием глобализации, индивидуализации и информатизации общества происходят перемены в правовой реальности по разным направлениям, в частности это касается темпоральных и пространственных характеристик права. При этом если темпоральная проблематика права получает все больше исследователей, то, к сожалению, пространственный анализ права еще ждет своих разработчиков. Между тем, пространственная характеристика приобретает новый смысл. Так З. Бауман отмечает, что «время и пространство поразному распределены на разных ступенях властной пирамиды. Те, кто может себе позволить, живут исключительно во времени. Те, кто не может, обитают в пространстве» [1, с. 51]. В целом пространственная мобильность становится серьезной угрозой для институтов государственной власти и правовой нормативности. Отсюда понятна актуальность исследований правового пространства. Так это относится к категории правового пространства, определению пределов правового пространства, обнаружению многослойности правового пространства, проблематике границ и взаимодействия между правовыми пространствами. Последнее сверхактуально в связи с диалогом правовых культур, когда возникает вопрос о засорении правового пространства

непродуманными заимствованиями и несостоятельными переменами в правовой сфере, что может быть обозначено метафорой накопление «правового мусора».

Философское видение проблемы правого пространства можно связать с идеей Гегеля об антиномии права и неправа, где правовое пространство соединяет эти две стороны существования права. Наряду с этим пределы права заданы наличием своеобразного «жизненного цикла права»: от доправа к праву, затем постправу и снова к доправу [2, с. 160–161]. Эффективность рассмотрения жизненного цикла права сегодня ярко проступает в рамках международного правового пространства в связи с формированием норм мягкого права наряду с нормами твердого права.

Специфика правового пространства применительна к различным правовым системам современности, которые создают многослойность правовой сферы выражена, в частности, в разграничении светских правовых систем, пространство которых задано территорией, и религиозных правовых систем, пространство которых задано верующими, т. е. персонально. Можно в этом плане рассматривать правовую сферу как многослойное правовое пространство, где соединены территориальное правовое пространство и персональное правовое пространство.

Традиционно в юриспруденции понятие правового пространства связывается с действием права как нормативной среды, в пределах определенной законодателем территории. Юридически трактуемое пространство зачастую рассматривается как вместилище правовых норм. Так о пределах правового пространства как «о потолке для правовой материи» писал С. С. Алексеев, замечая, что в области догмы права сведение правовой материи к сумме юридических принципов допустимо пока не нарушается его определенность по содержанию, поскольку большинство положений права имеет ценность в своем формально-конкретизированном виде [3, с. 293]. В то же время, правовая сфера представляется у него как соединение догмы права, правового содержания и правовых идей, когда суммированное выражение природы права выступает как его философско-мировоззренческое кредо. Заметим, что, по сути у С. С. Алексеева правовое пространство не ограничено сферой писаного права как силового нормативного регулятора, а предстает также как духовно-интелектуальная сфера.

Другое видение правового пространства предложено В. П. Малаховым, который рассматривает правовое пространство как реальность правового существа, выражение его природы. В этой связи содержанием правового пространства являются притязания. Узловыми притязаниями являются: притязание на защиту от насилия и притязание на значимость своей воли и своих взглядов. Первое из притязаний связано с существованием права как институционализированного образования, в то время как второе притязание — связано с данностью

и самоценностью правового существа. В целом правовое пространство выступает как структура, элементы которой (притязания) соотносятся друг с другом различным образом [4, с. 373]. При этом реальность правового пространства полицентрична и состоит из множества индивидуальных правовых пространств создающих иллюзию целостности. Правовая сфера, с одной стороны, соединяет индивидуальные правовые пространства, а с другой стороны, это общественное правовое пространство, выступающее как запас информации содержание которой определяет типизацию поведения людей.

В отличии от неоднородности политического пространства правовое пространство во многом одинаково насыщено по разным сегментам правовой жизни общества. Вместе с тем, как отмечает В. А. Бачинин нормативно-правовое пространство внутри цивилизационной системы имеет определенную протяженность и свою особую конфигурацию, ему соответствует различного рода нормативная плотность и степень требовательности правовых предписаний на различных его участках [5, с. 130].

В правовом пространстве заметна разница между нормативно-закрепленным пространством и реально существующим. Так конфликты, нарушения, противостояния и конкуренции в правовой сфере определяют особенности отклонений от нормативно установленных границ правового пространства.

Ж. Л. Бержель правовое пространство связывает, во-первых, с существованием разнородных правовых систем и, во-вторых, с существованием отдельных правовых систем. Применительно к этой проблематике им подчеркнута территориальность права как его существенная черта и фактор, обуславливающий разнообразие правовых систем [6, с. 241]. С другой стороны, существует корреляция между пространством и правовой системой, что выражено в локализации юридической ситуации, дистанции и протяженности пространства в материальном и процессуальном праве.

Правовая реальность возникает на основе институционализации, которая устанавливает ее границы, очерчивает принадлежащее ей правовое пространство. При этом процесс институционализации права и становление правовой сферы связаны с формированием и деятельностью профессиональной группы людей (юристов). Под их влиянием и при их участии складываются правовые институты, объективируются правовые нормы и правовые процедуры. Правовым нормам и правовым процедурам подчиняются субъекты, которые становятся субъектами права. Правовое пространство институционализации имеет тенденцию к расширению своих границ и в нем происходит интеграция субъективного и объективного, материального и процессуального в правовых взаимосвязях, превращение одного в другое [7, с. 144–145].

В связи с дискуссией о пределах изучения юристами проблематики государства, актуализируется вопрос о соотношении правового

пространства и государственного пространства. Здесь значение имеет не только понимание взаимодействия права и государства как систем социального регулирования, а также традиционная привязка государственного пространства и правового пространства к территории, но и другое, современное видение государственного пространства предложенное в юридической литературе, и определяющее не только территориальную обособленность государства, но и его взаимосвязь с другими государствами, его интересы на других территориях и в других государствах [8, с. 364].

Новый аспект исследования правового пространства находит свое выражение в проблематике городского права и городской правовой системы, обособление которых связывается с городским правовым пространством (О. С. Мельничук) как одним из уровней существования правового пространства, имеющем городские территориальные, субъктные, комуникативные и функциональные пределы, связанные с городским правосознанием и правовым образом города [9, с. 166–186].

Один из важных моментов современных представлений об изменениях правового пространства связан с тем, что проблема прав человека не ограничивается правовым пространством в границах государства, где правовое бытие человека зачастую оказывается незащищенным перед существующей государственной властью. Не случаен перевод разрешения вопросов связанных с правами человека с национального уровня на интегративный или международный, что также означает расширение существующего правого пространства.

Список використаних джерел

1. Бауман Зигмунт. Индивидуализированное общество / пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева. — М.: Логос, 2002. — 390 с.
2. Мережко А. А. Введение в философию международного права. Гносеология международного права. — К.: Юстиниан, 2002. — 192 с.
3. Алексеев С. С. Право: азбука, теория, философия: опыт комплексного исследования. — М.: Статут, 1999. — 712 с.
4. Малахов В. П. Философия права. — М.: Акад. проект; Екатеринбург : Деловая книга, 2002. — 448 с.
5. Бачинин В. А. Морально-правовая философия. — Х.: Консум, 2000. — 208 с.
6. Бержель Ж.-Л. Общая теория права: пер. с фр. — М.: Nota bene, 2000. — 576 с.
7. Философия права: учебник для магистров / Г. И. Иконникова, В. П. Ляшенко. — 3-ге изд. — М.: Юрайт, 2012. — 364 с.
8. Общетеоретическая юриспруденция: учебный курс / под. ред. Ю. Н. Оборотова. — О.: Фенікс, 2011. — 436 с.
9. Мельничук О. С. Міська правова система: теоретичні та нормативні засади. — О.: Фенікс, 2015. — 408 с.

УДАРЦЕВ С. Ф.

Казахский гуманитарно-юридический университет,
директор НИИ правовой политики и конституционного законодательства,
доктор юридических наук, профессор (г. Астана, Казахстан)

СИЛЬНОЕ ГОСУДАРСТВО: ОБЩИЕ ОРИЕНТИРЫ И ОГРАНИЧЕНИЯ

1. Сильное государство и общество. Сильное государство не должно быть самоцелью. Оно должно максимально успешно реализовать свое предназначение по обеспечению безопасности, развития и процветания общества, объединения социальных сил. Общество и его развитие — конечная цель государства как формы организации общественных сил и средств для решения общих дел, защиты интересов индивидов и социальных групп на всех уровнях социальной организации. Государство не должно быть чрезмерно сильным, — тоталитарным монстром, подавляющим общественные силы и инициативы, составляющие основу развития и процветания общества.

Важным аспектом соотношения силы государства и общества является международный и общечеловеческий аспект. Международное сообщество в целом (при этом следует различать его интересы и интересы доминирующих в конкретный исторический период стран, которые могут не всегда совпадать), сильнее отдельной своей части. Оно может и должно быть важным сдерживающим фактором наращивания и использования негативной силы отдельных государств.

2. Сильное и эффективное государство. Профессионализм государственных служащих, их слаженная работа в рамках государственных органов и межведомственного взаимодействия — важные основы формирования эффективного государства с высоким КПД действия. Дилетантизм, непрофессионализм, безграмотность, моральное разложение, недисциплинированность, коррумпированность и бюрократизм в деятельности чиновников играют пагубную роль, ослабляют государство, дискредитируя государственных служащих и государственную власть в целом, порождают отчуждение население от государства, его политики, создают зоны недоверия — как в регионах, так и в отраслевых вопросах, в различных ситуациях.

Сильное и эффективное государство — смежные, но не тождественные характеристики государства. Сила определяет мощность, способность к действию, реагированию, техническую оснащенность, величину потенциальной энергии и возможности выполнения определенного объема работы, действий в течение какого-то времени. Эффективность — способность своевременной и качественной реализации поставленных задач, результативность, точность, дозированность и достаточность, рассчитанность, соразмерность силы и прилагаемой

энергии решаемым задачам и полученным результатам. Степень силы государства должна определяться стоящими перед ним задачами и требуемой степенью эффективностью, технической и технологической оснащенностью.

Эффективное государство должно обладать необходимой силой, а сильное государство в полном смысле этого слова и соответствующее своему социальному назначению, должно быть эффективным.

3. Правовой компонент силы: сильное и правовое государство. Исторический спор между правом силы и силой права с переменным успехом решался то в пользу силы, политики и армии, то в пользу права, прав и свобод человека и гражданина.

Правовая основа деятельности государства — его опора и гарантия устойчивости и легитимности. Сильное государство должно быть правовым, а не только государством законности. Как известно, закон может быть и формой произвола, наполненной неправовым содержанием, нарушать право и конституцию.

Наиболее сильным и одновременно устойчивым государством может быть правовое государство, действующее в соответствии с общественной нравственностью и представлениями общества о справедливости, соблюдающее конституционную законность и нормы международного права.

4. Историческая эволюция силы государства. В ходе исторического развития происходила эволюция государства и его силы — ее форм, содержания, технологий. С развитием науки и техники изменялось техническое оснащение государства, его силовых структур, армии. Эволюционировало вооружение, изменялась энергетическая мощь потенциала силы, которая находится в распоряжении государства и формы ее проявления. Современное системное «гибридное» глобальное противостояние ряда государств, охватывающее как виртуальную, так и обычную реальность, корректирует представления о войне и мире.

Сила государства становится все более «умной», точной и эффективной, соразмерно решаемым задачам. Растет удельный вес более «мягких», «малозаметных», «вкрадчивых» форм обеспечения наращивания силы и мощи государственной власти. В частности, через экономическое, финансовое, юридическое, культурное, информационное, идеологическое воздействие.

5. Самоограничение правового государства как фактор его силы. Сильное правовое государство это не государство творящее произвол. Как известно, государство в истории сложное противоречивое явление. В руках разных политических сил оно способно быть и орудием созидания, защиты прав и свобод человека и гражданина, но и орудием уничтожения миллионов людей, разрушения правовых основ общества.

Сильное правовое государство должно быть способно не только показать и применить свою силу для установления порядка, борьбы с

преступностью, в том числе организованной, для защиты прав и свобод граждан, обеспечения курса развития страны, защиты своей территории и населения страны. Оно должно иметь достаточно сил для самосдерживания, самоограничения свои действия, деятельности государственных органов и служащих юридически и политически в разумных пределах.

Сильное государство, если оно правовое, должно быть способно к самоочищению от различных оборотней в погонах и при должностях, обеспечивая равенство всех перед законом и судом. Соблюдение верховенства права государством, в конечном счете, содействует укреплению правового компонента государственной силы.

OBOROTOV I.

Mykolaiv Institute of Law, National University «Odessa Law Academy»,
Head of the Department of Civil Law Disciplines, PhD in Law, Associate Professor

AKRIBEIA AND OECONOMY AS THE METHODS OF LEGAL REGULATION IN CANON LAW

In the modern science of canon law recognizes the existence of two specific methods of canonical and legal regulation: *akribeia* and *oeconomy*. Both terms entered the national canonistics in the twentieth century and were borrowed from the Greek sources — the Apostolic Canons, the Canons of the Ecumenical and Local Councils, the Canons of the Holy Fathers, and from the works of the Byzantine canonists.

The Greek word οικονομια (housekeeping) is found in many texts, for example, in the Canon 102 of the Council of Trullo: «οἰκονομοῦντι σοφῶς», which is translated as «wisely manage», i.e. «by greater softness and mild medicines, to resist this sickness and exert himself for the healing of the ulcer». The word ακριβεια (precision) occurs in the same Canon, which refers to the application of the Canon in all its severity against the unrepentant sinner: «to follow the traditional form in the case of those who are not fitted for the highest things». However, the Byzantine chronicler and canonist John Zonaras gives the following commentary on the Canon 102 of the Council of Trullo: «the spiritual physician should pay attention to the location of the sickness... to weaken the penance for poor-spirited, and to strengthen it for a man of spirit; all is done in mercy clean in order to clean the one from filth and not to irritate the ulcer of the other and not to make the wound bigger».

Both words οικονομια and ακριβεια frequently occur in the Greek texts and in almost all cases we are talking about the contrast between repentant and unrepentant sinner. Thus, oeconomy and akribeia are mentioned in the Canon

4 of St. Gregory of Nyssa: «For any man who on his own initiative and of his own accord proceeds to confess the sins, the mere fact that he has condescended on account of secret acts to become an accuser of himself as a result of an impulse of his own, is to be considered proof that the cure of the disease has already begun, and since he has shown a sign of improvement, he is entitled to kinder treatment. One, on the other hand, who has been caught in the act of perpetrating the offense, or who has been exposed involuntarily as a result of some suspicion or of some accusation, incurs an intensification of the penalty, when he returns; so that only after he has been purified accurately may he then be admitted to communion of the Sanctified Elements».

Obviously, oeconomy and akribeia, as methods of canonical and legal regulation, have a special nature that cannot be fully disclosed from the standpoint of dogmatic jurisprudence only.

Akribeia has a mandatory beginning, manifested in the need for exact (literal) compliance with canonical precepts and the avoidance of deviations from canonical requirements. The use of akribeia is limited to matters of dogmatic significance; regarding the subjects whose actions qualify as «the blasphemy against the Holy Ghost»; and also in cases when the exact application of canons is appropriate. In this connection, the mentioned above Canon 102 of the Council of Trullo and the commentary given by John Zonaras draw our attention again: on the one hand, severe penance is imposed on an unrepentant and persistent sinner, as explicitly written in the Canon 102; on the other hand, Zonaras states that penance should be strengthened in mercy for a man of spirit, «... in order to clean [him] from filth».

In «Addressing Clergy and Parochial Church Councils of the City of Moscow» dated December 21, 1995, Patriarch of Moscow and All Russia Alexy II talks about ideas of the Byzantine canonist: «The purpose of penance is not to punish, but to correct, return the clean, repentant, and reconciled with conscience sinner to fellowship with God. If nowadays we do not consider the spiritual state of most people and deprive them of the Holy Communion for years, this penance will give the opposite result... it can lead to further cooling of religious feeling in the person and departure from the Church. The excision is efficient and therefore applicable only to deeply religious people... For most people, it is not enough. Another penance would be much more useful for them — going to church more frequently, reading the Holy Scripture, reading prayers in the morning and in the evening, social service to ill, poor and brokenhearted, in expiation of the sins» [Cit.: 1, p. 646].

Oeconomy suggests the possibility of avoiding strict compliance with canonical precepts (usually, softening). However, it is not always possible to clearly distinguish oeconomy from akribeia: in connection with this, the mentioned above commentary by John Zonaras is more appealing, as he requires to increase the penance in mercy for the man of spirit, though the Canon itself does not contain such requirement, on the contrary, it suggests to treat the repentant with «greater softness and mild medicines». While the Canon contains

the formalized requirement, its commentary is more meaningful — both the fact of outer repentance and spiritual traits of the repentant are important in this case. Hence, it is possible to conclude: the method of akribeia is used out of motives of oeconomy, in other words, strict application of canonical regulations, as well as its evasion, have the same purposes — the salvation of the human soul, the preservation of unity and conciliarity of the church, the protection of fundamental principles of religion, dogmas.

Careful consideration of the method of oeconomy does not allow us to agree with D. D. Borovoy, who compares it with the «method of legal fiction» and the dispositive method [2, p. 94]. If legal fiction is «the recognition by certainly existent of non-existent, or vice versa, by non-existent of existent» [3, p. 43], then the method of oeconomy does not create anything fictitious, but merely gives the possibility of wide discretion for law enforcer. Contrary to the dispositive method, the principle of oeconomy does not imply equality of the parties in canonical and legal relations, but recognizes the unilateral order of its application, as only clergymen have the right of spiritual healing.

Thus, both akribeia and oeconomy are based on the mandatory beginning, as their application is carried out by the church hierarchy, already supposing the inequality of subjects. The specific nature of akribeia and oeconomy reveals in that these methods are used for the purpose of healing of spiritual and emotional damage to the individual and the church, and these goals cannot be achieved solely by legal means, without mercy and compassion. That is, human justice, administered in the Church by successors of the Apostles, should be based on idea of divine justice, which lies in the theanthropic nature of the Church.

References

1. Цыпин В. Каноническое право / прот. Владислав Цыпин. — М. : Изд-во Сретенского монастыря, 2009. — 864 с.
2. Боровой Д. Д. Каноническое (церковное) право как нормативная система социально-правового регулирования: Дис. ... к.ю.н.: 12.00.01. / Д. Д. Боровой. — Ставрополь, 2004. — 178 с.
3. Марохин Е. Ю. Юридическая фикция в современном российском законодательстве: Дис. ... к.ю.н.: 12.00.01. / Е. Ю. Марохин. — Ставрополь, 2004. — 179 с.

ЗАМОРСЬКА Л. І.

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича,
доцент кафедри теорії та філософії права юридичного факультету,
доктор юридичних наук, доцент

НОРМАТИВНІ ВЛАСТИВОСТІ ПРАВОВОГО ІНСТИТУТУ ЯК ЕЛЕМЕНТУ СИСТЕМИ СУЧАСНОГО ПРАВА

Поділ права на інститути пов'язаний з особливостями галузевого правового режиму, який пронизує правову матерію галузі та конкретизує системні групи правових норм, а також з елементним складом. Інститути права зосереджують у собі ознаки загального для всієї галузі режиму і демонструють особливості, які й визначають їх специфіку.

Аналізуючи наукові доробки в сфері загальнотеоретичної юриспруденції слід зауважити, що найбільш характерними властивостями інституту права як нормативного явища є:

1) комплексний зміст цього нормативно-правового явища, тобто інститут права — це завжди комплекс, певна сукупність правових норм. З єдиної норми інститут складатися не може. Це обґрунтовується тим, як зазначає Л. І. Дембо, що «будь-яка норма не може існувати без взаємозв'язку з іншими нормами, які в сукупності утворюють правовий інститут» [2, с. 94];

2) сукупність логічно замкнутих, відокремлених норм;

3) функціонування автономно, тобто має можливість здійснювати регулювання суспільних відносин незалежно від інших інститутів права [3, с. 263];

4) однорідність фактичного змісту — кожен інститут призначений для регулювання самостійної, відносно відокремленої групи правовідносин або окремих вчинків людей;

5) регулятивний характер, іншими словами, цей комплекс юридичних норм впливає на відносини певного виду і регулює різні варіанти розвитку певної життєвої ситуації. У цьому розумінні правовий інститут окреслює межі типових правовідносин;

6) взаємозв'язок і взаємодія між нормами права, які входять до різних правових інститутів, тобто правовий інститут включає не лише безпосередньо регулятивні норми права (правила поведінки), але й первинні, опосередковано ті, що беруть участь у регулюванні цього виду суспільних відносин. Ця ознака підкреслює взаємозв'язок двох різновидів загальних правових приписів, які через правові інститути завжди спільно задіяні у процесі правового регулювання. Слід також зазначити, що норми, які входять у правовий інститут, утворюють єдиний комплекс, виявляються в загальних положеннях, правових принципах, специфічних правових поняттях, що створює особливий, притаманний

цьому виду відносин, правовий режим регулювання. Саме вони надають його (інституту) змісту нормативний характер;

7) юридичні засоби впливу, інакше кажучи, своїми регулятивними якостями правовий інститут забезпечує «самостійний регулятивний вплив на певну частину відносин у суспільстві» [1, с. 121–122]. Правовий інститут має у своєму «арсеналі» повний набір юридичних засобів, необхідних для впливу на дане суспільне відношення;

8) внутрішня організація. Взаємозв'язок юридичних норм, що становлять правовий інститут, визначає його логічну конструкцію, завдяки якій він є «системно-цілісним, неподільним утворенням» у рамках системи права. Правовий інститут визначає коло суб'єктів цього виду відносин, їх правовий статус, права й обов'язки, а також об'єкти в різних випадках, які виникають у процесі життєдіяльності суспільства [6, с. 8–9];

9) нормативна відокремленість, тобто розмежування утворюючих правовий інститут норм у главах, розділах, частинах, інших структурних складових закону або іншого нормативно-правового акта [4, с. 81];

10) предметний характер — тобто правовий інститут присвячено регулюванню визначеного предмета — суспільних відносин;

11) абсолютна повнота правовідносин, що врегульовуються, тобто інститут права охоплює таку сукупність правових норм, що покликані забезпечувати безпрогальність врегульовуваних ним відносин. У силу цих властивостей будь-який інститут права виконує притаманну лише йому регулятивну функцію і не входить у колізію з іншими структурними елементами системи права;

12) його галузевий сутнісний зміст, який створюється з норм, що належать лише до певної галузі права.

Об'єктивною матеріальною передумовою інтеграції правових норм в інститути є наявність відповідного різновиду суспільних відносин.

Відповідно, інститут права — це конкретизована правовим режимом цілісність правових норм, за допомогою яких здійснюється регулювання групи суспільних відносин через застосування галузевого методу регулювання для досягнення спільної мети [5, с. 135].

Таким чином, правовий інститут, зважаючи на свої характерині нормативні властивості, визначається як регламетована та конкретизована правовим режимом цілісна сукупність однорідних юридичних норм, за допомогою яких здійснюється регулювання певної групи суспільних відносин через застосування відповідного методу правового регулювання з метою досягнення відповідної мети.

Список використаних джерел

1. Алексеев С. С. Структура советского права / С. С. Алексеев. — М. : Юрид. лит., 1975. — 264 с.

2. Дембо Л. И. О принципах построения системы советского права / Л. И. Дембо // Советское государство право. — 1956. — № 8. — С. 88–98.
3. Загальна теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / [М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.] ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Х. : Право, 2011. — 584 с.
4. Івчук Ю. Ю. Інститути трудового права / Ю. Ю. Івчук // Право і безпека. — 2003. — № 2–3. — С. 80–84.
5. Общетеоретическая юриспруденция : учебн. курс : учебн. / под ред. Ю. Н. Оборотова. – О. : Феникс, 2011. – 436 с.
6. Петров Д. Е. Отрасль права : автореф. дисс. на соиск. науч. степени кандидата юрид. наук со специальности 12.00.01 — теория и история государства и права ; история политичесских и правовых учений / Д. Е. Петров. — Саратов, 2001. — 22 с.

МЕЛЬНИЧУК О. С.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції,
науковий співробітник науково-дослідної частини, кандидат юридичних наук

КОЛЕКТИВНІ СУБ'ЄКТИ МІСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Аналіз суб'єктного складу міської правової системи, зумовлений антропологізацією та плюралізацією правового розвитку, має виходити також на проблему формування колективних суб'єктів міського права, які є не лише носіями суб'єктивних прав, юридичних обов'язків та законних інтересів, але й виступають при цьому активними їх здійснювачами.

Вважаємо, що статусна підсистема міської правової систем об'єднує у собі три класи суб'єктів: індивідуальні (городяни), організації (що належать як до числа юридичних осіб приватного права, так і до числа юридичних осіб публічного права), колективні (територіальна громада міста).

При цьому слід зазначити, що базовим суб'єктом міського права, існування якого суттєво відрізняє міську правову систему від інших видів правових систем, є місто. Дійсно, проблематика нормативно-функціонального наповнення міського права безпосередньо пов'язується з правовим статусом міст, механізмом визнання правового становища міста, напрямами дії міського права й низкою інших. Усе це набуває особливої значущості в умовах розвитку держави і права, перерозподілу функціонального навантаження між центром і периферією сучасної держави. Саме правосуб'єктність міста є ключовою теоретичною проблемою, яка постає при розгляді кола суб'єктів міського права.

Водночас місто не є єдиним суб'єктом міського права в розрізі існування міської правової системи. Не менш важливе значення відіграють також інші суб'єкти, зокрема, важливо простежити, як співвідносяться між собою правові статуси територіальних громад з позицій міського права та муніципального права.

Зокрема, в українській літературі, присвяченій муніципальному праву, домінує структурний підхід до питання про територіальну громаду. Так, Є. В. Кулакова та А. С. Брєчко пишуть: «територіальна громада – це сукупність фізичних осіб (громадян України, осіб без громадянства, іноземців), пов'язаних спільною територією постійного проживання (в селі, селищі, місті), які мають спільні соціально-культурні, економічні, професійні інтереси, а також мають право здійснювати місцеве самоврядування безпосередньо або через створені нею органи та мають можливість діяти на корпоративній основі задля вирішення загальних проблем». Схожі визначення пропонують й інші науковці: «територіальна громада – це сукупність громадян, об'єднаних певною територією, на якій вони проживають, які мають спільні інтереси у вирішенні питань, пов'язаних із проживанням на даній території, та які беруть активну участь у їх вирішенні» [1, с. 47]; з акцентом на правовий статус визначає територіальну громаду В. В. Кравченко: «це сукупність громадян України, котрі спільно проживають у міському чи сільському поселенні, мають колективні інтереси і визначений законом правовий статус» [2, с. 15]. Багато подібних визначень можна зустріти не лише на сторінках наукових журналів, а й у навчальній літературі.

Загалом такий підхід до розуміння територіальної громади можна назвати виправданим з огляду на його догматичність. Дійсно, на рівні конституційного та муніципального права має існувати чітка система ознак, властивостей та статусних характеристик територіальної громади для того, щоб можна було чітко її кваліфікувати. Водночас з точки зору теорії міського права наведені розуміння територіальної громади є дещо спрощеними та схематичними, оскільки вони не дають жодного уявлення про те, чому саме територіальна громада існує, у чому полягає зв'язок між жителями цієї громади (чому цей зв'язок взагалі існує?), як саме вона функціонує як автономна соціальна одиниця тощо.

Слід підкреслити, що містом, городянами та територіальною громадою міста коло суб'єктів міського права не обмежується. Міська правова система на основі формування спеціальних нормативів залучає до кола своїх суб'єктів також підприємців, різноманітні некомерційні об'єднання тощо. Діючи у межах правового простору того чи іншого міста, ці суб'єкти права вимушені брати до уваги ті правила й особливості правового регулювання, які характеризують його правову систему [3, с. 95–99].

Усе більшої ваги у сучасному міському праві набувають такі вторинні суб'єкти як міські агломерації — специфічні комплексні утворення,

які формуються на основі, як правило, одного великого міста та інших населених пунктів, що його оточують (так званих міст-супутників). Міські агломерації є сенс розглядати як прямий прояв тенденцій урбанізації сучасних суспільств. Так, за різними підрахунками, в Україні сформувалося від 18 до 50 міських агломерацій. М. Д. Лесечко при цьому наводить три основні риси міських агломерацій: територіальна близькість населених пунктів і наявність тенденцій до їх зростання в умовах близьких виробничих, трудових і культурно-побутових зв'язків; значно більш висока щільність населення у порівнянні з неагломерованими територіями; зменшення вільних територій, особливо у центрі агломерації [4, с. 48]. Деякі дослідники при цьому звертають увагу на ту обставину, що низка агломерацій в Україні, такі як Донецька, Запорізька, Київська, Кременчуцька та Криворізька, виходять навіть за межі обласного поділу [5, с. 238].

Отже, статусна характеристика міської правової системи передбачає розгляд її суб'єктного складу з позицій поєднання індивідуальних та колективних суб'єктів права. При цьому центральний елемент міської правової системи — місто — є відправною точкою в побудові системи правових нормативів, що утворюють нормативний елемент структури міської правової системи. Нормативна інституціоналізація міського права є, як видається, функцією його суб'єктної інституціоналізації.

Список використаних джерел

1. Алфьоров С. В. Територіальна громада: поняття, ознаки, проблеми функціонування в Україні / С. В. Алфьоров // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. — 2013. — № 1. — С. 48. ; Кулакова Є. В. Щодо поняття та сутності територіальних громад / Є. В. Кулакова, А. С. Брєчко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». — 2014. — Вип. 25. — С. 47.
2. Кравченко В. В. Принципи формування компетенції місцевого самоврядування відповідно до міжнародних стандартів / В. В. Кравченко // Правничий вісник Університету «КРОК». — 2012. — № 13. – С. 15.
3. Мельничук О. С. Городская территориальная община как субъект городского права / О. С. Мельничук // Закон и жизнь. — 2014. — № 9/2 (273). — С. 95–99.
4. Лесечко М. Д. Методологічні підходи до управління розселенням / М. Д. Лесечко // Регіональна політика України: наукові основи, методи, механізми : зб. наук. праць : за матер. доп. Міжнар. наук.-практ. конф., Львів, 21–23 травня 1998 р. — Л., 1998. — Ч. ІІІ. — С. 48.
5. Зайченко М. Організаційні механізми врегулювання спільних інтересів територіальних громад агломерованих зон / М. Зайченко // Управління сучасним містом. — 2004. — № 10. — № 12 (16). — С. 238.

ГОРОБЕЦЬ К. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції, кандидат юридичних наук

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ РОЗУМІННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Відповідно до більшості сучасних філософсько-правових студій, верховенство права може розглядатися з формальної та з матеріальної точок зору, і саме ці дві концепції найчастіше визначають зміст дискусій щодо того, чим взагалі є верховенство права як феномен. Формально верховенство права означає, що існуючий правовий порядок є нормативно визначеним, тобто: норми, що становлять цей порядок, мають загальну дію, вони визнаються суб'єктами; ці норми не повинні мати зворотної сили; ці норми створюють стан передбачуваності дій та рішень правозастосовних органів. Один із найбільш повних переліків формальних вимог верховенства права у традиційному сенсі (тобто на рівні національних правових систем) запропонував Дж. Раз, і якраз він найчастіше наводиться в якості ультимативного[1].

Матеріальна сторона верховенства права передбачає звернення не лише до зовнішніх характеристик правового порядку, але й до його змісту. Так, ліберальна доктрина передбачає, що про верховенство права можна говорити лише тоді, коли встановлювані норми відповідають вимогам щодо прав людини. Отже, норми, що встановлюють нелюдські, або такі, що є принизливими та порушують людську гідність, практики, не можуть вважатися правовими, навіть якщо вони відповідають названим вище формальним вимогам. З точки зору матеріального розуміння верховенства права підходить до цієї проблеми Т. Р. Короткий. Він, зокрема, пише, що «становлення верховенства права у міжнародному праві слід розглядати у контексті двох пов'язаних процесів, що відображають сутнісні зміни, властиві сучасному міжнародному праву — його гуманізації і демократизації. Як правило, ці принципи — свободи, демократії, верховенства права, поваги до прав людини і основних свобод згадуються в одній зв'язці [...]. Без цих принципів, без їх реального втілення в міжнародно-правовому регулюванні неможливо собі уявити дійсну, а не формальну дію принципу верховенство права в

[1] (1) усі закони мають бути перспективними (не мати зворотної сили), публічними та зрозумілими; (2) закони мають бути відносно стабільними; (3) створення окремих законів має відбуватися відповідно до відомих, публічних, зрозумілих та загальних правил; (4) має бути гарантована незалежність судової системи; (5) мають бути дотримані принципи природної справедливості; (6) суди мають мати змогу вільно застосовувати та за необхідності переглядати застосування принципів права; (7) суди мають бути доступними; (8) дискреційні повноваження не можуть бути сформульовані таким чином, що це може бути використано для викривлення чи вихолощення змісту законів [1, p. 214–218]

міжнародному праві» [2, с. 17]. Певною мірою можна говорити про те, що матеріальна сторона верховенства права представлена в міжнародному праві нормами *jus cogens*.

На сьогодні в міжнародно-правовій доктрині немає єдності думок щодо того, під кутом зору якої з концепцій доцільно розглядати міжнародне верховенство права. С. Честерман вважає, що ані формальне, ані матеріальне розуміння верховенства права не може бути застосоване до розгляду концепту міжнародного верховенства права. На його думку, матеріальні концепції верховенства права, орієнтуючись на ціннісний зміст та значення правового регулювання, не можуть бути застосовані в міжнародному праві через відсутність консенсусу щодо міжнародно-правових цінностей. Формальні ж концепції, які є більш простими в застосуванні, також не можуть бути екстрапольовані на міжнародно-правову реальність через те, що вони розроблені з орієнтацією на національні правопорядки, де домінують вертикальні відносини між сувереном та іншими суб'єктами, тоді як в міжнародному праві домінують горизонтальні відносини між суб'єктами [3, p. 332].

Тому, на думку С. Честермана, про міжнародне верховенство права можна говорити в трьох сенсах: (1) міжнародне верховенство права може розглядатися як застосування принципів та ідей класичного «національного» верховенства права до відносин між державами та іншими суб'єктами міжнародного права; (2) міжнародне верховенство права може розглядатися як поглиблений і розширений варіант верховенства (примату) міжнародного права, що легітимізує, наприклад, безумовне верховенство міжнародних конвенцій та інших актів у сфері прав людини над національним законодавством; (3) міжнародне верховенство права може бути варіантом концептуалізації «глобального верховенства права», що є шляхом до формування такого нормативного режиму, який би торкався всіх суб'єктів, як національного, так і міжнародного права, без медіаторів та посередників у вигляді існуючих національних інститутів [3, p. 350]; як пише щодо цього С. Больяк, «розвиток глобального чи міжнародного верховенства права напевно стане одним із досягнень третього тисячоліття» [4, p. 1–2]. Цікаво, що відкидаючи варіанти (1) і (3) (перший на підставі того, що міжнародне право має принципово відмінну природу нормативності, що унеможливлює аналогії з верховенством права в національному праві, третій, на підставі того, що такий стан ще не досягнутий і в найближчому часі навряд буде досягнутий), С. Честерман пропонує альтернативне матеріальним та формальним концепціям верховенства права функціональне бачення. На його думку, міжнародне верховенство права має розумітися, передусім, як сфера взаємодії суб'єктів міжнародного права, взагалі без апеляції до того чим є міжнародне верховенство права, якими є його вимоги та як в міжнародному праві виражені його ідеї. Напрямами функціональної характеристики міжнародного верховенства права С. Честерман

вбачає: права людини та побудову держав, орієнтованих на їх повагу; сталий розвиток, в якому верховенство права є передумовою соціально-економічного зростання; міжнародна безпека, коли верховенство права виступає інструментом перехідної юстиції та відновлення міжнародного правопорядку [3, p. 355].

У цілому можна погодитися з тим, що в сучасному міжнародному праві переважає функціональний підхід до верховенства права. Сьогодні верховенство права розглядається як невід'ємна сфера взаємодії держав та інших суб'єктів міжнародного права як на рівні ООН та її інституцій, так і на рівні інших міжнародних організацій, зокрема, Європейського Союзу, Ради Європи, Світової організації торгівлі тощо. Особливу роль в цьому відіграють такі міжнародні інституції як Світовий банк, Міжнародний валютний фонд та ін.

Список використаних джерел

1. Raz J. The authority of law: essays on law and morality / J. Raz. — Oxford : Oxford University Press, 2009. — 360 p.
2. Короткий Т. Р. Господство права как принцип функционирования международной правовой системы / Т. Р. Короткий // Бюллетень Владикавказского института управления. — 2009. — Т. 31. — С. 5–19.
3. Chesterman S. An interantional rule of law? / S. Chesterman // American Journal of Comarative Law. — 2008. — Vol. 56, No 2. — P. 331–361.
4. Beaulac S. An inquiry into the international rule of law / S. Beaulac. — Fiesole : 2007. — 29 p.

ХИЖНЯК Ю. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
молодший науковий співробітник науково-дослідної частини,
кандидат юридичних наук

СПЕЦИФІЧНИЙ ПРАВОВИЙ ПРОСТІР МІСТА-ФОРТЕЦІ КОУЛУН

Протягом половини століття (1945–1994) на території сучасного спеціального адміністративного району Китайської Народної Республіки Гонконг існувало місто, яке фактично майже не контролювалося жодною державою. Історична випадковість мала наслідком утворення специфічного правового простору, норми якого складалися в процесі співжиття людей.

Справа в тому, що в 1842 році за результатами Першої опіумної війни острів Гонконг відійшов британцям, а в 1898 році останні розширили сферу свого впливу (Конвенція про розширення території Гонконгу)

ще й на так звані «Нові території». Єдиним винятком із зони британської окупації залишилася китайська військова фортеця Коулун. Китай відчайдушно відстоював своє право на цю територію, а після 1842 року навіть збудував навколо неї стіну з метою запобігання поширенню британського впливу. Та до початку Другої Світової Війни місто-фортецю фактично контролювали британці.

Під час війни Японія, окупувавши Гонконг, зруйнувала стіну навколо фортеці. Але після капітуляції Японії Британія знову відновила суверенітет над Гонконгом, а Китай продовжував заявляти права на місто-фортецю. Зрештою сталося так, що юридично це місто залишилося анклавом Китаю на території британської колонії.

З цього моменту починається унікальна історія «міста у місті», «міста темряви», «міста анархії». Ці та інші яскраві ярлики-образи письменники, фотографи, журналісти приписували шматку землі площею 2,6 га, на якому до кінця 1960-х років жило вже 20 тис. людей, а в 1980-ті — близько 30 тис. [1] Коулун став домівкою для біженців з Китаю, які бажали почати нове життя, формально залишаючись на території Китаю.

Формально перебуваючи під владою Китаю, фактично Коулун став територією, де не діяли ані закони Китаю, ані британські закони. У різних джерелах в описі Коулуна превалює епітет «беззаконний». Та незважаючи на це, у межах міста все ж діяв певний порядок, який зберігав його від саморуйнації. Наприклад, рівень вбивств та самогубств тут був таким самим, як і на іншій території Гонконгу. Політично це було досить толерантне співтовариство людей з протилежними політичними позиціями, які загалом жили мирно, без конфронтації між собою чи з урядом Гонконгу [2, p. 53]. Закономірно, що за відсутністю законодавчих обмежень, в Коулуні процвітало те, що було поза законом на території британської колонії. Наприклад, коли дружина англійського губернатора Гонконгу вмовила його заборонити поїдання цуценят, Коулун став єдиним місцем, де можна було скуштувати традиційну китайську страву [3]. Крім того, в місті процвітала наркоторгівля та проституція.

Втім більшість людей, які проживали на території міста, не були злочинцями. Канадський фотограф Грег Жирар[1], пояснюючи, чим зацікавила його ця місцина, зазначив, що його метою було відчути і зрозуміти різноманітні схеми та стратегії, які дозволяли функціонувати місту та забезпечувати потреби його жителів [4].

Місто було побудоване стихійно самими мешканцями поза відповідністю будь-яким будівельним нормам. Як зазначає Грег Жирар,

[1] Грег Жирар — канадський фотограф, який досліджував місто-фортецю Коулун та його жителів з 1986 року. Його метою було закарбувати на фотографіях життя звичайних людей. Результатом його роботи стала книга «Місто темряви: життя у місті-фортеці Коулун», вперше видана у 1993 році.

будинки були ніби тимчасовими, вони не створювалися для постійного життя, ніколи не ставали остаточними, трансформувалися зі змінами людської та міської тканини [4]. Цікаво, що жителі добровільно прийняли обмеження у можливій висоті будинків, яке було пов'язано з близькістю аеропорту Кай Так.

В 1980-х роках місто нараховувало близько 350 багатоповерхових будинків, які так тулилися один до одного, що з панорамних знімків Коулун нагадував швидше одну величезну потворну будівлю [1]. Місця для вулиць не лишалося, між будинками були тільки вузькі заплутані проходи, зверху «застелені» жмутками дротів, через які не пробивалося сонячне світло (звідси й одна з багатьох назв Коулуна — «місто темряви»). На верхніх рівнях сусідні будинки з'єднувалися коридорами, і мандрувати містом можна було, не спускаючись донизу.

Нерухомість оцінювалася у відповідності до загальноприйнятих комерційних міркувань: орендна платня зростала, якщо приміщення для магазину мало вихід на той коридор («вулицю»), де часто проходили люди, платня за житло була вищою, якщо місце мало вікна, що пропускали свіже повітря та світло [4].

В Коулуні функціонували фабрики, перукарні, лікарняні кабінети (серед яких більшість були стоматологічними), заклади громадського харчування — всі вони не мали ліцензій, не сплачували податки, не відповідали санітарним нормам і збували свою продукцію та надавали послуги за дуже невеликі гроші, в тому числі і мешканцям Гонконгу за межами Коулуну.

Необхідно звернути увагу на те, що в масовій культурі незвичайність міста-фортеці Коулуна породила багато міфів про нього. По-перше, ізольованість цієї території часто абсолютизується. Хоча очевидно, що без електроенергії, яку коулунці викрадали у Гонконгу, без вивозу сміття і трупів, навряд чи місто змогло б функціонувати. Британці періодично розроблювали план заходів по убезпеченню умов існування у місті, хоча такі заходи і не завжди спрацьовували. Та читаючи документи британського уряду, які містять рекомендаційні приписи, точно можна сказати, що британці були детально поінформовані щодо ситуації у Коулуні [3]. Виходячи з цього, можна спростувати і другий міф, відповідно до якого поліцейські боялися заходити на територію міста, особливо в складі маленьких груп. Є документальні свідчення колишніх британських поліцейських, які говорять про те, що місто насправді патрулювалося десь з початку 1950-х років [3].

За відсутності права, яке походило від держави, коулунці фактично послуговувалися тими нормами, які уявлялися для них найбільш ефективним регулятором, найбільш доцільним засобом вирішення життєвих проблем. Якщо місцевий житель хотів розширити свої «апартаменти», хай це і не відповідало будівельним нормам безпеки, він все одно їх добудовував. В той же час, якщо городянин вбачав єдиний шлях

убезпечення своєї родин у співпраці з британськими поліцейськими, він вступав у контакт і допомагав британській владі.

Місто-фортеця Коулун було не тільки плацдармом для дослідження меж урбаністичного розвитку без планування та заборон, факт його існування доводить, що за відсутності правових норм, встановлених державною владою, самі городяни здатні створити норми співіснування шляхом самоорганізації. Ці норми фактично і були гнучким, ефективним правом, здатним забезпечити потреби його суб'єктів.

Список використаних джерел

1. Город тьмы : история Коулуна, самого густонаселенного района на планете. – [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://realt.onliner.by/2014/06/20/kowloon
2. Webster C. J. Property Rights, Planning and Markets: Managing Spontaneous Cities / C. J. Webster, L. Wai-chung Lai. – Cheltenham : Edward Elgar Publishing, 2003. – 249 p.
3. City Of Darkness Revisited. – [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://cityofdarkness.co.uk
4. Nufrio A. V. Kowloon Walled City as urban border. Community-based home and neighborhood building: an interview with Greg Girard / Anna Vincenza Nufrio // Arte y Sociedad. Revista de Investigaciyn. — 2015. — Num. 8. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://asri.eumed.net/8/greg-girard.pdf

АРНАУТОВА Л. П.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
ассистент кафедры общетеоретической юриспруденции

А. В. СУРИЛОВ ОБ ОРГАНИЗУЮЩЕЙ РОЛИ ГРАДОНАЧАЛЬНИКОВ ОДЕССЫ

Исследуя творческое наследие А. В. Сурилова, нельзя не обратить внимания на его исторические романы. Наибольший интерес вызывает трилогия «Адмирал Дерибас», «Дюк Ришелье» и «Фельдмаршал Воронцов», посвященная выдающимся личностям, жизнь и деятельность которых связана с основанием и становлением Одессы, а также экономическим освоением юга Украины.

В первом романе трилогии «Адмирал Дерибас» А. В. Сурилов показывает О. М. Дерибаса не только как завоевателя Хаджибейской крепости, но как умного, энергичного управленца, основателя Одессы. Им был составлен план строительства порта. В своем проекте Дерибас учел всё, даже финансовые издержки. И 22 августа 1794 г. (по старому стилю) было торжественно заложено основание города, фундамент порта,

корабельная верфь, две купеческие пристани и две церкви во имя покровителей мореплавателей св. Николая и св. Екатерины [1, с. 108].

На протяжении всего романа А. В. Сурилов показывает самоотдачу Дерибаса в строительстве порта, в благоустройстве города, его дальновидность как основателя города. Он с рассветом поднимался, обливался холодной водой, выпивал чашку кофе и устремлялся к месту работы в Экспедицию строений [1, с. 118]. Его ранняя смерть окружена легендами — предположительно, это связано с заговором против Павла I.

Роман «Дюк Ришелье» является продолжением романа «Адмирал Дерибас». Его главный герой — крупный государственный деятель дюк Ришелье (герцог Ришелье граф Шиннон дю Плесси), который был назначен в 1803 г. градоначальником Одессы, а в 1805 г. — генерал-губернатором всего Новороссийского края. Его вклад в развитие города невозможно переоценить.

Одесса в то время напоминала большое село. Она обрывалась у моря, объятая почти не тронутой пахарем степью. Маленький, безалаберный городишко поначалу дурно впечатлил Дюка [2, с. 16]. Сделав её своей резиденцией, Ришелье дал толчок бурному развитию города.

А. В. Сурилов используя архивные материалы, подвергнув их литературно-художественной обработке показывает результаты сделанного при Ришелье в Одессе: проложено множество улиц, разбиты сады, выстроены собор, старообрядческая часовня, католическая церковь, синагога, две больницы, театр, казармы, рынок, Благородный воспитательный институт (Ришельевский лицей), коммерческая гимназия, шесть низших учебных заведений и другое. При этом Ришелье пользовался только вольнонаемным трудом. Сам Ришелье жил чрезвычайно скромно. Когда в Одессе началась страшная эпидемия чумы, он как начальник края предпринял все меры борьбы возможные в то время. Сам участвовал в захоронении останков умерших [2, с. 188]. Одессу он оставил прекрасным благоустроенным европейским городом, с гаванью с миллионным торговым оборотом.

Роман «Фельдмаршал Воронцов» — продолжение романа «Дюк Ришелье» и заключительная часть трилогии о градоначальниках Одессы.

А. В. Сурилов показывает М. С. Воронцова как последователя благоустройства города и края. В 1823 г. он был назначен новороссийским генерал-губернатором и полномочным наместником Бессарабской области. Одесса становится новым этапом в жизни графа. Оценив по достоинству наследие своих предшественников, М. С. Воронцов взялся за масштабные преобразования Одессы, за укрепление границы порто-франко и всего Новороссийского края. При нем было завершено начатое ранее графом Ланжероном устройство Ботанического сада и Приморского бульвара. За короткое время в одном конце этого бульвара был построен великолепный дворец Воронцова, в другом — здание

купеческой биржи. Вдоль облагороженного бульвара выросли красивые дома. Была сооружена Потёмкинская лестница. Интенсивно развивалось сельское хозяйство.

М. С. Воронцов был инициаторов многих начинаний, в частности, создания музея древностей, публичной библиотеки. При нем открывается памятник Ришелье. Необыкновенная образованность графа, его коммуникативные способности и инициативность не только сказались на переменах в Одессе, но и изменили к ней отношение [3].

А. В. Сурилов подошел к написанию трилогии не столько как литератор, сколько как историк-юрист. Во многом эго романы — хроника становления и развития управления и самоуправления в Одессе связанная с выдающимися управленцами. А. В. Сурилов показал, что на процесс становления и развития города определяющее влияние оказали не только удачное географическое положение, многонациональный состав городского населения, особенности социально-экономической и политической ситуации, но градоначальники Одессы — Дерибас, Ришелье, Ланжерон, Воронцов. Все они были людьми незаурядными, и как управленцы использовали свои возможности и таланты на благоустройство и процветание любимого города.

Список использованных источников

1. Сурилов А. В. Адмирал Дерибас : Роман / А. В. Сурилов — Одесса: Маяк, 1990. — 240 с.
2. Сурилов А. В. Дюк Ришелье : Роман / А. В. Сурилов — Одесса: «Вариант»-«Два Слона», 1992. — 271 с.
3. Сурилов А. В. Фельдмаршал Воронцов : Роман / А. В. Сурилов — Одесса: «Южная Пальмира», 1993. — 350 с.

Підрозділ ІІ.2
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА

ОВЧИННИКОВА А. П.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
профессор кафедры общетеоретической юриспруденции,
доктор искусствоведения, профессор

АНТРОПОЛОГИЧЕСКИЙ ПОВОРОТ В ПОСТИЖЕНИИ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ

Актуализация антропологического подхода к правовой культуре связана с распространением антропологических идей в юриспруденции в целом и возникновением новой междисциплинарной области исследования — юридической антропологии. Антропологический подход позволяет преодолеть доминирование социоцентрических, государствоцентрических установок, предполагающих более важное значение целого (общества, государства) нежели части (гражданина), осуществить «антропологический поворот» к человеку как первичной правовой реалии [1, с. 247]. И с другой стороны, одной из особенностей антропологического подхода является взгляд с точки зрения изучаемой культуры. Антрополог ставит перед собой задачу понять точку зрения наблюдаемого в системе его значений. К. Леви-Стросс подчеркивает: «По мере того, как социология прилагает усилия к тому, чтобы создать социальную науку об обществе с точки зрения наблюдателя, антропология пытается разработать науку с точки зрения наблюдаемого» [3, С. 322].

Антропологический подход к правовой культуре, часто неоправданно расширяет границы этого понятия, в нее включается все, что создано человеком в самых разнообразных сферах правового бытия общества: право, правовая наука, правовое сознание, юридическая практика, национальные правовые традиции и т. п. Это приводит к смешению категории «правовая культура» с другими предельными категориями юриспруденции. Так, с привнесением в интерпретации правовой культуры антропологического компонента в ее структуру часто стали включать правовую традицию. Существуют разные точки зрения на соотношение этих категорий вплоть до их полного отождествления. Правовые традиции участвуют в формировании и развитии правовой системы. Рассмотрение правовой культуры в тесной связи с категорией «правовая традиция» стало одним из новшеств, привнесенных в концепцию

правовой культуры представителями антропологического подхода. Но основным достижением последних является перенос основных акцентов в понимании этой категории на человека, который становится центром бытия права. Отсюда и характерные определения правовой культуры. Так, некоторые исследователи определяют ее как процесс и результат творчества человека в сфере права, характеризующийся созданием и утверждением правовых ценностей.

Тенденция актуализации антропологической методологии в познании правовой культуры определяется как логикой развития правовых знаний, так и общими тенденциями и особенностями духовного бытия человека в условиях перехода к постиндустриальному обществу, когда резко возрастает интерес социального познания не к социально классовым явлениям, а к явлениям личностно-индивидуальным, духовно-уникальным. Однако классические представления о том, что человек в праве, субъект права есть некий центр всей правовой системы, что человек представляет собой своего рода совершенное существо, которое стремится преобразовать мир в целом и мир права в частности, создает и воплощает в реальность идеальные правовые конструкции — артефакты правовой культуры, является объектом правового воспитания как целенаправленного и систематического воздействия на правосознание личности с помощью правовоспитательных мероприятий с целью формирования у него определенного уровня правовой культуры, выглядят сегодня устаревшими. То, что правовая культура должна и может быть рассмотрена только в неразрывной связи с пониманием феномена человека, его проблем, желаний, устремлений, представлений о себе и окружающем мире, — это никем не оспариваемое утверждение. Но такое антропологическое измерение правовой культуры должно опираться на те характеристики человека, которые ему свойственны в современном мире, а не на теоретические построения идеальной модели гипотетически существующего человека. Представляется важным в ракурсе рассмотрения антропологического подхода к правовой культуре проанализировать те изменения, которые происходят с человеком в современном мире и то, каким образом они влияют на его поведение в правовой сфере. Сегодня подвергаются сомнению индивидуальная автономность человека, адекватно воспринимающего мир, а потому способного рационально руководить своими действиями и давать отчет (нести позитивную и негативную ответственность). Критика автономности субъекта в постмодернистской философии разворачивается в плоскость контроля человека над природой, социальным миром и самим собой. Преобразовательная миссия человека сегодня подвергнута сомнению в силу непредсказуемости массовых (да и индивидуальных) действий и их последствий. Это связано как с усложнением социального мира, так и с осознанием его нелинейности, принципиальной непредсказуемости, на чем настаивает синергетика. Тем самым человек

признается не творцом Вселенной (хотя бы социальной), но объектом воздействия объективных, безличностных экономических, политических и других сил. Многомерность и динамизм субъекта права формируют такую его характеристику как релятивность, или принципиальную амбивалентность. Это касается как оценки свойств личности, так и результатов ее деятельности. Плюрализм ценностей не позволяет однозначно оценить какое бы то ни было, в том числе юридически значимое, действие человека. Не случайно Э. Гидденс считает ценностный релятивизм одним из важнейших признаков «позднего модерна» Giddens [2, с. 253].Действительно, современная антропологическая ситуация, выражающаяся в симулятизации социальных структур, дезориентации, потерянности человека и всего общества, в хаотических реакциях на последствия финансовых кризисов, свидетельствуют об одном очевидном факте — с сознанием современного человека происходят серьезные изменения, итогом которых для юридической науки должно стать развенчание классического субъекта права.

Список использованных источников

1. Бачинин В. А. Философия права и преступления / В. А. Бачинин. — Харьков : Фолио. — 1999. — 559 с.
2. A. Beyond Left and Right : The Future of Radical Politics / A. Giddens. – Cambridge : Polity Press, 1994. – 267 с.
3. Леви-Стросс К. Структурная антропология, 2001. — 512 с.

ЗАВАЛЬНЮК В. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
перший віце-президент, ректор, професор, заслужений юрист України

АНТРОПОЛОГІЧНІ ВИТОКИ ЕФЕКТИВНОСТІ НОРМ ПРАВА

Багатоаспектність в дослідженні ефективності норм права передбачає необхідність розгляду права не лише не стільки як системи правил поведінки, встановлених або санкціонованих державою, скільки як форми духовного існування людського суспільства. На жаль, в багатьох наукових працях формування і розвиток права відриваються від його творця — людини, її світогляду, її вищих основоположних духовних, психологічних принципів.

Дослідження ефективності норм права повинне базуватися на тезі, що творцем права є людина, а не тільки економічні або політичні обставини суспільного життя. Право в своєму розвитку залежить зрештою від природи та сутності людини як біосоціодуховної істоти. Правове

регулювання потребує того, щоб бути зрозумілим в антропогенному, психологічному вимірі. Це дозволяє зробити спробу вийти з тієї системи координат, яка орієнтована в основному на технічну досконаліть, логічну спроможність, раціоналізм офіційних державно-правових інститутів, їх відповідність економічним, політичним та іншим соціальним інтересам.

Не можна не погодитися з В. А. Бачиніним в тому, що психологічна детермінація законослухняної поведінки є набагато глибшою і дійовішою імперативів державної влади. Правові емоції через свою давність і укоріненність в людській психіці дозволяють людям мати безпомилкові інтуїтивні уявлення про справедливість як ключову категорію права. Тому психологічні розробки мають важливе значення при аналізі проблем мотивації правової поведінки особистості [1, с. 36].

Процеси правотворчості, правореалізації, тлумачення є свідоми процесами, процесами духовного життя і духовної творчості. У цьому плані можна стверджувати, що все суспільне життя носить свідомий характер на відміну від інстинктивної діяльності тварин. Як відзначав С. Л. Франк, «проблема природи і сенсу суспільного життя є, очевидно, часткою, і притому, як це ясно само собою, дуже істотною часткою, проблеми природи і сенсу людського життя взагалі — проблеми людської самосвідомості» [2, с. 244].

Дослідження ефективності правових норм і чинників, що впливають на цю ефективність, є невіддільним від аналізу природи людини, її основоположних властивостей і принципів. Як відомо, проблема природи, суті людини є однією з «крізних» для філософії, зокрема філософії права. Мало хто буде заперечувати, що велика частка негараздів, від яких страждає сучасне людство, є прямим результатом стресів, суперечностей і конфліктів, характерних для цивілізації і складної моделі буття.

Право, яке виникло і продовжує існувати як результат цілеспрямованої діяльності соціальних суб'єктів — індивідів, груп і великих співтовариств — замикається своїми функціями, змістом, структурою на людину. Ні суспільство, ні право не можна зрозуміти, якщо не намагатися поглянути на них крізь призму людської природи і суті. Право — це дзеркало людської природи. У нім є все те, що є в людині — раціональне та ірраціональне, піднесене і низовинне, соціальне і духовне тощо.

При аналізі ефективності норм права не можна забувати про те, що право зв'язане каузальними залежностями і з соціумом, і з людиною. У природі останнього неодмінно мають бути присутніми початкові праформы, первофеномени або архітипи тих нормативно-ціннісних конструкцій, які зумовлюють його морально-правову поведінку. Якби соціально-правові норми були абсолютно чужі людській природі, вони ніколи не змогли б закріпитися в антропосоціосфері.

Усі соціальні інститути (у тому числі і право) випливають з недосконалості природи людини. Саме соціальні інститути забезпечують

розподіл права і обов'язків, соціокультурну ідентичність і гарантують тим самим стабільність суспільства. Єдиним критерієм їх оптимальності є самозбереження соціуму [3, с. 12–13]. Подібно до людини, здатної одночасно і до адаптативних, і до трансгресивних акцій, право теж рівним чином і адаптативно, і трансгресивно. Воно прагне пристосувати один до одного соціум і особу, державу і громадянина. Його новаторські нормотворчі, законотворчі зусилля спрямовані за межі існуючих правових стереотипів, в перспективи соціальності, що розвивається. Тобто, нормотворчість є не що інше, як духовна, творча трансгресія права.

Слід погодитися з тим, що у правової системи є своя внутрішня енергетика і ритміка функціонування. І все це тому, що за нею стоять люди, що переносять на все, що вони створюють, риси і ознаки свого образу і подібності. Однією з таких головних сутнісних рис є трансгресивність. Здатність людини переступати межу звичного або дозволеного подвійна і має як позитивний, так і негативний вимір. З одного боку, це бажання і готовність спрямовуватися за межі відомого до незвіданого, відкривати нове, створювати щось, раніше не бачене, чого немає в природі... Але та ж трансгресивність здатна породжувати негативні соціальні наслідки. Як схильність до порушення існуючих норм, до того, щоб їх «переступити», вона може виявлятися в здійсненні аморальних і протиправних дій [1, с. 31].

Отже, дослідження ефективності норм права повинне виходити з необхідності їх відповідності не лише суспільним закономірностям, матеріальним умовам соціального життя, але й природі, суті людини, основоположним людським якостям та запитам, психологічним очікуванням та ідеалам. Антропологічний аспект ефективності правових норм ще потребує уваги науковців.

Список використаних джерел

1. Бачинин В. А. Антропосоциологические проблемы права: методология и эмпирия // Правоведение. — 2001. — № 3. — С. 29–37.
2. Франк С. Л. Духовные основы общества: Введение в социальную философию / С. Л. Франк. — М. : Республика, 1992. — 511 с.
3. Честнов И. Л. Правопонимание в эпоху постмодерна / И. Л. Честнов // Правоведение. — 2002. — № 2. — С. 4–16.

ДУДЧЕНКО В. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри загальнотеоретичної юриспруденції,
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

ДО ПИТАННЯ ПРО ЕМОТИВНУ ПРИРОДУ ПРАВА

Першочерговою проблемою сучасної національної юриспруденції є формування нового ставлення до правової теорії в Україні. Оновлена теорія має відображувати більш складну систему класифікації і характеристику сучасного права, яка буду ґрунтуватися не лише на типах політичного та економічного устрою, але також і на філософських, етичних, ціннісних, релігійних та інших критеріях. Також оновлена теорія обумовить інший предмет національної загальної теорії права та держави і інші її цілі. У зв'язку з цим, принципово новий підхід до осмислення природи права пропонує психологічна школа права.

Важливо з'ясувати, чому свою психологічну теорію права Лев Петражицький назвав емотивною і інтуїтивною.

Вихідним пунктом і принципом психологічної школи права є твердження про право як про етичний, духовно-вольовий феномен. Такий підхід узгоджується з класичною західною традицією права.

Лев Петражицький визначає, що інтелектуально-емоційне переживання імперативу «ти мусиш» утворює первісну і далі — неподільну правову реальність. Таке переживання засвідчує, що право не має власного «логосу». «Логос» у право привносить етика як «практична філософія». Як результат, право у суспільстві не автономне і не самодостатнє. Воно мусить відображати духовні цінності, які надають значення і смислу суспільству [1, с. 39–45]. З огляду на сказане, стає зрозуміло, чому Лев Петражицький і його учні обстоюють емотивну теорію мотивації і, у цілому, емотивну теорію права.

Свою фундаментальну працю «Теория нравственности» 1909 р. Лев Петражицький розпочинає розглядом питання про мотиви поведінки. Він критикує психологію XVIII і XIX століть за її механістичний, атомістичний спосіб розгляду речей і обґрунтовує теорію гештальт-цілісності і, у цілому, новітню соціологію людського духу.

Підставою такої цілісності є класична етика. Лев Петражицький говорить про «самодостатню, автономну мотивацію», «нормативні судження», «нормативні бланкетні емоції», «життя духу», «ідеальну свідомість». Етичні і правові емоції мають деякі спільні риси, що дає змогу виявити один вищий, охоплюючий і ті, і другі імпульсії, клас емоцій. Цей вищий, родовий клас імпульсій Петражицький називає емоціями обов'язку, належного, або етичними емоціями. Відповідні нормативні емоційно-інтелектуальні психічні поєднання він називає свідомістю обов'язку, належного або етичними переживаннями, етичною

свідомістю. Емоції обов'язку переживаються нами і спрямовують нашу поведінку [1, с. 39–45].

Етичні емоції відзначаються такими характерними особливостями:

1. Відповідні переживання мають своєрідний містично-авторитетний характер. Ці імпульсії походять ніби з затаєного, відмінного від нашого буденного «я», джерела («голос Божий», «голос совісті», «слухатись», «боятися совісті» — т.п.).

На думку Петражицького, чудово, що вказані особливості етичних моторних подразнень впливають і на мислення філософів і вчених, і визначають характер і напрям їх інтелектуальної творчості у галузі етики.

2. Для етичних емоцій характерно й те, шо вони переживаються як внутрішня перепона свободі, як своєрідна перешкода для свободного вибору і неухильний тиск до заданої поведінки. Етичні емоції подібні до наказів або заборон. За Кантом, метафізичній двійник звертається до нашого я з «категоричним імперативом» [1, с. 47–56].

Петражицький критикує теорію позитивного права і наголошує на «непридатності права в юридичному смислі у якості засади для побудови наукової теорії права» [1, с. 419–436]. Він відзначає: «Першим і головним завданням наукової теорії права є формування відповідного поняття, поняття права... Визначення поняття права є у сучасному правознавстві...ще предметом спору [1, 199, 203]. І далі: «фактично сучасна юриспруденція є головним і переважно офіційно-правовою юриспруденцією, і вона опрацьована і вихована на основі вивчення і застосування офіційного права... Це догматична юриспруденція» [1, с. 202, 585].

Стосовно природи етичних емоцій, то істотно зазначити, що метафізичні сутності вищого рівня уявляються не лише такими, повелівають і забороняють, встановлюють обов'язки, але водночас і такими, що авторитетно надають права іншим (Бог, «природа», світова «Воля», «Розум», «народний дух», «сукупна воля» народу чи спільноти і т.п.). Етичні, інтелектуальні емоції визначаються вищими, бланкетними, імперативними емоціями.

Бланкетні емоції складають істотні елементи правових передивант і викликають правову поведінку. Це найважливіший висновок? Який обстоює Петражицький і у такий спосіб з'ясовує роль емотивної психології у розкритті природи права.

Інтелектуальна, бланкетна емоція утворює підставу для інтуїції. Інтуїція (лат. Intuitio — уважно дивлюся) 1) здатність безпосередньо розпізнавати істини без обґрунтування доказів; 2) здогад, проникливість, ґрунтується на попередньому досвіді.

Поняття інтуїції є підставою для концепту «живого» інтуїтивного права. Інтуїтивне право є усвідомленням і переживанням власної духовної гідності, честі, свободі вибору, права другого. Таке переживання є індивідуальним переживанням кожного. Інтуїтивне право породжується душевно-духовно-інтелектуальною зрілістю індивіда. Позитивне

право має значущість тією мірою, якою у ньому виражена природо-інтуїтивне право людини.

Завдяки переживанню і внутрішнім чуттям (схвалення, задоволення, невдоволення, відмова, бажання, чекання, побоювання, надія, віра) ідея права здобуває емоційного забарвлення і перетворюється у переконання і мотиви. Це означає те, що пізнавальне відношення є буттєвим відношенням. Розкриття надчуттєвої природи прав, а по-справжньому пережитої у внутрішньому досвіді, завжди була й буде справою філософії права. Як результат, в емотивній теорії мотивації емоції-дії є нормативними правилами поведінки, принципами поведінки.

У результаті, Петражицький і доходить висновку про те, що емоції є «нормативними», тобто нормами, принципами поведінки. Сфера права і етики і є своєрідним місцем нормативних або бланкетних емоцій і, відповідно, самодостатньої, автономної мотивації.

Концепт «живого» інтуїтивного права склав підставу для формування закону розвитку права, а саме: відповідно до ступеня одухотворення і соціалізації людської свідомості тиск уніфікаційності тенденції права (юридичний формалізм з точною фіксацією поведінки людей) поступово слабшає і з плином часу все більше зростає сфера дії інтуїтивного права [1, с. 391–392]. Чинне позитивне право має бути узгоджене з інтуїтивним [1, с. 397].

Таким чином право суть особливий різновид етичних, імперативно-атрибутивних переживань і відповідна мотивація поведінки. Емотивне переживання індивідом своєї духовної гідності, автономного самовизначення, права другого є його власним інтуїтивним правом. Таке переживання є індивідуальним переживанням кожного. Воно існує в нас, а не поза нами, воно є явищем індивідуальної свідомості. Однак, це є індивідуальним переживанням кожним духовних, позачасових цінностей. «Живе» інтуїтивне право є квінтесенцією психологічного вчення про право. Таке право не уміщується у вузькі межі догм права.

Список використаних джерел

1. Петражицький Л. И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности. СПБ. «Лань», 2000. — 608 с.
2. Антология мировой правовой мысли. В 5 т. Т. III. Европа. Америка: XVII–XX вв. — М.: Мысль, 1999. — 829 с.
3. Петражицкий Л. И. Очерки философии права. СПБ., 1900. — 280 с.
4. Петражицкий Л. И. Введение в изучение права и нравственности: Основы эмоциональной психологии. — СПБ., 1907. — 306 с.
5. Михайлов П. Е. Новые идеи в правоведении: Сб. 4. Философия права и нравственности. СПБ., 1915. — с. 36–60.
6. Гурвич Г. Д. Философия и социология права: Избранные произведения. — Издат. Дом С. — Петерб. гос. ун-та. — 2004. — 846 с.

КРЕСТОВСЬКА Н. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри загальнотеоретичної юриспруденції,
доктор юридичних наук, професор

ЗАГАЛЬНИЙ ТА СПЕЦІАЛЬНИЙ ЮВЕНАЛЬНИЙ СТАТУС

Категорію ювенального статусу (правового статусу дитини) порівняно недавно уведено до наукового лексикону юриспруденції, що зумовлено, перш за все, ратифікацією більшістю країн світу Конвенції про права дитини і внесенням відповідних змін до національних законодавств. У більшості сучасних досліджень правовий статус дитини розглядається через призму загального правового статусу особистості: або як його підкатегорія, або як такий, що випливає з правового статусу людини і громадянина з урахуванням вікових обмежень. У зарубіжних дослідженнях поняття правового статусу дитини нерідко розглядається скоріше як етична і політична, ніж суто юридична, категорія, хоча при цьому йдеться все ж таки про юридичні права дитини.

Правовий статус дитини (ювенальний статус) — це система виражених у цінностях природного права та нормах позитивного права, гарантованих суспільством і державою суб'єктивних юридичних прав, обов'язків і відповідальностей особливого суб'єкта права — дитини. Підкреслимо, що невід'ємною складовою ювенального статусу є гарантії його реалізації. Традиційно таке гарантування покладається на державу та інші інституції публічної влади [1, с. 51; 2, с. 75–76], що видається звуженим щодо положень Конвенції про права дитини, яка покладає забезпечення найкращих інтересів дитини не тільки на державні, але й на приватні установи. Саме різноманіття гарантій забезпечення прав та інтересів дитини, поряд з ядром правового статусу — правами та обов'язками дитини — є підставою для диференціації ювенальних статусів. Ювенальне право виокремлює галузеві (сімейно-правовий, цивільно-правовий тощо) та спеціальні статуси дитини.

Спеціальний статус дитини виникає в суспільних умовах, що є нетиповими, спеціальними та винятковими, і, як наслідок, модифікує загальний правовий статус дитини. Відповідно до ювенального законодавства України це статуси 1) дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; 2) безпритульних дітей; 3) дітей-інвалідів та дітей з вадами розумового або фізичного розвитку; 4) дітей, які постраждали внаслідок стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф; 5) дітей, уражених ВІЛ-інфекцією, хворих на інші невиліковні та тяжкі хвороби; 6) дітей-біженців; 7) дітей-жертв насильства; 8) дітей-правопорушників.

Зважаючи на останні зміни в ювенальному законодавстві, здійснені Законом від 26 січня 2016 р. [3], система спеціальних ювенальних

статусів розширена і набула ускладненого характеру. Законом уведено нові поняття: «дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах» та «діти, які потребують особливого захисту держави». Дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах — це дитина, яка потрапила в умови, що негативно впливають на її життя, стан здоров'я та розвиток. Серед таких умов законом визначено: 1) інвалідність, тяжка хвороба; 2) безпритульність; 3) перебування у конфлікті із законом; 4) залучення до найгірших форм дитячої праці; 5) залежність від психотропних речовин та інші види залежності; 6) насильство та жорстоке поводження у сім'ї; 7) ухиляння батьків, осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків; 8) обставини стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф; 9) обставини воєнних дій чи збройних конфліктів [4, ст. 1]. Як бачимо, число спеціальних статусів дитини зросло, водночас одним і тим самим Законом «Про охорону дитинства» наразі використано різну термінологію для позначення явно одних і тих явищ.

Отже, законодавство встановлює низку спеціальних статусів дитини, водночас охоплюючи їх гарантією надання особливого захисту з боку держави. Юридичною підставою для встановлення спеціального статусу дитини та, відповідно вжиття додаткових захисних заходів з боку держави, є прийняття рішення органом або службою у справах дітей за результатами оцінки потреб дитини (зразок такого акта затверджено Наказом Міністерства соціальної політики України 09.07.2014 № 450). Між тим термнологічний різнобій у законодавстві за затягування у виданні конкретизуючих підзаконних актів створює загрозу для реального отримання дітьми так необхідної їм допомоги з боку держави та суспільства. Як уявляється система спеціальних ювенальних статусів має виглядати наступним чином: 1) статус дітей з особливими потребами в охороні здоров'я та доступі до освіти; 2) статус безпритульних дітей; 3) статус дітей у конфлікті із законом; 4) статус дітей, залучених до найгірших форм дитячої праці; 5) статус дітей, залежних від алкоголю, психотропних речовин та ін.; 6) статус дітей, що потерпають від насильства та жорстокого поводження (у сім'ї, в школі, інтернатному закладі тощо); 7) статус дітей-сиріт;8) статус дітей, позбавлених батьківського піклування; 9) статус дітей, що потерпають від стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф; 10) статус дітей, що потерпають від воєнних дій чи збройних конфліктів; 11) статус дітей-біженців.

Впорядкування системи спеціальних ювенальних статусів створить нормативні підстави для оптимізації системи захисту прав дитини в Україні.

Список використаних джерел

1. Китайка О. В. Гарантії і права і свободи дитини в Україні: поняття та зміст // Науковий вісник МГУ. — Сер. «Юриспруденція». — 2015. — № 13. — Т.1. — С. 50–52.

2. Толкачова, Г. В. Еволюція правового забезпечення гарантій захисту прав і свобод дитини / Г. В. Толкачова // Часопис Київського університету права. — 2014. — № 1- С.72–76.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми: Законі України від 26.01.2016 № 936-VIII // Відомості Верховної Ради України. — 2016. — № 10. — Ст. 99.
4. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402–III (станом на 21.02.2016) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2402–14

ТИЩЕНКО Ю. В.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
доцент кафедры общетеоретической юриспруденции,
кандидат юридических наук

РАЦИОНАЛЬНЫЕ И НЕРАЦИОНАЛЬНЫЕ КОМПОНЕНТЫ В СТРУКТУРЕ ПРАВОВОГО МИФА

Определение правового мифа с точки зрения его феноменологической природы требует рассмотрения проблемы его структуры. И именно в этом ключе приобретает особое значение феноменология, поскольку она позволяет апеллировать и к рациональной, и к чувственной сферам человеческого сознания. По сути, синкретизм правового мифа как раз и является неразъединенностью этих двух начал правосознания. Так, следует согласиться с А. Б. Чефрановым, который утверждает, что феноменологическая природа права раскрывается в том, что основные правовые идеи являются одновременно первоосновой права и его целью [8, с. 330]. Здесь важно подчеркнуть, что рациональное видение основных правовых идей, выраженное в виде их теоретического осмысления, неизбежно дополняется нерациональным их восприятием, сопряженным с «вчувствованием» в правовую материю, ощущением причастности, осознания. Правовые мифы, таким образом, действуют одновременно на уровне правовой идеологии, получая свое выражение в системе правовых концепций и понятий, и на уровне правовой психологии, действуя на уровне подсознательного (индивидуального и коллективного).

Думается, что именно нерациональная сторона правового мифа является его основанием. Эта гипотеза подтверждается тем, что социально-политическая и правовая мифология является средством конструирования некоторой особой целостности. Эта целостность должна создаваться не как рациональная идея, а как образ реального, конструированного как желаемое, что требует единогласия в социальной оценке

правовых и политических феноменов. Отсюда, основная цель мифов (как политических, так и правовых) — генерирование непротиворечивой совокупности взглядов и мнений по поводу мифологизированного явления [2, с. 88].

Правовой миф, таким образом, направлен на создание совершенной правовой действительности и, реализуясь благодаря своей жизненной силе, энергии, лежащей за пределами человеческого подсознания, способен вносить упорядоченность, стабильность в правовую реальность. Он может выступать в роли опоры, нерушимой основы общественного спокойствия и порядка, уверенности граждан в своей защищенности, поскольку содержит в себе ориентир человеческого поведения, осмысления себя и своих поступков в контексте бытия. Он способен объяснить человеку его место в мире, эффективно привязать ее к какой-либо значимой для него социальной общности.

Такое видение правового мифа позволяет утверждать, что в его основе всегда находится некий ценностный ориентир, осознаваемый на уровне правовой психологии. Здесь интересен подход, в соответствии с которым правовые ценности рассматриваются как предельные основания правового бытия, рамки правового пространства, в котором сосредоточиваются все правовые практики и происходит аксиологизация правовых структур через их оправдание, пусть даже не всегда разумное и логическое. Исходя из понимания структуры правового поля П. Бурдье [1, с. 75–80], можно констатировать, что правовые ценности выступают ключевыми детерминантами символического порядка: субъект, попадая в правовое поле, сталкивается с символическими актами справедливости, закона и правосудия, которые выступают особыми квинтэссенциями этого поля [3, с. 109].

Правовые ценности иначе называют эйдетическими, понимая под ними ценности самого права, непосредственно с ним связанные и не зависящие от конкретно-исторического воплощения, социокультурных условий и целей законодателя. Прилагательное «эйдетический» при этом отмечает, что совокупность всех правовых ценностей образует идею права. С эйдетическим характером правовых ценностей связана интересная и остро обсуждаемая сегодня проблема универсальности правовых ценностей. Фактически эта дискуссия является частным случаем полемики вокруг существования так называемых общечеловеческих ценностей.

Структура правового мифа не ограничивается аксиологическими элементами. Не менее важной является антропологическая составляющая правовой мифологии, заключающая в себе весь спектр проблем социального восприятия права и его легитимации. При таком подходе правовые мифы несут в себе отпечаток психоментальных особенностей определенного коллектива людей, а потому их следует рассматривать как выражение глубинно-психологических характеристик этнической

общности людей, нации, народа в целом. Проблема социально-психологического исследования правовых мифов имеет и другой немаловажный аспект. Нуждаясь в легитимации своей политики, в обретении социальной поддержки своей активности, демократическое государство заинтересовано в создании благоприятных социально-психологических условий, для чего оно нередко прибегает к набору методов, ведущим к достижению цели через создание разнообразных мифологизированных структур.

Между тем, следует подчеркнуть, что в основании правового мифа может лежать как ценность, так и антиценность, поскольку оба эти феномена могут выступать легитимирующими структурами. Правовые мифы являются неотъемлемыми элементами любого социокультурного пространства. Мифологизация различных срезов правовой реальности, всегда имеет целью оправдание, легитимацию тех или иных процессов. Такая легитимация нацелена, в первую очередь, не на рациональное объяснение преимуществ юридического явления или института, а на установление ассоциативных связей, вовлечение мифологизируемого явления в общий контекст культуры того или иного народа. Подобные процессы, как представляется, всегда сопровождают правовую политику современного государства.

Таким образом, можно заключить, что правовой миф представляет собой особый феномен, существующий на рациональном и чувственном уровнях правосознания, выражающий ценностные или антиценностные правовые установки и нацеленный на легитимацию правовых явлений, институтов и процессов. Правовые мифы выступают неизменными спутниками каждой развитой правовой системы, поскольку являются пространством бессознательного обращения к фундаментальным правовым идеям.

Список використаних джерел

5. 1. Бурдье П. Власть права: основы социологии юридического поля // Социальное пространство : поля и практики / П. Бурдье ; пер. с франц. ; отв. ред. перевода, сост. и послесл. Н. А. Шматко. – СПб. : Алетейя, 2005. – С. 75–128.
6. 2. Рязанова С. В. Политическая мифология как актуальная проблема гуманитарных дисциплин / С. В. Рязанова // Общественные науки и современность. — 2011. — № 1. — С. 86–96.
7. 3. Сердюк О. В. Концептуалізація соціальності права в сучасних інтегративних парадигмах: П. Бурд'є, Ю. Габермас, Е. Гідденс / О. В. Сердюк // Проблеми філософії права. — 2006–2007. — Т. IV–V. — С. 107–112.
8. 4. Чефранов А. Б. Проблеми застосування теорії цінностей у правових дослідженнях / А. Б. Чефранов // Проблеми філософії права. — 2005. — Т. III. — № 1–2. — С. 327–337.

КРАВЧЕНКО С. П.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
доцент кафедры общетеоретической юриспруденции,
кандидат юридических наук, доцент

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ ИНСТРУМЕНТАРИЙ ОБЩЕТЕОРЕТИЧЕСКОЙ ЮРИСПРУДЕНЦИИ

На современном этапе трансформации общества, государства и права происходит становление общетеоретической юриспруденции как науки, в пределах которой рассматриваются философские и методологические вопросы права и государства, формулируются важнейшие концептуальные идеи и методологические принципы, определяются подходы и методы освоения правовых и государственных реалий жизни общества. Именно здесь складываются категории юриспруденции, формируется лингвистический инструментарий, вырабатываются связи, раскрываются возможности в постижении права и государства, а также отдельных их составляющих.

Общетеоретическая юриспруденция применительно ко всей совокупности юридических наук выполняет консолидирующую роль, поскольку не только определяет формирование категориального аппарата юриспруденции, но и обеспечивает согласование теорий различных уровней (отраслевых и специальных) путем формирования общетеоретического знания и его методологического воздействия на развитие правовой сферы и институтов государства [1, 12].

И именно общетеоретическая юриспруденция призвана целенаправленно утверждать язык права, вырабатывая и формулируя *лингвистический инструментарий* юридической науки, соответствующий уровню развития современных юрислингвистических концепций и технологий.

На современном этапе развития правовых воззрений вопрос о соотношении права и языка не является новым. Идеи об одностороннем воздействии права на язык или языка на право, сменяются идеями о взаимосвязи и взаимодействии права и языка, их онтологическом единстве, которое органично проявляется в процессе формирования юридической действительности в словесно-знаковой системе. Этот процесс является одним из самых первичных и постоянных, который непосредственно осуществляется при проникновении в правовую реальность, правовую систему, законодательство, норму, и состоит в образовании юридической материи, воплощенной в понятиях, категориях, правовых текстах. Формирование юридико-категориальной материи общетеоретической юриспруденции имеет свои последовательные стадии и элементы. И первичность в стадиальном положении отводится, безусловно, языку.

Определение языка как «системы знаков», а семиотики как «теории знаков» открыло путь для развития «юридической семиотики», которая, в зависимости от конкретной школы, ориентируется на «логическую формализацию пропозиций или высказываний, характерных для правовой сферы», или на «построение грамматики права, под которой понимается совокупность правил, регулирующих производство и толкование тех социальных дискурсов и практик, которые имеют юридическую значимость» [2, 385–386]. И в данном аспекте речь идет не только об изучении юридической терминосистемы, лингвистического инструментария, но и концептуальной структуры языка права.

В юридической сфере концепты могут быть определены применительно как к позитивному праву, так и реалиям социально-правовой действительности. Именно в процессе репрезентации различных правовых объектов и явлений, в ходе умственных рассуждений и их языкового отражения происходит формирование концептов, концептуальных позиций, правовых категорий, формулировок, терминов — *лингвистической материи юриспруденции*. Данный процесс весьма сложен и многогранен, поскольку опирается на меняющиеся и часто противоречивые правила и формулы, специфику правовоззрений, а также на крайне изменчивые формы поведения людей и явления социально-экономического, психологического, лингвистического, этического порядка. Однако благодаря постоянному развитию понятийно-категориального аппарата, непрерывному обогащению лингвистического инструментария юриспруденции, возможно осмысление динамики конкретных государственно-правовых явлений, проникновение в их сущностно-содержательную характеристику.

Лингвистический инструментарий общетеоретической юриспруденции представляет собой полисодержательное явление и включает в себя комплекс лингвистических средств, способов и технологий, используемых для выражения юридической мысли и отражения правовой реальности. Лингвистический инструментарий общетеоретической юриспруденции широко применяется во всех спектрах практической юридической деятельности: документирование юридической практики; интерпретация содержания правовых норм; формулирование и аргументация юридических решений и выводов; анализ и экспертиза, перевод и редактирование письменного правового текста.

Право, его понятийно-категориальный аппарат, правовые нормы, законодательные предписания, судебные решения, научно-правовые идеи репрезентируются в форме языковых знаков, точнее, совокупности знаков естественного языка, расположенных в определённой последовательности, в соответствии со смыслом и логикой правовой мысли. Нет на сегодня более универсального и совершенного инструмента для передачи правового содержания, правовых знаний и правовых предписаний, чем языковые знаки и языковые конструкции. Вот

почему язык, его лингвистические ресурсы и коммуникативные возможности являются исключительно важными для права, его развития и функционирования.

Современный юрист должен уметь постоянно пополнять и обновлять свои знания, приобретать новые умения и навыки, чтобы самостоятельно и квалифицированно выполнять сложные профессиональные задачи, разрешать возникающие в практической деятельности проблемы, в частности, правильно применять лингвистический инструментарий в соответствии с требованиями и правилами юридической техники, юридической лингвистики, владеть методикой комплексного текстуального анализа.

Список использованных источников

1. Общетеоретическая юриспруденция: учебный курс /под. ред. Ю. Н. Оборотова. — О.: Фенікс, 2011. — 436 с.

2. Бержель Ж.-Л. Общая теория права / Под. общ.ред. В. И. Даниленко /Пер. с фр. — М.: Издательский дом NOTA DENE, 2000–576 с.

ЮДІН З. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
докторант кафедри загальнотеоретичної юриспруденції,
кандидат юридичних наук, доцент

ІДЕЯ ДОГОВОРУ У ДОСОКРАТІВСЬКІЙ ДАВНЬОГРЕЦЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ

Важливим чинником розвитку теорії правового контрактивізму, яка лишається актуальною, незважаючи на наявність значної кількості публікацій, присвячених проблематиці договору, як на загальнотеоретичному, так і на галузевому рівні, є виявлення аспектів розвитку ідеї договору як елементу більш загального процесу розвитку права. При цьому важливо усвідомлювати, що рефлексія з приводу договору, яка була властива філософській та юридичній думці доби Античності, створила фундаментальні методологічні основи для інтерпретацій договору в Середньовіччі та Просвітництві, де ця ключова правова ідея набуває якісно нових рис.

Сучасна юридична література, присвячена проблематиці договору як загальноправової (а разом із тим — теоретичної) категорії, нечасто звертається до його античних філософських витоків. У більшості випадків історіософія договору обмежується оглядом стародавніх римських конструкцій, які були характерні для цивільного права класичного

періоду. У той же час, варто усвідомлювати той факт, що договір не є суто юридичною конструкцією, сама його ідея виходить за межі простору «юридичного», охоплюючи не менш важливі питання етичного, політичного, економічного характеру. У цьому зв'язку апеляція до філософсько-правових характеристик договору є актуальною та виправданою. Особливо важливо це є з позицій сучасних уявлень про античну філософсько-правову думку як про синтез етико-космологічних концепцій, де не існувало окремо правових та не-правових суджень [1, с. 25].

Варто мати на увазі, що специфіка давньогрецької онтології полягала в її натуралістичній орієнтації. А. Ю. Цофнас, розрізняючи натуральну, динамічну та структурну онтологію, підкреслює, що відмінності між ними зумовлені насамперед розбіжностями в постановці проблеми. Натуральна онтологія була спрямована на з'ясування природи речей (у буквальному сенсі, тобто з чого вони складаються), динамічна намагалася представити проблему руху та взаємопереходу одного в інше (що пізніше сформувало діалектику в тому вигляді, як ми її знаємо сьогодні), структурна концентрувала увагу на зв'язку речей між собою [2]. Відтак, і проблематика договору так чи інакше розглядається з точки зору античних уявлень про природу речей, їх динаміку та взаємозв'язки.

Ідея договору в античній філософії права напряму пов'язана з проблематикою рівності та справедливості, які тією чи іншою мірою становили ядро античної етики. Деякі елементи зв'язку ідей рівності та договору можна знайти іще у Геракліта. Він стверджував, що люди рівні за природою, але нерівні фактично. Причина цьому — відмінність їх інтересів. Єдина рівна міра, яка допоможе досягти компромісу між людьми — це писане право, яке «народ має боронити як свої стіни» [3, с. 137–138]. Отже, для Геракліта мета права полягає в узгодженні інтересів людей, деякі з яких живуть «за логосом», а деякі — за «своїм власним розумінням». Однак, надаючи перевагу першим, він жодним чином не вказує на те, що ті люди, які перебувають «у полоні бажань» є гіршими. Якраз за допомогою права їх можна спрямувати на розуміння логосу, який в його інтерпретації постає у формі заклику «говорити правду і діяти згідно природі». Аристократія часів Геракліта жила за звичаєвими порядками і ще не знала позитивного права, а тому ці судження виглядають доволі прогресивними. Особливо звертає на себе увагу ідея компромісу як змістовного аспекту права, що наводить на думку про договірну природу правотворення. З урахуванням того, що, на думку дослідників, Гераклітовій етиці ще не відомо розмежування правил, що існують в силу природи, та правил, що є волевстановленими [3, с. 136], можна припустити, що пошук компромісу, як і боротьба, є складовими логосу, себто мудрості космосу.

Перший натяк на розмежування правил, які існують в силу природи речей, та правил, які створюються людьми, робить Демокріт. На

відміну від більш пізніх Сократа, Платона та Аристотеля, він не ототожнює право і справедливість, а навпаки протиставляє їх. «Для тих, хто слідує приписам закону закон — лише доказ їх доброчесності» [цит. за: 3, с. 200]. При цьому якби люди були справедливими один до одного і дотримувалися обіцянок, закон би був їм непотрібний. Таким чином, у Демокріта з'являються перші натяки на основоположний принцип договірного права — *pacta sunt servanda*. Примітними при цьому є спроби пов'язати ідею виконуваності договорів з ідеєю справедливості, що згодом втілиться у концепції примусової сили договорів, що сформувалася у Новий час.

Філософсько-правові інтерпретації договору в античній думці так чи інакше пов'язані не лише з проблемами етики справедливості, але й з питаннями змісту права. Зокрема, про це говорили старші софісти. Так, Антифонт стверджував, що приписи законів суть результат домовленостей між людьми, а не такі, що виникли самі собою веління природи, а веління природи суть начала, що виникли самі по собі, а не продукт домовленостей людей між собою [4, с. 60]. Відтак, слідуючи основній методологічній установці софістів — релятивізму, — Антифонт показує, що зміст законів відносний, оскільки в їх основі лежить договір. При цьому й сам договір є відносною конструкцією, оскільки в ньому поєднуються суб'єктивні уявлення людей про добро і зло. Отже, ідея справедливості, яка часто пов'язується з концептом договору в античній філософії, софістами ігнорується, оскільки вони заперечують можливість об'єктивного блага, а отже — й об'єктивної справедливості. Договір ними інтерпретується у контексті формальних аспектів соціальних правил.

Список використаних джерел

1. Десятник В. О. Методологія давньогрецьких філософів та сучасна філософія права / В. О. Десятник // Часопис Київського університету права. — 2013. — Т. 4. — С. 25–30.
2. Цофнас А. Ю. Структурная и натуральная онтология / А. Ю. Цофнас // Вісник Одеського національного університету. Сер.: Філософія. — 2007. — Т. 12, № 13. — С. 21–30.
3. Чанышев А. Н. Курс лекций по древней философии / А. Н. Чанышев. — М. : Высшая школа, 1981. — 374 с.
4. Реале Дж. Западная философия от истоков до наших дней / Дж. Реале, Д. Антисери. — СПб. : Петрополис, 1997. — Т. 1. — 336 с.

ЧУВАКОВА А. М.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
доцент кафедры общетеоретической юриспруденции,
кандидат юридических наук

ПРОБЕЛЬНОСТЬ ПРАВА КАК ВИД АНОМАЛИЙ В ПРАВЕ

Аномалия в праве — есть обусловленное различными факторами объективного и субъективного порядка, отклонение от общей направленности правового регулирования, от нормального течения и развития правовых отношений.

Аномалии в праве, в отличае от правовых аномалий, изначально не предусмотренны, однако эти феномены объективно существуют и хотя это и отклонения от нормы, они юридически не наказуемы [1]. Именно по-этому пробелы в праве мы и можем отности к аномалиям в праве.

В юридической литературе в разное время существовали различные подходы к проблеме пробелов в праве, имелись разнообразные оценки этого феномена, предлагались разнообразные теоретико-правовые конструкции его анализа.

Необходимо сказать о том, что само по себе отсутствие правовой нормы для решения того или иного спора еще не свидетельствует о наличии пробела, поскольку предполагается, что правовое регулирование не охватывает и не должно охватывать собой всего многообразия общественных отношений. Признаком же его присутствия выступает лишь та сфера общественных отношений, которая подвержена регламентации посредством правовых норм.

Описываемый подход к определению рассматриваемого явления можно условно назвать «узким», подразумевая под этим объем общественных отношений, попадающий в сферу правового регулирования, в котором и осуществляется поиск пробелов.

Другой подход к определению пробелов в праве связан с более широкой трактовкой сферы общественных отношений, попадающих в сферу интересов правового воздействия, что даст основание именовать данный подход «широким», т. е. пробел в праве понимается как полное или частичное отсутствие нормативных установлений, необходимость которых обусловлена развитием общественных отношений и потребностями практического решения дел, основными принципами, политикой, смыслом и содержанием действующего законодательства, направленных на регулирование жизненных фактов в сфере правового воздействия [2].

Таким образом, согласно этому подходу, основным критерием существования пробела в праве является необходимость практического решения спора, возникшего в связи с развитием общественных отношений, определяемых проявлениями общественной воли, общественного сознания.

Интересной разновидностью пробелов в праве является так называемый «правовой вакуум». Д. Н. Рябова приводит определение «правового вакуума», под которым понимается отсутствие правовых норм, необходимых для регламентации не урегулированных ранее, но нуждающихся в правовой регламентации вновь возникших общественных отношений [3].

Обобщая все вышеизложенное, можно предложить следующую формулировку определения пробела в праве — полное или частичное отсутствие в формальных источниках права норм, принципов, идей, необходимых для профессиональной юридической оценки фактов и связей, возникших или способных возникнуть в такой сфере общественных отношений, которая входит или должна входить в сферу правового регулирования.

Из определения пробела в праве, что можно выделить три их разновидности, связанные с неполнотой правовых норм и с полным отсутствием нормы.

Стоит отметить, что в качестве причин появления пробелов в праве называет два основных обстоятельства:

– неизбежное отставание законодательства от более динамично развивающихся общественных отношений;

– ошибки и упущения самого законодателя, низкий уровень его законотворческой культуры.

Таким образом, во всей совокупности пробелов в праве можно выделить четыре основных вида пробелов, которые, на наш взгляд, в наибольшей степени определяют возможности их последующего восполнения:

– правовой вакуум, обусловленный неучтенностью той или иной ситуации при разработке закона [4].

– возникновением новых общественных отношений после издания конкретного закона;

– неполнота правовой нормы (выраженная, в частности, в неурегулированности порядка применения закона, в наличии отсылки к актам, которые не приняты, и т. п.);

– квалифицированный пробел, т. е. правовая ситуация, возникающая в случае формального действия правовой нормы, создающая препятствие на пути обычной хозяйственной практики. Основная особенность такого пробела заключается в том, что он не может быть восполнен на основании судебного решения.

Вопрос о наличии пробела в праве можно ставить только в том случае, когда в процессе столкновения определенных интересов возникла необходимость юридической квалификации спорной ситуации (факта, отношения) и если необходимость такой квалификации охватывается профессиональным юридическим правосознанием.

Список використаних джерел

1. Креативність загальнотеоретичної юриспруденції: монографія / [Ю. М. Оборотов, В. В. Завальнюк, В. В. Дудченко та ін.]; за ред. Ю. М. Оборотова. — Одеса: Фенікс, 2015. — 488с.
2. Матузов Н. И. Пробелы в праве. Применение норм права по аналогии // Теория государства и права: Учебник (Н. И. Матузов, А. В. Малько). — М.: Юристъ, 2004.
3. Рябова Д. Н. Пробелы в праве и способы их восполнения // Становление и развитие научных школ права в государственных университетах России: Материалы Всероссийской студенческой научно-практической конференции, 29–30 апреля 2009 г. — СПб.; Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2009. Секционные заседания: Теория и история государства и права. Государственное право. Трудовое право. Ч. 3. С. 23.
4. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник./ — Харків: Консум, 2008. — 656с.

РЯЗАНОВ М. Ю.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
доцент кафедры общетеоретической юриспруденции,
кандидат юридических наук

ТРАНСЛЯЦИЯ ПРАВА И ПРАВОВОЕ НАСЛЕДИЕ

В современной юриспруденции последние годы констатируется кризис социокультурных ценностей. Такое положение дел обостряет и выводит на первый план необходимость поиска новых идей, методов, средств правового существования, а также механизмов воздействия на поведение людей, их сознание. Для решение этой задачи, современная юриспруденция использует разработки иных областей социогуманитарного знания, что кстати, обостряет интерес к вопросам методологии юриспруденции [1].

Одним из таких новшеств, на которые опирается общетеоретическая юриспруденция в методологических поисках, является понятие трансляции права. Термин «трансляция» используется в разных областях знаний, как например, «процесс предачи информации от уже существеей клетки для синтезирования новой» (генетика) [1], «способ передачи информации на расстояинии» (радиоэлектроника) или «процесс инкультурации индивида путем передачи ему общего и специализированного культурного опыта» (культурология) [2]. По мнению Ю. Н. Оборотова термин «трансляция» применим и для юриспруденции. Трансляция права может представлять собой передачу правовой информации [2, с. 57]. Можно справедливо обратить внимание, что в

любой из приводимых формулировок, трансляция представляет собой перенос информации от одного к другому на расстоянии или во времени. Это позволяет разграничивать два термина «комуникация» и «трансляция». Коммуникация это процесс обмена мыслями, идеями с помощью знаков, зафиксированных на материальных носителях, при этом, считается, что коммуникация осуществляется между равными по развитию субъектами (люди). В свою очередь, трансляция не обязательно должна быть связана с наличием материального носителя и тем более с наличием двух равных субъектов находящихся во взаимодействии (интернет — пользователь, традиция — поколение, государство-народ). Такое разделение, по мнению Ю. Н. Оборотова, обусловленно самой тенденцией развития мира, которая сопряжена с облегчением владения информации, стремительно развивающимся информационным обществом, и появлением новых (электронных) носителей информации, которые отрывают современный мир от традиционного (письменного) закрепления информации [4, с. 57].

Классически, в юриспруденции одним из путей трансляции правовой информации считается источник права, как материальное средство коммуникации. Однако, современная позиция о правовом плюрализме позволяет констатировать наличие и другого способа трансляции права — традицию. Традиция представляет собой связь между поколениями, связь прошлого, настоящего и будущего, выражающееся в межвременной преемственности представлений. В свою очередь преемственность это передача и восприятие наследия. Наследие, в частности правовое, представляет собой огромный массив информации, выраженный не только материальными ценностями, а и представляет собой особое мировосприятие, отношение к Богу, особый правовой менталитет, представляющие особое значение для сохранения правовой материи и дальнейшего ее развития [2, с. 118]. Как пишет Ю. Н. Оборотов: «Трансляция правового наследия представляет собой передачу правовых традиций и сложившихся правовых институтов от одного поколения к другому» [4, с. 59].

Следует отметить, что в данном контексте процесс трансляции правового наследия представлен сознательным актом. Это позволят констатировать то, что традиция варьируется в зависимости от целей, ценностей и установок субъектов наследования. Такой подход к традиции в рамках наследия в целом, позволяет сформулировать критерии существования самой традиции: во-первых — традиции не существуют, вне исторического сознания; во-вторых — необходим носитель преемственности; в-третьих — традиции не существует при отсутствии единства цели поколений (образа нации) [1,с. 88].

На основе исследований новых путей трансляции права, а также анализа современных механизмов передачи правовой информации, будь то государственные институты, СМИ или электронные носители

актуализируется возможность разработка новых подходов к развитию правовой культуры, сохранению и использованию правового наследия.

Как справедливо отмечается в современных исследованиях по культурологии, этнографии и современной юриспруденции, современные тенденции в развитии государств, привели к необходимости обращению к правовому наследию, как синтезирующему фактору всей правовой жизни общества. Сохранение и обращение к правовому наследию будет способствовать гармонизации бытия людей и правового бытия, в частности.

Использование общего прошлого, не смотря на затруднительное обладание им, сможет пробудить в людях потребность к постижению мира, в условиях современной социальной модернизации.

Список использованных источников

1. Оборотов Ю. Н. Изменение парадигмы методологии юриспруденции Електронный ресурс [путь доступа: http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom13/5.pdf]
2. Начала современного естествознания: тезаурус / В. Н. Савченко, В. П. Смагин. — Ростов н/Д.: Феникс, 2006. — 336 с. — (Высшее образование). Електронный ресурс: [путь доступа: http://terme.ru/dictionary/908/word/transljacija]
3. Культурология: краткий тематический словарь//Под ред. Драч Г. В., Матяш Т. П., 2001 г. Електронный ресурс: [путь доступа: http://terme.ru/dictionary/858]
4. Оборотов Ю. Н. От медиалогического анализа трансляции права к правовой медиалогии / Ю. Н. Оборотов // Розвиток методології сучасної юриспруденції : матер. Четвертої наук. Конф. (м. Одеса, 27–28 березня 2015 р.) / відп. Ред. Ю. М. Оборотов. — Одеса : Фенікс, 2015. — 142 с.
5. Рязанов М. Ю. Слов'янське право в правовій спадщині України : монографія / М. Ю. Рязанов ; за ред. д. ю. н., проф. Ю. М. Оборотова. — Одеса : Фенікс, 2015. — 160 с.
6. Тлюняева А. А. Преемственность этнокультурных традиций в глобализирующемся мире // Аналитика культурологии. — 2006. — № 6. — С.82–89

ДЗЕВЕЛЮК А. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції,
кандидат юридичних наук

РОЗВИТОК ПРОБЛЕМ ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ ПРАВА ПРЕДСТАВНИКАМИ ОДЕСЬКОЇ ШКОЛИ ПРАВА В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX — ПОЧАТКУ XX ст.

На рубежі XIX — XX ст.ст. юридична думка перебувала в пошуку конструктивної моделі політико-правового устрою суспільства. У цьому пошуку активну участь взяли й вітчизняні вчені-юристи. Вітчизняне загальнотеоретичне правознавство зазначеного періоду було представлено такими вченими-правознавцями, як С. В. Пахман, М. К. Ренненкампф, М. Ю. Чижов, Є. М. Трубецькой, М. А. Гредескул, Б. О. Кістяковський, М. І. Палієнко, С. С. Днестрянський, А. М Фатєєв, Є. В. Васьковський, В. Д. Катков, О. О. Жилін, Є. В. Спекторський, Ф. В. Тарановський, К. А. Кузнєцов.

Одеську школу права досліджуваного періоду в теоретичному правознавстві представляли С. В. Пахман, Є. В. Васьковський, В. Д. Катков, К. А. Кузнєцов і М. Ю. Чижов.

Семен Вікентійович Пахман (1825–1910) — уродженець Одеси, закінчив у 1840 р. Одеську гімназію і в 1843 р. прослухав повний курс юридичного відділення Ришельєвського ліцею.

Як відзначається в юридичній літературі, С. В. Пахман одним із перших у вітчизняній юриспруденції науку права зводив до юридичної догматики.

С. В. Пахман протиставляв дві теорії права: юридичну теорію права (тобто юридичну науку у власному розумінні) і так називану «побутову» (чи «історичну») теорію права. Кожна з цих наук вивчає право зі своєї особливої точки зору. Так, «побутова» теорія права вивчає лише зовнішню сторону права, тобто життєві відносини, інтереси, цілі й т. д. Тоді як юридична теорія вивчає внутрішню сторону права, тобто право «саме по собі», незалежно від питання про походження і розвиток права, від життєвих цілей, від сил, що породжують право [1, с. 63].

Іншим представником формально-догматичного підходу був одеський учений **Євген Володимирович Васьковський** (1866, Акерман, по інших даних Одеса, — 1942, Варшава), відомий як цивіліст і процесуаліст, адвокат і суддя.

Є. В. Васьковський був типовим представником формально-догматичного підходу в юриспруденції, заснованого на логічній інтерпретації юридичних понять. У концепції Є. В. Васьковського первинне і допоміжне наукове завдання — формально-догматична обробка права — перетворюється на самоціль. З погляду вченого, юрист-догматик бере

існуючий юридичний матеріал як непорушний емпіричний факт, він не створює нових законів і норм, не ставить питання про доцільність існуючих норм, а займається формально-логічною обробкою існуючого законодавства, тобто сприймає існуючі норми як догму. Кожен конкретний випадок практики підводиться під будь-яке поняття, що входить у формально-догматичну систему понять і правил, і тоді залишається тільки застосувати ці принципи і правила, що присвячені цьому поняттю в догматичній системі. У зв'язку з цим Є. В. Васьковський відзначає: «Процес застосування права, переробленого в наукову систему, зводиться до роз'яснення і з'єднання невеликого порівняно числа елементів, тобто до операції, подібної до математичних обчислень. А тому що елементи, над якими працює юрист, теж є поняттями, то його діяльність цілком відповідно може бути охарактеризована влучним висловом Савіньї, як рахунок понять» [2, с. 344].

Завдання догматики, на думку Є. В. Васьковського, полягає в тому, щоб додати чинному праву таку зовнішню форму, що спростила б і полегшила б процес застосування юридичних норм. Для вирішення поставленого завдання Є. В. Васьковський пропонує використовувати такі прийоми: 1) юридичний аналіз; 2) логічну концентрацію матеріалу; 3) систематичний розподіл; 4) юридичну термінологію.

Василь Данилович Катков. Він народився 26 квітня 1867 р. у містечку Мала Миколаївка.

В. Д. Катков розвивав позитивістські погляди в їх крайній версії. Він затверджував, що «право є закон у широкому сенсі» і прагнув цілком перебороти поняття «право» як «плід схоластики і рабства мислення» і замінити «право» владним «законом». «Немає, — писав він, — особливого явища «право» в тому сенсі, в якому існують такі особливі явища, як «закон», «держава», «правило» чи «норма поведінки» [3, с. 391].

Ще один представник одеської школи теоретиків права — **Костянтин. Олексійович. Кузнєцов**.

Праворозуміння К. А. Кузнєцова можна віднести до вчень, які наполягають на тому, що у своїй основі право має моральний характер. Як відомо, такий характер послідовно відстоювався школою природного права.

Микола Юхимович Чижов народився 6 жовтня 1853 р. в селі Єгор'єцькому Углицького повіту Ярославської губернії.

В результаті довголітніх пошуків, М. Ю. Чижов пропонує таку дефініцію поняття права: право — це сукупність норм, установлених відповідно до природних життєвих явищ людей, утворених силами, що коренятся не тільки в об'єктивному, поза суб'єкта лежачому світі, але й у природі людської особистості.

Список використаних джерел

1. Пахман С. В. О современном движении в науке права: речь, произнес. в годовом собр. Юрид. о-ва, состоящего при С.-Петербург. ун-те, 14 февраля 1882 г. / С. В. Пахман. — СПб., 1882. — 307 с.
2. Васьковский Е. В. Цивилистическая методология. Ч. 1 : Учение о толковании и применении гражданских законов / Е. В. Васьковский. — О. : «Экономическая» типогр., 1901. — 375 с.
3. Катков В. Д. Iurisprudentiae novum organon» (Реформированная общим языковедением логика и юриспруденция). Т. I : Цивилистика / В. Д. Катков. — О., 1913. — 429 с.

БАЛЬЖИК И. А.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
доцент кафедры общетеоретической юриспруденции,
кандидат юридических наук

ЗНАЧЕНИЕ ДИПТИХА В ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ

Сегодня, особую актуальность приобрел вопрос об Автокефалии, которая непосредственно связана с диптихом. Под термином «диптих» понимается упорядоченный список Поместных Автокефальных Православных Церквей из которых состоит Вселенская Церковь.

На формирование современного диптиха оказали влияние различные факторы: древность Церквей, хронологическая последовательность провозглашения автокефалий, политическое значение городов с кафедрами первых епископов.

С точки зрения православной экклесиологии, все автокефальные Церкви равноправны, и место в диптихе не сообщает Поместной Церкви никаких преимуществ и привилегий в сравнении с теми Церквями, которые занимают последующие места в диптихе. В полной мере это относится и к Церкви, первенствующей в диптихе. Это только первенство чести, но не власти, и выражается оно лишь в первенстве пред престолом при сослужении первоиерархов Поместных Церквей, в председательстве на церковных соборах и на иных официальных собраниях, в первом месте в подписях под церковными актами, принимаемыми всеми или несколькими Поместными Церквями.

Сами каноны (3 прав. II Всел. Собора; 28 прав. IV Всел. Собора) говорят о политических, и, следовательно, исторически преходящих основаниях возвышения престолов. Гражданское положение города определяет его место в диптихе. В 28-м правиле Халкидонского Собора сказано: «Ибо престолу ветхаго Рима Отцы прилично дали преимущества; поелику то был царствующий град» [1].

Установленный канонами диптих епископов первенствующих городов, а также предусматриваемое канонами органическое сочетание сакраментального равенства престолов и первенства чести, существовавшее в древней Церкви при всех трениях юрисдикционного и иного характера между отдельными, в том числе и важнейшими Церквами, представляют собой идеальную и, вероятно, единственную приемлемую модель взаимоотношений Поместных Церквей внутри Вселенской Церкви [2, с. 199–202].

Каноническое право рассматривает автокефалию как вид управления поместными Церквами. Она призвана помогать организовывать иерархически структурированные общины в поместную Церковь, при этом, все автокефальные Церкви, являясь частями Церкви Вселенской, взаимозависимы [3].

Автокефальная Церковь вполне самостоятельна по отношению к другим автокефальным Церквам, хотя все они, являясь частями Церкви Вселенской, взаимозависимы.

Общепризнанного канонического порядка провозглашения, упразднения и признания автокефалии в Православной Церкви сегодня нет. Определяя такой порядок богословы обычно ссылаются не на конкретные каноны, а на «каноническую традицию» [2].

Юридической и канонической аксиомой считается принцип: никто не может дать другому больше прав, чем имеет сам. Поэтому автокефалию какой-либо поместной Церкви могут предоставить только те церковно-административные инстанции, которые обладают высшей властью. Прежде всего это Вселенский Собор. Но наиболее распространенным, а в последнее время единственным доступным путём учреждения или упразднения автокефалии является решение епископата уже существующей автокефальной поместной Церкви, компетенция которого распространяется лишь на пределы своей Церкви. Венедиктов В., «Поместные Православные Церкви: единство в многообразии. [5].

Никакая автокефальная Церковь не имеет права предоставить автокефалию какой-либо части Вселенской Церкви находящейся в юрисдикции другой автокефальной Церкви.

В конечном счёте главным, иногда единственным мотивом решения об автокефалии является благо Церкви. Сегодня понимание автокефалии остаётся сильно политизированным и включает в себя много аспектов не имеющих отношения к каноническому праву и экклесиологии. Автокефалия продолжает широко расценивается в секуляризированных кругах как проявление и обязательный атрибут национальной независимости и самодостаточности.

Вопрос о праве предоставлять автокефалию продолжает оставаться острым и сложным.

Понимание сути института автокефалии, его канонического содержания и значения этого института для единства Православной Церкви

в основном совпадают среди всех поместных Церквей. Основные расхождения относятся к способу провозглашения автокефалии, т. е. к установленной процедуре и к компетентной церковной власти, начинающей эту процедуру.

В рамках Всеправославных предсоборных совещаний и межправославных подготовительных комиссий проходит подготовка предложений, устанавливающих общеправославно признанную процедуру предоставления автокефалии и, в случае принятия такой процедуры, должны исчезнуть многие сложности в жизни Церкви. [6].

Список использованных источников

1. Скурат К. Е. История Православных Поместных Церквей [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://lib.kdais.kiev.ua/files/skurat_istoriya_pomesn_pr_cerkvey.pdf
2. Автокефалия // Православная энциклопедия / под ред. Патриарха Московского и всея Руси Кирилла [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.pravenc.ru/text/63032.html
3. Кирилл (Говорун), архим. Автокефалия: от канона к мифу / Кирилл (Говорун), архим // Релігія в Україні. — 2009. — Вып. 1. — С. 31–36.
4. Венедиктов В. Поместные Православные Церкви: единство в многообразии. К вопросу о церковной автокефалии [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.mamif.org/avtokefalija.htm
5. Дамаскин (Папандреу), митр. Швейцарский Автокефалия и способ ее провозглашения [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.religare.ru/2_2593.html

ЦУРКАН-САЙФУЛІНА Ю. В.

Чернівецький юридичний інститут
Національного університету «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВИЙ ІНСТРУМЕНТАЛІЗМ ТА ЗМІСТ ПРАВА

Незважаючи на значне пожвавлення аксіологічної тематики на рівні дисертаційних та монографічних досліджень, можна констатувати збереження основного питання, довкола якого вона обертається, а саме, чи є право цінністю у власному сенсі цього поняття, чи воно є цінним лише як інструмент? У цьому сенсі актуальності набуває питання про продуктивність та релевантність інструментального підходу до розкриття змісту права, адже в ньому концентрується важлива теоретична модель сприйняття права як сили та як силового інструменту.

Як видається, суттєвою проблемою інструментального підходу до права, який ґрунтується на розробках класичної позитивістської доктрини (передусім, Г. Кельзена, який першим озвучив думку про право як про «пустий інструмент, зміст якого може бути будь-яким»), є прагнення розглядати право з точки зору феномену, тобто взятого «самого по собі». У цьому сенсі «новий» позитивізм, представлений передовсім роботами Г. Харта, дозволяє відкрити нові перспективи в розумінні права як сили.

І дійсно, зовсім інакше інструментальний підхід до права розкривається при застосуванні методології, що має в своїй основі аналітичну філософсько-правову традицію. Тут в силу вступають поняття правової форми та примусу як значимі аспекти правового дискурсу, який, власне, і є правом. Не вдаючись до дискусій, що зазвичай супроводжують проблематику концептуалізації права в руслі аналітичної філософсько-правової традиції, маємо на меті лише показати, яким чином трансформуються уявлення про те, в якому сенсі право іменується силою, та як це впливає на релевантність інструментального підходу в правознавстві.

Як уже підкреслювалося, однією з центральних тез юридичного позитивізму, який якраз і є домінуючою науково-дослідною програмою, в якій розвиваються ідеї аналітичної філософії права, є ідея щодо значущості формального критерію відмежування права від усього того, що правом не є. Тут, утім, варто зазначити, що сам феномен правової форми є доволі дискутованим у філософсько-правовій літературі, а так само є невизначеним його статус з точки зору структурування правової реальності. Наприклад, заслуговує на увагу думка Ю. Ю. Ветютнева щодо того, що соціальна реальність, у тому числі правова, має бути відносно активною, діючою, вона не лишає людину байдужою, а примушує рахуватися з собою [1]. Слідуючи в цьому аргументі постмодерністським та герменевтичним концепціям, автор також пише, що однією з важливих, хоча й далеко не очевидних, властивостей права є його здатність до утворення власного світу, який розуміється у двох сенсах: і як відокремлена жива система, і як вільний від хаосу стан. Це дозволяє йому зробити висновок, що правова форма — це сукупність зовнішніх і внутрішніх властивостей тексту чи дії, що надають йому юридичного значення [1].

Як можна побачити, поняття правової форми розуміється тут не в традиційному для вітчизняної загальнотеоретичної юриспруденції ключі, де воно зазвичай розкривається з точки зору системи джерел права. Ключовою функцією правової форми в інтерпретації Ю. Ю. Ветютнева є конструювання правової реальності. Інструментальний характер такої правової форми, як видається, виражено в ідеї необхідності підпорядкування людей деякому зводу правил, які є рівно застосовними та підкріплюються примусом.

Такий підхід у цілому виражає класичну ідею юридичного позитивізму Дж. Остіна щодо існування звички підкорятися велінням суверена. Доти, поки ця звичка зберігається, встановлювані ним правила визнаються правовими. Фундаментальне уточнення цієї ідеї, здійснене Г. Хартом, виражене у фіксації правила визнання як критерію віднесення правил до таких, які ми називаємо правовими з огляду на їх застосовність та включеність у сферу правової аргументації [2, глава 5], дозволило констатувати, що право є силою не лише з точки можливості застосування примусу, яке в контексті вітчизняної традиції юриспруденції нерідко розглядається як дещо зовнішнє по відношенню до права, але й з позицій конструювання мовного середовища права. У цьому сенсі аналітична філософія права робить поворот у бік визнання власної сили права як такого, безвідносно від існування міцної та ефективної інституційної системи.

Таке бачення силової характеристики права наводить на думку про використання структурної методології Е. Гідденсом, адже він розглядає право саме з точки зору структурації соціального буття. Якщо право — це, передусім, сфера мови, аргументації та смислової детермінації поведінки, то слушною є думка соціолога, що оскільки мова організує мислення і діяльність, у тому сенсі, що привносить в них ряд вироблених і зумовлених нормами властивостей, процес його засвоєння встановлює певні межі свідомості та діяльності. Звідси структура — це властивість соціальних систем, яка «замкнена» в практиках, що регулярно відтворюються в часі та просторі [3, с. 248–249]. Для права це означає передовсім те, що розгляд його як інструменту не позбавляє його сутнісних «силових» характеристик, адже іманентно властива праву мовна структура є примусовою вже на рівні структурування соціальної реальності.

Отже, на рівні мовного аналізу з'ясовується, що право в принципі не може бути беззмістовним, але його зміст визначається інституціоналізованими формами мислення та діяльності, які, відтак, є центральними складовими правової системи. Тобто за такого підходу фактично констатується субстанційна єдність мислення і діяльності, оскільки вони разом постають як форми комунікації, що є базовими складовими правової реальності. Звідси випливає, що висновок Г. Кельзена, Г. Харта та інших позитивістів про беззмістовність права слід сприймати не як констатацію факту, а як методологічний прийом, гіпотезу, що полегшує сприйняття правових феноменів. Примусовий характер права, пов'язаний з його мовним змістом, відповідним способом конструювання соціального життя, не лише не суперечить інструментальному підходу, а є його закономірним логічним продовженням.

Список використаних джерел

1. Ветютнев Ю. Ю. Аксиология правовой формы / Ю. Ю. Ветютнев. — М. : Юрлитинформ, 2013. — 200 с.
2. Харт Х. Л. А. Понятие права / Х. Л. А. Харт. — СПб. : Издательство Санкт-Петербургского государственного университета, 2007. — 302 с.
3. Гидденс Э. Устроение общества: очерки теории структурации / Э. Гидденс. — М. : Академический Проект, 2005. — 528 с.

БАТАН Ю. Д.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри загальнотеоретичної юриспруденції,
фахівець науково-дослідної частини

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ЮРИСПРУДЕНЦІЯ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА ЮРИДИЧНА ДИСЦИПЛІНА

Останнім часом на позначення фундаментальної загальнотеоретичної юридичної дисципліни застосовуються різноманітні назви: «(загальна) теорія держави і права» [1; 5], «(загальна) теорія права і держави» [5, с. 19], «загальнотеоретичне праводержавознавство» [4], «загальнотеоретична юриспруденція» [2; 3] тощо. Найпоширенішими серед них є «теорія держави і права» та «загальнотеоретична юриспруденція», головні відмінності між якими і слід з'ясувати.

По-перше, теорія держави і права ставить державу на перше місце порівняно з правом. У цьому вбачаються залишкові елементи стереотипів радянського періоду, коли держава була гегемоном, зокрема і в правовій сфері. Те саме, але з точністю до навпаки, спостерігається в категоріях «теорія права і держави» та «праводержавознавство». У той же час «юриспруденція» у своїй назві не наголошує на тому, що первинне: держава чи право, а розглядає їх як паралельні категорії.

По-друге, теорія держави і права відображає класичний науковий підхід, у той час як загальнотеоретична юриспруденція — постмодерністський. Появу терміна «юриспруденція» Ю. М. Оборотов слушно обґрунтовує «появою у правовій сфері таких галузей знань, які важко констатуються як наукові» [2, с. 54]. Як приклад, можна навести галузі філософії права (онтологію права, аксіологію права, антропологію права, феноменологію права, правову герменевтику, юридичну логіку тощо), юридичну психологію, сфери релігійного права (канонічне право, церковне право тощо). Тісніші міждисциплінарні зв'язки прослідковуються не лише з філософією, психологією та релігією, а й із художньою літературою, мистецтвом, політикою, мораллю, міфологією,

лінгвістикою, інформологією, статистикою, соціологією (у т. ч. конфліктологією). Ще Публій Ювентій Цельс визначав право як мистецтво добра та справедливості (ius est ars boni et aequi).

По-третє, категорійний апарат, який би відповідав наявним у даний час вимогам і проблемам суспільства та задовольняв би нові юридичні ідеї та концепції, може бути розширено завдяки виділенню не лише правознавства й державознавства як, безперечно, головних напрямків загальнотеоретичної юриспруденції. Якщо у класичний період держава дійсно була основною і ледь не єдиною політико-територіальною організацією суспільства та водночас єдиним суб'єктом правотворчості, то наразі це вже давно не відповідає політико-правовій реальності.Так, публічна влада поділяється на державну владу та місцеве самоврядування, суб'єктом якого є територіальна громада, яка на місцевому рівні здійснює самоврядну діяльність. У зв'язку з тим обґрунтованим є поступове включення до підручників із загальнотеоретичної юриспруденції (теорії держави і права) окремих розділів, присвячених феномену муніципалізму. Відповідно, у майбутньому місцеве самоврядування (муніципалістика) видається перспективним напрямому загальнотеоретичній юриспруденції.

Крім того, глобалізація спричинила появу інтегративного (регіонального) права. Наявність таких, а також міжнародної правових систем вимагає розширення предмету загальнотеоретичної юриспруденції за рахунок включення до нього регіональних і глобальних міжнародних об'єднань, їх природи, сутності, статусу тощо. Це зумовлено і тим, що прикметник «загальнотеоретичний» тяжіє до розгляду усієї юриспруденції, у тому числі й міжнародної та інтегративної. Також, можливо, у майбутньому претендуватимуть на окремі елементи предмету загальнотеоретичної юриспруденції такі категорії, як «цивілізація», «людство», «міжнародне співтовариство» тощо.

У деяких підручниках [5] окремим розділом включено теорію демократії та прав людини. І якщо теорію демократії можна віднести до характеристики демократичної держави, тобто державознавства, то теорія прав людини (як індивідуальних, так і колективних) — як базис сучасного правового порядку більшості держав світу та міжнародного співтовариства в цілому — заслуговує на окреме, особливе місце в системі загальнотеоретичної юриспруденції.

Ще одна проблема може виникнути стосовно того, що частина вчених під юриспруденцією розуміють лише юридичну теорію (доктрину), а інша частина — і юридичну практику. Приміром, Ю. М. Оборотов зазначає, що «юриспруденція включає систему ідей, суджень, понять, нормативів, міфологем про право та державу» [3, с. 10]. С. В. Шевчук, розглядаючи конституційну юриспруденцію, вважає, що вона «ґрунтується саме на емпіричному матеріалі практики конституційного судочинства», «являє собою «суміш» доктрини з прецедентним правом», а

«у Франції під терміном la jurisprudence розуміється прецедентне право» [6, с. 9]. О. Ф. Скакун визначає її як «процес пізнання і його результати, досягнення в юридичній науці і юридичній практиці в минулому і сьогоденні, прогнозування майбутнього» [5, с. 17]. Найбільш повним видається погляд Н. М. Крестовської та Л. Г. Матвеєвої, відповідно до якого юриспруденція являє собою єдність трьох сфер: юридичної науки, юридичної практики та юридичної освіти [1, с. 15]. Однак у контексті даного дослідження замість юридичної науки радше говорити про юридичну теорію, яка б охопила позанаукові теоретичні знання.

Виходячи з вищенаведеного, можна констатувати, що в епоху постмодернізму, за наявного розвитку юридичної матерії та її понятєво-категоріального апарату на позначення фундаментальної юридичної дисципліни найбільш аргументованим видається застосовувати саме категорію «загальнотеоретична юриспруденція».

Список використаних джерел

1. Крестовська Н. М. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеєва. — К. : Юрінком Інтер, 2015. — 584 с.
2. Оборотов Ю. Н. Общетеоретическая юриспруденция — теория государства и права нового времени / Ю. Н. Оборотов // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. — С. 54–62.
3. Общетеоретическая юриспруденция : учебный курс: учебник / под ред. Ю. Н. Оборотова. — О. : Фенікс, 2011. — 436 с.
4. Рабінович П. Загальнотеоретичне праводержавознавство в Україні: здобутки, проблеми, перспективи / П. Рабінович // Вісник Академії правових наук України. — 2011. — № 4. — С. 3–16.
5. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): Підручник. Вид. 2-ге / О. Ф. Скакун. — Х. : Еспада, 2009. — 752 с.
6. Шевчук С. Основи конституційної юриспруденції / С. Шевчук. — Х. : Консум, 2002. — 296 с.

КІЗЛОВ С. А.

Міжнародний гуманітарний університет,
аспірант кафедри теорії та історії держави і права

ПРАВОВА АКУЛЬТУРАЦІЯ ЯК КАТЕГОРІЯ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Кожна з сучасних правових систем являє собою результат не тільки внутрішнього розвитку, а й, не в меншій мірі, довготривалого процесу культурної взаємодії. Взаємодія культурних контактів здійснюється за допомогою таких засобів як інтеграція, акультурація тощо. Правова

інтеграція та правова акультурація як різновиди інтеграційних процесів ґрунтуються на засадах об'єднання національних правових систем Європи у єдине ціле.

Необхідно звернути увагу, що у сучасних антропологічних, теоретичних та історичних дослідженнях юриспруденції для позначення взаємодії культурних контактів застосовуються різні терміни: «правова акультурація», «правова глобалізація», «правова рецепція», «правова експансія», «правонаступність», «правова конвергенція» та ін. Всі названі поняття в тій чи іншій мірі характеризують взаємодію правових систем, їх взаємопоглиблення, взаємозв'язок та реінтеграцію.

Загальнотеоретична юриспруденція порівняно нещодавно почала досліджувати даний феномен, тому досі відсутні фундаментальні теоретичні розробки. І саме фундаментальні дослідження правової акультурації є актуальними, завдяки яким теорія правової акультурації доповнюється новими ідеями і тим самим розвивається та вдосконалюється.

Правова акультурація є невід'ємною частиною розвитку та реформування правової системи та має різні міжгалузеві та галузеві визначення. На підставі аналізу широкого спектру наукової літератури було розроблено загальнотеоретичне визначення правової акультурації — як тривалий контакт правових культур різних соціумів, що використовує в залежності від історичних умов різноманітні методи і способи впливу, необхідним результатом якого є зміна первинних структур контактуємих культур і формування єдиного правового простору.

Ю. М. Оборотов зазначає, що під «правовою акультурацією» слід розуміти засвоєння і використання правових цінностей, норм, інститутів, процедур, рішень, форм і видів діяльності інших правових культур, правових систем, правових сімей. Оскільки сучасний світ не може існувати в умовах замкнутості правових культур, відбувається свого роду циркуляція в суспільній свідомості різноманітних ідей, світоглядних і ціннісних установок, розповсюджених через систему освіти і виховання. [1]

Обсяг терміна «правова акультурація» пов'язується з результатами юридичної взаємодії (ефективна, частково ефективна та неефективна акультурація). «Правова акультурація» — більш широке поняття в порівнянні з «правонаступністю», включає її, оскільки охоплює не тільки елементи правової системи, але й всі сфери діяльності держави.

Процес акультурації визначається багатьма чинниками, зокрема політичними, культурними, етнічними, що є властивими певним соціумам. Існує думка, що акультурація, інтеграція досягаються шляхом запровадження загальних нормативних орієнтирів і правил правового регулювання, засобами узгодження діяльності держав і недержавних структур.

Сучасний етап правової акультурації, безумовно, має свої особливості. Правова акультурація в нашому суспільстві обумовлена соціально-економічними, культурно-психологічними, філософсько-етичними

факторами. [2] Це пов'язано з глобалізаційними змінами, зокрема, поступовим перетворенням світового простору в такий простір, де безперешкодно рухаються капітали, товари, послуги, розповсюджуються ідеї та їх носії, створюються особливі правові простори, на території яких встановлений спеціальний режим для діяльності суб'єктів у будь-якій сфері життєдіяльності людини. [3]

Виокремлюючись серед тотожних явищ, акультурація має свої особливості (ознаки), які дозволяють говорити про те, що правова акультурация є цілком самостійним юридичним явищем, сприяючим як модернізації сучасних правових систем, так і підкреслюючи їх самобутність.

Так, правовій акультурації притаманні такі ознаки, як те, що акультурація є особливою формою взаємодії національної правової системи як результату розвитку відповідної національної правової культури з іншими правовими культурами та правовими системами. Результатом акультурації є зміна первісної правової культури (або окремих її елементів).

Способи акультурації є також особливістю (ознакою) цього явища. Так, способами правової акультурації є "перенесення", "пристосування", "засвоєння", "використання". Безперервність є також ознакою правової акультурації. Також к ознакам (особливостям) правової акультурації можна віднести результат правової акультурації, механізм, суб'єктний склад процесу правової акультурації, стадії, методи тощо.

Крім того, окремими дослідниками пропонуються інші ознаки правової акультурації, які в цілому підтверджують самостійний характер категорії «правова акультурація». [4]

Можна визначити, що правова акультурація — це відносно самостійний процес тривалої взаємодії правових систем, що припускає використання (залежно від культурно-історичних умов) різних за природою і силою впливу методів, необхідним результатом якого є зміна первісної правової культури (або окремих її елементів) одного або обох соціумів, які контактують.

Список використаних джерел

1. Оборотов Ю. М. Традиції та новації у правовому розвитку: монографія / Ю. М. Оборотов. — Одеса: Юридична література, 2006. — 160 с.
2. Тихомиров А. Д. Философские проблемы правовой компаративистики. — К., 2009. — Вып. 17. —С. 26.
3. Володин А. Г., Широков Г. К. Глобализация : истоки, тенденции, перспективы // Полис. —1999. — № 5. — С. 84.
4. Дивись напр.: Сокольская Л. В. Взаимодействие правовых культур в историческом процессе. — Орехово-Зуево: МГОГИ, 2013. С.28–31.

МЕЛЬНИК К. П.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
аспирант кафедры общетеоретической юриспруденции

РАЗГРАНИЧЕНИЕ ЧАСТНОГО И ПУБЛИЧНОГО ПРАВА КАК ПРОЯВЛЕНИЕ ДИХОТОМИИ В ПРАВОВОЙ СФЕРЕ

Деление права на публичное и частное представляет собой соотношение различных, порой диаметрально полярных, правовых начал. В правовой действительности указанное соотношение имеет несколько уровней. Эти начала можно проследить на уровне отраслей права и законодательства, и на уровне правовых институтов, и отдельно взятой нормы [1, с. 123].

При формализации дихотомии граница между публичным и частным правом «обозначается» отраслями. Так, во Франции к частному праву относят нормы не только гражданского права, но и торгового, гражданского процессуального и даже уголовного права, поскольку большая часть его норм направлена на защиту частноправовых интересов. Частноправовыми признаются также те отрасли, в которых нормы права частного и публичного права тесно взаимосвязаны и переплетены. К их числу относятся трудовое, лесное, горное, страховое, международное частное право [2, с. 1857]. Однако следует признать, что единства мнений относительно их принадлежности в рамках указанной двойственности не наблюдается.

Другой пример: международное частное право (далее — МЧП). Так, одни ученые («националисты») рассматривают МЧП в качестве внутреннего (гражданского) права. Другие («интернационалисты») утверждают, что МЧП представляет собой одно из подразделений общего международного права. Один из способов разрешения данной ситуации представлен номенклатурой юридических специальностей в Украине: специальностью 12.00.03. Как у нас, так, например, и в России, в данную специальность включено МЧП [3, с. 25].

Е. С. Суханов отмечает, что в систему частного права (наряду с крупными частями гражданского права) включаются семейное, торговое (коммерческое), международное частное право [4, с. 26–30]. С точки зрения Т. В. Кашаниной, в состав частного права входит семь подразделений: гражданское право, наследственное право, семейное право, авторское право, изобретательское (патентное) право, трудовое право, предпринимательское право с его «ядром» — корпоративным правом [5, с. 36–41]. К сфере публичного права традиционно принадлежат: административное, уголовное, международное публичное право.

В науке было предложено несколько критериев разграничения публичного и частного права. Условно доктринальные концепции в рассматриваемой области можно разделить на три классические

разновидности (теории): интереса, метода и предмета. «Теория интереса» связана с именем Ульпиана. Данная теория зиждется на идее, что нормы публичного права определяют организацию государства и регулируют отношения государства и его органов с частными лицами; частное же право регулирует только отношения частных лиц между собой. В начале XX века «теорию интереса» заменила, а позже вытеснила другая теория — «теория метода». В ее основе лежал иной предложенный вопрос — не что защищается правом, а как это делается. Различные ученые и юристы внесли свой вклад в развитие и формулировку данной теории. Немецкий ученый Г. Еленек выделял два различных вида правоотношений — в одних из них стороны равны, а в других одна сторона зависит от другой. Если публичное право есть область власти и подчинения, то частное есть область свободы и частной инициативы. Этой же позиции придерживались такие видные юристы, как Н. Покровский, Л. Петражицкий и Г. Кельзен. В. Букхардт писал, что дихотомия права в виде деления на частное и публичное совпадает с делением правовых предписаний на императивные и диспозитивные — частноправовые нормы могли действовать только в том случае, если стороны не договорились о другом, а публично-правовые — независимо от усмотрения участника правоотношения [6, с. 41].

Однако, как и «теория интереса», данная теория так же имеет свои уязвимые места, и также подвергалась критике. Некоторые гражданско-правовые отношения возникают не зависимо от воли их участников. Аналогично можно сказать и про правоотношения в сфере публичного права — существуют случаи, когда применяются нормы по добровольному согласию сторон. Кроме этого — координационные отношения не составляют монополии частного права, а субординационные отношения — публичного права. К примеру, взаимоотношения между детьми, которые не достигли совершеннолетия, и их родителями являются отношениями субординации, а отношения между органами местного самоуправления одного и того же уровня — координации — не смотря на то, что регулируются нормами публичного права.

Учитывая недостатки каждой из вышеперечисленных теорий, учеными была выдвинута «теория предмета правового регулирования». Однако, в последнее время многие отечественные и западные юристы, чьи попытки объяснить дихотомию права не являются столь успешными, ограничиваются разграничением по формальному критерию — по субъектному составу соответствующих правоотношений — публичное право регулирует отношения индивида с государством, а частное — индивидов между собой.

Список использованных источников

1. Белых В. С. Предпринимательское право в системе права России / В. С. Белых // Известия вузов. Правоведение. — 2001. — № 1. — С. 115–136.
2. Амвросова О. Н., Атаян Г. Ю. Проблема дуализма права в контексте соотношения понятий «торговое право», «коммерческое право», «хозяйственное право», «предпринимательское право» / О. Н. Амвросова, Г. Ю. Атаян // Право и политика. — 2008. — № 8. — С. 1856–1860.
3. Игнатенко Г. В. Публичное и частное право в международном праве: факторы интеграции / Г. В. Игнатенко // Публичное и частное право: проблемы развития и взаимодействия, законодательного выражения и юридической практики: Материалы Всероссийской научно-практической конференции (23–24 апреля 1998 г.), Екатеринбург. — 1999. — С. 23–26.
4. Суханов Е. А. Система частного права / Е. А. Суханов // Вестник Московского университета. Серия 11. Право. — 1994. — № 4. — С. 26–30.
5. Кашанина Т. В. Корпоративное право (Право хозяйственных товариществ и обществ): Учебник для вузов. / Т. В. Кашанина — М., 1999. — 802 с.
6. Кулагин М. И. Предпринимательство и право: опыт Запада. / М. И. Кулагин — М.: «Дело», 1992. — 144 с.

ХРЯПЧЕНКО В. П.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри загальнотеоретичної юриспруденції

КОМПЛЕКСНІ ГАЛУЗІ ПРАВА В РІЗОМНІЙ МОДЕЛІ СИСТЕМИ ПРАВА

Уже багато років поспіль серед українських вчених — представників загальнотеоретичної та галузевої юриспруденції тривають наукові дискусії щодо поняття та сутності комплексних галузей права, які розвиваються в рамках більш фундаментальних досліджень про систему сучасного права та її галузеву структуру. Будь-яка галузь права є тим правовим явищем, визначення якого у системі українського права зустрічається з низкою методологічних ускладнень, які зводяться до необхідності вирішення концептуальних питань, що стосуються побудови системи права, її структури та компонентів [1, с. 10].

Доволі часто полеміка про можливість визнання факту виникнення нової галузі сучасного українського права зводиться до цілком «естетичного» питання (наприклад, «Де (або поруч з якими галузями) можна розташувати ту чи іншу галузь права в системі права?»). Причина існування таких запитань полягає в тому, що ще з радянського періоду розвитку вітчизняної системи права більшість науковців намагалися «вмістити» всесоюзну систему права в рамки якоїсь геометричної фігури

(трикутника, ромба і т.п.). Практично без застережень в основі такої «ідеальної» моделі системи права вчені того періоду бачили конституційне (державне) право як фундаментальну галузь права, на базі якої розташовувалися кримінальне, цивільне, адміністративне та трудове право як основні (або первинні) галузі. В свою чергу, вище них та на їх основі можна було розташувати уже вторинні галузі права (наприклад, процесуальні та інші профільні галузі права) як похідні від первинних.

Такий «геометричний підхід» до розуміння моделі системи права зберігся й до сьогодні та є доволі поширеним серед вітчизняних науковців. Наприклад, різниця між «трикутною» моделлю системи права Української РСР 70-х років ХХ ст. та системою сучасного права України полягає лише в тому, що замість 10–12 похідних галузей радянського права такий трикутний вміщає сьогодні уже більше 30 вторинних галузей національного права. Тобто, з кожним періодом якісних змін в системі права, спричинених виникненням нових правовідносин в суспільстві, зовнішній вигляд системи права у формі трикутника залишався не змінним, лише збільшувалася його (трикутника) площа, оскільки в середині фігури необхідно було знайти місце для тих галузей права, які сформувалися та були визнані на науковому рівні.

З огляду на такий «геометричний підхід» до розуміння системи права як якоїсь «ідеальної фігури» доволі важко обґрунтувати появу нових галузей українського права, які існують цілком об'єктивно, однак просто «не вписуються» у рамки обраної моделі системи права. Доволі часто таке пояснення можна почути під час захисту дисертаційних досліджень, в яких обґрунтовується виникнення самостійної галузі права.

Зовсім інший підхід до трактування правової реальності в дусі постмодерну та розуміння моделі системи сучасного права пропонує Ю. М. Оборотов — розгляд правової реальності як різомного середовища, що володіє іманентним креативним потенціалом самоорганізації. На думку вченого, розгляд права як цілісності є перспективним з використанням для такого його розгляду поняття різоми, яке якраз фіксує позаструктурний і нелінійний спосіб організації цілісності [2, с. 15–16].

Сам термін «різома» був запозичений із ботаніки та перейшов у сучасну науку завдяки однойменній роботі («Rhizome») двох відомих постмодерністів Жіль Делезу та Фелікса Гваттарі. В біології під різомою розуміють особливий спосіб життєдіяльності багатолітніх трав'янистих рослин, коріння яких під землею постійно та безсистемно розгалужується на багато нових частин і такі розгалуження переплітаються між собою. У філософії постмодерну вважається класичним порівняння дерева та різоми як два різних способи мислення: перше як щось таке стабільне, ієрархічно-системне, цілісне та передбачуване, а друге — «...велика кількість безладно переплетених відростків або пагонів, що

ростуть у всіх напрямках, які не мають єдиного кореня, сполучного центру» [3, с. 98].

Різомна модель системи сучасного українського права як альтернатива геометричній чи будь-якій іншій (наприклад, лінійній) дозволяє одразу ж зняти з порядку денного питання про місце тієї чи іншої комплексної галузі права серед основних та вже існуючих спеціальних галузей. Більше того, такий підхід відображає фундаментальну для постмодерну установку на презумпцію руйнування традиційних уявлень про систему права та його структуру як щось ідеальне, стабільне або майже незмінне, ієрархічне та централізоване.

Порівняння системи сучасного українського права, більшу частину якого складають саме комплексні галузі права, із таким специфічним біологічним явищем як різома є одним із яскравих прикладів того, як в юридичній науці використовується сучасна (некласична та посткласична) методологія. Характерними особливостями такої методології в епоху постмодерну є, зокрема, визнання можливості та необхідності використання різних дослідницьких парадигм, підходів, методів та методик, термінологічного апарату та інструментарію інших (неюридичних) гуманітарних, природничих та фізико-математичних наук [4, с. 85].

Беручи за основу різомну модель системи права комплексними галузями права можуть вважатися ті галузі права, які органічно поєднують в собі публічні та приватні інститути, що мають спочатку різні предмети правового регулювання, однак — спільну мету та методи правового регулювання (тобто, однорідні функціональні характеристики). Ознаки комплексності в правовому регулюванні мають також матеріально-правові галузі права, які всередині своєї структури містять процесуально-процедурні інститути тощо [5, с. 134].

Використання різомної парадигми при подальшому дослідженні системи вітчизняної права дозволить не лише раз і назавжди зняти з наукового дискурсу питання про наявність чи відсутність комплексних галузей права, але й по-новому глянути на концептуальні засади побудови та функціонування системи права України в її нелінійній організації.

Список використаних джерел

1. Богуцький П. П. Військове право у системі права України : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юридичних наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права ; історія політичних і правових учень» / П. П. Богуцький ; Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2009. – 180 с.
2. Креативність загальнотеоретичної юриспруденції : монографія / [Ю. М. Оборотов, В. В. Завальнюк, В. В. Дудченко та ін.] ; за ред. Ю. М. Оборотова. — О. : Фенікс, 2015. — 488 с.
3. Гречко П. К. Концептуальные модели истории : пособие для студентов. — М. : Изд. корп. «Логос», 1995. — 140 с.

4. Оборотов Ю. Методология юридической науки в эпоху постмодерна / Ю. Оборотов // Юридический вестник : Научно-публицистический журнал. — 10/2002. — № 4. — С. 81–85.
5. Общетеоретическая юриспруденция : учебный курс : учебник / под. ред. Ю. Н. Оборотова. — О. : Фенікс, 2011. — 436 с.

БОНДАРЕНКО А. І.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри загальнотеоретичної юриспруденції

ПРАВА ЛЮДИНИ В РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОЗАХИСНОЇ ФУНКЦІЇ

Однією із найважливіших ознак соціальної правової держави є повне визнання, гарантування прав людини та створення ефективної системи їх захисту. На теперішній час правові, соціальні, економічні реалії Української держави — формування нової політичної ідентичності українського народу, орієнтація на євроінтеграцію — визначають права людини як основу здійснення правозахисної функції держави. Стаття 3 Конституції України визнала людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю, а як головний обов'язок держави закріпила утвердження і забезпечення прав і свобод людини [1].

Проблема захисту прав і свобод людини є достатньо дослідженою у спеціальні науковій літературі. Так, дослідженням правового регулювання прав і свобод людини та громадянина, а також їх захисту займалися такі відомі вчені, як М. Г. Александров, О. А. Лукашева, М. В. Лушникова, В. Ф. Погорілко, П. М. Рабінович, В. Я. Тацій, Ю. М. Тодика, Ю. С. Шемшученко, А. Г. Седишев, О. Ф. Скакун, О. В. Смирнова, Т. Б. Шубіна тощо. Разом із тим, існує необхідність додаткового теоретико-методологічного дослідження прав людини у контексті реалізації правозахисної функції сучасної держави.

Дослідження різних підходів до визначення сутності та змісту державної діяльності щодо забезпечення, охорони і захисту прав людини дозволяють зробити наступний висновок. В юридичній науці немає єдиної думки про об'єкт (мету) цієї державної діяльності; суб'єктах (органах), уповноважених її здійснювати, а також коли саме виникає необхідність в ній, чи повинна вона здійснюватися безперервно. Безумовно, такі державно-правові явища, як «правоохоронна функція», «контрольно-наглядова функція», «державний захист прав людини» і безпосередньо «правозахисна функція» присутні у межах функціонування сучасної правової держави і так чи інакше здійснюються в рамках правозахисного регулювання.

«Права людини — поняття, яке характеризує сферу соціальних можливостей особистості в економічній, політичній, культурній та інших галузях, котрі сучасні держави повинні гарантувати» [5, с. 302]. Спрощено права людини можна охарактеризувати такими головними рисами: а) кожна влада має обмеження для своєї діяльності; б) у кожної людини є своя суверенна сфера, в яку ніяка влада не може втручатися; в) кожна людина може виступити проти держави або іншого індивіда з метою захисту своїх прав.

Слід зазначити, що права людини в сучасній державі неможливо уявити без належним чином урегульованої та ефективно діючої системи їх захисту. Розкриваючи означену тезу, О. Лукашева відзначає, що «права людини не реалізуються автоматично навіть за сприятливих умов. Тому необхідні зусилля і навіть боротьба людини за свої права і свободи, які повинні органічно включатися в систему заходів, що становить механізм захисту прав людини» [3, с. 6].

Правовий захист, як і будь-яка правова діяльність, здійснюється в різних формах, до яких слід віднести: а) юридичну діяльність; б) правову поведінку; в) юридичну практику; г) правову активність; д) правову роботу; е) правовідносини і ж) правове регулювання. Отже, правовий захист — це та частина правової роботи суб'єктів державної влади та місцевого самоврядування, державних службовців та посадових осіб, а також громадських об'єднань, яка безпосередньо або опосередковано спрямована на охорону, юридичну допомогу та захист прав людини з метою створення йому високого рівня правової захищеності [4, 316].

Тож варто погодитися із думкою О. Г. Данильяна щодо того, що відмінними рисами охорони і захисту є: а) якщо охорона прав здійснюється за допомогою як правових, так і неправових форм діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадських організацій, то захист — тільки через правові форми діяльності компетентних органів або уповноважених осіб; б) якщо засоби охорони права можуть бути розосереджені в правових та інших соціальних нормах, то захист права припускає наявність і дію конкретних засобів і способів, які встановлюються державою і закріплюються виключно в правових нормах [2]. Отже, варто констатувати, що захист існує тільки тоді, коли є якесь конкретне порушення, охорона ж, у свою чергу, існує й тоді, коли цього порушення ще немає.

Таким чином, радикальні зміни у політичних структурах української держави, необхідність запровадження демократичних стандартів та європейських аксіологічних досягнень, реформування державних інституцій потребує сутнісного переосмислення таких загальновизнаних категорій як «права людини», «захист прав людини», «правозахисна функція держави». Слід особливо підкреслити, що підвищеної уваги потребує прагнення Української держави до європейських цінностей

взагалі, та прав людини зокрема. У всіх цих трансформаційних процесах основну роль відіграє сама людина, що активно реалізує своє невідчужуване право на захист.

Список використаних джерел

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Данильян О. Г. Теоретико-методологічні проблеми захисту прав людини в сучасному суспільстві / О. Г. Данильян // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?...
3. Лукашева О. Конституция Российской Федерации и совершенствование юридических механизмов защиты прав человека : «круглый стол» // Государство и право. — 1994. — № 10. — С. 3–31.
4. Общая теория прав человека / Под ред. А. Лукашевой. — М., 2004. — 420 с.
5. Сучасний словник із суспільних наук / за ред. О. Г. Данильяна, М. І. Панова. — Х. : Прапор, 2006. — 432 с.

ПАВЛОВА М. А.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри загальнотеоретичної юриспруденції

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРЕЮДИЦІЇ З СУМІЖНИМИ ПРАВОВИМИ ІНСТИТУТАМИ

Питання співвідношення преюдиції із суміжними поняттями цікавить багатьох дослідників, у зв'язку з тим, що при порівнянні правових явищ, у проявах відмінностей, легше розпізнати найважливіші ознаки об'єкту дослідження та віднайти його суть.

У світлі розвитку концепції *проміжного (паліативного) рішення* в українському процесі, слід зауважити його схожість із преюдицією та окреслити їх відмінності.

Зарубіжна практика застосування проміжних рішень дає можливість виокремити певні характерні ознаки цієї категорії. Як специфічний інститут процесуального права, проміжне рішення має місце в тому випадку, якщо воно виноситься в одному процесі з остаточним рішенням, не вирішує справу по суті [3, с. 320] та самостійному оскарженню не підлягає. В цьому полягає основна його відмінність від преюдиції. Проміжне рішення існує лише разом із остаточним рішенням, є його передумовою і має визначальну роль саме для нього. В той час як преюдиція може включати ціле рішення і знаходить свою об'єктивацію у випадку застосування встановлених рішенням висновків в іншому (окремому) проваджені.

Конструктивним є підхід, який визнає проміжне рішення як акт, що вирішує спірне питання по суті, однак залишає для продовження відкритим розгляд про наслідки встановлених фактів [4, с. 14]. Як приклад можна навести розмежування, завдяки постановленню проміжного рішення, вимог про встановлення підстав відповідальності та визначення розміру збитків [5, с. 39].

Серед ознак паліативного рішення, що відповідають суті преюдиції, є роль засобу процесуальної економії [2, с. 49] та підстави для вирішення іншого питання, а також оформлення компетентним органом свого висновку відповідним актом.

Проміжне рішення може набувати преюдиціального значення у випадку набрання остаточним рішенням законної сили та виникнення необхідності застосування висновків, які містить проміжне рішення, в іншому провадженні, пов'язаному з ним суб'єктним і фактичним складом.

Сьогодні серед українських правознавців підіймається питання про введення інституту *преюдиціального запиту* як «запиту про надання висновку щодо правильного застосування норми права» [1].

Механізм преюдиціального запиту існує в суді Європейського Союзу, при цьому преюдиціальне рішення стосується тільки тлумачення норми закону, а факти повинен розглядати національний суд. Вони носять прецедентний характер, тобто суб'єкт правозастосування, який направив преюдиціальний запит, зобов'язаний винести своє рішення на підставі отриманих роз'яснень.

Назва цього правового явища вказує на те, що він є похідним від інституту преюдиції. Але порівняння основних характеристик обох категорій ставить під сумнів зазначений висновок. В першу чергу різниця в тому, що на сьогоднішній день підставою щодо застосування або створення преюдиції завжди є питання щодо конкретного юридичного факту, який стосується певних осіб. По-друге, застосування преюдиції, крім компетентних органів, можуть ініціювати також сторони спору. По-третє, коло осіб, на яких поширюється дія рішень за преюдиціальним запитом, не обмежується учасниками конкретного процесу. Також відмінною рисою слід вважати незаперечну загальнообов'язковість рішень за преюдиціальним запитом. За нормами законодавства може передбачатися не обов'язкове застосування преюдиції, а лише врахування при вирішення питання, пов'язаного із преюдиціальним рішенням.

Спільною із преюдицією рисою преюдиціального запиту можна назвати лише те, що він є підставою для розгляду певного питання компетентним органом поза межами провадження по справі, та рішення за таким запитом впливає на вирішення справи по суті.

Але якщо брати за основу ознаки преюдиції на початку її існування та визнати прецедент похідним від неї, можна стверджувати спорідненість преюдиціального запиту і преюдиції, а також преюдиціальний характер

такого виду звернення. При цьому необхідно відійти від парадигми преюдиціального запиту європейської спільноти та засвоїти цей феномен як офіційне письмове звернення (подання) з приводу виникнення певних правових питань, вирішення яких підлягає компетенції інших органів (установ), з метою отримання висновків, необхідних для вирішення справи по суті. За результатами розгляду преюдиціальних запитів виносяться рішення, які містять правову преюдицію. Висновки, покладені в основу таких рішень, відповідно до законодавства, можуть мати консультативний або обов'язковий характер. Дія правової преюдиції може поширюватися на невизначене коло осіб, або мати індивідуальний характер, залежно від об'єктивних меж такої преюдиції та суб'єкта її створення. Механізм реалізації преюдиціального запиту необхідно запроваджувати узгоджуючи його із функціями та повноваженнями органу, до якого адресовано звернення, та враховуючи особливості процесу, в якому відбувається провадження справи. Відповідно, об'єктом правової преюдиції є норми права, закріплені законодавством, та порядок їх застосування, які необхідно роз'яснити суб'єкту звернення. Питання казуального характеру також є предметом преюдиціального запиту до суб'єктів, компетентних їх вирішувати. У такому випадку, висновки, що містяться у відповіді на запит можна вважати казуальною преюдицією.

Таким чином співвіднесення преюдиції із суміжними правовими інститутами, запровадження яких є сьогодні актуальним питанням у науковому середовищі, дає змогу виділити певні її суттєві ознаки для подальшого визначення чіткої детермінації цього явища та сформулювати пропозиції щодо вдосконалення концепції преюдиції, а також існуючих проектів інститутів проміжного рішення та преюдиціального запиту.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо повноважень Верховного Суду України як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції: проект закону від 24 жовтня 2013 року № 3356–2 // [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=48798.
2. Вершинин А. П. Способы защиты прав в суде: дисс.... д-ра. юрид. наук / А. П. Вершинин / Санкт-Петербургский государственный университет. — Санкт-Петербург, 1998.
3. Гражданский процесс зарубежных стран: учеб. пособие / под ред. А. Г. Давтян. — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. — 480 с.
4. Загайнова С. К. Судебные акты в гражданском и арбитражном процессе: теоретические и прикладные проблемы: автореф. дисс. на соискание научн. ступени д-ра. юрид. наук / С. К. Загайнова; УГЮА. — М., 2007.
5. Кудрявцева Е. В. Гражданское судопроизводство Англии: автореф. дисс. на соискание научн. ступени д-ра. юрид. наук: 12.00.15 / Е. В. Кудрявцева; МГУ. — М., 2008.

Підрозділ ІІ.3

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

БОГУЦЬКИЙ П. П.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції,
кандидат юридичних наук, заслужений юрист України

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЛІТАРНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМ

Мілітарні правові системи,як складні утворення національних правових систем, потребують власного інституціонального вираження через відповідні механізми органів державної влади, де першість віддається правоохоронним органам. Такі правоохоронні органи мають спеціальний статус та зазвичай є спеціальними правоохоронними органами, де завжди присутня військова складова. Варто звернути увагу на той факт, що національні правові системи по-своєму генерують систему правоохоронних органів, складові такої системи можуть бути різними, що визначається різними чинниками, закладеними в організацію державної влади, у державний механізм. Для української держави актуальним наразі є віднесення до правоохоронної системи : 1) Національної поліції (донедавна міліції); 2) Служби безпеки; 3) Національного антикорупційного бюро; 4) Національної гвардії; 5) підрозділів фіскальної служби ; у тому числі митниці; 6) Державної прикордонної служби; 7) Військової служби правопорядку; 8) Державного бюро розслідувань. Особливе місце стосовно системи правоохоронних органів займає прокуратура, з невизначеним остаточно статусом і місцем у розподілі державної влади, однак з виокремленням у системі правосуддя відповідно до положень змін до Конституції України у частині правосуддя. Прокуратура здійснює активний вплив на правоохоронну систему через передбачений законодавством механізм нагляду за додержанням правоохоронними органами у їхній діяльності законів, а також шляхом безпосередньої участі у правоохоронній діяльності через реалізацію повноважень з нагляду, визначену законом можливість відкривати кримінальні провадження, здійснювати процесуальне керівництво, підтримувати державне обвинувачення у судах. Такі повноваження прокуратури дозволяють забезпечити кримінальне переслідування осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а тому не виключають

присутності прокуратури у правоохоронній системі держави із визначенням особливого статусу та повноважень.

З огляду на вищезазначене, військові правоохоронні органи входять до системи правоохоронних органів держави, де займають особливе місце, оскільки здійснюють свої правоохоронні повноваження в утворених відповідно до чинного законодавства військових формуваннях і навіть ширше — у воєнній сфері.

Такий статус військових правоохоронних органів є цілком прийнятним з огляду на положення та вимоги законодавства стосовно організації та проходження військової служби, забезпечення воєнної безпеки.

Військові правоохоронні органи забезпечують військовий правопорядок; у цьому, власне, полягає їхнє особливе призначення, а тому визначені законодавством функції щодо забезпечення військового правопорядку здійснюють активний вплив на формування змістовної та сутнісної характеристик військових правоохоронних органів.

Військовий правопорядок вимагає присутності правоохоронних органів, для яких є природнім військовий устрій, які мають воєнну форму внутрішньої організації та загальної структури, що послідовно відтворює структуру військових формувань, відповідає військово-адміністративному поділу держави. Проте, маючи цілу низку особливих характеристик, військові правоохоронні органи не виключаються із загальної національної системи правоохоронних органів, а навпаки — підсилюють зазначену систему як функціонально, так і змістовно, утворюючи сприятливі умови для виконання військовими формуваннями, насамперед, Збройними Силами держави, важливого соціального завдання — забезпечення воєнної безпеки.

Вплив військових правоохоронних органів на вирішення важливих питань щодо забезпечення воєнної безпеки здійснюється через низку ніби другорядних чинників, проте занадто важливих у їхньому антропологічному вимірі. Ми не можемо недооцінювати такі чинники і не маємо жодних підстав для ігнорування першопричини воєнного успіху, яка полягає у чіткому, бездоганному, якісному, своєчасному виконанні військовослужбовцями, особовим складом військових підрозділів поставлених перед ними бойових завдань, що стає можливим у першу чергу за рахунок дисциплінованості, за рахунок високого рівня правопорядку.

Система військових правоохоронних органів є складною за своїм змістом та структурою, проте необхідно виходити з головного — призначення такої системи полягає у забезпеченні високого рівня бойової готовності військ, що визначається відповідним станом військової дисципліни та військового правопорядку, готовністю військовослужбовців виконати завдання за призначенням.

У побудові структури військових правоохоронних органів необхідно виділяти чотири визначальні її характеристики: 1) охорона військового

правопорядку у військових частинах і підрозділах, а також — у місцях дислокації військових частин; 2) притягнення військовослужбовців до адміністративної відповідальності за вчинені адміністративні правопорушення; 3) кримінальне переслідування за скоєні кримінальні правопорушення, здійснення досудового розслідування; 4) проведення оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності у військових частинах і військових підрозділах. На функціонування системи військових правоохоронних органів активно, впливають: 1) прокурорський нагляд за додержанням законів органами, які здійснюють оперативно-розшукову, контррозвідувальну діяльність та досудове розслідування; 2) здійснення військовими судами правосуддя у кримінальних провадженнях стосовно військовослужбовців. Таким чином, інституціональне забезпечення мілітарних правових систем реалізується через військові правоохоронні органи, які утворюють певну систему відокремлених у національних правоохоронних системах, наділених повноваженнями щодо протидії військовим правопорушенням та підтримання військового правопорядку інститутів, діяльність яких спрямовується на забезпечення воєнної безпеки.

КОРМИЧ А. І.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції,
кандидат історичних наук, доцент

ВНЕСОК КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ У ПРОДУКУВАННЯ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ІДЕЙ В УКРАЇНІ XVII–XVIII СТОЛІТЬ

Формування державотворчих теорій, які б відповідали інтересам та потребам суспільства, на різних історичних етапах нерозривно пов'язане з розвитком системи освіти, головне, із становленням інститутів вищої освіти. Саме викладачі та випускники провідних навчальних закладів виступали у якості розробників передових ідей та ініціаторів впровадження їх в життя соціуму.

Яскравим прикладом може слугувати Києво-Могилянська академія, що з періоду заснування та й у теперішній час виступає осередком зародження передових ідей щодо державотворення в Україні. Саме цей навчальний заклад здійснив великий вплив на розвиток науки, освіти, культури українського народу, сприяв національному відродженню та боротьбі за національну незалежність. Навколо нього гуртувались науковці, громадські і церковні діячі, які не лише формували суспільний

світогляд, а і безпосередньо реалізовували свої ідеї в державно-правовій площині і як теоретики, і як практики державотворення.

Головною історичною постаттю виступає Петро Могила — засновник даного освітнього закладу, визначний релігійний діяч та реформатор XVII століття. Об'єднавши школи Києво-Печерської лаври та Київського братства, він заклав фундамент колегії, що згодом стала провідним центром культури і освіти всього слов'янського світу.

Петро Могила розробив ряд важливих ідей, які окреслювали основи розвитку держави. Він відстоював рівноправність релігій — православ'я і католицизму, обгрунтовував співвідношення церковної і світської влади, роблячи акцент на першій; формулював концепцію ідеального володаря: сильного, освіченого, мудрого і гуманного, який є творцем законів і взірцем їх виконання. Звертаючись до історичних традицій П. Могила наголошував на важливості піднесення самосвідомості народу, пов'язуючи з національно-визвольною боротьбою створення української держави. Він захищав народну культуру, звичаї, обряди; багато робив для збереження давньоруських святинь, історичної спадщини та пам'яті українського народу.

Ідеї Петра Могили розвивали і продовжували його соратники, колеги та учні, чия доля була пов'язана з започаткованим ним навчальним закладом. Зокрема, ректори цього навчального закладу Йов Борецький, Мелетій Смотрицький, Касіян Сакович зробили свій внесок в розробку основних засад буття держави і суспільства.

У 1701 році заклад отримав статус Києво-Могилянської академії, в якій щороку навчались понад 2 тисячі студентів не лише з України, а і до 300 — з інших європейських країн. Книгозбирня академії (так тоді називалась бібліотека) була визнана кращою в Європі і до неї надходили книги з різних європейських держав. Цьому сприяла постійна не тільки моральна, а і матеріальна підтримка з боку козацтва, державних діячів, наприклад, українських гетьманів — Петра Сагайдачного, Івана Мазепи.

Вивчення різних мов студентами — латини, грецької, німецької, французької, польської, давньоєврейської, інших та володіння багатьма мовами викладачами академії дозволяли знайомитись з досягненнями світової цивілізації та застосовувати набуті знання у власних наукових розробках. Багато видатних науковців, державних і політичних діячів набули знань в Києво-Могилянській академії, моделюючи та реалізуючи процеси державотворення в Україні. Цей пошук найкращої моделі йшов у різних напрямках.

Важливі ідеї щодо держави і права сформулював ректор Києво-Могилянської академії Феофан Прокопович. Його концепція освіченого абсолютизму розвивала ідеї Т. Гобса, С. Пуфендорфа про природний додержавний стан, обгрунтовуючи потребу договору з монархом і необхідність підпорядкування духовної влади владі монарха. Абсолютний

монарх як освічений господар визнавався верховним носієм державної влади, що використовується для загальнонародної користі. Освіта і наука розглядались як основна умова державного розвитку, тому освічена монархія мала опікуватись піднесенням освіти, науки, розвитком мистецтв, ремесел, мануфактур, всього, з чим пов'язаний добробут держави. Такі погляди відтворювали існуючу соціально-політичну ситуацію та відображали сутність боротьби за владу і власність у тогочасному суспільстві. Це характеризувало їх відповідність суспільним вимогам і запитам того часу.

Ще один представник Києво-Могилянської академії та її викладач Стефан Яворський висловлював інше розуміння побудови владних відносин в державі. На його переконання саме церква має підноситись над державною світською владою, виступаючи головним арбітром у справах моралі та суспільного життя. Він виступав за автономію церкви, чітко поділяв компетенцію церковної і світської влади, разом з тим підтримуючи реформи світської влади в економічній та інших важливих сферах життєдіяльності. Підтримуючі зв'язки з українським гетьманом Іваном Мазепою, з Пилипом Орликом він висловлював свої міркування щодо організації влади і управління, частина яких була використана Пилипом Орликом в його Конституції 1710 року.

Таким чином, Києво-Могилянська академія являла собою своєрідний мозковий центр державотворення протягом довгого історичного періоду свого існування у XVII — XVIII століттях. Ідеї її викладачів і вихованців вплинули не лише на процес національного державотворення в Україні, а значною мірою сприяли розвитку державотворчих ідей в інших державах.

Історична спадщина, створена представниками цієї наукової школи, і сьогодні залишається в центрі уваги багатьох досліджень щодо процесів державотворення в Україні та набуває нового звучання в працях науковців відродженої Києво-Могилянської академії, що продовжує кращі національні традиції концептуального обгрунтування державотворення на сучасному етапі.

ДЖУРАЄВА О. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У наукових дослідженнях будь-якого аспекту різноманітних і різноспрямованих сучасних процесів глобалізації, обов'язково вивчається роль і функції держави, що змінюються у зв'язку з цим. Це, напевно, єдиний аспект, що привертає увагу як прибічників, так і супротивників глобалізації. Думки дослідників розрізняються лише мірою розкиду: від повної переконаності в поступовому відмиранні держави як інституту до не менш повної переконаності в тому, що вплив національних держав тільки зростатиме.

Стрімкий розвиток процесів глобалізації й регіональної інтеграції актуалізує дослідження функцій держави та сприяє більш чіткому усвідомленню механізму взаємодії національних урядів з інтеграційними інститутами щодо вирішення найбільш важливих для суспільства завдань.

У наукових працях, присвячених об'єднавчому процесу в Європі, абсолютна більшість публікацій прямо або опосередковано присвячена обговоренню економічного аспекту інтеграції, що цілком природно, адже цей процес розпочався з міждержавної взаємодії в економічній сфері і досі правове регулювання економічних відносин залишається головним пріоритетом наднаціональних інститутів, оскільки саме від успіху в цій сфері залежить життєдіяльність Європейського Союзу [4, с. 105].

Можна виділити такі атрибутивні риси глобалізму: становлення світової фінансово-економічної та політико-правової системи; зростання фінансових та інформаційних транскордонних потоків, непідвладних державному регулюванню й контролю; поступове ослаблення національно-державного суверенітету; зростання взаємозалежності між внутрішніми та зовнішніми політичними, економічними, інформаційними, культурними та іншими процесами у функціонуванні держави. Тобто підґрунтям глобалізму є глобальна економіка та наднаціональне політичне регулювання з боку міжнародних інституцій (ООН, «Велика вісімка», транснаціональні корпорації, світове громадянське суспільство).

Сьогодні, використовуючи ідеї «універсального еволюціонізму» і категоріальний апарат синергетики, яка претендує на статус основи сучасної наукової картини світу, глобалізацію інтерпретують, наприклад, як «об'єктивну еволюцію геобіосоціосистеми» або як «цільову

функцію» нелінійного процесу самоорганізації «соціальної системи» в «надскладний організм — мегасоціум», який, будучи «представленим локальними соціальними організмами (соціумами)», у свою чергу, «має ідеальну програму життєвого циклу»: «проходить стадії зародження, становлення і вмирання» [1, с. 65–66]. У межах цієї, як багато хто вважає, нової парадигми історичного знання, глобалізація людства тлумачиться як етап «універсальної» чи «глобальної історії», що має циклічний характер [2, с. 199].

Будь-яка сучасна демократична країна певною мірою бере участь у таких глобальних процесах як світова інфляція, управління правами власності, розподіл та захист публічних благ у глобальному масштабі тощо. Поступово така діяльність буде все більш активною та спрямованою на регулювання процесу глобального виробництва з метою забезпечення власних економічних інтересів. Це, у свою чергу, потребуватиме створення нового механізму регулювання сфери економічних інтересів держави, який би, загалом, підвищив роль та забезпечив використання сучасних технологій державного управління, а також врахував вплив відповідних міжнародних чинників. Створення асоціацій та зон вільної торгівлі, митних союзів, підписання на рівні держав цілого ряду угод про лібералізацію фінансових ринків, все це створює значні обмеження зовнішньоекономічної політики держави та проведення необхідних заходів консолідації національних господарств. За таких умов виникає необхідність створення належної противаги внутрішньодержавного управління.

Економічною функцією держави як регулюючого інституту є забезпечення функціонування оптимального економічного та інституційного режиму, який для досягнення суспільних цілей та реалізації національного економічного інтересу забезпечує конкурентоспроможний економічний розвиток. Реалізація цієї функції здійснюється шляхом економічної політики з використанням механізмів законодавчої, виконавчої, судової та контрольно-наглядової діяльності. Економічні функції держави як регулюючого інституту можуть бути постійними та тимчасовими залежно від етапу її економічного розвитку, а найбільш динамічно трансформованими є економічні функції держави відповідно до сфер її діяльності та напрямів впливу, які традиційно поділялись на внутрішні та зовнішні економічні функції держави, розвиваються в міру ускладнення процесів економічного розвитку та зміни характеру взаємодії між національною економікою та глобальним середовищем [3, с. 42].

Взявши до уваги той факт, що глобалізація, насамперед, пов'язана із посиленням конкуренції, взаємодії та взаємозалежності економічних, фінансових процесів у світі між різними суб'єктами, інтернаціоналізацію ринків, посиленням впливу ТНК, панування наддержавних структур, які створюються в результаті економічної інтеграції держав,

поглиблення міжнародного поділу праці, цілком закономірно, що процес глобалізації істотно позначається на економічній і фінансовій сферах, відповідно — на реалізації економічної функції держави.

Список використаних джерел

1. Бауман З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства / З. Бауман ; пер. з англ. І. Андрущенка; за наук. ред. М. Винницького. — К. : Києво-Могилянська академія, 2008. — 109 с.
2. Бьюкенен П. Дж. Смерть Запада : пер. с англ. / П. Дж. Бьюкенен. — М. : Изд-во АСТ, 2003. — 446 с.
3. Свиридюк Н. П. Трансформація економічної політики держави в умовах глобалізаційних тенденцій сучасного розвитку /Н. П. Свиридюк // Юридичний вісник. — 2014. — № 3(32). — С.41–45.
4. Яковюк І. В. Економічна функція держави і роль Європейського Союзу в її реалізації /І. В. Яковюк //Право та інновації. — 2014. — № 4(8). — С.105–110.

СКУРІХІН С. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ФУНКЦІОНАЛЬНОМУ РАКУРСІ

Дослідженню правової культури в юриспруденції приділяється велика увага, але теоретичні аспекти правової культури військовослужбовців у науковій літературі розроблені недостатньо. Тому питання сутності правової культури військовослужбовців Збройних Сил України, її зовнішніх проявів і соціального призначення заслуговують самого детального вивчення. У цьому зв'язку велике практичне значення набувають динамічні складові правової культури військовослужбовців, які розкриваються у функціональному ракурсі.

Специфіка військової служби й завдань, покладених на збройні сили, накладають свій відбиток і визначають особливості функціонування правової культури військовослужбовців. На нашу думку, варто виділяти наступні функції правової культури військовослужбовців: інформаційно-правову, регулятивну, комунікативну, ціннісно-нормативну, правосоціалізаційну.

Під час вивчення культури найважливіше значення приділяється інформації як засобу передачі соціокультурного досвіду від покоління до покоління. Культура при цьому являє собою особливий тип інформаційного процесу. Вся накопичена інформація про правові артефакти

визначається як правова спадщина і є важливим компонентом правової культури. В збройних силах вона виражається через правові ритуали, традиції, звичаї, правовий менталітет. До правових ритуалів і традицій в армії відносяться: носіння військової форми одягу, складання присяги, військове вітання, порядок вручення нагород, погон, несення бойового чергування, поважне ставлення до Бойового прапора тощо. Все життя і діяльність армії має ритуальний характер. Статути збройних сил фактично є кодифікацією ритуалів і традицій, підкреслюючи їхній правовий характер. Військові ритуали, традиції та звичаї допомагають зрозуміти сутність цієї професії, формують особливий шар правового менталітету, дозволяють усвідомити відмінні риси правової культури військовослужбовців.

Регулятивна функція правової культури військовослужбовців спрямована на забезпечення стійкого, злагодженого, динамічного та ефективного функціонування збройних сил. Властиві правовій культурі військовослужбовців ритуали, традиції, звичаї, набуваючи форму певних стереотипів, впливають на поведінку військовослужбовців, сприяють консолідації збройних сил, забезпечують згуртування військових колективів. Реалізація регулятивної функції правової культури військовослужбовців здійснюється через правові та інші соціальні норми. Нормативне закріплення у військових статутах та інших правових актах соціально корисної поведінки, сприяє виконанню бойових і навчальних завдань, забезпечує стійке функціонування армії.

Правова культура військовослужбовців виконує комунікативну функцію. Діяльність збройних сил заснована на постійній правовій комунікації між військовослужбовцями. При цьому процес комунікації в армійському середовищі має специфічні особливості. Знаки й тексти повинні бути простими, короткими й зрозумілими. Ці характеристики правової комунікації є особливо важливими при здійсненні навчальних і бойових завдань, управлінні військовими підрозділами і колективними видами озброєння. Високу правову значимість у цьому зв'язку набувають накази командирів як письмові, так і усні. Військове вітання також є засобом правової комунікації між військовослужбовцями, вказуючи не тільки на ритуальність армійського життя, але і на відносини підпорядкованості. Комунікативна функція правової культури сприяє взаєморозумінню між військовослужбовцями, формуванню правових традицій і правового менталітету.

Якісний стан правової культури військовослужбовців розглядається через ціннісно-нормативну функцію. У структурі цінностей військової служби виділяють: цінності військово-корпоративного характеру; військово-професійного характеру; прагматичного плану; фізичного розвитку, а також романтичні цінності. Більшість з них закріплені у військовому законодавстві. Дисципліна, чітке виконання наказів командирів, готовність до самопожертви, вірність слову, гідність, честь,

гуманне ставлення до противника та жертв війни є тими цінностями військової служби, які набули форму правових традицій. Певним зводом цінностей військово-правового характеру виступає Кодекс честі офіцера Збройних Сил України, прийнятий в 1999 році. Зміст Кодексу честі розкривається через категорії: Батьківщина; патріотизм; вірність і відданість Батьківщині; бездоганне виконання обов'язків; честь; чесність; честь мундира тощо. Сьогодні прагнення до реалізації військово-правових цінностей сприяє консолідації Збройних Сил України, формуванню духу корпоративізму, формуванню й виокремленню особливого виду групової правової культури.

Правова соціалізація здійснюється в безперервному процесі соціальної комунікації. У військовому колективі військовослужбовці орієнтуються на цінності і норми, які в ньому існують. Їх поведінка багато в чому залежить від розуміння ними ролі в структурі армійського життя, сприйняття цієї ролі, здатності її виконувати. Багато правових вчинків військовослужбовців пояснюються прагненням до самоствердження у військовому колективі, бажанням отримати визнання, повагу, підтримку товаришів по службі. На жаль, культурний контекст може створювати ґрунт для асоціальних форм поведінки в збройних силах: пияцтва, наркоманії, нестатутних взаємовідносин, розкрадання військового майна. Ці явища можуть набувати масового характеру, коли суспільство та армія перебувають в кризовому стані. Правова соціалізація військовослужбовців протікає тим швидше, чим вище їх правова культура, готовність сприймати вимоги військового законодавства і приводити свою поведінку у відповідність із цими вимогами. У збройних силах особлива увага приділяється цілеспрямованій правовій соціалізації (правовому вихованню). Завдяки правовому вихованню відбувається адаптація військовослужбовців до умов і особливостей військової служби.

Функціональна характеристика правової культури військовослужбовців поглиблює розуміння правових явищ, які існують у Збройних Силах України, вона дозволяє враховувати тенденції розвитку взаємин в армійському середовищі, вносити своєчасні корективи у випадках правових аномалій, сприяти зміцненню режиму правопорядку у військових колективах, і в остаточному підсумку — забезпечує підвищення боєздатності і авторитету Збройних Сил України.

КОВБАСЮК С. В.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
старший преподаватель кафедры общетеоретической юриспруденции

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ НАЧАЛА СОВРЕМЕННОГО ГОСУДАРСТВА

Институциональный подход к исследованию феноменов государственно-правовой реальности получает все большее распространение в исследованиях отечественных и российских правоведов. Интерес к данному направлению исследований обусловлен тем, что институциональный подход может быть использован как для анализа отдельных феноменов (государственный суверенитет, правовая политика), так и для исследования государства и права как взаимосвязанных систем.

Изучение категории институт государства связано с выходом к вопросам повышения эффективности действия механизма государства. Есть необходимость не сводить составляющие механизм государства к органам государства, т. к. его функционирование было бы, в частности, невозможно без таких институтов государства как чрезвычайное положение, выборы, референдум.

В юриспруденции институциональный подход развивался в рамках социологических подходов к праву и государству. Социологическая теория права базируется на понимании права как фактического уклада жизни общества, тех отношений, которые существуют в действительности. Сторонники социологической теория права требуют отдавать приоритет «живому праву», а не системе официальных норм.

Особое место среди социологических правовых концепций принадлежит институционализму. Его основы были заложены известным французским административистом, деканом факультета права Тулузского университета Морисом Ориу. Институт в соответствии с его определением — это социальная организация, осуществившая в самой себе высшую степень правового порядка, т. е. организация обладающая одновременно суверенитетом власти, конституционным устройством этой власти с определенным статутом и юридической автономией. Приняв такое определение, тотчас же можно заметить, что институт есть не что иное, как определенная форма существования социальной организации, социальная организация доведенная до известного совершенства [1; 116].

Сегодня все более популярным становится неоинституциональный подход к трактовке институтов. Наиболее известное определение института в рамках данного направления принадлежит Дугласу Сесилу Норту.

Он определяет институты как «правила игры» в обществе, или, выражаясь более формально, созданные человеком ограничительные

рамки, которые организуют взаимоотношения между людьми. Они организуют взаимоотношения между людьми, так что, когда мы хотим совершить любые действия, с которыми сталкиваемся в обычной жизни, мы знаем (или можем легко научиться), как это сделать. [2; 3]

Следует согласиться с позицией профессора Авнера Грейфа, который кроме правил поведения в рамках института выделяет и другие элементы — представления и организации. Правила и организации — наблюдаемые компоненты института, представления нет. Понятие «представления» четко не определено. Представления делятся на две группы: интернализованные и поведенческие. Интернализованные представления отражают знания об окружающем мире в форме когнитивных моделей, с помощью которых человек понимает и объясняет реальность. Поведенческие представления рациональны и отражают «ожидания индивидов относительно действий других субъектов в различных непредвиденных обстоятельствах. [3; 927].

В зависимости от характера идеи, лежащей в основе института, формируются или учреждаются средства и способы деятельности и сами виды институтов. Следует отметить что для государственно-правовых институтов характерны рамочные идеи, выражающие потребности нормативной регламентации общественной жизни. Для государственно-правовых институтов исключительно важное значение имеют идеи правопонимания, законности и справедливости, прочности правового порядка, защиты прав и свобод граждан.

Для определения понятия института государства необходимо выяснить основные его признаки к которым В. Е. Чиркин относит следующие:

1) институт государства — это не система норм (как в праве) и не определенная часть, компонент в политической системе (как в политологии), а элемент государственности;

2) это всегда относительно обособленная часть государственной структуры, обладающая определенной автономией;

3) будучи частью более широкой структуры — государства, институт государства обладает регулятивным характером, который регулирует определенную сферу общественных отношений;

4) институт государства всегда является способом организации определенных связей и отношений как целостной структуры

5) любой институт государства всегда имеет не только свою организацию, но и свое функциональное назначение [4; 124].

Как представляется, к признакам института государства следует также отнести его связь с правом, которая проявляется в нескольких аспектах: 1) институт государства всегда имеет нормативное закрепление на уровне национального законодательства, 2) основой функционирования институтов государства являются правовые принципы и правовые ценности.

Исходя из перечисленных выше признаков института государства, его можно определить как автономную организационно-функциональную структуру, основой деятельности которой выступают правовые нормы и принципы, и выполняющую особую функцию в целостной структуре государственного бытия.

Список использованных источников

1. Ориу М. Основы публичного права / Морис Ориу. — М.: Изд-во Ком. акад. 1929. — 759с.
2. Douglass C. North Institutions, Institutional Change and Economic Performance / North Douglass. — Cambridge University Press, 1990. — 145p.
3. Greif, A. Cultural Beliefs and the Organization of Society: A Historical and Theoretical Reflection on Collectivist and Individualist Societies / Avner Greif. — The Journal of Political Economy. — 1994. — № 102 — p. 912–950.
4. Чиркин В. Е. Государствоведение / В. Чиркин. — М.: Юристъ, 1998. — 384с.

МИСАК О. І.

Вінницький інститут Університету «Україна»,
старший викладач кафедри правознавства

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПОГЛЯДИ

Юридична відповідальність одна з фундаментальних категорій права. Унікальне значення юридичної відповідальності пояснюється тим, що вона сприяє єдності та організації системи права, свідчить про належний рівень його розвитку та є гарантією дотримання прав і свобод людини і громадянина. Проблеми юридичної відповідальності можна віднести до числа найбільш дискусійних, передусім це обумовлено різними концептуальними поглядами, вітчизняних та зарубіжних науковців на сутність юридичної відповідальності. Більшість науковців пов'язують юридичну відповідальність виключно зі скоєнням правопорушення (негативна юридична відповідальність) [1, с. 251], інші зазначають, що юридична відповідальність орієнтована не лише на минулу, але й на сьогоднішню та майбутню поведінку суб'єкта правовідносин (позитивна юридична відповідальність) [2, с. 191–216].

І. С. Самощенко та М. Х. Фарукшин зазначали, що ні наукові погляди, ні тим більше інтереси практики не дають підстави для перегляду юридичної відповідальності не у контексті наслідку правопорушення. Тож на їх думку, ретроспективна юридична відповідальність зводиться

до того, що це виключно обов'язок особи зазнати заходів державного впливу (примусу), санкцій за вчинене правопорушення [3, с. 43]. Р. І. Косолапов та В. С. Марков, у цьому контексті зауважують, що «юристи захопились найбільш ретроспективною з відповідальностей — кримінальною відповідальністю за злочин. І саме цей аспект юридичної відповідальності активно досліджується та розглядається, лише тому, що недостатньо розроблена проблема юридичної відповідальності в її позитивному аспекті» [4, с. 68].

Розглядаючи концепцію позитивної юридичної відповідальності як обов'язку, перш за все окреслимо, що її недоліком є ототожнення змісту відповідальності до пасивного дотримання заборон або ж лише до реалізації позитивних обов'язків. Юридичні обов'язки визначають, встановлюють вид і міру поведінки суб'єктів правовідносин. У обов'язках формулюється мінімум, а не максимум юридичної відповідальності, що реалізується у правомірній поведінці суб'єктів суспільних відносин. Тож відповідальність це елемент правового статусу суб'єкта, що закріплений у правових нормах. Такий підхід до проблематики позитивної юридичної відповідальності підкреслює її правову природу на наповнює її юридичним змістом. Позитивна відповідальність випливає з існуючого правового статусу суб'єкта правовідносин. Е. В. Черних відзначає, що встановлення статутної (статусної) відповідальності має місце до факту правомірної або протиправної поведінки, до оцінки відповідальної чи безвідповідальної поведінки суб'єкта. Вона визначена законом і є передумовою юридичної відповідальності в будь-якому загальновизнаному аспекті її реалізації [5, с. 82–83].

Ще одним дискусійним та найбільш актуальним питанням сучасної теорії держави і права, є проблема правомірності існування позитивної юридичної відповідальності у єдності з негативним аспектом цього правового феномену. Юридичну відповідальність необхідно розглядати як правовідношення між суб'єктами права і системою соціального контролю (в особі її органів) у зв'язку із здійсненням суб'єктом правової поведінки — правомірної чи неправомірної [6, с. 231].

Розвиток громадянського суспільства передбачає не тільки і не стільки дотримання заборон, але й активне застосування та дотримання суб'єктивних прав, активну громадську позицію, самоконтроль. Натомість наївно було б стверджувати, що всі суб'єкти правовідносин будуть дотримуватись норм права виходячи з поваги до закону, тому традиційний підхід до цього поняття в певній мірі зберігає свої позиції. Не потрібно сприймати юридичну відповідальність лише як наслідок правопорушення, що тягне за собою покарання, або ж лише як обов'язок діяти правомірно, адже право не настільки просте та прямолінійне. Н. В. Вітрук, загалом зауважує, що визначення відповідальності суб'єктів права в у правовій поведінці і категорії позитивної (перспективної) юридичної відповідальності збагачує категорію юридичної

відповідальності, але не відкидає існування її негативно (ретроспективного) аспекту [7, с. 186–204.].

Використання такої різновекторної термінології (статутна (статусна), перспективна, негативна, ретроспективна юридична відповідальність) може наштовхнути на думку щодо існування двох окремих, самостійних видів юридичної відповідальності. Однак юридична відповідальність є такою ж цілісною як і будь-який інший різновид соціальної відповідальності. Різняться лише форми її реалізації. Юридична відповідальність реалізується у позитивному, перспективному значенні через юридичні обов'язки суб'єкта права, який у майбутньому добровільно, свідомо та відповідно до припису правових норм їх виконує. Якщо ж цього не станеться, тобто якщо суб'єкт скоїть правопорушення, виникне необхідність у застосуванні державного примусу для належного виконання цих суб'єктивних обов'язків.

Очевидний логічний зв'язок між перспективною і ретроспективною відповідальністю, що сприяє збільшенню числа прихильників сприйняття юридичної відповідальності у єдності негативного та позитивного підходу, за якого ці два аспекти тісно пов'язані між собою, чим вищий рівень відповідальності у позитивному сенсі тим краще дотримання правові норми і тим рідше застосовується негативна юридична відповідальність. Єдність цілей визначає взаємодією негативних та позитивних значень юридичної відповідальності. На нашу думку цей підхід є найбільш привабливим, оскільки дає змогу більш повно з'ясувати сутність юридичної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Лейст О. Э. Сущность права. Проблемы теории и философии права / О. Э. Лейст. — Москва: Зерцало-М, 2002. — 288 с.
2. Матузов Н. И. Правовая система и личность / Н. И. Матузов — Саратов: Издательство Саратовского института, 1987. — 294 с.
3. Ответственноть по советскому праву / І. С. Самощенко, М. Х. Фарукшин — Москва: Юрид. лит., 1971. — 240 с.
4. Косолапов Р. І. Свобода и ответственность / Р. І. Косолапов, В. С. Марков. — Москва: Политиздат, 1969. — 95 с.
5. Черных Е. В. О нормативном характере юридической ответственности // Вопросы теории государства и права. Актуальные проблемы современного государства и права: Межвуз. сб. науч. тр. Вып. 1 (10) / Е. В. Черных. — Саратов: Изд-во СГАП, 1998. — С. 82–83.
6. Кудрявцев В. Н. Правовое поведение: норма и патология / В. Н. Кудрявцев — М.: Наука, 1982. — – 287 с.
7. Витрук Н. В. Общая теория юридической ответственности. 2-е издание, исправленное и дополненное / Н. В. Витрук. — Москва: Норма, 2009. — 259 с.

СЕРЕБРО М. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри загальнотеоретичної юриспруденції

ІНСТРУМЕНТАЛЬНА ЦІННІСТЬ МЕХАНІЗМУ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Сучасна держава сьогодні все в більшій мірі стає апелятивом, в рамки якого намагаються вписати ті чи інші характеристики, які найяскравіше відображають вектор її ціннісної перебудови. Такі тенденції є закономірною реакцією на зміни, що відбуваються або вже відбулися в матерії держави. При цьому актуальним постає і її аксіологічний вимір.

Тут високоевристичною виявляється саме різнорівнева оцінка сучасної держави. Так, мова може йти про абсолютну цінність, коли мається на увазі оцінка її як такої, тобто без акценту на конкретно-історичній формі прояву. Або відносну цінність, в такому випадку ставляться окремі критерії її ціннісного виміру й лише відповідність ним дає можливість розмежовувати так би мовити держави-цінності та антицінності.

Різний вимір аксіологічного буття держави зумовлений не тільки відносною чи абсолютною природою самих цінностей, а й сформованою традицією найзагальнішого розуміння держави: як певної колективності або відділеного від неї механізму, машини. Синтез такої дуальності для цілісного аналізу держави має важливе значення. Саме в такому дискурсі по-новому постає традиційне для державознавства питання дослідження механізму — розгляд його як прояву інструментальної цінності сучасної держави.

Взагалі механізм держави визначають як цілісну, ієрархічну, динамічну систему державних органів, підприємств, установ, інститутів, що здійснює завдання і функції держави на основі і в межах права і слугує її (держави) організаційно-економічною, організаційно-політичною, організаційно-соціальною, організаційно-культурною основою [4, с. 160].

Зміст механізму держави завжди розкривається через його діяльнісний компонент, що і виражає інструментальну цінність будь-якої держави. Але правильним буде не просте формальне її розуміння, але і сутнісне. Так, механізм держави може використовуватися для пригнічення та тотальної експлуатації людей, або навпаки для забезпечення індивідуального блага (але при умові корегування загальносуспільними інтересами). Саме другий випадок має бути характерним для сучасної держави.

З цього приводу М. П. Орзіх зазначає, що основною особливістю механізму саме сучасної держави є те, що це механізм втілення та забезпечення саме прав людини [3, с. 15]. Така тенденція є закономірним наслідком історичного розвитку людської цивілізації, яка пройшла шлях від повного нехтування правами окремої особистості, до прямого чи опосередкованого визнання їх вищою цінністю в більшості

конституцій та міжнародно-правових актів. Обраний напрямок розвитку і стає основним критерієм відмежування сучасних та досучасних держав. Але одних лише декларацій, як показує практика державного будівництва, в тому числі й України, виявляється замало.

Загальні тенденції розвитку сучасної держави більш-менш є конвенційно-визнаними та показують відданість ідеалам гуманізму, демократії, верховенства права та забезпечення вільного розвитку особистості. Але при цьому залишається відкритим питання введення в життя вищеперерахованих положень, що має відбуватися саме шляхом їх інституціоналізації.

Цікавою є наступна її характеристика: «інституціоналізація є еволюцією людської діяльності від абстрактних форм до більш визначених, від «імпровізованих» до заздалегідь відомих, від розрізнених до узгоджених, від індивідуалізованих до загальноприйнятих» [1, с. 296].

Мова йде про те, що декларації сучасності мають неодмінно знаходити своє інституційне вираження в рамках механізму сучасної держави. Інструментальна цінність механізму проявляється у таких його властивостях як системність та структурованість, що розкривають його юридичну природу, визначають зміст і правові межі функціонування, висвітлюють внутрішньоорганізаційні зв'язки між елементами, встановлюють основи його діяльності. При цьому окремого значення набувають характеристика легітимності та ефективності державного механізму. Оборотов Ю. М. зазначає, що «ціннісний зміст держави, а також вся її аксіосфера багато в чому визначаються критеріями легітимності державної влади та окремих її гілок. Поняття легітимності є дуже важливою характеристикою цінності держави, так як легітимною розглядається така державна влада, яка приймається народом та опирається на його добровільну згоду підкорятися її рішенням та діяльності [2, с. 63]. Також важливим вбачається постановка питання ефективності державного механізму та критеріїв його виміру.

Загалом в рамках даної роботи можна говорити не скільки про глибинний аналіз та вирішення даної проблематики, скільки про її постановку. Подальшої уваги вимагає конкретизація дослідження на окремих елементах механізму сучасної держави, виділення ціннісних аспектів змін, що відбуваються в ньому, акцент на ролі його суб'єктного наповнення, принципах діяльності та поділу й співвідносності влад.

Список використаних джерел

1. Креативність загальнотеоретичної юриспруденції: монографія / [Ю. М. Оборотов, В. В. Завальнюк, В. В. Дудченко]; за ред. Ю. М. Оборотова. — Одеса: Фенікс, 2015. — 488 с.
2. Оборотов Ю. Н. Аксиосфера государства: устойчивость государства как ценность / Ю. Н. Оборотов // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. 2002. — : Т. 6. 2007. — 320 с. – С. 61–69.

3. Орзіх М. П. Людський вимір сучасної державності // Актуальні проблеми політики: зб. наук. праць. 1997. — 2001. — Вип. 12 : Матеріали симпозіуму «Права людини та сучасні проблеми розвитку українського суспільства» (м. Одеса, 2001 р.). — 800 с. — С.13–18.
4. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: Підручник. — 4-те видання допов. і перероб. — К.: Алерта, 2013. — 524 с.

ДЗЕВЕЛЮК М. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри загальнотеоретичної юриспруденції

ЕВОЛЮЦІЯ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Останнім часом, коли в Україні відбуваються кардинальні трансформаційні процеси у державному механізмі та політичній системі суспільства, формуються основні вектори руху держави всередині та на міжнародній арені, стала досить актуальною проблема виявлення сутності та соціально — правової природи функцій держави в різних сферах.

Слід зазначити, що XX ст., яке характеризується процесами глобалізації та інформатизації суспільства, вплинуло на всі процеси і механізми функціонування держави, зокрема суттєві трансформації відбулися як у системі функцій держави, так і в їх сутності і змісті. Такі зміни характерні для функцій, які здійснює держава як у «традиційних» галузях громадського життя: політичній, соціальній, культурній, економічній, так і в «новоявлених» сферах, які зумовлені глобальними проблемами сучасності: екологічній, демографічній, правозахисній сфері захисту прав і свобод людини, правоохоронній, у сфері утворення, використання інформаційних технологій та захисту інформації в цілому, в митній, податковій, борговій та в інших величезних сучасних сферах діяльності сферах. Варто зауважити, що функції держави є категоріями динамічними, оскільки відображають реальні завдання, які постають перед державою на тому чи іншому етапі розвитку [3, ст. 78]. Тому ми можемо говорити про еволюцію функцій сучасної держави, в зв'язку з чим, не виникає сумнівів необхідність проведення детального аналізу проблем, пов'язаних зі змістом функцій держави.

Аналізуючи існуючі дослідження, слід зазначити, що у сучасній науці актуалізується концепція сучасної держави, яка замінює дещо застарілий образ національної держави [4, ст. 7]. Особливістю сучасної держави є те, що вона зберігає традиційні ознаки, які змінюються і набувають нових характеристик, а також наявність нетрадиційних, новітніх ознак, які характерні виключно для сучасної держави — держави, яка існує у сучасному світі, відповідає вимогам світового співтовариства

та являється правовою, стійкою, сильною, комунікативною, економічно та духовно стабільною, інституціональною системою організації легітимної, легальної та легалізованої державної влади у суспільстві на певному просторі, основним завданням якої є забезпечення та захист прав і свобод людини і громадянина [2, с. 33].

Обсяг і кількість функцій сучасної держави є однією з найважливіших характеристик при аналізі її діяльності, що надає можливості характеризувати її як певну номенклатуру. Саме тому, варто говорити не тільки про зміну ознак сучасної держави, а й зазначити фактичну зміну у такій номенклатурі, що є наступним важливим етапом еволюції функцій сучасної держави.

Останнім часом стосовно класифікації функції, в юридичній літературі доводиться її недосконалість. Зазначений поділ функцій держави на основні і неосновні можна вважати відносним, тому що в наш час кожна країна існує не ізольовано від інших, а відповідно до принципу співробітництва в міжнародному праві, постійно вступає в ті чи інші відносини з іншими державами і не можна зазначати про реалізацію спочатку основних, а потім неосновних функцій. Розмивання меж між внутрішніми і зовнішніми функціями пояснюється тим, що вони тісно пов'язані між собою, діють у певній єдності, доповнюючи одна одну, тому що сьогодні будь-якій державі властиві загальні функції, що здійснюються як усередині країни, так і за її межами, це ми можемо спостерігати на прикладі інформаційної функції, що набула міжнародного характеру з розвитком мережі інтернет, системи електронного урядування і.т.д. Слід також пам'ятати, що зовнішня політика будь-якої держави є логічним продовженням внутрішньої політики, а внутрішня політика, як і законодавство, не може суперечити нормам міжнародного права.

Тому ряд учених висувають ідею про існування всього лише однієї — генеральної функції держави, зміст якої полягає в забезпеченні нормального функціонування громадянського суспільства. Така функція представляє собою реалізацію загальних справ, які забезпечують об'єктивні передумови людського існування, а саме: природні умови — забезпечення життя, здоров'я людини та нормального середовища її проживання; соціально-культурні умови — загальна свобода, доступ до культурних цінностей, освіти; економічні умови — приватна власність, тощо; політичні умови — доступ до управління справами суспільства, реальна участь у ньому, гласність, тощо [1, ст. 108]. На наш погляд, з даною тезою можна погодитись подекуди умовно, для того щоб показати увесь спектр напрямків діяльності сучасної держави необхідно виділяти певні підфункції.

В зв'язку з цим, ми пропонуємо говорити про традиційні і нетрадиційні функції сучасної держави, які функціонують у відповідних сферах діяльності держави. Це дасть нам змогу уникнути прив'язаність до

внутрішньої і зовнішньої сторони діяльності держави, а також виразити співвідношення державної політики і функцій держави задля досягнення найбільшої ефективності держави, покликаної задовольняти потреби суспільства і кожного окремого його члена на принципі публічних послуг. В зв'язку з цим, наша подальша робота буде будуватись на дослідженні цієї концепції.

Отже, на нашу думку, дослідження даної концепції не втратить своєї актуальності ще довгий час в зв'язку з динамічною властивістю світу, що приведе до появи нових напрямів діяльності держави і зникнення старих, а також, беручи до уваги європейський курс України, важливо чітко визначити її функції і провести послідовну, направлену на благо суспільства, державну політику.

Список використаних джерел

1. Джураєва О. О. Генеральна функція держави/О. О. Джураєва // Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. праць. — 2004. – Вип. 22. — 1072 с. — С. 107–111.
2. Дзевелюк М. В. Концептуальні засади обґрунтування сучасної держави / М. В. Дзевелюк // Науковий вісник МГУ. — 2015. — Вип. 17. — том 1. — С. 32–34.
3. Лощихін О. М. Функції сучасної української держави: проблеми трансформації в умовах глобальних суспільно-політичних діянь / О. М. Лощихін // Держава і право суверенної України: проблеми теорії і практики. — 2011. — 336 с. — С. 70–79.
4. Оборотов Ю. Н. Современное государство: от образа к реалиям / Ю. Н. Оборотов // Юридичний вісник : щоквартальний журнал. – 2014. – № 6. С. 6–13.

ФЕДОРОВ В. А.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції,
кандидат юридичних наук

УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНІМ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ СУВЕРЕННОЇ УКРАЇНИ

Актуальність проблеми зовнішнього державного боргу для України зумовлена тим, що його формування є необхідною умовою функціонування економіки України, зокрема виконання видаткової частини державного бюджету.

Однак, поза увагою науковців залишаються проблеми управління зовнішнім державним боргом. На сьогодні відсутня чітка програма

управління зовнішньою заборгованістю на довгострокову перспективу. Діяльність уряду України у цьому напрямі є фрагментарною, без комплексного врахування загальних потреб країни.

Дуже важливим є дослідження та є аналіз поточного стану зовнішнього державного боргу України та надання окремих пропозицій, які дозволять забезпечити ефективне управління складовими зовнішнього державного боргу.

Основними кредиторами України є розвинуті країни — Федеративна Республіка Німеччини, США, Франція, Японія та інші. Допомога з їх боку надасться у формі міжурядових позик і міжбанківських кредитів. Як правило, вони надаються для фінансування товарних поставок за міжурядовими угодами, компенсаційних угод і регулювання платіжного балансу країни-позичальника.

Істотною в кредитуванні уряду України є допомога міжнародних фінансово-кредитних організацій, насамперед Міжнародного валютного фонду і Світового банку. Ці міжнародні фінансово-кредитні організації фінансують програми економічної перебудови і розвитку різних держав світу. Допомога МВФ України спрямовані насамперед на стабілізацію функціювання грошово-кредитної системи, а Світового банку — на фінансування критичного імпорту та підтримку бюджету, а також фінансування різних інвестиційних проектів.

Зовнішній державний борг — сукупність зобов'язань органів державної влади всіх рівнів перед нерезидентами за непогашеними позиками та нарахованими відсотками, а також зобов'язань підприємств, гарантованих органами державної влади [1, 139–238].

Іншими словами, зовнішній борг будь — якої країни є сумою її зобов'язань, що склалися на певну дату перед іноземними кредиторам у формі грошей, товарів, послуг.

Всі державні внутрішні та зовнішні запозичення здійснюються в межах граничного обсягу державного боргу. Для додержання стабільної економічної ситуації в країні загальна сума запозичень не повинна перевищувати критичну загальну суму держаного боргу та має відстежуватись та контролюватись відповідними органами.

Міжнародний державний кредит включає сукупність відносин, в яких держава виступає на світовому фінансовому ринку в ролі позичальника чи кредитора. Ці відносини набувають форми держаних зовнішніх позик, які надаються на принципах зворотності, строковості і відплатності та включаються в державний борг країни.

Зовнішні державні запозичення активно використовуються як інструмент фінансової політики. Зокрема, погашення зовнішньої державної заборгованості може бути засобом стерилізації наднормативних бюджетних доходів.

Жодні правовідносини в галузі державного кредиту не можуть виникати і розвиватися без відповідного правого їх оформлення, створення

нормативної бази та чіткої системи взаємодії з міжнародними фінансово — кредитної організаціями [2, 105].

Отже, важливе значення для національної економіки країни має не стільки сам факт існування зовнішнього боргу, скільки управління ним.

Ефективне управління боргом на всіх його етапах дозволить уникнути кризових боргових ситуацій та перевантаження видаткової частини державного бюджету в розрізі витрат на обслуговування державного боргу, сприятиме забезпеченню стабілізації соціально-економічної ситуації та розвитку економіки України.

Питання управління боргом повинно вирішуватися на державному рівні, тому що досягнення боргом певних критичних меж є реальною загрозою фінансовій безпеці держави, яка може проявлятись в обмеженні державного суверенітету. Вважається, що державний борг, який перевищує 50 % ВВП, а витрати на його обслуговування — 30 % експорту, становить загрозу країні. Україна достатньо близько знаходиться до цих значень, а враховуючи кредити, які залучались в рамках програми допомоги з боку МФВ, можна стверджувати, що ситуація може стати критичною. Так, заданими Міністерства фінансів України [3], в найближчі 10 років за незмінних обсягів боргу сектору державного управління погашення тільки основної суми матиме таку тенденцію.

Очевидним є те, що і плюси, і мінуси зростання зовнішнього боргу є достатньо вагомими. Тому державі необхідно мати в арсеналі низку інструментів впливу, які дозволять ефективно впливати на державний борг. Практика останніх років довела, що чітко сформульованої політики управління державним боргом в державі не існує. На думку багатьох дослідників, це мають бути заходи як прямого, так і опосередкованого впливу. Хоча перевагу слід надавати саме непрямим методам, адже «прямий контроль за потоками капіталів спонукає економічних агентів до пошуку ренти та ізолює внутрішній ринок капіталів.

Процес управління зовнішнім державним боргом для України пов'язаний із численними проблемами. Зарубіжний досвід показує, що найефективнішим є вкладення позичених коштів в інвестиційну діяльність держави. Але Україна обрала найменш ефективний метод вкладення коштів — на покриття бюджетного дефіциту та на зменшення державного боргу попередніх періодів. Крім того, структура платежів за борговими зобов'язаннями України є вкрай нестабільною. Таким чином, боргова політика України потребує негайного вдосконалення.

Стратегічною метою державної боргової політики України має стати залучення фінансових ресурсів для ефективної реалізації програм інституційного та інвестиційного розвитку країни з одночасним забезпеченням стабільного співвідношення державного боргу до ВВП. Важливим завданням стратегічного управління державним боргом є також пошук оптимального співвідношення між борговим і податковим фінансуванням бюджетних видатків.

Отже, з метою покращення управління зовнішнім державним боргом органам державної влади необхідно: прискорити розгляд проекту Закону України «Про зовнішній державний борг» з урахуванням міжнародних стандартів, передбачивши розширення бази вимірювання державного боргу через включення в неї зобов'язань органів місцевого самоврядування та державних підприємств; утримувати в економічно допустимих межах обсяг державного боргу та платежів, пов'язаних з його обслуговуванням; підвищити частку внутрішньої заборгованості в структурі державного боргу, скоротивши зовнішню, що зменшить залежність України від іноземного капіталу і дасть змогу паралельно зменшити валютні ризики та сприяти розбудові фінансового ринку; запровадити облік та аналіз стану заборгованості за всіма фінансовими зобов'язаннями, що можуть вплинути на стратегію управління державними фінансами та державним боргом; встановити єдині стандарти розкриття інформації про державний борг [4].

Список використаних джерел

1. Лютий І. О. Державний кредит та боргова політика України / [І. О. Лютий, Н. В. Зражевська, О. Д. Рожко]: монографія. — К., 2008. — С. 139–238.
2. Козик В. В., Панкова Л. А., Григор'єв О. Ю., Босак А. О. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини. — К.: Вікар, 2003. — 368 с.
3. Вахненко Т. П. Політика державних запозичень та управління корпоративними боргами в умовах фінансової кризи // Економіст. — 2009. — № 3. — С. 48–52.
4. Приказюк Н. В., Моташко Т. П. Державні запозичення: світовий досвід та особливості здійснення в Україні // Фондовий ринок — 2009. — № 22. — С. 26–32.

LODZHUK M.

National University «Odesa Law Academy»,
an Assistant Professor of Department of General Theoretical Jurisprudence,
the Chairman of Association of Legal Clinics of Ukraine, Ph.D.

LEGAL CLINICS IN UKRAINE: CURRENT STATE AND PROSPECT OF DEVELOPMENT

System of training lawyers in Ukraine can be called «Academical». In «alma mater» law students can obtain only theoretical knowledge. According to model of legal education in Ukraine — practical training of students have to be outside higher educational establishment and curriculum. For this aim different authorities of state and local government are being used as basis for students' practices. Generally speaking, during one month of summer students

must pass their practice at the office of judge, prosecutor, advocate, notaries and etc. Such practices are not interesting for students, because students fulfill elementary and non legal work there. Students doesn't obtained any practical skills and habits of their future occupation. That is why Ukrainian graduates are not «full lawyers» and have problems with future employment (high-paid jobs).

Some of Ukrainian higher educational establishments understand this problem and try to change situation. One of the ways for it is legal clinic where students can obtain broad set of practical skills and habits during their studying within the walls of their «alma mater». In 1996 was opened first Ukrainian legal clinic at Donetsk National University. During 1998–2002 Open Society Foundation gave a big financial and other supporting for appearing legal clinics in all regions of Ukraine. Such legal clinics worked without any special legal framework. As a result, at the end of 2002 the Ministry of Education and Science of Ukraine and Ministry of Justice of Ukraine sent to higher educational establishment letters about achievements of using legal clinics in lawyers' training process and for providing free legal aid for poor strata of population.

During 2002-2004 was created Association of Legal Clinics of Ukraine (ALCU). At that time the main goal of ALCU activity was supporting the process of creating new legal clinics and developing Clinical Legal Education in Ukraine. In 2004 near 20 legal clinics with different legal and organizational status were working in Ukraine. But we had near 300 higher educational establishments with legal specialty at that time. ALCU developed and adopted Model provision of legal clinic, Standards of legal clinic and Ethic Code of legal clinic' activity. Near 10 training and methodological manuals about Clinical Legal Education were published in Ukraine.

The main achievement of ALCU activity consisted in appearing in 2006 the order of Ministry of Education and Science of Ukraine «On approval the Model Provisions about legal clinic at higher educational establishment». After this Order during next 5 years most legal higher educational establishments in Ukraine began setting up legal clinics in their structure. In 2014 ALCU had official information about 53 legal clinics in Ukraine. In 2016 Register of Legal Clinic of Ukraine contained information about 46 legal clinics. One remark — 85 % of such legal clinics were created on paper.

After 2007 Ukrainian legal clinical movement focused its activity on creating legal framework for legal clinics in the state system of free of charge legal aid. In 2011 Verkhovna Rada of Ukraine adopted Law of Ukraine "On free legal aid". This Law was the reason for clinical legal movement to restored its activity because provisions of this Law didn't contain any mentions about legal clinics as free of charge legal aid providers. It doesn't mean that legal clinics haven't right to provide legal aid outside the state system. There are not any law provisions in Ukraine that forbid students-clinicians to give free of charge legal consultations to poorest strata of populations.

In 2012 was also elected new Board members of ALCU that started new cooperation with International Renaissance Foundation, OSCE Project Co-ordinator in Ukraine, USAID and Ukrainian Legal Aid Foundation. With their help were organized, performed and held following events: 1) developed and adopted new edition of Standards of legal clinic' activity in Ukraine (2014); 2) Summer school of Clinical Legal Education for management and supervisors of legal clinics in Lviv (2014); 3) National Olympiad of legal clinics on clients' consultation (Ostroh, 2015, 2016) and etc.

On ALCU opinion, "ideal model" of legal clinics must include following features: 1) legal clinic is a structural unit of higher educational establishment; 2) managers of legal clinics and other staff (teachers, supervisors) receive salary (not "on public grounds"); 3) curriculum of higher educational establishment foresees training course for students "Fundamentals of clinical legal practice"; 4) legal clinic is used as base for students practical activity, where such students under teachers' supervision give free of charge legal consultations for poor strata of population; 5) legal clinic functions in accordance with Standards of legal clinics activities in Ukraine that was adopted in 2014 (new addition). Only 10 (22%) of 46 legal clinics in Ukraine have above mentioned features.

In general, Ukrainian legal clinics provide following kinds of primary and secondary legal aid: 1) providing legal information at the visitors' requests in the form of oral and written references to solve specific issues raised by visitors; 2) providing legal consulting — recommendations on the use of rights and freedoms, guaranteed by the legislation, to achieve the desired result; 3) drafting legal documents — preparing by students-consultants applications, petitions, complaints, information requests and other documents of procedural nature; 4) performing legal representation — in court and in state and local authorities.

At the present stage of it's development ALCU focuses its activity on: 1) institutionalization as legal entity for further participation in different competitions for financial supporting of activity; 2) strategic planning for future development of Ukrainian legal clinics' network; 3) publishing the training manual "Fundamentals of clinical legal practice" with OSCE Project Co-ordinator in Ukraine; 4) setting good relationship with international clinical organizations and national clinical legal movements.

The main goals of ALCU activity in direction of international cooperation are: 1) presentation the achievements of Clinical Legal Education in Ukraine; 2) exchange of experience with colleagues from other country on Clinical Legal Programmes; 3) joining foreign and international clinical organizations (such as Global Alliance for Justice Education, The European Network for Clinical Legal Education, etc) with active and productive participation in their events; 4) search financial support for stable and systematical activity of ALCU.

ПІСОВ М. П.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри загальнотеоретичної юриспруденції

КОРУПЦІЯ ЯК ОДНА ІЗ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРЯДКУ УКРАЇНИ

Актуальність теми дослідження. Перспективи розвитку нашої держави у зв'язку з інтеграцією до європейської та світової спільнот з притаманними їм високими стандартами забезпечення прав людини, панування права, втілення його принципів та норм у правове життя суспільства знову актуалізували проблеми формування правопорядку в Україні, його зміцнення та вдосконалення.

У сучасних умовах існування корупції в нашій державі стає загрозою національному правопорядку України, особливо в період глобальної трансформації українського суспільства.

Ключові слова: національний правопорядок, сутність корупції, причини корупції, вплив корупції на правопорядок.

Постановка проблеми. Інтеграція до європейської та світової спільнот неможлива без інтеграції національного правопорядку України, який є складною системою з безліччю взаємодіючих елементів, сукупністю відносин між ними та їх властивостями, що мають статичну і динамічну характеристики. Проте серйозну загрозу існування правопорядку в Україні становить корупція, яка є хронічною та невиліковною «хворобою» нашої держави. Так за даними Transparency International Україна залишається найбільш корумпованою країною в Європі, даний факт зводить нанівець більшість реформ, що в свою чергу впливає на негативне сприймання держави на міжнародній арені та гальмує інтеграційні процеси [10].

Стан дослідження проблеми. Ціла плеяда видатних вчених присвятила себе дослідженням правопорядку: М. Г. Александров, В. В. Борисов, А. Ф. Крижанівський, В. В. Кайназаров, С. Ф. Кечекьян, Г. С. Котляревський, П. М. Рабінович, Т. М. Шамба, Л. С. Явич В. С. Нерсесянц, П. М. Рабінович, В. М. Гаращук та інші. Дослідженням проблеми корупції займалися наступні науковці: Б. В. Вояженкін, Є. Невмержицький, М. Джонстон, П. Кабанов, К. Джибсон, Д. Роуворт, М. Мельник, О. Бандурка, В. Білоус та інші.

Метою є розкриття теоретико-правової сутності поняття «корупція», її причин та впливу на правопорядок.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з глобальних проблем сучасності та однією з найгостріших — є проблема корупції. Корупція є серйозним протиріччям глобалізації, одним із викликів світовому розвитку й верховенству права. Вона часто набуває нових організаційних форм, вона охоплює нові галузі та сфери відносин. Особливо

небезпечними є обсяги корупції у державах зі слабкою системою державного управління та місцевого самоврядування, що є характерним явищем для країн Африки, Азії та Північної Америки [11].

Корупція стає одним із основних чинників роздвоєння суспільства, умовно кажучи, на офіційне і неофіційне, внаслідок чого в рамках суспільства паралельно співіснують дві соціальні підсистеми: одна з них базується на правових та моральних засадах, інша — на використанні протиправних засобів. [8, с. 72]. Політичні наслідки корупції проявляються в тому, що вона, насамперед, знижує рівень легітимності політичної влади, порушує принципи її формування і функціонування, породжує відчуження влади від народу, підпорядковує державну владу окремим особам, а не народу [7, с. 207].

Потрібно акцентувати увагу на те, що діяльність державного апарату та його працівників обумовлена положеннями статті 19 Конституції України «Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством» [1]. У той же час правопорядок у самому загальному сенсі можна визначити як суспільний порядок, урегульований нормами права. Однак найбільш повним буде визначення правопорядку як об'єктивно і суб'єктивно обумовленого стану соціального життя, який визначається внутрішньою узгодженістю, урегульованістю системи правових відносин, заснованих на нормативних вимогах, принципах права й законності, а також на демократичних, гуманістичних і етичних категоріях, правах і обов'язках, свободах і відповідальності всіх суб'єктів права [6, с. 83].

Порядок становить реальну основу сучасного цивілізованого життя суспільства, у той же час корупція руйнує його. Вона зменшує якість і ступінь існування національного правопорядку і багато в чому нагадує «хворобу» усього суспільного організму і його індивідів. У цілому корупцію можна описати як зловживання, яке полягає у використанні законодавства чи публічної влади в приватних інтересах одних людей на шкоду приватним інтересам інших [5, с. 49].

Необхідно зазначити, що правовий аспект корупції проявляється в тому, що, з одного боку, вона порушує право як об'єктивну категорію, тобто вона порушує Закон, а з іншого — держава вживає передбачених законом правових та інших заходів щодо боротьби з цим соціальним злом [2].

Питання про сутність та види корупційних правопорушень вирішується в законодавстві України та інших країн неоднозначно. Це обумовлено різним розумінням сутності корупції, різновидів її проявів, що також є доволі значущою проблемою для інтеграційних процесів [4, с. 17].

Проте потрібно пам'ятати, що можна також виділити й проблематику недостатності й надмірності нормативності, які створюють ситуацію нестабільності правопорядку. На сучасному етапі розвитку правової

системи України надлишкова нормативність стає все більш наочною, а також реальною загрозою для існуючого правопорядку [9, с. 259].

Аналізуючи вищевикладене, можна прийти до логічного висновку, що життєвою необхідністю для подальшого розвитку держави є протидія корупції. Тому це питання є важливим для суспільного прогресу, нормального життя та протидії держави іншим національним небезпекам в цілому. Необхідно відмітити, що великого значення набуває людський чинник, оскільки від правотворчої, правозастосовної діяльності юриста, його участі в регулюванні суспільних відносин, у забезпеченні цивілізованого правопорядку в країні залежить майбутнє нашої держави [3, с. 7]. Корупція існувала завжди й у всіх країнах. Абсолютна перемога над таким злом, як корупція, нажаль, не більше, ніж утопія й популізм. Але в будь-якому випадку її потрібно загнати в такі рамки, щоб вона перестала бути елементом соціальної й державної системи.

Список використаних джерел

1. Конституція України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http:// zakon. rada.gov.ua/
2. Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon. rada.gov.ua/..
3. Завальнюк В. В. Роль та значення антропології права в підготовці юристів // Юридичний вісник. — 2012. — № 3. — С. 6–12.
4. Запобігання і протидія проявам корупції як елемент модернізації системи державної служби / Івано-Франківський центр науки, інновацій та інформатизації. — Івано-Франківськ: 2012. — с. — 237.
5. Костенко О. Корупція в Україні у світлі політичної кримінології / // Політичний менеджмент. — 2009. — № 1(34). — С. 49–54.
6. Крижанівський А. Ф. Правовий порядок в Україні: витоки, концептуальні засади, інфраструктура : Монографія. — О.: Фенікс, 2009. — 504 с.
7. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: монографія / М. І. Мельник. — К.: Атіка, 2001. — 304 с.
8. Нинюк М., Нинюк І. Корупція як фактор загрози національній безпеці та суспільному ладу України / М. Нинюк, І. Нинюк // Історико-правовий часопис: науковий журнал / упоряд. О. Крикунов. — Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. — № 2 (6). — С.71–76
9. Оборотов Ю. Н. Ценностно-нормативные основания стабильного правопорядка // Актуальні проблеми держави і права. — 2009. — Вип. 49. — С. 258–263.
10. Україна залишається найкорумпованішою країною в Європі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.unian.ua/politics/1272944-ukrajina-zalishaetsya-naykorumpovanishoyu-krajinoyu-v-evropi-ekspert.html
11. Transparency International Progress Report 2007: Enforcement of the OECD Anti-Bribery Convention 18.07.2007 / [Електронний ресурс]. — Режим доступу:: http: // www. transperancy. org / global_priorities / international_conventions.

ГРІГОРОВА Г. Л.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри загальнотеоретичної юриспруденції

ЩОДО КОМПЛЕСНОГО ХАРАКТЕРУ ІНСТИТУТУ ЮВЕНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Незважаючи на науковий інтерес до комплексних правових утворень, найбільш розповсюдженим залишається підхід до виокремлення видів юридичної відповідальності лише у рамках профілюючих галузей права. Ряд авторів, оспорюючи такий підхід, вказують на недостатню розробленість поняття «юридична відповідальність» на теоретичному рівні [1, с. 11, 2, с. 73], зокрема В. А. Тархов, зазначає, що «основний недолік більшості визначень — їх односторонність, неможливість охопити ними різноманітних випадків відповідальності по всіх галузях права, що необхідно для загальнотеоретичних визначень» [1, с. 39–42].

Класичні постулати поділу відповідальності на види виходять із чіткої необхідності «підкріплення» певного виду відповідальності нормою-санкцією, що міститься у відповідному кодифіковану акті [4, с. 642,]. Таких підхід зводить відносини відповідальності до найбільш врегульованих та досліджених правових явищ, залишаючи у певних випадках поза межами вивчення нові правові інститути, негативно впливаючи на їх динамічність. Так, зокрема, норми ювенального права наявні як у нормативно-правових актах, що регулюють виключно відносини, одним із суб'єктів яких є дитина (Закон України «Про відпочинок та оздоровлення дітей»), так у і галузевих законодавчих актах (наприклад, норма ЦК України щодо часткової та неповної цивільної дієздатності). Відповідно і норми, що стосуються відповідальності неповнолітніх «розкидані» по нормативним актам різної галузевої належності. Об'єднання їх у єдиний кодифікований акт може призвести до його юридичної громіздкості, адже регулювання ювенальних (у тому числі охоронних) правовідносин має охоплювати головні сфери соціального буття дітей.

Слід погодитись із твердженням Н. А. Чечіної та П. С. Елькінда що сьогодні важко уявити існування галузі права, яка не має своїх власних правових вимог і дозволів [5, с. 35] К. В. Басін, звертаючись до цієї проблеми, доходить висновку, що на сьогодні, окрім традиційних підстав поділу юридичної відповідальності на види, слід виокремлювати нові критерії її диференціації, зокрема: характер правопорушення, вид санкції та сферами правового впливу [6, с. 9.].

Незважаючи на відсутність у науковій спільноті єдиної позиції щодо місця ювенального права у сучасній системі права України, незаперечним залишається факт динамічного розвитку законодавства, що регулює правове місце дитини у суспільстві, а отже потребує теоретико-правової конкретизації. Коло суспільних відносин за участю

дитини регламентується нормами права різної галузевої приналежності, що дає змогу стверджувати про комплексний характер ювенального права. Як комплексне правове утворення ювенальне право досліджується у працях Н. М. Крестовської, С. О. Вєтошкіна, О. В. Зареєва.

Питання автономності інститутів відповідальності в структурі комплексної галузі права не знайшло систематизованого дослідження у сучасні науці. Певну спроби вирішення цієї проби здійснено у дослідженнях П. С. Косянчук. Автор категорично відкидає можливість виокремлення комплексних інститутів юридичної відповідальності, як і комплексних галузей права, адже це порушить логічність системи права та призведе до «підміни основи поділу» при формуванні правових одиниць. В якості прикладу автор критикує існування господарсько-правової відповідальності, вказуючи на неорганічне поєднання в ній адміністративних охоронних процедур та заходів цивільної відповідальності [7, с. 8–9]. Протилежної думки дотримується М. В. Витрук, визначаючи можливість виділення у рамках функціональних зв'язків між галузями права комплексних інститутів юридичної відповідальності. Так, автор стверджує, що «комплексний характер міжгалузевих інститутів юридичної відповідальності полягає в наявності загальних цілей, функцій, принципів, видів юридичної відповідальності, загальних заходів, що складають їх зміст, незалежно від галузевого предмета регулювання ...» [8, с. 91]. Повністю погоджуючись із позицією автора, зазначимо, що нормативне регулювання інституту ювенальної відповідальності дотичне до більшості галузей права, що включають до своєї структури галузеву відповідальність. Так, особливості процесуальної реалізації відповідальності щодо неповнолітніх встановлена Главою 38 КПК «Кримінальне провадження щодо неповнолітніх», ст. 222, 1179, 1181, 1182 ЦК України, ст. 13, 24–1 КпАП України тощо.

Необхідність дослідження інституту відповідальності неповнолітніх як окремого міжгалузевого утворення привертає увагу вчених протягом останнього десятиріччя. Однак, незважаючи на затвердження на законодавчому ряду програмних положень щодо реформування інституту відповідальності неповнолітніх, його дослідження продовжує крокувати у непов'язаних галузевих напрямках.

Ювенальне право, будучи комплексною галуззю права, охоплює не лише регулятивні, але і охоронні відносини, а тому не може бути позбавлене власного інституту відповідальності. Побудова міжгалузевої конструкції відповідальності неповнолітніх (інституту ювенальної відповідальності) надасть можливість вирішити дві найбільш нагальні проблеми правового статуту дитини як на теоретичному так і правозастосовчому рівні: визнання неповнолітнього повноправним суб'єктом правовідносин (відмови від принципу пріоритету батьків над дитиною) та уніфікації принципів відповідальності неповнолітніх у всіх галузях права (затвердження принципу пріоритету виховних та відновних заходів відповідальності).

Список використаних джерел

1. Юзефович Ж. Ю. Функции юридической ответственности и формы их реализации по российскому законодательству: дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Ж. Ю. Юзефович. — Москва, 2004. — 172 с.
2. Богданова М. С. Юридическая ответственность: основание, виды, субъекты дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория права и государства; история права и государства; история политических и правовых учений»/ М. С. Богданова. — Москва, 1998. — 187 с.
3. Тархов В. А. Понятие юридической ответственности/ В. А. Тархов// Правоведение. — 1973. — № 2. — С. 33–43.
4. Хачатуров Р. Л. Общая теория юридической ответственности : монография/ Р. Л. Хачатуров, Д. А. Липинский — СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2007. — 950 с.
5. Чечина Н. А. Об уголовно-процессуальной и гражданско-процессуальной ответственности / Н. А. Чечина, П. С. Элькинд / / Советское государство и право. — 1973. — № 9. — с. 33–41.
6. Басін К. В. Юридична відповідальність: природа, форми реалізації та права людини: : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень»/ К. В. Басін. — К., 2006. — 19 с.
7. Косянчук П. С. Окремі питання розмежування видів правової відповідальності за галузями права / П. С. Косянчук // Трансформація юридичної відповідальності на сучасному етапі розвитку суспільства: матеріали між нар. наук.-практ. конф., 12 червня 2008 року. — Д.: ДонУЕП, 2008. — С. 6–10.
8. Витрук Н. В. Общая теория юридической ответственности / Н. В. Витрук. — М. : Норма., 2009. — 259 с.

СЕЛЬСЬКА В. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри загальнотеоретичної юриспруденції

ПІДСТАВИ ТА УМОВИ СУБСИДІАРНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

В юриспруденції традиційно виділяють дві категорії: підстави та умови відповідальності, хоча їх розмежування є дискусійним. Вважаємо за доцільне не погодитися з позицією тих правників, які визначають, що «підстава» — це те, що породжує яке-небудь явище, фундамент, на який останнє спирається і яке визначає його природу. «Умова» — це ті ознаки, які характеризують підставу та без наявності яких явище не може виникнути [4, с. 56].

У праві «підстава відповідальності» є фундаментальною категорією, на якій грунтується законність і справедливість. Це та сама юридична точка зору, що може стати основою законності або беззаконня [1, с. 78].

Як вказує О. Ф. Скакун, підставою юридичної відповідальності є сукупність обставин, наявність яких робить юридичну відповідальність можливою, а відсутність сукупності таких обставин її виключає [3, с. 476].

Що стосується підстав юридичної відповідальності в цивільному праві праві, то більшість науковців схиляються до того, щоб головною підставою вважати вину. В 2003 році був прийнятий Цивільний кодекс, який діє і дотепер, і містить Статтю 614 — «Вина як підстава відповідальності за порушення зобов'язання». Як відомо, найпоширенішою є психологічна теорія вини, яка визначає вину як психічне ставлення особи щодо вчинюваного нею злочинного діяння, що завжди виражається у формі умислу або необережності.

Але до субсидіарної відповідальності можуть бути притягнуті різноманітні суб'єкти: це фізичні, юридичні особи, держава, а також міжнародні організації. І зрозуміло що визначити психічне ставлення деяких з них на практиці видається дуже важким.

Субсидіарну відповідальність можна назвати також відповідальністю «без вини». Оскільки відповідальність настає для суб'єкта, який не безпосередньо вчинив соціально шкідливе діяння, але на якого в силу різних причин покладений обов'язок нести за нього відповідальність. Оскільки немає вини, то відсутній один із елементів складу правопорушення, а це означає що в даному випадку буде мати місце об'єктивно протиправне діяння (дія не має складу правопорушення, але негативна реакція з боку держави настає). Отже підставою субсидіарної відповідальності є не правопорушення, а об'єктивно протиправне діяння.

Що стосується умов відповідальності, то в юридичній науці традиційно їх виділяють такі: 1) протиправність діяння порушника; 2) наявність шкідливих наслідків (шкоди) у потерпілого; 3) причинний зв'язок між протиправним діянням та шкодою; 4) вина правопорушника.

Але в субсидіарної відповідальності умови її настання будуть мати деякі особливості. Можна виділити такі умови субсидіарної відповідальності: 1) дія (або бездіяльність) особи; 2) причинно-наслідковий зв'язок; 3) визнання основного винного суб'єкта неспроможним особисто нести відповідальність за свої дії; 4) недостатність фінансових ресурсів та майна у винного суб'єкта. Для настання відповідальності необхідна не одна умова, а декілька.

Між протиправним діянням особи і шкодою має існувати зв'язок, що дає змогу визначити їх як причину та наслідок. Встановлення такого взаємозв'язку є обов'язковим при відповідальності за порушення будь-яких суб'єктивних цивільних прав, крім порушень, які не спричиняють шкоди, коли на стороні потерпілого не виникає фактичної шкоди або

закон не вимагає доведення її наявності. У літературі все ще залишається дискусійним питання щодо того, який характер повинен мати причинний зв'язок для визнання його умовою відповідальності. Оскільки причинний зв'язок між діянням та шкодою є об'єктивно існуючим, при вирішенні питання про відповідальність суб'єкта він лише виявляється та усвідомлюється певними особами, зокрема, судом, однак, безумовно, він не може бути встановлений шляхом абстрагування від тих обставин, за яких виникла шкода. Незважаючи на існування загальної можливості завдання шкоди за різними обставинами, її конкретна причина визначається у кожному окремому випадку [2, с. 78–79].

Інколи саме причинний зв'язок та ступінь вини правопорушника будуть визначати буде він притягнений до відповідальності особисто, чи замість нього субсидіарну відповідальність понесе інший суб'єкт — фізична чи юридична особа.

Як приклад можна привести відповідальність медичних працівників. Існує багато випадків коли слід визначити хто буде суб'єктом відповідальності — сам працівник чи медична установа. Адже більшість медичних працівників здійснює професійну діяльність, будучи пов'язаними трудовим договором із закладами охорони здоров'я. В окремих випадках індивідуальну матеріальну відповідальність може встановлювати трудовий контракт (Ст.130 КЗпПУ).

Відповідно до Статті 1172 Цивільного кодексу України саме юридична (або фізична) особа відшкодовує шкоду, завдану їхнім працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків [5]. Але якщо буде доведено, що мала місце вина у формі злочинного умислу, то відповідальність має настати особисто.

Отже категорії підстави та умови субсидіарної відповідальності мають деякі відміннності у порівнянні з іншими видами юридичної відповідальності, є пов'язаними та перебувають у тісній взаємодії.

Список використаних джерел

1. Малахов И. П. Основания уголовной ответственности // Советское государство и право. — 1991. — № 6. — С.76–81.
2. Проблеми правової відповідальності: монографія / Ю. П. Битяк, Ю. Г. Барабаш, Л. М. Баранова та ін. ; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, В. І. Борисової. — Х.: Право, 2014. — 348 с.
3. Скакун О. Ф. Теория государства и права: Учебник / Пер. с рус. — Харьков: Консум, 2001. — 656 с.
4. Смирнов, В. Т. Общее учение о деликтных обьязательствах в советском граданском праве [Текст]: учеб.пособие / В. Т. Смирнов, А. А. Собчак. — Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1983. — 152 с.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435 // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11. — Ст.1172.

КІНДЮК К. Б.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри загальнотеоретичної юриспруденції

ВНЕСОК М. М. ГЕРНЕТА У ФОРМУВАННЯ РАДЯНСЬКОЇ ШКОЛИ СОЦІОЛОГІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Актуальність теми дослідження пов'язана з необхідністю протидії злочинності, яка охопила всі сфери життя сьогоднішньої України. У вирішення цього питання значну допомогу може надати правовий досвід накопичений в радянський період. Розвиток соціології кримінального права в часи існування СРСР йшов по дуже складному вектору. Так, на початку 20х років офіційна влада підтримувала в дослідження в цій сфері юриспруденції. Пізніше, майже на чверть століття цей напрямок перебував під забороною, а фахівці які працювали над питаннями соціології кримінального права отримали назву «послідовників буржуазних теорій». У цій складній картині розвитку правових досліджень особливе місце займають праці видатного науковця д.ю.н. проф. Михайло Миколайовича Гернета (1874–1953 рр.), який багато років працював завідувачем кафедри кримінального права Московського державного університету.

Враховуючи значну кількість напрямів в юриспруденції, пов'язаних з соціологією кримінального права, М. М. Гернет підготував докторську дисертацію «Соціальні фактори злочинності», яка складалася з чотирьох розділів [1,с. 4]. У главі 1 монографії М. М. Гернета проводиться розгляд методів, які використовувалися при її написанні: логічний, індуктивний, дедуктивний, позитивний і спостереження. Підводячи підсумок застосування різних методів, М. М. Гернет приходить до висновку про можливість виділення трьох підходів до змісту науки кримінального права. Перший з них - наукові теорії, які вивчають кримінальний злочин з позицій антропологічного і соціального підходу. Другий, класичний - роботи вчених, що відносилися до класичної школи, базувалися на строго юридичному визначенні злочину і покарання та використовували дослідження в сфері антропології, соціології та кримінальної політики. З їх точки зору, наука кримінального права не повинна з ними змішуватися, але не відмовлятися від використання їх надбань для розкриття злочинів. Третя група — формальна - складалася з вчених, на думку яких наука кримінального права повинна ґрунтуватися лише на факті злочину і не потребувала результатів антропологічних та соціальних досліджень.

Починаючи з 20х років ХХ ст.. М. М. Гернет проводить активні дослідження проблем самогубства, які систематизує у монографії «Моральна статистика» 1922 р. [2]. У цьому дослідженні М. М. Гернет аналізує засоби здійснення самогубств, виявляє причини цього явища

та досліджує рівень життя, рід діяльність, вплив релігійних переконань. При цьому вчений не тільки констатує факти самогубства, а вказує на засоби за допомогою яких суспільство може протидіяти цьому явищу. Так, М. М. Гернет вносить пропозиції щодо підвищення рівня освіти, покращення побутових умов життя, створення установ, завданням яких є соціальна допомога.

Іншою проблемою яка розглядалась М. М. Гернетом був вплив алкоголізму на кількість скоєних злочинів. В якості боротьби з цим явищем вчений пропонує заборону продажу спиртних напоїв в неділю, введення обмежень годин продажу.

Подальший розвиток цієї проблеми був проведений вченим в кінці 20х років минулого століття, а їх результатом стало видання монографії «Самогубства в СРСР в 1925 та 1926 рр.» [3]. Інтерес представляє та обставина, що зміна капіталізму на соціалізм не заподіяла істотного впливу на закони розподілу самогубств. Так, згідно з даними вченого, інтенсивність самогубств в СРСР змінювалася за порами року. На першому місці було літо, за ним йшла весна, далі осінь, потім зима. Аналогічним чином, розглядаючи динаміку самогубств у дореволюційний Росії на прикладі Москви і Санкт-Петербурга, вчений довів, що в більшості випадків це явище припадає на понеділок. Аналіз радянської статистики, проведений по цих місцях за період 1922–1924 рр., показав, що в 5 випадках з 6, максимум самогубств припадає так само на понеділок.

Розглядаючи проблеми злочинності М. М. Гернет звернувся до такого напрямку як вивчення статистичних розподілів числа осіб, які знаходяться в місцях позбавлення волі. Результатом цих розробок, стало підготовка в 1930 р. монографії «Статистика засуджених в СРСР». Дане дослідження проводилося шляхом підготовки анкетних листів, в які входили дані про соціальний склад у вигляді робітників, службовців, безробітних, стать, вік, національність, сімейні умови, освіту, схильність до алкоголізму, місце проживання засуджених. Збір даної інформації показав збіг відсоткового складу злочинців, які вчинили свої діяння в СРСР з тими величинами, які спостерігалися в дореволюційний період.

Таким чином, в радянській період М. М. Гернет проводив дослідження у напрямку виявлення причин самогубств алкоголізму та загальної статистики розподілу злочинців. Вчений довів, що закони розподілу самогубств виявилися незалежними від соціального ладу, пануючому в країні. З цієї причини вчений запропонував цілий ряд заходів соціального характеру, які дозволяють зменшити число самогубств і випадків пияцтва.

Список використаних джерел

1. Гернет, М. Н. Социальные факторы преступности / М. Н. Гернет. — М. : Унив. тип., 1905. — С. 209.
2. Гернет, М. Н. Моральная статистика / М. Н. Гернет. — М., 1922. — С. 16.
3. Гернет, М. Н. Самоубийства в 1925 и 1926 гг. / М. Н. Гернет. — М., 1929. — С.57.

ЖУРЕНОК Т. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри загальнотеоретичної юриспруденції

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ НЕУРЯДОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ЮРИДИЧНИЙ ФАКТ

Юридичні факти — це конкретні життєві обставини, з якими норма права пов'язує виникнення, зміну чи припинення правовідносин або визначених юридичних наслідків. Вони є передумовою для прикладення абстракції у вигляді норми права до конкретної життєвої ситуації, тобто норма права визначає певні обставини, за яких суспільні відносини набувають форми правових.

За вольовою ознакою усі юридичні факти ділять на події та дії; за наслідками, які слідують за юридичними фактами, — на правостворюючі, правозмінюючі та правоприпиняючі та ін. Можна назвати й такі класифікації юридичних фактів: позитивні і негативні, правостворюючі й правоперешкоджаючі, головні й підлеглі.Розмежування юридичних фактів провадиться й на головні (істотні)та підлеглі (уточнюючі, конкретизуючі); на матеріальні і процесуальні; оформлені й неоформлені.

Правова форма суспільних відносин (правові відносини) є особливою формою соціальної взаємодії. Юридичні факти виступають невід'ємним елементом правовідносин та у зв'язку із цим повинні відповідати певним спеціально юридичним вимогам, таким як юридична надійність, динамічність, стабільність, формальна визначеність. Чітке, формальне, документальне засвідчення юридично значимих дій в повсякденному житті сприяє підвищенню правової культури особистості, зміцнює правопорядок та значно полегшує захист інтересів громадян у разі їх порушення.

Юридичні факти за своєю природою, як правило, не можуть існувати у неоформленому вигляді. Соціальна обставина лише тоді породжує правові наслідки, коли вона певним чином зафіксована і встановлена законними засобами у правозастосовному процесі. В. Б. Ісаков вказує, що у загальному вигляді система фіксації юридичних фактів включає:

органи, організації і посадових осіб, які уповноважені фіксувати ті чи інші фактичні обставини; встановлені законом засоби фіксації і стандартні процедури їх обробки (видання наказів, що оформлюють ті чи інші факти, унесення записів до особових справ, трудових книжок, реєстрація у журналах, складання актів тощо); дії з видання у встановленому порядку інформації про юридичні факти (свідоцтв, копій, витягів, довідок та ін.). Виокремлюється два види фактофіксації: загальну (фіксація незалежно від їх використання у конкретних правовідносинах) і спеціальну (ведеться компетентними органами по конкретній юридичній справі і здійснюється у межах, необхідних саме для цієї справи) [1]. Фіксація є реєстраційною діяльністю, документальним закріпленням фактичних обставин.

Офіційне визнання уповноваженими органами держави громадських об'єднань може розглядатись як спеціальний юридичний факт, оскільки має свою специфічну природу і особливий характер. Легалізація неурядових організацій (НУО) породжує виникнення, трансформацію (зміну) або припинення правових відносин між різними суб'єктами, тому є юридичним фактом.

Як спеціальний юридичний факт легалізація поєднує ознаки правостворюючих (настають правові наслідки) і правоперешкоджаючих (перешкоджають настанню правових наслідків) юридичних фактів.

Так, з моменту отримання прийняття легалізуючим органом позитивного рішення про легалізацію громадського формування, воно може розпочати здійснення передбаченої статутними документами діяльності, з моменту внесення відомостей до реєстру юридичних осіб, — реалізовувати надані юридичним особам права і обов'язки (з урахуванням специфіки правового статусу НУО); із внесенням до відповідного реєстру даних про припинення НУО відповідно до рішення, прийнятого за результатами делегалізаційної процедури, припиняються правові відносини цієї організації з іншими суб'єктами тощо.

Офіційне визнання уповноваженими органами держави громадських об'єднань може розглядатись як спеціальний юридичних факт, оскільки має свою специфічну природу і особливий характер.

Легалізація — це узаконення, надання юридичної сили документу, дії або організації [2, с. 127]. У випадку з легалізацією НУО ми можемо говорити про надання юридичної сили прийнятому установчими зборами (конференцією) рішенню про утворення громадського об'єднання. З моменту легалізації неурядова організація набуває правового статусу, розпочинає своє легальне світоіснування. Водночас з легалізацією НУО припиняється розрізнена діяльність певної групи осіб, які об'єдналися задля досягнення спільної мети. Фактично відносини між двома і більше особами оформлюються договором у формальну, діючу на постійній основі структуру з метою досягнення спільних цілей, а схвалення уповноваженим державою органом такого «договору» спричинює

виникнення правових відносин НУО з іншими учасниками цивільного обороту.Дійсно, прийняття і оформлення певним чином рішення установчих зборів засновників громадського утворення про своє утворення, подання документів для проведення реєстрації НУО, -спрямовані на офіційне визнання, узаконення або легалізацію такої організації.Так, юридична категорія легалізації розкривається у Малій енциклопедії теорії держави і права через декілька визначень, серед яких — офіційне визнання факту утворення юридичної особи та набуття нею правового статусу шляхом вчинення певних юридично значимих дій зі сторони керівництва (власників) юридичної особи (подання відомостей, здійснення реєстрації тощо) [3, с. 141].

Отже легалізація є складним або ж ступеневим юридичним фактом.

Подібним до легалізації за складністю є такий юридичний факт як делегалізація. Делегалізація є по суті офіційним визнанням припинення НУО у спосіб, визначений законом. В залежності від наявності чи відсутності волевиявлення членів громадського об'єднання, набір юридичних фактів, які входитимуть до процедури делегалізації може різнитись. У добровільному порядку НУО припиняється з власної волі, у примусовому — на підставі рішення уповноваженого органу за відсутності бажання припинятись у самого громадського об'єднання. Окрім прийняття рішення уповноваженим органом НУО чи судомнеобхідно вчинити й таку дію як подання документів до легалізуючого органу для проведення відповідних легалізаційних процедур. Тобто при офіційному визнанні припинення НУО маємо також декілька юридичних фактів, які є взаємопов'язаними. Узаконення уповноваженим органом припинення громадського утворення є обставиною, яка перешкоджає подальшій діяльностіприпиненої НУО, призводить до зміни та/або припинення правовідносин з іншими учасниками цивільного обороту.

Складність легалізації як юридичного факту обумовлена специфікою легалізаційної процедури, котра зазвичай об'єднуєнизку юридичних фактів, серед яких: дії, події, правотворюючі, правозмінюючі, правоприпиняючі, головні та підлеглі, матеріальні і процесуальні та багато інших видів юридичних фактів. Унікальність цього спеціального юридичного факту обумовлюється тим, що він є багатоступеневим, а отже складним, тривалим у часі, та такиим, що відображає не тільки кінцевий продукт у вигляді рішення уповноваженого органу та внесення даних до реєстру. Легалізація виступає як структурована послідовність взаємопов'язаних та різних за характером юридичних фактів.

Список використаних джерел

1. Кикоть Г. Юридичні факти у механізмі правового регулювання: проблеми теорії / Г. Кикоть // Право України. — 2005. — № 7. — С. 109–112.

2. Наливайко Л. Р. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права / Наливайко Л. Р., Беляєва М. В. — 2-е вид. допов. — Запоріжжя: Дніпровський металург, 2010. — 304 с.
3. Мала енциклопедія теорії держави і права / за заг. ред. Ю. Л. Бошицького. — К. : Вид-во Європейського університету, 2010. — 368 с.

ПОЛОЖЕШНИЙ А. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри загальнотеоретичної юриспруденції

ЗАСОБИ КОМУНІКАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Комунікація є першоосновою існування правового суспільства. Її роль у суспільному житті зростає з розвитком засобів комунікації, які набули неймовірних масштабів у XXI столітті. Синтез гарячих та холодних засобів комунікації [1,с. 14] з юриспруденцією у процесі формування новітніх методів впливу на індивідуальну правосвідомість покликаний кардинально змінити звичні способи вирішення нагальних проблем українського суспільства. Створення аудіовізуального образу наявної проблеми, впровадження у повсякденний спосіб життя суспільно ефективних та доцільних моделей типової поведінки. Популяризація ефективних моделей суспільної поведінки шляхом використання поширених засобів комунікаційних уважається ефективним методом впливу на підвищення рівня правової свідомості та правової культури. Залучення суспільних авторитетів до популяризації таких моделей поведінки.

Засоби комунікації мають усі необхідні можливості, з огляду на їх поширеність та масовий характер щодо ефективного впровадження фундаментальних ідей розвитку українського суспільства та України в цілому. Вплив засобів комунікації на суспільну правосвідомість має на меті сталий розвиток України у екологічній, економічній та соціальній сферах.

Глобальний характер наслідків недотримання фундаментальних принципів охорони навколишнього природного середовища призведе до катастрофічних змін у природі, які потягнуть за собою необхідність вжиття світовою спільнотою кардинальних мір спрямованих на їх подолання. Ефективність таких заходів буде прямо залежати від масштабу змін звичних для суспільства способів існування. В України першоосновою таких впроваджень на практиці є закріплення даних принципів на законодавчому рівні та перейманні досвіду країн, що досягли найбільшого прогресу у відповідній сфері та мають схожі з Україною умови. На рівні суспільної правосвідомості сталий розвиток екологічної

складової полягає у популяризації екологічно безпечних норм сталої поведінки, найбільш ефективними та популярними методами поширених засобів комунікації, спрямованої на збереження навколишнього природного середовища.

Ефективне використання потенціалу сучасних засобів комунікації покращить існуючу ситуацію, а сталість її має забезпечитись формуванням певного способу мислення українського громадянина, який буде досягатися поширеними засобами комунікації на різних рівнях державної влади, місцевого самоврядування та міжособистісної комунікації у певному інформаційному просторі.

Наявність чіткого плану виходу з економічної кризи, яка існує в Україні на сьогоднішній день має базуватись насамперед на впровадженні ефективних методів кризового менеджменту на всіх рівнях державної влади економічного сектору. Впровадження будь яких рішень має базуватись на професіоналізмі та досвіду відповідальних спеціалістів, а також правовому закріпленню даних рішень.

Ефективна комунікація, загальний доступ до достовірних відомостей щодо стану економіки України має на меті змінити ставлення суспільства до ситуації в країні, усвідомлення власної відповідальності кожним громадянином, рекомендаційний характер та особиста переконаність у дотриманні певних моделей поведінки адресований популярними засобами комунікації підвищить рівень правової культури, а заохочення дотримання відповідного способу дій громадянами зробить можливим формування суспільної думки, що буде характеризуватися високим рівнем правової свідомості та уможливить широку суспільну підтримку ідеї сталого економічного, індивідуального та суспільного розвитку в цілому, на кшталт «Української мрії» за аналогією зі США.

Підвищення соціальних стандартів має прямий зв'язок з соціальним статусом держави, який закріплюється Конституцією України, а саме стаття 1 Конституції України проголошує «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.» [2]. Політика України спрямована на забезпечення та реалізацію цього соціального статусу, а засоби комунікації є ефективним інструментом впровадження сталого розвитку України в даному напрямку шляхом суспільного діалогу з державними органами всіх рівнів. Комунікація та реальна відкритість до діалогу значно наближує можливість ефективного вирішення питань пов'язаних із соціальною складовою проблем сталого розвитку. Регіональна специфіка та проблеми які мають загально державний характер мають вирішуватись шляхом взаємно ефективного співробітництва, скорочення бюрократичної складової та сприяння держави у вирішенні повсякденних проблем незахищених верств населення шляхом створення нових можливостей на законодавчому рівні, залучення осіб зацікавлених у сприянні вирішення відповідних проблем державою.

Комунікація з даного питання з українським суспільством, бізнесом, міжнародними фондами та організаціями значно зменшить навантаження на державу у деяких аспектах здійснення ефективної соціальної політики. Практика започаткування міжнародних форумів та конференцій з залучення широкого кола осіб до вирішення ключових соціальних проблем зміцнить позиції України як соціальної держави.

Список використаних джерел

1. Маклюен Г. М. /Понимание медиа: внешнее расширения человека / Маклюен Г. М. // Центр фундаментальной социологии — 2003 р. — с. 14
2. Конституція України / Верховна Рада України // Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР — 1996 р.

КОРОТЯ А. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
здобувач кафедри загальнотеоретичної юриспруденції

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ДРУЖИННИКІВ У КИЇВСЬКІЙ РУСІ

Актуальність теми дослідження пов'язана з проведенням в Україні воєнної реформи, одним з елементів якої є удосконалення правового регулювання прав та обов'язків військовослужбовців. При вирішенні цього питання значну допомогу може надати історичний досвід регламентації правового статусу дружинників Київської Русі. При цьому багато з особливостей, пов'язаних з правами та обов'язками дружинників у період існування Київської Русі є малодослідженими і потребують своєї подальшої розробки.

Аналіз публікацій показує, що фрагментарно дані питання розглядались в роботах І. Й. Бойка, Б. Д. Грекова, М. С. Грушевського, М. Л. Дювернуа, В. Й. Ключевського, Р. М. Лащенка, В. М. Лєшкова, Б. О. Рибакова, П. П. Толочка, В. С. Юшкова та інших авторів.

Метою роботи є дослідження правового регулювання прав та обов'язків дружинників в Київській Русі.

Викладення матеріалів дослідження необхідно почати з розгляду історії держави і права, суспільно-політичних відносин, які склалися в Київській Русі. Основні знання про цю державу науковці отримують з тексту «Повісті временних літ», Псковської ссудної грамоти, договорів з Візантією, князівських грамот, а також різних літературних творів у вигляді билин, сказань, в яких знайшли відображення деякі правовідносини. Перші згадки про існування дружини зафіксовані в

«Повісті временних літ», в якій вказується, що князь Олег прибув до Києва зі своїми дружинниками [1]. Спираючись на варязьку дружину, Олег почав підкорювати собі сіверян, древлян, полян, радимичів, уличів, тиверців та фактично створив Київську (Давньоруську) державу. Згідно з нормами звичаєвого права на дружинників покладалися такі обов'язки, як збір податків, представництво князя в окремих містах, племенах, інших державах, а також участь у відправленні правосуддя. Правом дружинників було отримання ними платні, розмір якої регламентувався на підставі укладеного між командиром загону та князем договору. Першим писемним джерелом права, в якому вказується про права дружинника, є договір 911 р. між князем Олегом та грецькими імператорами Левом та Олександром. Як вказує українська дослідниця Л. А. Кушинська, у цьому акті є згадка про перебування дружинників русів на службі у Візантії. Угода дає право таким воїнам вільно розпоряджатися своїм майном. У випадку смерті передбачалось успадкування за заповітом, а в разі відсутності такого документу — за законом [2]. Як вказує Б. Д. Греков, існували різні групи дружинників, серед яких велика дружина «думала думу з князем», тобто являла собою коло найбільш наближених до князя воїнів [3,с. 333]. Ця обставина знайшла відображення в ст. 53 Поширеної редакції Руської Правди, в якій сказано, що князь приймав рішення стосовно питання одержання розміру відсотків із запозичених грошей після наради зі своєю дружиною [4]. Розгляд тексту цієї статті Руської Правди дозволяє зробити припущення, що цей випадок був не випадковим явищем, а існувала певна традиція, що полягала в праві дружинників брати участь у вирішенні різних державних питань. Доказом цього є факт переговорів князя Ігоря з візантійським імператором після походу на Константинополь у 944 р. Князь радився з дружиною стосовно того, продовжувати війну чи отримати платню та повернутися до Києва, але дружинники запропонували заключити мирну угоду. На високий статус дружини вказує відомий український науковець С. П. Шелухін на прикладі князя Святополка, якому дружина відмовила в поході проти половців, мотивуючи це тим, що буде нанесено збитку смердам — пішому війську та посівам сільгоспкультур [5,с. 499]. Вчений вказує, що знаменитий князь Володимир Мономах видавав закони тільки після наради з дружиною, а в своєму «поучении» радив дітям «думати з дружиною». Детальний розгляд змісту ст. 53 Поширеної редакції Руської Правди доводить наявність розшарування серед дружинників та виділення з них окремих груп, оскільки в цьому тексті вказується окрім простих дружинників на тисяцьких та намісників князя. Особливий правовий статус дружинників знайшов своє закріплення в ст. 91 Поширеної редакції Руської Правди. Як вказано в ст. 90, у випадку, якщо помре смерд, то його спадок йшов князю, якщо він не мав синів. У випадку, якщо в нього будуть дочки, то їм слід дати придане, але, якщо вони будуть заміжні, то вони не мають права

на придане. Тодішній законодавець застосував протилежний підхід стосовно прав дружинників. Так, згідно зі ст. 91 Руської Правди у випадку смерті когось з бояр та дружинників, які не мають синів, князь не наслідує ніякого спадку, а майно, що залишилось, отримують його дочки.

За результатами виконаної роботи можна зробити наступні висновки.

1. Права та обов'язки дружинників регламентувалися договорами, заключеними між ними та князем. Першим писемним актом, яким регламентувались права дружинників, був договір 911 р. між князем Олегом та Візантією, на підставі якого дружинник мав право скласти заповіт стосовно свого майна. 2. Дружинники займали особливе місце в ієрархічній структурі Київської Русі і ця обставина знайшла своє відображення в ст. 53 Поширеної редакції Руської Правди, в якій регламентувалась їх участь у вирішенні державних проблем, а також в ст. 91, яка регламентувала передачу майна померлого дружинника його родичам.

В цій державі дружинники складали основну найбільш боєздатну частину війська, а їх функції та обов'язки закріплювались в договорах з князями, нормами звичаєвого права та традиціями.

Список використаних джерел

1. Повесть временных лет / Текст, статьи и коммент. Д. С. Лихачева. — 2-е изд. — СПб., 1999.
2. Кушинська Л. А. Про джерело права руcько-візантійських угод X ст. / Л. А. Кушинська // Український історичний журнал, — 1999, — № 6, — 89–94 с.
3. Греков Б. Д. Киевская Русь / Б. Д. Греков — Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства просвещения РСФСР. — М., 1949. — 511 с.
4. Греков Б. Д. Правда Русская : учеб. пособие / Б. Д. Греков. — М. : Изд-во АН СССР, 1940. — 112 с.
5. Шелухин С. П. До вивчення «Руської Правди» / С. П. Шелухин // Антологія української юридичної думки: в 6 т. / [Ю. С. Шемшученко (заг.ред.), І. Б. Усенко (упоряд.)]. — К. : Видавничий Дім «Юридична книга», 2002. — Т. 2 : Історія держави і права України: Руська правда — К. : Видавничий Дім «Юридична книга», 2002. — С. 462–518.

ЗОЛОТАРЬОВА А. О.

співробітник відділу юстиції Черкаської міської ради

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ОХОРОНИ ПРИРОДИ В ПОСТАНОВАХ УРЯДУ УРСР 1949 ТА 1958 рр.

Актуальність теми дослідження пов'язана з необхідністю правового забезпечення охорони природи в Україні. На сьогодні склалася ситуація, коли незаконне користування, крадіжки, погіршення екологічного стану, захоплення природних об'єктів стали повсякденним явищем та загрожують національній безпеці України. Значну допомогу у вирішенні цього питання може надати правовий досвід, накопичений в часи існування Радянської України. Деякі з положень нормативно-правових актів, доктринальних підходів, прийнятих в той історичний період, можуть бути використані з метою підвищення ефективності діючого законодавства.

Аналіз публікацій показує наявність значної кількості досліджень радянських природоохоронних актів, які виконувалися С. А. Боголюбовим, А. О. Булгаковим, Ю. А. Вовком, П. О. Гвоздиком, А. П. Гетьманом, Н. Д. Казанцевим, О. С. Колбасовим, В. І. Лозо, В. Л. Мунтяном, В. В. Петровим, Г. М. Полянською, В. К. Поповим, Ю. С. Шемшученком. При цьому природоохоронна Постанова Ради Міністрів УРСР «Про охорону природи на території Української РСР» від 4.06.1949 р. та сумісна Постанова ЦК КПУ та Ради Міністрів УРСР «Про заходи по поліпшенню природи Української РСР» від 3.06.1958 р. не були предметом спеціальних досліджень.

Метою роботи є дослідження основних положень та кількісних показників природоохоронних постанов 1949 р. та 1958 р.

Викладення матеріалів дослідження слід розпочати з того, що у часи після закінчення Великої вітчизняної війни йшли процеси хижацького використання українських природних багатств. Це масова вирубка карпатських лісів, скидання промислових та побутових стоків у водні об'єкти, різке зменшення біорізноманіття, флори та фауни. При цьому підприємства та організації, розташовані на території УРСР, підпорядковувались численним міністерствам та відомствам, що значно ускладнювало правове регулювання проведення заходів у цій сфері.

З метою захисту природних об'єктів Рада Міністрів УРСР 4 червня 1949 р. прийняла постанову «Про охорону природи на території Української РСР», яка стала першим нормативно-правовим актом, повністю присвяченим питанням охорони природи в Радянській Україні [1]. Постанова складалась з преамбули, 15 пунктів та налічувала 10681 знак. У вступній частині вказувалося на незадовільну роботу виконавчих комітетів обласних рад депутатів, а також міністерств і відомств, які займаються експлуатацією природних ресурсів УРСР. Зверталась

увага на факти нераціонального використання природних багатств, пошкодження або знищення цінних ділянок первісної природи, а також забезпечення збереження рідкісних пам'яток садово-паркового мистецтва. В Постанові знайшло відображення значне скорочення кількості річкових бобрів, степових птахів, хутряних звірів, поголів'я оленів. Вказувалось на безгосподарний стан ряду парків в Полтавській, Сталінській (Донецькій), Київській та Харківській областях.

Дослідження тексту постанови показало можливість систематизації її змісту та виділення п'яти напрямків правового регулювання даної сфери: 1) організаційно-правові заходи з організації охорони природи; 2) введення заборон на рубку та нищення дерев та насаджень; 3) введення обмежень у полюванні та ловлі риби; 4) збільшення кількості пам'яток природи, які охоронялись державою; 5) виховна та інформаційна робота.

В середині 50-х рр. в СРСР почався процес «хрущовської відлиги», що знайшло своє відображення у зміні відношення радянських керівників до питань охорони природи. Одночасно з цим ситуація у даній сфері за минулі 10 років після прийняття постанови 1949 р. не змінилась на краще. На території України продовжувалася побудова екологічно небезпечних підприємств, які здійснювали викиди шкідливих речовин — газів, пилу, неочищених стоків. З цієї причини ЦК КПУ та РМ УРСР 3 червня 1958 р. видали сумісну постанова «Про заходи по поліпшенню природи Української РСР» [2]. Ця постанова складалася з преамбули, 18 пунктів та мала 11815 знаків. Вступна частина документу була значно меншою за обсягом у порівнянні з преамбулою до постанови 1949 р. В ній приділялось значно менше уваги недолікам в сфері охорони природи. Розгляд тексту цієї постанови дає змогу виділити 6 напрямків, згідно з якими проходило правове регулювання цієї сфери: 1) розробка практичних заходів в організації охорони природних багатств; 2) введення заборон на скиди неочищених стоків та введення в дію нових підприємств без очисних споруд; 3) проведення заходів по боротьбі з ерозією; 4) заборона рубок у лісах зелених зон міст та водоохоронних територіях; 5) активізація наукових робіт зі збереження об'єктів природно-заповідного фонду; 6) залучення Міністерства внутрішніх справ, Прокуратури УРСР у процес посилення боротьби з порушниками правил охорони природи.

За змістом роботи можна зробити наступні висновки. 1. Постанова РМ УРСР від 4.06.1949 р. стала першим нормативно-правовим актом, прийнятим в Радянській Україні, яка повністю присвячена питанням охорони природи. 2. Постанова ЦК КПУ та РМ УРСР від 3.06.1958 р. регламентувала охорону природи на більш високому рівні, що виразилося в постановці конкретних завдань перед підприємствами та організаціями різних відомств, які функціонували на території України, а також залучення до цієї справи Міністерства внутрішніх справ та Прокуратури

УРСР. 3. Аналіз кількісних характеристик, напрямків правотворчості двох актів показав, що Постанова 1958 р. регламентувала значно більше коло питань і ця обставина підтверджується більшою сумою знаків та числом пунктів, з яких складається цей акт.

Список використаних джерел

1. Про охорону природи на території Української РСР : Постанова Ради Міністрів УРСР від 3 червня 1949 р. // Зібрання постанов уряду України. — 1949. — № 11. — ст. 40
2. Про заходи по поліпшенню природи Української РСР : Постанова ЦК КПУ та Ради Міністрів УРСР від 3 червня 1958 р. // Зібрання постанов уряду України. — 1958. — № 6. — ст. 106

Розділ ІІІ

ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

АНІЩУК Н. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри історії держави і права, доктор юридичних наук, професор

ЖІНКИ В АДВОКАТУРІ КРАЇН ТРАДИЦІЙНО-ЕТИЧНОГО ПРАВА: ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС

В країнах традиційно-етичного права (Китаї, Кореї, Японії та ін.) жінки залучені були до адвокатури під впливом країн Америки та Західної Європи. В Китаї перша школа права для жінок відкрилася в 1911 р. в Шанхаї. В 1920 р. з'явилися перші жінки-студентки у Пекінському університеті. В цей же період розпочинається історія «жіночої адвокатури» у Китаї. Щоправда, першою жінкою-юристом в Китаї стала не китаянка, а француженка Флора Росенберг (Flora Rosenberg) [1].

Перша китайська жінка-юрист, адвокат — Ченг Ю-Хсью (Tcheng Yu-hsiu)

(1891–1959)**.** Вона також відома як мадам Вей Тао-мінг (Madame Wei Tao-ming) — після заміжжя змінила своє прізвище. В 1914 у віці 23-х років відправилася до Франції вивчати юриспруденцію у Сорбонні. В 1925 р. стала доктором права. В 1926 р. повернулася до Китаю. Наприкінці 1926 р. відкрила юридичну фірму в Шанхаї, де займалася адвокатською діяльністю. В 1948 р. переїхала до США, де провела останні роки свого життя [2].

Серед піонерів китайської «жіночої адвокатури» слід назвати Ши Лян (Shi Liang) (1900–1985). Вона була одним із перших організаторів і керівників жіночого руху в Китаї, відомим політиком і адвокатом. З 1931 р. вона почала свою роботу як адвокат. В 1932 р. вона відкрила власну юридичну фірму. Після 1949 р. по професійній сходинці вона дійшла до посади першої жінки міністра юстиції центрального уряду КНР [3].

«Жіноча адвокатура» у Кореї бере початок з 50-х рр. минулого століття. Утім, перші паростки у цьому напрямку пов'язані із відкриттям у 1886 р. у Кореї першого недержавного навчального закладу для жінок у центрі Сеула — Жіночого університету Іхва (Ewha Womans University). Це відкрило перспективи корейським жінкам щодо отримання вищої освіти. У 1945 р. цей заклад отримав статус університету.

У Жіночому університеті Іхва навчалися перші у країні юристи, лікарі, економісти. Так, випускниця цього навчального закладу Лі Те Йонг (Lee Tai Young) (1914–1998) стала першою жінкою-адвокатом у Кореї. Перш ніж отримати вищу юридичну освіту, вона навчалася на економіста в Жіночому університеті Іхва, де у 1936 р. отримала диплом бакалавра внутрішньої економіки. Вищу юридичну освіту вона здобула у Сеульському національному університеті. Лі Те Йонг увійшла в історію Кореї, як перша жінка, яка поступила до Сеульського національного університету та отримала диплом юриста (1946). В 1957 р. приступила до юридичної практики. Вона прославилася насамперед як феміністка: боролася за права жінок протягом всієї її кар'єри життя. Лі Те Йонг заснувала Центр жіночої юридичної консультації, який надавав правову допомогу бідним жінкам [4].

В Японії загально прийнято вважати, що «жіноча адвокатура» почала розвиватися з 30-х рр. XX ст. Утім, історія цієї країни свідчить, що перша жінка-адвокат з'явилася набагато раніше. Так, японка Тель Соно у 1873 р. у віці 27-ми років розпочала свою діяльність як адвокат у м. Токіо. На той час в Японії не було традиції, щоб жінки працювали у адвокатурі. Цей випадок став унікальним для цієї країни. Юридичну освіту Тель Соно отримала у Токіо. До того як розпочати свою адвокатську практику, вона спершу стажувалася секретарем у суді. Адвокатською практикою займалася 12 років, захищаючи права японських жінок. У 1886 р. переїхала до США (м. Сан- Франциско) й почала займатися місіонерською діяльністю щодо надання допомоги японським жінкам в освіті. У 1889 р. у Сан-Франциско відкрила благодійницьку організацію — Центр щодо захисту жінок. У 1893 р. відвідала Англію й повернулася до Японії. Про Тель Соно як першу жінку-адвоката Японії писали журналісти в газетах: Los Angeles Herald [5], Colonist [6] та ін. Про життя Тель Соно, зокрема, про її шлях у адвокатурі Японії можна дізнатися з її автобіографічної книги [7]. Із відкриттям у 1901 р. першого у Японії жіночого університету (м. Токіо) відкрилися перспективи японським жінкам й щодо отримання юридичної професії. Щоправда, наступна жінка-адвокат у Японії з'явилася лише в 1935 р. — Іною Кійоко (Inoue Kiyoko*)*.

Таким чином, перші жінки-адвокати країнах традиційно-етичного права з'явилися наприкінці 19 ст.(Японія)-першій половині 20 ст. (Китай, Корея та ін.) До цього часу доступ до адвокатури був закритим для представниць «жіночої статі».

Список використаних джерел

1. Szto Mary. Gender and the Chiness Legal Profession in Historical perspective: From Heaven and Earth to Rule of Woman [Електронний ресурс] / Mary Szto. — Режим доступу: http: // global-4-ivs-turing.opera-mini.net.
2. Liu Dian. Tcheng Yu-hsiu: China's First female judje [Електронний ресурс] / Dian Liu. — Режим доступу: womenofchina.cn.

3. Song Yuwu. Biographical Dictionary of the People's Republic of China, 2013. [Електронний ресурс] / Yuwu Song. — Режим доступу // books.google.com
4. Peterson Mark. Passing of Lee Tai-yong [Електронний ресурс] / Mark Peterson — Режим доступу: koreanstudies.com
5. Los Angeles Herald [Електронний ресурс] / — 1893. — 19 June. — Number 69. — Режим доступу: cdnc.ukr.edu.)
6. Colonist [Електронний ресурс]. — 1893. — 20 April. — Режим доступу: paperspast.natlib.govt.nz.)
7. Tel Sono. The Japanese reformer; an Autobiography / Sono Tel. — New York: Hunt&Eaton, 1890. — 66 p.

АРАКЕЛЯН М. Р.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
профессор кафедры истории государства и права, первый проректор,
проректор по учебной работе, кандидат юридических наук,
профессор, заслуженный юрист Украины

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРАВОЗАЩИТНОЙ СИСТЕМЫ — ФАКТОР УСИЛЕНИЯ ЕВРОИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В УКРАИНЕ

Усиление евроинтеграционных тенденций в Украине в последнее время ознаменовало ускорение процесса реформирования различных сфер жизни общества в русле их приведения в соответствие с европейскими стандартами. Эффективность функционирования полноценного демократического гражданского общества находится в диалектической взаимосвязи с формированием правового государства. Любое приведение норм действующего законодательства в соответствие с требованиями общественного развития, устранение пробелов в правовом поле — путь к созданию в Украине правового государства и гражданского общества.

В таких условиях проблема формирования правозащитной системы, а также правозащитной деятельности обретает особое значение. При этом современному государству необходимо трансформироваться в институциональный механизм, который объединял бы демократические институты, формирующие и реализующие общественные потребности исходя из примата интересов человека и гражданина.

Одним из приоритетных направлений развития современного украинского общества является становление его государственности в русле демократических правовых стандартов. За годы независимости Украины были осуществлены серьезные изменения в политике государства в данном направлении.

Воплощение данной стратегии проявляется также в сфере реализации защиты прав и свобод человека и гражданина. Она обусловлена разработанной законодательной базой, эффективной работой всех государственных и негосударственных правозащитных институтов. Это, в свою очередь, обеспечивает эффективность функционирования гражданского общества, основой которого является слаженная работа правозащитной системы.

Формирование и становление правозащитной системы в Украине были длительными и сложными процессами. Их исследование за время проводимых в последние годы правовых реформ в конституционной, судебной, уголовной и уголовно-процессуальной, административной, а также гражданско-правовой сферах имеет особое значение. Активную роль в этом процессе играет институт адвокатуры как важнейшая составляющая правозащитной системы в Украине, основной функцией которого является обеспечение защиты прав, свобод и представление законных интересов граждан Украины, иностранных граждан, лиц без гражданства, юридических лиц, оказание им всевозможной правовой помощи.

Проблема защиты прав человека и связанная с ней правозащитная деятельность в современном обществе являются объектом пристального внимания многих исследователей. Вместе с тем, изучение содержания современной парадигмы правозащитной деятельности в современной Украине в контексте становления гражданского общества и правового государства связано с поиском путей дальнейшей оптимизации адвокатской деятельности, а также активности других субъектов правовых отношений. Исследование всего этого комплекса вопросов с позиции отечественного правового наследия и опыта демократических государств, их оценка юридической наукой являют собой несомненную актуальность. Данная проблематика приобретает особую значимость в контексте сближения правовой жизни с конституционным требованием обеспечения населению своевременной гарантированной и квалифицированной правовой помощи.

В период смены акцентов политического и правового развития возникает необходимость антропологического (человекоцентристского) поворота в стратегии модернизации институтов государства и правовой системы Украины. Базовым ориентиром правовой политики украинского государства стало признание человека главной ценностью права, приоритета его прав и свобод в совокупности с государственными гарантиями их защиты, закрепление соответствующих обязанностей государства по их обеспечению. Реализация правовой политики государства в данном направлении обеспечивается принятием соответствующих нормативно-правовых актов, а также созданием правозащитного механизма, обеспечивающего их воплощение в жизнь, где определяющим звеном является адвокатура.

Правозащитная деятельность закрепляется как приоритетное направление в функционировании государственных и негосударственных правозащитных институтов, основанное на современном законодательном обеспечении, отражающем евроинтеграционных тенденций развития современной Украины. Однако, эффективность правозащитной системы как фактор, усиливающий евроинтеграционные процессы в Украине зависит от эффективности государства в целом, так как ослабление государственных институтов не способствует реализации и защите прав, свобод и интересов человека и гражданина, составляющих содержание деятельности правозащитной системы.

ВАСИЛЕНКО А. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри історії держави і права, кандидат юридичних наук

КУПІВЛЯ-ПРОДАЖ НЕРУХОМОГО МАЙНА: ДЕЯКІ КОМПАРАТИВІСТСЬКІ ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У середньовічній Європі правове регулювання обігу на первісному етапі здійснювалося за римським правом: відбувалося зближення правового режиму нерухомості та рухомості. Пізніше для правового забезпечення обігу нерухомості були використані деякі правила, детерміновані вимогами економіки тієї епохи. У німецьких народів право на нерухомість мало яскраво виражений публічно-правовий характер, наприклад, землеволодіння породжувало різноманітні публічні права та обов'язки: перехід до нового власника прав на земельні ділянки найчастіше передбачав наявність згоди різних осіб (наприклад сюзерена, найближчих родичів) і супроводжувався складними формальностями. Наприкінці XVIII ст. у Європі виникає інститут іпотечного запису (іпотечних книг), що був покликаний до життя потребами поземельного кредиту. Зміст інституту іпотечних книг поступово розширювався в напрямі фіксації не тільки заставних прав, а й усіляких речових прав на нерухомість. Упродовж XIX ст. іпотечні книги в усій Європі перетворюються в поземельні книги, а весь обіг нерухомості перебудовується на нових підставах. Сьогодні конкретні правила реєстрації угод щодо нерухомості та прав на нерухоме майно мають відмінності й особливості в законодавстві різних країн. Так, за французьким законодавством, усі угоди про встановлення або перенесення речових прав на нерухоме майно підлягають обов'язковій реєстрації в офіційному реєстрі у «охоронця іпотек». Однак сам запис у поземельній книзі не є підставою виникнення права власності.

З моменту здійснення такого запису угоди щодо нерухомості визнаються чинними, але до моменту реєстрації прав, що виникли з угоди. У реєстрі зазначені права не можуть протиставлятися правам на це майно третіх осіб через відсутність публічності угоди. Інший підхід спостерігається в німецькому законодавстві. Згідно з § 873–874 Німецького цивільного укладення, жодне речове право на нерухоме майно не може виникнути або припинитися без фіксації його в поземельній книзі. Посадова особа у відповідному суді повинна перевірити правомочності осіб, які звертаються з клопотанням про поземельний запис. Зроблений у книзі запис вважається правдивим до моменту внесення виправлень. У разі колізії прав, перевага визнається за записом, раніше занесеним у поземельну книгу. Діє система реєстрації прав на нерухоме майно (real property) і в англо-американському праві, яке не знає поділу цивільних прав на речові й зобов'язальні. В Англії договір продажу або інший акт відчуження землі чи іншого реального майна ще не породжує переходу права власності. Для цього необхідний спеціальний акт, здійснюючи який компетентна особа перевіряє законність угоди, а до акта передання майна виникають відносини довірчої власності. У США, за законами штатів, акти про передання прав на реальне майно складаються у письмовій формі. Ці відносини оформляються документом «за відбитком», підтвердженим нотаріусом або іншою посадовою особою. За законами багатьох штатів документи «за відбитком» мають бути зареєстровані.

За часів існування Радянського Союзу поділу речей на рухоме та нерухоме майно на законодавчому та доктринальному рівні не було. Так, ЦК УРСР 1922 р. визнавав весь земельний фонд новоствореної республіки надбанням держави й зазначав, що земля не може бути предметом приватного обігу. Земля надавалася радянською владою лише на правах користування. У примітці до ст. 21 ЦК УРСР 1922 р. було сказано, що зі скасуванням приватної власності на землю поділ майна на рухоме та нерухоме відмінено. А в ЦК УРСР 1963 р., про нерухоме майно не було навіть згадки. Після тривалої перерви термін «нерухоме майно» з'являється спочатку в Основах цивільного законодавства СРСР та республік 1990 р., потім у інших законах України. Однак жодне не містило розгорнутого визначення цього поняття й не було наведено критеріїв поділу майна на рухоме та нерухоме. Лише з прийняттям нового ЦК України у 2003 році цю прогалину в праві усунуто. Поняття нерухомого майна міститься в ст. 181 ЦК України. До нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їхнього призначення. Режим нерухомої речі може бути поширений законом на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації.

Таким чином, визначені законодавством специфічні риси нерухомості (зв'язок із землею, особлива цінність, непоживність у процесі використання тощо) диктують необхідність закріплення спеціальних правил, що регулюють участь таких об'єктів у майновому обігу.

Відзначається, що нерухомість представляє собою, насамперед, земельні ділянки й ті об'єкти, що невід'ємно пов'язані із землею. Перехід у результаті виконання договору купівлі-продажу будинку, будівлі або іншої нерухомості, що розташована на земельній ділянці, неминуче тягне зміну правовідносин і з приводу цієї земельної ділянки. І навпаки, якщо продається земельна ділянка, змінюються правовідносини з приводу нерухомого майна, розташованого на ній. ЦК України містить чіткі правила, які регулюють такого роду зміни. Покупець будинку, споруди або іншої нерухомості одночасно з передання йому права власності на зазначені об'єкти набуває права й на ту частину земельної ділянки, на якій розташована ця нерухомість і необхідна для її використання. Природа цих прав залежить від того, чи є продавець нерухомості власником відповідної земельної ділянки. У цьому разі передане покупцеві право на земельну ділянку визначається договором (право власності, право оренди і т.п.). Якщо ж у договорі немає умови про передання покупцеві права на земельну ділянку, він стає власником тієї частки земельної ділянки, на якій розташована продана йому нерухомість, необхідна для її використання (ст. 377 ЦК України). В разі продажу нерухомості, розташованої на земельній ділянці, яка не належить продавцеві на праві власності, покупець нерухомості здобуває право користування відповідною частиною земельної ділянки на тих самих умовах, що й продавець нерухомості. Проте слід мати на увазі, що законом або договором між продавцем і власником землі можуть бути передбачені умови користування земельною ділянкою, що не дозволяють здійснювати продаж нерухомості, розташованої на цій земельній ділянці, або дозволяють це тільки за згодою власника землі.

Таким чином, умови договору продажу нерухомості (за яким продавець одночасно є власником земельної ділянки) про передання покупцеві прав на відповідну земельну ділянку належить до істотних умов такого договору, визначених диспозитивною нормою. Якщо в тексті договору (договорі-документі) немає відповідного пункту, договір, має вважатися укладеним, оскільки необхідна істотна умова міститься в договорі в тому виді, як воно визначене диспозитивною нормою (п. 1 ст. 377 ЦК України). Однак існує низка специфічних ознак договору купівлі-продажу нерухомості (передусім його предмет, форма, зміст) дає підставу розглядати його як особливий вид із притаманним йому спеціальним правовим регулюванням.

Отже, договір купівлі-продажу нерухомості має багатовікову історію, яка бере початок від часів римського права, а також багаті традиції

вітчизняного права. Узагальнення світового й національного досвіду правового регулювання цього виду договору, безумовно, сприятиме реалізації конституційних положень щодо захисту законних прав та інтересів учасників цивільного обігу.

ГОРЯГА О. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри історії держави та права,
кандидат юридичних наук, доцент

ВПЛИВ ЗБОРІВСЬКОГО ДОГОВОРУ 1649 р. НА ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ УКРАЇНИ-ГЕТЬМАНЩИНИ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ

Національна революція, що вибухнула козацьким повстанням в 1648 р., спричинила різкі зміни і в міжнародних відносинах. Основним результатом визвольних змагань українців стало вивершення на середину 1650 р. будови незалежної української держави, поява якої істотно змінила існуючу конфігурацію сил у Східній, Південно-Східній та Центральній Європі [3, с. 343].

Міцна військова організація Запорізької Січі, відданість ідеалам свободи, боротьба проти будь-яких поневолювачів, проголошення як головних засад рівності людини перед законом, справедливості й свободи зумовили активне включення українського козацтва XVI — XVII ст. в систему тогочасних міжнародних відносин, зробили його рівноправним і впливовим об'єктом міжнародної політики [2, с. 94].

Міжнародне становище Української держави визначалося впливом низки чинників, серед яких: ставлення до неї еліти Речі Посполитої; місцем, що відводилось їй у геополітичних планах сусідніх країн; метою української зовнішньої політики та шляхами її досягнення [3, с. 343].

Формування Української держави відбувалось у складних обставинах визвольної війни, що визначило особливості державотворення. Використовувався досвід самоврядування Запорізької Січі, переносився на всі визволені території України та закладались підвалини республіканської форми правління.

Утворення Української держави закріплювалось Зборівським договором відсерпня 1649 р. укладеним гетьманом із Річчю Посполитою, згідно якогоосновними ознаками Козацької держави були: визначена територія, державна організація, населення, податкова система.

Зборівський мирний договір містив положення які дають підстави визначати правове визнання Річчю Посполитою автономії Української

державності. Згідно договору: українська державність визначалась трьома воєводствами — Київським Брацлавським і Чернігівським; козацький реєстр встановлювався в 40 тисяч чоловік, які отримали підтвердження давніх вольностей; гетьман визначався верховним вождем і господарем України на рівних правах з коронним гетьманом та литовським гетьманом; визначалась також столиця — місто Чигирин; на території де знаходились козаки, польські війська не мали права знаходитись; євреї втратили право поселення та ведення торгівлі на визначених територіях.

Зборівським договором проголошувалась незалежність українського народу, який мав право мати та самостійно вибирати за своїм правом правителів та посадовців; відбувалось певне покращення становища православних, православна віра урівнювалася в правах з римською; православні отримали можливість обіймати всі посади;Київському митрополиту було надано місце в сенаті; підтверджувались права українських шкіл та друкарень; повстанцям надавалась амністія [4, с. 221].

Зборівський договір містив і певні заборони, так Єзуїти втрачали право проживати в Українських містахта заборону польським коронним військам перебувати на козацькій території [1, с. 415–416].

В Зборівському договорі зазначалось про необхідність затвердження цих пунктів на сеймі в січні 1650 р. Ратифікація угоди відбулась з певними обмеженнями, які викликали хвилю обурення серед української спільноти. Урізання торкнулись положення митрополита, який не отримав місця в сенаті; Берестейська унію нескасовувалась; на територію України, до своїх маєтків, мали повернутись польські пани, шляхта та мати колишніх підданих.

Політичні наслідки Збаразько-Зборівської кампанії засвідчили провал намірів українського уряду добитися незалежності й ненадійність військово-політичного союзу з Кримом, знать якого намагалася не допустити розвалу Речі Посполитої та виникнення незалежної Української держави. Автономія, яку отримали дозволяла продовжувати боротьбу за реалізацію державної ідеї й сприяла зміцненню статусу козацької України як суб'єкта міжнародних відносин [5, с. 134].

В 1648–1657 рр. Українська дипломатія діяла нарівні тогочасних дипломатій європейських держав та відігравала важливу роль в утвердженні козацької України як суб'єкта міжнародних відносин у Східній та Південно-Східній Європі, що дало можливість закласти основи для українсько-європейської міждержавної інтеграції.

Список використаних джерел

1. Акты относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией. 1638–1657. — СПб., 1861. — Т. 3. — С. 415 -416.
2. Дещинський Л. Є. Міжнародні відносини України : історія і сучасність : навч. Посібник : рекомендовано МОН України / Л. Є. Дещинський, А. В. Панюк. — Л. : Львівська політехніка,. — 2001. — 423 с. (с. 94)
3. Історія Українського козацтва : У 2 т. : Нариси / В. А. Брехуненко, Л. В. Войтович, О. Б. Головко та ін.. — К. : Києво-Могилян. Академія, 2006 Т. 1. — 2006. — 800 с. (с. 243)
4. Нариси з історії дипломатії України/ О. І. Галенко, Є. Є. Камінський, М. В. Кірсенко та ін. під. ред. В. А. Смолія. — К., Видавничий дім «Альтернативи», 2001. — 736 с.
5. Нариси з історії дипломатії України / О. І. Галенко, Є. Є. Камінський, М. В. Кірсенко та ін. під. ред. В. А. Смолія. — К., Видавничій дім «Альтернативи», 2001. — 736 с.

ГРИБ А. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри історії держави та права,
кандидат юридичних наук

ПРИМИРЕННЯ В ПРАВІ ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСКОЇ ДОБИ, ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ ТА ОСОБЛИВІ ФОРМИ

Традиції правового регулювання примирення князівської доби певною мірою зберігалися на українських землях у складі Литовської та Польської держав, що інкорпоровані в XIV столітті. Дане свідчать Статути Великого князівства Литовського.

Примирення мало місце як альтернативний спосіб вирішення спорів; врегульовувалось низкою статутних земських грамот. Відповідні норми містилися у Вітебській (1503 р.), Полоцькій (1511 р.) та інших статутних грамотах.

Вітебська статутна грамота указує на примирення (єднання) за допомогою посередника, яким виступав децький: «...які вітебчани між собою поб'ються, а за децьким поєднаються, нам куниця вовною з мірщини»; інші, що сторони спору можуть примиритися як до початку судового розгляду, так і в його ході.

Звертає увагу, стимулом примиренню до початку судового розгляду виступало істотне зниження судового мита — 5 грошів: примирення в ході розгляду «коштувало» куницю [ціна куниці — півкопи, тобто 30 грошів].

Розвиток правових норм, якими регулювалося примирення на українських землях, пов'язаний з кодифікаційними роботами у Великому князівстві Литовському в XVI столітті.

Нормативне забезпечення примирення пройшло значну еволюцію в напрямі заповнення прогалин, що, очевидно, долались на практиці шляхом звернення до норм звичаєвого права. Зокрема, законодавчим шляхом закріплювалося розширення кола юридичних конфліктів, які могли завершуватися примиренням сторін. Від дуже розмитих щодо відміченого постанов Першого Статуту законодавець перейшов до доволі чіткого переліку медіабельних справ у Третьому Статуті (земельні та спадкові спори, злочини, у тому числі — згвалтування та викрадання жінки). У Другому Статуті вказано на можливість залучення посередників у вирішенні конфлікту (полюбовних суддів), у Третьому — на додаток до цього законодавчо врегульовано можливість укладення угоди самостійно учасниками конфлікту за участю свідків, хоч очевидною є наявність такої практики і набагато раніше, про що свідчать записи в актових книгах різних урядів.

Пройшло еволюцію оформлення примирення: з моменту впровадження Другого Литовського статуту, єднання (компроміс) укладалось у письмовій формі, підписувалось і засвідчувалось печатками свідків («людей сторонніх») або полюбовних (приятельських) суддів. Сучасні дослідники-лінгвісти указують на наявність традиційних офіційно закріплених зразків угод про примирення (мировых угод) [1, с. 7].

І навпаки, низка норм цього динамічного інституту права, що формувався, очевидно, переходила до розряду усталених правових звичаїв. Наприклад, таким звичаєм стала норма про можливість укладення угоди про примирення на будь-якій стадії вирішення конфлікту. Н. А. Вангородська та В. П. Самохвалов наголошують на тому, що третейські судді, будучи, як правило, одночасно адміністраторами та суддями, виступали й творцями нових норм права [2, с. 139].

Примирення сторін допускалося також польським правом, яке діяло на українських землях, зокрема в Галичині. Так, за допомогою арбітрів та суперарбітра нерідко залагоджувались земельні та спадкові справи. 15 вересня 1434 року було укладено угоду між Касею Тойфелін та Миколою Солтисом у спорі про маєтність у передмісті Львова. Ця угода була укладена за допомогою третейських суддів; бурмістр та райці лише засвідчили її. 5 серпня 1437 року такою самою угодою завершено було справу щодо спадку між Анною Солтис і її чоловіком та іншими спадкоємцями Івана Зоммерштейна (батька Анни) [3, s. 88–89].

Аналізуючи характерні риси права Галичини, І. Й. Бойко вказує на збереження звичаєвих правових норм, які регулювали єднання (примирення) між ворогуючими рицарськими родами. Примирення відбувалось за допомогою поєднувачів (посередників), які призначались сторонами в рівній кількості. Вони формували умови єднання, основними

з яких були відкуп та покора, як особлива форма залагодження конфлікту [4].

Важливо відмітити, що, як і Литовські статути, джерела магдебурзького права містять указівки на інституціалізацію примирного правосуддя у вигляді відповідних процедур та осіб, що здійснювали фасилітацію переговорів сторін конфлікту. У литовсько-руському праві їх називали єдначами, приятельськими, або полюбовними, суддями, а в міському (магдебурзькому) — медіаторами, що зумовлено запозиченнями римської юридичної термінології з джерел німецького походження.

Аналіз нормативного матеріалу литовсько-польської доби свідчить, правові норми щодо примирення не були систематизовані. Будучи розпорошені по декількох розділах Литовських статутів, містили інформацію щодо категорій справ, по яких дозволялося «єднання», про форму, порядок укладання, гарантії виконання. В окремому артикулі було викладено порядок утворення та дії полюбовного суду — посередника в примирній процедурі. У всіх редакціях Статуту немає законодавчо встановлених обмежень для примирення з потерпілим і, навпаки, чіткого визначення складів злочинів, за якими допускалось примирення. Відмитним є, що примирення могло відбуватися і в позасудовому, і в судовому порядку, притому зареєстрована мирова угода (вписана а актову книгу) набувала сили акта застосування права і захищалась від можливого невиконання судом.

Список використаних джерел

1. Волинські грамоти XVI ст. / упоряд. : В. Б. Задорожний, А. М. Матвієнко. — К. : Наук. думка, 1995. — 248 с.
2. Самохвалов В. П. Проблеми дослідження інституту третейського суду Великого князівства Литовського / В. П. Самохвалов, Н. А. Вангородська // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. — 2009. — Вип. 49. — С. 138–144.
3. Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Alexandra hr. Stadnickiego. Wyd. staraniem Galicyjskiego Wydzialu Krajowego. — Lwów, 1875. — T. 5. — 295 s.
4. Бойко І. Й. Джерела та характерні риси права в Галичині у складі Польського королівства (1387–1569) : монографія / І. Й. Бойко. — Л. : Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. — 344 с.

ДОЛМАТОВ І. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри історії держави та права,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВЕ РЕГЛАМЕНТУВАННЯ ВІРМЕНСЬКИХ ГРОМАД НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (КІНЕЦЬ XVIII — ПОЧАТОК XX ст.)

Вірменський народ вже багато століть проживає на території України і сьогодні представляє одну з найбільш численних діаспор в середовищі її поліетнічного населення. Загальновідомо про проживання цього народу в Україні ще з часів Київської Русі. Наступні історичні події в долі вірменського народу вплинули на хід і формування нових міграційних потоків, які мали значну активність також і в середньовічний період, і в період нового часу. Одним з їх напрямків масових переселенських рухів стали і українські території. Перші вірменські колонії на українських землях з'явилися ще в XI ст., а в XVII — XVIII ст. їх кількість продовжувала зростати. Можна виділити три великі міграційні хвилі, які випали на долю вірменського народу [1, с. 60]: XIII ст, XVII ст. і 1914–1918 рр.

Осівши в українських містах вірменські громади, активно вливалися в соціально-економічне життя місцевої громади. Традиційно усталилася думка, що вірмени займалися виключно торговим промислом. Дійсно, вірменські купці торгували винами, хлібом, тканинами. Втім, не меншу популярність їм приносило і володіння іншими видами ремесел та промислів. Повсюдно вірмени займалися ювелірним майстерністю, були майстерними зброярами, володіли мистецтвом вишивання шовковими і дорогоцінними нитками [5]. У Закарпатті вірмени розводили коней і з успіхом займалися і виробленням шкур, і виготовленням супутніх матеріалів зі шкіри та хутра, таких як сап'ян і кордуан.

Внутрішня політика держави завжди, так чи інакше, визначає умови проживання та можливості представників тих чи інших його населяючих народів до пологів діяльності. Закони країни регламентують правове становище своїх громадян, надають права і окреслюють обов'язки. В кінці XVIII — початку XX ст. українські землі були розділені під юрисдикцією двох імперій — монархії Габсбургів і Російської держави. Кожна з них, в управлінській політиці підданими, витримувала лінію відповідно до свого бачення державної влади.

Питання вивчення появи, формування та проживання вірменського етносу на українських землях отримало широке висвітлення в багатьох наукових дослідженнях вчених ще радянського періоду. По закінченню десятиліть, науковий інтерес до цих питань не згас, а отримав новий виток і в дослідженнях істориків незалежної України. Створені роботи

розглядають різні історичні епохи минулого історії вірменської діаспори в різних регіонах України.Серед узагальнюючих праць, які вивчають вірмен і їх спадщину в Україні, слід зазначити дослідження В. Григоряна, В. Мікаєлян. У середовищі сучасних авторів ці дослідження продовжили А. Осіпян, І. Гулянович [4]. Однак досі немає грунтовного дослідження яке б висвітлювало законодавчі положення і документи, що регламентують життя вірменських громад на українських землях, що і зумовлює вибір даної теми.

Матеріали джерел повідомляють нам про дієву уваги з боку влади до вірменським громадам і колоніям. В першу чергу держава регламентувала питання церкви і релігійних громад [3], приділяючи увагу вживання вірменської мови при богослужіннях, сприяла установі [6], організації та роботі вірменських шкіл [2, с. 64]. Турбувалася влада і про добробут колоній, надаючи їм матеріальну підтримку [4, с. 248].

На землях, які відійшли під управління Російської імперії, за допомогою різних законодавчих ініціатив і царських указів, відбувається певним чином зародження нових вірменських громад, особливо в великих містах і новостворених колоніях. Уряд же зі свого боку повністю заохочувала і підтримувала ці процеси. Указ від Павла I 1799 р. дарував вірменам імперії в користування землі і обіцяв всілякі переваги [5]. І в подальшому часу, документи свідчать про допомогу уряду вірменському населенню, наприклад у списанні недоїмок по податках, або їх перерахунку. З'являються такі укази і в наступні десятиліття, повторно підтверджують дії старих норм про збереження і продовження існування дарованих вірменському населенню пільг [2, с. 65]. Уряд також йшло назустріч і в проханнях про звільнення від військової повинності в окремих регіонах [4, с. 250]. Очевидно, що в питанні оподаткування та нарахування податків чиновники досить часто порушували норми закону, оскільки скарги і прохання, періодично подаються населенням південних губерній, зустрічаються серед архівних документів у великій кількості. До того ж, утворення нових колоній частково будувалося на «добровільне» переселення з уже облаштованих і обжитих місць.

Монархічна влада не втручалася у внутрішній устрій вірменської громади і не обмежувала прав її членів. Навпаки, найчастіше вірменські спільноти отримували особливі привілеї від уряду. Однак, з часом, бажаючи зміцнити свої позиції в управлінні підвладними народами та уніфікувати державне законодавство, були скасовані вірменські громадські суди. Такі суди діяли в імперії Габсбургів до 1790 р., а далі на життя і діяльність членів громад поширяться австрійське судове право. Зміна процедури судочинства було викликано реорганізацією львівського магістрату, яку впровадив в життя Йосип II у 1784 р. При цьому важливо відзначити, що статус представників вірменської громади був в суспільстві досить високим. Вони користувалися повагою завдяки своїй освіченості. І хоча, згідно із законодавством вони не мали права

працювати у львівському магістраті, проте заслуги і можливості вірмен цінувалися і тому їх бажали там бачити.

У Російській імперії, реформа судової системи відбулася значно пізніше, в порівнянні з імперією Габсбургів. Однак, тим не менш, в 1865 р. вірменські суди і магістрати чекала така ж доля [6, с. 579]. Фактично це означало втрату автономного статусу вірменських громад.

Отже, слід зазначити, що вищевикладені факти не можуть повномірного розкрити всі моменти впливу Російської та Австро-Угорської імперій на підвладні їм народи. Сподіваємося, що подальше вивчення багатовікової історії життя вірменського народу в межах українських територій, відкриє в майбутньому ще багато нового і важливого для науки.

Список використаних джерел

1. Армяне / Отв. ред. Л. М. Варданян, Г. Г. Саркисян, А. Е. Тер-Саркисянц. — М., 2012. — С. 60–61.
2. Бойко І. Соціально-правове становище вірменської громади міста Золочева (XVI — XVIII ст.) / І. Бойко // Вісник Львівського університету ім. Івана Франка. Серія юрид. — 2003. — Вип. 38. — С. 63–68.
3. Гаюк І. Вірменська церква в Україні /І. Гаюк. — Львів, 2002. — 128 с.
4. Гулянович І. Вірменське населення міст Південно-Західної України в першій половині XIX ст. / І. Гулянович // Південний Захід. Одесика. Вип. 13. — Одеса, 2012. — С. 247–256.
5. Лозко Г. Етнологія України: Філософсько-теоретичний та етнорелігієзнавчий аспект: Навч. посіб. /Г. Лозко– К., 2001. — 304 с.
6. Янишин Б. М. Українські землі у складі Австрійської імперії (кінець XVIII — 1848 р.) /Б. М. Янишин// Економічна історія України: Історико-економічне дослідження: в 2 т. / Ред. рада: В. М. Литвин, Г. В. Боряк, В. М. Геєць та ін. — К., 2011. — С. 574–600.

ДОЛМАТОВА Н. І.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри історії держави та права,
кандидат юридичних наук, доцент

«ОКСАМИТОВІ РЕВОЛЮЦІЇ» В КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА ЇХ ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ

Зміни в правових системах держав Центрально-Східної Європи після «оксамитових революцій» 1989–1990-х рр., були спрямовані на побудову демократичного громадянського суспільства і в майбутньому — на інтеграцію до Європейського Союзу. Актуальність дослідження

полягає в тому, що «оксамитові революції» 1989–1990-х рр. в країнах Центрально-Східної Європи були спрямовані проти комуністичного тоталітаризму, що панував у регіоні майже весь післявоєнний період (1945–1990 рр.) і передував змінам, в тому числі в правовому положенні.

Щодо підсумків процесів реформування правових інститутів у країнах ЦСЄ слідвідзначити, що: а) ефективній правотворчій діяльності у цьому напрямку сприяли реформування органів публічної влади у 1989 р., а також перші «вільні» вибори (в Польщі — 4 і 18 червня 1989 р.; у Чехословаччині — 8 і 9 червня 1990 р.), внаслідок яких було сформовано демократичні уряди в країнах регіону; б) через відновлення незалежного правосуддя, конституційної юрисдикції та місцевого самоврядування публічна влада в Польщі та Чехословаччині стала лімітованішою, ніж в часи соціалізму; в) форма державного правління трансформувалася з так званої народно-демократичної до класичної парламентської республіки; г) для становлення демократичної форми державного управління вирішальне значення мали закони і постанови, положення яких визначали правове становище органів центральної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органів тощо, а також схвалення законів про люстрацію [6, с. 18].

Відбулись зміни в цивільному та господарському праві Польщі та Чехословаччини внаслідок політико-правових перетворень у 1989–1990 рр., адже саме після заміни однопартійної політичної системи на багатопартійну демократичну та командно-адміністративної економіки на ринкову було створено належні передумови реформування цивільного і господарського законодавства.

Щодо реформування цивільного та господарського права Польщі, слід відмітити, що упродовж 1990–1993 рр. в країні було закладено основи ринкової економіки. Польща здійснила масштабну приватизацію на засадах нових форм власності, яку підтримала більшість населення країни [1]. Втілення в життя перших радикальних соціально-економічних реформ (приватизація, нові форми власності, нова структуризація галузей народного господарства, законодавча база, що формувала правове поле для функціонування ринкових механізмів тощо) засвідчувало початок демократичних змін у країні. Найважливіші зміни в цивільному і господарському праві відображено у відповідних національних законах, а саме: в Законі «Про приватизацію», «Про державні підприємства», «Про товариства з іноземною участю», а також в Цивільному та Торговому кодексах [2]. На жаль, була допущена «спонтанна приватизація». Проте, вона мала той позитивний наслідок, що номенклатура не опиралася подальшим реформам, прагнучи легалізувати свої дії.

Аналізуючи реформування цивільного та господарського права Чехословаччини, слід відзначити, що основними складовими успіху перетворень у цих галузях були: а) вагомий економічний потенціал, якого досягла країна після суспільно-політичних перетворень у 1989

р. (так званої оксамитової революції); б) на відміну від інших країн Центрально-Східної Європи, ринкові реформи в Чехословаччині проводилися в умовах політичної злагоди і без урядових криз; в) передбачлива політика уряду, який вміло враховував специфічні умови своєї країни та настрої населення [5].

Відбулись зміни в кримінальному законодавстві Польщі, вони полягають в тому, що основні принципи кримінального права визначені Конституцією Республіки Польща 1997 р. Істотні зміни кримінального законодавства Польщі стосувалися, зокрема, інституту примирення (медіації).

Щодо Чехословаччини, то деполітизація кримінального законодавства ЧСФР — найголовніший підсумок 1989–1991 рр. [3]. Практично, уже на момент розпаду Чехословаччини (1 січня 1993 р.) основні зміни в кримінальному законодавстві були завершені і в подальшому відбувалася лише незначна корекція.

Підкреслюючи загальні ознаки східноєвропейських конституцій, слід відмітити наступне:

– однією з найважливіших тенденцій у політичній трансформації регіону став свідомий вибір на користь парламентської, а не президентської республіки. Виконавча влада в Центрально-Східній Європі представлена урядом, законодавча — парламентом [4, с. 324]. Сьогодні в країнах регіону саме парламенти затверджують склади урядів, здійснюють контроль за їх діяльністю, приймають закони і державний бюджет;

– конституційні реформи були адаптовані відповідно до конституційних традицій тієї чи іншої країни, з урахуванням досвіду європейського конституціоналізму — Франції, Німеччини, Австрії, а також відображали сутність нового співвідношення суспільно-політичних сил, які склалися або формувалися в державах регіону на той час, несли в собі інноваційні норми, що сприяли б розвитку та ефективності функціонування державних інституцій та норм права;

– основною метою конституційних перетворень було забезпечення балансу розподілу владних повноважень між суб'єктами владарювання;

– посттоталітарні конституційні реформи містили в собі закріплення суверенітету новоутворених держав, забезпечення прав і свобод людини відповідно до міжнародних демократичних стандартів.

Отже, завершення процесів інтеграції країн-кандидатів означало визнання європейською спільнотою завершеності процесів реформування правових інститутів колишніх держав світової системи соціалізму в руслі визнання ними загальнолюдських цінностей, демократизації суспільного життя, створення ринкової економіки.

Список використаних джерел

1. Андресюк Б. На шляху до громадянського суспільства. Європейський контекст суспільно-політичного розвитку України / Б. Андресюк. — К., 2000. — 136 с.
2. Газін В. П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945–2002 роки): [навч. посіб. для студ. істор. спец. вищих навч. закладів] / В. П. Газін, С. А. Копилов. — К.: Либідь, 2004. — 624 с.
3. Грицяк І. А. Право та інституції Європейського Союзу: [навч. посіб.] / І. А. Грицяк. — К.: К. І. С., 2006. — 300 с.
4. Грищук В. К. Уголовнаяответственностьколлективныхсубъектов по законодательствуРеспубликиПольша / В. К. Грищук // Уголовное право: стратегияразвития в XXI веке. — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. — С. 323–326.
5. Европейский Союз: прошлое, настоящее, будущее: Документы Европейского Союза. — Т. 1: Договоры, учреждающие Европейские сообщества. — М.: Междунар. изд. группа «Право», 2004. — 423 с.
6. Конституционноеправосудие в посткоммунистическихстранах: сб. докладов / отв. ред. И. Г. Шаблинский. — М.: Институт права и публичнойполитики, 2009.

ЄФРЕМОВА Н. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри історії держави і права

УКРАЇНО-КРИМСЬКА УГОДА 1692 р. ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Як відомо, ідея про доцільність створення українською шляхтою «Руського князівства», чи «Великого князівства Руського» поза межами литовсько-польської держави з'явилась ще за життя Б. Хмельницького. Вона була сформована за участі українських протестантів-аріан. Так, наприклад добре відомим є політичний проект І. Мазепи, П. Орлика та ін. представників козацької старшини щодо укладення україно-шведської угоди про протекторат. Але цей напрямок був не єдиним. Нажаль, але вирішенню політичної кризи в Україні-Гетьманщині не сприяла як внутрішня так і зовнішньополітична ситуації. Наприкінці XVII ст. великі держави Центрально-Східної Європи прагнули кардинально змінити співвідношення сил на свою користь. Поміж сильними країнами роль автономних державних утворень, як України, Молдавії, Лівонії і навіть Кримського ханства, на перший погляд, була незначною. Однак, саме за владу над цими автономіями розгорнулась потужна боротьба, яка розгорталась на фоні політичної кризи в центральній Європі, що

відобразилась у боротьбі між шляхетсько-республіканськими і абсолютистсько-монархічними політичними силами та ідеями [1, с. 300]. Гетьманщина у час цієї кризи була важливим об'єктом політичних змагань своїх сусідів, але її еліта намагалась виробити власний державницький проект, не маючи, нажаль, єдиного погляду по цьому питанню.

За таких обставин, ідея визволення України від усякого чужого панування ставала все більш популярною. Скориставшись посиленням опозиційних настроїв в Гетьманщині Петро Іванович Іваненко (Петрик) звернувся 18 травня 1692 р. до Війська Запорізького з промовою із закликом про «одобраня от московское власти милое отчизни своее Украйны». Імовірно він вважав, що союз з Кримом був би важливою гарантією державної самостійності України-Гетьманщини. Отже, гетьман вважав за потрібне визволити Україну з під московської влади за допомогою Кримського ханства. Така угода (трактат) була укладена з Кримом 26 травня 1692 року [2] від імені «Княжства Киевского и Черниговского со [всем] Войскомъ Запорожскимъ і народом Малоросійскимь» на засадах рівності й обопільності зобов'язань.

Трактат складається з короткого вступу й 16 пунктів. Низка пунктів присвячена політичним взаєминам обох держав, якими передбачалось створення оборонного союзу. Кримська держава зобов'язувалась захищати Україну «от поляковъ и от Москвы от [всех неприятелей] оборонять [всегда]». Зі свого боку, «княжество Малороссійское» мусило захищати Кримську державу. Ця допомога передбачалась без нагороди, окрім походів взимку. Всі непорозуміння між Україною й Кримом мали полагоджувати дружнім шляхом. Застережено було обопільне полагоджування й відшкодування претензій мешканців обох держав (п. VIII). Встановлений був порядок зносин дипломатичних (через послів та гінців) (п. XIII). Певну увагу присвячено було економічним взаєминам обох держав та проголошено обопільне право вільного торгу на загальних підставах.

Отже, підтримуючи ідею оформлення державної території України у вигляді князівства «Малоросійського», Петрик фактично змінив політико-географічний вектор у виборі протекторату з Московського на Кримсько-турецький. Питання про те, чи відповідав цей документ національно-державним інтересам України та всього українського народу, залишається дискусійним. Але влітку 1692 р. Запоріжжя частково підтримало Петрика та незабаром з'ясувалося, що Січ відмовляється надати Петрику військову допомогу. Однак, на відміну від знатних товаришів, рядове запорозьке козацтво переважно підтримувало Петрика. Частково це пояснювалось змістом політичної програми Петрика. Він закликав різати українську шляхту, що трималася царя, забирати у неї майно на користь бідних козаків [3, с. 32].

Невдача першого ж походу Петрика вирішила долю всієї справи. Народні маси, які побачили, чого варта татарська «допомога»,

швидко відступилися від повстанців. Однак цінність цього проекту полягає в тому, що в ньому на 18 років раніше за «Бендерські конституції» П. Орлика, в Україні знов відстоювали ідею створення незалежної держави, випробовуючи на практиці «право народу на опір тирану». Тож аналізуючи політико-правові напрацювання в осередку української козацької еліти зазначеного періоду, слід відзначити, що європейські вчення «тираноборців» та споріднені з ним концепції природного права, уявлення про договірний характер походження держави, корисність обмеження абсолютної влади правителя, були не просто відомими в інтелектуальному середовищі України-Гетьманщини. Їх на практиці використовували у внутрішній та зовнішній політичній боротьби української еліти, що у свою чергу сприяло накопиченню її державотворчого досвіду.

На зламі XVII–XVIII ст. світські інтелектуали Гетьманщини уже мали розроблену концепцію ієрархічної нації раннього нового часу. У підвалинах цієї ідентичності була явно зрозуміла релігійна відмінність від іновірних поляків, татар та турків. На увагу заслуговує і той факт, що на рубежі XVII–XVIII ст. у центральноєвропейському регіоні було написано проекти суспільно-політичних устроїв та відносин з новими протекторами у Лівонії (1699 р.) та в Угорщині (1707 р.). Обидва документи базувалися на ідеях «pacta conventa». Подібні ідеї та уявлення суспільно-політичного життя мали місце навіть у Московській державі.

В цілому ж, зміни в інтелектуальному житті українського суспільства та збіг обставин в 1709–1710 рр. призвели до того, що на східній периферії Європейської цивілізації з'явився такий документ, як «Пакти й конституції законів та вольностей війська Запорозького» затверджені 1710 р. в Бендерах, який став перехідним від традиційних «пактів-домовленостей» між монархом та станами (у першу чергу, елітою) до конституцій нового часу.

Список використаних джерел

1. Кононенко В. Політико-правові витоки «Договорів та постанов» 1710 р. / В. Кононенко // Україна в Центрально-Східній Європі: Зб. наук. пр. — К.: Інститут історії України НАН України, 2006. — Вип. 6. (С.297–322
2. Текст договору опублікований в «Ювілейному Збірнику ВУАН на пошану акад. Д. І. Багалія», Київ, 1927. — С. 741–744.
3. Тетерина Д. Іван Мазепа-патріот України / Д. Тетерина //Самостійна Україна. — 1999. — Жовтень-листопад. — С. 29–34.

КАЦИН М. Ю.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри історії держави і права, кандидат юридичних наук

ІСТОРИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ ПРО СТВОРЕННЯ ПІВДЕННОГО-НІМЕЦЬКОГО МИТНОГО СОЮЗУ

Розглядаючи обрану проблематику, слід звернути увагу на те, що до XIX ст. Німеччина перебувала у політично та економічно дезінтегрованому стані. Формально вона була єдиною державою під назвою Священна римська імперія німецької нації, але фактично на її території існувало більше трьохсот незалежних державних утворень у формі королівств, курфюрстів, герцогств, імперських міст, церковних територій та королівських земель, які разом складали Corpus Germanicorim. Незважаючи на таку строкатість, між ними існувала культурна та лінгвістична близькість. Основними центрами ділової та політичної активності серед германських держав у той період були Австрія та Пруссія. Ситуація ускладнювалася ще й тим, що митні кордони, як правило, не збігалися з політичними, в результаті чого станом на перше десятиліття XIX ст. кількість митних зборів досягла 1800, більша частина яких стягувалася на дорогах, річках, ринках та біля міських воріт [3, 21].Так, в одній тільки Пруссії нараховувалося близько 67 різних митних тарифів приблизно по 3 тис. видів товарів та близько 70 легальних видів валют [2, С. 412].

Важливою подією стало підписання18 січня1828 р. договору про створення Південного німецького митного союзу (Sьddeutschen Zollverein) [1] міжБаварією та Вюртембергом. Відповідно до ст. I, передбачалося створення спільної системи митних зборів та митної адміністрації. В іншому положенні містилась вимога щодо усунення всіх існуючих митниць упродовж спільного кордону двох держав. Натомість вони повинні були бути розташовані на зовнішньому кордоні спільної митної території (ст. V). Одначе їм було дозволено облаштовувати прикордоні пункти на внутрішніх кордонах власних територій з метою запобігання контрабанді солі та солоду або превенції шахрайства у процесі ухилення від сплати податкових зборів (ст. V). Важливе положення знаходилось у ст. VI, згідно з яким сторони повинні були відмовитися від усіх обов'язків у зовнішньоторговельних відносинах з третіми країнами та у випадку, якщо це було неможливо, члени митного союзу були зобов'язані компенсувати іншим членам об'єднання всі матеріальні втрати, які випливають із взятих на себе обов'язків. Фактично це положення стало одним із прецедентів, які вивели митний союз як форму економічної інтеграції, з під дії режиму найбільшого сприяння. До того ж ця стаття зобов'язувала сторони вжити належних заходів щодо залучення сусідніх держав до цього митного об'єднання. Це положення

демонструвало амбітну мету Баварії, яка претендувала на статус центра, навколо якого поступово буде відбуватися економічне об'єднання Німеччини.

Згідно із ст. VII цього документа, митний союз повинен був функціонувати на основі митного законодавства та тарифної сітки Баварії. Також митна угода передбачала систему розподілу доходів від митних зборів між учасниками об'єднання. Так, після вирухування витрат на збори, інспекцію та адміністрування, дохід від митних зборів поділявся відповідно до кількості населення двох держав. Оновлення даних щодо кількості населення повинно було проводитися кожні три роки.

Відповідно до ст. XXVII збори за користування дорогами, паромами, мостами, тротуарами, пристанями та зимовими сховищами залишались у прерогативі держав–членів Митного союзу. Цій документ передбачав, що після закінчення трирічного терміну держава-член мала змогу вийти з Митного союзу, офіційно повідомивши інших учасників за рік до цього (ст. XLI). Цікаво, що у цій статті також зазначалося, що Митний союз міг бути розпущений за умови, «якщо німецькі держави в рамках роботи Німецького союзу досягнуть домовленностей щодо затвердження та імплементації спільних регламентів, які спрямовані на вирішення тих самих завдань, заради чого створювалося само митне об'єднання. Подібним же чином, у випадку, якщо будуть ухвалені в рамках Німецького союзу регламенти, які будуть спрямовані на забезпечення свободи комерційної діяльності та торгівлі, вони повинні замінити регламенти, вироблені Митним союзом із цього питання». Необхідно зазначити, що цим пунктом сторони бажали продемонструвати недескримінаційний характер своєї інтеграційної ініціативи, представляючи його лише як засіб досягнути цілей лібералізації та інтенсифікації торгівлі, які не могли бути вирішені в рамках Німецького союзу через небажання держав-членів поступатися своїми амбіціями.

Список використаних джерел

1. Treaty of Commerce between Bavaria and Wurtemberg from 18 January 1828 // British and Foreign States Papers 1828–1829. — London: James Ridgway and Sons, Piccadilly, 1829. — Vol. XV. — P. 862–874.
2. Эпштейн А. Д. История Германии от позднего средневековья до революции 1848 г. / А. Д. Эпштейн. — Москва : Изд-во ИМО, 1961. — 619 с.
3. Henderson W. The Zollverein / W. Henderson. — Cambridge : Cambridge University Press, 2013. — 202 p.

КОРНІЄНКО І. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри історії держави і права, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОРОЗУМІННЯ Є. В. ВАСЬКОВСЬКОГО

З ім'ям видатного українського, російського, польського правознавця, доктора цивільного права Євгена Володимировича Васьковського пов'язано багато глибоких, фундаментальних праць у сфері цивільного права, цивільного процесу, морського торгового права, організації адвокатури, юридичної етики, юридичної техніки, тлумачення норм права та неабиякий арсенал знань, отриманих в результаті здійснення адвокатської практики. При дослідженні праць Є. В. Васьковського, спостерігається складний зв'язок часів, ідей та поколінь. Кожне покоління вчених-юристів вносить у розвиток юридичної науки свій індивідуальний внесок, відповідно, визначає майбутнє цієї науки. Безперечно, Є. В. Васьковський був дослідником, чиї праці стали частиною фундаменту для формування сучасної цивілістичної юриспруденції.

Є. В. Васьковський був прихильником позитивістської методології, як це було властиво практично усім вітчизняним фахівцям у галузевих юридичних науках того часу. Справа полягає в тому, що, як зазначає В. В. Дудченко, наука в XIX ст. перетворюється на важливий соціальний інститут. Її безпосереднім завданням стають опис, пояснення та передбачення процесів та явищ дійсності, які становлять предмет її вивчення на основі відкритих нею законів [1, с. 58]. Саме позитивізм відповідав цим новим завданням наукового знання. У ракурсі юридичних наук, як зазначає М. І. Козюбра, юридико-позитивістський тип праворозуміння, за всіх його недоліків, зосереджує увагу на нормативно-інституціональних аспектах права, без яких такі його вимоги, як визначеність,передбачуваність, упорядкованість,стабільність тощо — недосяжні [2, с. 20].

На думку В. Д. Зорькіна, позитивізму Росії мав два напрями й існував як юридичний та соціологічний позитивізм [3, с. 14–15]. Як уявляється, Є. В. Васьковський схилявся у бік соціологічного позитивізму. Так, у дусі наукознавчої доктрини Огюста Конта він розумів правознавство як частину соціології — науки про суспільство. Кожна соціальна наука в його розумінні має теоретичну та практичну (прикладну) частину. Теоретична наука описує різні форми організації суспільного життя і досліджує причини і наслідки у сфері політичних установ як факти природні, таким же чином, як фізика і хімія пояснюють явища неорганічного світу, а біологія — явища життя. Єдиний метод, який вона може вживати з упевненістю, що досягне істини і не припуститься помилки, це так званий історичний або ретродедуктивний, що складається з двох частин: індуктивного дослідження фактів і дедуктивної перевірки

їх. Слід зазначити, що й на теперішній час принцип історизму є визначальним у юридичній науці, зокрема, як зазначає М. Р. Аракелян, у вивченні адвокатури, причому не тільки її історичного минулого, але й сьогодення [4].

На думку Є. В. Васьковського, завдання теоретичної науки — розкриття причинного зв'язку між суспільними явищем і визначення законів їх співіснування та послідовності. Її висновки служать матеріалом для практичної науки, яка займається пристосуванням виявлених теорією засобів до наміченої практичної мети [5, с.VI-VII]. Отже, прикладна наука завжди має спиратися на результати, одержані теоретичною наукою. Саме таким розумінням у Є. В. Васьковського системи наук, як уявляється, пояснюється його увага як до історичного знання, так і до догматичної методології юриспруденції і до правової політики.

Наукові інтереси Є. В. Васьковського представленотакими напрямами:

1) наука цивільного права. Учений вивчав проблематику як загальної, так і особливої частин цивільного права, що знайшло відображення у низці підручників, статей рецензій;

2)наука цивільного процесупредставлена у творчій спадщині ученого статтями, зокрема з проблеми визнання у цивільному процесі, удосконалення цивільно-процесуального законодавства, суддівського розсуду та застосування звичаїв у цивільному процесі. Однією з вершин цивільно-процесуальної думки початку XX ст. стали написані Є. В. Васьковським численні підручники із цивільного процесу;

3) методологія юриспруденції, зокрема, дослідження положень юридичної герменевтики у прикладенні до цивільного права. Методологія цивілістики стала темою докторської дисертації Васьковського «Вчення про тлумачення та застосування цивільних законів»;

4) історія, організаційно-правові та етичні основи адвокатської діяльності.Історія, сучасний стан та перспективи розвитку адвокатури висвітлено у магістерській дисертації Є. В. Васьковського та низці статей;

5) проблематика історії юриспруденції та юридичної практики;

6)питання судоустрою. Цю проблематику Є. В. Васьковський розробляв тільки у Польщі. Їй присвячено ряд статей;

7) рецензуванняюридичних наукових творів та переклад російською мовою праць видатних зарубіжних учених;

8) морське торговельне право. Хоча цей напрям і не був магістральним для ученого, але все-таки цій проблематиці присвячено підручник, написаний у співавторстві.

Список використаних джерел

1. Дудченко В. В. Традиція правового розвитку: плюралізм правових вчень / В. В. Дудченко. — О. : Юрид. л-ра, 2006. — 304 с.
2. Козюбра М. І. Праворозуміння: поняття, типи та рівні / М. І. Козюбра // Право України. — 2010. — № 4. — С. 10–21.
3. Зорькин В. Д. Позитивистская теория права в России / В. Д. Зорькин. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1978. — 270 с.
4. Аракелян М. Историзм как принцип и метод в исследовании института адвокатуры / М. Аракелян // Юридичний вісник. — 2011. — № 4. — С. 40–44.
5. Васьковский Е. В. Организация адвокатуры : в 2 ч. / Е. В. Васьковский. — СПб. : Изд-е Н. К. Мартынова, 1893. — Ч. 1–396 с.

ОСТАПЕНКО Т. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри історії держави і права, кандидат юридичних наук

ПРОЦЕС ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА СТАТУТОМ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО 1588 р.

У Великому князівстві Литовському виконання зобов'язання забезпечувалося різними засобами. У деяких випадках договір скріпляли печаткою. Використовувалася також застава. Саме застава у Великому князівстві Литовському була основною формою забезпечення виконання зобов'язань. Литовський статут 1588 р. розрізняв заставу рухомого та нерухомого майна. Об'єктом застави могли бути речі, які належали заставодавцю на праві власності. До нерухомого майна, що підлягало заставі, входили: землі, ліси, водойми, рибні ставки, промислові заклади та господарські будівлі. Застава рухомих речей в юридичній термінології Литовських статутів позначалася терміном «заклад». Застава на нерухоме майно, відповідно до Литовських статутів, була у двох формах:

1. Передання заставленого майна кредитору та надання йому права використання сслян за рахунок процентів за договором, а також права провести цесію — передати права іншому кредиторові.

2. Застава у формі запису боргів у судові книги без передання майна кредитору, тобто іпотека. Іпотека з'явилася в Литовських статутах унаслідок рецепції римського приватного права. У Стародавньому Римі боржник мав право продати заставлену річ і за рахунок отриманих грошей розрахуватися з кредитором. Крім того, за римським приватним правом боржник мав можливість заставляти одну й ту саму річ кілька разів різним кредиторам [1, с. 23].

Практика застосування Литовських статутів на українських землях у XIV–XIX ст. засвідчила, що місцеві феодали часто використовували заставу як форму тимчасового володіння людьми. Феодально залежні селяни, які перебували під заставою, називалися «заставними». Третій Литовський статут 1588 р. визначив порядок оцінки людей і передання їх у володіння іншим особам унаслідок стягнень із поміщика за борговими зобов'язаннями. Кожен Литовський статут містив окремий розділ про застави: у Першому Литовському статуті це був десятий розділ, а в Другому та Третьому — сьомий. Для регулювання заставно-зобов'язальних правовідносин у Литовських статутах вживали спеціальні юридичні терміни: «застава», «заставить», «закупать», «речь заставная», «имение закупленное». Особа, яка віддавала своє майно під заставу, тобто заставодавець, іменувався у Литовських статутах — «хто речь заставную заставиль», а заставодержатель — «хто маючи оть кого заставе имение». Заставодавець мав бути власником майна, переданого в заставу. Вдова, що отримувала маєток як «віно», також мала право здати його під заставу. Заставодержатель мав право вчинити субзаставу, тобто заставити заставлене йому майно іншій особі. За загальним правилом, у ролі заставодержателів виступали шляхтичі, однак, крім них, цю функцію могли виконувати інші люди — купці, міщани християнської віри, а також євреї. У ст. 7 сьомого розділу Третього Литовського статуту зазначалося: «Теж купці, міщани і євреї зі шляхти реєстрами боргів ніяких вимагати пе повинні, і не зможуть, крім як за записами певними...» [4, с. 261].

Застава — вид забезпечення зобов'язання — набувала чинності через укладання договору позики. Застава, згідно з правовими нормами Литовських статутів була умовою договору позики, а не самостійною цивільно-правовою угодою. Литовські статути вимагали письмової форми запису про заставу, який занотовувався в судові книги. Цей практичний захід забезпечував чіткий порядок вирішення судом спорів, що могли виникнути на підставі заставних відносин.

Рухомі речі могли передаватися під заставу без письмового засвідчення посадових осіб. Натомість запис про заставу нерухомого майна мав містити підписи та печатки заставодавця і трьох або чотирьох свідків. Записи про заставу занотовували в судові книги земських судів. Між сесіями земського суду судові книги буди закриті, тому дозволялося в міжсесійний період за необхідності вносити записи про заставу в книги гродських судів, а потім, на черговій сесії земського суду, цей запис занотовували також у його судові книги [3, с. 120].

Законодавство Великого князівства Литовського, а відтак Речі Посполитої, передбачало, що заставодержатель, упродовж дії застави, мав право користуватися заставленим маєтком, а отже, отримував з нього прибутки. Він також мав право поліпшити його стан, а після припинення застави заставодавець повинен був повернути йому витрачені на це кошти. За погіршення стану заставленого майна заставодержатель

не відповідав, якщо цс відбувалося пе з його вини. Початком користування заставодержателя заставленим майном вважався час проведення процедури вводу у володіння. Заставодержатель також мав право передати свої права третій особі без згоди заставодавця. Тобто заставодавець мав право провести цесію — цивільно-правову дію, рецептовану в Литовських статутах з римського приватного права. Передбачалися випадки, коли застава могла бути припинена: виконання основного боргового зобов'язання за договором, про яке передбачалась застава як його забезпечення; завершення строку, на який її було укладено. Смерть учасників застави не мала наслідком припинення цього виду забезпечення виконання зобов'язань.

Список використаних джерел

1. Бойко І. Й. Правове регулювання цивільних відносин в Україні (IX-XX ст.) / І. Й. Бойко. — К.: Атіка, 2013. — 348 с.
2. Данілецький Г. В. Литовські статути та вплив їх на сучасне законодавство / Г. В. Данілецький // Право України. — 2000. — № 4. — 160 с.
3. Жук В. В. Литовские Статуты как памятники украинского законодательства / В. В. Жук // Становлення правової держави в Україні: Проблеми та шляхи вдосконалення правового регулювання. — 2001. — Вип. 4. — 245 с.
4. Майкут Х. В. Інститут забезпечення зобов'язань на українських землях за Статутами Великого князівства Литовського / Х. В. Майкут / Актуальні проблеми держави і права : Збірник наукових праць. Вип. 49 — Одеса: Юридична література, 2009. — 536 с.
5. Музиченко П. П. Правова система Литовсько-Руської держави / П. П. Музиченко // Зб. наук. праць «Проблеми педагогіки вищої медичної освіти в вузах України». — Одеса, 1995—348 с.

ПОПСУЄНКО Л. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри історії держави та права,
кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ПРО ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ РИМСЬКОГО ІМПЕРАТОРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЦЕРКВУ

Римська імперія була одним з унікальних явищ в історії розвитку державності і права. На прикладі вивчення права та законодавства Стародавнього Риму можна знайти варіанти наукового вивчення і вирішення сучасних проблем розвитку права, політики, економіки, релігії та багатьох інших. Особливої уваги слід приділити саме імператорському

періоду суспільно-політичного розвитку Риму як передумови для формування законодавства, де визначну роль відігравали правові норми присвячені релігійним питанням.

Римська імперія і римське суспільство досягли свого найбільшого розквіту у I — на початку II ст. н. е. Однак вже наприкінці II ст. настає період кризи, який уже в середині III ст. охоплює усі сфери суспільного життя.

В цей час християнство, яке, як відомо, виникло у I ст., почало швидко поширюватися і стало універсальною, новою релігією. Чинником такого поширення стало не лише те, що християнство не просто зуміло об'єднати всі основні релігійні ідеї своєї епохи, надати їм універсального характеру, але й те, що організаційні форми християнства були найбільш вдалими на той час. Християни об'єднувалися у громади, які були не лише об'єднаннями одновірців, але й спілками взаємодопомоги і благочинності. Цей момент мав величезне значення, оскільки більшість членів християнської громади спочатку належала до бідних прошарків населення. Відповідно й ідеологічним підґрунтям була ідеологія соціальних низів: бажання урівняти всіх людей, нападки на заможних, оспівування бідності, ненависть до гнобителя — Риму.

У II ст. н. е. відбуваються певні трансформації і в ідеології, і в соціальному складі християнських громад. Це пов'язане з тим, що криза ідеології охоплює все більші прошарки населення, посилюючи релігійні настрої, захоплення різними культами, містикою тощо. Внаслідок цього у християнських громадах зростає кількість представників середнього класу, міського населення, які відтісняють бідноту на задній план. Внаслідок цього змінюється ідеологія: все менше йдеться про те, що лише бідні достойні Царства Небесного і формулюється теза про те, що треба «воздати кесареве кесарю, а Богове — Богові» (Матф., 22, 15–21). Організація християнських громад також змінюється, набуваючи все більш міцного характеру. Якщо у I ст. християнські громади очолювали пророки і проповідники [2, с. 492], то у II ст. управління громадами переходить до постійних посадових осіб, що обираються з членів громади, з тієї її частини, що була найбільш заможною. Зрівнювальна практика припиняється, залишається лише благочинність. Змінюється ідеологія раннього християнства, з якої прибирається все антидержавницьке та антивласницьке.

У III ст. процес поглиблюється внаслідок кризи. Лави нової релігії поповнюються усе більшою кількістю римлян, вже з верхніх прошарків населення. В цей час остаточно складається загальна церковна організація для всієї імперії. На чолі релігійних громад стають біскупи, яким підпорядковуються усі інші посадові особи. Таким чином, з'являється церковна ієрархія, побудована за монархічним принципом.

Але саме в цей період, початок III ст., починається найбільш важкий період в історії християнської церкви, відомий як велике гоніння

на християн. Всі інші гоніння, що мали місце до цього часу, на думку істориків, є або надуманими, або надто перебільшеними [1, с. 797].

Причини переслідувань були суто політичними, оскільки уряд вбачав у християнській церкві не лише носія протесту проти існуючого державного порядку (хоча протесту саме проти державного порядку, як такого, у III ст. вже не було), але й небезпечного конкурента.

з початку IV ст. для Церкви закінчується період вимушеної ізоляції. Із церкви гнаної (ecclesia pressa) вона перетворюється на дозволену та рівноправну, а у подальшому — на привілейовану і навіть панівну.

Чинниками визнання церкви державою були, перш за все, міркування політичного характеру. Справа в тому, що на початок IV ст. християнська церква обернулася на досить міцну організацію, що охопила майже всю імперію. Вона мала величезні багатства, мала у своїх лавах велику кількість вищих чиновників, військових, крупних землевласників, потужний апарат управління. За таких умов державі було вигідно підтримати християнську церкву, яка стала б надійною її опорою. Особливо важливим це було для домінату з його намаганнями створити сильну владу.

Крім суспільно-політичних перетворень, які мали місце в період становлення християнської церкви, величезне значення мала ідеологічна, культурна боротьба, яка супроводжувала весь цей процес.

Слід зазначити, що перші віки християнства позначені жорсткою боротьбою ідеологічних напрямків, течій, в яких знайшла відображення боротьба різних класових інтересів. У процесі цієї боротьби поступово відбувався і процес формування церковної організації, яка значною мірою і забезпечила успіх християнству у його боротьбі з іншими релігіями.

Список використаних джерел

1. Ковалев С. И. История Рима / Под общ. ред. Е. Д. Фролова. — Нов. изд., испр. и доп. — СПб.: Изд-во «Полигон», 2003. — С. 797.
2. Токарев С. А. Религия в истории народов мира. — 4-е изд., испр. и доп. — М.: Изд-во полит. лит., 1986. — С. 492.

ШЕВЧУК-БЄЛА Я. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри історії держави і права

УГНЕНКО Т. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри історії держави і права

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ШЛЯХІВ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ НАРОДНИХ ЗАСІДАТЕЛІВ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

Історичні передумови для появи інституту народних засідателів на початку XX ст. були наявні, оскільки на землях, що входили до складу Російської імперії, протягом багатьох століть існували різноманітні форми участі населення у судовому процесі, які залишались звичними і прийнятними для них напередодні революції. Перші кроки у правовому оформленні інституту народних засідателів були зроблені в ході прийняття трьох декретів «Про суд».

З самого початку інститут народних засідателів сформувався як виборний, строковий та колегіальний орган. Проте, тривалий час єдиних підходів, як у теорії, так і на практиці, щодо складу, порядку виборів, строків повноважень та підстав припинення повноважень народних засідателів не існувало.

Кількісний склад народних засідателів у місцевих судах становив 2 або 6 осіб: суддя з двома засідателями розглядав цивільні справи, а суддя та шість народних засідателі — кримінальні справи. В утворених окружних судах цей показник збільшувався відповідно до 4 або 12 осіб (Верстюк В. Очерки истории гражданской войны и иностранной военной интервенции на Украине: 1918–1920/ В. К. Верстюк. — : Наука, 1966. — 230 с.).

Термін здійснення повноважень народними засідателями визначався від 6 місяців до одного року. Підстави та порядок дострокового припинення повноважень у нормативних актах прописані не були, хоча сам характер мандату засідателя говорив про можливість його відкликання.

Характерною рисою російського та українського законодавства, стала відсутність широких правових, соціально-економічних та організаційних гарантій діяльності народних засідателів (Анашкин Г. З. Народные заседатели в советском суде / Г. З. Анашкин. — М.: Знание, 1960. — 160 с.). Чи не єдиним виключенням можна назвати положення по матеріальну компенсацію за участь у судових засіданнях.

В рамках реформування радянської системи судоустрою та судочинства у 20-х рр. XX ст. відбувається остаточне юридичне оформлення інституту народних засідателів, шляхом прийняття низки загальних

та профільних нормативно-правових актів, визначальне місце серед яких мали Конституція СРСР та Конституція УСРР, Положення про судоустрій (1923, 1925 рр.), Кримінально-процесуальний та Цивільно-процесуальний кодекси та ін.

Відповідно до вищезазначених документів відбувається уніфікація судової системи та створення чіткої вертикалі судових органів. Реалізуючи проголошений принцип народного представництва при розгляді судових справ, радянська влада закріпила інститут народних засідателів на кожному з рівнів судової системи, однак було визначено, що народні засідателі будуть залучатися лише при розгляді справ по першій інстанції. Крім того, по окремим категоріям справам участь народних засідателів не передбачалася і вони розглядалися суддею в одноособовому порядку

В 20-х рр. XX ст. відбувається оптимізація складу народних засідателів — замість 6(12) народних засідателів, до судової колегії, що здійснює розгляд справи входить лише 2 особи. Подібне рішення повинно було підвищити ефективність дій суду, зменшити проблему кадрового забезпечення та тягар на економіку країни, а також уникнути порівнянь народних засідателів з дореволюційними присяжними засідателями (Сусло Д. С. Історія суду радянської України (1917–1967) / Д. С. Сусло. — К.: Видавництво Київського університету, 1968. — 233 с.).

Правом бути обраним народним засідателем користувалися всі громадяни радянських республік які володіли політичними правами, що забезпечувало широке представництво населення в рамках цього інституту (Заровнева Г. Правовой статус народных заседателей / Г. Заровнева // Советская юстиция. — 1989. № 12. — С. 14–15).

Втягнення СРСР у Другу світову війну та розгортання бойових дій на українських територіях негативно позначився на функціонуванні інституту народних засідателів. Переведення країни на воєнний стан зумовили значні зміни у системі кримінального законодавства та порядку судочинства. Насамперед, увага зверталася на посиленні кримінальної відповідальності за вчиненні правопорушення, які в умовах війни могли завдати значної шкоди стану обороноздатності країни, та встановлені спрощеної системи судочинства, яка б забезпечила швидке та ефективне покарання правопорушників. Виконання поставлених завдань призвело до створення розгалуженої системи надзвичайних судових органів — військових трибуналів, до юрисдикції яких з відання народного суду була передана основна частина кримінальних справ. Розгляд справ у цих судах здійснювався за відсутності народних засідателів, виключно професійними суддями, що давало можливість пришвидшити розгляд справи та дозволяло не відволікати значну кількість населення залучену до виконання військової чи трудової повинності.

Загальною тенденцію стало збільшення терміну повноважень народних засідателів — до 2,5 років у 70-х рр.. XX ст. та 5 років у 80-х рр. XX ст. Подібні нововведення мали двоякий характер — з одного боку вони

зменшували тягар на державу у питанні проведення виборів народних засідателів, а також дозволяли останнім набрати більше практичного досвіду. Однак, з іншого, зменшували ротацію складу народних засідателів, а також викликали небажання самого населення брати на себе подібні функції на тривалий час (Тарасенко Г. Ф. Вопросы организации и деятельности советских судов / Г. Ф. Тарасенко. — М., 1958. — 205 с.).

Відбувається підвищення вимог до кандидатури народного засідателя, зокрема зростає віковий ценз для осіб, що претендували на заміщення вакантної посади народного засідателя — до 25 років. Крім того, на практиці продовжує снувати ряд неформальних вимог, яких, тим не менш. Дотримувалися при виборах: відсутність фактів притягнення до кримінальної чи адміністративної відповідальності, позитивний моральний облік, громадська активність, особисті якості — принциповість, стриманість, вміння володіти собою, наявність такту, гуманізм, вміння аналізувати явища та події тощо.

Склад народних засідателів залишався незмінним — у судовому процесі брало участь двоє народних засідателів. Загальні засади правового статусу народного засідателя також продовжували залишатися незмінними — він наділявся однаковими правами з професійним суддею і мав право на рівних з них умовах брати участь у розгляді судових справ. Значну увагу законодавство цього періоду приділило встановленню організаційно-правових гарантій реалізації цих прав. Серед найбільш значимих можно виділити: право на попереднє ознайомлення з матеріалами, право на самостійне прийняття рішень, право на «окрему думку» тощо. Водночас, аналіз реалізації цих повноважень на практиці показує, що більшість народних засідателів не поспішали скористатися своїми правами, тож більшість дослідників відзначають поступове падіння їхньої фактичної ролі у судовому процесі.

Отже, з початку XX століття і до моменту розпаду СРСР інститут народних засідателів залишався невід'ємною частиною радянської судової системи. В зазначений період відбувається оновлення нормативно-правової бази його функціонування, розгортаються дискусії з приводу вирішення проблемних питань організації виборів та роботи народних засідателів, що повинно було забезпечити більш якісну та ефективну роботу засідателів у судах.

ШЕРШЕНЬКОВА В. А.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри історії держави і права, кандидат юридичних наук

ЗМІНИ ЗАКОНОДАВСТВ ПРО ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ У РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ 30-х рр. ХХ ст.

Армія призначена для захисту територіальної цілісності та суверенітету держави, а для забезпечення військової дисципліни в армії виникала необхідність у правовому регулюванні кримінальної відповідальності за військові злочини. Тому варто звернути увагу на вивчення розвитку законодавства про військові злочини в радянській Україні у 30-х рр. ХХ ст.

Окремі аспекти даного питання досліджувалися у працях науковців, серед яких:О. І. Адамюк, Ю. З. Кантор, І. Б. Усенко та інші.

16 лютого 1930 р. ч. 2 ст. 1 «Положення про військові злочини» планувалося викласти в оновленій редакції, за якою під «військовими злочинами також визнавалися спрямовані проти встановленого порядку несення служби злочини стройового складу особливих збройних загонів (резервів) Народного Комісаріату Шляхів Сполучення, а також особового складу воєнізованої охорони і воєнізованої пожежної охорони підприємств і споруджень, які мають державне значення» [6]. Діюче законодавство щодо військових злочинів потребувало суттєвих змін, не лише в частині поняття військового злочину.

Постановою ЦВК і РНК СРСР від 17 березня 1932 р. було змінено ст. 7 «Положення про військові злочини» 1927 р. Відповідно до нової редакції, в статті встановлювалася відповідальність за втечу з частини чи місця служби з наміром залишення його на довготривалий час або взагалі ухилитися від несення військової служби, за що передбачалося застосування покарання у вигляді позбавлення волі строком до трьох років [3, с. 52]. Слід зазначити, що покарання за такий військовий злочин стало більш суворим, ніж у попередній редакції.

Постановою ЦВК СРСР «Про доповнення про злочини державні (контрреволюційні та особливо небезпечні для Союзу ССР злочини проти порядку управління) статтями про зраду Батьківщини» від 8 червня 1934 р. [5, с. 153] передбачалася кримінальна відповідальність військовослужбовців (вищою мірою покарання з конфіскацією майна) і членів його родини (позбавлення волі (від 5 до 10 років) з конфіскацією майна або позбавлення виборчих прав і заслання до Сибіру на 5 років). Фактично таким чином було узаконено систему сімейного заручництва, яка широко застосовувалася ще більшовиками.

Варто додати, що у 20-ті рр. розстріл замінювався позбавленням волі і в порядку амністії [3, с. 26], а в 30-ті роки широке застосування набули позасудові розстріли. Так, 5 листопада 1934 р. постановою ЦВК і РНК

СРСР було створено Особливу нараду при НКВС СРСР. Такі розправи здійснювалися без судового розгляду, без розгляду і оцінки доказів, без виклику обвинуваченого і без оскарження вироку. Так, з використанням процедури розслідування радянської України у 30-х рр. XX ст. було репресовано більшу частину керівної верхівки Червоної армії.

Військова колегія почала розглядати справи про зраду Батьківщини, шпіонаж, різні види диверсій. Це було врегульовано постановами ЦВК СРСР «Про створення загальносоюзного Народного комісаріату внутрішніх справ» і «Про розгляд справ про злочини, які розслідуються Народним Комісаріатом внутрішніх справ Союзу РСР» від 16 липня 1934 р. [1, с. 86]. Також варто зауважити, що 8 серпня 1936 р. уведено такий вид кримінального покарання, як ув'язнення до тюрми.

Варто зазначити, що у 30-ті рр. відбулося декілька гучних процесів, що спричинили винищення мільйонів людей. В армії масові репресії розпочалися з 1937 р., після лютнево-березневого пленуму ЦК ВКП(б), на якому про роботу з армійськими кадрами доповідали К. Ворошилов і Я. Гамарник. Було зазначено, що політико-моральний стан особового складу армії не викликає занепокоєння. Однак В. Молотов, який на той час займав посаду голови Ради народних комісарів СРСР, вимагав у своєму виступі викрити «шкідницьку, шпигунську і диверсійну діяльність троцькістів в армії» [4, с. 58–65]. Вимоги В. Молотова знайшли своє практичне застосування.

У травні 1937 р. було заарештовано відомих військових керівників: начальника академії ім. Фрунзе А. І. Корка, заступника наркома оборони СРСР М. Н. Тухачевського, командувачів військ Київського військового округу Й. Е. Якіра та Білоруського військового округу І. П. Уборевича, начальника Управління з начскладу РСЧА Б. М. Фельдмана, воєнного аташе СРСР у Великобританії В. К. Путну, заступника командувача військами Ленінградського військового округу В. М. Примакова та колишнього голову Центральної Ради Осоавіахіму СРСР Р. П. Ейдемана. 11 червня 1937 р. Військова колегія Верховного Суду СРСР засудила всіх до вищої міри кримінального покарання (розстрілу) з конфіскацією майна і позбавленням всіх присвоєних їм військових звань [2, с. 29].

Таким чином, у 1930-ті рр. військовослужбовців звинувачували у контрреволюційних та військових злочинах. Такі справи розглядалися без свідків, без письмових доказів і захисників. Вироки виносили позасудові органи, які оскарженню не підлягали. Найчастіше призначали покарання у вигляді смертної кари. Родичам засудженого часто доводилося відповідати за тією ж статтею кримінального кодексу.

ТКАЛЯ О. В.

Миколаївський інститут права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

ПРАВОВІ ІМУНІТЕТИ ЗА ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Сьогоднішній стан розвитку законодавства про правові імунітети, перспективи його генезису можна визначити виключно на підставі детального дослідження виникнення й формування інституції правового імунітету на українських землях. Це обумовлено,тим що в результаті рецепції правові імунітети не могли не створити новий формат, будучи адаптованими до нових соціальних реалій, що виникали на українських землях у різні історичні епохи.

Проблема історичного генезису правових імунітетів певною мірою привертала увагу вітчизняних і зарубіжних фахівців у галузі юриспруденції. Серед них слід відзначити теоретичні дослідження таких науковців, як М. І. Козюбра, О. В. Малько, С. В. Мірошник, І. С. Морозова, Ю. М. Оборотов, П. М. Рабінович, О. Ф. Скакун, О. М. Тараненко, М. В. Цвік, Ю. А. Юшкова та ін.

На українських землях можна виділити п'ять етапів розвитку права взагалі, і інституту правового імунітету, зокрема: стародавній період, який пов'язується з формуванням державності на українських землях, із виникненням Київської Русі і широким використанням у процесі нормативного регулювання Руської Правди; польсько-литовський період; імперський період; радянський період; сучасний етап, який співпадає з отриманням Україною незалежності, характеризується відновленням державного суверенітету і формуванням власної системи права.

На території сучасної України правовий імунітет вперше виникає за часів Київської Русі. Стародавнє право Київської Русі акцептувало в себе основні здобутки права, яке знайшло поширення у країнах сучасної Європи, що у повному обсязі належать до особливої категорії правових встановлень — імунітетних норм. Термін «імунітет» прийшов на українські землі з німецького права, однак досить складне його адаптування до написання кирилицею призвело до того, що він не отримав широкого використання безпосередньо в правових документах. Цю категорію досить активно було замінено на категорії «привілеї» або «вольності», які були адаптовані до використання у письмових документах, писаних кирилицею, і за їх допомогою можна було вирішувати ті соціальні завдання щодо регулювання суспільних відносин, які були поставлені перед імунітетними нормами.

Важливу роль у становленні правового імунітету відіграли угоди Русі з Візантією (907, 911, 944, 971 років) в яких були закріплені положення

про привілеї окремих осіб, зокрема руських купців. Приблизно у 995–996 рр. Володимир Святославович, більш відомий, як Володимир Великий видав грамоту, якою визнавав право церкви на застосування норм церковного законодавства, виділив десятину церкви Богородиці, чим і заклав основи церковної юрисдикції. Зокрема у наведеному документі закріплювався правовий імунітет духовенства і підлеглих йому церковних людей (ігуменів, ігумень, попів, попадю, поповичів, ченців, дияконів, проскурників, пономарів, калік тощо). Відповідно до Уставу Володимира Великого вищезазначені особи не підпадали під юрисдикцію державного суду, отже вони мали судовий імунітет.

В цей же час почали формуватися сеньйорально-васальні відносини. Землі надавалися київським князем у кормління боярам, знатним людям та дружинникам. В цей період виникають нові верстви населення — професійні службовці, управлінці та військові. Вищий щабель у соціальній ієрархії займали «княжі мужі» і «земські бояри». Великим землевласникам і намісникам київського князя надавалися імунітеті права, що полягали у можливості в межах певної території самостійно здійснювати судочинство (вотчинний суд), адміністративне управління, оподаткування.

Особливий правовий статус та імунітетні права окремих верств населення було закріплено у основному нормативно правовому акті Київської Русі — Руській Правді. Відповідно до даного нормативно правового акту бояри відносилися до вищого стану феодалів (нащадки родоплемінної знаті, великі землевласники). Дана категорія осіб користувалася імунітетом і правом від'їзду до інших князівств.

У Руській Правді набули широкого використання привілейовані норми, які наділяють окремих суб'єктів особливими правами й одночасно є мірилом соціального статусу окремої особи, що дає можливість здійснювати диференціацію відповідальності за вчинення тих чи інших заборонених дій. Зокрема, у Руській Правді мова йде про княжих отроків (ст. 8), ремісників і ремісниць (ст. 9), челядників (ст. 22), холопів (ст. 37) та інших спеціальних суб'єктів.

У Руській Правді використовуються окремі елементи привілеїв, які природно, мають характер імунітетів і умовно можуть бути віднесені до ознак імунітетів у процесі доказування у кримінальних справах. Наприклад, привілейоване становище варяга (іноземця) полягало в тому, що для визнання його невинуватим у скоєнні вбивства, на відміну від інших осіб, які не є іноземцями, достатньо представити свідчення двох свідків, тоді як іншим особам для визнання невинуватими — кількість свідків має бути більшою, ніж кількість свідків на користь вини цієї особи у вчиненні злочину. Таким чином, зазначене положення за змістом можна визнати імунітетом від необхідності доведення власної невинуватості шляхом представлення значної кількості свідків, однак цей імунітет визначений у формі привілею — права представляти 2

свідків своєї невинуватості. Однак, зазначені положення імунітетного значення у Руській Правді мають епізодичний характер, тоді як імунітет, як уявляється, визначає юридичну природу і соціальну доцільність цього нормативного акта. Таким чином, значення Руської Правди полягає в тому, що цим актом фактично посилюється державна влада як основний регулятор питань відповідальності за вчинення правопорушення шляхом витіснення соціальних норм, які не передбачають участі держави у вирішенні окремих питання.

Отже, історичний аналіз становлення інституту правових імунітетів на українських землях за часів Київської Русі засвідчує, що в автентичному праві правові імунітети закріплювалися як приписи, які мали загальний та публічний характер, але іноді набувають ознак «неписаних правил», застосування яких обґрунтовувалося доцільністю, а не соціально визнаною необхідністю.

Список використаних джерел

1. Адамюк О. И. Военно-уголовная юстиция: монография / О. И. Адамюк — Мн. : Бестпринт, 2006. — 480 с.
2. Кантор Ю. З. Неизвестные документы о «деле военных» / Ю. З. Кантор // История государства и права. – 2006. – № 5. – С. 26–30.
3. Михлин А. С. Высшая мера наказания: История, современность, будущее / А. С. Михлин. — М. : Дело, 2000. — 176 с.
4. Тіміряєв Є. Репресії проти військових кадрів на Житомирщині (1937–1938 рр.) / Є. Тіміряєв, А. Амонс // Військово-історичний альманах. — 2003. — № 2. – С. 58–65.
5. Усенко И. Б. Первая кодификация законодательства Украинской ССР / И. Б. Усенко ; отв. ред. Б. М. Бабий ; АН УССР, Ин-т государства и права. — К. : Наук. думка, 1989. — 120 с.
6. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України в м. Києві Ф. 1. Верховна Рада України. 1917–1999 рр. Оп. 5. Спр. 259. Об изменении статьи 1 Положения о воинских преступлениях. Постановление ЦИК и СНК СССР от 16 февраля 1930 г., 206 арк.

ГРОМОВИЙ О. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри історії держави і права

СИСТЕМА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ МОРАЛІ У ДЖЕРЕЛАХ КАНОНІЧНОГО ПРАВА КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Із введенням християнства в Київській Русі у 988 р. почався відчутний вплив канонічного соціального контролю й церква керувала суспільством не в меншій, а нерідко в більшій мірі, ніж державна влада й місцеве самоврядування. До цього часу язичницький вплив також мав вагу в цьому значенні. Певна річ, що церковні устави та правила є проявом не правового, а релігійного соціального контролю. Але, ураховуючи особливості тодішнього суспільства, ця різниця видається автору цілком формальною, а вплив означеної практики на майбутнє право, кримінальне зокрема, стає очевидним згодом.

Слід відмітити, що в даний історичний період суто аморальні вчинки дуже часто ототожнювалися з діяннями, що протирічать певним церковним канонам або правилам сімейного співжиття. Тому, на нашу думку, було б логічним виділити в окрему категорію злочини проти релігії, моралі та сім'ї. Це обумовлюється також і схожістю санкцій, що накладалися за ці злочини в Київській Русі, і єдиною системою органів, що здійснювали судочинство у справах про ці злочини.

У період після запровадження християнства для його утвердження в Київській Русі, на державному рівні була встановлена відповідальність за посягання на християнську віру та церкву. Саме тому в Статуті Володимира можна виділити цілу групу даних злочинів — ідолопоклонство, чародійство, святотатство, єресь та розкол, богохульство, злочини проти церковних святинь.

Перше, із чим зіткнулась християнська церква в Київській Русі, — це прихильність до старої язичеської віри, що виражалось у здійсненні язичеських обрядів і культів, і, як наслідок, — зневажливе виконання християнської обрядовості.

Церква вела боротьбу не тільки із дотриманням язичеських обрядів, а й з іншим морально-релігійним злочином — чаклунством або чародійством. Чаклунство, як злочин, вперше було закріплене в руському праві в Статуті Володимира та Статуті Ярослава, де воно представлено рядом складів, таких, як: «відьство», «зілейництво», «потвори», «чародіяння», «волхвування», «наузи» (вузли).

Наступну групу злочинів проти моралі та віри складали посягання на порядок у церкві. До таких посягань включались деякі проступки, перелік яких уперше був закріплений Статутом Володимира. Сюди відносились: ушкодження могил та пограбування мертвих тіл, порубка хрестів, поставлених при дорозі на підвищенні або на кладовищі над

могилою, осквернення стін церковних храмів; введення тварин у церкву без необхідності [9, с. 59]. До даної групи злочинів можна віднести й нанесення побоїв та образ з боку дітей своїм батькам.

Діти також були захищені від свавілля своїх батьків. У Статуті Ярослава ця норма виглядає таким чином: «Аже девка не всхощет за муж, а отец и мати силою дадут, а что створит над собою, отец и мати Епископу в вине, а истор им платити; так же и отрок». Не допускався і насильницький постриг батьками дітей в монахи. Захисту підлягало і майно дітей від розтрати з боку батьків [4, с. 159].

Християнська церква в Київській Русі виступала не лише в якості звичайної суспільної організації, їй довелось на початкових етапах свого існування в новій державі боротись із моральним очищенням суспільства від пережитків язичеських звичаїв і традицій. Тому серед досліджуваної категорії злочинів можна виділити злочини проти моральності і порушення норм моральної чистоти, що належать до юрисдикції церковної влади за статутами Володимира та Ярослава. До таких можна віднести справи про подружню зраду, блуд та неприродні статеві стосунки — скотолозтво.

Блуд, згідно із церковними законодавством Східної християнської церкви, розумівся як злочинний зв'язок між незаміжніми жінками та неодруженими чоловіками. Характерною особливістю даного «гріха», що відрізняло його від зради, було те, що він здійснюється особами, які знаходяться поза шлюбними узами, тобто неодруженими. Про розмежування подружньої зради і блуду детально описано в правилах святих отців.

Подружня зрада — «прелюбодіяння» — за церковними правилами є злочинним зв'язком з чужою дружиною чи чоловіком, але під нею часто розумілись і деякі незаконні шлюби, особливо новий шлюб, укладений до розірвання попереднього. Статут Володимира, говорячи про блуд і зраду, не розділяє їх, відносячи до компетенції церковного суду «смільное заставаніе». Трактування терміна «смільное» не є однозначним серед дослідників. Є. Є. Голубинський виводив поняття «смільное» від слова «міло» — придане, і визначав це як спори про придане, а «заставаніе» — викриття дружини з перелюбом [6, с. 26].

У Статуті Ярослава також присутні статті про блуд і зраду. Церковному суду, згідно зі статутом, були підсудні справи про блуд «дівки» взагалі, блуд з чорницею, блуд православного з «бесерменкою або жидовкою», або «жидовина, бесерменина чи іноязичника» з руською жінкою.

Ще одним злочином, що посягав на основи моральної чистоти, було скотолозтво. У Статуті Володимира воно визначається словами: «или кого застанут с четвертоножию», Статут Ярослава визначає: «аще кто с животиною блуд сотворит».

Список використаних джерел

1. Беляев И. Д. Памятники русского церковного законодательства / И. Д. Беляев. // Православный Собеседник. — Казань, 1863. — Т. 2. — С. 245–269.
2. Голубинский Е. Е. Обращение всей Руси в христианство Владимиром и совершенное утверждение в ней христианской веры при его преемниках / Е. Е. Голубинский. // Журнал м-ва нар. просв. — М., 1877. — Т. 190. — № 3. Отд. 2. — С. 100–163; Т. 191., № 5. Отд. 2. — С. 26–47.
3. Павлов А. С. Источники церковного права / А. С. Павлов. // Богословский вестник. — Сергиев Посад, 1899. — Кн. 3. — С. 386–433, 538–584.
4. Попов А. В. Суд и наказания за преступления против веры и нравственности по русскому праву / А. В. Попов. — Казань: Типо-лит. Имп. ун-та, 1904. — 531с.
5. Скрипнюк О. В. Місце і значення церковного права у формуванні правової системи Київської Русі / О. В. Скрипнюк. // Наукові записки: Зб. наук. праць. — Вип. 1. — Острог, 2000. — С. 20–44.

КИРИЧЕНКО Д. Д.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
аспирант кафедры истории государства и права

ИСТОРИЧЕСКИЙ ПРОЦЕСС ОБЪЕДИНЕНИЯ ГОСУДАРСТВ В МЕЖДУНАРОДНЫЕ СОДРУЖЕСТВА И СОЮЗЫ В XX В.

Государства всегда стремились к объединению любыми способами, как с помощью дипломатии, так и с помощью насилия. Причинами тому были достижение конкретных целей, таких как сотрудничество, общность интересов, военно-политические союзы либо увеличение территорий.

Первым объединением государств была Лига Наций, созданная в 1919 году на основании Версальского договора. Согласно Уставу, целями Лиги Наций были не прибегать к войне, поддерживать в полной гласности международные отношения, основанные на справедливости и чести,строго соблюдать предписания международного права, признаваемые отныне действительным правилом поведения правительств,установить господство справедливости и добросовестно соблюдать все налагаемые Версальским договором обязательства во взаимных отношениях организованных народов. В числе органов Лиги Наций функционировали: Международное бюро труда, Палата международного правосудия и многие другие. Всего в Лигу Наций входило 58 государств. Результаты деятельности Лиги Наций оказали позитивное воздействие на развитие международных отношений, их укрепление.

Но все же Лига Наций не смогла справится со своими задачами по предотвращению войн и не могла ослабить глубокие противоречия между ведущими государствами мира, в результате возобновилась агрессия между государствами, что привело в конечном счете к Второй Мировой Войне. [1, с. 229]

Лига Наций была ликвидирована. После завершения Второй Мировой Войны, стал вопрос о создании нового содружества государств, новой международной организации, которая будет поддерживать мир и порядок среди государств, а также предотвращать войны. Инициатором создания международной организации стал Президент США Франклин Рузвельт.В июне 1944 г.,он впервые заявил о планах создания международной организации безопасности. К началу переговоров в Думбартон-Оксе (21 августа — 28 сентября 1944 г.) были составлены английские, американские и советские предложения. Был согласован проект «Предварительных предложений» о создании Всеобщей международной организации по поддержанию мира и безопасности, который в последствии стал основой будущего Устава ООН. В опубликованном 13 февраля 1945 г. совместном коммюнике главы трех держав установили, что 25 апреля 1945 г. в Сан-Франциско будет созвана Конференция Объединенных Наций для подготовки устава такой организации в соответствии с положениями, выработанными в ходе предварительных переговоров. Было условлено, что в основу деятельности ООН должен быть положен принцип единогласия постоянных членов Совета Безопасности ООН при решении кардинальных вопросов обеспечения мира. ООН призвано более эффективно решать вопросы международного сотрудничества, а самое главное в вопросах войны, поддержания мира и безопасности. Главными учреждениями ООН стали Генеральная Ассамблея, состоящая из всех членов ООН, Совет Безопасности, Совет по опеке, Экономический и социальный совет, Международный суд, Секретариат. [2, с. 300]

Особая роль отводилась Совету Безопасности. Согласно Уставу ООН, ст. 110 Совет Безопасности состоит из пятнадцати Членов Организации. Китайская Республика, Франция, Союз Советских Социалистических Республик, Соединенное Королевство Великобритании и Северной Ирландии и Соединенные Штаты Америки являются постоянными членами Совета Безопасности. Генеральная Ассамблея избирает десять других Членов Организации в качестве непостоянных членов Совета Безопасности, уделяя, в качестве участия Членов Организации в поддержании международного мира и безопасности и в достижении других целей Организации, а также справедливому географическому распределению. Непостоянные члены Совета Безопасности избираются на двухгодичный срок. [3, с. 414]

Далее 9 мая 1950 министр иностранных дел Франции Робер Шуман предложил новую форму политической организации всей Европы.

Была предложена идея создания нового европейского сообщества. Путем создание общего рынка угольной и сталелитейной продукции Франции, Федеративной Республики Германии и других западноевропейских стран как средство укрепления мира и стабильности на континенте, чтобы исключить возможность войн между европейскими нациями, а также для укрепления и развития экономических отношений. Эта идея получила название «План Шумана». Этот план был осуществлен 18 апреля 1951 г., когда был подписан Парижский договор о создании Европейского объединения угля и стали (ЕОУС). В состав этой организации вошли шесть стран: Франция, Германия, Люксембург,Италия, Бельгия, Нидерланды. Эти страны послужили своеобразным толчком к дальнейшей евроинтеграции государств всей Европы. Позже, 25 марта 1957 г. страны-члены Европейского объединения угля и стали подписали Римское соглашение о создании Европейского экономического сообщества и Европейского сообщества по атомные энергетики. После подписания Римского соглашения и создания сообществ, началось дальнейшее развитие Европейского союза, а также продолжение евроинтеграции государств. На сегодняшний день Европейский Союз насчитывает 28 государств-членов. [4, с. 36]

В заключении можно сказать, что на протяжении всего ХХв., государства стремились к объединению любыми путями, для развития международных отношений, поддержания мира и безопасности.

Список использованных источников

1. Батыр К. История государства и права зарубежных стран. Учебник / Под ред. проф. К. И. Батыра. ТК Велби 2007 г. — 229 с.
2. КолосовЮ. М., Э. С. Кривчикова. Международное право: учебник / отв. ред. А. Н. Вылегжанин. — М.: Высшее образование, Юрайт-Иэдат., 2009— 300 с.
3. Толстых В. Л. Курс международного права : учебник / В. Л. Толстых. — М. : Волтерс Клувер, 2009. — 414 с.
4. Кордон, М. В. Європейська та євроатлантична інтеграція України: [навч.-метод. посіб.] / М. В. Кордон. — Житомир : Полісся, 2007. — 36 с

МАЛЬОВАНА Я. П.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри історії держави і права

ДОКТРИНАЛЬНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ (XIX СТОЛІТТЯ)

У XIX — на початку XX століття детермінанти ювенальної злочинності були різноманітними і мали тенденцію до посилення. Відповідно, це вимагало належного реагування з боку як держави, так і суспільства. Зміни у засобах реагування на злочинність неповнолітніх було обґрунтовано новою наукою, яка у XIX столітті переживала своє становлення майже одночасно на Наддніпрянській та Наддністрянській Україні, а саме — правовою ювеналістикою.

Перш за все це слід указати на есе щодо кримінальної відповідальності неповнолітніх, 1841 написане та надруковане професором політичного права Львівського університету, чехом за походженням, Едуардом Томашеком (1810–1890). Він доводив, що неповнолітні правопорушники потребують окремого механізму покарання, що діє через покаяння та перевиховання. Критично ставлячись до тілесних покарань неповнолітніх у чинному австрійському кримінальному праві, він уважав їх застосування лише крайньою мірою, в якості додаткового заходу до основного покарання. Більше того, він уважав, що настане час, коли без тілесних покарань можна обійтися повністю, обійтися і в приватному житті, і в публічній освіті. Натомість він уважав за необхідне уводити для неповнолітніх правопорушників обов'язкове релігійне навчання, поєднане з виховно-трудовим впливом, а також запровадити не тільки обов'язкове розмежування неповнолітніх та дорослих у місцях відбування покарання, але й роздільне утримання різних за віком неповнолітніх правопорушників [1, S. 337, 346, 349], аби унеможливити негативний вплив більш дорослих і «досвідчених» правопорушників на молодших. Інакше кажучи, він був налаштований на так звану медичну або терапевтичну модель ювенальної юстиції.

Одночасно й на Наддністрянській Україні проходило становлення правоові ювеналістики. Зокрема, завдяки працям науковців, які працювали в українських губерніях, було теоретично обґрунтовано безперспективність боротьби зі злочинністю неповнолітніх із застосуванням лише каральних заходів й водночас доведено необхідність проведення з ними різнопланової виправно-превентивної та ресоціалізуючої роботи.

Професор Ришелєвського ліцею, а згодом і Новоросійського університету О. М. Богдановський (1832–1902) протягом свого зарубіжного відрядження відвідав низку установ для неповнолітніх правопорушників (землеробських колоній) у Німеччині, Бельгії, Франції та Англії. У своїй монографії «Молоді злочинці» О. М. Богдановський, застосувавши

антропологічний підхід, порівняльно-правовий та історико-правовий методи, надав кримінологічну характеристику дитинства та юності. Саме О. М. Богданівському належить заслуга необхідності поділу дитячого віку на ряд ступенів та визначення згідно з цим ступеня осудності неповнолітнього злочинця. Зокрема, він обґрунтував концепцію неосудності неповнолітнього правопорушника, ґрунтуючись на презумпції нерозуміння ним караності вчиненого діяння. На його думку, кардинальне питання, як слід вирішувати щодо неповнолітнього правопорушника — це наявність у нього морального почуття та почуття права [2, с. 28]. Порівнюючи іноземні та російське закони, автор робив висновок про надто низький віковий бар'єр кримінальної відповідальності в російському праві (7 і 10 років) і пропонував підвищити його до 14 років, а у разі досягнення правопорушником 14 років, пропонував вирішувати питання про рівень його розуміння та осудності [2, с. 90–92].

О. М. Богдановський критично оцінював існуючі розбіжності у двох основних кримінальних законах того часу — Уложенні про покарання кримінальні та виправні та Уложенні про покарання, що накладаються мировими суддями. В одних випадках закон був надто суворим щодо неповнолітніх, в інших — сприяв безкарності неповнолітнього правопорушника [2, с. 139–140]. Монографія О. М. Богдановського мало практичне застосування, оскільки на основі проведеного дослідження він запропонував проект створення виправного притулку в Одесі.

Визначну роль в утвердженні нової парадигми кримінально-правового впливу на неповнолітніх правопорушників зіграла праця професора кримінального права Київського університету святого Володимира О. Ф. Кістяківського (1833–1885) «Молоді злочинці». У ній було обґрунтовано обов'язок держави вживати позитивні та раціональні заходи для їх освіти, виховання і, у підсумку — виправлення. Учений наполягав на потребу у виданні законів, які були б засновані на ідеї виправлення малолітніх злочинців, «без домішки кари», на подоланні криміногенних факторів злочинності неповнолітніх — безпритульності, зокрема, на формуванні принципово нових петнітенцарних установ для малолітніх, і нарешті, на патронаті за тими, хто відбув покарання і вийшов з пенітенціарних установ [3].

Ідеї українських ювеналістів XIX століття знайшли свій відбиток і в сучасних теоріях та практики протидії правопорушуваності неповнолітніх.

Список використаних джерел

1. Tomaschek E. Einige Bemerkungen über die Bestrafung der von Unmündigen oder von Kindern begangenen Verbrechen oder schweren Polizeiübertretungen / Eduard Tomaschek // Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit und politische Gesetzeskunde herausgegeben von D. Vincenz August Wagner. — 1841/1. — S. 323–353.

2. Богдановский А. Молодые преступники. Вопросы уголовного права и уголовной политики / А. Богдановский. — [2-е изд., испр. и доп.]. — СПб. : Тип. Моригеровского, 1871. — 311 с.
3. Кистяковский А. Ф. Молодые преступники и учреждения для их исправления / А. Ф. Кистяковский. — К. : Унив. Тип. И. И. Завадского, 1878. — 232 с.

ЦУШКО С. Є.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри історії держави і права

ДО ПИТАННЯ ГЕНЕЗИСУ СУДОВОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА В XVI СТ. НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

В історії становлення інституту судового представництва на українських землях в XVI ст. важливе місце займають Статути Великого князівства Литовського, хоча традиційно, судовий процес переважно спирався на норми звичаєвого права у ВКЛ. Так, згідно споконвічних традицій судочинства на українських землях в судовому процесі приймали участі обидві сторони — позивач і відповідач персонально. Ще з XV ст. законом передбачалась відповідальність відповідача за його необґрунтовану відсутність в суді. За Судебником Казимира IV сторона, яка не з'явилась на суд без поважних причин вважалась такою, що програла справу. Однак із розвитком права в Великому князівстві Литовському законодавець робить слушну поправку, згідно якої держава передбачала випадки, коли сторони в суді мали право висунути замість себе своїх представників. Це право ми можемо побачити в Статутах ВКЛ [1, с. 169]. Так наприклад, у III Статуті (1588 р.), у четвертому розділі «Про суди», в артикулі 23 зазначалось наступне: «Хто б через хворобу або через службу нашу земську за позовом до суду стати не міг, а також ті, хто би був позваний на роки судові перші і трапилася б йому хвороба або служба наша, або земська, або епідемія морова, з яких причин на ті два роки судові з'явитися не міг, тоді за таке нез'явлення платити штраф не повинен...» [2, с132–133]. Отже, в 23 артикулі Статуту 1588 р. ми не тільки бачимо перелік обставин, які вважалися за поважні причини відсутності відповідача на суді, а й бачимо згадку про право на представника в суді.

Обов'язки представника відповідача в суді фіксувались в артикулі 55 «Про заступництво в суді одного за іншого». Між іншим, там зазначалось наступне: «Теж уставуємо, ..., якби хто кого іншого в якійсь справі поточній або про будь-який вчинок і про виступ, окрім маєтку лежачого, про що в інших місцях [Статуту] є особлива наука, у будь-якому суді заступив, тоді той вже буде повинен сам, без жодних позв, на той же час за тією ж скаргою, від суду не йдучи, за нього відповідати і судитися, і

заступування іншим не має бути, як тільки особисто в суді, а не через листи і прокуратора. Але, коли заступник в якому виступі кого заступати буде, тоді вряд той,... має наказати зачитати ту позву, і ту справу, про яку йдеться, достатньо викласти. А коли вже заступник у всьому тому відповідача замінить і писар те запише, тоді відповідач або звинувачений від того звільняється, а позивач буде про те з тим заступником судитися і справи свої з ним вирішувати... А заступник не має ... [справу] відкладати і переносити, але повинен буде сам або, при собі маючи прокуратора, того ж часу скоро заступити, відповідати і до кінця судитися» [2, с. 162–163]. Зі змісту наведеного фрагменту ми бачимо, що уповноважений стороною представник мав права відстоювати інтереси сторони, надавати докази і свідчити від імені особи, яку він представляє самостійно чи за допомогою професійного адвоката — прокуратора. Цим же артикулом передбачалась ситуація хвороби представника, заявленого стороною в справі.

Враховуючи важливість інституту представництва у XVI ст., автори Статуту 1588 р., у 56 артикулі, детально регламентували процедуру оформлення представництва. Артикул має відповідну назву «Про доручення справи і надання повноважень іншим за себе в суді виступати» і містить наступні положення: «Уставуємо теж, де б хто за позвами не міг бути на суді, як за хворобою, так і за іншими якими причинами і потребами своїми, тоді прокуратора або уповноваженого свого має замість себе перед судом поставити, однак уповноважений або прокуратор інший і інакше призначений і в суді прийнятий бути не має, доки йому особисто не буде доручено справу чужу перед врядом будь-яким вести... і з того вряду він повинен випис із книг взяти....і за таким урядовим свідоцтвом можуть бути прокураторами і неосілі люди в цьому панстві, Великому князівстві Литовському. А хто б через хворобу свою або за віддаленістю доручення повноважень на вряді визнати не міг, така людина має уповноваженому своєму ведення справи доручити листом відкритим» [2, с. 163].

Оформлення доручення на ведення справи в суді як у ВКЛ, так і в Речі Посполитій не оформлювалось в нотаріальній конторі. У XVI ст. їх ще не існувало. Однак важливість такого оформлення була очевидною, що і обумовлювало необхідність офіційного, ретельного засвідчення доброї волі доручителя передати право на ведення справи в суді конкретній особі.

За відсутності універсальних правил оформлення, 56 артикул Статуту 1588 р. передбачав наступні варианти: «Пани-Рада, даючи листи такі уповноважуючі (доручні) тільки з печаткою своєю і з підписом руки своєї власної, а інші стани — також даючи листи свої з печаткою і з підписом руки своєї власної, і при своїй печатці ще з однією печаткою сторонньої особи, а хто писати не вміє, той при своїй печатці ще двох шляхтичів печатки в листі своєму уповноважуючому (доручному)

повинен мати, і в тому листі або випису врядовому виклавши справу, про яку йдеться, решту у позві вказати і про доручення на отримання зиску і виплату витрат додати; однак за таким неврядовим дорученням уповноважений має бути осілий у цьому панстві нашом...» [2, с. 163].

Про високий рівень правової культури на українських землях того часу може також свідчити артикул 57 Статуту ВКЛ 1588 р. «Хто б сам не міг або не вмів у суді виступати, і про надання прокуратора людям убогим». Цей артикул вибивається з розряду ординарних рішень феодальної держави XVI ст., руйнуючи стереотипи радянської історико-правової школи та демонструє значні досягненя в області розвитку судового представництва на українських землях.

Список використаних джерел

1. Ефремова Н. В. Судебное представительство по Статуту 1588 г. // Праблемы гісторыі дзяржавы і права Беларусі : матэрыялы міжнар. навук.-практ. канф., прысвечанай 90-годдзю з дня нараджэння І. А. Юхо. Мінск, 18–19 сак. 2011 г. — Мінск, 2011. — С.169–172.
2. Статути Великого князівства Литовського.: У 3 т. / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. — Одеса: «Юридична література», 2004. — Т. 3. Статут Великого князівства Литовського 1588 р. — Кн. 2. — 565с.

ЯНІ К. С.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри історії держави і права

ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ІДЕОЛОГІЯ ЗА ДОБИ ІВАНА ВИГОВСЬКОГО ЯК СКЛАДОВА СУСПІЛЬНОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ГЕТЬМАНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Наступник Б. Хмельницького — Іван Виговський — продовжував один із зовнішньополітичних аспектів політики Б. Хмельницького, спрямованої на пошук союзників у боротьбі проти потенційного ворога, яким у другій половині XVII ст. для значної частини українського суспільства була Московська держава. Він намагався розірвати васальні відносини з Москвою, уклавши 1658 р. Гадяцький договір, яким у межах Речі Посполитої було декларовано створення (Великого) князівства Руського.

У політичному аспекті за Гадяцьким трактатом козацька Україна як Руське князівство поверталася на правах чи то автономії, чи то федеративної частини до складу Речі Посполитої (держава трьох народів,

окрім поляків і литвинів — руських; таке об'єднання народів з одній державі називалося «союз»). Декларується, щоб ці народи «у межах своїх і свободах залишалися непорушені, як були перед війною, і за правами, описаними в радах, у судах і вільному виборі государів своїх та великих князів литовських та руських», кордони й волості тих народів мають бути непорушні. До того ж «вищезгадані народи мають залишатися доброю волею при своїх свободах, як одне тіло однієї і нероздільної Речі Посполитої без суперечок поміж себе щодо віри» [4, с. 167].

Руське князівство мало будуватися за зразком Великого князівства Литовського. Мали бути «спільна рада і спільні дії супроти кожного ворога, власна судова система, окрема для шляхти, визначалася урядова структура: канцлери, підканцлери, маршалки, підскарбії та ін. Поновлювався дореволюційний адміністративно-територіальний поділ. Цікавий пункт щодо князів: вони не повинні «захоплювати вищої прерогативи або першенства понад шляхетський стан». Встановлювався трибунал Великого князівства Руського в Житомирі, мав визначитися статус надвірних судів.

Безпосередньо князівство мав очолювати гетьман, котрий виступав також київським воєводою і першим сенатором. Гетьману в князівстві давалася «повна влада над усім лицарством, шляхтою, що є на Україні» з правом виключати із війська. Влада гетьмана була довічною, а вибори гетьмана не були вільними: після його смерті українські стани лише мали право обирати 4-х претендентів, з-поміж яких король призначав руського гетьмана. Утворювалася мала скарбниця Великого князівства Руського, куди збиралася б кварта на військо. Старости мусили жити у староствах. Усі маєтності та надання не могли бути нікому дані без «письмового дозволу його милості пана гетьмана запорозького» [3, с. 196]. Встановлювався термін: «український громадянин». Руське князівство цілковито позбавлялося такої важливої ознаки державного суверенітету, як право на відносини з іншими країнами. Збройні сили князівства мали складатися з 60 тис. і 10 тис. найманців. Все, що видавалося з королівської канцелярії й суперечило пактам, оголошувалося нечинним, при переговорах з Москвою мали враховуватися інтереси України.

У соціально-економічному аспекті угода передбачала поновлення форм феодального землеволодіння, визиску селян і міщан, які існували до 1648 р., повернення до маєтків панів. Козакам підтверджувалися всі права і «вольності». За клопотанням гетьмана, по 100 козаків із кожного полку могли одержати шляхетство. Самі ж козаки «як люди рицарські» звільнялися від сплати податків і виконання повинностей, одержували дозвіл на виробництво напоїв, підлягали лише гетьманській юрисдикції. Для карбування грошей із зображенням королівської особи дозволялося відкрити карбівництво.

У релігійно-культурній царині статті угоди визнавали свободу релігійного віросповідання (православного чи католицького) й

поновлювали права православної церкви на теренах українських земель (куди сягає «мова народу руського»). Щодо унії, то в одному примірникові угоди передбачалося її збереження, в іншому — вона підлягала ліквідації не лише в Україні, а й у Польщі та Литві. Дозволялося відкриття двох академій (з такими правами, як і краківська) та без обмежень — середніх шкіл «із вільним викладанням» та друкарень [5, с. 49].

Що стосується оцінки головного документу гетьманства І. Виговського — Гадяцького трактату, то тут серед вітчизняних істориків немає одностайності — від вкрай негативного (І. Крип'якевич, В. Смолій, В. Степанков) до цілком позитивного (М. Грушевський, В. Шевчук).

Перші вважають, що немає жодних підстав перебільшувати значення Гадяцької угоди як пам'ятки української (і польської) політичної думки. Її основні положення запізнилися щонайменше на 100 років. Можна було б говорити про їх прогресивне значення 1569 р. (під час укладення Люблінської унії), та й то за умови, коли б усі без винятку етнічно-українські землі об'єднувались в межах Руського (українського) князівства на чолі з українським князем, яке б на рівні (в політичному плані) та спільно з Польщею і Литвою створювало триєдину конфедеративну спілку. Гадяцька угода, на їхню думку, була величезним політичним кроком назад, і означала відхід від державної ідеї, сформульованої Б. Хмельницьким, і поверненням до ідеї автономізму 1648 р., перекреслюючи найголовніші національно-політичні й соціально-економічні завоювання першого періоду національної революції.

Зрештою, реально піднята І. Виговським ідея реалізації українського суверенітету через створення Козацької держави з фактично монархічною формою правління ще довго, принаймні до початку XVIII ст., залишалася актуальною в теорії та практиці українського державотворення та в суспільній правосвідомості.

Список використаних джерел

1. Апанович О. Про козацькі часи на Україні / Апанович О. — К. : Глобус, 1991. — 476 с.
2. Василенко М. Збірка матеріалів до історії Лівобережної України та українського права XVII — XVIII в.в. / Василенко М. — К., 1921. — 566 с.
3. Пасічник М. Гетьман України Іван Виговський / М. Пасічник. — Львів, 2006. — 340 с.
4. Терлюк І. Я. Політико-правова доктрина козацького державотворення: нарис історії української державної ідеї / І. Я. Терлюк, І. М. Флис. — Львів; Вид-во Тараса Сороки, 2008. — 300 с.
5. Шевчук В. Суспільно-політична думка в Україні в другій половині XVII — на початку (до 1710 р.) XVIII століття / В. Шевчук // Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9-ти т. — К.: Дніпро, 2001. — Т. III. Книга перша (Третя чверть XVII ст.). — С. 7–172.

Розділ IV

ПОЛІТИЧНІ ТА СОЦІОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

КОРМИЧ Л. І.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри соціальних теорій, доктор історичних наук, професор

ОСНОВНІ ПАРАМЕТРИ ОЦІНКИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ УКРАЇНИ

Європейський вибір сучасної України втілюється в конкретні євроінтеграційні стратегії. Оцінити їх ефективність та доцільність можна за різними параметрами.

Перш за все, має бути проаналізована відповідність правовому полю, створеному національним законодавством та імплементованими в нього міжнародно-правовими нормами.

З цієї точки зору слід зазначити, що політичні процеси, орієнтовані на реалізацію обраного Україною європейського вектору розвитку, спираються на достатньо широку правову базу. Починаючи з Декларації про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. та Конституції України від 28.06.1996 р. формувався основний стратегічний напрямок європейського вибору України, як правової демократичної соціальної держави, яка забезпечує національні інтереси шляхом мирного взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства.

Протягом всіх років незалежного існування розроблялись та приймались Закони, Концепції, Програми стосовно засад внутрішньої та зовнішньої політики, які підтверджували євроінтеграційне спрямування розвитку України.

Нарешті, узагальненим актом в цьому аспекті стала Угода про асоціацію між Україною та ЄС, ратифікована Верховною Радою України 16.09.2014 р. Законодавчий орган прийняв низку законів, необхідних для виконання умов впровадження цієї угоди. Незважаючи на певні проблеми, які виникли в зв'язку з негативними результатами консультативного референдуму в Нідерландах в квітні 2016 року, це жодним чином не впливає на можливості України виконувати визначені стратегічні завдання щодо євроінтеграції і не змінює вектор розвитку.

Друга група параметрів оцінки процесу євроінтеграції України пов'язана з усвідомленням потреб такої інтеграції суспільством.

Піком демонстрації євроінтеграційних прагнень народу України стала «Революція гідності» на рубежі 2013–2014 років, яка наочно підтвердила переконання більшості соціуму в тому, що перспективи розвитку держави мають бути пов'язані саме з включенням до європейського цивілізаційного простору та входженням у європейські структури, передусім, Європейського Союзу.

Більшість інститутів громадянського суспільства своїми діями підтверджують налаштованість на реалізацію європейських стратегій, активізують участь громадян в цих процесах. Бо для громадян такий шлях розглядається як перспектива просування до більш високих стандартів рівня та якості життя.

Більше питань виникає щодо свідомої підтримки даного курсу з боку частини правлячої еліти. Особливо це стосується тих представників еліти, чиї бізнес інтереси тісно пов'язані Російською Федерацією. Санкції, заборони, обмеження, введені внаслідок агресії РФ, безумовно, зменшують їх фінансові прибутки. Прозорі правила ведення цивілізованого бізнесу в європейських країнах обмежують можливості отримувати надприбутки, зловживаючи владою та незаконно використовуючи державні ресурси. Тож зрозуміло їх бажання затягувати процеси євроінтеграції. Маючи широкі владні та матеріальні можливості впливу на прийняття рішень та їх виконання вони далеко не у всьому виступають прибічниками євроінтеграційних стратегій, стримуючи проведення необхідних для цього реформ. Тому таку альтернативну позицію слід враховувати в процесі євроінтеграції України.

Ще одна група критеріїв оцінки результативності європейських стратегій пов'язана з аналізом не лише людських, а і матеріально-фінансових ресурсів країни. Обтяжуючим фактором виступає сьогодні необхідність великих витрат, обумовлених анексією Криму Російською Федерацією в березні 2014 року і провокованими нею військовими діями на Сході України, значною кількістю внутрішньо переміщених осіб, руйнацією інфраструктури та економічного потенціалу частини регіонів держави.

Все це, безумовно, зменшує внутрішні економічні можливості виконання багатьох умов просування в європейському напрямку.

Залучення ж для реалізації таких цілей зовнішніх коштів несе в собі як позитивні можливості так і негативні наслідки. Бо це і збільшення державного боргу, за будь якої реструктуризації його. Розтягування у часі і просторі не знімає потреби остаточного вирішення питання. Крім того, внутрішньополітичні конфлікти, що існують в самому українському суспільстві та особливо на його владному рівні, створюють ситуацію певних розчарувань і деякої недовіри з боку наших європейських партнерів, стримуючи інвестиційні можливості тощо.

Зовнішньополітичні чинники визначаються також рядом складних ситуацій, які виникли в самому європейському співтоваристві і пов'язані

з великою кількістю мігрантів з країн, де йдуть війни, зокрема, із Сирії; з посиленням міжнародного тероризму, з настроями «євроскептиків» в ряді держав, наприклад у Великій Британії тощо. Це, безумовно, створює певні додаткові проблеми у ставленні до України, але не змінює головного: бажання бачити Україну частиною об'єднаної Європи та долучатись до підтримки нашої держави на шляху євроінтеграції.

Таким чином, можна констатувати, що існує чимало як об'єктивних так і суб'єктивних стримуючих факторів реалізації Україною євроінтеграційних стратегій, що не дозволяє говорити про короткі терміни їх впровадження в життя. Однак, разом з тим, очевидно, що загальний курс на євроінтеграцію, свідомо обраний самою Україною, підтримуваний європейськими державами та іншими нашими міжнародними партнерами, має цілком достатню базу для успішної реалізації.

ВІТМАН К. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доктор політичних наук, професор

ГЛОКАЛІЗАЦІЯ ЯК ГЛОБАЛЬНА МОДЕЛЬ СУЧАСНИХ ЕТНОПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Глокалізація як глобальна модель сучасних етнополітичних процесів наразі активно розробляється та використовується етнополітичною наукою. Так, О. Маруховська-Картунова у своїх етнокофліктологічних дослідженнях доводить, що глокалізація супроводжується хаотичними проявами і явищами, які вкрай негативно позначаються на сфері етнонаціональних відносин, стаючи каталізаторами етноконфліктів [4]. Глокалізація як глобальна модель дозволяє вивчити більшість етнополітичних проблем під якісно новим кутом зору, що допомагає виявити їх глибинні причини та чинники, а отже, напрацювати більш ефективні механізми розв'язання.

Підходи до глокалізації в науці суттєво різняться, що ускладнює розуміння та вивчення явища. Адже глокалізація є поєднанням, на перший погляд, непоєднуваних тенденцій — глобалізації та локалізації. Погодьмося, що для етнополітолога подібна діалектика не повинна становити труднощів, адже для більшості етнополітичних процесів притаманні взаємосупроводжуваність, взаємоперехід та діалектична взаємодія. Наприклад, етнополітична інтеграція та дезінтеграція; толерантність та ксенофобія; консолідація та сепаратизація. Ці явища найчастіше є невід'ємними складовими одного етнополітичного процесу, перетікаючи одне в одне.

Що ж стосується глокалізації (термін утворився від поєднання globalization + localization = glocalization), то в науці не спостерігається повної єдності у визначенні цього явища, що дає можливість окреслити наступні підходи. Перший визначає глокалізацію як процес глобалізації локального та локалізації глобального. Так, Н. Аберкромбі стверджує, що це явище відображає ідею напруженості між локальною та глобальною культурами [1]. Глокалізація безпосередньо як поняття була запозичена з маркетингових стратегій глобальних компаній, що намагалися задовольнити місцеві смаки і тому модифікували продукцію залежно від того, на який локальний ринок вона надходить. Іноді термін «глокалізація» використовується для позначення глобальної локалізації — глобального світогляду та культури пристосованих до локальних умов.

Вперше теорія глокалізації була запропонована британським соціологом Р. Робертсоном і пояснювала вона діалектичну взаємодію між гомогенізацією, якою характеризується глобалізація, та індігенізацією — перемогою традиційного, локального над глобальним [5]. Р. Робертсон стверджував, що глобальні та локальні тенденції в загальному підсумку взаємодоповнювані і взаємопроникають одна в одну, хоча в окремих випадках можуть навіть протидіяти одна одній. Таким чином другий підхід не розглядає глобалізацію локального та локалізацію глобального як окремі тенденції сучасного розвитку. Глокалізація в його межах постає процесом соціального, політичного, культурного розвитку, що характеризується взаємодією протилежних тенденцій.

Спрощено глокалізація — це продовження глобалізації, що супроводжується збереженням, посиленням регіональних тенденцій. Але якщо в межах глобалізації як моделі глобального розвитку — тенденції регіоналізації, локалізації вважаються здебільшого негативним наслідком чи побічним ефектом, то в межах глокалізації — рівноправною складовою процесу. Глокалізація вивчає глобалізацію як низхідний потік, а локалізацію як висхідний потік. Хоча обидва є протидіючими за своїм характером, однак можуть комбінуватися, започатковуючи нові процеси, в тому числі етнополітичні.

Глобалізація як всезагальна гомогенізація світу, зникнення етнічних відмінностей довела свою недієвість та неспроможність пояснити дію і значення багатьох локальних чинників. Адже замість злиття та уніфікації спостерігається підвищення інтересу до локальних відмінностей, традицій, зростання націоналістичних настроїв, сепаратистських тенденцій. Глокалізація як загальна модель розвитку враховує дію цих чинників і набагато краще пояснює їх вплив на етнополітичну сферу. Н. Кожевніков та Н. Пашкевич підкреслюють, що природні процеси розвитку рухаються в обидва боки: глобальності та локальності, тому глокалізація призводить до того, що глобальність постає не одновимірним простором, а транслокальністю, новим виміром зближення полюсів глобальності та локальності [2]. Для етноспільнот це означає — пошук

оригінальних відмінностей, нових механізмів та шляхів підкреслення власної ідентичності та виключності на глобальному рівні, з одного боку, а з іншого боку, — пристосування, відтворення елементів загального в конкретних культурах.

У цьому контексті слід згадати, що поряд з поняттям глокалізації для відображення специфіки та складності процесів, що характеризують сучасну глобальність у її локальних проявах, дослідники виокремлюють також цілу низку суміжних понять — регіоналізацію, партикуляризм, традиціоналізм, гібридизацію, фрагментацію, фрагмеграцію (поєднання інтеграції з фрагментацією) [6]. Всі ці процеси можуть бути охарактеризовані як прояви глокалізації на різних рівнях та в різних куточках світу, її форми. Так, наприклад, гібридизація вважається найпоширенішим видом глокалізації в сучасному світі, одним з механізмів поєднання глобального та локального. Під час гібридизації глобальні процеси адаптуються до соціальної, політичної, етнокультурної систем та їх інститутів.

Розглядати глокалізацію як модель взаємодії культурних середовищ можна на рівні Європейського Союзу. Глокалізаційну модель можна представити як багаторівневу взаємодію, інтеракцію національного, загальноєвропейського, глобального культурних середовищ та привнесених культурних, релігійних та інших традицій мігрантами. Наслідком цієї взаємодії постає унікальне етнокультурне середовище, що має спільні риси, спільні етнополітичні проблеми і виклики, в цілому характерні для ЄС, однак з яскраво вираженими відмінними регіональними рисами. Цю глокалізаційну модель етнокультурного середовища Європейського Союзу також можна охарактеризувати як багаторівневу, оскільки вона певною мірою корелює з множинністю ідентичностей — загальноєвропейської, національної, етнічної та інших.

Міграційна криза призвела до трансформації глокалізаційної моделі етнокультурного середовища ЄС, що дестабілізує етнополітичну систему наддержавного утворення та загрожує збереженню його цілісності. Не випадково, дослідники глокалізації вказують, що всі етапи і напрямки трансформації повинні містити інституціоналізовані механізми зворотного зв'язку [3], що дозволять коректувати подальший вектор розвитку моделі глокалізації. На думку Н. Кожевникова та Н. Пашкевича, глокалізація повинна рухатися до формування цілісних, багаторівневих, взаємодоповнюваних і стабільних систем. Для цього вони радять забезпечити управління хаотичними тенденціями в політиці, в тому числі міграційній, в культурі та інших сферах, що дозволить цим системам (моделям) знайти найоптимальніші шляхи до нових стабільних станів та оптимальних структур. Наразі в ЄС спостерігається тимчасова стабілізація глокалізаційної моделі етнокультурного середовища, в першу чергу, за рахунок протестної активності, суспільних настроїв, тобто неінстуціоналізованих каналів зворотного зв'язку.

Список використаних джерел

1. Аберкромби Н. Глокализация / Аберкромби Н., Хилл С. Тернер Б. / Социологический словарь. — М: Экономика, 2004. — С. 175.
2. Кожевников Н., Пашкевич Н. Глокализация: концепции, характерные черты, практические аспекты / Н. Кожевников, Н. Пашкевич // Вестник Северо-Восточного федерального университета им. М. К. Аммосова. — 2005. — № 3. — Т.2. — С. 111.
3. Кожевников Н., Пашкевич Н. Цит. праця. — С.112.
4. Маруховська-Картунова О. Еволюція та сутність етноклановых режимів: етноконфіктний вимір / О. Маруховська-Картунова // Наукові записка НаУКМА. — Том 173 Політичні науки. — Київ, 2015. — С. 62.
5. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture (Theory, Culture & Society Series) / R. Robertson / SAGE Publications, 1992. — P.67.
6. Хан Е. Сущность и социальные функции теории глокализации / Е. Хан // Философия. Политика. Культура. — М.: Прогресс-Традиция, 2011. — С. 109.

ЯКОВЛЕВ Д. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доктор політичних наук, професор

СОЦІОЛОГІЧНІ ДИЛЕМИ ТЕОРІЇ ПОЛІТИЧНОГО ВИБОРУ

Теорія політичного вибору — це одна із моделей прийняття раціональних політичних рішень у умовах нестабільності, кризи, перехідного періоду. Тобто, коли «застарілі» мета-наративи та системи обґрунтувань прийняття рішення вже не діють, а «нові» іще не сформовано, або вони не є усталеними. У теорії політичного вибору поєднуються макросоціологічні підходи, які зосереджуються на дослідженні суспільства, соціальних систем і великих соціальних груп та мікросоціологія з її традиційною увагою до повсякденності, поведінки та взаємодії face-to-face. «Ситуація вибору», як центральне поняття теорії розуміється як пошук та визначення оптимального варіанту з-поміж наявних альтернатив. У ситуації вибору перетинаються соціальне та індивідуальне, дія та структура, знання та досвід.

Вибір — це складова щоденної, рутинної діяльності індивідів. У цьому сенсі, політика, економіка, культура, наука, освіта — усе це результат індивідуального та колективного (суспільного, публічного) вибору. При цьому, вибір — це і складова, і результат соціальних відносин, він обумовлений соціально; актор вибору не може вийти за межі соціального простору, ані у альтернативах, ані у самому рішенні та його реалізації.

У традиційному суспільстві вибір був привілеєм еліт, царів та героїв. Вибір — *героїчний акт,* дія всупереч встановленим нормам та традиціям,

на яку здатні далеко не усі. Навпаки, у добу модерну вибір стає звичайним явищем: індивіди обирають з певних альтернатив щодня, якщо не щохвилини. Модернізація утворила суспільство, в якому споживач щодня обирає товари у супермаркеті, глядач обирає телевізійні канали, виборець обирає політиків, а бюрократ — напрямок політики (Policy). Вибір перетворюється на рутинну справу з визначеною послідовністю кроків: проблемна ситуація — формулювання альтернатив — вибір однієї з них — рішення.

Політичний вибір потребує соціологічної моделі аналізу, яка, у свою чергу, передбачає відповідну наукову картину світу. Дослідник, формуючи власну дослідницьку програму оперує альтернативними підходами, що пропонуються наявними соціологічними парадигмами. До соціологічних дилем політичного вибору, без вирішення яких неможливий їх подальший аналіз, відносяться:

– індивідуалізм v. колективізм. Вибір між індивідуалізмом та колективізмом є продовженням дискусій між атомістами й холістами, ліберальними мислителями та комунітаристами. Одиницею аналізу ситуації вибору може бути індивід або група, від цього залежать подальші кроки;

– структура v. дія. Вибір між структурними та інтерпретативними парадигмами. Цей вибір передбачає постановку у центр дослідницької програми соціальної структури або соціальної дії;

– ієрархія v. мережа. Для політичного вибору сучасності вкрай важливим стає розуміння політичної організації. Фактично, ми спостерігаємо перехід від ієрархічної до мережевої організації політичного поля, що позначається на політичному виборі;

– конфлікт v. стабільність. В історії філософської та соціологічної думки перетинаються підходи, що зосереджуються на засобах забезпечення миру та стабільності (передусім для правителів) та критичне бачення соціального світу з наголосом на неминучих конфліктах. До представників другого підходу належать Макіавеллі та Гоббс, Маркс та Ніцше;

– раціональність v. ірраціональність. У сучасних пізнавальних умовах переосмислюється і зазнає критики віра у всевладдя людського розуму, занепад «духу Просвіти», що у свій час забезпечив теоретичне обґрунтування пріоритету економічної цілераціональності. Представники теорії раціонального вибору вважають, що раціональний політичний вибір передбачає формулювання мети суспільного розвитку, пошук найбільш ефективних засобів її досягнення, калькуляцію витрат та вигід від реалізації певної стратегії, врахування поведінки інших акторів та оцінювання ситуації в цілому.

Варто наголосити, що дослідження політичного вибору передбачає вирішення однієї із головних соціологічних дилем: перетворення дій індивідуальних акторів щодо реалізації приватних інтересів на раціональну колективну дію, спрямовану на служіння суспільному благу. Відповідно до класичної економічної теорії саме у цьому процесі має

з'явитись відома «невидима рука ринку». Сучасна соціологічна теорія враховує обмеженість положень раціонального вибору, які ґрунтуються на моделі егоїстичного максимізатора вигоди — Homo ekonomicus та включає етику, мораль та культуру до поля своїх досліджень ефективності політичних та економічних інституцій.

Що означає теорія політичного вибору як метод пізнання та засіб перетворень для сучасного українського суспільства в умовах чергових версій конституційних та інституційних реформ? Передусім, використання теорії політичного вибору в якості методології реформування. «Втеча від вибору» має набагато гірші наслідки, аніж здійснення вибору. Останнє передбачає формулювання альтернатив, вибір однієї із них та її реалізацію.

Таким чином, без вирішення соціологічних дилем між структурою та дією, мережею та ієрархією, індивідуалізмом та колективізмом, конфліктом та стабільністю неможливо побудувати модель політичного вибору сучасного українського суспільства. А отже — і визначити напрямки його реформування. Без знання соціологічних моделей та розуміння соціального фундаменту реформ прихильникам демократичного переходу залишається лише апелювати до успішного досвіду інших країн.

ПОЛЬОВИЙ М. А.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри соціальних теорій, доктор політичних наук

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ НЕЙРОМЕРЕЖЕВОГО МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Сучасна політична реальність майже на будь-якому рівні характеризується надзвичайною складністю. Міжнародні відносини також характеризуються значною складністю як через якісний склад учасників, так і через багатошаровість відносин та чинників, що на них впливають. Вочевидь, весь комплекс міжнародних відносин може розглядатися як утворення, що має певну політичну структуру, в якій протікають певні, політичні за своєю сутністю, процеси. Важливим кроком на шляху більш глибокого розуміння цієї структури та властивих їй політичних процесів уявляється побудова та подальший аналіз імітаційних моделей цих процесів.

Завданням даної роботи є розгляд можливостей та обмежень у синергетичному трактуванні процесів, що протікають у рамках міжнародного співробітництва, за допомогою апарату побудови штучних нейронних мереж.

На нашу думку, може бути проведена аналогія між функціонуванням штучних нейромереж та процесом функціонування системи міжнародно-політичних відносин. І в роботі нейромережі, і в процесі функціонування системи міжнародних відносин можна спостерігати агрегування дії безлічі мікрочиників, вплив яких результується у «підсвідомому» виборі певного тренду, який уособлювали ці мікрочинники. Можна також спостерігати ситуацію, коли точність результуючої інформації корелює з кількістю одночасно оброблюваних одиниць інформації. Для системи міжнародних відносин ця точність нелінійно пов'язана з кількістю джерел висхідної інформації — отже, с кількістю джерел інформування осіб, що приймають рішення. Для звичайних нейронних мереж аналогом виступає кількість задіяних нейронів у шарі. Характерним також і для нейромережі, і для системи міжнародних відносин є одночасна обробка усієї інформації про процес або об'єкт. Для нейромережі, так само як і для будь- якої системи характерно, що механічне збільшення числа одночасно оброблюваних одиниць інформації може приводити, поряд з підвищенням імовірності досягнення найкращого результату агрегування, до одночасного підвищення імовірності отримання правдоподібних, але невірних результатів та відповідних рішень.

Виходячи із зазначених вище засад, стає можливою побудова такої моделі процесів функціонування міжнародного співробітництва, яка фактично є моделлю синергетичного функціонування задіяних у цьому співробітництві політичних інститутів. Наскільки нам відомо, це перша спроба використання теорії побудови штучних нейронних мереж у моделюванні функціонування міжнародного співробітництва.

Розглянемо основні риси даної моделі. Багато в чому вони базуються на розроблені нами раніше базовій нейромережевій моделі політичної системи. Отже, нейромережева модель процесів функціонування міжнародного співробітництва складається з кількох шарів штучних нейронів («елемент нейромережі» — ЕНМ).

Кожен ЕНМ представляє в моделі одного актора взаємодії. У даному варіанті моделі ми намагаємось врахувати усі види ЕНМ. Життєвим аналогом ЕНМ має виступати як певна політична чи суспільна інституція, так і окремий індивід. На нашу думку, в ідеальному варіанті всі ЕНМ у моделі повинні представляти тільки індивідів, оскільки будь-яка суспільна інституція так чи інакше є проявом діяльності окремих людей. Усі ЕНМ у моделі рівнозначні та характеризуються однаковими функціями отримання, перетворення та агрегування вхідної інформації, але деякі з цих ЕНМ включені у різні шари нейромережі.

Структура моделі формується таким чином, щоб імітувати процес функціонування міжнародного співробітництва з урахуванням висловлених вище гіпотез про характеристики цього процесу.

Модель складають кілька блоків, кожен з яких містить один шар ЕНМ. Функціонування моделі виражається у почерговому включенні

кожного з цих блоків, переробці ним певної вхідної інформації та передавання її агрегованої частини наступному блокові.

Важливим припущенням уявляється те, що стосується поки що метафоричного розуміння нейромережевого підходу до системи міжнародних відносин та має знайти своє місце у подальшій розробці моделі: якщо представляти процес функціонування будь-якої системи процесом діяльності відповідної нейромережі, є підстави очікувати, що в кожному конкретному історико-географічному випадку ця нейромережа вже є оптимізованою під наявну конкретну ситуацію міжнародно-політичного життя. Ця стихійна або синергетична оптимізація виглядає на зразок того, як вже у давні часи людські шляхи та розселення стихійно оптимізувалися під природні умови. Нажаль, конкретні засоби оптимізації цієї системи поки що залишаються невідомими. Ми припускаємо, що оптимізованою є нейронна система усього процесу існування людини (а не тільки його політичної складової) та одним з головних критеріїв його оптимізації має виступати комфортність — тобто такий підхід до організації життя та взаємовідносин, який має доставляти перш за все максимум зручності існування людини.

Отже, нами розглянуто деякі риси штучних нейронних мереж, що роблять їх подібними до біо-соціальних та політичних об'єктів, що, у свою чергу, дозволяє сподіватися на наявність можливості побудови аналогових імітаційних нейромережевих моделей різноманітних процесів міжнародної взаємодії. Проблемами подальших досліджень уявляються дослідження з більш детальної верифікації моделі на матеріалі окремих аспектів та напрямків міжнародної взаємодії, побудови різноманітних її варіантів щодо різних аспектів взаємодії, та пошук інших сфер застосування методів нейромережевого моделювання у політичних дослідженнях.

СУШКО А. І.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри соціальних теорій, кандидат історичних наук

СТАНОВЛЕННЯ МІЖКУЛЬТУРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНА — КЕНІЯ: ПІДХОДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

На сучасному етапі розвитку людства необхідність пошуку шляхів взаєморозуміння між народами в умовах культурного розмаїття стає в центрі уваги як державних діячів, громадськості, так і фахового інтересу науковців. Проблема поєднання цінностей і способу життя, світоглядних позицій народів України та Кенії дозволяє більш цілеспрямовано

здійснити принципи суверенітету та незалежності держав, поважати права і свободи людини.

На експертному рівні існує розуміння перспективності форсування розвитку взаємовідносин з країнами Африки як у соціально-економічній, так і культурній сферах. І, тому, існує вірогідність їхнього нормативного оформлення в найближчій перспективі [1].

Ґрунтовних наукових праць щодо співробітництва України з африканськими державами, в тому числі і з Кенією в період їх виходу на міжнародну арену і трансформації соціально-економічного устрою, відсутні.

Мета дослідження: показати процес становлення взаємовигідних зв'язків України з державою Кенія в контексті сучасних модернізацій них процесів.

Проблемність розуміння з боку представників європейської культури, цінностей та традицій інших культур в умовах глобалізації стає менш проблемною, але не зникає. Так, вже у минулому стан культурного шоку, який був характерний в період Великих географічних відкриттів. В більшості випадків є розуміння мультикультурності частиною колективної свідомості постмодерну, але, звичайно, проблема сприйняття «іншого» залишається не вирішеною і в XXI столітті. Більш того, частина науковців підкреслює, що на зміну конфліктам епохи індустріального суспільства приходять міжкультурні конфлікти, які стають основою для нових проблем людства. Тому реалізація взаємовигідних контактів держав і народів, в тому числі і таких, на перший погляд різних, як Україна і Кенія, дозволяє більш цілеспрямовано формувати і певну систему цінностей і нових зразків поведінки на різних рівнях від особистісного до державного. Враховуючи особливості мультикультурного, полі етнічного і українського, і кенійського суспільств, слід наголошувати на історичних обставинах їх формування, що не дозволяє остаточно ліквідувати відчуття незахищеності та комплекс меншовартості. Подібна ситуація залишається фактором формування різних соціально-культурних стереотипів і комплексів.

Більшість дослідників підкреслюють, що в сучасних умовах формування національних пріоритетів країн глобалізаційного світу стає економіка, заснована на знаннях, а інноваційні технології — це найбільш ефективних інструмент, здатний забезпечити стійке зростання в соціально-економічній сфері. Більш того, без цих факторів проблемним стає й існування незалежних держав. Тому зрозуміло, що і в Україні, і в Кенії сформовано концепції, плани дій і стратегії, спрямовані на розвиток культури, освіти і технології, які розраховані на перспективу.

У сфері культури є подібність вирішення багатьох проблем, зокрема в процесі подолання масової не писемності. В 60-х роках XX століття перший президент Кенії Д. Кеніата започаткував процес становлення нової державності, що спирається на традиційні цінності. Важливою

складовою цієї програми дій стала побудова шкіл у найбільш депресивних регіонах зусиллями місцевої громади (школи харамбеє) [].

В подальшому ці проекти зазнали модифікації і в 2008 році було прийнято програму розвитку країни на період 2008–2030 роки (Кенія Візіон 2030). Мета: побудова промислово-розвинутої країни з високим рівня життя. В цьому контексті слід відзначити реформування шкільної освіти на засадах комп'ютеризації і формування нового покоління людей, підготовлених для життєдіяльності в інформаційному суспільстві. Документ передбачає розробку комплексу заходів, спрямованих на стимуляцію використання сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій в науково-дослідницьких центрах, університетах та комерційних структурах [3]. Найбільш амбіційною стала розробка проекту побудови сучасного високотехнологічного інноваційного комплексу — технопарк Konza Techno City неподалік від Найробі, який отримав назву «Силіконова савана», за аналогією з відомою «Силіконовою долиною» в США.

Досвід України в підготовці спеціалістів даної сфери, проведення спільних семінарів, консультацій фахівців та інших заходів посприяє налагодженню взаємовигідних зв'язків, зміцненню контактів на всіх рівнях.

У перспективі для сприяння розширення співробітництва, впровадженню стандартів взаємодії у всіх сферах суспільного життя наші держави зможуть більш активно взаємодіяти з громадянським суспільством, яке стане і співреалізатором заходів у культурно-освітній сфері, а головне здійснювати контроль за діяльністю держави в цій галузі. Також держави повинні більш ефективно використовувати ЗМІ для поширення інформації про культуру народів наших країн та надавати підтримку засобам масової комунікації необхідним для розширення контактів, оприлюднення спільних заходів і особливо пр. реалізації успішних проектів. Однак, при цьому, слід звернути уваги на те, що засоби масової комунікації можуть слугувати і джерелом некоректності, пропаганди не толерантного ставлення до народів України та Кенії та їх представників.

Одним з перспективних шляхів більш тісної взаємодії нашої країни з Кенією є співпраця СОТ у рамках групи RAM'S. Йде процес узгодження позицій, особливо під час роботи 10-ї конференції міністрів СОТ (2015 рік) у Найробі. Таму було прийнято новий порядок денний СОТ, відповідно закріплений Пакетом Найробі.

Таким чином, інтерес України до співпраці з Кенією поступово набуває нових обрисів. Налагодження зв'язків в різних сферах, в тому числі культури міждержавного співробітництва стає більш плідним, але ще не має достатнього нормативно-правового оформлення. Досить мало про зміни у соціально-культурній сфері Кенії знає більшість українського суспільства, в тому числі і політичних діячів.

Список використаних джерел

1. Щорічне послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2015 році. К., 2015.
2. Енциклопедія Африки: Том II. Москва, 2010.
3. Kenya Vision 2030. Nairobi, January 2007, p.20// Ministry of State for Planning and National Development and Vision 2030 — http:// www.planing.go.ke/

ПЕХНИК А. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри соціальних теорій, кандидат політичних наук

ГОЛОВНІ АСПЕКТИ НОРДИЧНОЇ МОДЕЛІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

1. Нордична модель описує соціально-економічний устрій північноєвропейських (скандинавських) країн — Норвегії, Ісландії, Швеції, Данії та Фінляндії. Висока економічна ефективність і стабільність, правильний розподіл доходів та високі показники соціальної рівності в цих країнах засвідчені в численних крос-національних дослідженнях [2].

2. До найбільш принципових ознак цієї моделі відносять:

• систему державного забезпечення, яка передбачає значну державну підтримку та послуги, як-от безкоштовну освіту, всеохопну систему охорони здоров'я та державну пенсійну систему, за рахунок високих податків на доходи;

• значне інвестування в розвиток людського капіталу, що охоплює догляд за дітьми, систему освіти, науки, дослідження та розробки;

• систему інституцій, які регулюють ринок праці, зокрема, тісну співпрацю профспілок та асоціацій роботодавців, координування заробітної плати та відносно щедрі дотації по безробіттю;

• високі показники гендерної рівності, значне залучення жінок до ринку праці та в політику [1, с. 50].

Що стосується головного напрямку гендерної політики, спільного для всіх скандинавських країн, то він був сформульований в розробленому в 1997 році в проекті «Розвиток і апробування нових методів політичного та адміністративного впровадження гендерної рівності в громадський сектор». Насамперед, це економічна незалежність і гендерна рівність на ринку праці. Як відомо, основні умови рівності чоловіків і жінок полягають у праві і можливості самостійно заробляти гроші і бути економічно незалежними. Тим не менш, в країнах Скандинавії в цьому відношенні існують значні відмінності між чоловіками і жінками. Певна кількість жінок все ще перебуває в економічній залежності від

своїх чоловіків, незважаючи на те, що близько 80 % жінок мають роботу поза домом. Законодавство країн даного регіону декларує принцип, згідно з яким стать працівника жодним чином не повинна визначати рівень оплати його праці.

Важливим напрямком є досягнення гендерної рівності у сфері політики. У скандинавських країнах досить велика кількість жінок є членами парламентів і входить до складу інших політичних структур.

Важливого значення набувають дослідницькі проекти, що стосуються гендерної проблематики, і це є необхідним для розробки методів більш ефективного просування гендерної рівності. Скандинавська Рада Міністрів підтримує жіночі та гендерні дослідження, що проводяться в Скандинавському Інституті жіночих та гендерних Досліджень, заснованому в 1995 році. У рамках даної течії розвивається, також один з нових напрямків в дослідницькій області — чоловіки і рівність, визначення ролі чоловіків в суспільному житті, проблема чоловіків і насильства, батьківства та сексуальності. З часом, була розроблена програма «Чоловіки і рівність», в якій основний акцент робиться на необхідності розвитку так званих «чоловічих досліджень».

Незважаючи на розроблений спільний проект скандинавської моделі гендерної рівності, втілення його в життя, реалізація цілей і завдань програми щодо взаємодії мають у кожній з країн Скандинавії свої відмінні риси.

В цілому, скандинавська модель гендерної рівності виходить з визнання того, що чоловіки і жінки повинні мати рівні права, обов'язки та можливості в усіх основних сферах життєдіяльності. Відповідно до цього, були визначені і основні цілі політики, спрямованої на досягнення гендерної рівності:

1. Політика повинна мати своїм результатом подальший розвиток загальної скандинавської платформи з питань гендерної рівності в контексті більш широкої моделі європейського та міжнародного співробітництва;

2. Політика повинна сприяти розробці своїх національних заходів, і це сприятиме посиленню і підвищенню їх ефективності;

3. Належна увага повинна приділятися будь-яким аспектам гендерної рівності, які, в свою чергу, повинні відповідати діяльності, здійснюваної під егідою Скандинавської Ради Міністрів.

Список використаних джерел

1. Андерсен А. Досвід скандинавських країн у законодавчому закріпленні рівності політичних прав жінок і чоловіків / А. Андерсен // Перспективи паритетної демократії у політично-правовому полі України: Зб. наук. статей. — Харків, 1997. — С.49–55.
2. Марценюк Т., Бурейчак Т. Скандинавська утопія? Гендерна рівність і трудові vs. репродуктивні ресурси у Швеції / Т. Марценюк, Т. Бурейчак // Журнал соціальної критики «Спільне». — 2013. — № 6.

ЯЦЕНКО М. А.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри соціальних теорій, кандидат соціологічних наук

РІВНІ НАКОПИЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

Категорія «соціальний капітал» є відносно молодою, яка з'явилась близько ста років тому. У 1916 році його ввів Лід Джадсон Ханіфан. Ханіфан дійшов висновку про необхідність виховання доброї волі, братерства, симпатії один до одного і вміння налагоджувати соціальні відносини між людьми, які утворюють соціальну одиницю.

У 60–80-ті роках XX століття почалися активні спроби розвитку теорії соціального капіталу як самостійного наукового напрямку. Значний внесок у розвиток теорії соціального капіталу зробили П. Бурд'є, Дж. Коулман, Р. Патнем.

П'єр Бурд'є розуміє під соціальним капіталом «ресурси, які засновані на родинних відносинах та відносинах у групі членства» [1,.26].

Джеймс Коулман використовував розширену трактовку соціального капіталу. Він вважав, що соціальний капітал — це потенціал взаємної довіри і взаємодопомоги, який формується цілераціонально у міжособистісних відносинах: зобов'язання і очікування, інформаційні канали і соціальні норми [2].

Р. Патнем здійснював аналіз соціального капіталу на рівні соціальної групи і громадянського суспільства в цілому. Він довів, що рішення соціальних проблем суспільства прямо пов'язано з ресурсами соціального капіталу. Але використання цих ресурсів базується на вмінні вимірювати соціальний капітал на макро- і мезорівнях, а також спроможності оцінити різні види соціального капіталу.

Вважається, що соціальний капітал необхідно розглядати у розрізі його рівнів. В залежності від рівня, на якому накопичується соціальний капітал, виникають певні специфічні ефекти від його функціонування. Деякі вчені виділяють макро-, мезо- та мікрорівні існування соціального капіталу. Цікавим видається підхід дослідника соціального капіталу С. Сисоєва, який виділяє чотири рівня накопичення соціального капіталу (мал. 1) [3].

Нанорівень. Першим співтовариством, у яке включається індивід є сім'я. Саме сім'я відіграє ключову роль у становленні та розвитку людини, засвоєнні нею норм, цінностей, традицій тощо. За умов побудови сім'ї на основі взаємодопомоги, взаємоповаги, турботи батьків про виховання дітей, вона дозволяє останнім накопичувати соціальний капітал.

Мікрорівень. На цьому рівні досліджуються взаємодії між друзями, сусідами, колегами по роботі, фірмою і партнерами, фірмою і конкурентами, фірмою і покупцями, фірмою і її співробітниками. Особливу роль та важливість добрих стосунків між сусідами, друзями та колегами по роботі підкреслюють результати багатьох досліджень.

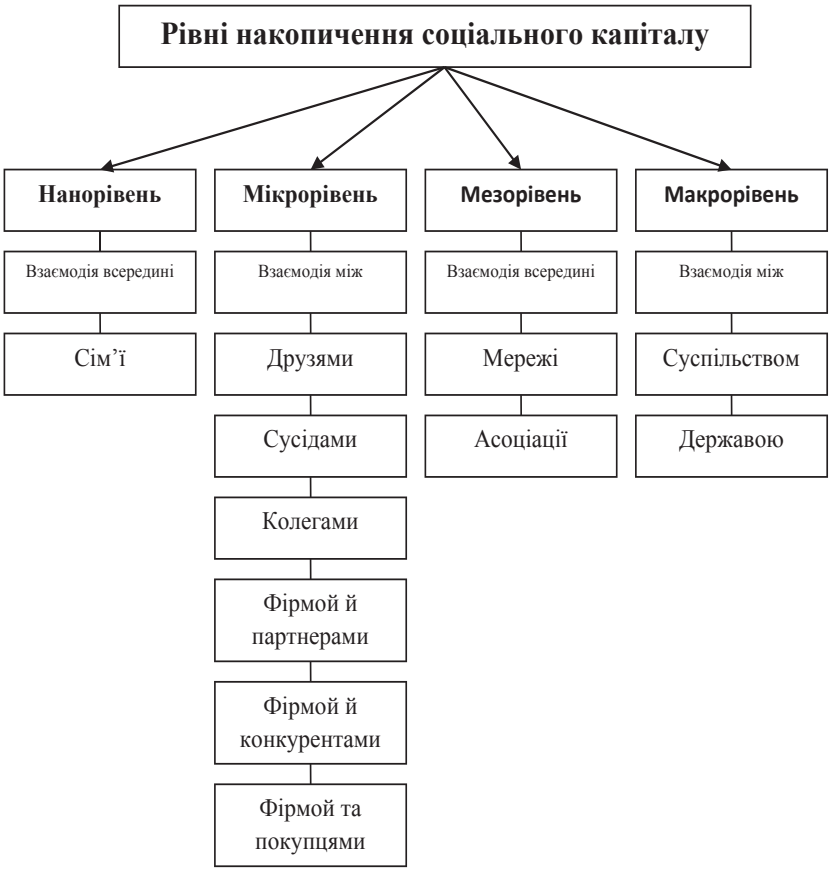

Малюнок 1. Рівні накопичення соціального капіталу

Мезо- та макрорівень. Мезорівень — це рівень взаємодії різних соціальних та національних груп, мережевих об'єднань. Накопичення соціального капіталу на цьому рівні впливає на стабільність всієї соціально-економічної системи. Це ж саме стосується і накопиченню соціального капіталу на макрорівні, де взаємодіють суспільство, держава, бізнес-структури і профспілки. В умовах економіки, яка характеризується великим розмаїттям виробничих, технологічних, фінансових, інформаційних взаємозв'язків, високим ступенем концентрації і централізації капіталу, неповага до інтересів суспільства з боку бізнесу і держави може ініціювати ланцюгову реакцію руйнування всіх економічних процесів [4, с. 263].

Резюмуючи, можна підкреслити, що поняття соціального капіталу ще знаходиться на етапі становлення, існує багато підходів до його розуміння і трактовки. Доречним здається підхід до дослідження соціального капіталу в залежності від рівня його накопичення.

Список використаних джерел

1. Bourdieu, P. The forms of capital // Handbook of theory and research for sociology of Education. Ed. by J. Richardson. New York: Greenwood Press, 1986, p. 21.
2. Coleman, J. S. Social capital in the creation of human capital // American Journal of Sociology, 1988, n. 94, pp. 95–120.
3. Сысоев, С. Проблемы выявления структуры и функций социального капитала / С. Сысоев // Научные труды ДонНТУ. Серия «Экономика». — 2007. — Вып. 31–1. — С. 176–181.
4. Теория капитала и экономического роста: Учеб. пособие/ Под ред. С. С. Дзарасова — М.: МГУ, 2004. — 396 с.

МИЛОСЕРДНА І. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри соціальних теорій, кандидат політичних наук

PR-ТЕХНОЛОГІЇ В ПОЛІТИЦІ

У сучасному світі «паблік рілейшинз» (далі PR) представляють новий різновид діяльності, який сприяє розширенню меж політичного управління та громадянського суспільства. А інформаційно-комунікаційні технології виступають як один з найбільш важливих чинників, які впливають на формування суспільства в сучасних умовах.

Наукова актуальність дослідження проблеми PR- технологій в політиці обумовлена відсутністю загального підходу щодо сутності феномену, а в практичному плані — необхідністю раціонального використання політичних PR-технологій з метою удосконалення політичного процесу України.

Можна погодитися з Т. Е. Грінберг, на думку якої PR-технології в політиці можна охарактеризувати як адресне управління громадською та корпоративною думкою в політичній сфері, орієнтоване на створення сприятливого громадського клімату діяльності політичних структур і органів влади, формування їх позитивного іміджу, зміцнення репутації. Для політичної сфери — це процес узгодження інтересів усіх акторів політичного ринку.

Перш ніж здійснювати аналіз PR- технологій в політичній сфері, слід зазначити, що поняття «політичні технології» та «PR- технології»

застосовуються деякими авторами (Е. Галумов, Д. Ольшанським, І. Василенко) як дуже близькі за своїм значенням.

Проте поєднання понять ще не означає їх повну взаємозаміну. Так, політичним технологіям властиві такі показові риси, як:

- проста і ефективна реалізація поставлених в політиці цілей;
- стабілізація і хороша керованість політичного процесу;
- зведення до мінімальних значень чинників випадковості і непередбачуваності;
- організація масових дій, спрямованих на підтримку і зміцнення владних інститутів.

Загалом, ми маємо право констатувати, що головним завданням та домінантою вживаних політичних технологій історично було і залишається боротьба за привласнення, ділення і збереження владних повноважень в суспільстві.

При цьому технологічна оснащеність влади передбачає, звичайно ж, використання таких засобів підтримки легітимності та консенсусу, як облік інтересів різних груп, узгодження їх позицій, інформаційне забезпечення. В усіх цих форматах політичні технології тісно змикаються з практикою PR. Можна навіть погодитися з тим, що обидва поняття можуть ситуативно підмінятися терміном «політичний PR. Проте необхідно брати до уваги й істотні відмінності. Серед яких слід виділити:

– політичні технології є більш рухливими та динамічно міняються від однієї історичної епохи до іншої;

– мають більше офіційний та інституційний характер, ніж практика PR;

– завжди односпрямовані у своїй реалізації, оскільки диктуються й контролюються владними структурами;

– політичні технології задаються режимом, який сформувався, тоді як PR спираються на довгий досвід та історичні традиції.

Також слід звернути увагу на ще одну важливу відмінність. Мова йде про принципи С. Блека, серед яких можна відзначити: завжди наполягайте на правді і повній інформації; повідомлення має бути простим і зрозумілим; не перебільшуйте, не набивайте ціну; стежте за формою спілкування, воно не має бути химерним; працюйте із з'ясуванням запитів громадської думки; не переривайте та не припиняйте спілкування з громадськістю; будьте переконливими та конструктивними на кожному етапі спілкування.

Таким чином, аналіз пропозицій зазначеного вченого дає змогу зазначити, що для політичного піару має бути показова установка не на владарювання у рамках конкретної ситуації, а на довірчу співпрацю сторін. Йому властивий не технократичний (голий результат), а гуманістичний (звернений до людини) підхід.

Історична практика PR в цілому є м'якшою, еластичнішою, ніж жорсткозадані політичні технології. При цьому в реальному втіленні

того або іншого факту, події буває і неможливо відстежити, де саме проходить вододіл між піар-заходом і технологічним розкручуванням історичного матеріалу.

Автор дослідження поділяє думку Т. Е. Грінберг щодо цілей та завдань PR в політиці. «Цілями PR в політиці є створення сприятливого клімату громадських стосунків, формування позитивних установок в суспільстві відносно політичних структур та громадських організацій, ініціація і підтримка сприятливого інформаційного фону діяльності структури або партії.

Завдання PR у сфері політики конкретизують цілі зв'язків з громадськістю і полягають в налагодженні контактів влади або організації із зовнішніми аудиторіями, створенні ідеології та привабливого міфоіміджу владі або організації, зміцненні їх авторитету (репутації), в регулюванні стосунків між політичними та владними структурами і їх зовнішніми аудиторіями, в розробці стратегій просування та оптимізації діяльності, а також у встановленні стосунків усередині владних структур, партій, організацій» [2].

Слід також зазначити, що PR- діяльність більшою мірою спрямовується відразу на більш широку громадську аудиторію, яка може поєднувати кілька громадських груп. Так, для зв'язків з громадськістю у сфері політики цільовими аудиторіями виступатимуть сегменти електорату, ЗМІ, органи влади, партнери за політичними коаліціями, члени партії, організації, співробітники штабів, волонтери та інші.

Таким чином, можна зазначити, що в сучасному політичному світі діяльність PR-технологій сприяє виробленню особливого механізму взаємовідносин громадян, громадських інститутів та влади, а така взаємодія є запорукою здійснення ефективного політичного управління в державі.

Список використаних джерел

1. Блэк С. Паблик рилейшнз — что это такое? / С. Блэк. — М. : «Новости», 1990. — 288 с.
2. Гринберг Т. Э. Политические технологии: ПР и реклама [Електронний ресурс] / Т. Э. Гринберг. — М. : Аспект Пресс, 2005. — 317 с. — Режим доступу: http://ua.kursoviks.com.ua/d/871080/d/409.uchebnoyeposobiyepoliticheskiyetekhnologiit.e.grinberg.pdf

КРАСНОПОЛЬСЬКА Т. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри соціальних теорій, кандидат політичних наук

ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ ТА ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі характер державно-церковних відносин — один з головних показників рівня розвитку і держави, і релігійного напряму, оскільки він характеризує рівень реалізації принципу свободи совісті як однієї з головних складових фундаментальних прав і свобод людини. Він напряму залежить від безпосередніх учасників державно-церковних відносин, які і складають ядро механізму взаємодії Церкви та держави.

Інституційний механізм такої взаємодії в Україні представлений двома групами структур: державними та релігійними.

До державних інституцій належать: Верховна Рада України (Комітет з питань культури і духовності має своєю метою організацію колегіального депутатського творчого поля навколо прийняття та розробки перспективних та якісних законопроектів), Департамент у справах релігій та національностей Міністерства культури України (взаємодіє з релігійними організаціями за трьома напрямками: експертно-аналітичним, реєстраційно-дозвільним та комплексної підтримки), Комісія по релігійних справах громадської ради при Міністерстві культури України (колегіальний виборний консультативно-дорадчий орган, метою якого є врахування суспільної думки з питань контролю та регулювання юрисдикційного поля ввіреного міністерству), інші інститути в структурі виконавчої влади, в рамках сфери свого відання.

До релігійних інституцій, що активно взаємодіють з органами державної влади можна віднести: Всеукраїнську Раду Церков і релігійних організацій, Нараду представників Християнських Церков України та релігійні організації, віднесені до різних конфесій.

Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій створена в 1996 році як представницький міжконфесійний консультативно-дорадчий орган з метою об'єднання зусиль Церков і релігійних організацій з духовного відродження України, координації міжцерковного діалогу як в Україні, так і за її межами, участі в розробці проектів нормативних актів з питань державно-конфесійних відносин, здійснення комплексних заходів добродійного характеру. Нині Рада є провідним інститутом налагодження міжконфесійної взаємодії. До основних її завдань належать: обговорення актуальних питань релігійного життя та підготовка взаємоузгоджених пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства щодо свободи совісті та релігійних організацій; об'єднання зусиль релігійних організацій у добродійній діяльності; сприяння міжконфесійному взаєморозумінню та злагоді; активізація участі релігійних організацій

у духовному відродженні України, зміцненні гуманістичних засад суспільства; організація та проведення конференцій, семінарів, нарад тощо з питань духовності, застосування і додержання законодавства про свободу совісті та релігійні організації; сприяння всебічному висвітленню релігійного життя в Україні засобами масової інформації [1].

Нарада представників Християнських Церков України створена з метою пошуку стану рівноваги в системі християнських зносин в Україні; розбудови широкої та ефективної комунікативної бази для християнської релігійної спільноти; спільної протидії наслідкам атеїстичного радянського державного устрою; колегіальної підготовки узгоджених нормативних пропозицій до національної системи права усіх рівнів; оптимізації існуючих та конструювання нових механізмів державно-церковної взаємодії на всіх етапах та рівнях правозастосовної діяльності [2, с. 48].

До організаційних форм взаємодії Церкви та держави в Україні можна віднести: створення державою правової бази функціонування релігійних об'єднань; надання в особливих випадках дипломатичної, юридичної, консультативної допомоги віруючим під час здійснення ними релігійних обов'язків; держава може організаційно сприяти у приїзді паломників (зокрема, іноземних) у святі місця такої течії іудаїзму як хасидизму; співробітництво держави і Церкви в галузі допомоги незахищеним верствам населення (фінансова допомога з боку Церкви установам соціального спрямування, спільні з державою програми в сфері соціального захисту, тощо).

До основних шляхів покращення інституційної складової механізму функціонування державно-церковних відносин можна віднести створення постійно діючих комісій для вирішення питань спільного зацікавлення з представників уряду та представників релігійних організацій [3, с. 185]. Крім того, держава має сприяти налагодженню постійного діалогу між представниками різних конфесій, і особливо між УПЦ МП, УПЦ КП та УАПЦ, а також забезпечити більш тісну співпрацю з Церквою у питаннях підтримки інституту сім'ї, охорони і розвитку історичної та культурної спадщини, розвитку гуманітарної науки, протидії діяльності псевдорелігійних структур, що становлять небезпеку для особистості та суспільства тощо.

Таким чином, в Україні, як поліконфесійній державі, для забезпечення подальшого розвитку необхідно встановлення релігійної толерантності, яка передбачає рівне ставлення держави до всіх релігій і віросповідань, а також толерантність у міжрелігійних і міжконфесійних відносинах. В умовах політики мультикультуралізму держава має сприяти співпраці всіх церков в інтересах народу України на засадах консолідації церков в суспільно-політичних питаннях, а також на ґрунті чітко законодавчо закріплених відносин між державними інституціями та представниками всіх конфесій та релігійних течій.

Список використаних джерел

1. Інформація про ВРЦіРО [Електронний ресурс] /Офіційне інтернет-представництво Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій. — Режим доступу : http://vrciro.org.ua/ua/council
2. Лазор К. П. Інституційний та функціональний вимір взаємодії політики та релігії / К. П. Лазор // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць. – Спецвипуск / голов ред. С. В. Ківалов; відп. за вип. Л. І. Кормич. – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 44 – 52.
3. Права людини в Україні–2006 : доповідь правозахисних організацій / за ред. Є. Захарова, І. Рапп, В. Яворського. – Харків : Права людини, 2007. – 528 с.

КАРЕТНАЯ О. А.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
доцент кафедры социальных теорий, кандидат политических наук, доцент

МОЛОДЕЖЬ КАК СОЦИАЛЬНАЯ ГРУППА В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

Исследование проблем молодежи получило пристальное внимание философов, ученых ещё в древние времена, с зарождением и формированием первичных типов обществ с соответствующей социокультурной спецификой. Проблемами и вопросами воспитания, образования молодежи, служения их родителям, окружающиму миру и государству, соблюдения ими правил общеприйнятых норм поведения в данном обществе соблюдения традиций, а также выполнения долга перед богами и людьми, занимались Конфуций, Сократ, Платон, Аристотель и другие. Интересной является мысль о молодежи К. Ясперса, который отмечал, что будущий потенциал общества — это молодежь и в зависимости от того как она будут сформирована, воспитана и образована, будет зависеть будущее развитие общества. «Каждый знает — кто завоюет молодежь, обладает будущим» [3, с. 353]. Вместе с тем ученый выдвигает идею что воспитание и образование нашего поколения может иметь более успешным и эффективным результат если в воспитании молодежи мы будем опираться на гуманистическое знание, которое выработанное учеными прошлого столетия, и направленное на развитие и воспитание духовно богатой личности, и черпающей свою духовность именно из духовнонравственного наследия ученых, живших в значимые периоды времени для истории человечества. В начале прошлого столетия в науке и в частности в зарубежной науке общеприйнятыми становятся понятия «молодость» и «молодёжь», обозначающие, естественно, возрастной этап жизнедеятельности индивида и касательно его самостоятельную

социально-демографическую группу. Исследования молодежи во всей ее многоаспектности всегда способствовало и способствует дифференциации молодежным проблемам. В современной социологии не существует единого определения понятия «молодежь» По мнению И. С. Кона «молодежь — социально-демографическая группа, выделяемая на основе совокупности возрастных характеристик, особенностей социального положения и обусловленных тем и другим социально-психологических свойств» [1].В Социологическом словаре дается два определения сущности молодежи: в широком смысле, молодежь — это обширная совокупность групповых общностей, образующихся на основе возрастных признаков и связанных с ними основных видов деятельности, а в узком — социально-демографическая группа, выделяемая на основе обусловленных возрастом особенностей социального положения молодых людей, их места в социальной структуре общества, специфических интересов и ценностей [2].Областью социологии, которая изучает отношение и поведение социально-демографической группы, которая находится на переходном этапе или же на переходной стадии (от детства к миру взрослых), для которой характерен этап семейной, а так же вне семейной социализации, норм и ценностей, способствующие процессам складывания социальных и профессиональных ожиданий, ролей и статусов является социология молодежи. При исследовании проблем молодежи следует помнить, что она всегда является группой населения, принимающая активное участие и, вместе с тем, максимально подверженной влиянию различных факторов внешней социальной среды. Старшее поколение часто затрудняется в поиске общего языка с молодежью, который смог бы дать возможность более или менее содержательного диалога и налаживанию отношений. Так, отсутствие взаимопонимания и присутствия отчуждения проявляется в существовании неоправданно враждебном отношении разных поколений по отношению друг к другу. В современном обществе молодые люди тяготеют к идентификации себя как членов особой социальной группы, в известной степени противостоящей все тому же «миру взрослых». Следует отметить и тот факт, что проблемы молодежи обостряются и на психологическом уровне в процессе социализации лиц данного возраста. Данная проблема имеет тесную взаимосвязь с началом становления молодого человека, с выходом его из первичной семьи, попытками самостоятельно социализироваться путем примыкания к различным социальным группам. В современных условиях общество выдвигает новые требования к знаниям, образованию, навыкам и умениям населения. Кроме того на адаптацию и социализацию молодежи к современным вызовам, приобретение ими образования и определенного социального статуса требуется много времени. А, как известно, времени и желания ждать у молодых отсутствует, т.к. надо сегодня и сейчас. Специфика молодежи как особой социальной группы проявляется

в современном обществе и заключается в том, что все члены данного общества так или иначе, находятся в процессе социализации, раскрытия и реализации своего социального потенциала. Сегодня значительная часть молодежи, например студенты, в силу незначительного опыта идентифицируют свой статус со статусом родителей. Таким образом, если статус взрослого человека всецело определяется его профессиональной востребованностью, объемом накопленного социального капитала, а также занимаемым положением в статусной структуре, то молодой индивид часто помимо основного занятия зачастую включен еще и в структуру неформальных отношений, участвуя в молодежных движения, субкультурных образованиях, политических, религиозных или иных организациях, и именно этот неформальный статус имеет для него существенное значение.

Список использованных источников

1. Кон И. С. Открытие «Я» [Электронный ресурс] / И. С. Кон. — М. : Политиздат, 1978. — 367 с. — Режим доступа : http://npu.edu.ua/!e-book/book/djvu/A/ifon_kf_Kon.pdf
2. Социологический словарь / отв. ред. Г. В. Осипов, Л. Н. Москвичев; С69 уч. секр. О. Е. Чернощек. — М. : Норма, 2008. — 608 с.
3. Ясперс К. Смысл и назначение истории: Пер. с нем. 2-е изд. / Карл Ясперс. — М. : Республика, 1994. — 527 с.

КУПЦОВА І. І.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри соціальних теорій, кандидат політичних наук

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВІТЧИЗНЯНОГО ГЕНДЕРНОГО КВОТУВАННЯ У ВИБОРЧОМУ ПРОЦЕСІ

Паритетність в сфері жіночого представництва у виборчому процесі обумовлюється рядом факторів, один з яких є введення представницьких квот на законодавчому рівні. Активізація нормативного регулювання проблем гендерної рівності в сфері політичного представництва відбулася після приєднання України до Пекінської декларації та Платформи дій.

Законодавче забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на виборах закріплено у ряді актів, серед яких ЗУ «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про політичні партії в Україні», «Про місцеві вибори». Так у ЗУ «Про місцеві вибори» принцип паритетності втілено у положенні про необхідність включення

не менше 30 відсотків осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати місцевих рад у багатомандатних виборчих округах. Також у ЗУ «Про політичні партії» встановлено, що статут партії має містити визначення мінімального рівня гендерних квот, але не менше 30 відсотків від загальної кількості кандидатів у виборчих списках.

Гендерне квотування, що знайшло вираження у вітчизняному законодавстві досі залишається відносно декларативною нормою. В результаті застосування гендерної квоти на місцевих виборах стало предметом безсистемного регулювання, зокрема на етапі реєстрації кандидатів. Згідно з частиною третьою статті 4 Закону представництво осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати місцевих рад у багатомандатних виборчих округах має становити не менше 30 відсотків загальної кількості кандидатів у виборчому списку. Разом з тим, серед передбачених частиною першою статті 46 Закону підстав для відмови в реєстрації кандидата указане положення відсутнє. Тобто недодержання вимог щодо гендерного квотування не є достатньою причиною для відмови у реєстрації. виходячи з тексту Роз'яснення, затвердженого Постановою № 362 від 23.09.2015 р. [1] саме таке трактування підтримала ЦВК.

Неоднозначна позиція законодавця стала причиною для звернення учасників виборчого процесу до правосуддя. Так напередодні виборів Київський адміністративний суд прийняв змістовно протилежні рішення за двома ідентичними адміністративними позовами, в яких оскаржу валися п. 3–4 Роз'яснення ЦВК (Постанова № 362 від 23.09.2015 р.) щодо застосування 30 відсоткової квоти для представників однієї статі [1].

В першому випадку Рішенням суду було скасовано п. 4. Роз'яснення ЦВК, позиція суду в даному випадку базується на положенні щодо загальнообов'язковості положень законодавства відносно гендерної квоти та їх поширення на усі правовідносини в межах виборчого процесу, у тому числі щодо реєстрації або відмови в реєстрації кандидатів.

Відповідно до Рішення того ж самого суду положення щодо гендерної квоти залишається декларативним, оскільки не передбачено санкції за його недотримання місцевими організаціями партій під час складання виборчого списку [2]. Неоднакове трактування судом однієї і тієї ж норми тільки загострило проблему імплементації новел виборчого законодавства та залишило питання гендерного квотування в Україні відкритим.

Враховуючи декларативність законодавчих бар'єрів, направлених на встановлення гендерного балансу у виборчому процесі, гендерне квотування в Україні досі залишається прерогативою партійного керівництва. Згідно із даними, представленими Комітетом Виборців України в рамках гендерного моніторингу на місцевих виборах 2015 року, серед 123 партій, що взяли участь у місцевих виборах, тільки в 23 випадках

центральні органи партії очолює жінка, або жінка є одним з керівників (17,4 %).

З 132 партій, що брали участь у місцевих виборах, тільки 51 (або 38 %) розміщують свій статут у вільному доступі, серед опублікованих статутів, 13 (або 25 %) враховують норму про квоту в списках кандидатів до Верховної Ради [3].

В цілому міра представництва жінок у виборних органах влади залежить від широкого спектру факторів. До останніх безумовно належить і загальний прогрес у напрямку встановлення балансу прав та можливостей жінок та чоловіків у суспільстві, структура політичної та виборчої системи, міра інституційного розвитку, ефективність та відкритість процесу прийняття політичних рішень.

В становленні гендерного балансу в країні партії відіграють не останню роль, зокрема щодо участі жінок у політичному процесі. Партії представляють собою легітимний канал мобільності, що якісно збільшує шанси на успіх того чи іншого кандидату. За існуючої виборчої системи без можливості самовисунення кандидатів до обласних та міських рад, та враховуючи значення фінансової підтримки кандидатів в незалежності від статі, місцеві вибори 2015 в Україні проходили із значним посиленням ролі партій. Партії в цьому випадку в рівній мірі можуть сприяти врегулюванню проблем паритетного представництва у виборчому процесі чи спровокувати гендерну дискримінацію.

Список використаних джерел

1. Про Роз'яснення щодо застосування деяких положень Закону України «Про місцеві вибори» під час реєстрації кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, кандидатів у депутати обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови та старости села, селища, висунутих місцевими організаціями політичних партій на чергових, позачергових та перших місцевих виборах / Постанова № 362 від 23.09.2015 — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/acts/ShowCard?id=41417
2. Фінальний звіт за результатами гендерного моніторингу на місцевих виборах 2015 року в Україні / Комітет виборців України [Електронний ресурс]. — Режим доступу:http://electioninfo.org.ua/nodes/nodes/view/type:news/slug
3. Хаос із застосуванням гендерної квоти на місцевих виборах є прямим наслідком безсистемності законодавчої роботи парламенту. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.oporaua.org/123-rehiony/volyn/8607-haos-iz-zastosuvannjam-gendernoji-kvoty-na-miscevyh-vyborah-je-prjamym-naslidkom-bezsystemnosti-zakonodavchoji-roboty-parlame

КРОЙТОР А. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри соціальних теорій, кандидат політичних наук

ПОЛІТИЧНИЙ ВИБІР ГЕТЬМАНА Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Прийняття та реалізація політичного рішення є фактично основою будь-якого політичного процесу, адже головним завданням владних інститутів є забезпечення стабільності політичної системи, що можливе лише за умов прийняття такого політичного рішення яке б задовольнило суспільні вимоги, відповідало б економічним, зовнішньо та внутрішньополітичним реаліям.

Від ефективності та раціональності політичного рішення залежить стабільність не лише політичної системи, але й понад усе стабільність правлячої еліти. В умовах сучасних демократичних процесів прийняття політичного рішення стало буденною, рутинною справою. Політичні рішення приймаються відповідно до інтересів правлячої еліти, з урахуванням сьогоденних настроїв мас. У такому випадку рішення забезпечують стабільність політичної системи на незначний, в історичному контексті, період, проте не зваженість вибору такого політичного рішення може у майбутньому мати негативні наслідки загальнонаціонального а іноді і цивілізаційного характеру.

Прийняття політичного рішення лежить в проміжку між формуванням порядку денного політики та її впровадженням. Так наприклад В. Парсонс зазначає «Прийняття рішень проходить через увесь цикл публічної політики, наприклад:рішення про те що перетворити у проблему, яку обрати інформацію, вибір стратегії для впливу на порядок денний політики, вибір засобів і цілей, вибір способу впровадження політики, вибір способу оцінення політики. У кожний із цих моментів відбувається прийняття рішень».

Виходячи з цього політичний вибір є однією з найважливіших складових політичного рішення. Саме від політичного вибору залежить результативність, ефективність політичного рішення, та його вплив на розвиток суспільства, держави в майбутньому. Тому політику слід розглядати як певний алгоритм визначених, ретельно спланованих кроків, сукупність політичних дій, кожна з яких зумовлена наявною соціально-політичною ситуацією, що передбачає здійснення політичного вибору.

Процес прийняття політичного рішення у сучасних українських умовах перетворився на рутину, в якій функціонує бюрократичний апарат, що покликаний забезпечити реалізацію політичного рішення локального типу, чи то прийняття рішення звелося до законодавчого процесу, як буденної справи законотворців, що не несуть відповідальності навіть за прийняття фундаментальних рішень конституційного характеру.

Адже фундаментальні політичні рішення повинні прийматися виключно на підставі ретельно зваженого вибору, причому вибір повинен прийматися з урахування можливих стратегічних його наслідків у майбутніх десятиліттях, а в окремих випадках століттях. Кожна історична епох ставить політичну еліту визначеного часу у ситуацію вибору, епохального характеру. Такий «Великий вибір», у свій час здійснив князь Володимир Великий, визначивши цивілізаційний вектор розвитку не лише Русі [3:53], але й сучасної України.

Б. Хмельницький вибираючи союзників, здійснив вибір, що визначив подальшу долю культурно-політичного розвитку України.

Цікавим з погляду історичної ретроспективи є вибір Б. Хмельницького, однозначної оцінки серед істориків його вибору немає, для деяких «істориків від політики» він герой, для інших ні. Однозначного ставлення до рішення Б. Хмельницького не сформовано і серед культурних діячів. Проте епохальності його вибору ніхто не зменшує, лише результат рішень по різному осмислюють.

Міф про Б. Хмельницького — визволителя від польського ярма створений російською імперською історичною освітою, про що свідчить той факт, що ініціатором встановлення пам'ятника Хмельницького в Києві був М. Юзефович, автор українофобського Емського указу 1876 року. І для російської імперської пропаганди, і для пропаганди радянської Хмельницький був важливий як символ єдності українців та росіян. Проте є й інше бачення історичної ролі Б. Хмельницького.

Так Т. Шевченко, сприймав гетьмана як одну з найсуперечливіших постатей нашої історії. Адже для Т. Шевченка гетьман прийняв не «Велике рішення», а допустив «велику помилку».

Т. Шевченко, відверто вказував на руйнівний характер періоду гетьманування Б. Хмельницького для української нації, зокрема, на те, що завдяки цим діянням «...Польща впала, / Та й вас роздавила».

Проте для політичної оцінки вибору Богдана Хмельницького слід проаналізувати середовище прийняття даного вибору.

Загалом політична система українського суспільства в період Визвольної війни тільки почала формуватися. Підставою успішного завершення цього процесу мала стати зовнішня стабільність, якої бракувало постійно воюючій Україні.

Внутрішня соціально-економічна ситуація та становище України у світі вимагали організації дієвого функціонування всіх ланок (знизу догори) виконавчої влади, а відтак — зміцнення гетьманської влади. Важливу роль у цьому відіграли «Статті про устрій Війська Запорозького» Б. Хмельницького.

Зокрема влітку 1653 р. Польща утворила антиукраїнську коаліцію з Валахією, Молдавією і Трансильванією. Союз України з татарами вичерпав себе. З впливових сусідів лишилася лише Московська держава. Б. Хмельницький зрозумів, що Україна опинилася у пастці: якби

їй навіть вдалося дати відсіч Польщі, ситуацією негайно скористалася б Османська імперія чи те ж саме Московське царство. Україна була б ними загарбана. В цій ситуації було вирішено спробувати домовитися з Москвою про спільні дії проти Польщі, а відтак й інших вороже налаштованих сусідів. З цією метою й було укладено угоду 1654 року, умови якої містилися в «Березневих Статтях» та трьох «Жалуваних грамотах» того ж року [1].

На той час ідеї спільної Великої Русі і єдиного «руського народу» не мали для українського суспільства достатньої ідеологічної ваги й циркулювали переважно в колах вищої політичної та інтелектуальної еліти.

Згідно з домовленостями 1654 року Військо Запорізьке вступало «під високу руку» московського царя на засадах широкої автономії, повністю зберігаючи не лише можливості внутрішнього самоуправління, але й основи свого суверенітету.

В Україні далеко не всюди одразу погодилися присягати московському цареві. Відомі факти збройних заворушень, які відбувалися в Києві, на Київщині, у Полтавському, Кропив'янському, Уманському та Брацлавському полках. Негативно сприйняла альянс частина козацької старшини та української шляхти. Вкрай негативно поставилося до «об'єднання» духовенство на чолі з ієрархами Української православної церкви, які, будучи підпорядкованими Константинопольському, а не Московському патріархові, передбачали майбутні ускладнення й баталії на церковній ниві. Понад тридцять років вони ще противилися «об'єднанню» з Москвою [2].

Отже політичний вибір Б. Хмельницького і в тодішньому суспільстві сприймався неоднозначно і тим паче в сучасній історичній та політичній науці. Проте аналізуючи ситуацію вибору, гетьман приймав рішення мотивуючись виключно сьогоденними для нього потребами, незважаючи на можливу історичну роль даного вибору, який багато в чому мав негативні наслідки для сучасної України.

Список використаних джерел

1. Горобець В. Уроки Богдана Хмельницького/В. Горобець. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://haidamaka.org.ua/0055.html
2. Кормич Л. І. Історія України від найдавніших часів до кінця XX століття [Текст] : навч.-метод. посіб. / Л. І. Кормич, В. В. Багацький ; Одеська держ. юридична академія. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.lib.ua-ru.net/content/3245.html
3. Яковлев Д. В. Політологічне есе на тему «Великого вибору» / Д. В. Яковлев// Стихія політики: соціологічна, філософська, політологічна рефлексія: матеріали Першого Південноукраїнського конвенту МАСПН(м. Одеса, 20–21 березня 2015 р.). — Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. — с: 52- 57

ГАДЖИЄВА Д. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри соціальних теорій, кандидат політичних наук

ПРИЧИНИ ПОЛІТИЧНИХ ТРАНЗИТІВ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ С. ХАНТІНГТОНА

Найбільш фундаментальне дослідження причин демократичних політичних транзитів зробив С. Хантінгтон, присвятивши окресленій проблемі розділ під назвою «Чому?» у праці про процеси переходу від недемократичних до демократичних політичних режимів.

С. Хантінгтон спочатку виокремлює чотири можливі пояснення схожих подій, які майже водночас відбувалися у різних країнах чи політичних системах і які він іменує «хвилями» у політиці. Першою причиною, що виникла незалежно від подій у тій або іншій державі — розквіт нової наддержави або велика війна, якась інша значна зміна у міжнародному розташуванні сил. Так, загальною причиною встановлення демократичних режимів або проведення нових всенародних виборів у 1945–1946 рр. у ряді країн Латинської Америки стала перемога союзників у Другій світовій війні.

Другою причиною С. Хантінгтон вважає — паралельний розвиток, що є співпадінням подібних процесів. Останні мали перебіг одночасно у декількох країнах. Так, вважається, що країна стає придатною для демократичного розвитку, якщо досягається прогрес у досягненні 5–6 рівнів економіки, ВВП, грамотності тощо.

Третя причина полягає у феномені «снігової кулі» — тобто настання певної події в одній країні викликає появу такої ж події в інших. Швидке розповсюдження інформації про значні світові події підвищує можливість дії демонстраційного ефекту і спроможне давати поштовх для співставлення подій у більшій кількості країн.

Четверта причина — простежується у тому, що безпосередні причини політичних змін у різних країнах можуть суттєво різнитися, а реакція на них — співпадати. Таке можливе, коли еліти різних країн переконані в універсальній ефективності однакового політичного переходу від одного режиму до іншого як панацеї від доволі різних проблем: інфляція в одній країні, криза легітимності у другій, військова поразка у третій і т. д.

Із плином часу причини демократизації значно трансформуються. Серед контекстуальних чинників першої хвилі демократизації варто відзначити економічний розвиток, індустріалізацію, урбанізацію, появу буржуазії, та середнього класу, розвиток робітничого класу і його організацій, поступове вирівнювання економічної нерівності. Перша хвиля охопила, передусім, країни Західної та Північної Європи і країни, що були заселені вихідцями із Європи — США, Канаду,

Австралію, Нову Зеландію. Особливістю цих держав став потужний ідеологічний вплив англійських філософів, засновників лібералізму, французьких просвітників, ідеологів Французької і Американської революцій, а також чисельна перевага протестантського населення. До чинників першої хвилі демократизації можна віднести перемогу сил Антанти і США у Першій світовій війні та демонтаж європейських континентальних імперій.

Характерним для другої, «короткої» хвилі демократичного переходу (1943–1963 рр.) стало домінування політичних та військових чинників й історично дискретних подій. До першої групи демократизованих країн увійшли Західна Німеччина, Італія, Японія, Австрія і Південна Корея. Демократія цим країнам була нав'язана західними союзниками, що перемогли у Другій світовій війні. Другу групу склали Греція, Туреччина, Аргентина, Бразилія, Перу, Еквадор, Венесуела, Колумбія, що політично і економічно приєдналися до західних союзників. Третя група була утворена деколонізованими країнами, що почали свій шлях незалежного розвитку і позиціонували себе як демократії.

Демонстраційний ефект був здійснений першими демократичними транзитами третьої хвилі і багаторазово посилений засобами масової міжнародної комунікації. Завдячуючи п'ятій інформаційній революції і становленню глобальної соціально-комунікативної системи, авторитарні режими втратили можливість утаємничувати міжнародну інформацію (включаючи агітацію і пропаганду), від власних громадян, а опозиція побачила можливості практичного застосування технологій заміни авторитарних політичних систем на демократичні. У наслідок падіння авторитаризмів набуло небачених масштабів, якщо брати до уваги просторову поширеність (Польща — Філіппіни — Чилі). Ще потужніше демонстраційний ефект відобразився у подібних у культурному відношенні державах (Португалія — Іспанія — Бразилія). У країнах «соціалістичного табору» Східної Європи ефект «снігової кулі» набув лавиноподібного характеру. Це знайшло свій прояв у термінах переходу демократизації: проявилася тенденція, за якою демократизаційний перехід у новій країні ставав усе коротшим (Польща — Угорщина — НДР — Чехословаччина — Румунія).

В результаті до цього, С. Хантінгтон визначив п'ять моделей переходів до демократії: 1) «циклічна»; 2) «другої спроби»; 3) «перерваної демократії»; 4) «прямого переходу»; 5) «деколонізації», які фіксували причини, послідовність і чинники руху між авторитаризмом і демократією.

ДЫШЛЕВОЙ И. А.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
старший преподаватель кафедры социальных теорий,
кандидат социологических наук

СОЦИАЛЬНАЯ ВОСТРЕБОВАННОСТЬ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

Для успешного развития либеральной демократии, признания государством естественных прав человека и их обеспечения деятельностью властных институтов недостаточно. Актуальной является **социальная востребованность прав человека,** без которой права человека будут бытийствовать в качестве вещи, претендующей на неоспоримую самоценность. Только при условии отказа властных элит от просвещенческой позиции, согласно которой люди должны всегда и везде отождествлять права человека с благом, возможно формирование моделей власти, при которых права человека выступают действенным и востребованным самыми разными социальными общностями способом реализации и согласования интересов. Социология позволяет увидеть социальные ожидания и стремления под поверхностью соблюдения/нарушений прав человека.

«Бегство» людей от своих прав. В обществах модерна и в модернизирующихся обществах признанными государством естественными правами человека, публичными политическим и экономическим дискурсом свободы субъекта утверждаются стремления к свободе через пользование людьми своими правами, на чем и сосредоточена «процедурная» демократия, социально-исторически выработанная в англо-саксонской правовой системе (в Великобритании и Соединенных Штатах Америки). Но почему люди столь часто «сбегают» от своих прав? Федор Достоевский, отвечая на этот вопрос в своем романе «Братья Карамазовы», выводит триаду базовых устремлений человека: пред кем бы преклониться; кому бы вручить свою совесть (то есть руководство своими мыслями и чувствами); как бы слиться в один всеобщий для всех людей муравейник? Это **нравственное измерение «бегства» людей от своих прав,** сосредоточенное на самости/растворенности человеческого «Я». Жажда открытий своего «Я» свойственна человеку в основном в его юном возрасте, что отмечает Федор Достоевский в романе «Подросток», особенно человеку со сложным происхождением. Растворенность личности порождает ее страх перед ответственностью и раболепие перед государством, — подобную **социально-психологическую плоскость «бегства» человека от своих прав** в форме его «бегства» от свободы выделяет Эрих Фромм в работе «Бегство от свободы».

В социально-правовой плоскости «бегства» людей от своих прав наиболее значимыми являются следующие факторы: 1. Непринятие человеком прав человека как нравственной ценности, самой идеи равных,

неотъемлемых и неотчуждаемых естественных прав человека, присущих ему с рождения и закрепленных в международно-правовых документах (первоначально — в Билле о правах Англии 1689 года, Конституции США 1787 года и Билле о правах США 1791 года); 2. Низкое правосознание человека, проявляющееся в его нежелании знать о содержании и способах реализации своих прав; 3. Неприемлемость для человека законодательства страны его проживания, — формулировок естественных прав человека в волеустановленном (позитивном) праве; 4. Отторжение человеком механизмов воплощения прав человека, предусмотренных законодательством страны проживания; 5. Неудовлетворенность деятельностью органов публичного управления и бизнес-структур, связанной с обеспечением и реализацией прав человека, общее недоверие к субъектам власти; 6. Отсутствие вовлеченности в работу неправительственных организаций (либо только формальное участие в ней), что свидетельствует об отчужденности от солидаризации социальных интересов и ожиданий; 7. Вовлеченность человека в неправовые практики достижения своих целей и претворения в социальной жизни своего личного выбора. Методологически крайне важным является формирование динамичной системы социальных показателей заинтересованности различных социальных общностей в правах и востребованности прав человека со стороны разных социальных субъектов в контексте различных социальных ситуаций.

Очевидны определенные достижения современного украинского общества на пути утверждения либеральной демократии, предполагающей соблюдение прав человека, но первоочередной является социальная востребованность прав человека, поскольку именно от поддержки общественностью правового государства и институтов гражданского общества, от оптимизма людей в отношении их будущего и неприятия акторами тоталитарных и авторитарных политических режимов, согласно Кристиану Херпферу, зависит **успешность либеральных социальных трансформаций общества,** предполагающих приоритетность прав человека, значимых и необходимых для большинства жителей страны. И чем выше вовлеченность людей в деятельность неправительственных организаций, выступающих, с нашей точки зрения, наиболее важным институтом гражданского общества в процессах обретения правами человека своей социальной значимости и следующей за ней их востребованности (даже более решающим, чем политические партии и движения), тем более консолидированной является либеральная демократия в обществе.

Выделение **функции полезности** прав человека, моделей власти и свободы очерчивает возможности социального программирования применительно к обустройству среды обитания различных социальных субъектов на основе отсутствия социальной стигматизации, дискриминации, равных возможностей участия акторов в творении ими своей

«позитивной» свободы и обретении ими «деятельной» любви. Термин «позитивная» свобода» рефлексируется в концепции Эриха Фромма и означает планирование и осуществление субъектом поступков, направленных на улучшение в его понимании условий своей жизни, сопряженное с заботой о других. Понятие «деятельной» любви фигурирует в романе Федора Достоевского «Братья Карамазовы» и иллюстрирует стремление человека не к мечтаниям и скорому подвигу, а к длительной, постоянной и серьезной заботе о другом человеке, что и возвращается человеку заботой о нем.

Функция полезности — это состояние, при котором явление или процесс приобретает нужное значение с точки зрения реализации интересов субъектов, вовлеченных в ситуацию. То есть права человека, как и власть, как и свобода, полезны лишь при определенных своих значениях с позиции приоритетов и ожиданий различных социальных групп. Функция полезности программируема.

Важным является определение и предсказание **вероятностей** нарушения различных прав человека в функциональных социальных системах, обеспечивающих солидаризацию акторов и коммуникации между ними.

ЗАВГОРОДНЯ Ю. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
старший викладач кафедри соціальних теорій,
кандидат політичних наук

РОЛЬ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТА У ВИРІШЕННІ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ В УКРАЇНІ

У зв'язку з стрімкими змінами в політичному процесі України аналіз інституту президента потребує деталізації при вирішенні політичних конфліктів.

Законодавці України при визначенні статусу і обсягу повноважень глави держави керувалися зарубіжною конституційно-правовою практикою та історичними традиціями здійснення одноособового представництва на території країни. У зв'язку з тим, що практика державотворчих процесів не була чітко сформульована та нормативно закріплена, щодо конституційно-правового статусу президента, тому важливою складовою стало суспільне усвідомлення традиційного раціонального здійснення одноособової влади, яка не заперечувала основ прямої та представницької демократії [3; с. 26].

Тому, в сучасній Україні президент став центральним органом державної влади та складовою державного апарату. Правові основи

діяльності Президента УРСР закріплені Законом УРСР від 5 липня 1991 року «Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін та доповнень до Конституції (основного закону) Української РСР». Отже, інститут глави держави набув конституційно-правового розвитку. Еволюція цього інституту продовжується, науковці, політологи, практики мають різні наукові погляди на його роль та місце в конституційному механізмі державної влади [2; с. 325]. Так, поєднання посад у 1991 році створило проблеми у взаємовідносинах між законодавчою і виконавчою владою та породжувало конфлікти щодо місії президента у державі. Тому, з прийняттям Конституції України у 1996 році статус президента регламентований так «Президент України є главою держави та виступає від її імені». А посада Прем'єр-міністра України теж набуває нового статусу «Прем'єр-міністр України керує роботою Кабінету міністрів України» [1; с. 73]. Такі нормативні зміни показують готовність політичних суб'єктів до попередження політичних конфліктів. Крім того, ці зміни відповідають демократичним вимогам розвитку суспільства на рівні з розвинутими країнами світу. Звичайно, формування інституту президента — це тривалий історико-політичний процес з правовим визначенням.

Вісім років основний закон держави діяв без внесення до нього змін. У 2004 році відбулася перша конституційна реформа. Суттєві зміни до Конституції України було внесено відповідно до Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року. Як зазначив академік НАН України Ю. Шемшученко: «Суть цих змін полягає у перерозподілі владних повноважень між Президентом, Верховною Радою і Кабінетом Міністрів України. Проблема була поставлена таким чином, що відбувся перехід від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської республіки» [2; с. 326].

У 2010 році після обрання нового президента України зміни до повноважень президента визнані неконституційними, тому новообраний президент виконував свої повноваження відповідно до Конституції 1996 року. Уже в 2014 році в зв'язку з революційними змінами у суспільстві політиками прийнято рішення про повернення до Конституції 2004 року зразка. Такі зміни рішеннь вказують на політичну нестабільність інституту Президента України, його повноважень та роль у суспільстві, що сприяє до розвитку конфліктів. Адже, основним елементом інституту президента повинно бути чітке визначення повноважень Президента України, оскільки вони визначають його правовий статус. Відповідно до правового статусу глава держави може вступати у конституційно-правові відносини, а також впливати на конфліктні ситуації між політичними суб'єктами. Не залежно від того по якій конституції діє президент України першочерговими завданнями є розподіл повноважень між вищими державними органами та президентом України. Питання розподілу та перерозподілу повноважень між вищими органами влади

є ключовим у процесі політичного конфлікту. Вирішення цих питань супроводжуються невдоволеннями, протиріччями, що можуть переростати та переростають у конфлікти. А тому, глава держави має забезпечувати ефективне функціонування всіх органів державного управління [2; с. 326].

В загальному вигляді значимість інституту президента в політичному процесі стає як балансуюча складова для стримування і противаг у політичній діяльності різних інститутів влади. Законність рівності гілок влади та їх співробітництво повинні відбуватися на взаємовигідному рівні, завдяки чому державні інститути продовжують нормально існувати. Якщо ж одна з гілок влади порушить принципи взаємодії це призводить до політичного протистояння і, як наслідок, конфлікту.

Обставини розвалу Радянського союзу та формування незалежної України не сформували чіткої системи контролю народу над владою. Адже, українське суспільство не спроможне в рамках правових норм контролювати державну владу. Це призводить до порушення норм закону в окремих політичних питаннях, задля врегулювання політичного протистояння. З одного боку такі дії прояв компромісу, з іншого відсутність цінності норми права.

Отже, велика кількість центрів влади та розпорошеність державних органів зі своїми повноваженнями та компетенцією потенційно створюють можливість розвитку політичних конфліктів, які появляються в умовах політичної реформи. А тому в українському суспільстві повинен бути сильний арбітражний інститут державної влади, саме в особі Президента України. Щоб його повноваження сприяли вчасному вирішенню спірних політичних та правових конфліктних ситуацій [1; с. 75].

Список використаних джерел

1. Чобану М. Роль інституту президента в організації державної влади: світовий досвід і Україна. / Марія Чобану // Державне управління та місцеве самоврядування. — 2013. — Вип. 1 (16). — С. 71–79.
2. Горбатюк В. В. Інститут президенства в Україні: історико-правовий аспект / В. В. Горбатюк // Часопис Київського університету права. — 2011. — № 2. — С. 325–326.
3. Плахотнюк Н. Г. Інститут президенства в Україні: становлення та розвиток.: Монографія / Н. Г. Плахотнюк, В. І. Мельниченко. — К. : Видавн. Дім «Максімус», 2004. — 224с.

ТРЕТЬЯКОВА Т. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
старший викладач кафедри соціальних теорій,
кандидат політичних наук

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЇЇ ЯКОСТІ

Значення політичної компетентності в політичному житті суспільства переоцінити майже не можливо. Важливо, щоб із ранніх етапів свого становлення студенти почали осмислення ціннісного простору, побачили його зв'язок із цілями та завданнями обраної професії в своїх інтересах та на користь всього суспільства. Багато вчених вбачають реалізацію цієї високої мети в євроінтеграційному процесі.

Вступ України в болонський процес ставить перед вищою освітою нову задачу створення єдиного простору вищої освіти, вирішення якої потребує нових підходів і методів у підвищенні якості освіти. Компетентнісний підхід є одним із таких. На базі цього підходу особистість інтерпретується як система, що постійно розвивається, становлення якої не обмежено якимось певним часом і здійснюється на всіх етапах життєвого шляху. Тому варто говорити про формування політичної компетенції в парадигмі гуманізації вищої освіти. Розробка та реалізація компетентнісного підходу в контексті гуманізації освітнього процесу являє собою складний багаторівневий процес, сутність якого полягає в тому, що студенти зможуть застосовувати знання на практиці не лише щодо набутого фаху, але й в інших галузях своєї життєдіяльності. Результатом запровадження в навчально-виховний процес вищої школи такого підходу стане відповідний розвиток особистості, що спрямовуватиметься на формування в молоді, яка навчається, бажання й здатності вчитися, використовувати різні джерела для пошуку інформації, вміння застосовувати нові знання й прагнути творчо підходити до вирішення проблем.

Компетентність є готовністю та здатністю людини діяти в будь-якій сфері. Вона передбачає володіння людиною відповідною компетенцією, яка включає її особистісне ставлення до предмета діяльності. Компетентна, в окремій галузі, людина володіє певними знаннями та здібностями, які дозволяють їй обґрунтовано судити про цю галузь й ефективно діяти в ній. Важливим при цьому є не протиставляти компетентність знанням або умінням, оскільки перше поняття більш широке, ніж поняття «знання» або «уміння». Компетентність виражає значення традиційної тріади «знання — уміння — навички», інтегруючи їх в єдиний комплекс. Крім того, компетентність визначається як поглиблене знання предмету або освоєне вміння. Так, у сучасній українській науці одним з актуальних напрямів наукових досліджень і вже практичних

упроваджень є зміна освітньої парадигми: від знань, умінь і навичок до ключових компетентностей [2, Ст. 44].

Як вважає Н. Лепська, доцільно розглядати політичну компетентність суб'єктів політики комплексно. По-перше, через формат механізмів спонукання-стимуляції людей до конкретних дій з орієнтацією на бажаний і програмований результат шляхом використання символічного ресурсу влади. По-друге, через формат управлінських стратегій та їх інституціональну реалізацію. В такому випадку конструкції програм соціального розвитку обов'язково враховують наявні економічні ресурси, культурно-національну специфіку, повсякденні соціальні практики населення, моделі політичної поведінки громадян, традиції державного управління тощо [3, Ст. 43].

Слід зазначити, що Закон України «Про вищу освіту» 2014 року дає поняття компетентності, яке на мою думку, є адекватним і відповідає принципу гуманізму. Компетентність визначається як динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти [1, Стаття 1].

Отже, даний підхід висуває на перше місце не просто інформованість студента, а вміння вирішувати проблеми різного характеру: від побутових, до можливості прийняття рішення на рівні участі в політичному процесі, вибору типу політичної поведінки та інше. Для цього використовуються відповідні показники, які відрізняються від традиційних вимірювань тим, що показують динаміку змін підготовленості студентів — акцентується увага на певному типі результату освіти. В якості результату розглядається не лише кількість засвоєної інформації, а здатність людини, спираючись на цю інформацію, діяти в різних політичних ситуаціях [4, Ст. 9]. На сучасному етапі соціально-політичних процесів це є дуже актуальним чинником, оскільки саме компетентна молодь є запорукою ефективних зрушень в політичній сфері нашої країни, виступаючи базовим елементом формування інституту політичної еліти.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556–87
2. Компетентність саморозвитку фахівця: педагогічні засади формування у вищій школі. — Ізмаїл: ІДПІ, 2007. — 236 с.
3. Лепська Н. Політична компетентність як детермінанта соціального програмування розвитку суспільства / Н. Лепська // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. — К., 2011. — Вип. 22. — С. 40–51.

4. Третьякова Т. М. Процес гуманізації як основа реформування системи вищої освіти України: Автореф. дис... канд.політ.наук/ Т. М. Третьякова., Національний університет «Одеська юридична академія». — Одеса, 2014. — 20 с.

МОЖАРОВА К. П.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
старший викладач кафедри соціальних теорій,
кандидат політичних наук

ПОЛІТИЧНА КРИЗА В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ 2016 РОКУ: ГЕНЕЗА ЧИ ДЕСТРУКЦІЯ

Кризові явища та кризові процеси виступають компонентою політичних подій в сучасних державах, навіть в тих, де конкуренцію в політичній сфері майже повністю нівельовано. Політична криза є унікальним складним явищем, як наявність, так і відсутність якої в країні, може розцінюватись у якості стагнаційних процесів в державі. Адже відсутність політичної кризи може бути візуалізацією застійних деградаційних процесів у політичній сфері, а також відсутність розвитку політичної свідомості у громадян такої держави, що можна сьогодні спостерігати, наприклад у Китайській народній демократичній республіці.

Україна відноситься до категорії тих країн, в яких політичні процеси відбуваються досить бурхливо, що створює підґрунтя для виникнення кризових тенденцій розвитку політичної сфери. Однією з останніх, доволі потужних криз в Україні, незважаючи на прагнення політичних акторів країни, стала політична криза 2016 року.

Підписання 27 листопада 2014 року Угоди про Коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна» у Верховній Раді України восьмого скликання учасниками Коаліції депутатських фракцій, до складу якої входило більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України, а саме політичних партій «Народний фронт», «Блок Петра Порошенка», «Об'єднання «Самопоміч», «Радикальна партія Олега Ляшка», «Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» було спрямоване на подолання вже існуючих та запобігання потенційним кризовим процесам в країні [1]. З цією метою одним з перших важливих кроків новоутвореної коаліції, стало призначення цього ж дня Арсенія Петровича Яценюка на посаду Прем'єр-міністра України.

Наявні протиріччя, з одного боку між оновленим урядом та Президентом України і деякими членами коаліції «Європейська Україна» (зокрема, з приводу проведення референдуму щодо прийняття

нового Основного Закону України), а з іншого, — існуючі розбіжності безпосередньо всередині коаліції (наприклад, з питань призначення кандидатури Генерального прокурора України, надання особливого статусу Донбасу тощо), лише загострили кризові явища в політичній сфері України.

Досліджувану політичну кризу, яка зосередилася навколо переформатування урядової гілки влади, не доцільно розглядати тільки в наборі координат виконавчої влади, тому що головною рушійною мотиваційною силою в цих процесах була саме партійна координація. Розпад 18 лютого 2016 року коаліційного утворення «Європейська Україна» був процесом тривалим, але прогнозованим, з огляду на наявне невдоволення з боку всіх презентованих в цій коаліції політичних утворень станом реалізації власних програм та аспектами конвенційного впливу на виконавчу владу. Зниження легітимної підтримки лідерів владних перетворень дозволили поставити питання про потребу в переформатуванні базових суб'єктів адміністративного впливу у державі. Сфокусована на діяльності уряду критика об'єднання «Самопоміч» та Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина» знаходила доволі слабку реакцію з боку правоохоронних структур на чолі з Генеральною прокуратурою України, що фіксувалося, в тому числі, з боку іноземних партнерів України. Пролонгація процесів політичної критики без перспектив її судової фіналізації завжди носить деструктивний характер, дестабілізуючи та поляризуючи соціальне середовище.

Зупинити процеси розпаду державницьких механізмів вдалося 14 квітня 2016 року після прийняття Верховною радою України відставки Арсенія Петровича Яценюка з поста Прем'єр-міністра України. Відкинута головою держави риторика про проведення дострокових парламентських виборів звузила поле реалізації політичних амбіцій до сфери формування нового уряду.

На сформований за головуванням Володимира Борисовича Гройсмана уряд покладаються значні, за власною складністю, завдання зі стабілізації економічного та соціального середовища в країні за рахунок оптимізації поля перспективних реформ. Наявність конвенційного діалогу, що дозволила прийти до таких результатів, свідчить про можливість консолідації в політичній сфері української держави, упереджуючи тим самим стани повної аморфності з боку влади у зв'язку з протидією всередині потужних осередків груп лобіювання. Разом з тим, соціальна напруга, що підсилювала позиції політичних опонентів в суперечках, залишилася на дуже високому рівні залишаючи можливість виникнення станів соціального невдоволення, — це пов'язано з акцентом суспільства на зниженні рівня життя та великого навантаження «непопулярних реформ» на одиницю часу, викликане пришвидшеним наближенням економічної складової фінансових розрахунків до європейських аналогів. Реформування правоохоронної системи, яка

повинна запобігати протиправній активності всередині урядових інституцій, наразі, ще триває та має доволі нечіткі перспективи з точки зору її майбутньої ефективності.

Таким чином, негативною реакцією на політичну кризу в країні стала й активізація стагнаційних процесів в межах превалюючої кількості сфер економічного життя, викликаних як об'єктивними зовнішніми факторами (проведення анти-терористичної операції, зниження інвестиційної привабливості економіки, слабка диверсифікація стійких до коливань сегментів національного ринку, тощо) так і суб'єктними внутрішніми («виконавча конкуренція» (синтетичне явище суб'єктної конкуренції елементів виконавчої влади, що викликане пролонгованою крізь них колізією між політичними силами, котрі їх делегували), «критична легітимність» (комплексний динамічно змінний рівень мінімальної соціальної підтримки діяльності представників влади, що дозволяє попереджувати стан прямої соціальної протидії), тощо).

Отже, можна зробити висновок, що політична криза на початку 2016 р. в Україні є системною кризою, що викликана колізійними процесами всередині законодавчої, виконавчої гілок влади та правоохоронної системи, посилених важким соціально-економічним становищем в країні.

Список використаних джерел

1. Угода про Коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна» від 27.12.2014 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України : [офіційний веб-сайт] — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0001001–15. — Назва з екрану.

КОСТЕНКО В. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри соціальних теорій

МІГРАЦІЙНА КРИЗА ЄС: АНАЛІЗ ПОЛІТИКИ СЬОГОДЕННЯ

Європейська міграційна криза набула масштабності 2015 році, почала транслюватися в ЗМІ, обговорюватися в міжнародних організаціях та окремих країнах. Європа спіткнулася з збільшенням кількості шукачів притулку, з проблемами набуття статусу біженця та іншими нагальними міграційними проблемами.

На сьогодні, країнами-реципієнтами біженців в ЄС Німеччина, Швеція, Італія, Франція та Угорщина. Більшість прохачів притулку походять з Сирії, Афганістану, Косово та Еритреї. Значне зростання показали Ірак, Нігерія та Україна. За даними Євростату, лише протягом

третього кварталу 2015 року було схвалено 45 380 заявок щодо надання статусу біженця [1].

Якщо брати до уваги дані 2015 року, то Німеччина найбільше прийняла біженців, за нею йде Велика Британія, Швеція, Франція, Італія. Найбільше відхилень заявок було у Франції. Крім того, надавався захист як додатковий так і гуманітарний.

Відповідно додатковий захист — механізм захисту, передбачає надання захисту особі, яка не може отримати статус біженця, проте також не може бути повернена в країну походження, оскільки існує велика ймовірність незаконного ув'язнення, застосування смертної кари, тортур, нелюдського поводження чи поводження, що принижує людську гідність. Гуманітарний захист — форма захисту, яку надають тим, хто, хоч і не є біженцем, при поверненні в країну походження стикається з загрозою серйозної небезпеки життю, не охопленої поняттям додаткового захисту [2, С.121].

Тому постають питання, а саме: які зміни відбулися, які проблеми постали в політиці ЄС? І що потрібно зробити для того, щоб покращити міграційну політику ЄС? По-перше, посилилися пошукові та рятувальні місії у Середземному морі. З здійсненням пошукових та рятувальних місій ЄС взяло напрямок на боротьбу з перевізниками мігрантів.

По-друге, на піку 2015 року запропоновано сформувати мережу центрів, які б приймали біженців. Така стратегія розглядає ці центри як пункти, в яких проходитиме ідентифікація, реєстрація та збір відбитків пальців мігрантів. Але через суперечливість думок між країнами, такі центри поки що будуть обмежені в людських та технічних ресурсах. Одні країни будуть впроваджувати центри як пункти утримання біженців, а інші блокуватимуть ініціативу як таку, що може призвести до порушень прав людини і усталеного порядку співпраці між агенціями ЄС.

По-третє, відсутність легальних способів міграції в ЄС передбачає взяття курс на реформування міграційної системи, яка передбачатиме об'єднання сімей, покращення схеми трудової мобільності, здешевлення і скорочення тривалості адміністративних процедур у посольствах. Однак поки не будуть проведенні відповідні міграційні реформи такі центри залишатимуться у невизначеному стані.

По-четверте, необхідно було впровадити політику переміщення. ЄС розробив принцип квотного розподілу мігрантів. На першому етапі планується розподілити 40 тис. осіб (24 тис. з Італії і 16 тис. із Греції). Щоб попередити переїзд з бідніших країн ЄС до заможніших, Європейська комісія пропонує здійснювати розселення тільки за умови, що особа (біженець) погодилася з забороною змінювати країну проживання протягом п'яти років, а також позбавити біженців можливості легалізації в інших країнах ЄС та доступу до соціальних прав. На сьогодні програма переміщення загальмувалася. У перспективі ЄС повинен впровадити загальний та обов'язковий механізм перерозподілу мігрантів у випадку

повторення міграційної кризи. Такий механізм мав би вже діяти відповідно до Директиви тимчасового захисту, прийнятої у відповідь на гуманітарну кризу, спричинену війною в колишній Югославії. Проте ЄС наразі утримується від її впровадження [3].

По-п'яте, Європейський Союз наголосив про те, що готовий взяти участь у розселенні шукачів притулку, особливо вихідців з Сирії, Еритреї, Іраку та Центральноафриканської Республіки, які перебувають в таборах біженців у Туреччині, Лівії та Йорданії та потребують міжнародного захисту.

По-шосте, наступними напрямками має стати уніфікація адміністративних процедур для безперешкодного отримання статусу біженця, встановлення часу розгляду заявок, обсягів та видів соціальної допомоги особам, які отримали такий статус, умов отримання житла, доступу до ринку праці тощо. Результатом повинно стати прийняття Кодексу ЄС про надання такого притулку.

По-сьоме, це напевно найголовніше, необхідно налагодити співпрацю з Грецією та Туреччиною. Як ми знаємо, Греція не має внутрішнього кордону з ЄС, тому відновлення контролю на повітряними шляхами сполучення матиме негативний вплив на туристичний сектор Греції. Це затягне економічну кризу в країні. А Туреччина є найголовнішим партнером ЄС для вирішення міграційної кризи. Так, ЄС намагається знайти спільну мову з Туреччиною щодо способів закінчення війни в Сирії, покращити організацію захисту кордонів. Відповідно ЄС робить все можливе, щоб заохотити турецький уряд до співпраці обіцянками інтенсифікації діалогу щодо інтеграції Туреччини в ЄС, розпочатого ще у 2005 році.

Отже, беручи до уваги, що інфраструктура перевезень вже налагоджена, в 2016 році кількість шукачів притулку не зменшиться. Питання кризи міграційної політики в ЄС постане ще гостріше. Внаслідок цього відбудуться серйозні зміни як в ЄС загалом, так і в окремих країнах-членах. В першу чергу, ставатиме більш жорсткою міграційна політика країн, котрі традиційно вважалися відкритими до міграції. Але як бачимо вже відбулися зміни до покращення міграційної ситуації, а саме: посилилися пошукові місії, вдосконалена політики квотування мігрантів, розміщення мігрантів тощо. Сьогодні світ потребує не боротьби з міграцією, а правильного управління нею.

Список використаних джерел

1. Кількість шукачів притулку в ЄС у 2015 році перевищила мільйон [Електронний ресурс]. — Джерело доступу: http://www.bbc.com/ ukrainian/ politics/2016/03/160304_eu_asylum_seekers_sa
2. Кушніренко О. Г. Права і свободи людини та громадянина : навч. посіб. / О. Г. Кушніренко, Т. М. Слінько. — Х. : Факт, 2001. — 437 с.
3. Міграційна криза ЄС [Електронний ресурс]. — Джерело доступу: http://www.cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityk

ФЕСЬКОВ І. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри соціальних теорій

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ГІБРИДНА ВІЙНА» В ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ

Визначення гібридної війни є доволі складним як з теоретичного, так і з практичного боку. За всіма критеріями це поняття має включати, крім іншого, такі елементи, як громадянську, партизанську, інформаційну війни, кібервійну тощо.

В наукових працях термін «гібридна війна» також часто використовують для аналізу атак із застосуванням ядерної, біологічної та хімічної зброї, саморобних вибухових пристроїв та інформаційної війни. Крім того, цей термін застосовують тоді, коли потрібно охарактеризувати гнучку й складну динаміку бойового простору, що передбачає гнучку реакцію, легко підлаштовується під нові умови і чинники.

Американський дослідник Н. Фраєр першим спробував визначити загрози, які несе гібридна війна; загрози він виділив традиційні, нестандартні, катастрофічний тероризм та підривні, коли використовуються різні технології щоб протидіяти перевазі у військовій силі.

Полковник армії США Д. МакКуен виводив визначення гібридної війни з більш широкого поняття асиметричної війни, де гібридна війна виступає як основний метод дій, що ведеться на трьох вибіркових видах поля бою: по-перше, серед населення конфліктної зони; по-друге, серед тилового населення; по-третє, на рівні міжнародного співтовариства.

За твердженням Д. Кілкаллена, гібридна війна є найкращим визначенням для більшості військових конфліктів в сучасному світі; Д. Кілкаллен встановив, що вона передбачає комбінацію партизанської та громадянської воєн, а також заколоту й тероризму.

Як зазначає В. Горбулін, багато науковців і дослідників вказують на «гібридний» характер війни, яка ведеться Росією на сході України, проте наукова концептуалізація в даному сенсі неоднозначна й неповна. У науковій думці заходу поняття «гібридна війна» з'являється приблизно з 2000-х років, проте тоді даний феномен аналізувався в інших термінах та поняттях, ніж це спостерігається тепер.

Сучасне протистояння України і Росії складне і неоднозначне і для його аналізу можна застосувати поняття «неконвенційної війни», «нерегулярної війни» чи «змішаної війни»; крім того, останнім часом з'явилася концепція «гібридної війни спонсорованої державою». В рамках всіх цих концепції аналіз відштовхується від «розмивання» контурів та ознак військового конфлікту та залучення до нього невійськових засобів, які не мають прямого стосунку до класичних військових дій.

В теорії Френка Г. Хоффмана з'являється концепція мультимодальних конфліктів (таких, що ведуться різними способами) та багатоваріантних конфліктів, що не відповідають простій схемі ведення збройних дій чи війни. За Хоффманом майбутні загрози можуть в більшій мірі бути визначені як гібридне співвідношення традиційних та нерегулярних стратегій і тактик, наприклад, це децентралізоване планування та виконання, участь недержавних акторів з використанням простих та складних технологій маніпулювання та формування громадської думки.

Гібридні війни також передбачають різні режими ведення війни, що включає стандартне озброєння, нерегулярні тактики, терористичні акти (в тому числі і насилля та примус) і кримінальний безлад.

Г. Почепцов вказує, що у російському варіанті гібридної війни задіяні не лише збройні сили. Росія активно використовує проти України ще два види впливу: внутрішній і зовнішній. Впливові політики та партії публічно підтримують позицію російської сторони, створюючи, таким чином, тиск на Україну та вводячи в оману всю міжнародну спільноту.

Теоретики та практики, які намагаються дослідити феномен гібридних збройних конфліктів не можуть зупинитися на однаковій інтерпретації поняття «гібридна війна». Вчені вказують, що така війна зазвичай відбувається між нерівними противниками, слабший з яких використовує всі стандартні прийоми військової стратегії та тактики, а сильніший супротивник підключає до конфлікту все більше і більше побічних методів, які не вписуються в стандартні схеми ведення війни. З боку сильнішої сторони завжди виступає держава, яка зацікавлена в розпалюванні та підтриманні даного конфлікту.

Отже, теоретична неспроможність однозначно концептуалізувати поняття гібридної війни має потенційно руйнівні наслідки в першу чергу для держав, які можуть бути задіяні в збройних конфліктах такого характеру. Таким чином, багатогранність та складність феномена гібридної війни ставить завдання подальшого науково-теоретичного осмислення цього поняття.

ДЗЮБЕНКО Ю. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри соціальних теорій

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗАГРОЗИ РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ В КРАЇНАХ ПСЄ

Користуючись Індексом демократії слід відзначити, що темп глобальної демократизації прискорився після початку її так званої «третьої хвилі» в 1974, і особливо після падіння Берлінської стіни в 1989 році. Протягом 1970-х і 1980-х, більше ніж 30 країн перейшли від прихильника жорсткої руки до демократичних політичних систем. В останні роки хвиля пост 1970-х демократизації сповільнилася або, в разі деяких країн, повністю змінена. Відповідно до вимірювання системи Economist Intelligence Unit половина населення в світі тепер живе в демократії деякого виду. Однак в останні роки, спостерігається практика повернення до авторитарного режиму.

Падіння Берлінської стіни і крах комунізму в колишньому Радянському Союзі і Східній Європі в кінці 1990-х — і подальшого безладу і відступу лівих рухів національного визволення в третьому світі — примусили багатьох вітати тріумф Західної ліберальної демократії.

Однак той очевидний тріумф приховав проблеми і слабкі місця з функціонуванням демократії в Західному світі, який був менш очевидним в період надпотужної конкуренції під час холодної війни.

У 1994 британський академік, Джон Грей, стверджував, що ідея посткомуністичних суспільств, яка гладко об'єднуються в Західний капіталістичний світоустрій, була міражем. Його аргумент полягав у тому, що західні держави, чия законність, отримана в значній мірі з холодної війни і існування комуністичного ворога, були значно ослаблені радянським крахом.

Політичні події в Східній і в Західній Європі за ці два десятиліття з тих пір в основному підтвердили тезу професора Грея. Укорінена політична хвороба в Центрально-східній Європі привела до розчарування. До 2015 року деякі країни Східної Європи в Індексі Демократії, починаючи з 2006 року зазнали регресу. Тим часом, на розвиненому Заході, зниження участі в політичному житті, слабкі сторони в функціонуванні уряду і обмеження на громадянські свободи мають корозійний ефект на деякі укорінені демократичні держави. США і Західна Якщо говорити про Латинську Америку то в силу того, що політична культура не підвищується, громадянське суспільство не бере участі у політичному житті, корупція підвищується розвиток демократичних основ знаходиться в «замороженому стані».

Здавалося, що Арабська весна, яка почалася в кінці 2010, могла б оголосити період політичного перетворення, аналогічного цьому в

Східній Європі в 1990-х. Однак лише Туніс намагався здійнити перехід до демократичного режиму. Єгипет повернувся до авторитарного правління, в той час як численні країни в регіоні, особливо Лівія і Сирія, спустилися в криваву громадянську війну.

Азія була найуспішнішим регіоном демократизації протягом 2006–2015 рр. Однак Азія НЕ невразлива для проблем, які властиві для західних демократичних держав, оскільки приклади Японії і Південної Кореї ілюструють; обидва потрапили в «некоректні демократичні держави» категорія в 2015. Порівняно з 2014 роком у 2015 році замість 11 держав до держав, які характеризуються авторитарними тенденціями стало — 17.

У 2015 популярна зворотна реакція проти корупції набрала темп в Латинській Америці — де злочинність, насильство і торгівля наркотиками, а також корупція, негативно вплинула на демократію — приведення до розслідувань і арештів на вищих рівнях уряду і бізнесу в країнах, таких як Бразилія і Гватемала.

Тому, перш за все, вкрай важливо, щоб країни з демократичними основами могли забезпечити максимальну підтримку для розвитку сильної демократії. Вкорінені авторитарні режими Євразії невпинно попереджають своїх людей, що політичні зміни на прикладі Євромайдану можуть закінчитися тільки хаосом, насильством і бідністю. Україна, яка здатна процвітати економічно, розробляючи інститути і практики на основі прозорості та підзвітності, зробить більше для формування відносин в регіоні.

З огляду на характер зовнішньої загрози, кожна держава також повинна зробити кращу роботу по дотриманню демократичних стандартів всередині Європи. Але щоб зберегти свою силу і єдність, слід наполягати на прозорості в бізнесі і політиці, забезпечити проведення вільних і справедливих виборів, і рішуче захищати свободу ЗМІ в межах своїх кордонів.

ШАНЮК Є. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри соціальних теорій

АНТИГЛОБАЛІСТСЬКИЙ РУХ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ

В епоху розвитку інформаційних мереж та утвердження глобалізації як загальноприйнятого явища, життя людей та доля багатьох держав ризикують бути вирішеними за допомогою вибору однієї кнопки. Адже події останніх століть підтверджують появу на світовій арені ще одного різновиду зброї — інформаційної. Та на противагу глобальним

процесам, наприкінці минулого століття зародився антиглобалістський рух, учасники якого чинять опір наслідкам сучасних перетворень.

На думку вчених, основою антиглобалістських рухів виступає американський «Інтернешнл екшен центр», створений на початку 90-х. За даними їх представників, на сьогоднішній час, налічується близько 25 мільйонів членів із понад 50 держав, де розташовані відповідні центри чи офіси [2, с. 35].

Специфічною ознакою антиглобалістського руху виступає його мережевий характер, відсутність звичної ієрархічної системи та принципова відкритість. На відміну від традиційних організацій чи рухів, в яких тільки одиниці є лідерами, а решта учасників їх звичайними прихильниками, аналізований рух ґрунтується на партнерстві та рівноправності. Будь-який напрям антиглобалістського руху стоїть на рівні з іншими, що, таким чином, створює передумову його довговічності. Тобто, реорганізація хоча б одного центру не може стати причиною занепаду усього ру.

На сьогоднішній час антиглобалістські рухи набувають складної, а подекуди суперечливої форми, в основі яких лежать різні ідеологічні принципи, що унеможливлюють досягнення єдиної організаційної системи. Їх внутрішня структура не схожа на жодний із відомих рухів, а являє собою конгломерат різних організацій та окремих особистостей.

Перш за все, варто зазначити, що сама назва «антиглобального руху» не є загальновизнаною. Часто зустрічаються назви: «рух за глобальну справедливість», «рух рухів» чи «альтерглобальний рух», тобто альтернативний [1, с. 104]. Його учасниками виступають як громадські організації, так і політичні групи, що носять місцевий, регіональний, національний та міжнародний характер і спрямовують свою діяльність на вирішення локальних чи глобальних проблем.

При цьому прихильники антиглобалістських рухів ставлять перед собою завдання, пов'язані зі зміною суспільної думки, котра не тільки позитивно сприйме їх ідеологію, а й стане основою майбутнього лобіювання інтересів на міждержавному рівні. Загалом, їхні цілі полягають у висуненні альтернативної концепції побудови світової системи, учасники якої не претендуватимуть на монополізацію прав глобального управління, а керуватимуться у прийнятті рішень переважною у суспільстві громадською думкою.

Варто підкреслити, що, на даний час, провідними видами їх діяльності виступають зустрічі та демонстрації, що включають в себе використання новітніх інформаційних технологій та які спрямовані на проведення масових заходів протесту. В основному, вони відбуваються перед проведенням міжнародних самітів та зустрічей чи під час них. Так, учасники антиглобалістських рухів проводять власні форуми, де аналізують процес глобалізації, можливі способи спротиву та утверджують протилежні офіційним міжнародним заходам пропозиції. Окрім цього їх діяльність супроводжується зривом конференцій, зустрічей

міжнаціональних організацій, шляхом проведення страйків, хакерських атак на системи управління. Учасники таких мітингів виступають під гаслами «Геть глобалізацію економіки, яка перетворилася на інструмент підкорення всього світу інтересам одиниць», «Геть транснаціональним корпораціям, що викачують з країн третього світу природні ресурси та знищують їх екологію», «За надання країнам, що розвиваються допомоги», «За списання боргів» [3, с. 280].

У довгостроковій перспективі представники антиглобалістських рухів накреслюють плани щодо реорганізації та скасування міждержавних заходів та їх організацій, створення альтернативних варіантів ухвалення рішень, скасування економічних та соціальних розбіжностей між країнами.

Таким чином, антиглобалістський рух протягом короткого періоду свого існування став одним із найбільших політичних рухів сучасності, що впливає на хід історії. На сьогоднішній час, це вкрай складне та багатогранне явище, що має тенденцію до росту в кількісному відношенні, прихильники якого постійно розробляють нові форми реалізації своїх цілей.

Список використаних джерел

1. Бузгалин А. В. Альтерглобализм: теория и практика «антиглобалистского движения»/ А. В. Бузгалина. — М.: Едиториал, 2003. — 256 с.
2. Денчев К. Феномен антиглобализма: учеб. пособие/ К. Денчев — М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2005. — 218 с.
3. Трофименко М. В. Антиглобалізм та пацифізм проти інтеграційних процесів у сучасному світі/ М. В. Трофименко// Нова парадигма: журнал наукових праць. — К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. — Вип.65 — С.279–285

КАРАВАЙЦЕВА О. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри соціальних теорій

ПРОБЛЕМИ ПРЕДСТАВНИЦТВА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В ЗАКОНОДАВЧИХ ОРГАНАХ ВЛАДИ НА ПРИКЛАДІ КРАЇН БАЛКАНСЬКОГО ПІВОСТРОВА

На початку 2000-х років майже всі постсоціалістичні країни Балканського регіону звернулись до пропорційної виборчої системи. Суттєвою проблемою для постсоціалістичних країн Балканського півострову є надання можливості національним меншинам приймати

участь в формуванні представницьких органів влади. Підвищити можливість участі національних меншин в управлінні державою може встановлення нижчого виборчого порогу. Поріг представництва в законодавчих органах означає мінімальний рівень підтримки, яку партія повинна отримати для забезпечення собі місця в цих органах. Даний поріг прямо впливає на можливість невеликих партій, особливо партій меншин отримати місця в парламенті країни. Деякі країни, такі як Хорватія, Сербія встановили поріг в 5 %, який становить собою мінімальну кількість дійсних голосів, які певна політична партія повинна набрати для взяття участі в розподілі мандатів. Однак, після того, як у 2003 році на виборах до Народної Скупщини в Сербії вперше після проголошення багатопартійності у 1990 році не потрапили дрібні партії, в першу чергу партії національних меншин, в наслідок чого виборчий поріг для національних меншин було скасовано. Тепер політичні партії, що представляють національні меншини Сербії, можуть приймати участь в розподілі депутатських мандатів, не дивлячись на те, що набрали менше 5 % голосів виборців і їм залишається здолати лише природний виборчий поріг [1].

В більшості випадків одномандатна система є корисною для представництва меншин в країнах з компактним мешканням цих меншин. Як приклад експерти приводять Албанію, де на півдні проживає грецька меншість. Якщо меншини розсіяні по всій країні, то залежно від їх чисельності вони не завжди гарантовано матимуть можливість вибрати свого представника, оскільки для перемоги в одномандатному окрузі їм не вистачить достатньої кількості голосів. Перевагою одномандатної системи є те, що вона забезпечує представництво для компактно проживаючої меншості, кандидати прив'язані до виборчого округу, що веде до прямої відповідальності кандидата перед своїми виборцями. Недоліком одномандатної системи вважається те, що вона створює передумови для національних меншин вести компанію лише в своєму власному районі, що може привести до ізоляційного підходу і пропаганди. Одномандатна система може привести до створення округів, в яких виключена змагальність, оскільки завжди обиратимуться представники домінуючого етнічного угрупування [2].

Оскільки більшість країн Балканського півострову можна віднести до поліетнічних держав, то в умовах переходу до правової держави перед ними встає проблема представництва етнічних груп в політичному просторі. Держави, які мають добре організовану систему демократичних політичних інститутів, стійкіші і успішно справляються з конфліктами, особливо з тими, які пов'язані з національними меншинами. Одним з найважливіших призначень державних органів влади, окрім законотворчої, є представництво інтересів громадян країни на державному рівні за допомогою виборів і облік інтересів як можна ширших верств населення при прийнятті тих або інших законодавчих актів. Проте не

всяка електоральна формула здатна однаковим чином врахувати інтереси всіх учасників електорального змагання. В Боснії і Герцеговині система підрахунку голосів виборців була змінена з 2000 року в ході обрання Палати народів Федерації Боснії і Герцеговини, що дало можливість виборцям не голосувати за представника своєї етнічної групи. Був затверджений так званий «відкритий аркуш», що дозволяв виборцям віддавати свій голос як за весь партійний список, так і за окремих кандидатів. Передбачалось, що партії почнуть формувати свої списки не на національному принципу, і що зросте електоральна підтримка помірних кандидатів. Територія Боснії і Герцеговини була розділена на багатоскладні (у національному відношенні) виборчі округи на виборах в законодавчі органи влади; був введений принцип «компенсаційних мандатів», покликаний згладити зростаючу диспропорцію між отриманими голосами і місцями в легіслатурі. На виборах 2002 року виборча комісія Боснії і Герцеговини прийняла рішення розподілити ці мандати між партіями, що не здолали трьох процентний бар'єр, що дало можливість брати участь в політичному процесі малим партіям, зосередженим на рішенні, в першу чергу, економічних, а не етнічних проблем [3].

Необхідно зазначити, що пропорційні системи заохочують партії на створення показних списків кандидатів, що охоплюють всі соціальні шари. Дані системи відносно стійкі до передвиборних махінацій, недобросовісного розподілу і інших форм впливу на результат шляхом маніпуляцій з кордонами округів і є простими як для виборців, так і членів виборчих комісій. Використання обов'язкових багатоетнічних списків, при якому партії вимушені на законній підставі включати представників різних етнічних груп в свої списки у виграшних місцях, є ще одним механізмом включення виборців в партійну політику, який може застосовуватися замість створення чисто етнічних партій. Крім того, пропорційна система може вирішити проблеми представництва етнічних груп, тим самим забезпечити інтереси всіх верств населення багатоетнічних країн.

Список використаних джерел

1. Чурсина Т. И., Орлов А. Г., Ракитская И. А., Половченко К. А., Современные избирательные системы. Вып. 4: Австралия, Венесуэла, Дания,Сербия [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.rcoit.ru/upload/iblock/656/ sovremennie_izbiratelnie_sistemi_vipusk_4.pdf
2. Архипова Г. Г. Избирательные системы в полиэтнических государствах [Електронний ресурс]/ Г. Г. Архипова// Режим доступу: http://cyberleninka.ru/article/n/izbiratelnye-sistemy-v-polietnicheskihgosudarstvah#ixzz3ftNEAzRM
3. Соколова Е. Н. Регулирование региональных конфликтов: уроки Боснии. — Космополис. No 2(18) 2007. [Електронний ресурс]/ Е. Н. Соколова// Режим доступу: http://www.intelros.ru/pdf/cosmopolis _2_18_2007/18–5.pdf

НАДЖАТ СЕРУШТ

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
аспирант кафедры социальных теорий

ВЛИЯНИЕ ИРАКСКОГО КУРДИСТАНА НА АМЕРИКАНО-ТУРЕЦКИЕ ОТНОШЕНИЯ

Курдский фактор оказывает воздействие не только на государства, где компактно проживает курдское меньшинство, но вносит значительные изменения в систему отношений США с их стратегическими партнерами в регионе. Несмотря на более чем полувековое геостратегическое американо-турецкое сотрудничество, различия в подходах к дальнейшей судьбе иракских курдов обусловили появление существенных разногласий между Вашингтоном и Анкарой.

Для США курды являются важным элементом американской стратегии на Ближнем Востоке, ориентированной на трансформацию Ближнего Востока как системы с целью установления своего контроля над нефтяными ресурсами региона и искоренения источников терроризма. Иракскому Курдистану, который занимает ключевое стратегическое положение на стыке границ Ирака, Ирана, Турции и Сирии, отводится особая роль в ближневосточной политике США: американское военное присутствие на этой территории позволяет США как осуществлять давление на сопредельные страны (Сирия и Иран), которые долгое время рассматривались Вашингтоном как недружественные, так и влиять на курдское национально-освободительное движение в этих государствах.

Для Турции стимулирование курдского национализма в странах проживания курдов, в целом, и Ираке, в частности, рассматривается как прямая угроза ее территориальной целостности. Турция опасается, что создание курдской автономии на территории Ирака даст сигнал турецким курдам требовать расширения собственных прав и, в конечном счете, может привести к ирредентистским настроениям в населенных курдами районах Турции. Наряду с ростом влияния Иракского Курдистана, Турция также обеспокоена деятельностью Рабочей партии Курдистана (РПК) в курдском регионе Ирака. Неспособность руководства Турции эффективно развивать конструктивные отношения с турецкими курдами является источником дальнейшей радикализации РПК. Турция обвиняет правительство иракских курдов в том, что последнее не предпринимает эффективных мер, чтобы расправиться с повстанцами из РПК, которые продолжают совершать нападения на Турции с территории северного Ирака.

Различия в подходах к будущему Иракского Курдитсана обусловили появление значительных разногласий между Вашингтоном и Анкарой, проявившимся в марте 2003 году, когда Великое национальное собрание

Турции приняло решение отказать администрации Дж. Буша-мл. в предоставлении территории страны для размещения американских войск в рамках планировавшейся военной кампании против Ирака. В дальнейшем разногласия между военными ведомствами США и Турции обострились вследствие инцидента, известного как «событие под капюшоном»: 4 июля 2003 г. военнослужащие 173-ей воздушно-десантной бригады армии США арестовали 11 представителей турецких сил специального назначения в иракской провинции Сулеймания [1, с. 103]. Некоторыми политиками и экспертами в Турции это событие было воспринято как ответ США на отказ Анкары от поддержки американской операции в Ираке.

Напряжение в американо-турецких отношениях нарастало одновременно со сближением США и иракских курдов. США удалось договориться с последними об открытии открыли северный фронт именно с территории Курдистана. Курдские отряды («пешмерга») вошли в Багдад вместе с американцами и на первом этапе достаточно активно участвовали в наведении порядка в охваченной хаосом столице Ирака.

Альянс Иракского Курдистана с США создал новые реалии и значительные вызовы для Турции в контексте ее безопасности и территориальной целостности. Дистанцировавшись от Запада, Турция пошла на постепенное сближение с Сирией и Ираном, которые также имеют значительное курдское меньшинство. Это сближение проявляется в виде двусторонних деклараций в поддержку территориальной целостности Ирака и против курдского доминирования в Ираке [2, с. 23]. С целью подрыва позиций иракских курдов, Турция также начала активно поддерживать иракских туркмен, исторически проживающих в богатом нефтью Киркуке, Мосуле и Эрбиле, и вошедших в состав Иракского Курдистана на правах автономии [3, с. 2]. Турция фактически использует Фронт иракских туркмен против иракских курдов, поддерживая националистические настроения туркмен и тем самым угрожая целостности Иракского Курдистана, что затрудняет проведение США своей собственной политики в Ираке, направленной на поддержку единого и сильного Иракского Курдистана как образца демократии и мирного сосуществования.

Дальнейший рост разногласий между Анкарой и Вашингтоном может привести к сворачиванию турецко-американского альянса, что будет иметь разрушительные последствия для американской внешней политики и стратегических целей в Европе и на Ближнем Востоке. Геополитическая и экономическая роль соседней Турции настолько велика, что от нее во многом зависит характер глобальных политических и экономических процессов на огромном пространстве от Алтая до Балкан и от Персидского залива до постсоветских стран, а продолжающаяся «война с террором» наряду с растущим расколом между США и мусульманским миром еще более усиливают стратегическую важность

отношений между США и Турцией. Угроза изменения существующего более полувека статус-кво на Ближнем Востоке, гарантом которого выступало турецко-американское стратегическое сотрудничество, актуализирует необходимость пересмотра ключевых внешнеполитических установок как со стороны Турции, так и США.

Список использованных источников

1. Гурбангельдиев А. Место США в политической трансформации Турции. — Международные процессы, Том 12, № 4, сс. 101–115.
2. Park, B. «Iraq's Kurds and Turkey: Challenges for US Policy,» Parameters, US Army War College, vol. 34, issue 3, 2004, 34 p.
3. Barkey, H. J. Turkey's New Engagement in Iraq: Embracing Iraqi Kurdistan, Washington, D. C.: USIP Publication, 2010, 12 p.

ІВАНОВА А. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри соціальних теорій

ПОГЛЯДИ НАУКОВЦІВ НА ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ПОЛІТИЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ У ВІДНОСИНАХ ДЕРЖАВА — ЛЮДИНА

У політологічному підході толерантність визначається як прийняття, визнання і повага конкурентів, їх поглядів, програм, заходів при взаємному прагненні суб'єктів соціальної взаємодії (націй, держав, класів, політичних партій, організацій) реалізувати свої інтереси і цілі, пов'язані з проблемами збереження або послаблення (скидання) існуючої влади, її зміцнення або підрив, а також зі зміною їх політичного статусу в суспільстві, якщо це не суперечить ідеї безпеки і демократії [5, с. 180].

Останніми роками проблема толерантності стала однією з найбільш актуальних і широко дискутуємих. Вона обговорюється на різних рівнях, в різних аспектах і відносинах. Толерантність розуміється як терпимість до інокультури, іномислення, іновірування, як довірливість, відповідне порозуміння, існуюче в певних відносинах в процесах взаємодії. Однією з найбільш відомих є теорія толерантності, існуюча в рамках філософії лібералізму, витоки якої в працях мислителів періоду Реформації і просвітництва.

В демократичних системах невід'ємною є політичний тип толерантності. Устінова І. В. виділяє три типи політичної толерантності-інтолерантності за ознакою суб'єкту: відносини держава — соціальна група;

соціальна група — держава; стосунки соціальна група — соціальна група. Саме перший тип «держава — соціальна група» зі змістовної точки зору включає міру прийнятності державою різних проявів інакомислення з боку його громадян, які за допомогою включення в різного роду політичні об'єднання (політичні партії, суспільно-політичні рухи і організації) або акцій протесту в якості представників певної соціальної групи виявляють своє невдоволення державною політикою і курсом, що проводиться, і навіть виступають по відношенню до нього опозицією [3, с. 529].

Сучасний погляд на феномен толерантності відображений у ліберальній концепції, що знайшла своє втілення у праці Джона Роулза «Теорія справедливості», яке визнається стадією в розвитку ліберальної теорії толерантності. Для того, щоб знайти принципи справедливості, Роулз вважав, що людині слід ставити себе в ситуацію, при котрій він повинен домовлятися з іншими про те, що є справедливим. Джордж Сорос значну увагу у визначені толерантності приділяє поняттю «відкритого суспільства» та демократії, саме в цьому типі суспільства він бачить ідеал рівноваги в суспільстві. Як пише Сорос, «кожен вільно виражає свої погляди, і якщо процес критики працює ефективно, домінуючий погляд може близько підійти до того, щоб представляти кращі інтереси учасників. У цьому і полягає демократичний принцип» [1, с. 104].

Демократія якраз не вимагає уніфікації ідеалів і ціннісно-смислових значень, які є несхожими в різних індивідів і груп. Пропонується нова модель демократичної політики — «агоністичного плюралізму» (Ш. Муф). Оскільки політика завжди займається утворенням «нас» через визначення «їх», оскільки компроміси в ній, по суті є лише тимчасовими паузами у протиборстві, яке ніколи не припиняється, то для забезпечення співіснування в умовах конфлікту необхідно змінити ставлення до особи опонента — в ньому слід бачити не «ворога», а «суперника», за яким визнається його законне право на боротьбу, а всім політичним акторам — дбати про відкритість та рівність позицій конфліктуючих сторін.

Ідеальною для демократичного суспільства є модель, коли виборці обирають ідею, яка їм більше імпонує, і своїми голосами підтримують партію, яка відстоює саме цю ідею. Оскільки виборці не читають партійні програми, то завдання партії — будь-яким чином ідентифікувати свою назву з даною ідеєю та донести її до електорату. Для цього у країні має працювати партійно-політичний ринок, де б змагались за голоси виборців політичні опоненти. Завданням держави є створення умов і механізмів узгодження різноманітних ідеологічних систем та цінностей, що існують у суспільстві, на базі конституційних норм. Наріжним каменем на цьому шляху є переорієнтація державної політики з принципу «людина для держави» на принцип «держава для людини» [2, с. 200].

Список використаних джерел

1. Єфремов О. А. Концепція «відкритого» і «закритого» суспільств Джорджа Сороса: політичні надії та тиски реальності / О. А. Єфремов // Філософія і суспільство. — 2005. — № 4. — С. 93–114.
2. Гонюкова Л. Політичний плюралізм як умова розвитку демократичної держави: європейський досвід [Электронний ресурс]. — Режим доступу: [http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2009–3-25.pdf]
3. Збірник статей пам'яті А. Криштановського. — М.: НИУ ВШЭ, 2011. — Т. 8. — 557 с.
4. Солинін Н. Є. Основні підходи до визначення поняття «толерантність» / Н. Е. Солинін // Ярославський педагогічний вісник. — 2009. — Т. 2, № 4. — С. 178–181.

ДЕНИСОВА А. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри соціальних теорій

ПАРТІЙНИЙ ДИСКУРС В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Партійний дискурс в умовах становлення інформаційного суспільства не просто віддзеркалює відповідні риторичні практики політичної групи та відображає основні лінії політичного конфлікту, він виступає потужним інструментом політичної боротьби. У демократичній системі політичні партії здійснюють представництво інтересів суспільства. Представникам політичних партій громадяни делегують владні повноваження, обирають та переобирають їх у ході виборчих кампаній.

У демократичному політичному процесі партії виступають одним із основних інститутів представництва, який виконує важливі соціальні функції. Особливої ваги політичні партії набувають у перехідні періоди. Вони мають сприяти налагодженню ефективної комунікації між владою та соціальними групами, брати участь у виборах, формувати та відбирати політичних лідерів, забезпечувати політичну соціалізацію та інтеграцію суспільства.

На думку К. Байме «...політична партія виступає інституціональною спільністю громадян, взаємодія яких визначається ідеологією та внутрішньопартійною організацією з метою завоювати (шляхом виборів або іншими способами), утримувати та використовувати державну владу для реалізації інтересів певних груп» [1].

Партійний дискурс формує та нав'язує (із використанням м'яких технологій політичного впливу) моделі прийнятної поведінки, утворює простір партійних ідентичностей.

Перевага у дискурсивній площині дозволяє політичним партіям отримувати та утримувати політичну владу. За контроль над змістовним наповненням партійного дискурсу ведеться конкурентна політична боротьба, у якій використовуються різні ресурси політична влада, адміністративний тиск, правові та фінансові механізми, інформаційні послання й комунікативні технології (політична реклама, пропаганда та PR).

Партійний дискурс, у тому числі виражений у мас-медіа та комунікативних технологіях, функціонує у просторі політичних комунікацій. Через дискурсивні практики учасники політики визначають порядок денний суспільства, а політичні партії виступають в ролі ретрансляторів сенсів та цінностей, політичних ідей та ідеологій. У дискурсивній площині формуються образи політичної реальності, які згодом нав'язуються громадській думці.

Дослідженню партійного дискурсу в умовах інформаційного суспільства та визначенню того, яким чином партії презентують у партійному дискурсі інтереси соціальних груп та спільнот присвячено праці зарубіжних та вітчизняних науковців П. Бурдьє, Ю. Габермаса, Р. Дворкіна, Т. Ван Дейка, Д. Растоу, П. Шампаня, В. Бебіка, Б. Гагалюка, М. Головатого, А. Кройтора, Дж. Мейса, М. Михальченка, Г. Почепцова, А. Романюка, Ю. Шайгородського, Ю. Шведи, Ю. Якименка, Д. Яковлева, ін.

У партійному дискурсі в Україні перетинаються різноманітні бачення політичної реальності, які формуються політичними лідерами. При цьому, функціонування партійного дискурсу має свої особливості. Вони обумовлені уявленнями, ідеологіями, міфами та стереотипами щодо призначення політичних партій та покликання партійних лідерів — від служіння суспільному благу до поділу партій за ідеологічною ознакою. Кожна партія оцінює будь-яку політичну подію відповідно до власної ідеології, а її представники намагаються побачити ідеологічну складову навіть там, де її може і не бути. Зрештою, це перетворюється на ритуал: націоналісти мають говорити про національні проблеми, а соціалісти — про класову несправедливість.

У сучасних умовах ідеологічна складова поступається технологічній — використанню у політичній боротьбі рекламних та PR-технологій. У дискурсі політичних партій в Україні зберігається і потужна пропагандистська складова. Натомість, поступово партійний дискурс (у тому числі — внутрішньопартійний) стає джерелом формування публічного діалогу, а партії посідають місце посередника у діалозі між владними інститутами та громадянським суспільством, притаманне їм у демократичній політичній системі.

У цілому, розуміння процесу формування партійного дискурсу як невід'ємної складової партійної діяльності дозволяє виділити наступні його характеристики та особливості. По-перше, партійний дискурс постійно трансформується, він є відкритим та рухомим, бо знаходиться у взаємодії з іншими дискурсами (медійним, парламентським, дискурсом громадянського суспільства, ін.). По-друге, партійний дискурс виступає простором конкурентної боротьби та змагань за владу між представниками різних політичних партій з метою нав'язати суспільству власне бачення політичної реальності. По-третє, у партійному дискурсі мова йде артикуляцію значень, визначення політичного курсу та формування сенсу політики у конкуренції з альтернативними партійними програмами, заявами партійних спікерів, повідомлень для преси. Усе вищезазначене дозволяє інтерпретувати партійний дискурс як специфічний владний ресурс, який домінує в умовах становлення інформаційного суспільства та розвитку комунікативних технологій.

Таким чином, у партійному дискурсі інформаційної епохи переважають політичні технології (реклама та PR, агітація та пропаганда), спрямовані на здобуття підтримки виборців під час електоральних кампаній.

Список використаних джерел

1. Байме К. Політичні теорії сучасності / К. Байме; пер. з нім. М. Култаєвої, М. Бойченка. — К.: Стилос, 2008. — 396 с.

Розділ V

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

КРУСЯН А. Р.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри конституційного права,
доктор юридичних наук, професор

МЕТА ТА ЗМІСТ СУЧАСНОГО ЕТАПУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Сучасний етап (період) конституційної реформи в Україні починається з відтворення дії окремих положень Конституції України відповідно до Закону від 21 лютого 2014 р. «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» [1] та характеризується цілеспрямованістю на здійснення суттєвих змін у конституційно-правовій сфері, зокрема, пов'язаних з процесам європейської інтеграції України. При цьому слід відзначити, що цей період триває та відбувається в умовах гострої політичної боротьби та бурхливих соціально-правових подій, які складно відокремити від наукового осмислення конституційних правоположень, дискусій про оновлення Основного Закону України. Ці питання безпосередньо пов'язані з визначення мети та змісту сучасного етапу конституційного реформування.

Метою конституційних перетворень в Україні є сучасний український конституціоналізм, що має базуватися на європейських цінностях та принципах. Інтеграція України до Європейського Союзу (далі — ЄС) завжди була пріоритетним напрямком зовнішньої політики держави. Починаючи з 1991 року, коли відбулося здобуття незалежності, Україна та ЄС започаткували відносини, що динамічно розвивалися. Поштовхом для цього було спільне розуміння того, що процвітання, стабільність і безпека як України, так і ЄС можуть бути значно посилені тісним співробітництвом. Доленосне значення для України у контексті євроінтеграції має вчинення «Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» [2]. Зокрема, в Угоді вказується, що однією із цілей асоціації є: «сприяти поступовому зближенню Сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках, а також поглиблюючи зв'язок України з політикою ЄС та її участь у програмах та агентствах».

У зв'язку з подальшими євроінтеграційними процесами в Україні актуалізується необхідність здійснення правових заходів зі зміцнення демократії, верховенства права, дотримання прав людини та фундаментальних свобод та, зокрема, удосконалення організації та здійснення публічної влади. При існуючої варіабельності думок щодо сутності та змісту децентралізації влади, слід відзначити, що з урахуванням конституційно-правових реалій та конституційно-проектних робіт, ґрунтуючись на теорії децентралізації публічної влади та управління, можна зробити висновок, що проявом децентралізації влади в сьогоднішній Україні має стати розширення повноважень місцевого самоврядування та надання місцевому самоврядуванню певної компетенційної самостійності в межах унітарного державного устрою України, що для сучасної України має стати як стабілізуючим фактором, так і фактором її сталого піднесення. Це обумовлює внесення відповідних змін до Конституції України, пов'язаних із переглядом компетенції органів державної влади та місцевого самоврядування, оновлення територіальної організації влади. Саме таку цілеспрямованість має проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» від 26 червня 2015 р. (далі: Законопроект) [3]. Зокрема, цим проектом передбачено, що виконавчу владу в областях і районах, у Києві та Севастополі здійснюють префекти, які призначаються та звільняються з посади Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України. Аналіз повноважень префектів (зміни до ст. 119 Конституції України) надає підстави визначити такі їх конституційні функції: наглядова (здійснюють нагляд за додержанням Конституції і законів України органами місцевого самоврядування та територіальних органів центральних органів виконавчої влади); координаційна (координують діяльність територіальних органів центральних органів виконавчої влади); організаційна (спрямовують і організовують діяльність територіальних органів центральних органів виконавчої влади та забезпечують їх взаємодію з органами місцевого самоврядування в умовах воєнного чи надзвичайного стану, надзвичайної екологічної ситуації); виконавча (забезпечує виконання державних програм).

Децентралізація публічної влади детермінує необхідність й конституційного реформування системи місцевого самоврядування. Так, Законопроектом теоретично логічно та практично доцільно закріплюється створення виконавчих органів (виконавчих комітетів) районних і обласних рад (зміни до ст. 140 Конституції України). Крім того, суттєвим щодо утвердження та розвитку місцевого самоврядування є укріплення його матеріальної та фінансової основи (зміни до ст. 142 Конституції України). Вирішення питання фінансової децентралізації має важливе значення. Звідси, доцільним є конституційно закріпити, що для забезпечення розвитку та здійснення своєї компетенції

місцевому самоврядуванню гарантується фінансова самостійність у межах, визначених Конституцією і законами України.

Безумовно у законопроекті є дискусійні питання (наприклад, щодо використання терміну «префект», особливостей введення інституту «тимчасового державного уповноваженого» та ін.). Втім, у цілому Законопроект спрямовано на досягнення основної мети сучасного етапу конституційної реформи в Україні — сприйняття та втілення основних принципів європейського конституціоналізму на шляху євроінтеграції України.

Список використаних джерел

1. Про відновлення дії окремих положень Конституції України : Закон України від 21 лютого 2014 р.// Відомості Верховної Ради. — 2014. — № 11. — Ст.143.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угоду ратифіковано Законом № 1678-VII від 16.09.2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/984_011
3. Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади): Проект Закону від 15 липня 2015 р., реєстр. № 2217а [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812

АФАНАСЬЄВА М. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
проректор з наукової роботи, професор кафедри конституційного права,
доктор юридичних наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНА ПРИРОДА ПРАВОТВОРЧОГО ІНТЕРЕСУ

Для вітчизняного конституційного права актуальним є питання вирішення об'єктивного протиріччя особистих, суспільних та державних інтересів. Незважаючи на особливості, за природою вони не є різними, а взаємопов'язаними, та існують у діалектичній єдності. Завдання законодавця полягає у тому, щоб серед приватних та публічних інтересів виявити ті, що мають істотне значення для суспільного розвитку та не можуть бути реалізованими без допомоги права. Як уявляється, зміст та спрямованість діяльності законодавчого органу безпосередньо залежить від визначення характеру правотворюючого інтересу.

Правотворюючим має бути інтерес не якихось конкретних соціальних груп, а загальна модель вираження та захисту різних інтересів, певна нормативна конструкція, яка кожного разу має бути творчою знахідкою суб'єкта правотворчості [1, с. 113]. Щоб виявити правотворюючий

інтерес у кожному конкретному випадку, законодавець має не просто піднятися над приватними, груповими інтересами, але й зуміти знайти у тому чи іншому інтересі загально значущий момент, побачити ті напрями та форми його реалізації, які не несуть шкоди інтересам інших груп населення [2, с. 44–45].

Коли мова йде про політико-правову сферу, сферу динамічну, насичену різноманітними подіями, що вбирає в себе множинність різних організаційних структур та інститутів, чутливо реагує навіть на незначні зміни в усіх сферах суспільного буття, не слід прагнути остаточно, однозначно та безапеляційно вирішити питання, хто, умовно кажучи, важливіший — держава чи громадянин, та чиї інтереси — соціуму чи особистості — необхідно забезпечити перш за все [3, с. 38–39]. Тому, парламент має знайти «золоту середину», спробувати максимально поєднати та найбільш повно забезпечити інтереси і держави, і суспільства, і окремого індивіда, надавши державного значення лише тим із них, чия реалізація на певному етапі державного будівництва є об'єктивною необхідністю. Але на практиці з багатьох питань, що мають важливе значення і для окремих індивідів, і для країни у цілому далеко не завжди вдається досягти єдиної точки зору. Це є особливо характерним для суспільства перехідного періоду, коли за суперечливими, нерідко прямо протилежними судженнями суспільної думки дуже важко, а інколи неможливо розгледіти той момент суспільної злагоди, в якому може бути виявлено загальну волю [4, с. 762]. Таке суспільство виявляється розколотим, що не сприяє його поступовому та прогресивному розвиткові. Парламент, відповідно, має прагнути до того, щоб уникати виникнення подібних ситуацій, тобто прагнути, щоби воля парламентської більшості була дійсно загальною або принаймні волею значної більшості народу.

Правильно виявити, достеменно знати та адекватно відобразити те, чого саме бажає і до чого прагне народ, виявляється далеко не просто, а іноді й неможливо. На думку А. Керімова, народна воля не завжди є очевидною, у чіткому вираженні вона існує лише щодо обмеженого кола питань. При нормальному стабільному, розміреному перебігові життя у народу є не більш ніж туманні, досить розпливчасті уявлення, деякий умонастрій, але не ясна, чітка, стійка думка та така, що відповідає їй, тверда воля щодо більшості питань, що є важливими як для всього соціуму, так і для окремих індивідів. Ці уявлення та умонастрої характеризуються до того ж неповнотою та однобокістю, мінливістю, безсистемністю та внутрішньою суперечливістю [5, с. 5; 7]. У цьому контексті Ж. Ж. Руссо правильно стверджував: «Сам по собі народ завжди хоче блага, але він не завжди бачить, у чому воно» [6, с. 136].

У процесі своєї діяльності парламент постійно стикається з питаннями, консенсусне вирішення яких є не завжди можливим. Усупереч широко поширеній точці зору, парламент, приймаючи закони, не стільки

виражає волю народу, скільки керується «інстинктом політичного самозбереження», а суспільні інтереси нерідко беруться до уваги, тільки якщо вони не заважають реалізації інтересів провладних сил. Позиція, згідно з якою представницький характер парламенту зумовлює збіг волі народних обранців з народною волею, фактично є теоретичною основою для виправдання будь-яких рішень парламенту та породжує презумпцію конституційності правотворчості, оскільки законодавчий орган у такому разі не більш ніж провідник апріорі заданої та добре відомої йому волі народу.

З метою протистояння зазначеній тенденції необхідні гарантії того, що держава, визначаючи, затверджуючи та забезпечуючи певні інтереси, проявить необхідну компетентність, добросовісність та об'єктивність. Подібні гарантії можуть бути виключно конституційними. Загальною категорією щодо публічного та приватного інтересів має бути конституційний інтерес. Слід погодитися з В. Круссом конституційні інтереси людини, суспільства, держави, різні за змістом, обсягом, інтенсивністю і навіть конкуруючі, залишаються якісно тотожними, тобто конституційними [7, с. 165–166]. Якщо особа діє, виходячи з власних інтересів, але інтереси ці мають об'єктивно конституційний зміст, можна говорити про суспільну зацікавленість у їх реалізації. Якщо держава, декларуючи суспільні інтереси, сприяє реалізації інтересів приватної особи, вона повинна обґрунтувати їх конституційний характер. Забезпечуючи та підтримуючи приватні інтереси та переконливо характеризуючи їх конституційне значення, держава може стверджувати, що діє в інтересах не тільки держави, але і всього суспільства, кожної особи та громадянина тощо [7, с. 170–171]. Законотворець завжди має бути конституційно «упередженим», «зацікавленим» та «невільним» у цілепокладанні [7, с. 177–178]. Уніфікований алгоритм пошуку справедливого балансу конкуруючих інтересів суб'єктів правотворчості має базуватися на застосуванні відповідних конституційних цінностей, які дають змогу визначити конституційний (неконституційний) характер правотворчого інтересу.

Список використаних джерел

1. Доля Е. А. О доказательствах, доказывании и использовании в доказывании результатов оперативно-розыскной деятельности по УПК РФ. Научно-практическая конференция «Правовая и криминалистическая оценка нового УПК РФ» / Е. А. Доля // Государство и право. — 2002. — № 10. — С. 112–114.
2. Миронов А. Н. Юридическая стратегия в правотворческой деятельности / А. Н. Миронов // Российская юстиция. — 2007. — № 6. — С. 43–47.
3. Керимов А. Д. К вопросу об избирательном праве / А. Д. Керимов // Право и образование. — 2005. — № 3. — С. 32–42.
4. Проблемы общей теории права и государства : учеб. для вузов / [Н. В. Варламова; В. В. Лазарев; В. В. Лапаева и др.] ; общ. ред. В. С. Нерсесянц. — М. : Норма, 2006. — 813 с.

5. Керимов А. Д. Выражает ли парламент всеобщую волю? / А. Д. Керимов // Право и политика. — 2003. — № 6. — С. 4–10.
6. Антология мировой правовой мысли : в 5 т. / руководитель науч. проекта Г. Ю. Семигин ; Национальный общественно-научный фонд. — М. : Мысль, 1999 — Т. 5 : Россия, конец XIX–XX в. / отв. ред. И. А. Исаев. — [Б.м. б.и.], 1999. — 829 с.
7. Крусс В. И. Теория конституционного правопользования / В. И. Крусс. — М. : Норма, 2007. — 752 с.

ПЕРЕЖНЯК Б. А.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри конституційного права,
кандидат юридичних наук, професор

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ І ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ І МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІЙ (ДУХОВНІЙ) СФЕРІ

Одним із інструментів реалізації євроінтеграційних прагнень України є, зокрема, визначення пріоритетів державної політики в гуманітарній та соціально-культурній (духовній) сфері з метою збереження національній політики, самобутності та надбань з подальшим запровадженням інноваційних прогресивних підходів до організації відносин у цій сфері.

Прагнення України стати повноправним членом Європейського Союзу викликає насамперед необхідність гармонізації вітчизняного законодавства відповідно до вимог ЄС.

В Україні створені досить великі правові підстави інтенсифікації її євроінтеграційного курсу, зокрема в гуманітарно-культурній сфері.

Прийняття Радою Європи Національного звіту про культурну політику України має визначальне значення для нашої держави. Це дозволяє розрахувати на подальшу конкретну співпрацю в цій галузі з Радою Європи, зокрема у справі вдосконалення відповідного законодавства з урахуванням європейського досвіду, у запровадженні сучасних механізмів фінансування культурних проектів, у подальшому налагодженні міжнародного культурного співробітництва.

Євроінтеграційні процеси в соціогуманітарній сфері, зокрема, передбачають створення загальноєвропейського освітнього простору, розробку єдиних критеріїв і стандартів у галузі освіти та науки з метою розширення співробітництва між вищими навчальними закладами європейських країн.

Україна є активним учасником інтеграційних процесів у сфері вищої освіти європейських країн. Успішно пройшли експертизу Ради Європи

Закони України «Про освіту» і «Про вищу освіту», а також «Національні доктрина розвитку освіти України в XXI столітті».

Європейська культурна конвенція, зокрема, передбачає необхідність формування Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) в рамках Болонського процесу.

Серед першочергових завдань модернізації структури вищої освіти України — розробка і запровадження національної системи кваліфікацій для всіх трьох циклів (бакалавр; магістр; доктор-PhD), що узгоджуватиметься з Європейською системою кваліфікацій ЄПВО, а також з Європейською системою кваліфікацій навчання впродовж життя.

Євроінтеграційний курс України вимагає підвищеної уваги до формування національної інноваційної системи України.

Створення основ національної інноваційної системи, забезпечення єдності та несуперечливості управління інноваційними процесами вимагає активної участі держави в цьому процесі, насамперед, шляхом розробки стратегії переходу до інноваційної моделі розвитку на основі використання методів наукового планування на всіх рівнях управління, створення сучасної нормативно-правової бази регулювання інноваційної діяльності, створення ефективної адміністративно-організаційної структури управління науково-технологічною та інноваційною діяльністю.

Формування національної інноваційної системи України потребує відповідного нормативно-правового забезпечення цієї сфери діяльності.

Нинішня сфера повноважень Міністерства культури, особливо, якщо порівняти із сучасною ситуацією в інших європейських країнах, виглядає надто вузькою. Необхідно переглянути стратегічну мету і повноваження Міністерства культури та інших державних і урядових органів, відповідальних за культуру. Щоб міністерство та інші офіційні органи могли відповідати потребам майбутнього і мати вплив в Україні, яка модернізується, особливо серед молодших поколінь працівників і професіоналів культури, їм слід переглянути свої стратегічну мету і повноваження. Враховуючи певні європейські тенденції, Міністерству культури та іншим державним і урядовим органам необхідно спрямувати свої повноваження на створення умов для культури в широкому розумінні, а не управляти «культурою» у вузькому її тлумаченні. Це завершить наполовину зроблений «демонтаж» офіційної державної культури радянського зразка.

Таким чином, євроінтеграційний курс України вимагає, зокрема, подальшого реформування та модернізації механізму державного управління в соціально-культурній (духовній) сфері: підвищення якості державного керівництва соціально-культурним будівництвом, формування на основі найсучасніших досліджень стиля цього керівництва, розвиток методів управління з врахуванням специфіки цієї сфери

суспільних відносин. Необхідно подальше впорядкування, насамперед, системи центральних органів виконавчої влади, підвищення ефективності їх функціонування, зміцнення провідної ролі міністерств як головних суб'єктів вироблення і реалізації державної політики в соціально-культурній (духовній) сфері.

Потребують вдосконалення форми і методи державного керівництва й управління у сфері освіти, науки і культури. Структура системи державного управління в соціально-культурній (духовній) сфері в цьому аспекті потребує подальшої раціоналізації, модернізації і реформування. Слід, нарешті, завершити передачу всіх відомчих вищих навчальних закладів під юрисдикцію Міністерства науки і освіти України.

Прийняття Національного звіту про культурну політику України в Раді Європи (Страсбург) позитивно впливає на вдосконалення відповідного законодавства з урахуванням європейського досвіду, на запровадження сучасних механізмів фінансування культурних проектів, на подальше налагодження міжнародного культурного співробітництва.

Співробітництво в гуманітарно-культурній сфері в рамках євроінтеграційних процесів в Україні потребує подальшого вдосконалення договірно-правової бази між країнами, і зокрема, опрацювання та підписання дво- і багатосторонніх програм співробітництва в галузі освіти, культури і науки на тривалу перспективу.

Створення оптимальної єдиної структури управління соціально-культурної (духовної) сфери з раціональним розподілом компетенцій між державою, міністерствами, галузевими науковими установами, а також установами освіти і культури дозволить прискорити інтеграцію України в європейський науково-освітній і культурний простір.

МІШИНА Н. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри конституційного права,
доктор юридичних наук, професор

ПРАВО БРАТИ УЧАСТЬ У МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ: ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА

Право брати участь у місцевому самоврядуванні — це система суб'єктивних можливостей громадян України, пов'язаних з їхньою належністю до територіальної громади, впливати на вирішення справ місцевого значення.

Право брати участь у місцевому самоврядуванні є колективним правом переважно громадян України, позитивним правом, та належить до

політичних прав. За формою реалізації воно може бути як безпосереднім, так і представницьким — такий висновок можна зробити на підставі аналізу чинного законодавства України. Слід зазначити, що у процесі європейської інтеграції в Україні можлива деполітизація цього права з огляду на практику держав — членів ЄС, що базується на Конвенції про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні 1992 р.

Структуру права брати участь у місцевому самоврядуванні складають об'єкт, суб'єкти та зміст цього права.

Об'єктом права брати участь у місцевому самоврядуванні є доступ громадян України — членів територіальних громад до участі у місцевому самоврядуванні. У цьому контексті, як справедливо наголошує О. С. Шугріна, варто відрізняти право на місцеве самоврядування від права брати участь у місцевому самоврядуванні [1].

У літературі [2–4] зустрічається думка про те, що право брати участь у місцевому самоврядуванні є додатковим до такого основного права, як право брати участь в управлінні державними справами. Однак не викликає дискусій те, що право брати участь у місцевому самоврядуванні є комплексним правом, що конкретизується через низку додаткових індивідуальних та колективних прав громадян України.

Зміст права брати участь у місцевому самоврядуванні складають такі індивідуальні права, як активне та пасивне виборче право на місцевому рівні; право ініціювати та брати участь у місцевому референдумі; право на колективні та індивідуальні звернення до органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб (письмові та особисті); право на рівний доступ до служби в органах місцевого самоврядування; право на отримання повної та достовірної інформації про діяльність органів місцевого самоврядування; оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів місцевого самоврядування, посадових осіб тощо.

Зміст права брати участь у місцевому самоврядуванні складають такі колективні права: право на здійснення територіальною громадою влади безпосередньо або через органи місцевого самоврядування; право ініціювати дострокове припинення повноважень органів місцевого самоврядування, органів самоорганізації населення, їхніх посадових осіб. На місцевому рівні може бути реалізована низка інших колективних політичних прав, наприклад, право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи публічної влади.

Суб'єкти права брати участь у місцевому самоврядуванні — це переважно громадяни України одноособово чи у сукупності. Інколи для реалізації прав, що входять до права брати участь у місцевому самоврядуванні як комплексного права, висуваються і інші недискримінаційні цензи — віковий, осілості тощо. Неможливість точного визначення кола суб'єктів права брати участь у місцевому самоврядуванні пов'язана з тим, що зміст права брати участь у місцевому самоврядуванні є вельми широким.

Актуальним питанням щодо права брати участь у місцевому самоврядуванні є приведення його суб'єктного складу у відповідністю з муніципальними стандартами ЄС, насамперед, з вимогами поки що не ратифікованої в Україні Конвенції про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні 1992 р. Цей акт передбачає надання іноземцям вельми широкого кола політичних прав на місцевому рівні, у т.ч. щодо участі у місцевому самоврядуванні; серед цих прав найважливіше місце посідають активне та пасивне виборче право.

Список використаних джерел

1. Шугрина Е. С. Гарантии права на осуществление местного самоуправления: автореф. дис. ...док. юрид. наук: 12.00.02 / Шугрина Екатерина Сергеевна. — М., 2008. — 57 с.
2. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні: конституційно-правові проблеми організації та функціонування: дис.... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / Батанов Олександр Васильович. — К., 2011. — 478 с.
3. Москальчук К. М. Конституційне право доступу громадян до служби в органах місцевого самоврядування: дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / К. М. Москальчук. — Одеса, 2013. — 226 с.
4. Чернега Р. Т. Право громадян на участь у місцевому самоврядуванні України: стан та шляхи вдосконалення: дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Р. Т. Чернега. — К., 2007. — 211 с.

МИХАЛЬОВ В. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри конституційного права

ВТІЛЕННЯ ІДЕЇ ВИЗНАННЯ ЛЮДИНИ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ КАТЕГОРІЇ СУЧАСНОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНСТИТУЦІОНАЛІСТИКИ У КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Століття, що минуле в історії сучасної цивілізації було віком нехтування прав людини і приниження його гідності, століттям терору та фізичного знищення мільйонів людей власними правителями. Проте, саме у 20 столітті, після Другої світової війни стало відбуватися усвідомлення всім людством цінності одиничної людини як важливою складовою, віком звернення до ідеалів гуманізму, які вперше на конституційному рівні були проголошені під час Великої французької буржуазно-демократичної революції. Втілення в життя ідеї соціальної держави і визнання людини вищою соціальною цінністю які відбуваються у провідних європейських державах останніми десятиріччями роблять

Європу орієнтиром для України на шляху розвитку демократії та соціального прогресу.

І, хоча, у дорадянські і радянські часи у вітчизняній правовій науці були лише поодинокі висловлення, які можна було б зараховувати до тих які працюють на ідею визнання людини в якості фундаментальної категорії конституціоналістики, тем не менш такі думки мали місце.

Так, на процес постійного розвитку та поповнення системи понять звертав увагу видатний український вчений-юрист Богдан Кистяківський: «оскільки розвиток науки подається у розвитку понять, він відбувається при взаємообумовленому аналізу і синтезу останніх. Існуючі поняття безперервно розчленовуються на складові з котрих утворюються нові поняття, більш точно і доцільно відтворюють дійсність... Кожний момент процесу пізнання дійсності характеризується, перед усім, певним порядком матеріалу, і кожне відкриття тягне за собою новий порядок» [1, с. 16]. Л. Явич вважав, що «компонентом будь-якої правової культури є певні цінностні орієнтири, ідеали. Це вищі духовні цінності які лежать поза правом як юридичного явища, проте слугують якимось початком законодавства і правосуддя, мають відносно самостійне існування та значущість. Одним з перших хто зосередив свою увагу на проблемі людини був М. Орзіх, який писав: «...правознавство є суспільною наукою про людину, його поведінку, діяльність в державно-правовій сфері суспільного життя» [3, с. 78].

Гуманістичні європейські тенденції суспільного розвитку знайшли своє відображення у сучасній української конституціоналістики. Вперше введена в Конституцію України категорія «людина» набуває базовий, основоположний характер і дозволяє зрозуміти той поворот, який визначається її появою, в загальнотеоретичній юриспруденції в цілому і в конституційному праві зокрема.

Саме категорія «людина» і відповідає характеристикам, які висовуються для фундаментальної, основної категорії конституціоналістики. Вона, за Л. Явичем, відображає дійсність, яка виходить за рамки права як юридичного явища, вона за М. Орзіх прямо судити про правознавство як про суспільну науку про людину, вона відображає загально філософські уявлення о категорії, як гранично широке родове поняття, яке не можна звести до інших понять, вона виступає в якості основи для різних понятійних рядів, і силу цього вона здібна за Б. Кистяківським упорядкувати увесь нормативний матеріал і привести його до нового порядку.

Категорія «людина» безпосередньо зафіксована у ст. ст. 3,ч.1; 3, ч.2; 29, ч.7; 55, ч.1; 63, ч.3; 64. Із понять, що широко використовуються в звичайній лексиці, понять похідних від категорії «людина» і які використовуються в Конституції України, проте не мають виключно юридичного змісту можна скласти декілька понятійних рядів за певними підставами класифікації.

Уявляється, що беручи за основу фундаментальну категорію «людина», виходячи з положень Конституції України, можна виділити наступні понятійні ряди першого рівня: 1.Людина — кожний — кожна людина — жодна людина — ніхто — особа — фізична особа. В основу цього ряду покладена одиночна людина, людина сама по собі. 2.Людина — люди — всі люди — інші люди — всі. В даному ряду, поняття уявляють собою поняття «людина» яке наведено у множині. 3.Людина — народ — Український народ — українці — корінний народ — українська нація — національні меншини. 4.Людина — населення — жителі (житель). Поняття «людина» у даному ряду розглядається крізь призму осілості — проживання людина (в множині або однині) в той чи іншій місцевості. 5.Людина — ті, хто працює — кожен, хто працює — непрацездатні. В цьому ряду в понятті «людина» робиться акцент на його участі в суспільному виробництві і на самій можливості працювати.

Разом з цим, в Конституції України можна виділити поняття, які мають якісно юридичну визначеність і використовуються передусім у професійній юридичній лексиці, однак вони також похідні від категорії «людина». Їх можна вибудувати в декілька понятійних рядів другого рівня: 1.Людина — громадянин — кожний громадянин — громадянин України — усі громадяни — іноземці — особи без громадянства. Категорія «людина» є загальною (родовою) для кожного з понять, що входить в цей понятійний ряд, які визначають різні громадянські стани особистості. 2.Людина — територіальна громада. Категорія «територіальна громада» є похідною від категорії «жителі», яка в свою чергу похідна від категорії «людина». 3. Людина — затриманий — затримана особа — заарештований — підозрюваний — особа, підозрювана у вчиненні злочину — обвинувачений — підсудний — засуджений.

Список використаних джерел

1. Кистяковский Б. А. Общество и индивид. Пер. с нем. Е. Довгань. М.: Дом интеллектуальной книги. — 2002. — 160 с.
2. Явич Л. С. Сущность права. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1985. — 205 с.
3. Орзих М. Ф. Право й особистість (до визначення граничності правового впливу на особистість соціалістичного суспільства)// Избранные труды: юбилейное издание к 90-летию со дня рождения — Одеса: Юридична література, 2015 — С. 78–82.

ЕЗЕРОВ А. А.

Одесская областная государственная администрация,
начальник юридического отдела аппарата,
кандидат юридических наук, доцент

КОНСТИТУЦИОНАЛИСТИКА В СИСТЕМЕ ГУМАНИТАРНОГО ЗНАНИЯ

Современная правовая наука, особенно конституционное право, требует фундаментальных исследований, которые включали бы в себя, наряду с теоретическими сведениями, обобщение и осмысление практики конституционного строительства, анализ истории и перспектив развития национальных политической и правовой систем. Становление суверенного правового государства, демократизация государственно-правовых процессов в последнее время становятся значимым фактором активизации исследований в области конституционного права. Это связано, прежде всего, с увеличением спроса со стороны мирового сообщества на качественные научные конституционно-правовые исследования, с повышением роли экспертной и прогностической функции науки конституционного права, с необходимостью преодоления правового нигилизма в современном обществе. Остается ряд вопросов, на который конституционно-правовая теория до настоящего времени не давала однозначного ответа. К ним относятся вопросы конфликтности конституционно-правовых отношений, конституционно-правовой инженерии, социологии конституционного права и т. д. Эти сферы характеризуются особенной важностью как для науки конституционного права, так и для всех гуманитарных наук, поскольку касаются, по сути, всех норм и институтов конституционного права как отрасли национального права, всех физических и юридических лиц, находящихся под юрисдикцией современных государств, всех составляющих гражданского общества.

При изучении современной государственно-правовой системы являются очевидными возможность и необходимость применения достижений современной мировой конституционной мысли, опыта внутреннего государственного строительства различных стран, а также знаний других наук — политологии, социологии, психологии, общей и юридической конфликтологии и т. д. Это подтверждает мнение о том, что всякий серьезный политический феномен полезно изучать силами сразу нескольких наук [1].

Изучение государственно-правовых систем стран современного мира, конституционно-правовых институтов, сложившихся и функционирующих в зарубежных странах, выявление закономерностей их развития выводят науку конституционного права на качественно новый уровень. Развитие сравнительно-правового направления науки

конституционного права необходимо и с точки зрения обеспечения в условиях конституционного динамизма неотставания науки от прикладных политических решений, достойного научного сопровождения осуществляемых конституционных преобразований.

Примечательно, что мировая конституционная мысль уже не первое десятилетие ставит акценты на политологические и социологические аспекты конституционного права [2]. Будучи первоначально политологическими, социологическими, психологическими и общеправовыми, такие категории, как «конфликт», «консенсус», «паритет», «деликт», «противоречие», «компромисс», «мониторинг», «политическая система», «социальный интерес», «общественная психология», «общественное согласие», «правовая культура» и прочие в процессе дальнейшего развития конституционно-правовой доктрины будут приспосабливаться к конституционно-правовой материи и логически опосредовать явления реальной действительности, которые изучаются конституционным правом, тем самым категориально обогащая науку конституционного права.

На это обращает внимание и профессор М. Ф. Орзих, указывая, что применительно к конституционному праву возникает проблема новых знаний, которые не получили единого понимания в науке, образовании, практике, не имеют еще научно обоснованного содержания, структуры, места в учебном курсе. Эти знания являются объектом науки, подлежащем изучению. Однако требования к современной подготовке специалистов, сложности предмета конституционного права, его роли в интеграции социально-политических воззрений каждого гражданина в единую правовую позицию гражданского общества, получающего в этом процессе самостоятельную конституционную правосубъектность, требуют обращения к этой проблематике. Она является необходимой составляющей в беспрерывном процессе: наука — образование — практика — инновации — внедрение — результат [3].

Выступая в любой правовой системе профилирующей и фундаментальной отраслью, конституционное право внедряется в систему других отраслей права, регулируя в них основополагающие отношения. Так же и наука конституционного права, в отличие от других юридических наук, изучающих исключительно одноименные отрасли права, исследует не только конституционно-правовые нормы и институты — а «всю сферу общественных отношений, которые подпадают под конституционно-правовое регулирование» [4]. Исходя из этих соображений, — считает профессор М. Ф. Орзих, — недостаточно пользоваться привычными обобщениями — конституционное право, законодательство, наука, практика, даже такими категориями, как понятие конституционного строя — «основной интегрирующей и предельной категории» конституционного права [5] или конституционализм — центр, вокруг которого «вращается» вся конституционно-правовая

проблематика [6]. В приведенной ситуации возникает необходимость поиска интегративного начала, инструментального и достаточно универсального для научно-образовательного прикладного измерения конституционного права. Таким измерением всего того, что подпадает под конституционно-правовое регулирование, является конституционалистика [3].

Список использованных источников

1. Речицкий В. В. Политическая активность. Конституционные аспекты. — Киев, 1999. — 496 с.
2. Егоров С. А. Современная наука конституционного права США. — М., 1987. — 192 с.
3. Проблемы современной конституционалистики : учеб. пособ. / М. Ф. Орзих, А. Р. Крусян [и др.] ; под. ред. М. Ф. Орзиха. — К. : Юринком Интер, 2012. — 368 с.
4. Мяловицька Н. Конституційно-правова реформа і методологія науки конституційного права // Вісник Конституційного Суду України. — 2006. — № 2. — С. 22–29.
5. Богданова Н. А. Система науки конституционного права. — М.: Юристъ, 2001. — 334 с.
6. Орзих М., Крусян А. Современный конституционализм в Украине. Введение в украинское конституционное право : [монография] / М. Орзих, А. Крусян. — К. : Алерта, 2006. — 290 с

ГАРАДЖАЕВ Д. Я.

Конституционный Суд Азербайджанской Республики,
судья

К ВОПРОСУ О КОНСТИТУЦИОННОМ ПРАВЕ ЕС

Вопрос существования такой отрасли права ЕС, как конституционное право ЕС, стал активно дискутироваться в литературе через несколько лет после принятия Ниццкого договора, когда стали очевидны попытки разработать и принять Конституционный договор — т. наз. Конституцию ЕС.

С точки зрения конституционно-правового исследования, важными представляются такие причины, повлекшие за собой разработку Конституционного договора: необходимость урегулирования вопроса прав и свобод личности в ЕС; необходимость повышения эффективность функционирования институтов ЕС в связи с все большим расширением Союза, особенно в сфере принятия решений (на начальном этапе существования Сообществ, многие решения для своего решения

требовали единогласия, что становилось все более и более затруднительным по мере увеличения числа стран-участниц).

Следует отметить, что название «конституционный договор» было выбрано абсолютно верно. Если рассматривать предмет регулирования отрасли конституционного права применительно к отдельным государством, то традиционно его составляет два крупных конституционно-правовых института: основы правового положения личности; основы юридической организации органов публичной власти.

Интересно, что в период между подписанием Конституционного договора в 2004 г. и его ратификацией отдельными странами, у ученых даже не возникало сомнений в том, что ратификационные процессы на национальном уровне не увенчаются успехом. О Конституционном договоре писали, как о свершившемся факте — как о Конституции ЕС.

Например, Р. Ю. Зеленов в своем исследовании «Правовые основы процесса принятия решений в системе институтов Европейского Союза» (г. Москва, 2005 г.) отмечал: «с учетом того, что европейское право эволюционировало как качественно, регламентируя все новые и новые группы общественных отношений, так и количественно, наращивая базу источников, «Конституционный Договор как документ, воплощающий итоги более чем полувекового функционирования Европейских Сообществ, а затем и Европейского Союза, подтвердил устойчивую тенденцию по формированию нового правопорядка, появлению и развитию европейского права. Посредством норм этого права государства-члены добровольно ограничили свои суверенные права в нескольких областях и учредили систему наднациональных органов» [1, с. 6–7]. Учитывая, что добровольное ограничение государствами публичной власти рассматривается как один из важнейших признаков конституционализма, очевидно, что ученый признает появление Конституции ЕС.

4. Об этом свидетельствует еще один сформулированный им вывод, в котором речь идет о важности Конституционного договора для системы права ЕС в целом. Фактически, Р. Ю. Зеленов ведет речь о влиянии, аналогичном влиянию Конституции на национальную правовую систему: «Конституционный Договор подтверждает и развивает правовую природу европейского права как права особого типа. Следует особо подчеркнуть при этом наблюдаемую стойкую тенденцию повышения самостоятельности и верховенства европейского права по отношению к национальному праву государств-членов. Конституционный Договор вносит много нового и существенного в первичное право Европейского Союза и заметно расширяет базу для принятия норм вторичного права» [2, с. 7].

По аналогии можно придти к выводу о том, что Конституционный договор был призван способствовать кодификации норм конституционного права ЕС.

Об этом свидетельствует тот факт, что в текст Конституционного договора была включена Хартия фундаментальных прав в полном объеме, с целью придать ей высшую юридическую силу. Как отметил И. Пернис (I. Pernice), «лишь одна составляющая ... Конституционного договора пережила пересмотр практически без изменений: Хартия фундаментальных прав» [3, с. 236].

Следует отметить, что именно этот факт отчасти стал причиной того, что Конституционный договор остался лишь на уровне проектных работ, и так и не был принят — даже в настоящее время Хартия фундаментальных прав ратифицирована некоторыми государствами со специальными оговорками.

Кроме того, существовала еще одна значимая претензия к Конституционному договору. Его проект был подготовлен с использованием той же юридической техники, что и тексты всех предыдущих договоров (Римского, Ниццкого и т. п.). Однако, по мнению большинства ученых и политиков, само название «Конституционный договор» предполагает такую юридическую технику, которая обеспечила бы максимально доступное для широкого круга лиц изложение нормативного материала.

Оба критических замечания были учтены авторами текста в Лиссабонском договоре, который воспринял многие положения Конституционного договора, однако далеко не все. Например, по сравнению с Конституционным договором, в Лиссабонском договоре отсутствует кодификация процедур Суда ЕС, а большинство норм материального права, касающихся функционирования этого органа, размещены в Протоколе о Статуте Суда Европейского Союза № 3 (в редакции Лиссабонского договора от 13 декабря 2007 г.).

Таким образом, несмотря на то, что Конституционный договор в силу не вступил, сам факт его разработки и попытки ратификации свидетельствуют о существовании такой отрасли права ЕС, как конституционное право ЕС.

Список использованных источников

1. Зеленов Р. Ю. Правовые основы процесса принятия решений в системе институтов Европейского Союза : автореферат дис.... канд. юр. наук : 12.00.10 / Зеленов Роман Юрьевич. — М., 2005. — 25 с.
2. Зеленов Р. Ю. Правовые основы процесса принятия решений в системе институтов Европейского Союза : дис.... канд. юр. наук : 12.00.10 / Зеленов Роман Юрьевич. — М., 2005. — 180 с.
3. Pernice I. The Treaty of Lisbon and Fundamental Rights [Электронный ресурс] / I. Pernice — Режим доступа: http://www.judicialstudies.unr.edu/ — С. 235–256.

ОЛЬКІНА О. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри конституційного права,
кандидат юридичних наук, доцент

ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРИНІТЕТ ЯК ЕЛЕМЕНТ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Принцип суверенітету держави є ключовим конституційним принципом більшості країн світу, основою державності. У сучасних умовах стає необхідним певне переосмислення поняття «суверенітет», який є якісною характеристикою держави, як у зв'язку із змінами у внутрішньому житті України, так і з процесами, що відбуваються в світі, насамперед, глобалізацією та євроінтеграцією.

Жан Боден, увівши у науковий обіг суверенітет, визначав його як політичну перевагу державної влади в межах території певної країни. Суверенна влада, на його думку, не має обмежень в якості її «здатності до політичної дії» і може бути обмежена лише божественними законами [1, с. 259].

Однак, незважаючи на те, що суверенітет як наукова категорія розроблявся протягом багатьох століть, до цього часу немає єдиного уявлення про нього. Це породжує не тільки наукову невизначеність, а й нестабільність світової політичної та правової систем. Зокрема, залишаються невизнаними деякі державоподібні утворення (Придністров'я), і, навпаки, частина держав знаходить своє визнання світовою спільнотою (Косово). Можливо, причиною відсутності чіткого поняття суверенітету є те, що дослідники не достатньо враховують політико-правову характеристику суверенітету. В основному відбувається абсолютизація того чи іншого критерію. Одні автори говорять про суверенітет як про правовий феномен, інші — як про політичний; при цьому жоден з підходів не є абсолютно вірним, оскільки не можна говорити про форму (юридичний суверенітет) без урахування змісту (політичної складової) і навпаки.

І. Д. Левін визначає юридичний суверенітет як вищу владу органів держави, зафіксовану в законі, регульовану правом, і, отже, здійснювану в правових формах. Політичний суверенітет, на його думку, це реальне, що виявляється як у юридичних, так і позаюридичних формах, політичне панування класу, що спирається на свою економічну міць [2, с. 62- 63].

При цьому, поширене розуміння суверенітету як сукупності прав призводить до того, що складається деформоване уявлення про його сутність. Саме ця помилка породила теорії так званого «обмеженого суверенітету» та «розділеного суверенітету», згідно з якими суверенітет

держави може розширюватись або звужуватись шляхом зміни обсягу прав, притаманних державі, або розподілятись між різними суб'єктами.

Суверенітет — це не саме право, а певна властивість держави бути верховною всередині країни і незалежною на міжнародній арені. Суверенітет як якісна ознака держави має відношення до питання її існування — наявності правосуб'єктності, а державні права — до питання обсягу його правоздатності, що виникла саме в зв'язку з наявністю суверенітету. Отже, суверенітет є обов'язковою умовою правосуб'єктності держави. Він випливає із суверенітету народу, оскільки народ є творцем та носієм державного суверенітету, волевиявлення народу породжує державну владу.

Державний суверенітет — це елемент конституційно-правового статусу держави як юридичної особи публічного права, що визначає її можливість встановлювати загальнообов'язковий правопорядок на усій своїй території та повноправно здійснювати зовнішньополітичні справи, не допускати втручання у свою діяльність іноземних держав, міжнародних установ чи внутрішньодержавних сил (організацій).

Конституційно-правові основи державного суверенітету України закладені насамперед у Декларації про державний суверенітет України та Конституції України. Так, Декларація проголошує державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах.

Таким чином, суверенітету української держави притаманні такі ознаки:

– невід'ємна властивість (атрибут) держави, основа ефективної реалізації її функцій;

– верховенство держави всередині країни, що полягає в праві державної влади приймати закони, обов'язкові для виконання всіма громадянами та юридичними особами держави, іноземцями та іноземними юридичними особами, що ведуть свою діяльність на території цієї держави, а також вводити правові санкції за їх невиконання, тобто встановлювати загальний правопорядок. Одночасно, цими законами обмежується діяльність самої держави;

– незалежність і рівноправність у взаємовідносинах з іншими суб'єктами права як у внутрішньодержавних відносинах, так і на міжнародній арені;

– неподільність, що проявляється у єдності державної влади, де сукупна компетенція системи органів, що здійснюють державну владу, охоплює всі повноваження, необхідні для здійснення функцій держави, та невідчужуваності державного суверенітету, в силу чого, якщо держава потрапляє під владу іншої держави або наддержавної організації, мова не йде про відступлення суверенітету, а про його повну або часткову втрату.

Саме з урахуванням останнього, а також євроінтеграційних процесів в Україні, слід зауважити, що держави, які входять до Європейського Союзу, зберігають свій суверенітет. Підтвердженням оптимального рівня рівноваги між інтеграцією та незалежністю є збереження вищої юридичної сили за конституцією держави і можливості повернення державі переданих повноважень, наприклад, право виходу з Європейського Союзу, а також застосування ускладнених правових моделей ратифікації окремих рішень міждержавного союзу.

Наразі важливим є вдосконалення конституційно-правових засобів забезпечення державного суверенітету, за допомогою яких гарантується і підтримується стан верховенства державної влади, незалежність і індивідуальність держави як самостійного суб'єкта права. До їх числа, насамперед, слід віднести: конституційне закріплення принципів державного суверенітету, унітаризму, розмежування владних повноважень між державою та органами місцевого самоврядування, нормативне закріплення принципів співвідношення норм міжнародного та національного права.

Список використаних джерел

1. Bodin J. Les six livres de la République / J. Bodin. — P. — 1986. — 349 p.
2. Левин И. Д. Суверенитет / И. Д. Левин. — СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс». — 2003. — 373 с.

БАРСЬКИЙ В. Р.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри конституційного права, кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ЕРОЗІЮ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Конституції України визначає Конституційний Суд України (далі КСУ) є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні (ст. 147), який наділений виключною компетенцією, яка включає, в тому числі, вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України; актів Кабінету Міністрів України; правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим (ч. 1. ст. 150) та офіційне тлумачення Конституції України та законів України (ч. 2 ст. 150). Тобто конституційні норми уповноважують КСУ оцінювати (додавати експертизі) певні правові акти на конституційність та тлумачити (роз'яснювати) правові акти.

Однак, аналіз вітчизняного законодавства та практики його застосування дозволяє зробити висновки про те що: по-перше, що виключне повноваження КСУ оцінювати та тлумачити правові акти, розмивається за рахунок наділення відповідними повноваженнями інших суб'єктів конституційного та адміністративного права; по-друге, що коло суб'єктів конституційного права, наділених повноваженнями давати експертну оцінку правових актів та роз'яснювати їх є ширшим ніж це задекларовано у Конституції України.

Перш за все, до цього коло відноситься Центральна виборча комісія (далі ЦВК), яка фактично має статус розпорядника виборчого та референдного процесів. Цей статус передбачає наявність у ЦВК розпорядчих повноважень, які безпосередньо пов'язані з виданням правових актів. Зокрема, ч. 1 ст. 12 Закону про ЦВК передбачає що за результатами розгляду на засіданні ЦВК питання порядку денного вона ухвалює рішення у формі постанови (ч. 1). На підставі аналізу змісту окремих постанов ЦВК можна зробити висновок, що постанови можуть використовуватися для тлумачення окремих статей виборчого законодавства України (наприклад, Постанова № 212 від 05.02.2002 року «Про Роз'яснення щодо роботи дільничної виборчої комісії зі списками виборців виборчої дільниці під час підготовки виборів народних депутатів України і в день виборів, Постанова № 966 від 16.03.2006 року «Про Роз'яснення щодо складання протоколу дільничної виборчої комісії про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці», Постанова № 1040 від 23.03.2006 року «Про Роз'яснення щодо порядку виправлення неточностей та технічних описок у списку виборців на виборчій дільниці з виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року» та інш.)

Відповідно Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5.02.2015 року повноваженням оцінювати (додавати експертизі) певні правові акти також надано Раді міністрів Автономної Республіки Крим та обласним державним адміністраціям. Зокрема, вони наділені повноваженням давати висновок щодо відповідності Конституції та законам України проекту рішення, схваленого сільським, селищними, міськими радами щодо добровільного об'єднання територіальних громад (п. 3. ст. 7).

Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № № 228 «Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України» наділяє широкими експертними повноваження щодо оцінки правових актів Міністерство юстиції України (далі МЮУ). Зокрема, ч. 3 цього положення уповноважує МЮУ, в тому числі: здійснювати правову експертизу проектів законів, інших актів законодавства, які подаються на розгляд Кабінету Міністрів України, та проектів законів, які подаються на розгляд Верховної Ради України іншими суб'єктами права законодавчої ініціативи, нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; проводити гендерно-правову

експертизу актів законодавства; здійснювати в установленому законодавством порядку антикорупційну експертизу нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів, а також розробляти за її результатами рекомендації щодо усунення виявлених факторів, що спричиняють або можуть спричинити вчиненню корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень; проводити експертизу на відповідність acquis communautaire проектів нормативно-правових актів, які за предметом правового регулювання належать до пріоритетних сфер адаптації законодавства України до законодавства ЄС, визначених Загальнодержавною програмою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу; здійснювати експертизу проектів нормативно-правових актів та нормативно-правових актів, що підлягають державній реєстрації, на відповідність положенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практиці Європейського Суду з прав людини.

Конституційна практики свідчить про те, що юридичні висновки МЮУ можуть використовуватися для впливу конституційні правовідносини (наприклад, юридичний висновок МЮУ за результатами правової експертизи Указу Президента України від 5 грудня 2006 р. № 1033 «Про продовження виконання Міністром закордонних справ України Б. Тарасюком своїх посадових обов'язків»).

Повноваженнями щодо тлумачення (роз'яснення) норм права належать і вищім спеціалізованим судам. Закон «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 року відносить до повноважень вищих спеціалізованих судів, в тому числі, надання спеціалізованим судам нижчого рівня рекомендаційних роз'яснень з питань застосування законодавства щодо вирішення справ відповідної судової спеціалізації (ч. 2 ст. 32.). Роз'яснення вищі спеціалізовані суди дають у формі Постанов пленуму, які за природою є інтерпретаційними актами. Деякі з них впливають не тільки на адміністративні правовідносини, но і безпосереднє на конституційні правовідносини. Особливий вплив на конституційні правовідносини мають постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України (далі ВСУ). Зокрема, Постанова Пленуму ВСУ від 20.05.2013 № 8 «Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів», у якій ВСУ тлумачить поняття «публічно-правовий спір» та формулює ознаки публічно-правої сфери. Ця Постанова є доказом того, що ВСУ не тільки застосовує норми права, но і створює їх (в даному випадку Постанова ВСУ фактично створила нову норму-дефініцію).

ТЕРЛЕЦЬКИЙ Д. С.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри конституційного права,
кандидат юридичних наук, доцент

СТАНДАРТИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ДУМКИ І СЛОВА В ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Питання захисту прав людини та приведення української системи цього захисту як за формою, так і за змістом, до європейського рівня, хоча б стосовно мінімальних стандартів, що гарантуються Європейською конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року (далі — Конвенція) та практикою Європейського суду з прав людини, є, по суті, найважливішим іспитом стосовно сприйняття європейських правових ідеалів та цінностей. Втім, позитивне складання цього іспиту необхідне не лише для задоволення євроінтеґраційних прагнень України. Це, насамперед, потрібно громадянам України, фізичним та юридичним особам, які потерпають від порушення конституційно визначених прав та свобод.

У світлі євроінтеграційних прагнень України привертає увагу системне порушення з боку української держави гарантованого статтею 34 Конституції України та статтею 10 Конвенції права на свободу вираження поглядів. Так, Європейським судом з прав людини були встановлені порушення Україною приписів статті 10 Конвенції у справах: «Українська Прес-Група» проти України», «Салов проти України» (2005 рік); «Ляшко проти України» (2006 рік); «Марченко проти України» (2009 рік); «Газета «Україна-центр» проти України», «Мирський проти України», «Шалімов проти України» (2010 рік); «Редакція газети «Правоє дєло» та Штекель проти України», «Сірик проти України» (2011 рік); «Швидка проти України», «Яровенко та інші проти України» (2014 рік).

Європейський суд з прав людини, розглядаючи справи відносно порушення державами учасницями Конвенції приписів статті 10, сформулював низку принципово важливих для правозастосовної практики стандартів здійснення права на свободу вираження поглядів та його правового захисту.

По-перше, Європейський суд з прав людини, вказуючи на особливу значущість свободи вираження поглядів і переконань для розвитку та функціонування демократичного суспільства, самореалізації кожної особи, послідовно вирізняє особливості здійснення цієї свободи відносно публічних персон, органів та представників публічної влади.

Так, у справі «Лінгенс проти Австрії» Європейський суд з прав людини вказав, що свобода політичних дискусій лежить в самій основі

концепції демократичного суспільства. Відповідно, межі допустимої критики є ширшими, коли вона стосується власне політика, а не приватної особи. На відміну від останньої, перший неминуче і свідомо відкривається для прискіпливого аналізу кожного свого слова і вчинку як з боку журналістів, так і громадського загалу і, як наслідок, повинен виявляти до цього більше терпимості (§ 42).

Аналогічну позицію з цього приводу було викладено у справах «Обершлік проти Австрії, № 1» (§ 59); «Інкал проти Туреччини» (§ 54); «Фельдек проти Словаччини» (§ 74).

Важливе значення для розвитку наведеної позиції в контексті частини 2 статті 10 Конвенції мають рішення у справах «Яновський проти Польщі» (§ 33); «Нікула проти Фінляндії» (§ 48) та «Бусуйок проти Молдови (§ 64).

В усіх трьох справах Європейський суд з прав людини дійшов принципового висновку, що межі допустимої критики щодо посадових та службових осіб публічної влади при здійсненні ними своїх повноважень можуть бути ширшими порівняно з межами такої ж критики щодо звичайних громадян.

По-друге, Європейський суд з прав людини послідовно наголошує на необхідності розрізнення фактичних повідомлень та оцінних суджень.

Так, у справі «Лінгенс проти Австрії» (§ 46) Європейський суд з прав людини вказав на суттєву відмінність між фактичними повідомленнями і оцінними судженнями. Адже тоді як реальність фактів можна продемонструвати, достовірність оцінних суджень неможливо довести.

Дотримуючись наведеної позиції у справі «Обершлік проти Австрії, № 1» (§ 63), Європейський суд з прав людини зазначив, що вимогу щодо доведення істинності оцінного судження неможливо дотримати, така вимога порушує свободу вираження поглядів, яка є основною частиною права, гарантованого статтею 10 Конвенції.

При цьому у справі «Фельдек проти Словаччини» (§ 76) Європейський суд з прав людини констатував, що якщо повідомлення є рівнозначним оцінному судженню, пропорційність втручання може залежати від того, чи існує достатня фактична основа для оспорюваної заяви, оскільки оцінне судження без будь-якої фактичної основи на його підтримку може бути надмірним.

Так само у справі «Джерусалем проти Австрії» (§ 43) Європейський суд з прав людини зазначив, що навіть, якщо твердження становить оцінне судження, адекватність втручання може залежати від того, чи наявна достатня фактична підстава для такого твердження, оскільки навіть оцінне судження без будь-якої фактичної основи може бути надмірним.

По-третє, відповідно до практики Європейського суду з прав людини стаття 10 Конвенції захищає не лише зміст висловлених ідей та

інформації, зокрема критики, зверненої до публічних персон, органів та представників публічної влади, а також і форму, в якій вони передаються.

Так, у справах «Обершлік проти Австрії, № 1» (§ 57); «Фельдек проти Словаччини» (§ 72) Європейський суд з прав людини зазначив, що свобода вираження поглядів відповідно до Конвенції застосовується не лише до «інформації» чи «ідей», які схвально сприймаються або вважаються необразливими чи сприймаються байдуже, а також і тих, що ображають, шокують або хвилюють. Конвенція захищає не лише суть висловлених ідей та інформації, а також і форму, в якій вони передаються. Ця свобода підлягає виняткам, викладеним у пункті 2 статті 10 Конвенції, які, проте, мають чітко тлумачитися.

Крім того, у справі «Обершлік проти Австрії, № 2» (§ 34) Європейський Суд дослідив можливість використання провокативної лексики у поширенні інформації, вказавши, «що ж до полемічного тону статті, ... то слід нагадати, що стаття 10 Конвенції захищає не тільки зміст ідей та інформації, а й форму, в якій вони виражені».

КРИЛОВ Ю. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри конституційного права,
кандидат юридичних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ УМОВ ПРОВЕДЕННЯ МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ В УКРАЇНІ

Новим етапом розвитку правового регулювання виборчого процесу стало прийняття Закону України «Про місцеві вибори» від 14 липня 2015 року. Прийняття цього Закону є ще одним елементом консолідованої системи вітчизняного законодавства про вибори. У аналізі різнобічного правового регулювання виборчого процесу цим Законом, слід звернути увагу на вирішення у ньому проблем матеріально-технічного забезпечення виборів.

Фінансування місцевих виборів здійснюється місцевими організаціями партій, кандидатами в депутати від якої зареєстровані в багатомандатному виборчому окрузі, кандидатами у депутати в одномандатних виборчих округах, кандидатами на посаду сільського, селищного, міського голови, старости вони для фінансування своєї передвиборної агітації можуть утворити власний виборчий фонд.

Фінансове забезпечення підготовки і проведення чергових та перших місцевих виборів, позачергових виборів депутатів, сільських,

селищних, міських голів за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету, отриманих як цільова субвенція з Державного бюджету України, здійснюється територіальною виборчою комісією, яка є розпорядником цих коштів, відповідно до затвердженого нею кошторису доходів та видатків, який повинен включати витрати, зокрема, на найм (оренду) відповідних приміщень, у межах коштів, передбачених на підготовку та проведення місцевих виборів у Державному бюджеті України. Фінансове забезпечення діяльності Центральної виборчої комісії щодо підготовки і проведення місцевих виборів здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України.

Фінансування органами ведення Державного реєстру виборців списків виборців та іменних запрошень, при проведенні чергових місцевих виборів, позачергових та перших виборів депутатів, сільських, селищних, міських голів здійснюється за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету, отриманих як цільова субвенція з Державного бюджету України.

У законі про Державний бюджет України окремо передбачаються цільова субвенція з Державного бюджету місцевим бюджетам для підготовки і проведення чергових місцевих виборів та цільова субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам для підготовки і проведення позачергових та перших місцевих виборів. Розподіл субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на підготовку та проведення чергових місцевих виборів здійснюється Центральною виборчою комісією за погодженням з Центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну фінансову політику.

Територіальна виборча комісія в межах затверджених Центральною виборчою комісією середніх норм складає кошторис видатків на підготовку і проведення позачергових та перших місцевих виборів з урахуванням видатків дільничних виборчих комісій.

Органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи в межах своїх повноважень зобов'язані сприяти виборчим комісіям у реалізації їх повноважень, зокрема:

- надавати необхідні приміщення для виборчих комісій та повідомляти про їх місцезнаходження (адреси) виборчу комісію, що формує (утворює) відповідну виборчу комісію, не пізніш як за один день до її формування (утворення), забезпечувати охорону цих приміщень;
- забезпечувати охорону виборчих бюлетенів та іншої виборчої документації;
- надавати згідно з установленими Центральною виборчою комісією нормами та переліком транспортні засоби і засоби зв'язку (з оплатою послуг щодо їх підключення), обладнання, інвентар, оргтехніку, що підлягають поверненню після припинення повноважень виборчих комісій.

Органи Національної поліції зобов'язані за зверненням територіальної виборчої комісії забезпечити цілодобову охорону приміщення відповідної виборчої комісії, а також, у разі необхідності за зверненням Центральної виборчої комісії, — органів ведення Державного реєстру виборців.

Закупівля товарів, оплата робіт, послуг для підготовки і проведення чергових місцевих виборів, позачергових і перших виборів депутатів та сільських, селищних, міських голів здійснюються Центральною виборчою комісією за рахунок коштів Державного бюджету України, територіальними виборчими комісіями — за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету, отриманих як цільова субвенція з Державного бюджету України, а повторних, проміжних місцевих виборів, позачергових та перших виборів старост — за рахунок коштів місцевих бюджетів без застосування тендерних (конкурсних) процедур.

Оплата праці членів виборчих комісій здійснюється за допомогою цивільно-правових договорів підряду. У цьому випадку за членом виборчої комісії зберігається його робоче місце на його основновній роботі. Його захищено нормою ст. 40.4. КЗпП України, тому що відсутність на робочому місці у цьому випадку є виконанням державного обов'язку і не може бути приводом для звільнення. Це положення підтримано нормою ст. 212.19. Кодекс України «Про адміністративні правопорушення» яка передбачає адміністративну відповідальність у вигляді штрафу для винної посадової особи, у розмірі від шестидесяти до ста неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

У такому ж обсязі карається відмова посадової особи від звільнення від роботи трудящого для участі у діяльності виборчої комісії. Якщо, на робоче місце члена виборчої комісії було взято тимчасового працівника, то у випадку повернення до роботи члена виборчої комісії, такого працівника можна звільнити з використанням ст. 40.6. КЗпП України.

Таким чином, захищено інтереси громадян які беруть участь у роботі виборчих комісій. Матеріально-технічне забезпечення місцевих виборів є одним із аспектів правового регулювання виборчого процесу новим Законом.

БАЛЬЦІЙ Ю. Ю.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри конституційного права,
кандидат юридичних наук, доцент

РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Правові інтеграційні процеси, які відбуваються в сучасній Україні, вимагають від всіх її учасників повної модифікації та універсалізації дій у різноманітних сферах суспільного життя, й насамперед у місцевому самоврядуванні.

На сучасному етапі державотворення в правовій практиці багатьох європейських держав вже сформована правова доктрина стосовно місцевого самоврядування, на основі досвіду саме практичного функціонування цього інституту громадянського суспільства. Вона знайшла своє втілення у Європейській Хартії місцевого самоврядування, яка була прийнята 15 жовтня 1985 року у французькому місті Страсбурзі. В цій Хартії, поняття місцевого самоврядування розкривається, як право і реальна здатність органів місцевого самоврядування регламентувати значну частину суспільних справ і управляти нею, діючи в межах закону, під власну відповідальність і в інтересах місцевого населення [1, с. 3].

Крім того, Європейська хартія місцевого самоврядування визначила основні принципи організації та функціонування органів місцевого самоврядування, а також напрямки їх реформування в контексті тих реформ, які проходили та проходять в державах, які її ратифікували.

Як визначає В. Гройсман, «проведення реформи місцевого самоврядування є однією з найважливіших серед комплексу реформ, які сьогодні потрібні Україні на шляху європейського розвитку. Фактично від успіху саме цієї реформи залежить успіх усіх секторальних реформ, оскільки вона має забезпечити реальну участь громадян України в тих перетвореннях, які відбуватимуться в державі» [2, с. 7].

Не дивлячись на значний обсяг нормативно-правових документів, що регламентують процеси становлення та розвитку місцевого самоврядування, дослідження сучасного стану місцевої демократії показують низький рівень ефективності діючої в Україні системи місцевих органів влади. Тому, питання вдосконалення системи місцевого самоврядування пов'язане з внесенням змін не тільки до чинної Конституції України, а й, до інших нормативно-правових актів в сфері місцевого самоврядування.

Конституційно-правові засади місцевого самоврядування в Україні знайшли своє відображення в Конституції України 1996 року та профільному Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року.

Можна визначити, що сьогодні існують суттєві розбіжності у трактуванні не тільки поняття місцеве самоврядування, а й органів, які здійснюють місцеве самоврядування як у Конституції України, так й в Європейській Хартії місцевого самоврядування, що ще раз підтверджує недостатню ефективність публічно-самоврядної (муніципальної) влади в Україні. Так, згідно ст. 3 Європейської Хартії місцевого самоврядування, основним суб'єктом місцевого самоврядування вважаються органи місцевого самоврядування. Крім того, у ч. 2 ст. 3 Хартії конкретизується перелік суб'єктів місцевого самоврядування, які реалізують ці самоврядні повноваження. Навпаки у Конституції України основним суб'єктом місцевого самоврядування виступає — територіальна громада.

Таким чином, визначаючі те, що Конституція України визначила в якості основного суб'єкта місцевого самоврядування — територіальну громаду, та беручи до уваги передбачені Конституцією складові територіального устрою України, її положення щодо визначення місцевого самоврядування, можна прийти до висновку, що здійснення місцевого самоврядування охоплює лише межі відповідних адміністративно-територіальних одиниць. Тобто, склалася ситуація, за якої існують території, які по суті не охоплені місцевим самоврядуванням, і немає конституційних підстав поширити юрисдикцію уже існуючих органів місцевого самоврядування на навколишні землі адміністративно-територіальних одиниць.

Крім того, можна сміливо констатувати, що зараз досить проблематичною є реалізація принципів повсюдності місцевого самоврядування та незмінності територіальних меж місцевих влад, які визначаються ст. 5 Європейської хартії місцевого самоврядування.

Інша проблема, пов'язана з відсутності конституційного положення про наявність виконавчих органів у районних та обласних рад в системі місцевого самоврядування України, існування яких відповідало би вимогам ч. 2 ст. 3 Європейської хартії місцевого самоврядування. Фактично більшість важелів впливу концентруються в руках місцевих державних адміністрацій, а місцеве самоврядування на регіональному рівні носить тільки декларативний характер.

Позбавлення районних та обласних рад права на утворювання власних виконавчих органів є суттєвим порушенням європейського принципу організаційної самостійності місцевого самоврядування, зокрема, непідпорядкованості органів місцевого самоврядування іншим суб'єктам влади. Контроль за їхньою діяльністю а саме адміністративний, може здійснюватися лише з метою забезпечення законності та конституційних принципів місцевого самоврядування, визначених в діючому законодавстві в сфері місцевого самоврядування.

Проведення реформи місцевого самоврядування буде сприяти вирішенню того комплексу проблем конституційно-правового характеру які визначені у Концепції реформування місцевого самоврядування та

територіальної організації влади в Україні [3], а саме: забезпечення доступності та якості публічних послуг;досягнення оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади;визначення обґрунтованої територіальної основи для діяльності органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади з метою забезпечення доступності та належної якості публічних послуг, що надаються такими органами;створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень.

В результаті реформування місцевого самоврядування в Україні, запрацює повноцінне місцеве самоврядування, яке, як показує досвід європейських держав, є передумовою успішного розвитку держави в цілому [4].

Список використаних джерел

1. Європейська Хартія місцевого самоврядування // Місцеве та регіональне самоврядування України — № 1–2 (6–7). — К., 1994. — С. 65–69.
2. Місцеве самоврядування — основа сталого розвитку України: матеріали щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 16 травня 2014 р.): у 2 т. / за наук. Ред.. Ю. В. Ковбасюка, К. О. Ващенка, С. В. Загороднюка. — К.: НАДУ, 2014. — Т.1. — 244 с.
3. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квіт. 2014 р. № 333-р. // Уряд. кур'єр. — 2014. — № 67. — 11 квіт.
4. Головко О. Володимир Гройсман: «Рецепт успішної країни — міцні громади, сильні території» / О. Головко // Уряд. кур'єр. — 2014. — № 70. — 16 квіт.

СОН С. С.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
старший викладач кафедри конституційного права

ЛЮСТРАЦІЯ ТА ВІДСТАВКА ЯК СПОСОБИ ПРИПИНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ПОСАДОВОЇ ОСОБИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Припинення повноважень — це повне відсторонення особи від виконання посадових обов'язків. В той же час, дострокове припинення повноважень можна визначити як припинення повноважень особи (органу) за її волевиявленням або рішенням уповноважених на це осіб, до закінчення максимального терміну можливості її знаходження на цій посаді. При цьому, поряд з традиційними способами припинення

повноважень, до яких відноситься і відставка, наразі в Україні використовується також особлива форма яка в світі відома як люстрація. Означене актуалізує порівняння інститутів люстрації та відставки.

У конституційно-правовій науці є певні розбіжності щодо визначення природи відставки, а саме щодо її добровільності або примусовості. О. І. Сушинський залежно від напряму волевиявлення вирізняє такі види відставки:

• «відставка від» — це вимушена відставка (здійснюють інституції, яким владні повноваження делеговані, насамперед, президент, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи), яка за природою є легітимною (законною) та імперативною;

• «відставка до» — це самовідставка, яка за своєю природою є іманентною (юснатуралістичною) і, як правило, дискреційну (диспозитивною) [1, с. 345].

О. В. Олькіна зазначає, що слід розрізняти терміни «дострокове припинення повноважень» та «відставка», які співвідносяться між собою як ціле і частина та надає наступне визначення відставки: «відставка це право державного органу або посадової особи добровільно достроково припинити здійснювати свою діяльність, що має наслідком втрату повноважень суб'єктами відставки. Дане визначення може забезпечити, з одного боку, єдність всього міжгалузевого різноманіття відставки, а з іншого боку, воно враховує особливості відставки різних посадових осіб, а також її галузеве регулювання» [1, с. 74].

Відставка є конституційним інститутом, використання якого має наслідком припинення повноважень Президента України та Прем'єр-міністра України, що в свою чергу спричиняє відставку всього складу Кабінету Міністрів України.

Стосовно люстрації варто відмітити, що відповідно до ст.1 Закону України «Про очищення влади» очищення влади (люстрація) — це встановлена цим Законом або рішенням суду заборона окремим фізичним особам обіймати певні посади (перебувати на службі)(крім виборних посад) в органах державної влади та органах місцевого самоврядування. Очищення влади (люстрація) здійснюється з метою недопущення до участі в управлінні державними справами осіб, які своїми рішеннями, діями чи бездіяльністю здійснювали заходи (та/або сприяли їх здійсненню), спрямовані на узурпацію влади Президентом України Віктором Януковичем, підрив основ національної безпеки і оборони України або протиправне порушення прав і свобод людини, і ґрунтується на принципах: верховенства права та законності; відкритості, прозорості та публічності; презумпції невинуватості; індивідуальної відповідальності; гарантування права на захист. Цей Закон також передбачає строки позбавлення права обіймати посади певними категоріями осіб, визначеними у ст.2 Закону України «Про очищення влади», а саме 10 та 5 років [3].

Термін «люстрація» — lustratio, piacula, piamenla, caerimoniae — ще за часів афінської демократії (V століття до нашої ери) почав застосовуватися у сучасному розумінні, тобто позбавлення влади з метою подолання важких негативних наслідків попередніх політичних режимів авторитарного спрямування [4, с. 13].

Сучасні правознавці під люстрацією розуміють «усунення індивідів від політичного життя або юридичне покарання за минулі дії під час попереднього режиму» [5]. Виходячи з цього підходу люстрація містить дві ключові складові або, як справедливо стверджує професор С. Карштедт, «два типи публічного провадження»: кримінальне переслідування представників еліти та посадових осіб органів влади, що становили вище керівництво у системі державного управління минулого режиму та процедури масових розслідувань щодо тих, хто добровільно співпрацював із минулим режимом, членів партії або службовців державних організацій (наприклад поліції, служби безпеки) середнього та нижчого рангів у бюрократичній ієрархії [6, с. 16].

На підставі порівняння відставки та люстрації можна зробити такі висновки:

1. відставка і люстрація є різновидами дострокового припинення повноважень особи (органу), однак мають різну мету застосування;

2. відставка може бути як добровільною, так і примусовою та стосуватися не тільки конкретної особи, а й органу в цілому. Люстрація ж є припиненням повноважень конкретної посадової особи, що не залежить від її волевиявлення та з деяких позицій може розглядатися як форма індивідуальної конституційно-політичної відповідальності;

3. відставка має наслідком лише припинення повноважень посадової особи, а люстрація крім цього тягне за собою ще й обмеження реалізації права обіймати певні державні посади люстрованими особами протягом певного часу.

Список використаних джерел

1. Сушинський О. І. Контроль у сфері публічної влади: теорико-методологічні та організаційно-правові аспекти: Монографія./ О. І. Сушинський. — Л.: ЛРІДУУАДУ, 2002. — 486 с.
2. Олькіна О. В. Відставка посадовця: поняття та правова природа / О. В. Олькіна // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України : зб. наук. статей. — Івано-Франківськ : Юридичний інститут Прикарпатського національного університету, 2010. — Вип. 22. — С. 69–75.
3. Про очищення влади: Закон України від 16.09.2014 № 1682-VII // Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 44. — Ст.2041.
4. Elster J. Coming to Terms with the Past. A Framework for the Study of Justice in the Transition to Democracy // Archives Europeйnnes de Sociologie. — № 39. — 1998. — P.13.

5. Goble P. Analysis from Washington—Toward Collective Innocence?, Radio Free Europe/ Radio Liberty (RFE/RL) Report, May 1996, on-line: http://www.rferl.org.
6. Karstedt S. Coming to Terms with the Past in Germany after 1945 and 1989: Public Judgements on Procedures and Justice // Law and Policy. — № 20. — 1998. — P. 16.

ПАНАСЮК В. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри конституційного права

МОЛОДІЖНІ ОБ'ЄДНАННЯ ЯК ІНСТИТУТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА СУБ'ЄКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

Зростання ролі громадянського суспільства є проявом загальної закономірності формування та розвитку демократичної та правової державності в Україні, оскільки саме воно виступає її своєрідним фундаментом. Громадянське суспільство та держава — це два діалектично пов'язаних явища, ефективна взаємодія яких є запорукою прогресивного розвитку будь-якої суспільної системи.

Терміни «громадянське суспільство» та «інститути громадянського суспільства» належать до найбільш дискусійних. Відсутність єдиного поняття пов'язана зі складністю самого явища, а також тим, що громадянське суспільство, як і будь-яка складна соціальна система знаходиться в постійному русі, тому необхідно визнати неможливість вироблення єдиного статичного поняття «громадянське суспільство». В українській науці громадянське суспільство ставало предметом дослідження частіше не в контексті конституційного права, а в контексті політології, соціології, філософії, історії та права, хоча, як справедливо зазначає О. Лотюк, «фундаментом побудови громадянського суспільства є конституційна норма» [лотюк, с. 12].

На конституційному рівні відсутнє визначення поняття як «громадянське суспільство» так і «інститут громадянського суспільства», проте саме норми Конституції України в першому та другому розділі визначають правову основу формування та функціонування основних структурних елементів громадянського суспільства — інститутів громадянського суспільства.

Частково унормування системи інститутів громадянського суспільства здійснено на підзаконному рівні, а саме в Порядку «Про сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів № 976 від 5 листопада 2008 року [постанов] визначається, що під інститутами

громадянського суспільства слід розуміти громадські об'єднання, професійні спілки та їх об'єднання,творчі спілки, організації роботодавців та їх об'єднання,благодійні і релігійні організації,органи самоорганізації населення, недержавні засоби масової інформації та інші непідприємницькі товариства і установи, легалізовані відповідно до законодавства. Такий же перелік міститься і в Порядку проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 року [6]. Як видно з наведеного переліку держава визнає в якості суб'єктів взаємодії з громадянським суспільством лише ті його інститути, які відповідним чином організаційно оформлені та легалізовані.

В період становлення громадянського суспільства в сучасній Україні особливої актуальності набувають завдання максимального та результативного залучення до цього процесу молодіжних громадських організацій, які об'єднують найбільш активних, динамічних представників молодого покоління. Саме асоціації молоді виступають посередниками у взаємодії громадянського суспільства та держави в реалізації державної молодіжної політики.

Молодіжні громадські організації, які функціонують зі статусом юридичної особи мають більше можливостей здійснювати вплив на реалізацію державної політики в порівнянні з тим організаціями, які не мають статусу юридичної особи. Саме статус юридичної особи дає можливість молодіжним громадським організаціям приймати участь в реалізації програм щодо молоді, приймати участь в конкурсах на отримання державного фінансування проектів та заходів, спрямованих на вирішення проблем молоді та реалізацію державної молодіжної політики. Так, відповідно до п.5 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення конкурсу з визначення програм (проектів, заходів), розроблених громадськими організаціями та творчими спілками, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка» від 12 жовтня 2011 року «конкурсні пропозиції можуть подаватися громадськими організаціями, творчими спілками, які є юридичними особами, зареєстрованими в установленому порядку не пізніше ніж за два роки до оголошення конкурсу» [2].

Слід також звернути увагу на такі молодіжні об'єднання, яким властиві ознаки інституту громадянського суспільства, а саме: добровільність, самоуправління, самоорганізація, проте організаційно вони не оформлені та не легалізовані, мова про об'єднання молоді для задоволення своїх потреб та інтересів, які існують у віртуальному просторі (інтернет-спільноти, групи в соціальних мережах). Такі асоціації молоді теж є суб'єктами реалізації молодіжної політики, але лише громадської, спричиняючи як позитивний так і негативний вплив на молодь. На сьогодні в українському законодавстві існує велика кількість пробілів в правовому регулюванні суспільних відносин, які виникають

в кіберпросторі. Нагальною є потреба вдосконалення законодавства з метою мінімізації негативного впливу на молодь подібних утворень.

Підсумовуючи, слід сказати, що саме молодіжні громадські організації є важливою ланкою всієї системи державної молодіжної політики, яка забезпечує безпосередню участь молодих громадян у вирішенні власних проблем, сприяють їх розвитку, самореалізації та включення в соціально-економічне життя суспільства.

Список використаних джерел

1. Лотюк О. Конституційно-правове регулювання відносин, пов'язаних із виникненням та функціонуванням інститутів громадянського суспільства/ О. Лотюк// Піблічне право. — 2013. — № 4. — с. 12–18.
2. Про затвердження Порядку проведення конкурсу з визначення програм (проектів, заходів), розроблених інститутами громадянського суспільства, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2011 року// Урядовий кур'єр. — № 198.
3. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 року// Офіційний вісник України. — 2010. — № 84. — Ст. 2945.
4. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів україни від 5 листопада 2008 року// Офіційний вісник України. — 2008. — № 86. — Ст.2889.

НАЗАРКО А. Т.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри конституційного права

ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ МІСЬКИХ АГЛОМЕРАЦІЙ В УКРАЇНІ

Питання правового забезпечення та організації управління міськими агломераціями є одним з найбільш дискусійним в науці конституційного права Україні. Агломерації в Україні не є ані адміністративно-територіальною одиницею, ані суб'єктом державного управління та місцевого самоврядування. В той же час в законодавчому полі низки зарубіжних країн (США, Канада, Франція) активно використовуються поняття «агломерація» «міська агломерація» тощо. Серед багатьох причин, що призводять до обмежень на шляху визнання та формування агломерацій в Україні є: відсутність спеціального правового регулювання, коли

законодавство не забороняє, але й не сприяє утворенню та функціонуванню агломерацій; обмеження розвитку великого міста міською межею та визнання будь-якого фінансування, яке виходить за межі міста як нецільового, з усіма правовими наслідками, що випливають з цього; відсутність термінологічної єдності щодо визначення «міської агломерації», «приміської зони», «зон впливу», «зони спільних інтересів»; відсутність системного підходу держави та стратегії відносно ролі держави у підтримці розвиткові агломерацій.

Можливими варіантами вирішення складних питань правового урегулювання та реалізації статусу агломерацій у зарубіжних країнах є: 1) диференціація питань управління крупними містами і управління міськими агломераціями, які розглядаються як два самостійні завдання і щодо вирішення яких використовують різні інструменти; 2) управління міською агломерацією виходить на перший план, і місто — як утворення, що історично склалося, — більшою або меншою мірою розчиняється у нових управлінських структурах; 3) центральним завданням є управління великим містом, а проблемам управління міської агломерації не приділяється особливої уваги. На сучасному етапі в Україні пріоритетним є третій варіант, тоді як більш прийнятним виглядає перший із них, який дозволив би гармонійно поєднати вирішення складних завдань модернізації територіального устрою України.

Міські агломерації є цілісними територіальними соціально-економічними утвореннями, в яких поселення поєднані інтенсивними економічними, трудовими та соціально-культурними зв'язками; вони є не тільки розвинутою формою розселення, але й територіальної організації виробництва. Слід визнати, що у вітчизняній конституційно-правовій науці і практиці, як правило, уникають використовувати цей термін, незважаючи на те, що в Україні за різними оцінками понад 40 % міського населення мешкає саме у агломераціях.

Системний аналіз законодавчої та нормативно-правової бази свідчить про відсутність єдиного теоретичного підходу до правового врегулювання статусу міських агломерацій. В цьому аспекті дуже корисним є вивчення позитивного досвіду зарубіжних країн у сприянні формуванню та ефективному розвитку міських агломерацій. Основним інструментом управління агломераціями у країнах Заходу є організація співробітництва між адміністративними одиницями, на території яких агломерація розташована. Розбіжності зачіпають головним чином форму, яку приймає подібне співробітництво: або це делегування муніципалітетами частини повноважень окремому міжсуб'єктному органу управління, або координація процесу прийняття рішень, що зачіпають інтереси сторін. Так, для Франції, у якій органи управління агломераціями почали створюватися в умовах децентралізації системи управління починаючи з кінця 60-х рр. минулого століття, ефективною виявилася модель «примусу до співробітництва», за якої на територіях агломерацій

було створено додатковий рівень управління — міські об'єднання (communaute's urbaines).

Практично придатною до запровадження в сучасних умовах України виглядає модель «стимулювання співробітництва», характерна в першу чергу для США. Американський підхід передбачає високий ступінь свободи для муніципальних одиниць: держава не зобов'язує домовлятися, але створює умови, за яких укладати договори між самоврядними суб'єктами стає вигідно. Порівняння французької та американської моделей дозволяє дійти висновку, що американська модель в ідеальній ситуації сприяє прийняттю більше ефективних рішень, оскільки по різних аспектах управління агломерацією можуть виявитися оптимальними різні конфігурації об'єднання зусиль муніципалітетів і графств. Однак стосовно можливості запровадження в сучасних умовах цієї моделі в Україні, слід визнати, що витрати на досягнення згоди та ризик невиконання ухвалених рішень у такій моделі досить високі, адже вона потребує досить високої «договірної культури» суб'єктів, що співпрацюють, якої, нажаль, досить часто не достає нашій державі.

Щодо конституційно-правової інституціоналізації агломерацій в Україні як окремої адміністративно-територіальної одиниці, слід визнати це неможливим за сучасних умов, по-перше, з формальних підстав, оскільки система адміністративно-територіального устрою України визначається безпосередньо нормами Конституції України (розділ IX) і поняття «агломерація», «міські агломерації» в них не згадуються; по-друге, навіть за умов прийняття відповідно до п. 13 частини першої ст. 92 Конституції України закону про територіальний устрій України, Основний Закон не передбачає можливості утворення місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування на рівні «міських агломерацій». Таким чином з позицій конституційного права можна вести мову лише про фактично існуючи агломерації, які можуть набути конституційно-правового статусу лише за умов прийняття Верховною Радою України окремого закону чи кількох законів, зокрема, «Про територіальний устрій», «Про міські агломерації в Україні» тощо. Якщо ж відкинути варіант існування агломерацій як окремих адміністративно-територіальних одиниць як свідомо неприйнятний необхідно використовувати різні форми управління розвитком міських агломерацій, зокрема: 1) запровадження поняття «адміністративного округу», що охоплює територію агломерації, що неодноразово пропонувалося на рівні законопроектних робіт); 2) стимулювання координації діяльності між суб'єктами, що фактично складають агломерацію, через укладення міжмуніципальних угод тощо.

КУЛІ-ІВАНЧЕНКО К. К.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри конституційного права,
кандидат юридичних наук

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРИНЦИП СУБСИДІАРНОСТІ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАМОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Одним з фундаментальних засад конституційного ладу України є визнання і гарантування місцевого самоврядування — права територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Завдяки інтеграції положень Європейської хартії місцевого самоврядування в національне законодавство, дії органів державної влади з визнання і гарантування місцевого самоврядування втілюються у подальшу децентралізацію державної влади з метою використання принципу субсидіарності. Адже, в Україні вже давно ведуться законопроектні роботи щодо внесення змін до Конституції України. Так, однією з новел попередньо схваленого Верховною Радою України Проекту Закону «Про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади» є норма, відповідно до якої розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування громад, районів, областей визначається законом на основі принципу субсидіарності [1, 2] (у загальному вигляді цей принцип полягає в делегуванні органами державної влади певних повноважень органам місцевого самоврядування, які вони можуть реалізувати краще).

Принцип субсидіарності, закріплений європейськими стандартами (наприклад, Маастрихтським договором про заснування Європейської Спільноти), є одним із основних принципів діяльності Європейської Спільноти, що полягає у такому: «у сферах, що не належать до її виключної компетенції, Спільнота діє згідно з принципом субсидіарності лише тоді й у такому обсязі, коли держави-члени не можуть належним чином досягти мети запланованого заходу, натомість це краще здійснити на рівні Спільноти з огляду на масштаби чи результати запропонованих заходів» [3].

Більш детально принцип субсидіарності закріплено у Протоколі про застосування принципів субсидіарності та пропорційності, згідно з п. 3 якого «субсидіарність є динамічною концепцією і її належить застосовувати з огляду на цілі, сформульовані в Договорі про заснування Європейської Спільноти. Це дає Спільноті змогу в межах її повноважень розширити свої дії, коли цього вимагають обставини, чи навпаки, обмежити або припинити їх, якщо їх здійснення більше не є виправданим» [4]. Таким чином, Спільнота може передати частину своїх повноважень (тільки ті, що не входять до її виключної компетенції)

державам-членам для досягнення цілей Договору про заснування Європейської Спільноти, а може діяти особисто для досягнення поставлених цілей, якщо держави-члени самостійно не можуть здійснити це у зв'язку з масштабністю та результатами запропонованих заходів.

Принцип субсидіарності набув свого закріплення і в Європейській хартії місцевого самоврядування, згідно з якою: «місцеве самоврядування означає право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання і управління суттєвою часткою суспільних справ, які належать до їхньої компетенції, в інтересах місцевого населення» [5]. Таким чином, органи місцевого самоврядування мають власну компетенцію у межах виділеної частки суспільних справ і можуть самостійно вирішувати проблеми місцевого значення.

Принцип субсидіарності має безпосереднє відношення до соціального замовлення, адже в Україні він передбачає широке залучення органів місцевого самоврядування до реалізації положень Конституції України, у т.ч. відповідно до статті 1 у частині будівництва соціальної держави. Однією із цілей соціальної держави є поступове роздержавлення соціальної сфери. Важливу роль у цьому відіграє соціальне замовлення, яке передбачає залучення інститутів громадянського суспільства до вирішення соціальних проблем. Соціальне замовлення полягає у тому, що за підсумками проведеного органами місцевого самоврядування конкурсу для інститутів громадянського суспільства з переможцем укладається договір, предметом якого є надання ними послуг чи виконання робіт на користь осіб, які опинилися у складних життєвих умовах. Отже, органи місцевого самоврядування можуть передати деякі повноваження (наприклад, надання соціальних послуг уразливим верствам населення) громадським організаціям шляхом укладення з ними соціального контракту — договору про залучення бюджетних коштів для надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення.

Інакше кажучи, субсидіарність передбачає передачу державою певних повноважень щодо вирішення соціальних проблем шляхом соціального замовлення інститутам громадянського суспільства (наприклад, громадським організаціям), що в перспективі може привести до роздержавлення соціальної сфери і зняти певне навантаження з державного (або місцевого) бюджету у зв'язку із залученням громадськими організаціями додаткових коштів.

Підсумовуючи вказане, слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку соціального замовлення в Україні важливого значення набуває принцип субсидіарності. Практична реалізація цього принципу в Україні, яка є обов'язковою відповідно до ряду ратифікованих європейських муніципальних стандартів, відбувається у т.ч. через укладення органами місцевого самоврядування договорів на соціальне замовлення, переважно з громадськими організаціями, для надання необхідних послуг уразливим верствам населення.

Список використаних джерел

1. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) від 15 липня 2015 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812
2. Про попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади : Постанова Верховної Ради України № 656-VIII від 31 серпня 2015 року // Голос України. — 2015. — № 161. — 2 вересня.
3. Договір про заснування Європейської Спільноти [Електронний ресурс]. — Режимдоступу:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_017/print1393436047750078
4. Протокол про застосування принципів субсидіарності та пропорційності [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_641
5. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року // Офіційний вісник України. — 2013. — № 39. — Ст. 1418.

ВОЛКОВА Д. Є.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри конституційного права,
кандидат юридичних наук

ДОСЛІДЖЕННЯ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ (ПРАКТИЧНІ ТА НАВЧАЛЬНІ ВИДАННЯ)

Дослідження про громадські організації в Україні характеризуються різноманітністю. Більшість з них представлена науковими працями, але не менш цікавими є і публікації практичного характеру, і навчальні видання.

Значна кількість видань з проблематики утворення і функціонування громадських організацій має не науковий, а практичний характер. Їхні автори є експертами громадських організацій, які отримують зарубіжні гранти на розвиток та/або дослідження сучасного стану цього інституту громадянського суспільства в Україні. Найбільша кількість таких досліджень проведена та оприлюднена Українським незалежним центром політичних досліджень (м. Київ). Менш активно друкує в паперовій формі, але часто розміщує у глобальній мережі Інтернет аналітичні звіти та огляди громадська організація «Юрист НДО» (м. Львів). На їхньому веб-сайті багато корисної інформації (*www.lawngo.net/)*.

Публікації Українського незалежного центру політичних досліджень та інших громадських організацій, що в межах отриманих грантів

виконували замовлення з аналізу законодавства, вивчення поточної ситуації з таким інститутом громадянського суспільства, як громадські організації, важко оцінити однозначно. З одного боку, вони здійсняють регулярну та ретельну роботу — надруковано багато брошур та книжок, оприлюднена значна кількість матеріалів довідкового та аналітичного характеру. У цих працях проаналізовано законодавство, наведені висновки та рекомендації, у т. ч. практичного характеру. Проте назвати ці праці науковими навряд чи можливо, адже вони написані здебільшого практичними працівниками в цій сфері та адресовані переважно засновникам та учасникам громадських організацій. З іншого боку, відсутність зв'язку теорії та практики є недоліком, та незважаючи на дискусійність деяких пропозицій М. Лациби [1; 2], О. Віннікова [3; 4] та інших авторів таких праць, їхні твори допомагають привернути увагу до проблем громадських організацій, містять цікаві, а інколи й унікальні факти (статистичні огляди стану громадянського суспільства в Україні «Показники розвитку громадянського суспільства у 2010 р.», «Показники розвитку громадянського суспільства у 2011 р.») та багато доречних пропозицій щодо вдосконалення поточного законодавства про громадські організації.

Наприклад наразі існує тільки один: коментар Українського незалежного центру політичних досліджень «Як розуміти новий Закон «Про громадські об'єднання», 2013 р.», що розміщений у глобальній мережі Інтернет [1]. На підставі його аналізу слід зазначити, що цей коментар є суто практичним, він не носить наукового характеру (наприклад, у ньому не розглянуто проблемні питання, які випливають на підставі аналізу тексту Закону, у т. ч. щодо членства). Крім того, навряд чи це видання можна назвати «коментарем», адже в ньому не проведено постатейного аналізу чинного Закону України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р.

Нарешті, в Україні існує кілька навчальних видань, присвячених громадським організаціям. Вони присвячені різним аспектам функціонування громадських організацій, починаючи від громадських організацій міжнародного рівня і закінчуючи бухгалтерським обліком та проблемами економічної діяльності громадянських організацій в Україні. З точки зору конституціоналістів, на найбільшу увагу заслуговують навчальні посібники:

– «Громадські об'єднання в Україні», 2007 р., під редакцією В. М. Бесчастного. Ця книга приваблює тим, що автор розглядає широкий спектр громадських організацій у залежності від їх функціонального спрямування: профспілки, молодіжні, дитячі та жіночі організації, релігійні організації, ветеранські та патріотичні організації, організації споживачів та кредитні спілки, благодійні організації, творчі спілки, спортивні організації. Окрему увагу приділено політичним партіям, а також іноземним і міжнародним громадським організаціям;

– Л. І. Кормич та Д. С. Шелеста «Громадські об'єднання та політичні партії сучасної України», 2004 р. У цьому посібнику увагу привертають історіографічні матеріали про громадські об'єднання в Україні (с. 41–68) та розгляд таких громадських організацій, як національно-культурні товариства (с. 69–119), екологічні об'єднання та рухи (с. 120–135), а також жіночі об'єднання та рухи (с. 168–198);

– підручник В. В. Недбая та Д. С. Шелеста «Громадські об'єднання України», 2007 р., який має майже однакову структуру з попередньою працею, але деталізує деякі її розділи та містить більш актуальну інформацію.

Зазначимо, що в радянські часи аналогічних навчальних видань не існувало. Слід зазначити, що це свідчить, по-перше, про підвищення рівня академічної свободи, а по-друге, про зміну ставлення до ролі громадських організацій, про визнання їх внеску в існування та розвиток громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Лациба М. В. Як розуміти новий закон «Про громадські об'єднання» [Електронний ресурс] / М. В. Лациба, А. О. Шимчук. — К. : Укр. незалежний центр політ. досліджень, 2013. — Режим доступу: http://www.ucipr.kiev.ua
2. Лациба М. В. Новий закон про благодійництво. Зроби свій внесок! / М. В. Лациба, О. Ю. Вінніков ; Укр. незалежний центр політ. досліджень. — К. : Агентство «Україна», 2010. — 20 с.
3. Вінников О. Правовий висновок щодо відповідності Закону України «Про об'єднання громадян» № 2460 від 16 червня 1992 р. Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій у Європі № CM/Rec(2007)14 / О. Вінников // Правові умови розвитку громадянського суспільства в Україні. Що потрібно зробити? / М. В. Лациба, А. О. Красносільська [та ін.] ; Укр. незалежний центр політ. досліджень. — К. : Агентство «Україна», 2011. — С. 71–88.
4. Вінніков О. Урізана свобода, або наслідки прийняття Закону «Про громадські об'єднання» / О. Вінніков // Юрид. вісник України. — 2012. — № 22. — С. 12.

САЛЕЙ М. І.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
здобувач кафедри конституційного права

КОНСТИТУЦІЙНА АКСІОЛОГІЯ ЯК НОВІТНІЙ НАПРЯМ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У науці конституційного права виявляється необхідність у нових підходах до дослідження та вивчення конституційного права: не тільки традиційного (загального) конституційного права, а й спеціальних напрямків, які дозволяють проводити наукові дослідження більш ефективно з погляду питань практичної необхідності, саме виникнення нових напрямків у конституційному праві відображає посилення правової мощі Конституції.

Конституційна аксіологія як філософський напрямок конституційно-правових досліджень в Україні поки не отримала широкого наукового обґрунтування та її проблематика залишається недостатньо досліджена. Аксіологічний або ціннісний підхід є інноваційним, який відкриває нові можливості для теорії конституційного права. Конституційна аксіологія порівняно нещодавно привернула увагу дослідників конституціоналізму, тому велике коло питань з даної теми, загальнотеоретичних, методологічних і практичних, досі не знаходить однозначної відповіді. Саме цінності можуть стати засобом об'єднання суспільства, держави, громадян та які стануть орієнтиром і чинником стабільності і динамічного розвитку країни.

Проблематика цінностей, спочатку належала до області економіки і відображала всякого роду матеріальні (речові) блага, але згодом впровадилась у конституційне право. В 1958 р. Федеральний конституційний суд Німеччини ввів у свою практику аксіологічний підхід (по справі Люта). Зокрема, в даному рішенні зазначалося: «... Основний закон [ФРН 1949 р.], який не представляє собою нейтральну в ціннісному відношенні систему, в своєму розділі про основні права встановив об'єктивну ієрархію цінностей. Ця система цінностей, звертає свою увагу на вільно розвиваючу особистість та її гідність в умовах соціальної спільності, яка повинна поширюватися в якості основного конституційно-правового рішення на всі області права; вона дає імпульси і вказує перспективи розвитку законодавства, адміністрації та судочинства...» [5, с. 458]. З 1958 р. аксіологічний підхід у конституційному праві здійснює свій переможний хід по світу.

Правова аксіологія є однією з важливих частин права, вона є галуззю філософії права, яка вирішує проблему правових цінностей, висвітлюючи рівним чином, на яких цінностях у першу чергу має базуватися право, за допомогою яких цінностей можна буде побудувати ідеальний

тип права. Формування цінностей суспільства буде визначати проекцію її правової системи. Одним з видів правової аксіології є конституційна аксіологія.

Конституційна аксіологія — одне з нових напрямків дослідження сучасного конституціоналізму, в якому, концентрується єдність складних, недостатньо досліджених, науково-теоретичних, концептуальних проблем з питанням практичної реалізації конституційно-правових ціннісних величин у сферах законотворчої, правозастосовчої та в особливості судової нормоконтрольної діяльності [2,с. 12]. Також зазначено, що аксіологія як філософія конституціоналізму набуває практичної значущості — як вчення про конституційні цінності демократичного правового розвитку суспільства і держави, визнання та захисту прав і свобод громадян, рівності і справедливості, їх втілення в життя, зокрема за допомогою конституційно-правових засобів, основних цінностей в нашому житті [3, с. 13].

В. І. Крус розглядає конституційну аксіологію як єдино можливу юридичну аксіологію. Переводячи на юридичну мову загальнофілософську установку про нагальну необхідність як в практичному житті людей, так і на теоретичному рівні розуміння єдності ціннісного світу, його генезиса, структури, засобу існування і кінцевого призначення, автор відзначає, що дана установка «може бути визначена як мета конституційного форматування системи цінностей, відповідного моделювання і забезбечення ціннісних відносин» [4, с. 182].

При визначенні конституційної аксіології вчена Абрамова О. К. зазначає, що це область науково-теоретичного пізнання конституційно-правових цінностей, їх ієрархічних взаємозв'язків, об'єктивації і відображення в конституційних нормах і принципах, пріоритетах конституційно-правової політики [1, с. 14]. Таким чином, предметом дослідження конституційної аксіології є конституційні цінності, які в свою чергу виступають базисом побудови та ведення державної, соціальної та економічної політики.

Конституційна аксіологія є інноваційним, унікальним напрямком дослідження сучасного конституційного права України, в якому концентруються складні, недостатньо вивчені, науково-теоретичні, концептуальні проблеми з питаннями практичної реалізації конституційно-правових ціннісних величин.

Список використаних джерел

1. Абрамова О. К. Конституционные ценности как особая форма выражения права / О. К. Абрамова // Конституционное и муниципальное право. — 2013. — № 12. — С. 24–25.
2. Бондарь Н. С. Аксиология судебного конституционализма: конституционные ценности в теории и практике конститу- ционного правосудия. Вып. 2. / Ю. А. Бондарь. 2-е изд., доп. М.: Юрист, 2014. — 184 с.

3. Бондарь Н. С. Ценность Конституции России как юридического акта и социокультурного явления (к 20-летнему юбилею) / Н. С. Бондарь // Журнал конституционного правосудия. — 2013. — № 6. — С. 13–24.
4. Крусс В. И. Теория конституционного правопользования / В. И. Крусс. — М.: Норма, 2007. — 752 с.
5. ФРГ: дело Люта (Liith). Федеральный конституционный суд ФРГ (Первый Сенат) 7 BverfGE 198 (1958) // Конституционные права в России: дела и решения. Учеб, пособ. / Отв. ред. А. Шаио. М.: Ин-т права и публичной политики. — 2002. — С. 458–465.

ЛАЗАРЕНКО С. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри конституційного права

СУЧАСНИЙ ЕТАП КОНСТИТУЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Новітній етап конституційного розвитку України характеризується конституційним реформуванням. В результаті революційних подій на майдані Незалежності кінця 2013 початку 2014 року було прийнято 21.02.2014 ЗУ «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» фактично ми перейшли до Конституції 2004 року, а отже до парламентсько-президентської системи правління, яка є характерною для більшості країн Європи. Відбувся перерозподіл повноважень у трикутнику Президент-Верховна Рада — Кабінет Міністрів на користь двох останніх, а також суттєве підвищення статусу Прем'єр-міністра України [1, с. 143].

В конституційному праві також є термін конституційної революції як виду конституційного перетворення. Як справедливо зазначає С. Г. Кара-Мурза, ми відрізняємо революцію від реформи, хоча грань між цими поняттями розмита [2, с. 127]. Революція — це швидка і глибока зміна головних підвалин політичного, соціального та культурного порядку, вироблене з подоланням опору цілих суспільних груп.

Реформа — зміна певною мірою дбайлива та поступова, що відтворюється через діалог і пошук громадської злагоди та згоди, без розриву з минулим і без розпалювання конфлікту, яким революціонери користуються для того, щоб залишити невдоволених без компенсації.

Так, А. Н. Медушевський [3, с. 126] відзначає, що процес конституційної революції визначається конституційною модернізацією та конституційним «наздоганяючим» розвитком, причому особливістю конституційних революцій виступає випереджаючий характер конституційних норм по відношенню до реальності, що в свою чергу є

причиною неефективності та проблемності багатьох «нових» конституцій. При цьому модернізація вказується як різноспрямована стратегія конституційної реформи.

Сучасний етап конституційних перетворень в Україні характеризується активізацією конституційно-проектних робіт щодо оновлення Конституції України, яка має бути орієнтована на утвердження людини як найвищої цінності суспільства та держави. Концепція оновлення Конституції України як концептуально-методологічна основа для розробки тексту відповідного законопроекту має містити : методологічні принципи; сформульовані напрями сучасних конституційних перетворень, згідно з якими повинно бути здійснено оновлення Конституції України [4, с. 15]. Виходячи з цього положення, а також ґрунтуючись на системному аналізі конституційно-правової та соціально-політичної практики, з урахуванням чинного конституційного законодавства та міжнародно-правового досвіду у сфері державно-правового будівництва, в контексті формування українського конституціоналізму, можна визначити основні напрями (тенденції) сучасних конституційних перетворень, згідно з якими повинно бути здійснено системне оновлення Конституції України.

До основних положень, які повинні відобразитися в Основному Законі з метою втілення компромісів та забезпечення єдності у суспільстві, необхідно віднести : 1) закладення засад децентралізації державної влади; 2) розширення компетенції місцевого самоврядування; 3) посилення матеріально-фінансової спроможності та самостійності регіонів і громад; 4) удосконалення механізму взаємодії центральних і регіональних органів влади; 5) збалансування системи органів державної влади та органів місцевого самоврядування; 6) оновлення конституційних засад функціонування судової системи та органів охорони правопорядку; 7) посилення механізму захисту прав і свобод громадян.

На сьогоднішній день відбуваються поступові позитивні зрушення на шляху реформування Конституції України. Так, народні депутати підтримали напрям політики в частині децентралізації влади.

Метою запропонованих змін є відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні.

Метою децентралізації влади є реалізація повною мірою положень Європейської хартії місцевого самоврядування, принципів субсидіарності, повсюдності і фінансової самодостатності місцевого самоврядування.

В межах даної політики органи місцевого самоврядування мають повне право вільно вирішувати будь-яке питання, яке не вилучене із сфери їхньої компетенції і вирішення якого не доручене жодному іншому органу.

Наступним напрямом здійснення оновлення Основного Закону є утвердження та забезпечення прав та свобод людини і громадянина, з ефективізацією механізму їх захисту, методологічним підґрунтям якого є визначення пріоритету прав людини перед іншими соціальними цінностями та інтересами.

Важливим напрямом оновлення Конституції є удосконалення механізму організації і дії органів державної влади, одним з елементів якого є їх взаємодія. Звідси обґрунтованим є конституційне закріплення принципу взаємодії органів державної влади та відповідного конституційно-правового механізму такої взаємодії.

Отже, можна дійти висновків, що сучасний етап конституційних перетворень в Україні характеризується конституційним реформуванням. Без сумніву, ми маємо працювати над ефективними методами та напрямками теперішніх українських перетворень, згідно з якими повинно бути здійснено системне оновлення Конституції України. Сучасні конституційні перетворення мають бути здійснені на основі демократичних засад та орієнтовані на утвердження людини як найвищої цінності суспільства та держави.

Список використаних джерел

1. Про відновлення дії окремих положень Конституції України: Закон України від 21.02.2014 № 742-VII Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 14. — 143 с.
2. Кара-Мурза С. Г., Телегин С. А. Неполадки в русском доме. М.: Алгоритм, 2004. — 227 с.
3. Медушевский А. Н. Теория конституционных циклов. М.: Изд-во ГОУ ВШЭ, 2006. — 576 с.
4. Крусян А. Р. Методологічні принципи оновлення Конституції України / А. Р. Крусян // Конституційна Асамблея : політико-правові аспекти діяльності / Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів, орієнтований на задоволення інформаційних запитів членів Конституційної Асамблеї, органів державної влади, громадських організацій, наукових працівників та експертів. — 2012. — № 7. — 101 с.

БОНДАР М. Ю.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри конституційного права

ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНИХ РЕФЕРЕНДУМІВ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Останнім часом в політичному та суспільному житті України мова все більше йде про європейську інтеграцію держави. Найбільшим здобутком за останні роки стала розробка та підписання Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони. Однією з цілей Асоціації є сприяння поступовому зближенню сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках, а також поглиблюючи зв'язок України з політикою Європейського Союзу [1].

Наразі, при розробці векторів співробітництва між Україною та Європейським Союзом, основна увага зосереджена на економічному, політичному та правовому співробітництві. Водночас, не надано належної уваги перейняття європейського досвіду функціонування демократичних інститутів народовладдя для українського суспільно-політичного життя. Так, хотілося б звернути увагу на правові засади конституційних референдумів у державах-членах Європейського Союзу з метою вдосконалення законодавчої бази, яка регулює конституційні референдуми та практичної реалізації такої форми народовладдя в Україні.

У більшості країн Європейського Союзу принципи проведення та підготовки конституційних референдумів окреслено в Основному законі держави. Винятком з цього правила є Великобританія, яка, як відомо, не має писаної конституції, а також Бельгія, Кіпр, Нідерланди, Чехія та Мальта, в конституціях яких не врегульовано питання проведення конституційного референдуму. Зокрема, у Бельгії інститут загальнонаціонального референдуму взагалі не передбачений ні конституцією, ні звичайними законами. Більше того, винесення того чи іншого питання на референдум вважається таким, що суперечить Конституції. Єдиний загальнонаціональний референдум проводився у Бельгії лише у 1950 р., але його результати не мали правового значення. В Бельгії референдуми практикуються лише на місцевому рівні (можливість проведення місцевих референдумів передбачена законодавством про місцеве самоврядування), однак результати відповідного волевиявлення не мають імперативного характеру [2, с. 187]. Цей досвід доцільно урахувати в Україні, адже наразі немає закону, відповідно до якого можна було б проводити місцеві референдуми. Поодинокі положення про місцеві референдуми містять статути деяких територіальних громад.

В Швейцарії ж, навпаки, діюча Конституція Швейцарської Конфедерації містить спеціальну главу «Ініціатива і референдум», норми якої закріпили зміст і процедуру проведення референдуму. Відповідно до Конституції референдуми поділяються на обов'язкові і функціональні. Навряд чи досвід Швейцарії у частині факультативних референдумів може бути запозичено наразі в Україні, в умовах економічної кризи. А ось приділити увагу ретельній проробці тексту проекту закону, що виноситься на конституційний референдум, доречно — не тільки з урахуванням досвіду Швейцарії, але й національного досвіду референдумів в Україні.

В більшості країн Європейського Союзу основні засади підготовки та проведення референдумів взагалі, та конституційних зокрема, конкретизовано у спеціальних законах. Всі аспекти проведення референдумів у Іспанії визначено в органічному законі від 18 січня 1982 р. «Про регулювання різноманітних видів референдуму», у Німеччині — у Законі «Про процедуру референдуму, народної ініціативи і народного опитування, що проводяться згідно зі ст. 29 абзацу 6 Основного Закону» від 29 липня 1979 р. та у «Положенні про об'єднання Німеччини» від 31 серпня 1990 р.

З аналізу європейських Конституцій вбачається, що законодавством більшості країн Європейського Союзу передбачено проведення конституційного референдуму щодо: 1) внесення змін до конституції (Польща, Словенія, Данія, Австрія, Італія, Іспанія, Латвія, Литва, Швеція); 2) часткового перегляду конституції (Данія, Ірландія); 3) повного перегляду конституції (Іспанія, Ірландія, Австрія).

Якщо узагальнити положення Конституцій країн-учасниць Європейського Союзу, то вбачається, що для вирішення питання про повний або частковий перегляд Конституції референдум в обов'язковому порядку проводиться в Австрійській Республіці, Королівстві Данія, Королівстві Іспанія, Латвійській Республіці, Ісландії, Республіці Литва, Ірландської Республіки, Республіці Румунія, Французькій Республіці, Швейцарської Конфедерації, Естонській Республіці [3, с. 40, 45, 50].

Критичний аналіз правових засад проведення конституційних референдумів є дуже корисним для українського законодавця та правників. Водночас, при гармонізації та адаптації норм чинного законодавства України до європейських стандартів проведення конституційних референдумів, слід бути обережним із сліпим запозиченням зарубіжних механізмів проведення конституційних референдумів або їх правового регулювання, оскільки в кожному конкретному випадку необхідно співставити норми, принципи та цінності європейської держави з вітчизняною правовою системою, менталітетом та правовою культурою нашої держави.

Список використаних джерел

1. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони / [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page.
2. Милосердна І. М. Законодавче закріплення та функціонування інституту референдуму: світовий досвід. / І. М. Милосердна. // Актуальні проблеми політики. — 2014. — Вип. 51. — С. 185–195.
3. Синцов Г. В. Современные конституционно-правовые модели института референдума в зарубежных странах: автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра юрид. наук: 12.00.02 / Г. В. Синцов ; Гос. образоват. учреждение высш. проф. образования «Пензен. гос. ун-т». — Пенза, 2009. — 59 с.

КОВАЛЕНКО Р. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри конституційного права

ФІНАНСУВАННЯ ПЕРЕДВИБОРНОЇ АГІТАЦІЇ НА ВИБОРАХ ПРЕЗИДЕНТА США І УКРАЇНИ

Президент США обирається непрямим шляхом строком на 4 роки. Одна і та сама особа може обиратися президентом не більше двох разів. Кампанія виборів президента розпочинається задовго до того, як виборці прийдуть на виборчі дільниці, щоб проголосувати. Президентські вибори у Сполучених Штатах є двоступеневими. Спочатку населення обирає членів колегії виборщиків, які у свою чергу обирають президента та віце-президента держави. У перших числах листопада виборці голосують у штатах. У кожному штаті обирається стільки виборщиків, скільки обрано представників і сенаторів від штату в Конгрес. Для цього встановлюються багатомандатні виборчі округи (один штат — один округ) і застосовується мажоритарна система відносної більшості. За цієї системи список виборщиків від однієї партії, який одержав відносно більше голосів, ніж інші списки, завойовує всі місця від цього штату в колегії вибірників.

Вивчаючи передвиборну агітацію в Україні, вчені і практики зауважують про низку недоліків, які мають місце у законодавчій регламентації її фінансуванні, та підкреслюють важливість вирішення цієї проблеми. Вони цілком вірно зауважують, що «за відсутності прямого державного фінансування політичних партій їх поточна діяльність та електоральна конкурентоспроможність повністю залежить від приватних пожертв заможних донорів. Неконтрольований обсяг фінансових внесків у партійні каси від фізичних та юридичних осіб та відсутність

дієвих механізмів фінансової підзвітності партій сприяють політичній корупції та спотворюють демократичну суть виборчого процесу».

Особливої важливості ці проблеми набувають при обранні Президента України. Тому актуальним з цієї точки зору вбачається дослідження досвіду тих держав, у яких вибори президента мають давні корені, і питання законодавчого регулювання фінансування передвиборної агітації вирішуються протягом більш тривалого часу, ніж в Україні. Так, вперше вибори президента у США відбулись наприкінці XVIII ст., а в Україні — наприкінці XX ст. Досвід США у частині законодавчого регулювання фінансування передвиборної агітації починається з 1900-х рр., а отже, відповідні норми пройшли перевірку часом.

Питання передвиборної агітації активно розглядаються як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями, що знаходить своє відображення в роботах М. В. Афанасьєвої, А. А. Малюкова, М. Г. Фоміної та ряду інших авторів. Проте, вони не аналізували проблему законодавчого регулювання фінансування передвиборної агітації на виборах Президента України з порівняльно-правової точки зору, враховуючи досвід США. В навчально-методичній літературі часто розглядається питання передвиборної агітації на виборах Президента США. Але, саме питанню законодавчої регламентації цієї стадії виборчого процесу увага не приділяється.

До того ж, законодавча регламентація фінансування передвиборної агітації на виборах Президента України є досить поверховою. Так, щодо фінансування передвиборної агітації на виборах Президента України у Законі від 5 березня 1999 р. «Про вибори Президента України» відмітимо статтю 3 «Рівне виборче право», що передбачає: рівність прав і умов участі у виборчому процесі забезпечується, у тому числі, «забороною використання для фінансування передвиборної агітації інших коштів, крім коштів Державного бюджету України та коштів виборчих фондів кандидатів на пост Президента України», а також Розділ VI «Фінансове і матеріально-технічне забезпечення підготовки та проведення виборів Президента України», статті 37–43. Але лише дві статті цього розділу мають відношення до фінансування передвиборної агітації на виборах Президента України, а саме стаття 37 (у частині обов'язку кожного кандидату утворити свій виборчий фонд) та стаття 38 (у частині фінансового забезпечення підготовки та проведення виборів Президента України за рахунок коштів Державного бюджету України). Здебільшого у цьому розділі йдеться про фінансове та матеріальне забезпечення інших стадій виборчого процесу. Тільки стаття 41 повністю присвячена аналізованій проблемі — вона має назву «Виборчий фонд кандидата на пост Президента України». Ця стаття є досить детальною — вона складається з 14 підпунктів, що містять 437 слів. Привертає увагу і той факт, що до цієї статті неодноразово вносились зміни та доповнення.

Формулюючи висновок з дослідження слід зазначити, що доцільним в Україні було б прийняти окремий закон, присвячений фінансування передвиборної агітації, у якій систематизувати розрізнені та такі, що часто дублюють одне одного положення чинного законодавства про передвиборну агітацію на виборах Президента, народних депутатів і т. д. Компромісним варіантом може стати розділ у складі Виборчого кодексу України. Також доцільним було б створити орган державної виконавчої влади, який би здійснював нагляд виключно за проведенням, у т.ч. за фінансуванням, передвиборної агітації. Компромісним варіантом може стати утворення відповідного структурного підрозділу у складі Державної фіскальної служби України.

СРЕДНИЦЬКА І. Ю.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри конституційного права

НАРОДНА ЗАКОНОДАВЧА ІНІЦІАТИВА: ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Одним із ключових чинників демократизації законодавчого процесу, підвищення його ефективності та врахування інтересів різних соціальних груп є етап залучення громадян до опрацювання проектів законодавчих актів.

Як зазначає О. О. Ющенко, законодавство України створює можливості для участі громадян майже на всіх етапах творення закону [1, с. 176]. На противагу цьому, вітчизняний дослідник О. О. Бабінова визначає, що Конституція України надає широкі можливості для участі громадян в діяльності влади, її інститутів, сприяє значної її підзвітності народові, прозорості та відкритості, спрямованості на потреби людини, але реальних механізмів здійснення цього на центральному рівні майже не існує [2, с. 63–64]. Аналіз діючого в Україні законодавства про участь громадян в законодавчому процесі у порівнянні з аналогічним законодавством у зарубіжних країнах засвідчує про те, що ця сфера законодавства не має цілісної системи регулювання, в ній немає послідовності та наукового підходу. До цього часу немає жодного окремого закону, який би регулював участь громадян у процесі розробки та прийняття законодавчих рішень на центральному рівні.

Отже, ситуація, яка склалася сьогодні в Україні однозначно потребує вдосконалення законодавчого регулювання окремих форм громадської участі, наприклад, народної законодавчої ініціативи, яка вже утвердилася як дієвий механізм в наукових працях вітчизняних учених.

Справжній аналіз показує, що право законодавчої ініціативи є вирішальним елементом у визначенні відповідних ролей різних державних органів та громадян в законодавчому процесі. Неодноразово робилися спроби розробити і прийняти спеціальний закон про участь громадян в реалізації законодавчої ініціативи, проте всі вони закінчилися невдачею. Можливо, ще не дозріли соціально-психологічні умови для прийняття такого закону. Однак є підстави припускати, що прийняття подібного закону повністю не вирішить проблему. Для реальної зміни практики законодавчого процесу в Україні необхідні і інші заходи: одночасна розробка підзаконної бази та розробка методичних рекомендацій і консультацій з питань проектування законопроектів та інфраструктурне забезпечення реформи.

Однією з головних проблем на шляху впровадження народної законодавчої ініціативи в Україні є правова непідготовленість громадян. Відсутність інтересу до діяльності законодавчого органу з боку громадянського суспільства, пасивність та невмотивованість громадян, розчарування громадськості, зневіра громадян в своїх силах та байдужість до чужих проблем, небажання людей підтримувати народні ініціативи — всі ці труднощі є рівною мірою актуальними для кожної країни в період її розвитку. Ситуація може бути змінена на краще, як справедливо вказує О. В. Проценко, завдяки активній позиції самих громадян, через наявну демонстрацію органам законодавчої влади своєї готовності і спроможності взяти на себе відповідальність за прийняття власних рішень [3, с. 226].

Також одна з нагальних причин, яка впливає на тривале неприйняття Закону про народну законодавчу ініціативу, полягає в дорожнечі проведення всіх пов'язаних з нею заходів. Організація та проведення народної законодавчої ініціативи в Україні може вимагати значних витрат понад мільйон доларів для організації проведення агітаційної кампанії за участі тисячі громадян, обговорення законопроекту і доведення всієї необхідної інформації до виборців. Це створює додаткові складнощі політичного характеру, адже у підсумку по суті законопроекти будуть проводитися під незаконним впливом добре фінансованих груп з організаційними ресурсами, які неодмінно зможуть дозволити собі краще висвітлити питання на свою користь в засобах масової інформації.

Так, на думку експертів Венеціанської комісії, забезпечення можливості участі громадян у законодавчому процесі, може викликати деякі проблеми для представницької демократії, а саме може виникнути небезпека у представленні законодавчої ініціативи групою громадян або об'єднань з метою реалізації корпоративних інтересів, ігноруючи національний загальний інтерес [4]. В результаті запровадження народної законодавчої ініціативи в Україні парламент може відчути на собі тиск безлічі невпорядкованих індивідуально-групових інтересів, що закономірно призведе до усвідомлення необхідності внести у взаємини законодавчої влади і громадян певний порядок та зміни.

Аналіз отриманих даних свідчить про необхідність пошуку нових механізмів реалізації народної законодавчої ініціативи. Одним з таких механізмів може стати застосування інформаційних технологій в процесі проведення народної законодавчої ініціативи. Запровадження системи електронних ініціатив в Україні є важливим, своєчасним і прогресивним кроком, що сприятиме участі громадян у вирішенні державних і суспільних питань.

Отже, прийняття Закону про народну законодавчу ініціативу дозволить реалізувати гарантовані Конституцією України права Українського народу на здійснення влади безпосередньо. Тому подальші дослідження мають здійснюватися на основі аналізу рекомендацій і зарубіжного досвіду використання методів, процедур, що підвищують якість регулювання народної законодавчої ініціативив Україні та обліку особливостей українського нормотворчого процесу та правозастосування.

Список використаних джерел

1. Ющенко О. О. Участь громадян України у законотворчому процесі: поняття, система, принципи / О. О. Ющенко // Держава і право. — 2012. — Вип. 57. — С. 176–181.
2. Бабінова О. О. Законодавча база України щодо взаємодії органів публічної влади з громадськістю на центральному та місцевому рівнях / О. О. Бабінова // Статистика України. — 2005. — № 1. — С. 63–66.
3. Проценко О. В. Демократія в сучасній Україні — партисипаторна чи делегативна, «сильна» чи «крихка»? / О. В. Проценко //Актуальні проблеми політики. — 2012. — Вип. 44. — С. 220–229.
4. A report on the legislative initiative of the Venice Commission at the 77th plenary session (Venice, 12–13 December 2008). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу :http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL- AD(2008) 035-e

КИТАЙКА О. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
здобувач кафедри конституційного права

ФУНКЦІОНУВАННЯ УПОВНОВАЖЕНОГО ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ З ПРАВ ДИТИНИ

Інститут омбудсмена є вагомим важелем демократичної, соціальної, правової держави. Термін «омбудсмен» з'явився в Швеції, де він використовувався для визначення посадової особи, яка контролює діяльність органів усіх гілок влади у сфері дотримання прав людини. В багатьох країнах практикують діяльність спеціалізованих омбудсменів, які

діють в інтересах специфічних груп населення, що потребують додаткового захисту. Міжнародний досвід свідчить, що інститут омбудсмена найбільш ефективний для реалізації та захисту прав дитини у всіх його проявах.

З давніх часів встановлювались певні стандарти захисту прав та свобод дитини, які закріплювались у міжнародних документах. Ліга Націй прийняла Женевську декларацію прав дитини у 1924 році. У Загальній декларації ООН з прав людини 1948 рок та Міжнародному пакті про громадські та політичні права 1966 року також відображені деякі аспекти захисту прав дитини. Фундаментальний внесок у розвиток інституту спеціалізованого омбудсмена зроблено шляхом ухвалення Декларації ООН про права дитини 1959 року. Також важливим документом у цій сфері для світової спільноти є Конвенція ООН про права дитини 1989 року.

В нашій державі питання запровадження посади уповноваженого з прав дітей, з моменту незалежності, ініціювалось неодноразово. Ратифікувавши Конвенцію ООН про права дитини у 1991 році [1] Україна прийняла певні зобов'язання, що ґрунтуються на наступних принципах: першочерговість прав та інтересів дитини; забезпечення комфортних умов життєдіяльності дітей; залучення кожної дитини до життя суспільства; відсутність дискримінації та інше

Оскільки Президент є гарантом Конституції України, а також прав та свобод людини й громадянина, 11 серпня 2011 року було прийнято Указ Президента України «Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини» [2]. Даний указ оптимізує та упорядковує управлінську діяльність щодо виконання прав та законних інтересів дитини. Відповідно до указу, запроваджено посаду Уповноваженого Президента України з прав дитини. Ця інституція не замінює інші державні органи, так як виконує свої функції, визначені Президентом України: чути кожну дитину, права якої порушено, та робити усе необхідне для їх поновлення; проводити консультації, розглядати скарги та заяви дітей або їх представників, у разі необхідності виступати позивачем у судах або підтримувати судовий позов від імені дітей; сприяти підвищенню інформованості населення про права та законні інтереси дитини; вести постійний моніторинг додержання конституційних прав дитини; сприяти координації дій органів державної влади, місцевого самоврядування та громадських установ в інтересах дітей; проводити незалежний нагляд за ходом виконання державою зобов'язань взятих відповідно до Конвенції ООН по правам дитини; узгоджувати національне та міжнародне законодавство щодо прав та законних інтересів дитини; вносити пропозиції для підготовки проектів нормативних актів з питань прав та законних інтересів дитини; надавати доповіді про виконану роботу щодо конституційно-правового статусу дітей.

Функціонування Уповноваженого Президента України з прав дитини неможливо без плідного взаємозв'язку усіх владних органів.

Система державних органів, що відповідальні за виконання прав дитини в Україні не стабільна та періодично реорганізується. Вона змінюється в залежності від потреб часу. Нині, у відповідності з Законом України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 року [3] є перечень системи органів які опікуються правами дітей. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей, орган виконавчої влади у сфері сім'ї та дітей, служби у справах дітей; Уповноважені підрозділи органів Національної поліції; Спеціалізовані установи для дітей (приймальники-розподільники для дітей; школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти; центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я; спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України; притулки для дітей; центри соціально-психологічної реабілітації дітей; соціально-реабілітаційні центри); суди; інші органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, окремі громадяни, які беруть участь у здійсненні соціального захисту і профілактиці правопорушень серед дітей, у межах своєї компетенції.

За період незалежності України було сформовано організаційно-правову та нормативно-правову систему, яка забезпечує виконання конституційних прав та свобод дитини. Однак, досі існує конфлікт інтересів між державними органами, органами місцевого самоврядування та громадськими об'єднаннями що регулюють захист прав дитини. А саме, відсутність чіткого розділу функцій та обов'язків вказаних органів. Одночасно в нашій державі функціонує самостійний інститут Уповноваженого Президента України з прав дитини та інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Ці інституції доповняють один одного незважаючи на деяку неузгодженість у розподілі повноважень.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_021
2. Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини: Указ Президента України від 11 серпня 2011 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/811/2011
3. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24 січня 1995 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/20/95- %D0 %B2 %D1 %80

ДРОК І. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
здобувач кафедри конституційного права

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ СУДОУСТРОЮ І СУДОЧИНСТВА В СУЧАСНИХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ УМОВАХ

Конституція України проголошує Україну правовою державою, в якій права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. В Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Завдання побудови в Україні правової держави вимагає корінних змін у сфері здійснення правосуддя — перетворення його в реальну незалежну і самостійну гілку державної влади. Проблема забезпечення ефективної діяльності судової влади як незалежної і самостійної гілки державної влади, а також доступності правосуддя в значній мірі ще не вирішена.

Як відомо, судова влада покликана задовольняти потреби громадян, суспільства і держави в законному, справедливому, швидкому вирішенні правових спорів, що виникають в процесі реалізації прав і обов'язків суб'єктів правовідносин. Це завдання реалізується судовою владою ще неповною мірою, що негативно впливає на забезпечення правопорядку в країні, стримує розвиток економіки.

Завданням суду є виконання правосуддя та судовий контроль. Можливість ефективного рішення цих завдань обумовлена легітимністю судів, довірою до них з боку громадян, суспільства, держави. Стан довіри до судів України потребує проведення реформи судової влади. В умовах реформаторських очікувань «нової конституційно-правової ери» з'являється можливість створити досконалу конституційну основу для судової реформи.

8 квітня 2014 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні». Цей Закон визначає правові та організаційні засади проведення спеціальної перевірки суддів судів загальної юрисдикції як тимчасового посиленого заходу з використанням існуючих процедур розгляду питань про притягнення суддів судів загальної юрисдикції до дисциплінарної відповідальності і звільнення з посади у зв'язку з порушенням присяги з метою підвищення авторитету судової влади України та довіри громадян до судової гілки влади, відновлення законності і справедливості.

20 травня 2015 р. Президент України П. Порошенко видав Указ «Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки».

Серед першочергових реформ, які необхідно впровадити, особлива увага приділяється судовій реформі, метою якої є утвердження такого правопорядку, який ґрунтується на високому рівні правової культури в суспільстві, діяльності всіх суб'єктів суспільних відносин на засадах верховенства права та захисту прав і свобод людини, а в разі їх порушення — справедливого їх відновлення в розумні строки.

Метою Стратегії є визначення пріоритетів реформування системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів задля практичної реалізації принципу верховенства права та забезпечення функціонування судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, а також європейським цінностям та стандартам захисту прав людини.

Стратегія визначила основоположні засади судової реформи. Стратегія встановлює пріоритети реформування судової влади — системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів як на рівні конституційних змін, так і на рівні впровадження першочергових невідкладних заходів, які забезпечать необхідні позитивні зрушення у функціонуванні відповідних правових інститутів.

Реформування системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів здійснюватиметься за такими напрямами: забезпечення незалежності, безсторонності та неупередженості суддів; оптимізація суддівського врядування та системи кар'єрного просування суддів;підвищення професійного рівня суддів;

підвищення прозорості діяльності суддів та рівня їх відповідальності; підвищення ефективності правосуддя та оптимізація повноважень судів різних юрисдикцій;забезпечення прозорості та відкритості правосуддя тощо.

Реформування системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів проводитиметься у два етапи:

перший етап — невідкладне оновлення законодавства, спрямоване на відновлення довіри до судової влади та суміжних правових інститутів в Україні;

другий етап — системні зміни в законодавстві, у тому числі прийняття змін до Конституції України та комплексна побудова інституційних спроможностей відповідних правових інститутів.

Реалізація Стратегії передбачає досягнення ключових показників, що оцінюють хід виконання реформ та програм.

Для цього у відповідному Плані дій визначаються строки, заходи, очікувані результати та показники реалізації Стратегії, які, зокрема, включають:оцінку суспільної довіри до судової влади в цілому; оцінку рівня довіри експертного середовища (адвокати, юристи) до судової системи та суміжних інститутів;показники оновлення кадрового складу судових та правоохоронних органів, покращення рейтингу України

у відповідних численних міжнародних довідниках, пов'язаних із ефективністю судової системи, тощо.

Таким чином, судова влада- це самостійна і незалежна гілка державної влади, створена для вирішення на основі закону соціальних конфліктів між державою і громадянами, самими громадянами, юридичними особами; контролю за конституційністю законів; захисту прав громадян у взаємовідносинах з органами виконавчої влади і посадовими особами; контролю за додержанням прав громадян при розслідуванні злочинів і проведенні оперативно-розшукової діяльності; встановленні найбільш значимих юридичних фактів. Судова влада можлива і ефективна лише в контексті теорії розподілу влади, що виключає надлишкову концентрацію влади і гарантує громадянам свободу.

Судова влада може виконувати свою суспільну місію тільки при умові збереження в суспільстві дуже високого ступеня довіри до суду.

ШВЕЦЬ А. І.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
здобувач кафедри конституційного права

ФОРМИ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ УЧАСТІ ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД У ЗДІЙСНЕННІ МІСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Депутати місцевих рад в системі місцевого самоврядування займають особливе місце. Депутати як один із центральних інститутів муніципального права зумовлюють розв'язання основоположних питань, пов'язаних з необхідністю з'ясування їх місця, ролі та значення не лише в напрямку визначення потенційних можливостей ради, але й їх дієвої та безпосередньої участі у розв'язанні муніципальних проблем на рівні тієї чи іншої територіальної громади в цілому.

Теоретичне дослідження форм безпосередньої участі депутатів місцевих рад у здійсненні міського самоврядування в Україні є актуальним, що значною мірою опосередковується складністю та неоднозначністю процесів децентралізації в сучасних умовах. З однієї сторони, із введенням конституційних змін, пов'язаних з реалізацією політичної реформи, відчутно зростає роль органів місцевого самоврядування, в тому числі депутатів місцевих рад, щодо здійснення ними цілого спектру управлінських функцій в муніципальній сфері.

Депутат представляє інтереси всієї територіальної громади, має всю повноту прав, що забезпечують його активну участь у діяльності ради та утворюваних нею органів, несе обов'язки перед виборцями, радою та її органами, виконує їх доручення.

Розділ IV Статуту територіальної громади міста Одеси закріпив такі форми безпосередньої участі членів міської громади та інститутів громадянського суспільства у здійсненні міського самоврядування: вибори та референдум; місцеві ініціативи; громадські слухання; загальні збори громадян за місцем проживання; консультації з громадськістю; громадська експертиза.

Так, шляхом місцевого референдуму міська громада може безпосередньо вирішувати питання міського самоврядування та інші питання, передбачені законодавством України.Формою безпосередньої участі членів міської громади, депутатів у здійсненні місцевого самоврядування є місцева ініціатива.

Законодавством України передбачено, що громадські слухання є формою безпосередньої участі членів міської громади, депутатів у здійсненні місцевого самоврядування.

Члени міської громади мають право брати участь у громадських слуханнях, що стосуються їх індивідуальних та колективних прав та інтересів, які охороняються законом.

Загальні збори громадян за місцем проживання є формою їх безпосередньої участі у вирішенні питань місцевого значення і скликаються за місцем проживання громадян (будинок, житловий комплекс, вулиця, квартал, район у місті).

Органи та посадові особи міського самоврядування, депутати міської ради періодично, але не менш як два рази на рік інформують членів міської громади:

про виконання міського бюджету;про виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку;про виконання інших цільових програм;

про розв'язання актуальних проблем життєдіяльності міської громади; про свою діяльність у попередні календарні періоди; з інших питань місцевого значення.

Члени міської громади, депутати мають право направляти індивідуальні або колективні звернення до органів і посадових осіб міського самоврядування.

Органи та посадові особи міського самоврядування схвалюють та підтримують участь членів міської громади, депутатів у вирішенні питань місцевого значення, формування і функціонуванні органів самоорганізації населення, організацій співвласників багатоквартирних будинків, громадських організацій, профспілок та інших інститутів громадянського суспільства.

Органи та посадові особи міського самоврядування з участю депутатів проводять консультації з громадськістю з питань міського самоврядування шляхом взаємодії через консультативні ради, робочі групи та інші консультативні форми.

На підставі пропозицій громадських організацій, релігійних громад та об'єднань, місцевих організацій політичних партій та інших суб'єктів

міським головою за участю депутатів створюються постійно діючі консультативні ради.

За ініціативою депутатів у випадках, передбачених законодавством України, інститути громадянського суспільства можуть проводити, замовляти проведення громадської експертизи проектів нормативно-правових актів органів міського самоврядування.

Ст. 9 Статуту територіальної громади міста Миколаєва визначає, що члени територіальної громади здійснюють своє право на участь у місцевому самоврядуванні як безпосередньо, так і через відповідні органи місцевого самоврядування.

Формами участі членів територіальної громади в місцевому самоврядуванні є:місцевий референдум;місцеві вибори;загальні збори громадян за місцем проживання;місцеві ініціативи;громадські слухання;колективні та індивідуальні звернення до органів і посадових осіб місцевого самоврядування;участь у роботі органів місцевого самоврядування та робота на виборних посадах місцевого самоврядування;участь у діяльності органів місцевого самоврядування через громадські організації та осередки політичних партій;органи самоорганізації населення, об'єднання співвласників багатоквартирних будинків;інші форми участі громадян у місцевому самоврядуванні.

Для спільної роботи по здійсненню депутатських повноважень депутати можуть на основі їх взаємної згоди об'єднуватися в депутатські групи за спільністю проблем, які вони вирішують, за єдністю територій або іншими ознаками.

Проблема успішної реалізації функцій та повноважень депутатів місцевих рад, безперечно, має виключно важливе значення як для науки муніципального права, так і для самоврядно-управлінської діяльності в цілому. Депутати місцевих рад, як представники органів влади на місцях, покликані всією своєю діяльністю забезпечувати права і свободи територіальних громад, виражати волю та бути безпосереднім представником їх інтересів в процесі здійснення муніципальної влади.

ПОГІБКО О. І.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
здобувач кафедри конституційного права,
Радник начальника Генерального штабу Збройних Сил України

ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО ВЕКТОРУ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОГО ФОРМУВАННЯ УКРАЇНИ

В сучасних умовах актуальною є необхідність законодавчим та виконавчим органам влади, в першу чергу, спрогнозувати та визначити на законодавчому рівні подальші шляхи укріплення обороноздатності держави, підвищення спроможності збройних сил до відбиття агресії російсько-терористичних підрозділів й поєднанні національної системи безпеки і оборони та участі України у колективних міжнародних а також регіональних структурах безпеки українські збройні сили оновлюються й отримують необхідні ознаки національної армії.Водночас, вони стають одним з гарантів національної безпеки і оборони та важливою складовою державності України.

Разом з тим у справі перебудови та векторі перспективного розвитку збройних сил існує чимало проблем. Насамперед йдеться про визначення мети реформування.

На нашу думку, військове реформування має бути спрямоване на створення протягом наступних років, сучасних, наближених до європейської моделі військових формувань та стандартів НАТО, збройних сил України.

Проте, військово-політичне керівництво держави не має права не враховувати того, що ситуація навколо України постійно змінюється.

Підкреслимо, керівництво провідних країн Європи все більш байдуже спостерігає за подіями в Україні. Слід врахувати також, діє нова Концепція національної безпеки Росії й оновлена Воєнна доктрина Росії.

Звідси виникає нагальна необхідність своєчасного нормативно-правового визначення шляхів розвитку, методів застосування та підготовки військового формування до війни в сучасних умовах.

Визначений, але неповний перелік зовнішніх та внутрішніх загроз національній безпеці потребує істотних змін інститутів національної безпеки, військової стратегії та підходів щодо питань оборони держави України.

У зовнішньому вимірі, це передусім, реалізація нового курсу нашої держави на цілковиту євроатлантичну інтеграцію. Тобто підготовка України до вступу в Північноатлантичний договір, зміцнення військово-політичних стосунків із стратегічними партнерами і антитерористичною коаліцією держав та побудова на стабільній основі сприятливих добросусідських відносин з країнами, що межують з нашою державою.

Ці та інші, державно-правові аспекти діяльності органів державної влади, щодо набуття членства в Альянсі, остаточно підтверджують:

альтернативи повномасштабній інтеграції до європейської спільноти — для України не існує.

Продовження курсу на євроатлантичну інтеграцію в оборонній сфері, передбачає низку актуальних заходів, зокрема: законодавче супроводження розбудови структурних складових Сектору безпеки та оборони держави; придання державного значення реформуванню збройних сил; розбудова військового формування яке б в кінцевому варіанті, не переважало у чисельному складі, озброєннях та військовій техніці та в умовах війни, нових викликів і воєнних загроз могло забезпечити захист України; розширення участі у відповідних заходах Альянсу та окремих країн-членів шляхом прийняття та впровадження вчасних політичних рішень для сприяння безпеці на євроатлантичному просторі; впровадження власних заходів з метою досягнення сумісності та відповідності стандартам із урахуванням тривалої трансформації Північноатлантичного договору; врахування пропозицій щодо реструктуризації ОПК при реалізації основних напрямів реформування військового формування.

У цьому контексті вважаємо що протягом найближчого часу на перший план мають бути завдання структурної перебудови збройних сил до параметрів оборонної достатності, в руслі нової Воєнної доктрини України.

Залишається складним питання переходу до професійної армії.

Разом з тим під час військового реформування особливої ваги набуває кадрова політика, вважаємо не припустимим втрату унікального професіонального кадрового потенціалу, який існує в збройних силах України.

Слід врахувати і чинник значної концентрації науково-технічного та технологічного потенціалу держави саме в оборонній сфері.

Нагальним завданням залишається провадження демократичного цивільного контролю за діяльністю збройних сил.Водночас, на законодавчому рівні, необхідно попрацювати відносно системи цивільного контролю над збройними силами, яка відповідала б стандартам європейських країн.

Передусім необхідно зміцнити парламентський контроль в усіх сферах оборони держави. Парламентський контроль має стати ключовою ланкою демократичного цивільного контролю.

Слід усунути незбалансованість повноважень Президента, Уряду, Парламенту та судової влади в галузі цивільного контролю над сферою безпеки і оборони. Важелі контролю з боку виконавчої влади значно переважають над важелями впливу на військових з боку Парламенту. Уряд здебільшого вирішує оперативні та матеріально-технічні питання.Парламент розглядає законодавчі питання та затверджує бюджетні витрати.Разом з тим, Верховна Рада затверджуючи бюджетне фінансування збройних сил, при цьому не затверджує Комплексну програму їх розбудови та розвитку.

Проблемою залишається також обмеженість повноважень Верховної Ради щодо впливу на кадрову політику в основних силових структурах держави. Чинним законодавством не передбачено погодження з Парламентом ключових кадрових призначень у силових відомствах.

Узагальнюючи, можливо визначити, що на сьогодні вже є певні досягнення в керованості процесом військового будівництва. На черзі складний і тривалий процес — реалізація курсу на повномасштабну інтеграцію до європейських та євроатлантичних структур співробітництва, безпеки та оборони.Україна є невід'ємною частиною євроатлантичної спільноти.

ЧАПЛЯ О. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри конституційного права

МУНІЦИПАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ У США

Наразі в Україні триває внесення змін та доповнень до Конституції, щодо децентралізації влади. Вони істотно впливатимуть на місцеве самоврядування у країні. У зв'язку з цим, актуальним є вивчення відповідного зарубіжного досвіду. З цієї точки зору, особливо цікавим є досвід тих держав, місцеве самоврядування в яких майже не реформується протягом значної кількості років, а отже — у яких знайдена оптимальна система місцевого самоврядування.

Ціллю цих тез є охарактеризувати муніципальне управління у США.

В муніципалітетах США не існує єдиної системи місцевих органів влади, кожен штат має право вирішувати це питання на свій розсуд відповідно до встановленої їм же адміністративно-територіальної системою. Панівною є концепція самоврядування, яка ґрунтується на визнанні самостійності обраних населенням органів управління в межах своєї компетенції [1, с. 395].

Конституція США містить чіткий перелік питань, віднесених них до компетенції центральної влади. Питання, які не вміщені до цього переліку, штати правомочні вирішувати самостійно Кожен штат має свою конституцію, свої законодавчі органи легіслатури, свою виконавчу владу і судову систему. Штатам заборонено укладати договори з іноземними державами і іншими штатами, вести війну, створювати збройні сили, вступати в союзи, чеканити монету, випускати кредитні білети, обкладати імпорт і експорт митними зборами або іншими митами, приймати закони про опалу і ті закони, що мають зворотну силу, дарувати дворянські титули [2].

У США існують органи місцевого самоврядування загальної та спеціальної компетенції.

Система органів місцевого самоврядування загальної компетенції будується на основі адміністративно-територіального поділу. Більшість штатів діляться на графства. Графства являються найбільшими адміністративно-територіальними одиницями всіх штатів, окрім Коннектикуту і Род Айленда. На території графств розташовуються населені пункти: сіті (великі міста), таун і Боро (невеликі міста), велліджі (села) [3, с. 302]. Саме населені пункти можуть уважатись муніципалітетами, якщо вони пройшли процедуру інкорпорації (мають власну Хартію (статут)).

Управління муніципалітетами здійснюється через три основні організаційні форми: «мер-рада»; «рада- менеджер «; комісійна форма міського самоврядування.

Організаційна форма муніципального управління «мер-рада» — найбільш стара і поширена (охоплює приблизно половину всіх міст). Наразі існує «сильний«мер і «слабкий» мер, повноваження «сильного» і «слабкого» мера дуже відрізняються. На обсяг влади мера, його місце в системі муніципального управління впливають такий чинник, як процедура його обрання: «сильний мер» обирається безпосередньо населенням шляхом прямих виборів, що обумовлює його значні повноваження як при взаємодії з муніципальною радою так і в порівнянні зі слабким мером, а «слабкий мер» тільки муніципальною радою, відповідно повноваження слабкого мера обмежені, вони зводяться до виконання представницьких функцій і головування на засідання муніципальної ради. Строк повноважень мера може бути і 2, і 4 роки.

Організаційна форма муніципального управління «рада — менеджер «(ця система поширена в 40 відсотках міст). Менеджер — це особа зі спеціальним вищою освітою, є фахівцем у сфері управління населеним пунктом. Рада делегує йому виконання своїх рішень, здійснення господарських функцій.

Комісійна організаційна форма муніципального управління (зустрічається досить рідко). Вона існує в невеликих містах. Муніципальне управління здійснюється комісією, що складається зазвичай з 3–7 осіб, що обираються загальним голосуванням. Члени комісії одночасно виконують функції ради і глав основних підрозділів апарату муніципального управління [1, с. 398; 4, с. 159].

До органів муніципального управління спеціальної компетенції відносяться незалежні спеціальні та незалежні шкільні округи. Спеціальні округи створюються для надання окремого виду послуг або декількох видів послуг, тісно пов'язаних один з одним: послуг в сфері освіти, соціальних послуг, транспортних послуг, послуг з охорони навколишнього середовища, послуг у житловій сфері, послуг із забезпечення пожежної безпеки. Шкільні округи здійснюють управління і фінансування шкільних установ за винятком приватних [4, с. 160].

Список використаних джерел

1. Конституционное право зарубежных стран: Учебник для вузов / Под общ. ред. чл.-корр. РАН, проф. М. В. Баглая, д. ю. н., проф. Ю. И. Лейбо и д. ю. н., проф. Л. М. Энтина. — М.: Норма, 2004. — 832 с.
2. Ковалева Т. К. Наделение отдельными государственными полномочиями органов местного самоуправления: американская модель [Електронний ресурс] / Т. К. Ковалева. — Режим доступу: http://www.juristlib.ru/book_8183.html
3. Конституционное право зарубежных стран: учебник / под ред. А. Р. Крусян, Д. Я. Гараджаева, Н. В. Мишиной. — Харьков: Право, 2015. — 848 с.
4. Гринюк Р. Ф. Конституційне право зарубіжних країн. Навч. посібник. Вид. 2-ге, перероб. і доп. / Гринюк Р. Ф., Захарченко М. А. — К.: Істина, 2009. — 376 с.

ЛИНДЮК С. С.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри конституційного права

ПОНЯТТЯ РЕГЛАМЕНТУ МІСЦЕВОЇ РАДИ

Основою діяльності будь-якого органу, в тому числі і місцевого самоврядування, є встановлені процедурні правила, яких вони мають дотримуватися реалізовуючи свої повноваження.

На сьогоднішній день в рамках муніципального регламентного процесу існує ряд невирішених проблем, до яких відноситься і визначення поняття регламенту місцевої ради. За роки незалежності вчені-конституціоналісти так і не змогли прийти до єдиної думки у трактуванні поняття регламенту органу місцевого самоврядування.

В. Погорілко визначає регламент як сукупність правил або нормативний акт, якими визначається порядок діяльності органу державної влади, органу місцевого самоврядування, організації чи установи [1, с. 759].

Регламент приймається відповідною місцевою радою на основі та відповідно норм закріплених в Конституції й законів України, які визначають статус цього органу. Статтею 46 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року встановлюється, що він повинен бути прийнятим радою не пізніше як на другій сесії ради відповідного скликання.

Разом з тим, попри його важливість у діяльності місцевої ради він ненаділений силою закону, але попри це є нормативно-правовим актом органу місцевого самоврядування, тому його необхідно вважати джерелом конституційного права. За своєю юридичною природою

регламент є нормативним актом, який докладно впорядковує внутрішню структуру й відносини, які необхідні для реалізації радою наділених їм повноважень.

Для того, щоб визначити особливість регламенту місцевої ради на фоні регламентів інших державних органів, наприклад Верховної Ради України, найдоцільнішим є використанняпідходу у якому в понятті регламенту місцевої ради будуть виділятисяструктурні елементи, його особливостів правові природі, а також місце у системі нормативно-правових актів органів. Саме такий підхід використовує Н. Ганжа у своєму дисертаційному дослідженні, визначаючи поняття регламенту Верховної Ради України [2].

Зокрема, такий підхід використовує Калиновська Т. О даючи визначення регламенту місцевої ради як «особливого процесуального локального нормативно-правового акту, який приймається місцевою радою, встановлює загальний порядок її організації та муніципальної діяльності, порядок здійснення її функцій, повноважень та окремих муніципальних процедур» [3, с. 120].

Запропоноване нею визначення досить влучно визначає регламент, але потребує додаткового уточнення, адже з наведеного визначення можна зробити висновок, що місцева рада немає жодних обмежень та вільна у виборі змісту норм, які міститимуться в регламенті. Автор упускає важливий момент, який полягає в тому, що здебільшого регламент складається з норм законодавства, основними та профілюючими серед яких є Конституція України, Закони України «Про органи місцевого самоврядування», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про органи самоорганізації населення», «Про місцеві державні адміністрації». Також норми регламенту не повинні суперечити законам України. Причиною цьому є унітарний державний устрій, який закріплено в ст.2 Конституції України та який передбачає існування лише одного законодавчого органу, Верховної Ради України, яким приймаються закони, які розповсюджуються та мають вище юридичну силу на всі територіїУкраїни. Так, п.15 ст.92 Конституції України вказує, що засади місцевого самоврядування визначаються виключно законами України, монополію на яких має лише Верховна Рада України.

З урахуванням цього, на нашу думку, формулювання регламенту як локального процесуального нормативно-правового акту, який приймається місцевою радою на основі Законів України та з урахуванням місцевих звичаїв, з метою встановлення порядку здійснення її діяльності, виконання функцій та повноважень, які визначені законодавством стане більш точнішим.

Список використаних джерел

1. Погорілко В. Ф. Регламент / В. Ф. Погорілко // Великий енциклопедичний юридичний словник ; [за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка]. — К. : Вид-во «Юридична думка», 2007. — 981 с.
2. Ганжа Н. В. Теоретичні проблеми Регламенту Верховної Ради України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право» / Н. В. Ганжа. — К., 2003. — 17 с.
3. Калиновська Т. О. Нормативно-правові акти місцевих рад як органів місцевого самоврядування в Україні.дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Національна академія внутрішніх справ. — К., 2011. — 250с.

Розділ VI

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА

ПАШКОВСЬКИЙ М. І.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
в. о. завідувача кафедри міжнародного права та міжнародних відносин,
кандидат юридичних наук, доцент

УНІФІКАЦІЯ МАТЕРІАЛЬНОГО ТА ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА МІЖНАРОДНИХ КРИМІНАЛЬНИХ СУДІВ ТА ТРИБУНАЛІВ AD HOC

Міжнародне кримінальне право (особливо в частині міжнародного кримінального права stricto sensu) знаходиться на етапі бурхливого розвитку, що обумовлено діяльністю міжнародних кримінальних судів і трибуналів ad hoc.

Погоджуючись з висновками дослідників, що «міжнародні судові органи відіграють ключову роль у процесі фрагментації міжнародного права, а саме те, що через тлумачення змісту правових норм міжнародними судами відбувається фактична зміна цих норм на потребу певних держав та міжнародних організацій, наслідком чого стає створення напівізольованих міжнародно-правових режимів та конфлікт правозастосування між такими режимами» [1, с. 4], слід звернути увагу на те, що проліферація міжнародного кримінального судочинства має й позитивні риси, які пов'язуються з підвищенням ефективності міжнародного права через забезпечення його дієвого впливу на міжнародні правовідносини, зокрема у сфері міжнародного кримінального права, що в цілому справляє позитивний вплив на стан міжнародного правопорядку та зміцнення верховенства права.

Незважаючи на усі переваги Міжнародний кримінальний суд ще не став універсальним органом міжнародного кримінального судочинства, зокрема через неучасть у ньому найбільших держав світу, які одночасно є й членами Ради Безпеки ООН.

Тому на цьому етапі, альтернативним шляхом розвитку міжнародного кримінального судочинства залишається створення міжнародних кримінальних судів та трибуналів ad hoc (наразі стоїть питання про створення Міжнародного трибуналу для кримінального переслідування осіб, винних у катастрофі малайзійського літака «Боїнг» на Сході України, Спеціального суду для розгляду злочинів, вчинених під час

збройного конфлікту в Косово, Міжнародний трибунал для судового переслідування осіб, які вчиняють піратські дії). Слід враховувати і збільшення потенціалу т.зв. «інтернаціоналізованих» судів, тобто національних судових органів з міжнародним елементом. Перевагою останніх є «оперативність, ефективність, швидкість в прийнятті рішень, можливість врахування особливостей національної правової системи» [2], а наслідком широка конвергенція міжнародних і національно-правових норм у цій царині, ствердження верховенства права та примату міжнародного права, збільшення ефективності міжнародно-правових норм.

Тому одним із завдань розвитку міжнародних кримінальних судів і трибуналів є забезпечення уніфікації матеріального та процесуального права таких судів та трибуналів через створення уніфікованих Правил процедур і доказування і Складів злочинів, створення міжнародної Панелі голів таких трибуналів та судів, у завдання, яких входила б уніфікація підходів до тлумачення установчих актів таких судів/трибуналів та відповідних правил процедур і доказування, складів злочинів таких судів та трибуналів.

Інституційним прикладом може бути діяльність Великої палати Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ), компетенція якої поширюється на ситуації, коли справа порушує серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї або важливе питання загального значення (п. 2 ст. 43 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [3]). Участь у засіданнях Великої палати ЄСПЛ відповідно до п. 5 ст. 26 Конвенції Голови Суду, заступників Голови, голів секцій при вирішенні вказаних питань забезпечує взаємосприйняття практик як самої Великої палати так і комітетів, палат.

На першому етапі діяльність такої Панелі могла бути формалізована у формі періодичних (щорічних) зустрічей (конференцій) голів міжнародних кримінальних судів і трибуналів з фіксованим порядком денним та постійним секретаріатом. У завдання останнього має входити підготовка періодичного огляду і узагальнення практики міжнародних кримінальних судів і трибуналів, проведення опитування працівників таких судових органів (суддів та прокурорів, працівників секретаріатів), та періодичний огляд доктрини. Результатом проведення таких зустрічей може бути прийняття резолюцій з відповідними пропозиціями до Асамблеї МКС чи РБ ООН (у частині трибуналів ad hoc) чи інших органів, відповідальних за формування права таких судів і трибуналів. Але основний вплив на стан права відповідних судів і трибуналів повинен здійснюватися через правозастосовну практику.

Можливо, що до участі у роботі такої Панелі можуть залучатися і судді інших міжнародних судів, наприклад Європейського суду з прав людини чи Міжнародного Суду ООН.

Список використаних джерел

1. Плотніков О. В. Вплив міжнародних судових органів на фрагментацію міжнародного права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / О. В. Плотніков; кер. роботи Н. А. Зелінська; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». — Одеса, 2013. — 16 с.
2. Короткий Т.Р. Международный характер современного пиратства / Т. Р. Короткий. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.morvesti.ru/tems/detail.php?ID=31129
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004/print1452601049933142

ЗЕЛІНСЬКА Н. А.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри міжнародного права та міжнародних відносин,
доктор юридичних наук, професор

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СФЕРІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Європейський Союз перебуває у стадії формування свого кримінального права. Терміном «кримінальне право ЄС» позначають систему правових норм, які регламентують співробітництво держав-членів ЄС у боротьбі зі злочинністю. Існують різні точки зору відносно його юридичної природи. Вчені, розглядаючи кримінальне право ЄС крізь призму національного права, звертають увагу на незрілість цієї кримінально-правової системи та її невідповідність уявленням і вимогам внутрішньодержавного права. Дійсно, якщо, ґрунтуючись на національно-правовому підході, пов'язувати поняття «кримінальне право ЄС» виключно з охоронними кримінально-правовими відносинами, використання цього терміну може викликати істотні заперечення. Кримінального права ЄС у традиційному розумінні (як системи юридичних норм, якими встановлюються засади кримінальної відповідальності, види злочинів та покарання за їх вчинення) на цей момент не існує. У цьому значенні використання поняття «кримінальне право ЄС» є умовним. Якщо ж розглядати його в широкій інтерпретації, то до *кримінального* права ЄС слід віднести всі норми, зосереджені навколо поняття «*crimen*», а це великий масив норм, що регламентують взаємодію кримінально-правових систем у реагуванні на злочин і попередженні злочинності.

Значною мірою кримінальне право ЄС слід віднести до транснаціонального кримінального права, в якому держава залишається зосередженням кримінальної влади. Транснаціональне кримінальне право

включає в себе матеріально-правові, процедурно-організаційні і превентивні аспекти. Транснаціональне матеріальне кримінальне право є системою міжнародно-правових норм, спрямованих на гармонізацію криміналізації найбільш важливих в міжнародному плані правопорушень і встановлення співрозмірних і ефективних кримінальних санкцій. Транснаціональне процесуальне кримінальне право складається, як мінімум, з двох частин: а) міжнародно-правових норм, які регламентують взаємодію національних правоохоронних і судових органів з метою притягнення до відповідальності винних осіб; б) міжнародно-правових норм, спрямованих на оптимізацію функціонування національних правоохоронних і судових систем і забезпечення гарантій прав людини у кримінальному судочинстві. Транснаціональне кримінально-превентивне право регламентує взаємодію держав з попередження злочинності.

Таким чином, кримінальне право ЄС не є внутрішньодержавним кримінальним правом, а виступає одним з видів регіонального транснаціонального кримінального права. Разом із тим зростаюча небезпека злочинів, що посягають на інтереси й цінності Євросоюзу, приводить до формування кримінально-правових конструкцій, які істотно відрізняються від традиційного кримінального права.

Багато фахівців говорять про «європеїзацію» кримінального права, посилення впливу ЄС на розвиток кримінального права держав- членів [1]. Важливим напрямом розвитку кримінального права ЄС є гармонізація національних кримінально-правових систем, розробка й прийняття оптимальних стандартів криміналізації й пеналізації правопорушень, що безумовно свідчить про формування й утвердження концепції європейського кримінально-правового простору.

Внутрішньодержавне право європейських держав, в цілому, має значний рівень подібності щодо кваліфікації більшості традиційних видів транснаціональних злочинів. Безумовно, у кримінальному праві різних держав існують суттєві відмінності, які мають чи можуть мати негативний вплив на протидію злочинності. Зростання небезпеки злочинності підвищує потребу в гармонізації кримінально-правової заборони правопорушень і встановлення співрозмірних ефективних і таких, що викликають стримуючий вплив, кримінальних санкцій.

Варто відзначити, що непереборної межі між кримінально-правовою політикою Європейського Союзу і його держав-членів, по суті, ніколи не існувало. І *de-jure*, і *de-facto*, процес непрямої гармонізації національного кримінального права під впливом ЄС триває протягом багатьох десятиліть. Питання про співвідношення національного й наднаціонального компонентів у цій сфері піддається фундаментальному обговоренню [2].

Зближення стандартів кримінальної відповідальності в державах-членах здійснюється за допомогою методу «мінімальної гармонізації», а саме, шляхом установлення верхньої межі кримінально-правової

санкції, яку повинна закріпити кожна держава-член у своєму національному законодавстві. При цьому держави-члени не втрачають можливості встановлювати більш суворі покарання.

Не можна не визнати, що складності в гармонізації кримінального законодавства держав-членів здатні суттєво перешкоджувати розвитку співробітництва в боротьбі зі злочинністю. Ці розходження значною мірою зменшуються після набуття чинності Лісабонським договором. Кримінальне право ЕС є відносно новою концепцією, але воно, безсумнівно, має велике майбутнє [3].

Список використаних джерел

1. Див.: Vervaele J. A. E. The Europeanisation of Criminal Law and the Criminal Law Dimension of European Integration// 30 Years of European Legal Studies at the College of Europe, Liber Professorum. — Brussels, 2005. — P. 277 –298; Rackow P. Problems of the Europeanisation of Criminal Law// Criminal Law Forum. — Vol. 18 — № . 1. (March 2007). — P. 175–183.
2. Див.: European Cooperation between Tax, Customs and Judicial Authorities / J. A. E. Vervaele & A. H. Klip (eds.). — The Hague-London-Boston: Kluwer Law International, 2002. — 302 p.
3. Див. докладніше: Зелінська Н. А., Пашковський М. І. Кримінальне право / Право Європейського Союзу: підручн. / За ред. О. К. Вишнякова. — Одеса: Фенікс, 2013. — С. 552–695.

АНДРЕЙЧЕНКО С. С.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри міжнародного права та міжнародних відносин,
кандидат юридичних наук, доцент

ПИТАННЯ АТРИБУЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЕКСТЕРИТОРІАЛЬНОГО ЗАСТОСУВАННЯ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

Атрибуція державі поведінки державних і недержавних осіб і утворень (далі — атрибуція) є одним з ключових положень серед норм про міжнародну відповідальність держав, що обумовлено необхідністю визначення того, чи є конкретне діяння державного або недержавного актора вчиненим державою для подальшого її притягнення до міжнародно-правової відповідальності. У той же час доводиться констатувати наявність політико-правових проблем застосування норм про атрибуцію, що викликає гострі дискусії в теорії і практиці міжнародного права. Серед причин таких суперечок можна назвати відсутність єдиних загальнообов'язкових правил, що визначають умови для атрибуції;

залежність застосування того чи іншого правила від конкретних обставин справи; оскаржуваність застосовних правил і різна інтерпретація в прецедентному праві і правовій доктрині.

Розглядаючи проблематику атрибуції, особливу увагу слід приділити питанню про атрибуцію державі діянь осіб та утворень, як державних, так і приватних, вчинених за межами територіальної юрисдикції держави. Так, наприклад, в скаргах до Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ, Суд), пов'язаних з порушеннями прав людини, вчинених державами в ході виконаних за межами території держави військових дій, завжди виникає питання, чи має насправді держава будь-які зобов'язання перед заявником відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р (далі — Конвенція), або, чи знаходиться передбачувана жертва в межах юрисдикції держави. Ситуація може стати ще більш складною, коли військова операція проводиться кількома державами, можливо, під егідою міжнародної організації. Такі багатонаціональні операції піднімають питання про те, кому повинні бути атрибутовані порушення.

У контексті екстериторіального застосування Конвенції 1950 р. в сучасній доктрині і практиці міжнародного права піднімається питання про співвідношення атрибуції і юрисдикції за змістом статті 1 Конвенції [1–3]. Підставою для дискусій у цій сфері стало змішання понять атрибуції і юрисдикції в ряді справ, в, зокрема, *Loizidou v. Turkey (1996), IlascuandOthers v. MoldovaandRussia (2004)*, *Jaloud v. Netherlands(2014)*. Суд чітко не розмежовував поняття юрисдикції відповідно до статті 1 та атрибуції, а також юрисдикції та відповідальності і посилався на стандарти атрибуції для встановлення юрисдикції держави відповідно до статті 1 Конвенції.

Існує побоювання, що змішання понять атрибуції і юрисдикції за статтею 1 Конвенції тягне конфлікт зі стандартом атрибуції, передбаченим в праві міжнародної відповідальності держав, встановленим в Статтях про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001 р., що викликало необхідність розмежування цих понять.

У чому ж принципова відмінність «атрибуції» і «юрисдикції»? Атрибуція означає визнання дій або бездіяльності осіб або групи осіб поведінкою держави для встановлення її міжнародно-правової відповідальності, так як по суті, держава насправді може діяти тільки за допомогою людей. Юрисдикція держави, згідно зі статтею 1 Конвенції (про що зазначається у справі (*Al-Skeini v. UK*) [4], може бути встановлена за межами території держави, в разі, коли ця держава здійснює владу і контроль над індивідом-жертвою за межами своєї території через своїх агентів (*персональна модель юрисдикції*), або ж коли держава здійснює ефективний контроль над територією, на якій знаходиться жертва передбачуваного порушення прав людини, за межами своєї національної території (*просторова модель юрисдикції*).

На відміну від персональної моделі юрисдикції, тест атрибуції не ставить собі за мету встановити, чи здійснює державний агент певний вид контролю над особистістю, такий як «фізична сила» (*Ocalan v. Turkey, 2005*) або «арешт» (*Al-Skeini v. UK*, 2011) для того, щоб викликати екстериторіальну дію Конвенції. На відміну від просторової моделі юрисдикції, тест атрибуції не ставить собі за мету встановити, чи існує, наприклад, достатня військова присутність протягом періоду часу, необхідного для встановлення юрисдикції (*Issa v. Turkey, 2004*) або є конкретний простір, наприклад, в'язниця (*Al-Saadoon v. UK*, 2010)«територією» держави для цілей цього тесту [3].

Дійсно, в концепціях атрибуції і юрисдикції може використовуватися аналогічна термінологія, наприклад, ефективний контроль. Однак ці категорії піднімають різні питання. У разі *атрибуції*: контроль над актором, що вчиняє протиправне з точки зору міжнародного права діяння; в разі *юрисдикції* — контроль над територією, де було скоєно протиправне діяння або контроль над жертвою протиправного діяння.

У справі *Sargsyan v. Azerbaijan*(2015), що розглядається ЄСПЛ, заявник зазначив, що змушений був покинути свій будинок в 1992 р. внаслідок вірмено-азербайджанського конфлікту навколо Нагорного Карабаху. Представники уряду Азербайджану, що виступав відповідачем у справі, стверджували, що Азербайджан не повністю контролює село Гюлістан, оскільки він знаходиться на вірмено-азербайджанській лінії зіткнення, і територія замінована. Суд відхилив заперечення уряду про те, що Азербайджан не має юрисдикції і не несе відповідальності відповідно до статті 1 Конвенції. З огляду на, що село Гулістан розташоване на міжнародно-визнаній території Азербайджану, і цей факт не заперечується сторонами, діє презумпція, що Азербайджан має юрисдикцію у селі. Суд постановив, що мало місце порушення права на захист власності, права на повагу до особистого і сімейного життя, а також права на ефективний засіб правового захисту [4].

Особливий інтерес в контексті розглянутої проблеми представляє окрема думку судді І. Зіемель (*I. Ziemele)*. «Справа, по суті, піднімає іншу проблему, яка, очевидно, пов'язана з концепцією атрибуції відповідальності». На справедливу думку судді, не існує ніяких сумнівів, що Гулістан знаходиться в межах юрисдикції Азербайджану, як Придністров'я знаходиться в межах юрисдикції Республіки Молдова. Інше питання чи контролює Азербайджан ситуацію або дії на цій території. «Це, однак, є питанням про атрибуції відповідальності, а не юрисдикції» [5, с. 84].

Таким чином, для правильного вирішення питання про юрисдикцію держави, і, надалі, про її міжнародну відповідальність, спочатку необхідно встановити, чи є поведінка державних або недержавних акторів, що суперечить міжнародним зобов'язанням держави, вчиненою самою державою. Тільки тоді, коли встановлено, що дії дійсно можна

атрибутувати державі, можна розглядати юрисдикційні відносини між державою і передбачуваною жертвою. Питання юрисдикції та атрибуції слід розділяти концептуально.Головна відмінність атрибуції від юрисдикції полягає в тому, що атрибуція стосується встановлення, *хто* повинен нести міжнародну відповідальність, а не те, чи застосовується Конвенція за межами територіальних кордонів передбачуваної держави-порушниці.

Список використаних джерел

1. Milanovic M. Jurisdiction, attributionandresponsibilityinJaloud/ M. Milanovic// EJIL: Talk! — 11 December 2014. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ejiltalk.org/jurisdiction-attribution-and-responsibility-in-jaloud
2. Lawson R. LifeafterBankovic: ontheextraterritorialapplicationoftheEuropean-ConventiononHumanRights / R. Lawson // In: Coomans F., Kamminga M. T. Extraterritorialapplicationofhumanrightstreaties. — Intersentia, Antwerp (2004). [Електронний ресурс]. — Режим доступу:
3. Jane M. Rooney. TheRelationshipbetweenJurisdictionandAttributionafterJaloud v. Netherlands / Rooney M. Jane // Netherlands International Law Review. — December 2015. — Volume 62. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://link.springer.com/article/10.1007 %2Fs40802–015–0041-y#/page-1
4. Al-SkeiniandOthers v. UnitedKingdom. JudgmentoftheEuropeanCourtofHumanRightsof 7 July 2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.refworld.org/docid/4e2545502.html.
5. Sargsyan v. Azerbaijan. JudgmentoftheEuropeanCourtofHumanRightsof 16 June 2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001–155662

МАНУЇЛОВА К. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри міжнародного права та міжнародних відносин,
кандидат юридичних наук, доцент

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗАВДАННЯ ПРЯМОЇ ШКОДИ ЗГІДНО З РЕГЛАМЕНТОМ РИМ II

Інтеграційні процеси в економіці держав, еволюційні процеси в праві в цілому та в міжнародному приватному праві, зокрема, соціальна активність населення, транснаціоналізація суспільних відносин, призвели до об'єктивних змін позадоговірних зобов'язань, а також до реформи їх нормативного регулювання.

Процеси широкомасштабної правової інтеграції, уніфікації та гармонізації національного законодавства країн-членів Європейського

Союзу не привели і в доступній для огляду перспективі не призведуть до введення повністю однакових правил, про що справедливо пише А. О. Четверіков [1]. ЄС продовжує потребувати розвитку особливого комплексу правил — колізійних норм, що визначають вибір застосовного права в разі, якщо правовідносини включають в себе так званий іноземний елемент, тобто той, що складається між громадянами двох різних країн, який виникає, змінюється або припиняється на території іншої держави.

У 2007 році Радою та Європейським Парламентом був прийнятий Регламент «Рим II». Даний Регламент був створений з метою забезпечення передбачуваності результату розгляду цивільно-правових спорів на території Союзу, а також спрямований на вирішення проблеми, яка виникла внаслідок істотних розбіжностей між колізійними нормами країн-учасниць.

Сукупність принципів Регламенту «Рим II» дозволяє досягти максимального балансу між гнучкістю регулювання з одного боку і правовою визначеністю — з іншого.

Регламент «Рим II» ґрунтується на найстарішій та загальній майже для всіх держав-членів колізійній прив'язці в сфері позадоговірних зобов'язань — *lex loci delicti commissi*, яка зводиться до застосування права країни здійснення делікту. Відповідно до правила *lex loci damni*, прив'язка здійснюється до країни, де знаходиться місце настання прямої шкоди.

Відповідно до Регламенту Європейського Парламенту та Ради від 11 липня 2007 р № 864/2007 «Про право, що застосовується до недоговірних зобов'язань» (Рим II) виходить з принципу прив'язки до права країни, де заподіяно пряму шкоду (*lex loci damni*), встановлюючи справедливий баланс між інтересами заподіювача шкоди та потерпілого. Загальне правило про право, що застосовується до недоговірних зобов'язань, які виникають на підставі делікту, відсилає до права країни, на території якої завдано шкоду (*damage occurs*), незалежно від права країни, на території якої подія, що стала підставою для виникнення шкоди, мала місце, а також незалежно від права країни, на території якої проявилися непрямі наслідки завданої шкоди. Якщо місце проживання обох сторін знаходиться в одній і тій же державі, то застосовується право цієї держави. А якщо з обставин справи випливає, що юридичний факт, який спричинив настання наслідків має тісний зв'язок з іншою країною, то застосовується право тієї країни [2].

На разі закон місця скоєння делікту оцінюється як «жорстка» колізійна прив'язка, і в практиці більшості держав спостерігається тенденція до відмови від її застосування. Практично всі держави законодавчо закріпили «презумпцію спільного громадянства або доміцілія», якщо потерпілий та деліквент мають однакове громадянство, місце проживання або звичайне місце перебування в одній і тій же державі,

то застосовується право цієї держави (Україна, Канада, Португалія, Китай, Італія).

Використання однакових правил повинно збільшити передбачуваність судових рішень і забезпечити розумний баланс інтересів особи, яка притягається до відповідальності, і особи, якій завдано шкоду. Прив'язка до країни, де розташоване місце настання прямої шкоди (*lex loci damni*), створює справедливий баланс інтересів особи, яка притягується до відповідальності, і особи, якій завдано шкоду, а також відповідає сучасній концепції права цивільно-правової відповідальності.

У багатьох країнах передбачено ряд спеціальних колізійних прив'язок для випадків заподіяння шкоди, в яких загальне правило не дозволяє знайти справедливий баланс між порушеними інтересами: недобросовісна конкуренція; шкода, яку заподіяно продукцією; заподіяння шкоди навколишньому середовищу та порушення прав інтелектуальної власності. В юридичній практиці у зазначених випадках передбачені рішення, які враховують специфіку конкретної сфери. Так, у разі заподіяння шкоди продукцією, враховується нерівність між сильною та слабкою сторонами правовідносини, тобто виробником та споживачем. У сфері захисту інтелектуальної власності, застосовується усталений відповідно до міжнародних конвенцій принцип територіальності.

Беручи до уваги вище сказане, можна зробити висновок, що застосовне право, яке визначається згідно з цим Регламентом, може бути правом не тільки держав-членів Європейського Союзу, а й правом третіх країн (країн, що не входять в ЄС). Даний Регламент «Рим II» не є останнім кроком в уніфікації колізійних норм міжнародного приватного права на рівні ЄС.

Список використаних джерел

1. 1.Четвериков, А. О. Предисловие к Регламенту (ЕС) № 864/2007 Европейского парламента и Совета от 11 июля 2007 г. о праве, подлежащем применению к внедоговорным обязательствам («Рим II») [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://eulaw.edu.ru/documents/legislation/collision/vnedogovornoe.htm.
2. Регламент Европейского Парламента и Совета ЕС № 864/2007 от 11.07.2007 г. о праве, подлежащем применению к внедоговорным обязательствам («Рим II») // Official Journal of the European Union. L199. 31.07.2007. P. 40.

БЄЛОГУБОВА О. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри міжнародного права та міжнародних відносин,
кандидат юридичних наук, доцент

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ТРУДОВОГО ПРАВА

Висока ступінь відокремлення характеризує комплекси норм міжнародного приватного права, діючих у галузі торговельного мореплавства, трудових відносин. Системи таких норм визначають як міжнародне приватне морське право та міжнародне приватне трудове право, у ранзі підгалузі міжнародного приватного права.

Однією з особливостей трудових відносин у морській галузі є значний рівень використання праці іноземних моряків. Таким чином, фактично у рамках двох специфічних підгалузей міжнародного приватного права сформовано особливий правовій режим регулювання праці моряків.

На думку А. С. Довгерта, «трудові та цивільні відносини...об'єднані спільними принципами приватноправового регулювання. Ця їхня якість і дає змогу у трудових відносинах з іноземним елементом примініть до них інструментарій міжнародного приватного права...».

На нашу думку, міжнародне приватне трудове право характеризується деякими особливостями, які відрізняють його від класичних приватноправових відносин з іноземним елементом. По-перше, у сфері трудового права з більшою силою, ніж у цивільному чи сімейному праві, проявляє себе публічно-правове начало. Віднесення цих чи інших трудових відносин до сфери міжнародного приватного права обумовлюється їхнім приватноправовим змістом.

По-друге, у міжнародному приватному трудовому праві інше співвідношення джерел. З одного боку, загальні доктринальні положення про джерела міжнародного приватного права застосовуються й до регулювання трудових відносин, ускладнених іноземним елементом. Як вказує В. І. Кисіль, в ієрархії джерел міжнародного приватного права внутрішньому законодавству відводитися особливе, чільне місце. Однак, у сфері матеріального, чи міжнародного, трудового права міжнародні договори і право ЄС мають пріоритет перед нормами національного права та тим правопорядком, до якого вони відсилають. У результаті діяльності міжнародних галузевих та регіональних організацій розширюється об'єм уніфікованих матеріально-правових і колізійних приписів, охоплюються різноманітні блоки трудових відносин. Особливо це відноситься до конвенцій Міжнародної організації праці, яки уніфікують матеріальне трудове право.

По-третє, до джерел міжнародного приватного трудового права слід відносити локальні нормативні акти (колективні угоди, у тому числі

міжнародного характеру; положення про персонал спільного підприємства та ін.), що містять колізійні і матеріальні норми, які регулюють трудові відносини з іноземним елементом.

По-четверте, перелік суб'єктів міжнародного приватного трудового права слід доповнити такими суб'єктами, як трудовий колектив, профспілкові органи, адміністрація підприємства. Особливо це актуально у відносинах з захисту прав моряків, де міжнародні профспілкові організації відіграють важливу роль у імплементації конвенції МОП та захисту соціальних прав моряків.

По-п'яте, незастосуванням або застосуванням в іншій формі ряду принципів міжнародного приватного права до міжнародних приватних трудових відносин (наприклад, трудова дієздатність визначається за законом, що регулює суть відносин *(lex causae)*, а не за законом громадянства *(lex patria)* чи за законом доміцилія *(lex domicilii)*, як у міжнародного приватного права; формальні умови дійсності трудового договору визначаються за *lex causae*, а не за принципом закону місця здійснення акта *(locus regit actum)*, як у міжнародного приватного права; найважливіший принцип міжнародного приватного права — автономія волі *(lex voluntatis)*, у силу якого сторони відносин можуть самі вибрати застосовуване право, у трудових відносинах не використовується тощо). На ці обставини звертав увагу І. Сасі, якій обґрунтовував необхідність відділення міжнародного трудового права від міжнародного приватного права.

Таким чином, норми, що регламентують трудові відносини з іноземним елементом, складають самостійну подсистему міжнародного приватного права.

ПЛОТНІКОВ О. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри міжнародного права та міжнародних відносин,
кандидат юридичних наук

ДО ПИТАННЯ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ КОНЦЕПЦІЇ ПЕРЕХІДНОЇ ЮСТИЦІЇ

Збройні конфлікти, внутрішні заворушення, цивільні протистояння, насильницьке повалення влади революційним шляхом, як правило, призводять до порушень прав людини, які, в залежності від характеру ситуації, можуть відбуватися у поодиноких випадках, або приймати масову та грубу форму. Головним завданням будь-якого суспільства в такій ситуації стає подолання наслідків порушень, відновлення нормального

функціонування державних інститутів, реставрація верховенства права та примирення. Якщо відповідні заходи вчасно здійснені не будуть, суспільству та державі загрожуватиме новий виток насильства.

В національній та міжнародній практиці вказаним цілям слугує концепція так званої перехідної або транзитивної юстиції (transitional justice). Ця концепція визначається Верховним комісаром ООН з прав людини як «набір процесів та механізмів, пов'язаних зі спробою суспільства дійти згоди за наслідками широкомасштабних порушень у минулому задля забезпечення відповідальності, справляння правосуддя та досягнення примирення» (The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies Report of the Secretary-General.UN Doc S/2004/616, 23 August 2004).Задля досягнення цієї мети можливе задіяння як судових так і несудових механізмівз різним рівнем міжнародної участі, таких як засудження окремих осіб, виплата компенсацій, діяльність комісій з встановлення фактів та примирливих комісій, інституційні реформи, люстрація, тощо.

Необхідно відзначити, що перехідна юстиція є не тільки і не стільки правою, скільки соціологічною концепцію. Вже сам термін «перехідна» вказує на те, що мова йде про перехід суспільства від одного стану до іншого; в даному випадку — до стану відновлення верховенства права, нормального функціонування інститутів, поваги до прав людини та соціального миру. Право не є сенсом та змістом перехідної юстиції, а лише механізмом, за допомогою якого суспільство здійснює такий перехід. Завданням же права є створення відповідних юридичних механізмів для забезпечення переходу в конкретному суспільстві та в конкретний час.

Методи, які сучасний дослідник асоціював би з перехідною юстицією, застосовувалися вже за наслідками Другої Світової Війни щодо країн Осі. Однак найбільшого розвитку концепція набула в останні 20 років. Програми перехідної юстиції застосовувалися в десятках держав та в різних ситуаціях. Найбільш гострими з них вважаються наслідки конфліктів в Югославії та Руанді, де було створено особливі міжнародні трибунали ad hoc для засудження масових та грубих порушень прав людини. На національному рівні, але за міжнародної підтримки, програми перехідної юстиції реалізовувались після конфліктів в Афганістані, Індонезії, Іраку, Кенії, Конго, Лівані, Нігерії, Палестині, Східному Тиморі, Уганді, Шрі-Ланці, та ін. Систематично перехідна юстиція застосовувалася і в країнах, в яких було повалено правлячі режими, що відрізнялися грубими порушеннями прав людини. Серед них можна згадати Болівію, Гаіті, Гватемалу, Киргизстан, Колумбію, Філіпіни.

Проблематика перехідної юстиції як засобу подолання наслідків конфліктів набуває все більш широкого міжнародного визнання. Так в США діє Міжнародний центр перехідної юстиції (International Transitional Justice Centre), що займається глобальним дослідженням застосування перехідної юстиції та розробляє відповідні рекомендації.

Центр має понад тридцять філіалів в різних країнах світу. Дослідженням перехідної юстиції займаються провідні університети світу. Достатньо сказати, що такі студії ведуться в Гарвардському, Гейдельберзькому, Оксфордському, Стенфордському університетах, не кажучи про десятки інших. Оксфордським університетом з 2010 року видається Журнал перехідної юстиції (Transitional Justice Journal). Експерти з різних країн взаємодіють в рамках Спільноти з дослідження перехідної юстиції (Transitional Justice Research Collaborative).

Нажаль, в Україні концепція перехідної юстиції практично невідома. В минулому в українській юридичній науці обговорювалися деякі правові питання, пов'язані з переходом суспільства від соціалізму та авторитаризму до капіталізму та демократії у зв'язку з розпадом СРСР, однак наразі дослідження перехідної юстиції відсутні. Певним прогресом в цьому питанні можна вважати лише обговорення проблематики постконфліктного врегулювання в рамках круглих столів, що організуються Українською асоціацією міжнародного права.

Можна стверджувати, що український випадок з точки зору перехідної юстиції унікальний. Суспільство в нашій країні зіткнулося з безпрецедентними викликами, пов'язаними одночасно з соціальною революцією, внутрішнім збройним конфліктом та іноземним вторгненням та окупацією частини державної території. В таких умовах потреба в широкому суспільному обговоренні, дослідженні та застосуванні концепції перехідної юстиції є нагальною та невідкладною. Така потреба зберігатиметься протягом років, а можливо і десятиліть, що знадобляться Україні для подолання наслідків буремних подій своїх сучасної історії.

ГРУШКО М. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
старший викладач кафедри міжнародного права та міжнародних відносин,
кандидат юридичних наук

ЗВИЧАЄВЕ МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО ЩОДО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

Характерною рисою сучасних збройних конфліктів є розмивання відмінностей між війною та злочинністю, конвенційними та асиметричними конфліктами. Збройна боротьба стає децентралізованою, відрізняється від відкритої міждержавної конфронтації попередніх періодів. Саме нова природа збройних конфліктів, яку ще не могли врахувати під час активної кодифікації міжнародного гуманітарного права, є

фактором низької ефективності виконання його договірних норм щодо захисту військовополонених. Важливе значення у зв'язку з цим має міжнародний звичай, що переживає своєрідний ренесанс у сучасний період розвитку міжнародного права.

1. Сучасною систематизацією звичаєвих норм міжнародного гуманітарного права щодо режиму військовополонених є звичаєве міжнародне гуманітарне право. Досліджуючи історію розвитку міжнародного гуманітарного права вбачається, що на первинному етапі воно майже повністю ґрунтувалося на звичаєвих нормах. З часом ці норми закріплювалися в національних нормативно-правових актах та міжнародних договорах. Закони ведення війни можна виявити не лише в договорах, але й у звичаях, й у практиці держав. Так, по рішенню у справі Нікарагуа проти США (1986 р.) Міжнародний Суд ООН проголосив Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 р., зокрема й Женевську конвенцію про поводження з військовополоненими, такими, що кодифікували звичаєве право та послався на окремі положення Гаазької конвенції про закони та звичаї суходільної війни 1907 р. та ст. 3, загальну для усіх чотирьох Женевських конвенцій 1949 р., як на «конкретне вираження» «загальних принципів гуманітарного права» [1, с. 91].

2. У період 1996–2005 рр. Міжнародний Комітет Червоного Хреста провів Дослідження з вивчення практики держав у сфері міжнародного гуманітарного права для виявлення тих норм, які набули характеру звичаєвих. Цікавою є глава 32, положення якої можуть застосовуватися як у збройному конфлікті міжнародного, так і неміжнародного характеру. Це досягається формулюванням норм у вигляді основоположних гарантій жертв війни, що відповідають й основам міжнародного права прав людини. Положення цієї глави можна віднести та застосувати й до захисту військовополонених Тобто такі гарантії, як гарантія гуманного поводження, недопущення несприятливого розмежування, заборони вбивства, тортур, тілесних покарань, заподіяння каліцтва, проведення медичних чи біологічних експериментів, згвалтування, рабства та работоргівлі, використання примусової праці, взяття заручників, використання живих щитів, насильницького зникнення, позбавлення свободи, справедливого судочинства, законності, особистої кримінальної відповідальності, поваги релігійних переконань, сімейного життя, заборони колективних покарань, є основоположними гарантіями, що надаються та повинні забезпечуватися всім військовополоненим, або захопленим особам, навіть якщо збройний конфлікт має неміжнародний характер і, за формальними ознаками, мова не може йти про поширення на затриманих осіб статусу військовополоненого. Але спостерігається суттєва різниця у договірній регламентації збройного конфлікту міжнародного і неміжнародного характеру, причому для збройного конфлікту неміжнародного характеру в міжнародному праві існує набагато менше договірних норм. У таких випадках нерідко міжнародне звичаєве право

відіграє роль єдиного можливого засобу міжнародно-правового захисту військовополонених.

3. Спеціальні ж норми глави 33 діють виключно для регулювання правового статусу військовополонених у міжнародних збройних конфліктах. Так, норми 106–108 Дослідження містять перелік міжнародних звичаєвих норм, які прямо стосуються військовополонених. Зокрема, закріплено положення, згідно з яким комбатанти повинні відрізняти себе від цивільного населення під час участі у нападі або військовій операції; інакше вони втрачають право на статус військовополоненого. Ще дві статті стосуються особливих категорій комбатантів — шпигунів та найманців. Згідно зі звичаєвими нормами, якщо таких осіб, при виконанні їх діяльності, буде захоплено в полон, вони не отримують статусу військовополоненого. Варто виділити ще Норми 87–105, які стосуються поводження з особами, позбавленими боєздатності (*hors de combat*), до яких можна зарахувати й військовополонених.

4. Роль міжнародно-правових звичаїв у регулюванні режиму військовополонених вельми значна. Характеризуючи значення звичаєвої норми для регулювання питань військовополонених, можна виокремити такий «недолік» конвенційних норм міжнародного гуманітарного права: ці норми, в принципі, діють лише між державами-учасниками конвенцій. Тобто можна говорити про певну «неповноцінність» конвенційних норм права. Інша річ — звичаєва норма. Якщо вона отримала загальне визнання, як це було з нормами гуманітарного права, зокрема, з Женевською конвенцією про поводження з військовополоненими 1949 р., то вона є обов'язковою й для держав, що не є членами тих або інших угод. Норми звичаєвого права стають у пригоді, коли, наприклад, виникає потреба визначити правила, прийнятні стосовно збройних сил, що діють під егідою організації, які формально не є учасниками договорів з міжнародного гуманітарного права (ООН) або коли сторона збройного конфлікту не є учасником відповідних міжнародних договорів та взагалі не має визначеного міжнародно-правового статусу («недержавні актори», яких *de jure* статус не відповідає статусу *de fakto* в міжнародному праві). Тобто з'являється, умовно кажучи, «друга опора», або альтернативний напрям юридичної аргументації обов'язковості положень щодо захисту військовополонених. Міжнародний звичай є додатковою можливістю для застосування базових міжнародних вимог, які набули розвитку на початку XX ст. у сфері поводження та захисту військовополонених. Потрібно, втім, зазначити, що питання консолідації звичаєвих норм міжнародного гуманітарного права щодо військовополонених нині не розв'язано, у рамках світового співтовариства триває процес кодифікації звичаєвих норм.

Список використаних джерел

1. Шетай В. Вклад Международного суда ООН в международное гуманитарное право / В. Шетай // Международный журнал Красного Креста. — 2003. — № 850. — С. 89–128.

КАМІНСЬКИЙ І. І.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри міжнародного права та міжнародних відносин

ПОГРОЗА СИЛОЮ ЯК АКТ САМООБОРОНИ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Як відомо, ст. 51 Статуту ООН встановлює право держав на самооборону: «Даний Статут жодним чином не зачіпає невід'ємного права на індивідуальну або колективну самооборону, якщо відбудеться збройний напад на Члена Організації, до тих пір, поки Рада Безпеки не вдасться до заходів, необхідних для підтримки міжнародного миру та безпеки...» [1]. Незважаючи на те, що відповідне право знайшло своє міжнародне закріплення лише у 1945 р., інститут самооборони справедливо вважається одним з найдавніших у міжнародному праві. Проте довга історія його розвитку та «шліфування» не спричинили відсутність різних проблемних аспектів та «темних» сторін у праві держави на самооборону.

Одним з таких недостатньо вивчених питань є можливість держав вести самооборонні дії у вигляді погрози силою, а не у традиційній силовій формі. Наприклад, якщо держава «А» погрожує застосувати силу проти держави «Б», тобто коли відсутній збройний напад, то чи може остання, керуючись своїм правом на самооборону також вдатися до погрози силою? Британські автори Дж. Грін та Ф. Грімал називають такий вид самооборони «врівноважуючою погрозою» [2, p. 287].

Взагалі, погроза силою найпростіше розглядається як «вираз або обіцянка уряду застосувати силу за умови неприйняття конкретних вимог цього уряду» [3, p. 364]. Варто наголосити на тому, що окремі аспекти самооборони у вигляді погрози силою зазначалися, проте докладно не розкривалися у деяких рішеннях (по справах про протоку Корфу, Нікарагуа проти США) та Консультативних висновках Міжнародного суду (щодо правомірності загрози чи застосування ядерної зброї, щодо правових наслідків будівництва стіни на окупованій палестинській території), а також у доповіді Міжнародної комісії ЄС з розслідування обставин конфлікту в Грузії. У останній, зокрема, зазначається, що «в принципі, погрози можуть розглядатися як захід самооборони або якщо такий захід дозволений Радою Безпеки ООН» [4].

Як стверджує Міжнародний суд ООН, «погроза силою є правомірною, тільки якщо застосування сили, якою погрожують, є правомірним» [5]. За прямим формальним тлумаченням цього вислову, погроза силою у самообороні буде правомірною тільки у відповідь на збройний напад (згідно зі ст. 51 Статуту), тобто великомасштабне застосування сили. На практиці держава навряд застосовуватиме погрозу силою як самооборонний захід, якщо збройний напад вже відбувся. Хоча несилова відповідь на поточний збройний напад є теоретично можливою (та навіть бажаною, якщо розглядати погрозу силою як мирний засіб вирішення спорів за ст. 33 Статуту ООН), в реальності, коли держава зіштовхнеться із великомасштабним застосуванням сили проти неї, саме застосування сили у відповідь буде необхідним заходом щодо цього збройного нападу. Наприклад, А. Константіну вважає, що наявність збройного нападу сама по собі встановлює необхідність застосування сили [6, p. 158]. Тому, з одного боку право погрожувати силою у таких випадках виявиться недоречним.

Крім того, щоб реалізація права на самооборону була правомірною, вона повинна відповідати критеріям необхідності (правомірність застосування сили визнається тільки тоді, коли немає інших альтернативних варіантів дій для стримування нападу проти держави) та пропорційності (військові дії при самообороні повинні відповідати масштабам нападу та повинні бути спрямовані на припинення збройного нападу), що носять звичаєво-правовий характер. Виходячи з цього, вбачається, що врівноважуючі погрози повинні відповідати зазначеним критеріям, що ще більше ставить під сумнів такий вид самооборонних дій. Проте, Дж. Грін та Ф. Грімал зазначають, що в даному випадку необхідно враховувати специфіку погрози силою, тому вказані критерії мають бути більш гнучкі, ніж у традиційній самообороні. Наприклад, необхідність було б доцільно замінити критерієм прийнятності, тобто чи відповідатиме погроза силою оборонним потребам. А пропорційність базувалася б не на масштабі застосованої в майбутньому сили, а на тому, що саме необхідно для стримування агресора [2, p. 329].

З іншого боку, якщо взяти до уваги, що мирний, тобто несиловий варіант розв'язання міжнародних спорів вважається єдино прийнятним за Статутом ООН, то погрозу силою у відповідь на погрозу силою цілком правомірно розглядати як самооборонну дію. Основну проблему тут складає питання, які конкретно дії (заяви, виступи, публікації) іншої держави розглядати як необхідну підставу для самооборонної погрози силою. Вбачається, що відповідно до критеріїв необхідності та пропорційності, самооборонна погроза силою буде правомірною, якщо вона зроблена у відповідь на: збройний напад; маломасштабне застосування сили, тобто ситуацію, що не складає збройного нападу; пряму погрозу збройного нападу.

Незважаючи на те, що погроза силою є prima facie неправомірним актом за ст. 2 (4) Статуту ООН, на думку автора, можливість держави вести самооборону шляхом погрози силою повинна знайти підтримку серед міжнародного співтовариства та відповідне закріплення у міжнародно-правовому акті. З огляду на те, що у сучасному світі багато держав насичують свою політику погрозами, в тому числі військової сили, що не мають характеру самооборони, особливо відповідальною тут постає роль Ради Безпеки ООН, як основного контролюючого механізму за правомірністю таких погроз.

Список використаних джерел

1. Статут Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/ uncharter/UN %20Charter_Ukrainian.pdf.
2. Green J. A., Grimal F. The Threat of Force as an Action in Self-Defense Under International Law // Vanderbilt Journal of Transnational Law. — 2011. — Vol. 44. — P. 285–329.
3. Brownlie I. International Law and the Use of Force by States / Ian Brownlie. — Clarendon Press, 1963. — 532 p.
4. Report of the Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia. Vol. III (September, 2009) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.caucasus-dialog.net/Caucasus-Dialog/Activities_&_Docs_files/IIFFMCG_ Volume_III %20Kopie.pdf.
5. Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion // I. C. J. Rep. — 1996.
6. Constantinou A. The Right of Self-Defence under Customary International Law and Article 51 of the UN Charter / Avra Constantinou. — Brussels: Bruylant, 2000. — 225 p.

КУЗЬМІН Е. Е.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри міжнародного права та міжнародних відносин

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ЗОВНІШНЬОЇ ДОПОМОГИ СТОРОНАМ У ВНУТРІШНІХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ

Нагальна проблема сучасності – «проблема інтернаціоналізації» збройних конфліктів неміжнародного характеру дуже часто виходить на якісно-новий рівень і, як правило, трансформується в іншу глобальну проблему – проблему надання допомоги третіми державами сторонам внутрішніх збройних конфліктів [4, с. 135]. Специфіка такої допомоги залежить від того, кому вона здійснюється, наприклад, повстанцям чи

уряду [3, с. 244].Примітним є те, що сучасне міжнародне право й досі по-різному оцінює таку допомогу [1, с. 44].

Не викликає жодних сумнівів стосовно того, що неправомірною можна вважати передусім допомогу, яка надається так званій повсталій стороні, у зв'язку з тим, що у міжнародній практиці така допомога, кваліфікується як «підривне втручання». Проте, незважаючи на те, що в ряді декларацій Генеральної Асамблеї ООН виходять із протиправності «підривного втручання», міжнародне право, що діє на основі принципу взаємності, не може не співвідносити цю заборону з вирішенням проблеми надання допомоги уряду як іншій стороні внутрішнього збройного конфлікту [2, с. 298]. Якщо існуючий уряд втратив (народну) необхідну підтримку і утримується при владі лише, наприклад, завдяки іноземній допомозі, то хіба ця ситуація не створює умов для правомірного контрвтручання на боці повстанців, тим більше якщо вони борються за незалежність своєї країни [1, с. 45]?

Прихильники надання допомоги уряду обґрунтовують правомірність такого кроку тим, що тільки уряд, представляючи державу, правомочний висловити «прохання і згоду», що є головною підставою для вступу іноземних військ на територію країни і надання йому інших видів матеріальної підтримки. Однак, ця теза, не менш аргументовано спростовується тими, хто вважає, що сам факт громадянської війни ставить під сумнів компетенцію уряду і його правомочність діяти від імені держави. Отже, в цьому випадку, мова йде, про допомогу не державі, а лише уряду як однієї зі сторін у конфлікті, що претендує нарівні з іншою стороною – повстанцями – на владу і представництво своєї держави. Така допомога уряду виправдовує надання зацікавленими державами на засадах взаємності допомоги повсталій стороні, що створює в кінцевому рахунку умови для ескалації та інтернаціоналізації внутрішнього конфлікту [1, с. 45].

У випадку, якщо принцип взаємності обумовлює заборона на надання допомоги повстанцям, відмовою в допомозі уряду, то немає підстав ставити і уряд у положення, гірше в порівнянні з повстанським рухом. Адже, повстання, і це теж необхідно підкреслити, з самого початку, може бути результатом іноземного «підривного втручання», яке прирівнюється сучасним міжнародним правом до акта непрямої агресії. Якщо це так, то іноземна допомога уряду розцінюється як форма здійснення третьою державою права на колективну самооборону [1, с. 45–46].

Таким чином, юридична складність оцінки залученості третіх держав у внутрішній збройний конфлікт пов'язана з різним обсягом заборон на надання допомоги повстанцям і уряду. Під «підривним втручанням» розуміється заборона на надання практично будь-якої (за винятком гуманітарної) допомоги, повстанцям. Що ж стосується допомоги уряду, то вимоги сучасного міжнародного права зводяться до того, що державам дозволяється постачання існуючій владі грошей та зброї в ході

будь-якого типу громадянської війни, але забороняється відправлення військ для допомоги владі, за винятком випадків протидії «підривній діяльності» [5, с. 183–184].

В зв'язку з цим, досить поширеною є думка про те, що така асиметрія існуючих міжнародних зобов'язань може бути подолана шляхом застосування до конкретного внутрішнього конфлікту принципу пропорційності, за допомогою якого, можна було б зрівняти заборони на надання допомоги обом сторонам. Йдеться про поширення на кожен внутрішнійконфлікт режиму нейтралітету, який передбачав би заборону поставок зброї та надання фінансової допомоги обом сторонам, ставлячи їх в умови матеріальної рівності по відношенню один до одного. У правовому ж плані – це дозволяло б запобігати «підривному втручанню», посиланнями на «маріонетковість» уряду, а значить, виключало б можливість зловживання правом на самооборону недостатньо легітимними урядами і підтримуючими їх з ідеологічних причин державами [5, с. 183–184].

Список використаних джерел

1. Егоров С. А. Вооруженные конфликты и международное право : дис. докт. юр. наук : 12.00.10 / Егоров Сергей Алексеевич. – Москва, 1999. — 285 с.
2. Міжнародне право : навч. посіб. / за ред. М. В. Буроменського. – Київ : Юрінком Інтер, 2006. – 336 с.
3. Репецький В. М. Міжнародне гуманітарне право : підручник / В. М. Репецький, В. М. Лисик. – Київ : Знання, 2007. – 467 с.
4. Стрельцов Є. Л. До питання про сутність та види міжнародних конфліктів / Євген Львович Стрельцов // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія : Юридичний вісник «Повітряне і космічне право» : зб. наук. пр. – К. : НАУ, 2014. – № 4 (33). – С. 133–137.
5. Юридическая конфликтология / А. Д. Бойков, Н. Н. Варламова, А. В. Дмитриев, О. Л. Дубовик и др. ; отв. ред. : В. Н. Кудрявцев. – Москва : Изд-во ИГиП РАН, 1995. – 316 с.

ЛЮБАШЕНКО В. І.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри міжнародного права та міжнародних відносин

ПОЗИЦІЯ УКРАЇНИ ЩОДО КОНЦЕПЦІЇ «ОБОВ'ЯЗОК ЗАХИЩАТИ»

Концепція «обов'язок захищати» увійшла до міжнародно-правового дискурсу у 2005 році з прийняттям Підсумкового документу Всесвітнього саміту, в якому були закріплені основні положення концепції. З цього часу концепція виокремилась в один із інструментів

діяльності ООН, зокрема Ради Безпеки; з 2008 року щорічно провадяться дебати з окремих аспектів концепції на рівні Генеральної Асамблеї (далі — ГА). Проте концепція не має повної підтримки з боку міжнародного суспільства, зокрема такі країни як Росія і Китай виступають головними противниками застосування концепції. Враховуючи активну діяльність України на терені ООН є досить актуальним виокремлення позиції України з цього питання.

Наша країна традиційно займає в ООН доволі виважену позицію з концепції «обов'язку захищати». При цьому, при розгляді проектів резолюцій ГА, які можуть трактуватися як такі, що мають посилання на принцип «обов'язку захищати», наша країна дотримується спільної з ЄС позиції. Український представник Юрій Сергеєв під час обговорення концепції у вересні 2014 року називав «обов'язок захищати» принципом, що «встановлений для міжнародного співтовариства» та направлений на допомогу державі в її виконанні «обов'язку захищати» [1]. Також, Україна наголосила, що «обов'язок захищати» не може служити як прикриття для анексії чужих територій, вочевидь відповідаючи на риторику російського уряду щодо окупації Криму, яка «дуже схожа на таку, що використовувалася для виправдання застосування сили в Лівії, а також, що використовується передовими прихильниками інтервенції в Сирії» [2]. Український представник підкреслив, що «обов'язок захищати», та її другий стовп, не направлені на знищення державного суверенітету, та підтримав ініціативу Генерального секретаря зобговорення концепції (на відміну від Росії, представник якої закликав виключити концепцію з офіціального порядку денного ГА).

Пізніше, під час обговорення концепції у 2015 році, Україна визначила своє ставлення до концепції позитивним, сходячись у питанні щодо статусу концепції разом із ЄС [3]. На думку МЗС України, наразі «обов'язок захищати» є однією з сучасних концепцій розвитку міжнародного права, що перебуває на стадії обговорення з метою її трансформації у сталу норму міжнародного права (зокрема, серед іншого, можливо й через внесення змін до основоположних документів ООН) [4].З вищенаведеного можна констатувати, що Україна є повноцінним учасником обговорювання концепції в ООН та визначає концепцію в її європейському розумінні, тобто як принципу ООН.

На внутрішньодержавному рівні Україна імплементує концепцію «обов'язок захищати»шляхом приєднання до основних міжнародноправових інструментів у цій сферіта забезпечення кримінального переслідування винних осіб через відповідні положення національного законодавства держав [4]. Головною перепоною до імлементації концепції наразі є відсутність ратифікації Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Україна підписала Статут 20 січня 2000 року, але не ратифікувала його через рішення Конституційного Суду України, в якому Римський статут було визнано «таким, що не

відповідає Конституції України в частині, що стосується положень абзацу десятого преамбули та статті 1 Статуту, за якими «Міжнародний кримінальний суд... доповнює національні органи кримінальної юстиції» [5]. Його ратифікація планується за результатами завершення конституційної реформи в України, одним з елементів якої передбачено внесення змін до статті 124 Конституції України, що покликані врегулювати зазначену проблему комплементарності Міжнародного кримінального суду по відношенню до національної системи правосуддя.

Таким чином, можна констатувати позитивне відношення України щодо концепції «обов'язок захищати» — Україна підтримає просування концепції на рівні ООН і дотримується тлумачення концепції в єдиному з іншими країнами, зокрема країнами ЄС, розумінні. Україна сприймає концепцію в якості одного із шляхів вдосконалення міжнародного права, більшою частиною на рівні ООН, що дає змогу говорити про сприйняття концепції Україною не як норми міжнародного права чи принципу ООН, а як норми в стадії становлення (англ.: *emergingnorm*). Така позиція збігається із трактуванням норми більшістю країн — «обов'язок захищати» закріплений в Підсумковому документі Всесвітнього саміту, який є документом м'якого права, тому він не є рекомендаційною нормою, не обов'язковою для застосування.

Список використаних джерел

1. Statement by Ukraine at the General Assembly informal interactive dialogue on the Responsibility to Protect: «Fulfilling our collective responsibility: International assistance and the responsibility to protect» — [Електронний ресурс]:http://www.globalr2p.org/media/files/ukraine.pdf.
2. Stafford, T., Dzelzyte, L. Crimea and the Hijacking of the Responsibility to Protect/ Timothy Stafford and Laura Dzelzyte// Human Security Center. — [Електронний ресурс]: http://www.hscentre.org/opinion/crimea-hijacking-responsibility-protect/.
3. EUStatementatGAInformalDialogueonResponsibilitytoProtect. 8 September 2015. — [Електронний ресурс]: http://www.globalr2p.org/media/files/european-union-1.pdf.
4. Доктрина «обов'язок (відповідальність) захищати» (інформаційно-довідковий матеріал); додаток до Листа МЗС України від 05 січня 2015 року № 411/19–091–1.
5. Висновок Конституційного Суду України № 3-в/2001 у справі № 1–35/2001 за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) від 11 липня 2001 року. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v003v710–01?test=4/UMfPEGznhhukx.ZiD. T23CHI4tks80msh8Ie6.

МУРЗАНОВСЬКА А. Г.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри міжнародного права та міжнародних відносин

ЕТНІЧНІ ЧИСТКИ ЯК МІЖНАРОДНИЙ ЗЛОЧИН — ІДЕНТИФІКАЦІЯ ПРОБЛЕМИ

Глобалізація злочинності та значна кількість загроз та конфліктів породжують ряд теоретичних і практичних проблем, які мають бути вирішені в рамках міжнародного права. Належна система міжнародного співробітництва держав та їх воля визначати окремі діяння як міжнародні злочини, а також ефективно їх розслідувати, є необхідними умовами для підтримання миру та безпеки людства та ефективного захисту прав людини.

Внаслідок численних війн та конфліктів, зокрема етнічних, доволі поширеним явищем на сьогоднішній день є етнічні чистки. Етнічні чистки *de facto* є тяжким міжнародним злочином, що має тягнути за собою як міжнародно-правову відповідальність.

Незважаючи на розповсюдженість такого явища, як етнічні чистки, та його руйнівний вплив як на окремі держави, так і на міжнародне співтовариство в цілому, в доктрині міжнародного права та в практиці міжнародних організацій та міжнародних судових органів наразі не має уніфікованого підходу до визначення поняття «етнічні чистки». Дослідження, що проводились саме з визначення етнічних чисток як окремого міжнародного злочину є нечисленними та мають доволі фрагментарний характер. Це викликає ряд проблем, а саме: формулювання точного терміну «етнічні чистки», визнання етнічних чисток як окремого виду міжнародних злочинів та визначення конкретних елементів складу злочину, невизначеність всіх аспектів належної міжнародно-правової кваліфікації актів етнічних чисток, ефективного розслідування етнічних чисток та створення міжнародно-правових механізмів їх протидії та попередження актів етнічних чисток у майбутньому.

З 1990-х років з введенням спочатку в медійну, а потім і в академічну сферу терміну «етнічні чистки» дослідження велись в історичному, соціологічному, політологічному аспектах такими вченими, як Е. Белл-Фіалков, М. Манн, Н. Наймарк, Д. Петрович, М. Сіркін та іншими. Міждисциплінарний підхід щодо перших досліджень етнічних чисток має важливе значення, тому що навіть юристи від початку не розглядали етнічні чистки в суто правовому аспекті. Термін «етнічні чистки» був поширений у зв'язку із війною в колишній Югославії та характеризував так звану практику насильницького виселення сербськими силами в Боснії та Герцеговині мусульман та хорватів із місцевостей, в яких вони традиційно проживали. Дана практика була направлена на створення регіону за етнічною ознакою, який був би населений виключно

сербами, для чого відбувались масові вбивства, жорстоке поводження з цивільними особами, бомбардирування міст, руйнування релігійних та інших місць відправлення культу, конфіскація майна та інші протиправні акти.

Необхідно зазначити, що на сьогоднішній день термін «етнічні чистки» застосовують до все більшої кількості конфліктів (як існуючих, так і умовно до конфліктів минулого), використовуючи даний термін все більше в науці міжнародного права саме як юридичний. Видатні юристи-міжнародники Г. Верле, У. Шабас, М. Шоу та інші в рамках досліджень міжнародних злочинів, зокрема геноциду, фрагментарно висвітлювали питання етнічних чисток.

Етнічні чистки набувають нове визначення міжнародного злочину, якому властиві певні елементи та підстави притягнення до відповідальності тощо. Підтвердженням цього є недостатньо поширена, але все ж таки практика міжнародних організацій та праці вчених-міжнародників. Зокрема, Клотільда Пегор'є аналізувала правові питання, пов'язані з етнічними чистками, та вперше провела комплексне дослідження з юридичної кваліфікації етнічних чисток [1]. Проте, незважаючи на існуючі дослідження, підхід щодо кваліфікації актів етнічних чисток не було сформовано та питання щодо елементів злочину не визначено.

При кваліфікації етнічних чисток виникають питання співвідношення актів етнічних чисток з іншими злочинами за Римським Статутом Міжнародного Кримінального Суду [2], зокрема з геноцидом, злочинами проти людяності, воєнними злочинами, а також агресією. Існує проблема визначення місця етнічних чисток серед зазначених міжнародних злочинів.

Вважаємо, що етнічні чистки не підпадають під зазначені категорії злочинів, незважаючи на певні схожі риси, і формують самостійний склад злочину, який являє собою комплексне, тяжке та масове порушення прав людини, а саме — право на життя, право на свободу та особисту недоторканість, право на свободу віросповідання та право на відправлення релігійного культу, право не зазнавати дискримінації, право володіти та розпоряджатися своїм майном, тобто комплексне порушення як особистих, так і колективних немайнових та майнових прав, яке може відбуватись як у мирний, так і воєнний час, і тому потребує належної кваліфікації.

Відповідно до вищезазначеного, можна зробити висновок, що питання кваліфікації актів етнічних чисток, а також розроблення заходів для ефективного розслідування актів етнічних чисток та попередження їх в майбутньому, має не тільки теоретичне, а й практичне значення і потребує подальшого ґрунтовного наукового дослідження.

Список використаних джерел

1. Ethnic Cleansing: A Legal Qualification (Abingdon: Routledge, 2013).
2. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_588.

БАРЦЬОСЬ Г. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри міжнародного права та міжнародних відносин

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПОЛОЖЕНЬ КОНВЕНЦІЇ ВООЗ ПРОТИ ТЮТЮНУ В УКРАЇНІ

Тютюнова епідемія вважається однією з наймасштабніший у XX та XXI сторіччі. ЇЇ наслідки вражають та визивають стурбованість у світового співробітництва. Саме негативна статистика впливу тютюнопаління стала передумовою для прийняття єдиної конвенції Всесвітньої організації охорони здоров'я — Рамкової конвенції ВООЗ по боротьбі проти тютюну.

Реалізація положень Рамкової конвенції ВООЗ по боротьбі проти тютюну пов'язана, перш за все, з діями держав, здійснюваними в процесі внутрішньодержавної імплементації [1, с. 72]. Тому необхідно оцінювати виконання державами-учасницями Рамкової конвенції ВООЗ по боротьбі проти тютюну зобов'язань по Конвенції 2003 року як з точки зору імплементації у національну правову систему Конвенції 2003 року, так і з урахуванням ефективності таких дій у сфері реалізації та результативності.

У відповідності до статті 21 Рамкової конвенції ВООЗ по боротьбі проти тютюну держави-учасниці повинні надавати доповіді національної імплементації положень Конвенції відповідно до графіку, який встановлюється після ратифікації Конвенції. Національні доповіді з імплементації включають дворічні та п'ятирічні періоди.

Україна підписала Конвенцію 29 червня 2004 р., 15 березня 2006 р. ратифікувала, а набула чинності для України 4 вересня 2006 р. Делегація України брала участь у Конференціях Сторін Рамкової конвенції ВООЗ по боротьбі проти: у Першій (2006 р.) як спостерігач, а в Другій (2007 р.), Третій (2008 р.), Четвертій (2010 р.) та П'ятій (2012 р.) — як повноправний учасник [2, с. 59]. Представник України також брав участь у всіх п'яти сесіях Міжнародного органу з переговорів щодо Протоколу про незаконну торгівлю тютюновими виробами Рамкової конвенції ВООЗ по боротьбі проти [1, с. 72].

Україна надавала Всесвітній організації охорони здоров'я Доповіді про імплементацію положень Рамкової конвенції ВООЗ по боротьбі

проти тютюну у 2009 р., 2010 р., 2012 р., 2014 р. Наступна Доповідь повинна бути надана у 2016 р.

У 2005 р. був прийнятий Закон України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення». Метою Закону, як це зазначається у преамбулі, є визначення основних принципів та напрямів державної політики щодо попередження куріння тютюнових виробів, зниження рівня їх вживання серед населення, обмеження доступу до них дітей, охорони здоров'я населення від шкоди, що завдається їхньому здоров'ю внаслідок розвитку захворювань, інвалідності, а також смертності, спричинених курінням тютюнових виробів чи іншим способом їх вживання. Якщо порівняти з метою Рамкової конвенції ВООЗ по боротьбі проти тютюну, то вона набагато ширша, та включає такі форми боротьби з тютюном: ліквідація усіх форм незаконної торгівлі сигарками та іншими тютюновими виробами, включаючи контрабанду, незаконне виробництво й підробку; зменшення вживання тютюнових виробів корінними народами та інші.

Позитивним є положення частини 2 статті 2 Закону 2005 р. проте якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення, то застосовуються правила міжнародного договору. Це положення частково компенсує пробільність закону, так як Рамкова конвенція ВООЗ по боротьбі проти тютюну є міжнародним договором України, то завдяки цій статті вводиться її пряма дія. Проте на практиці у правовій системі України для її реалізації необхідний ряд нормативно-правових актів.

Рамкова конвенція ВООЗ по боротьбі проти тютюну встановлює більш ширші засоби, завдання боротьби з тютюном. Проте, враховуючи її рамковий характер, вона лише зазначає ключові напрями та заходи, які держави повинні втілити на національному та міжнародному рівнях. До ключових напрямів відносяться: захист від впливу тютюнового диму; регулювання складу тютюнових виробів; регулювання розкриття складу тютюнових виробів; упаковка та маркування тютюнових виробів; просвітництво, передача інформації, підготовка та інформування населення; реклама, стимулювання продажу та спонсорство тютюну; заходи зі скорочення попиту, які стосуються тютюнової залежності й припинення вживання тютюну; регулювання скорочення пропозиції тютюну; боротьба з незаконною торгівлею тютюновими виробами; продаж неповнолітнім і неповнолітніми.

У відповідності до законодавства України Кабінет Міністрів України забезпечує проведення єдиної державної політики щодо боротьби з тютюном (ч. 1 ст. 6 Закону 2005 р.), а Міністерство охорони здоров'я

забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я з боротьби з тютюном у межах своєї компетенції (ч. 1 ст. 7 Закону 2005 р.).

Моніторинг виконання зобов'язань за Рамковою конвенція ВООЗ по боротьбі проти тютюну здійснює Міністерство охорони здоров'я України.

Список використаних джерел

1. Короткий Т. Р. Внутригосударственная имплементация Рамочной Конвенции ВОЗ по борьбе против табака 2003 г.: опыт Украины / Т. Р. Короткий, Н. В. Сажиенко / Международное право и международные организации. — 2012. — № 1. — С. 72–90.
2. Контроль над тютюном в Україні. Другий Національний звіт. — К.: МОЗ України, ДУ «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України», 2014. — 128 с.

ОРІНДА Е. Н.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри міжнародного права та міжнародних відносин

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У БОРОТЬБІ З РОЗПОВСЮДЖЕННЯМ ЕПІДЕМІЙ НА АФРИКАНСЬКОМУ КОНТИНЕНТІ

Охорона здоров'я має системний характер, яка включає ряд елементів для ефективного функціонування. Для Африканського континенту є уразливою система охорони здоров'я, що пов'язано з багатьма факторами, такими як: слабка економічна ситуація, що впливає на фінансування систем охорони здоров'я; кліматичні умови, які сприяють розповсюдженню інформаційних захворювань; не розвиненість систем охорони здоров'я, що пов'язано з історією континенту. Можливо виокремити ряд проблем у сфері охорони здоров'я для Африканського континенту: розповсюдження інфекційних захворювань; доступу до лікарських засобів; доступу до медичної допомоги; велика малюкова та дитяча смертність. Найгострішою проблемою та пов'язаною з вищенаведеними є розповсюдження інфекційних захворювань. Розповсюдження інфекційних захворювань є прямим наслідком прогалин у наданні медичних послуг / допомоги та доступу до лікарських засобів. Держави Африканського континенту здійснюють міжнародно-правове співробітництво з боротьби з інфекційними захворюваннями з Всесвітньою організацією охорони здоров'я, її регіональними бюро, іншими урядовими та неурядовими організаціями, такими як: Дитячий

фонд Організації Об'єднаних Націй, Партнерство по скороченню масштабів захворюваності малярією, Глобальний фонд для боротьби зі СНІДом, туберкульозом та малярією, Світовий банк.

У Доповіді Всесвітньої зустрічі на вищому рівні зі сталого розвитку 2002 р. держави акцентували увагу на необхідності економічної співпраці для отримання необхідних медикаментів і технологій на постійній і доступній з фінансової точки зору основі для протистояння і боротьби з інфекційними захворюваннями, в тому числі ВІЛ / СНІДом, малярією, туберкульозом та трипаносомозом [1]. На Африканському континенті найбільше страждають від ВІЛ / СНІДу, малярії та туберкульозу держави, що розвиваються і в першу чергу держави та міжнародні організації повинні надавати їм допомогу для досягнення успіхів у цій сфері [1].

У Резолюції Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я Всесвітньої організації охорони здоров'я 60.18 від 23 травня 2007 року міститься заклик прийняти, щоб на національному та міжнародному рівнях здійснювалися всебічні заходи щодо розширення програм боротьби з малярією.

Зазначимо, що у Всесвітній організації охорони здоров'я була створена платформа для співробітництва держав, міжнародних урядових та неурядових організацій — Партнерство по скороченню масштабів захворюваності малярією. Даним Партнерством був розроблений Глобальний план дій боротьби з малярією, який був прийнятий резолюцією Всесвітньої організації охорони здоров'я.

Також щодо необхідності міжнародно-правового співробітництва з боротьби з інфекційними захворюваннями на Африканському регіоні зазначалося в резолюціях Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 66/289 від 10 вересня 2012 р., 67/299 від 16 вересня 2013 р. Також в Організації Об'єднаних Націй була створена посада Спеціального посланника Генерального секретаря по боротьбі з малярією. Основне завдання Спеціального посланника Генерального секретаря по боротьбі з малярією є здійснення переговорів щодо вироблення політичного консенсусу щодо фінансування заходів метою яких є скорочення смертності від малярії завдяки розширенню доступу до послуг в області профілактики, діагностики та лікування малярії, у першу чергу в Африці.

На цю проблему звертала увагу Економічна і Соціальна Ради у Резолюції1998/36 від 30 липня 1998 р., що стосувалася боротьби з малярією і діарейними захворюваннями.

Однак найбільш деталізоване скоординоване регулювання було розроблено і прийнято Організацією африканської єдності і Африканським союзом до яких належить Абуджійска декларація з проблем ВІЛ / СНІДу, туберкульозу та інших пов'язаних з ними інфекційних захворювань, у якій міститься зобов'язання виділяти як мінімум 15 відсотків національних бюджетів на потреби охорони здоров'я. Абуджійскі положення щодо активізації зусиль щодо забезпечення доступу до медичного обслуговування хворих на ВІЛ та СНІД,

туберкульозом та малярією в Африці були ухвалені державами-членами Африканського союзу на спеціальному саміті Африканського союзу з ВІЛ / СНІД, туберкульозу та малярії, що проходив в Абуджі 2–4 травня 2006 року, а також прийняті Асамблеєю Африканського союзу на її п'ятнадцятій черговій сесії 2010 року. Положення Абуджійскої декларації були синхронізові з цілями в області розвитку, сформульованими в Декларації тисячоліття.

Задля ефективного міжнародно-правового співробітництва необхідна політична воля, сфера боротьби з інфекційними захворюваннями та африканський континент не є винятком. Саме з цієї причини був створений Альянс лідерів африканських держав з боротьби з малярією. Метою діяльності Альянсу є досягнення консенсусу у вироблені спільних дій у боротьбі з малярією, дані рішення мають правову форму — міждержавних договорів, резолюцій, декларацій, планів та стратегій дій.

Список використаних джерел

1. Доклад Всемирной встречи на высшем уровне по устойчивому развитию, Йоханнесбург, Южная Африка, 26 августа — 4 сентября 2002 года. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.preventionweb.net/files/resolutions/N0263695.pdf
2. Резолюция 67/299 «Закрепление достигнутых успехов и активизация борьбы с малярией и усилий в направлении ее ликвидации к 2015 году в развивающихся странах, особенно в Африке» от 16 сентября 2013 года.

ФЕТИСЕНКО В. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри міжнародного права та міжнародних відносин

НАУКОВИЙ ПРОГРЕС ТА ПРАВА ЛЮДИНИ

Права людини завжди викликали значний інтерес зі сторони як правників-теоретиків, так і практиків. Розвинута система прав людини охоплює майже усі сторони життєдіяльності індивіда, в тому числі його взаємодію з науковим прогресом та його надбаннями. Надзвичайно широке розповсюдження надбань наукового прогресу викликає практичну необхідність вивчення взаємозв'язків між ним та правами людини, задля удосконалення правничих та інституційних інструментів, спрямованих на забезпечення та захист прав людини. Це й складає актуальність обраної тематики. В цьому дослідженні поставлена мета за допомогою діалектичного методу розглянути та дослідити взаємозв'язок

прав людини з науковим прогресом. При дослідженні прав людини та їх зв'язку з наукових прогресом необхідно виділити права людини, безпосередньо пов'язані із науковим прогресом як явищем.

Вперше, право людини на участь у перевагах, які є результатами наукових відкриттів, було закріплено в ст. VIII Американської декларації з прав та обов'язків людини 1948 року [1]. Через півроку, вже на універсальному рівні, в п.1 ст. 27 Загальної декларації прав людини 1948 року було закріплено право кожної людини брати участь у науковому прогресі та користуватися його благами (англ. — the human right to enjoy the benefits of scientific progress and its applications, REBSP) Подальший розвиток це право отримало в ст. 15 Міжнародного пакту з економічних, соціальних та культурних прав 1966 року (далі — Пакт), де закріплено право кожної людини на користування результатами наукового прогресу та їх практичного застосування. А держави-учасниці Пакту, у свою чергу, повинні приймати заходи для повного здійснення цього права, включаючи ті, які необхідні для охорони, розвитку і поширення досягнень науки. Цікавим є той факт, що право на користування результатами наукового прогресу в Пакті виступає частиною більшого права — права на участь в культурному житті. Проте, на нашу думку, в подальших дослідженнях та розробках доцільно розглядати право брати участь у науковому прогресі та користуватися його благами окремо від комплексного права, яке викладене в редакції статті Пакту. Це право якісно вирізняється від інших прав людини та зображає блок відносин людини, що має свою специфіку.

В доктрині наголошується на тому, що дослідженню цього особливого права людини приділено недостатньо належної уваги [2, 274; 3, 504–505]. Досі не узгоджено нормативну складову цього права, проте в останні роки цьому аспекту приділяється більше уваги. Одним із найбільш значних поштовхів у цьому напрямку стало проведення експертної зустрічі у Венеції в 2009 році, підсумком якої стало прийняттяВенеційської заявипро право брати участь у науковому прогресі та користуватися його благами [4].

У ст. 11 Віденської декларації та програмі дій, прийнятих на Всесвітній конференції з прав людини 25 червня 1993 року [5]також закріплено право людини на використання результатів наукового прогресу та їх практичного використання. Однак висловлюється занепокоєння, що «прогрес в деяких галузях, особливо в біомедицинських та біологічних науках, а також у сфері інформаційних технологій, може мати потенційно негативні наслідки для недоторканності, гідності та прав людської особистості ...».Аналогічні побоювання висловлювалися в 1968 році, в Резолюції 2450 (XXIII) Генеральної Асамблеї ООН «Права людини та науково-технічний прогрес» [6], де пропонувалось вивчення таких проблем, як захист людської особистості, її прав та повага до приватного життя людини в умовах прогресу техніки звукозапису,

електроніки, біології, медицини і біохімії. А в Декларації про використання науково-технічного прогресу в інтересах миру та на благо людства 1975 року [7] наголошувалось на зобов'язанні держав прийняти відповідні заходи для того, щоб: запобігти використанню досягнень науки та техніки для обмеження або втручання в здійснення прав людини і сприяти найповнішому здійсненню прав людини без будь-якої дискримінації за ознакою раси, статі, мови або релігійних переконань.

Вищевикладене вказує на те, що, віддаючи належне перевагам, що надає науковий прогрес кожній людині та людству в цілому, міжнародне співтовариство занепокоєне негативними наслідками, які можуть виникнути від недобросовісного або нераціонального використання надбань наукового прогресу.

Таким чином, науковий прогрес та права людини тісно пов'язані. З однієї сторони, існує право людини брати участь у науковому прогресі та користуватися його благами, яке закріплено в Загальній декларації прав людини та Міжнародному пакті з економічних, соціальних та культурних прав. З іншої, надбання наукового прогресу впливають на реалізацію та забезпечення інших прав людини, та, на жаль, можуть впливати й негативно, чому державам потрібно запобігати усіма можливими засобами. По-перше, держави повинні забезпечувати реалізацію усіх прав людини, закріплених у фундаментальних міжнародних актах, з урахуванням усіх виникаючих тенденцій розширення переліку та нормативного змісту прав людини. По-друге, необхідно не допускати зловживання органами державної влади технологіями, що направлені на обмеження прав та свобод людини. По-третє, держави мають активно співпрацювати з такими міжнародними установами як Рада з прав людини ООН, Комітет з економічних, соціальних та культурних прав та інші, з метою отримання рекомендацій, роз'яснень та зауважень щодо виконання державами-учасницямисвоїх обов'язків в сфері прав людини. Питанням взаємодії та впливу наукового прогресу, його надбань та правам людини має приділятись все більше уваги у майбутніх дослідженнях.

Список використаних джерел

1. American Declaration of the Rights and Duties of Man,May 2, 1948. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nesri.org/sites/default/files/American_Declaration_of_the_Rights_and_Duties_of_Man.pdf
2. Donders Y.,Volodin V. Human Rights in Education, Science and Culture. Legal Developments and Challenges / Y. Donders, V. Volodin. — UNESCO Publishing, 2007. — 321 p.
3. Amicorum L., Wolfrum R. Coexistence, Cooperation and Solidarity. Volume 1 / L. Amicorum, R. Wolfrum. — Martinus Nijhoff Publishers, 2012. — 2211 p.
4. The Right to Enjoy the Benefits of Scientific Progress and its Applications [Електронний ресурс]. — Режим доступу:http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001855/185558e.pdf

5. Віденська декларація та програма дій від 25 червня 1993 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу:http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/pdf/viendec.pdf
6. Права людини та науково-технічний прогрес [Електронний ресурс] : Резолюція 2450 (XXIII)Генеральної Асамблеї ООН від 19 грудня 1968 року. — Режим доступу:https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/246/46/IMG/NR024646.pdf?OpenElement
7. Декларація про використання науково-технічного прогресу в інтересах миру та на благо людства [Електронний ресурс] : Резолюція 3384 (XXX) Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1975 року. — Режим доступу: https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NL7/500/02/IMG/NL750002.pdf?OpenElement

СИНИЦИН П. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
здобувач кафедри міжнародного права та міжнародних відносин

РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ» І «КОНСТИТУЦІЙНЕ СУДОЧИНСТВО»

В конституційно-правовій доктрині існує деяка невизначеність щодо розмежування понять «конституційне судочинство» і «конституційне провадження». Зокрема, конституційне судочинство визначають як провадження щодо розгляду та вирішення звернень, які надходять до Конституційного Суду з підвідомчих йому питань. З цього випливає, що конституційне судочинство є певним порядком дій у разі надходження звернень. Разом з тим, умовою і підставою звернення до конституційного суду можна визначити правовий конфлікт — спір про право, звернення щодо тлумачення певної норми конституції чи законодавчого акту тощо. Доцільність визначення предмету конституційного судочинства саме через правовий конфлікт ґрунтується на існуючих теоретичних положеннях щодо змісту правового конфлікту.

У зв'язку з вищезазначеним, виникає закономірне питання, чи є таким спором про право встановлення відповідності чинних міжнародних договорів України або міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради для надання згоди на їх обов'язковість. На нашу думку, українська конституційно-правова доктрина не дала відповіді на це питання.

У зарубіжній правовій доктрині конституційне судочинство може виявляти двояку природу. З одного боку, конституційне судочинство (у контексті «constitutional litigation») представляє собою систему захисту прав людини (США). На цьому аспекті наголошує П. С. Карлан (P. S. Karlan) з огляду на поправку, яка вважає, що навіть якщо

«конституційне право пріоритетно регулює відносини щодо управління [1], його всеосяжною метою є стримувати та попереджувати порушення прав приватних осіб, а не просто стимулювати уряд до компенсації вже нанесеної шкоди» [2]. Цієї ж думки дотримуються М. Браун та К. Кінпортс (M. Brown & K. Kinports) [3].

Але існує й інша думка, згідно якій роль конституційних судових органів дещо нівелюється. Міжнародні договори, як правило, є результатом переговорів дипломатів національних органів виконавчої влади, при цьому органи судової влади не беруть участі у цьому процесі. Тому суди або не застосовують норми міжнародного права, або сприймають ці норми менш серйозно на відміну від норм національного права. Але, у більшості держав застосування міжнародно-правових норм розглядається як питання конституційного права [4].

З іншого боку, підстави конституційного судочинства виділяються з норм статей 150–152 Конституції України та статті 13 Закону України «Про Конституційний Суд України [5]. Такими є наступні звернення:

• з приводу вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність): законів та інших правових актів Верховної Ради України; актів Президента України; актів Кабінету Міністрів України; правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим,

• про надання висновків про відповідність Конституції України чинних мі народних договорів України або тих мі народних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;

• про надання висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту;

• про необхідність офіційного тлумачення Конституції України та законів України.

З огляду на вказане, постає питання щодо ролі, зокрема Конституційного Суду України, у міжнародно-правових відносинах України. Як вже було вказано, конституційно визначено, що висновки щодо відповідності чинних міжнародних договорів або таких, що вносяться на розгляд парламенту, дає саме Конституційний Суд. Але, з доктринального визначення не можливо встановити цю важливу функцію Конституційного Суду України.

Конституційне судочинство слід розглядати як окремий вид юридичного процесу, оскільки він має такі особливості, відмінні від судочинства з кримінальних, цивільних та адміністративних справ: 1) підстави визначені Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України»; 2) процесуальний порядок реалізації встановлений Законом України «Про Конституційний Суд України» та конкретизований Регламентом Конституційного Суду України, 3) в основу конституційного судочинства покладені не усі основні

принципи судочинства з кримінальних, цивільних та адміністративних справ, а лише ті, які реалізуються у особливих формах.

Разом з тим, поза увагою науковців залишається визначення поняття «конституційне провадження», яке дуже часто ототожнюється із поняттям «конституційне судочинство». На наш погляд, цей підхід не є доцільним, оскільки поняття провадження етимологічно розуміється як процес проходження, процес розгляду.

Тому, ми вважаємо, що поняття «конституційне судочинство» слід визначати як законодавчо детерміновану діяльність Конституційного Суду або органу еквівалентної юрисдикції, яка спрямована на розгляд і вирішення звернень з підвідомчих вказаному органу питань, а також встановлення відповідності національного законодавства та міжнародних договорів, їх тлумачення в контексті конкретної держави. Поняття ж «конституційне провадження» необхідно розглядати як сам процес проходження звернення по всіх стадіях судового процесу конституційної юрисдикції. При цьому, на наш погляд поза поняттям «провадження» залишається саме процес встановлення відповідності національного законодавства і міжнародних договорів.

Список використаних джерел

1. Karlan P. S. The Paradoxical Structure of Constitutional Litigation, 75 Fordham L. Rev. 1913 (2007). Available at: http://ir.lawnet.fordham.edu/flr/vol75/iss4/
2. The Takings Clause of the Fifth Amendment is exceptional precisely because it permits the government to take private property or public use as long as it provides «just compensation.» U. S. Const. amend. V
3. Brown M. Constitutional litigation under §1983 / M. Brown, K. Kinports [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.lexisnexis.com/store/images/Supplements/3164_2015Supplement.pdf
4. Haljan, D. (2012), Separating Powers: International Law before National Courts, T. M. C. Asser Press
5. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254 %D0 %BA/96- %D 0 %B2 %D1 %80
6. Про Конституційний Суд України: Закон від 16.10.1996 № 422/96-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/422/96- %D0 %B2 %D1 %80

Розділ VII

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА І ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВОЗНАВСТВА

БЕХРУЗ Х.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
заведующий кафедрой права Европейского Союза и сравнительного правоведения,
доктор юридических наук, профессор

СРАВНИТЕЛЬНОЕ ПРАВОВЕДЕНИЕ И УНИФИКАЦИЯ ЧАСТНОГО ПРАВА

Формирование, становление и развитие сравнительного правоведения обусловлено самой логикой общественного развития. Его место в системе правовых наук определяется не только необходимостью проведения сравнительно-правовых исследований с целью теоретического осмысления различных правовых явлений, но и необходимостью решения конкретных практических задач, стоящих не только перед национальными правовыми системами, но и задач общечеловеческого масштаба.

Выступая на конгрессе, Р. Салейль акцентировал внимание на том обстоятельстве, что до этих пор ученые занимались лишь изучением иностранного права, либо этнологическим, социологическим и историческим сравнением. [1, 15]. Р. Салейль полагал, что на этой основе в некоторых правовых отраслях можно создать новую модель права — наднациональное право. По его мнению, в некоторых областях частного права может быть создано таким образом общее право цивилизованного человечества. Другой организатор конгресса, видный представитель французской правовой школы Э. Ламбер полагал, что выполняя ряд практических функций, сравнительное правоведение в то же время призвано способствовать выработке всеобщего законодательного права. Сравнение законодательств и юридических институтов должно было показать, что, несмотря на различные формулировки, некоторые нормы позитивного права повторяются в различных системах, следовательно, они составляют правила общего законодательного права [2].

Интеграционная функция сравнительного правоведения, т. е. функция оптимизации развития национальных правовых систем, предопределена курсом государства или государств, межгосударственных

объединений на сближение правовых систем с помощью гармонизации национальных законодательств и унификации правовых норм. Первый Международный конгресс сравнительного права, состоявшийся в 1900 году в Париже, проходил под знаком идеи «общего права цивилизованного человечества». Унификация права с самого начала была основной задачей сравнительного правоведения, как научной дисциплины. Европейские интеграционные процессы были связанны с унификацией частного права. Унификация частного права обусловилась возникновением интеграционных объединений, что связано с учреждением трех европейских сообществ (Европейского объединения угля и стали (1951 г.), Европейского экономического сообщества и Евратома (1957 г.)).

В последнее время нормотворческая активность ЕС, прежде всего, связана с разработкой регламентов и директив ЕС, устанавливающих единое для всех государств-членов регулирование общественных отношений в разных сферах частного права. Главная задача данного нормотворчества заключается в обеспечении создания и функционирования единого европейского рынка.

Идея унификации европейского частного права путем его кодификации, поддержанная основными институтами ЕС (Европарламентом, Советом ЕС и Еврокомиссией), получила свое отражение в идее выработки общих принципов договорного права, не имеющих обязательной силы, но доступных для использования в договорной, судебной и законопроектной работе, которая в дальнейшем привела бы к разработке единого гражданского кодекса.

Сравнительно-правовые исследования, проводимые в странах Европейского Союза, с одной стороны, базируются на общих европейских традициях, а с другой стороны, направлены на унификацию различных сфер права, в том числе в сфере европейского частного права.

Современный этап развития сравнительного правоведения тесно связан с чрезвычайной активизацией международного сотрудничества в различных сферах, в том числе, в правовой сфере. Данное сотрудничество в странах ЕС обладает большим образовательным потенциалом и способствует тем самым унификация частного права. Одной из важных форм такого сотрудничества является проведение научных исследований в сфере европейского частного права.

Активность сравнительно-правовых исследований показывает, что унификация частного права затрагивает, прежде всего, сферу договорного права, что обусловлено потребностями формирующегося единого рынка. Однако унификация частного права не ограничивается только данной сферой, в ее орбиту включены и вопросы вещного, семейного и наследственного права.

Деятельность по унификации коллизионных норм в области внедоговорных отношений значительно интенсифицировалась после

создания Европейской группы по международному частному праву (GEDIP). В 1998 г., группа направила в Комиссию ЕС предложения в отношении Европейской конвенции о праве, применимом к внедоговорным обязательствам. В них были обобщены основные привязки в области деликтных обязательств, применяемые в странах-членах ЕС, а также были восприняты подходы к разрешению коллизий гаагских конвенций о праве, применимом к автотранспортным происшествиям (1971 г.), и о праве, применимом к ответственности изготовителя (1973 г.), т. е. двух основных действующих конвенций Гаагской конференции по международному частному праву. Основные положения проекта GEDIP наряду с основными принципами, использованными в Римской конвенции, стали базовыми в деятельности Европейской комиссии при подготовке проекта регламента.

Кроме того, Европейская группа деликтного права, состоящая из авторитетных ученых-юристов европейских стран, подготовила Принципы европейского деликтного права, которые состоят из шести разделов: основания возникновения обязательств вследствие совершения деликта, общие основания ответственности за причиненный вред, обстоятельства, освобождающие от ответственности, ответственность за совместно причиненный вред, средства судебной защиты. В качестве институционной основы для разработки принципов образован Европейский центр деликтного права, действующий при поддержке отделения исследований в области деликтного права Академии наук Австрии.

Список использованных источников

1. Saleilles R. Rapport surl'utilite, le but et le programme du Congres / R. Saleilles. — Paris, 1905.
2. Lamber E. Lamber E. La fonction du droit civil compare / E. Lamber. — Paris, 1903.

ДАМИРЛИ М. А.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
профессор кафедры права Европейского Союза и сравнительного правоведения,
доктор юридических наук, профессор

ВЫБОР МОДЕЛЕЙ СРАВНИВАЕМОГО ИСЛАМСКОГО ПРАВА КАК МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Проблема поиска моделей сравниваемого права или правовых явлений в сравнительном правоведении не нова. Она в разных аспектах поставлена и разработана разными учеными-компаративистами. В отношении исламского права данная проблема рассмотрена Hamid Harasani [1, с. 186–202]. Исходя из общеметодологических положений сравнительного правоведения о том, что для сравнительного изучения различных правовых традиций необязательно изучение их всех юрисдикций (национальных правовых систем), а можно ограничиться одной материнской системой из каждой правовой традиции (правовой семьи), ученый отмечает проблемность определения материнской правовой системы в рамках исламской правовой традиции, ибо у различных исламских народов в качестве официального мазхаба принята та или иная из ведущих школ правовой мысли, причем эти последние не являются исключительными, т. е. иногда в одной и той же стране следуют различным школам.

Именно поэтому национальная правовая система в мусульманской стране не может быть использована в качестве модели для исламского права при проведении сравнительно-правового исследования; поскольку ни одна школа не может рассматриваться как «материнская» по исламскому праву, ни одной школе не может быть дано преимущество на этой основе. Какой выход из этой ситуации предлагается? Вывод автора однозначный: насколько это возможно при изучении исламского права в качестве модели, нужно изучить все основные школы правовой мысли.

Безусловно, автор в своих упомянутых рассуждениях прав. Однако эти верные рассуждения являются неполными и поэтому требуют некоторых уточнений и дополнений. Так, в данном случае речь идет лишь о сравнении исламского права с правовыми семьями, т. е. на макроуровне. Тогда как, это лишь одно из многочисленных направлений сравнительного изучения исламского права (другими, в частности, являются: сравнительные исследования исламского права и других систем религиозного права; сравнительные исследования национальных правовых систем современных мусульманских государств (а) с исламским правом как таковым, (б) между собой, т. е. внутри исламской правовой семьи, и (в) с другими национальными правовыми системами; сравнительное исследование исламского права как такового в контексте современных

правовых систем светских, в частности европейских, государств; сравнительное исследование исламского права как такового и международного права [2,с. 14–18]) и при выборе моделей исламского права для сравнения следует учитывать всё многообразие сравнительного изучения исламского права и этот вопрос разрешить относительно всех направлений исследования, который может быть конкретизирован в отношении темы каждого конкретного исследования, исходя из его целей.

В целом соглашаясь с H. Harasani в его подходе к определению исламского права как материнской правовой системы, следует добавить, что такая модель может быть получена как результат сравнительного фикха (основная задача которой является сравнительное изучение исламских правовых школ и взглядов их представителей как на макроуровне, так и на микроуровне; еще одной ветвью современного сравнительного фикха претендует стать сравнительное изучение исламских правовых теорий, иначе говоря, сравнительная теория исламского права), на основе принципов исламского права и с учетом современных тенденций его развития. Из такой же модели исламского права следует исходить и при сравнении исламского права с международным правом. А в сравнительном исследовании национальных правовых систем современных мусульманских государств и исламского права как такового возможны два варианта: если правовая система конкретной мусульманской страны основана на одном мазхабе и в целях реформирования избран этот мазхаб, то сравниваемой моделью для исследования в этих целях будет служить тот же мазхаб; если в целях реформирования национальной правовой системы решено использовать все богатство наследия исламского права, то тогда в качестве сравниваемой модели будет избрано, как и выше, исламское право, включающее все основные мазхабы. Что касается сравнительного исследования правовых систем мусульманских стран между собой, то здесь основной методологической процедурой является классификация.

Список использованных источников

1. Harasani H. Islamic Law as a Comparable Model in Comparative Legal Research: Devising a Method // Global Journal of Comparative Law. — 2014. — № 3. — P. 186–202.
2. Дамирли М. А. Исламское право в сравнительной перспективе: основные ракурсы исследования // Юридичнийвісник. — 2014. — № 6. — С. 14–18.

ВАСИЛЕНКО М. Д.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства,
доктор юридичних наук, професор

ВНУТРІШНІЙ РИНОК ЯК ЕКОНОМІЧНА ОСНОВА ЄС В КОНТЕКСТІ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ

Розвиток внутрішнього ринку є складним і динамічним процесом, особливо в умовах трансформаційних змін національних економік. Він фактично став запорукою стабільності та конкурентоспроможності економіки, с тому числі й країн-членів ЄС. Незважаючи на всі складнощі в формуванні розвитку ЄС внутрішній ринок продовжує залишатися первиною складовою, яка лежить в основі його економічної інтеграції. Всі інші складові виходять з нього як похідні, залишаючись тими, що доповнюють цей первинний процес. Правові основи внутрішнього ринку ЄС (єдиного економічного простору ЄС) в рамках якого забезпечується вільне пересування товарів, осіб, послуг і капіталів закладають перші розділи частини третьої «Внутрішня політика і діяльність Союзу» Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС)(ст. 26–66). У розділі I (ст. 26, 27) сформульовані загальні положення про внутрішній ринок ЄС для забезпечення його збалансованого функціонування (розділ I «Внутрішній ринок»). Розділи II «Вільне пересування товарів» (ст. 28–37) і IV «Вільне пересування осіб, послуг і капіталів) (ст. 45–48) присвячені регламентації основних принципів, на яких базується правовий режим єдиного економічного простору ЄС: вільного пересування товарів, включаючи основи митного союзу в рамках ЄС (розділ II), і вільного пересування фізичних і юридичних осіб — суб'єктів економічної діяльності (найнятих робітників, підприємців і комерційних організацій), послуг і капіталів (розділ IV). Ще ст. 14 Договору про ЄЕС 1957 р. свідчила, що ЄЕС повинне створити свій внутрішній ринок. Йшлося про те, що це буде «зона без внутрішніх меж, в якій забезпечений вільний рух товарів, осіб, послуг і капіталу відповідно до положень даного Договору». Інше полягало в створенні тісніших зв'язків між цими державами з тим, щоб вони просувалися у напрямі створення «все більш тісного союзу народів Європи», про що мовилося в преамбулі до вказаного Договору. Однак для подальшого розвитку внутрішнього ринку ЄС ДФЄС (2007 р.) були внесені відповідні зміни в стару редакцію Договору.

Відзначимо, що загальновідомо про дві основні складові, на яких ґрунтується внутрішній ринок такі:

• створення внутрішнього економічного простору в рамках ЄС в цілях реалізації свободи пересування товарів, осіб, послуг і

капіталів шляхом усунення будь-яких бар'єрів для цього у відносинах між державами-членами;

• самі чотири економічні свободи, або принципи внутрішнього ринку: свобода пересування товарів, свобода пересування осіб, свобода надання послуг і свобода пересування капіталів.

Не викликає сумнівів, що процес побудови внутрішнього ринку починається з економічної складової. Товари, найняті і самостійні робітники, послуги і капітал, як відомо, вносять внесок в економіку (їх ще називають економічними чинниками). Статті Договору, що передбачають вільне пересування цих чинників між державами-членами ЄС, заклали фундамент законодавчого поля внутрішнього ринку і дотепер складають його основну частину.

Суд ЄС свого часу проголосив вільне пересування цих чинників «основоположними свободами». Економічні статті ДФЄС ідентифікують різного роду національні акти і правила, здатні перешкодити вільному пересуванню, і забороняють їх. Деякі з них явні, інші не такі очевидні. Самі статті лаконічні і прямі. Вони визначають правову систему внутрішнього ринку.

Так, зазначається, що до появи концепції внутрішнього ринку вже існувала концепція спільного ринку. Спільний ринок спочатку був закладений в положеннях Договору про ЄЕС. На сьогоднішній день він представляє свого роду ядро інтеграційних процесів в рамках Союзу. Тут традиційно виділяють три складових:

• чотири економічні свободи, вони ж принципи спільного ринку;

• спільні політики, напрями діяльності ЄС, що забезпечують і наповнюють конкретним змістом ці принципи (антимонопольна, аграрна, транспортна, соціальна і ін.);

• митний союз, включаючи спільний митний тариф, а також здійснення загальної торгової політики щодо третіх країн.

ДФЄС повністю виключив останній термін «спільний ринок» із засновницьких документів Союзу, залишивши тільки поняття «внутрішній ринок» ЄС. Сукупність норм права, регулюючих функціонування внутрішнього ринку ЄС, складає право його внутрішнього ринку. Норми, регулюючі реалізацію чотирьох свобод внутрішнього ринку, містяться у вказаних раніше розділах третьої частини ДФЄС.

Митні збори на імпорт і експорт товарів у відносинах між державами-членами були скасовані із створенням Митного союзу вже до кінця 1960-х рр. Так, ст. 110 ДФЄС забороняє дискримінаційне і протекціоністське оподаткування в державах-членах. При цьому прямою дискримінацією буде не тільки безпосереднє виняткове обкладення товарів із інших країн-членів або завищення податкових ставок для них в порівнянні з вітчизняною продукцією, але і відмінності в способах стягування, якщо останні дають перевагу вітчизняним виробникам. Обмеження дії ст. 34 і 35 ДФЄС передбачає ст. 36. У цій статті перераховуються

підстави, керуючись якими держави-члени мають право вводити кількісні обмеження на експорт, імпорт і транзит товарів, а також заходи, рівнозначні ім. Ст. 36 містить перелік таких підстав, наприклад суспільна мораль. а застосування обмежень має широку практику.

Зазначимо, що дослідження внутрішнього ринку ЄС стало важливим для України після підписання у 2014 році Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (розділ IV «Торгівля і питання пов'язані з торгівлею», яка визначає поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі Україна — ЄС). Так, в цьому контексті принциповими частинами Угоди, що регулюють саме взаємодії України на внутрішнього ринку ЄС, стали: глава 1 «Національний режим та доступ товарів на ринки»; глава 2 «Засоби захисту торгівлі»; глава 3 «Технічні бар'єри у торгівлі»; глава 5 «Митні питання та сприяння торгівлі»; глава 6 «Заснування підприємницької діяльності, торгівля послугами та електронна торгівля»; глава 13 «Торгівля та сталий розвиток». З позиції завдань державної політики щодо доступу на внутрішній ринок ЄС, в першу чергу, мають імплементуватися положення Угоди, які знижують ризики здійснення інвестиційної діяльності, звужують можливості отримання незаконних додаткових доходів на ринках традиційної продукції, зменшують технічні бар'єри для випуску нових видів вітчизняної продукції. Однак, поглиблена зона вільної торгівлі з ЄС буде складним випробуванням через неконкурентоспроможність цілих галузей господарства України в умовах вільної торгівлі з ЄС: такі труднощі викликані саме конкретними законами внутрішнього ринку ЄС.

СУРІЛОВА О. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства,
кандидат юридичних наук, доцент

СИСТЕМНІ ПІДХОДИ ДО ОХОРОНИ КЛІМАТУ В ЄС

Боротьба зі зміною клімату є пріоритетом екологічної політики ЄС. Тільки системний підхід, а саме впровадження заходів в сфері підвищення енергоефективності, ширше використання альтернативних джерел енергії, сертифікація викидів ПГ сприятиме скороченню викидів відповідно міжнародних зобовязань ЄС.

Глобальна зміна клімату є однією з важливіших світових екологічних та економічних проблем. Європейський союз приділяє особливої уваги розробленню та реалізації заходів в сфері сприяння вирішенню регіональних та всесвітніх проблем довкілля та, зокрема, боротьбі зі зміною

клімату (ст.191 ДФЄС). Сьома екологічна програма дій Союзу з охорони навколишнього природного середовища визначила в якості пріоритету екологічної політики зміну клімату та вказала на несталі тенденції в цій сфері, які мають місце попри всі зусилля, спрямовані на скорочення викидів парникових газів, запровадження сучасних енергетичних технологій та підвищення енергоефективності. Це є неприпустимим з огляду на нові підходи світового співтовариства до вирішення проблеми зміни клімату, які містять довгострокову ціль з «якнайшвидшого» встановлення межі викидів парникових газів на рівні, що здатний буде природньо поглинатися і досягнення балансу між виходом техногенних парникових газів і здатністю поглинання — лісами чи океанами «у другій половині 21 століття» [1]

У Союзі існують значні можливості для зменшення викидів ПГ і підвищення ефективності використання енергії та ресурсів. Це полегшить тиск на навколишнє середовище,забезпечить підвищення конкурентоспроможності та створить нові джерела зростання і зайнятості завдяки економії витрат через підвищення ефективності, запровадження інновацій у виробництво та вдосконалення управління ресурсами впродовж усього їхнього життєвого циклу. Для того, щоб реалізувати цей потенціал, у більш повній політиці Союзу з питань зміни клімату необхідно визнати, що всі сектори економіки повинні зробити внесок у розв'язання проблеми зміни клімату [2]. На рівні Європейського Союзу було вирішено досягти до 2020 року зменшення викидів парникових газів на 20 % (на 30 %, якщо інші розвинені країни зобов'яжуться забезпечити порівнянне зменшення викидів і якщо країни, що розвиваються, зроблять належний внесок згідно зі своїми обов'язками та відповідною спроможністю); забезпечити, щоб до 2020 року 20 % споживання енергії покривалося відновлюваними джерелами; досягти скорочення споживання первинної енергії на 20 % порівняно з прогнозними показниками шляхом підвищення енергоефективності.

Важливими складовими комплексу заходів, що вимагаються для скорочення викидів парникових газів та для виконання зобов'язань щодо скорочення викидів парникових газів після 2012 є нагляд за європейським споживанням енергії, збільшення використання енергії, видобутої з відновлюваних джерел та підвищення енергоефективності. Задля цього кожна держава-член робить все можливе для того, щоб частка енергії, що видобувається з відновлюваних джерел відповідала, щонайменше, її національній глобальній меті, зокрема сприяє вдосконаленню техніки, розвитку громадського транспорту, використанню технологій енергоефективності та енергії, видобутої з відновлюваних джерел в сфері транспорту [3]

В сфері енергоефективності була поставлена задача досягти цілі щодо підвищення енергоефективності на 20 % до 2020 р. в результаті комплексної реалізації конкретних національних та європейських

заходів із заохочення енергоефективності в різних сферах. Держави-члени слід зобов'язати встановити орієнтовні національні цілі з енергоефективності, впровадити відповідні схеми та програми, включаючи сприяння впровадженню технологій когенерації. Держави-члени повинні провести комплексну оцінку потенціалу високоефективної когенерації та центрального теплопостачання і охолодження. Ці оцінки мають оновлюватися на вимогу Комісії, щоб надавати інвесторам інформацію щодо національних планів розвитку та сприяти стабільному та сприятливому інвестиційному середовищу [4].

Держави-члени заохочують державні органи, зокрема регіонального та місцевого рівня, та соціальні житлові органи до: прийняття плану з енергоефективності, окремого або в рамках ширшого плану заходів із пом'якшення наслідків зміни клімату або охорони навколишнього середовища, що містить конкретні цілі та заходи з енергозбереження та енергоефективності, використання, де доречно, енергосервісних компаній та договорів про забезпечення енергоефективності для фінансування ремонту та виконання планів підтримання або покращення енергоефективності на довгостроковій основі. З метою реалізації ціх цілей держави-члени заохочують доступність для всіх кінцевих споживачів високоякісних енергетичних аудитів, які є економічно ефективними, проводяться у незалежний спосіб кваліфікованими експертами реалізуються і контролюються незалежними органами за національним законодавством.

Щодо контролю викидів, законодавство ЄС досі не враховує посиленні показники скорочення викидів, а порядок сертифікації викидів парнікових газів і торгівлі ними визначені ще Директивою 2003/87 ЄС, що суттєво знижує ефективність заходів з попередження змін клімату [5].

Список використаних джерел

1. (http://www.un.org/climatechange/).
2. Рішення № 1386/2013 Європейського парламенту та Ради від 20листопада 2013 р. про Загальну програму дій Союзу з охорони навколишнього середовища до 2020 року «Жити добре в рамках обмеженості ресурсів нашої планети» http://www.menr.gov.ua/ecopolit
3. Директива 2009/28/ЄС «Про заохочення до використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел та якою вносяться зміни до, а в подальшому скасовуються Директиви 2001/77/ЄС та 2003/30/ЄС»
4. Директива 2012/27 «Про енергоефективність, яка змінює Директиви 2009/125/ЕС та 2010/30/EU і скасовує Директиви 2004/8/ЕС та 2006/32/ЕС»
5. Директива 2003/87/ЄС «Щодо заснування схеми для зменшення викидів в атмосферу парникових газів, торгуючи в межах Співтовариства та про внесення змін до Директиви Ради 96/61/ЄС»

КРЫВЦОВА И. С.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
доцент кафедры права Европейского Союза и сравнительного правоведения,
кандидат юридических наук, доцент

НАУЧНАЯ КАРТИНА МИРА И ПРАВОВАЯ КАРТА МИРА: РОЛЬ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИХ ПРИНЦИПОВ В СИСТЕМАТИЗАЦИИ ЗНАНИЙ

Актуальность заданного названием работы фокуса исследования обусловлена, во-первых, разнообразием подходов к понимаю научной картины мира и невозможностью их «гносеологической линеаризации», сведению к единой плоскости интерпретации, во-вторых, явной диспропорцией изысканий не в пользу анализа конкретно научных картин мира, создаваемых социально-гуманитарными науками, в частности правовой компаративистикой, и, в-третьих, односторонним рассмотрением категории «правовая карта мира» как явления онтологического порядка, минуя по искгносеологической связи между научной картиной мира и правовой картой мира, как примера частно научной картины мира.

Сложившаяся эпистемологическая обстановка определила цель исследования, которую можно обозначить, как содержательный и структурный анализ категории «научная картина мира», поиск возможности экстраполяции гносеологических установок из общенаучной картины мира в частно научную картину мира, создаваемую на примере правовой компаративистики, и уточнение оснований организации и систематизации знаний о типах права в рамках научной концепции «правовая карта мира».

Единство в понимании категории «научная картина мира» среди философов и теоретиков отсутствует. Научная картина мира рассматривается и как вид научного знания, и как уровень философской рефлексии, и как промежуточный этап «сотрудничества» науки и философии (мировоззрения).

Операциональным для данной работы определением научной картины мира (далее — НКМ) будет рассмотрение ее как синтезирующей системы знаний, вырабатываемой в науке о мире, выражаемой с помощью фундаментальных принципов, разъясняющих различные формы движения материи.

Когда мы говорим о синтезе знаний в рамках НКМ, то не имеем в виду «аморфную сумму представлений, добытых всеми (или многими) науками» [1, 43], речь идет о таком качестве интеграции научных знаний о мире, позволяющем осуществить переход «от НКМ как образа, модели, наглядной картины к НКМ, как особой логической форме научного знания» [2, 64]. При этом, роль фундаментальных

научных принципов заключается в объединении различных областей знания о реальном мире (или об определенной области этого мира) в единое целое, образовывая из этих отдельных областей общую картину [3, 51].

М. В. Мостепаненко, рассматривая научную картину мира как объединение всех знаний данной науки, трактует принципы в виде таких «элементов картины мира, которые отражают внутренние, определяющие связи между отдельными областями явлений, то есть как общие и существенные стороны данной картины мира» [4, 170].

Очевидно, что обозначенное выше понимание научной картины мира ставит акцент на фундаментальных принципах, которые, по нашему глубокому убеждению, выполняют организующую роль и при установлении связи между заявленными в названии работы категориями «научная картина мира» и «правовая карта мира».

Научная картина мира — это синтез научных представлений как о живой, так и неживой природе, поэтому она имеет «двух-ядерное» строение, то есть включает научные знания естественно-правового характера и научные знания, характеризующие социальную форму движения материи.

Естественно-правовая основа НКМ является центром идейной кристаллизации последней, «обогащая» ее ценностно-познавательными конструкциями (принципами), такими как эволюционизм, типологизм, системность, самоорганизацияи др. При этом, указанные методологические принципы, могут быть экстраполированы в постижение неорганической и социальной материи (в том числе и правовой материи). Основание мгносеологической экстрополяции является создание такой научной картины мира, в которой«переходы между основными формами движения материи представали бы в качестве одного непрерывно-каузального исторического ряда» [5, 80]. Явно, чтов рамкахнаучнойкартинымира, созданной конкретной научной дисциплиной, и претендуемой на всеобъемлющий характер, это малодостижимо, здесь, скорее всего, речь идет о научно-познавательной интеграции в рамках общенаучной картины мира. Тем самым, мы поднимаем вопрос о многомерности научной картины мира.

Правовая карта мира, как пример конкретно научной картины мира, создаваемой в рамках науки правовой компаративистики, является обобщенным образом научных представлений о форме движения правовой материи на определенном этапе развития правого знания, который формируется на базе фундаментальных принципов науки (в том числе носящих и естественно правовой характер). Речь идет о принципах, способных внести лепту в формирование картины мира, и ориентированных на исследование уникальности и разнообразия объектов любой природы из-за их изоморфизма (структурного, организационного и функционального подобия).

Таким образом, принципы НКМ выступают как предельно общие методологические регулятивы, получающие специфическую интерпретацию в конкретном научном исследовании. Конкретизацияобразуето пределеннуюнаучно-исследовательскуюпрограмму — формирование правовой карты мира.

Список использованных источников

1. Бляхер Е. Д., Волынская Л. М. Картина мира и механизмы познания / Е. Д. Бляхер, Л. М. Волынская. — Душанбе: Ирфон, 1976. — 151 с.
2. Микешина Л. А. Научная картина мира как мировоззренческая форма знания / Л. А. Микешина // Научная картина мира: логико-гносеологический аспект: сборник научных трудов / П. С. Дышлевый, В. С. Лукьянец / Институт философии (Академия наук Украинської РСР), Научный совет по проблеме «Философские вопросы современного естествознания» (Академия наук Украинської РСР). — К.: Наук. думка, 1983. — 269 с.
3. См.: Лутай В. С. Роль диалектической логики в разработке единой научной картины мира / В. С. Лутай// Научная картина мира: логико-гносеологический аспект: сборник научных трудов / П. С. Дышлевый, В. С. Лукьянец / Институт философии (Академия наук Украинської РСР), Научный совет по проблеме «Философские вопросы современного естествознания» (Академия наук Украинської РСР). — К.: Наук. думка, 1983. — 269 с.
4. Мостепаненко М. В. Философия и методы научного познания / М. В. Мостепаненко. — Издательство: Лениздат, 1972. — 264 с.
5. Михайловский В. Н., Хон Г. Н. Диалектика формирования современной научной картины мира / В. Н. Михайловский, Г. Н. Хон. — Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1989. — 128 с.

СЕЛЕЗНЬОВ В. Є.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства,
кандидат юридичних наук

АДАПТАЦІЯ ПРАВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Важливим елементом реформ, що тривають в Україні, є процес приведення національного права у відповідність до права Європейського Союзу, також даний процес розуміють як гармонізацію, зближення та апроксимацію права.

Законодавство України визначає процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з acquis communautaire як адаптацію законодавства. При цьому під acquis communautaire розуміється правова система Європейського Союзу, яка

включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними). На відміну від законодавства правова доктрина містить безліч теорій до розуміння змісту та визначення acquis communautaire.

Проголошений нашою державою стратегічний курс на інтеграцію до Європейського Союзу передбачає всебічне входження в європейський політичний, економічний, а також правовий простір. Адаптація національного законодавства з правом ЄС є однією з найважливіших умов для поглиблення співробітництва з Європейським Союзом та поступової інтеграції до його лав будь-якої країни, що має намір увійти до його складу. Україна, що перебуває на стадії підготовки асоціації, вже тепер може й повинна здійснювати певні кроки до гармонізації та уніфікації свого законодавства з правом Європейського Союзу. На думку В. І. Муравйова Україна, не будучи членом ЄС, може приймати нормативно-правові акти, що відповідають праву ЄС, здійснюючи у такий спосіб непряму гармонізацію [1].

У повідомленні Європейської Комісії для Ради та Європейського Парламенту «Wider Europe — Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours», був введений новий термін — «вирівнювання» (англ. — aligning). Так, зазначається, що Європейський Союз пропонує сусіднім державам перспективи більш глибокої економічної інтеграції в ЄС за умови конкретних досягнень в сфері «вирівнювання» національного законодавства з acquis ЄС. В силу близькості значення

О. М. Гладенко пропонує використовувати поняття «вирівнювання» в якості рівнозначним поняттю «зближення» [2].

Питання про приведення національного законодавства України у відповідність із законодавством Європейського Союзу набуває сьогодні неабиякого значення для захисту прав людини в Україні, яка б отримала змогу розвиватись у єдиному європейському правовому полі. Зокрема, як відомо, саме питання невідповідності нашого законодавства європейському праву прав людини є ключовим чинником, який гальмує процес інтеграції України до Європейського Союзу.

В даному контексті варто погодитись із думкою академіка С. В. Ківалова, який вважає що «сфера захисту прав людини в Україні має бути піднята на належний рівень, що відповідає світовим демократичним стандартам». Особливе значення при цьому, на думку С. В. Ківалова, має відігравати ознайомлення та використання здобутків європейського права в галузі прав людини [3].

Набуття незалежності Україною та визнання її суверенною державою зі сторони європейських держав, надало зовнішній політиці безпрецедентної можливості самостійно обирати напрями подальшого розвитку та умови співробітництва.

Звертаючи увагу на зміст Угоди про асоціацію в контексті посилення захисту прав людини в Україні слід зазначити, що Угода про асоціацію

між Європейським Союзом та Україною передбачає реалізацію низки важливих реформ і впровадження європейських стандартів і норм, які мають встановити національні гарантії прав та свобод людини та піднести якість життя громадян на новий рівень.

Угодою про асоціацію передбачено, що в законодавство України має бути інкорпорована значна частина правової спадщини ЄС (acquis communautaire). Україна, таким чином, стає інтегральною складовою сучасної Європи.

У цьому сенсі надзвичайно важливо, що положення Угоди про асоціацію є юридично зобов'язуючими. Зрозуміло, що враховуючи європейську інтеграцію, як пріоритет зовнішньої політики України, система захисту прав людини України на шляху до асоційованого членства має буди спочатку гармонізована з правом Європейського Союз, а у разі набуття повноправного членства і уніфікована, це передусім означає прийняття Україною на себе низки зобов'язань. Така гармонізація та уніфікація повинні стосуватися прийняття нового та зміни діючого законодавства та застосування його на практиці, поваги до цінностей, на яких ґрунтується Союз.

Успішна реалізація Угоди про асоціацію зробила б Україну органічною складовою тієї частини Європи, яка опирається на європейські цінності.

Список використаних джерел

1. Муравйов В. І. Способи зближення законодавства України та права Європейського Союзу / В. І. Муровйов // Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом. — К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1998. — С. 138–140.
2. Гладенко О. М. Проблемы некоторых компаративно-правовых понятий О. М. Гладенко // Порівняльне правознавство: сучасний стан та перспективи розвитку : зб. наук. ст. — К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського ; Київський університет права НАН України, 2006. — С. 378–384.
3. Ківалов С. В. Актуальні проблеми судового захисту прав людини в Україні і міжнародні стандарти / С. В. Ківалов // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. — 2002. — Вип. 13–14. — С. 3–9.

ЧИСТЯКОВА Ю. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства,
кандидат юридичних наук

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

З моменту оголошення незалежності України національна правова система знаходиться в трансформаційному стані. Процеси реформування державної та правової сфер функціонування суспільства є перманентними, проте не завжди одновекторними та гармонійними. Можна вважати, що з моменту підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, напрям розвитку національної правової системи є визначеним, тому процеси внутрішніх змін мають проходити більш виважено та визначено.

Ключову роль в інтеграційному русі української правової системи до правової системи ЄС грає законодавство та техніка його створення. Угода про асоціацію між Україною та ЄС вимагає імплементації понад 350 директив та регламентів Європейського Союзу, з яких половина має бути впроваджена до законодавства України до 2017 року. Однак у сфері економічного та галузевого розвитку України кількість поданих до ВР законопроектів утричі перевищує кількість актів права ЄС, що підлягають імплементації. До того ж, ці ініціативи неузгоджені між собою та з Угодою [1]. Все це призводить до низького рівня якості законодавчого процесу, ускладнює реалізацію вже прийнятих норм.

Одним із способів подолання даної ситуації може стати використання досвіду інших держав з прийняття та застосування так званих експериментальних законів. Науковці виділяють такі ознаки експериментальних норм, як обмежена сфера застосування, тимчасовий і пошуковий характер, локалізація чітко встановленими межами й напрямками застосування, спрямованість на одержання позитивного досвіду запровадження окремих моделей, відтворення позитивних умов на більш широкий загал, вплив на суспільні відносини з метою отримання певних змін [2, с. 41].

Так, правовій системі Китайської Народної Республіки відомий експериментальний (дослідний) порядок, що передбачає правове регулювання відносин за допомогою нормативних правових актів, які не обмежені по терміну дії і передбачають їх вступ в силу в остаточній редакції лише після експертної оцінки доцільності цих актів і їх ефективності. Прийняття нормативних правових актів у експериментальному (дослідному) порядку було досить поширеним явищем в перші десятиліття з моменту початку проведення політики реформ і відкритості. Такий

обережний підхід китайського законодавця до оцінки ефективності сирого акту правотворчості зарекомендував себе з позитивного боку. В основі прийняття нормативних правових актів у дослідному (експериментальному) порядку лежить емпіричний підхід китайської влади до проведення широкомасштабних економічних перетворень в країні. Економічні реформи в Китаї спочатку проходили апробацію в обмежених масштабах (приклад — приморське місто Шеньчжень), а потім, в разі їх успішності, поширювалися по всій державі [3, с. 112].

В Швейцарії експериментальні закони сприймаються як один із способів інституціоналізації оцінки якості законодавства. Під експериментальними законами там розуміються закони, введені тимчасово для того, щоб з'ясувати, чи є те чи інше потенційне рішення прийнятним для досягнення тієї чи іншої мети. Експериментальні закони повинні надавати умови для серйозної оцінки, тобто містити вказівку на мету оцінки, дані, які необхідно зібрати для проведення оціночних заходів, критерії оцінки результатів і розподіл обов'язків (хто буде оцінювати і т. д.) [4].

В Швеції іноді закон приймається на обмежений час як експеримент. Його дія може бути обмежена географічно. Такий метод використовувався при введенні нових видів покарання за кримінальні злочини, як, наприклад, громадські роботи або електронний контроль. Так, у Швеції постійно йде робота з реформування системи в бік спрощення судової процедури, підвищення її ефективності та зниження витрат. При введенні нових процедур може бути прийнято рішення про їх випробування на обмеженій кількості судів [5].

У Німеччині існує практика застосування так званих випробувань: деякі законопроекти вводяться на території певної території на певний проміжок часу. Далі дія закону припиняється і оцінюється ситуація до і після набрання чинності цим законом чинності. Якщо результат введення даного закону є позитивним, то він вступає в силу на території всієї країни. Уряд Німеччини зобов'язаний готувати доповіді про виконання законів і в даний час обговорюється створення центральної структури, яка займатиметься оцінкою правозастосування законів на території всієї країни. Так, у федеральній землі Північний Рейн-Вестфалія був прийнятий закон про цивільне судочинство. Після оцінки дії закону на території федеральної землі Північний Рейн-Вестфалія було виявлено, що новий акт про цивільне судочинство був менш ефективний. ніж попередній [6].

Таким чином, практика прийняття експериментальних законів є досить поширеною в різних правових системах та цілком може бути перенесена в українську. Подібний спосіб законотворення дозволить більш обережно проводити реформування національної правової системи, відслідковувати наслідки змін в правовому регулюванні.

Список використаних джерел

1. Черніков Д. Євроінтеграція у законах: кількість не переходить у якість [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.unian.ua/politics/1109883-evropeyskaya-integratsiya-v-zakonodatelstve-kolichestvo-ne-perehodit-v-kachestvo-ukr.html
2. Лялюк О. Ю. Експерименти у практиці державного будівництва: проблеми правового регулювання // Проблеми законності. — 2009. — № 105. — С. 41–48.
3. Трощинский П. В. Правовая система Китайской Народной Республики: становление, развитие и характерные особенности // Вестник Университета имени О. Е. Кутафина (МГЮА). — 2015. — № 5. — С. 99–118.
4. Мадер Л. Оценка законодательства — вклад в повышение качества законов / Материалы Международного семинара»Оценка законов и эффективности их принятия» (16–17 декабря 2002 г.). [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.consultant.ru/law/review/lawmaking/material/#5
5. Магнуссон С. Оценка законов: Шведский опыт / Материалы Международного семинара»Оценка законов и эффективности их принятия» (16–17 декабря 2002 г.). [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.consultant.ru/law/review/lawmaking/material/#16
6. Устинова М. Оценка принятия законопроектов и эффективности их правоприменения (международный опыт) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: politanaliz.ru/files/Evaluation_of_legislation3.ppt

ШЕВЧЕНКО-БІТЕНСЬКА О. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства,
кандидат юридичних наук

ДО ПИТАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ДОТРИМАННЯ ПОЛОЖЕНЬ КОНВЕНЦІЇ РАДИ ЄВРОПИ ПРО ЗАХИСТ ДІТЕЙ ВІД ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТА СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА

Проблемі захисту дітей від примусової праці, експлуатації та сексуального насильства приділяється велика увага в рамках міжнародної правотворчості. Сексуальна експлуатація та сексуальне насильство є одними з найгірших форм насильства щодо дітей. За даними ЮНІСЕФ, близько двох мільйонів дітей використовуються в «секс-індустрії» щороку [1].

У травні 2006 р. Група спеціалістів Ради Європи із захисту дітей від сексуальної експлуатації розпочала свою роботу з аналізу стану та виконання зобов'язань і міжнародних документів, що стосуються сексуальної експлуатації дітей. За результатами цього аналізу було прийняте рішення, що існує необхідність в новому обов'язковому документі для захисту дітей від сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень. Розробка нового документа почалася у вересні 2006 р. [2].

Конвенцію Ради Європи про захист дітей від експлуатації та сексуального насильства (надалі — Конвенція) було відкрито до підписання державами-членами Ради Європи у Ланцароте (Іспанія) 25 жовтня 2007 р. Станом на 1 квітня 2016 р. Конвенцію ратифікували 40 держав [3].

У преамбулі Конвенції міститься перелік найбільш важливих міжнародно-правових документів, програм і планів дій, які безпосередньо займаються проблемою сексуальної експлуатації та сексуальних знущань над дітьми в рамках Ради Європи, Європейського союзу, Організації Об'єднаних Націй та Міжнародної організації праці. У преамбулі викладаються основні цілі Конвенції, які включають, зокрема, захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуальних знущань, визначення винних, надання допомоги постраждалим і сприяння боротьбі проти сексуальної експлуатації та сексуальних знущань над дітьми.

Конвенцією переслідуються три основні мети: запобігання сексуальній експлуатації та сексуальному насильству стосовно дітей і боротьба із цими явищами; захист прав дітей, які стали жертвами сексуальної експлуатації та сексуального насильства; сприяння національному та міжнародному співробітництву в боротьбі із сексуальною експлуатацією та сексуальним насильством стосовно дітей [4].

Попередити дітей про небезпеку сексуальної експлуатації чи сексуального насильства — це, в першу чергу, обов'язок батьків. Однак, виникають ситуації, коли батьки не можуть або не хочуть цього робити, наприклад, якщо батьки безпосередньо беруть участь в насильстві над дитиною або у тих державах, де культурні традиції не дозволяють відкрите обговорення таких питань. Тому ст. 6 Конвенції передбачає обов'язок держави забезпечити поінформованість дітей, що навчаються у початковій і середній школі, щодо небезпеки сексуальної експлуатації та сексуальних знущань, про всі можливі способи захисту і пояснити, як і куди дитина може звернутися по допомогу [4].

Дана Конвенція є першим документом, що встановлює кримінальну відповідальність за різні форми сексуальних посягань стосовно дітей, включаючи такі посягання, що вчиняються вдома або в родині, з використанням сили, примусу або погроз.

У Конвенції передбачаються також програми з підтримки жертв, заходи по сприянню того, щоб люди повідомляли про підозри щодо сексуальної експлуатації та зазіхань, а також по створенню ліній допомоги по телефону та Інтернету для дітей.

Конвенція забезпечує те, що деякі типи поведінки розглядаються як кримінальні злочини, наприклад, залучення в сексуальну діяльність дітей до досягнення ними повноліття, а також в дитячу проституцію і порнографію. Ця Конвенція передбачає кримінальну відповідальність і за використання нових технологій, зокрема Інтернету, для нанесення сексуальної шкоди дітям або посягань відносно них, наприклад, шляхом залицяння.

Для боротьби з секс-туризмом із залученням дітей Конвенція передбачає, що особи можуть переслідуватися відносно деяких злочинів, навіть якщо вони були вчинені за кордоном; забезпечує також захист дітей-жертв під час судового розгляду, наприклад, у тому, що стосується їх особистості та приватного життя.

Міжнародні документи універсального рівня, в основному, стосуються порушень, вчинених у комерційних цілях, і встановлюють правила щодо захисту дітей від проституції, дитячої порнографії чи торгівлі дітьми. Між тим, досвід показує, що такий підхід є занадто вузьким, тому що будь-яка доросла людина може завдати шкоду фізичному і психічному благополуччю дитини. Діти можуть так само легко стати жертвами в сім'ї або в їх близькому соціальному оточенні. Статистика свідчить, що особи, які вчинили сексуальне насильство над дітьми, це, як правило, особи, близькі до жертви. Таким чином, Конвенція Ради Європи про захист дітей від експлуатації та сексуального насильства2007 р. Заповнює цю прогалину та захищає дитину від насильства у її повсякденному житті.

Список використаних джерел

1. Пять лет спустя: Актуализация Всемирного исследования по вопросу насилия в отношении детей [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.crin.org/docs/5-years-on-a-global-update-on-violence.pdf
2. Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse. Introduction [Electronic Resource]. — Access Mode : http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/children/Introduction_en.asp
3. Chart of signatures and ratifications. Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse [Electronic Resource]. — Access Mode : http://conventions.coe.int/Treaty/ Commun/ ChercheSig.asp?NT=201&CM=8&DF=18/06/2015&CL=ENG
4. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства 2007 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу :http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_927

КОЗЛОВСЬКА З.-О. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства

ДОГОВІР ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Європейська інтеграція України дуже давня та популярна тема для розмов, репортажів, наукових робіт тощо. Цю привабливу ідею використовують майже всі головні політичні сили. Однак реальна, а не суто декларативна європейська інтеграція повинна стосуватися, насамперед, внутрішнього розвитку держави, поліпшення життя будь-якого пересічного громадянина. Євроінтеграція — це економіка, що працює на благо всього суспільства; рівність абсолютно всіх перед законом; державне піклування про навколишнє середовище та якість продуктів; економне використання бюджетних коштів в інтересах суспільства тощо.

Звичайно, це також чесне проведення виборів, свобода зборів та мітингів, опозиційної діяльності, боротьба із корупцією. Немає жодної сфери суспільного життя, якої б не торкалася євроінтеграція.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом — міжнародний договір, метою якого є поглиблення інтеграції між Україною та Європейським Союзом у різних сферах: політики, торгівлі, культури, зміцнення безпеки тощо [1]. Документ передбачає реалізацію ряду важливих реформ і впровадження європейських стандартів і норм, що можуть змінити рівень життя громадян. Угода про асоціацію прийшла на зміну попередній Угоді про партнерство та співробітництво між Європейськими співтовариствами та Україною.

Переговори про укладення Угоди про асоціацію велися між Україною і Європейським Союзом з 2007 року. Текст нового документа був остаточно узгоджений ще у листопаді 2011 року, але у зв'язку з ускладненнями у відносинах між ЄС та Україною його підписання кілька разів відкладалося, при цьому ЄС висунув українському керівництву ряд попередніх умов. 30 березня 2012 року Угода була схвалена главами делегацій України та ЄС. У листопаді 2013 року, за кілька днів до Вільнюського саміту «Східного партнерства», де планувалося провести підписання Угоди про асоціацію, процес підготовки до підписання був припинений з ініціативи українського уряду.

2 березня 2014 року новий сформований український уряд поклопотався про відновлення процесу підготовки до підписання угоди. 21 березня представники ЄС і України підписали політичний блок цієї Угоди, а вже 27 червня 2014 року підписано її економічна частина.

16 вересня 2014 року Верховна рада схвалила законопроект про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, який в той же день був підписаний президентом України. Однак на

вимогу Росії 12 вересня 2014 року в Брюсселі на переговорах «Україна — Росія — ЄС» була досягнута домовленість про відстрочку імплементації угоди про створення зони вільної торгівлі Україна — ЄС до 31 грудня 2015 року. З 1 листопада 2014 року Україна розпочала реалізацію основних положень Угоди, за винятком створення зони вільної торгівлі. З 1 січня 2016 року в режимі тимчасового застосування також почали діяти деякі положення щодо зони вільної торгівлі.

Документ передбачає реалізацію ряду важливих реформ і впровадження європейських стандартів і норм, які піднесуть якість життя громадян на новий рівень.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом містить положення щодо економічної, секторальної, фінансової та енергетичної співпраці; передбачається посилення прав споживачів, надаються переваги для розвитку українського бізнесу; перелічуються конкретні кроки для поліпшення стану довколишнього середовища; передбачається надання допомоги українському транспортному сектору; піднімається питання візової лібералізації.

Найбільш близькою проблемою для працівників наукової сфери є проблема якісної освіти. Співпраця в рамках Угоди про асоціацію у сфері вищої та професійно-технічної освіти має привести до: повноцінної участі України в єдиному європейському освітньому просторі, заснованому на Болонському процесі; модернізації змісту освіти: впровадження новітніх досягнень науки, оволодіння сучасними демократичними формами адміністрування; посилення діалогу та співпраці між студентом і викладачем або адміністратором; впровадження та реалізації концепцій навчання протягом життя як одного з пріоритетів європейського освітнього простору; посилення співпраці між вищими навчальними закладами.

Побічно модернізація системи вищої освіти допоможе і вирішенню соціально-економічних проблем, таких як краще регулювання ринку праці. Адже чим більше реальних спеціалістів із загальної кількості випускників, дійсно необхідних для ринку кваліфікації, тим нижче рівень безробіття.

В Угоді немає ще згадки про можливість членства України в ЄС. Однак сама по собі ефективна реалізація положень Угоди про асоціацію буде означати належне впровадження норм, що діють в ЄС, а також готовність України перейти до більш глибокого рівня інтеграції з Євросоюзом. При цьому виконання передбачених Угодою про асоціацію реформ і перетворень має спричинити значне підвищення якості життя громадян України, що є вкрай необхідним для України сьогодні.

Список використаних джерел

1. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/984_011

ХАРИТОНОВ Р. Ф.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
ассистент кафедры права Европейского Союза и сравнительного правоведения

ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ СТАТУСА ОТРАСЛЕВОЙ ЮРИДИЧЕСКОЙ КОМПАРАТИВИСТИКИ

Важно рассматривать отраслевую юридическую компаративистику не просто как новое направление сравнительно-правовых исследований, возникшее на стыке теоретического, исторического и отраслевого правоведения, но как элемент междисциплинарного гуманитарного сравнительного знания, который является частью компаративного направления научного анализа.

В методологическом плане принципиальным является определение о статусе отраслевой юридической компаративистики. В данном контексте необходимо отметить, в юридической литературе существуют следующие основные подходы к определению ее статуса.

Первый распространённый подход относительно определения статуса отраслевой юридической компаративистики сводится к полной самостоятельности и обособленности отраслевой юридической компаративистики как юридической науки.

В отношении данной позиции в юридической литературе нет единой точки зрения. Так, например, И. Клейменов считает, что в пользу ее обоснованности нет никаких серьезных аргументов. В то же время приходится признать, что сторонники данного подхода к статусу отраслевой юридической компаративистики не особо утруждают себя поиском принципиально нового определения предмета того или иного направления отраслевой компаративистики, сформированного таким образом, чтобы можно было «не только фиксировать то, что уже изучено, но и указать возможные варианты исследования.

Наличие самостоятельного, обособленного предмета свидетельствует о научной зрелости самостоятельном статусе той и или иной науки. Определение предмета отраслевых сравнительно-правовых дисциплин состоит в установлении круга вопросов, которые подлежат изучению. Предмет отраслевых сравнительно-правовых дисциплин дает ответ на вопрос, что изучает отраслевая юридическая компаративистика, как научная дисциплина, и что она исследует как самостоятельная отрасль знаний. Каждая из отдельных частей отраслевой юридической компаративистики исследует национальные правовые системы и их типы под определенным углом зрения, рассматривая только отдельные их стороны.

Сторонники второго подхода исходят из того, что отраслевая юридическая компаративистика выступает как метод познания. В данном случае речь идет о существующем споре по поводу определения статуса

сравнительного правоведения, точнее о признании сравнительного правоведения как метод познания.

Согласно точки зрения ряда ученых отраслевая юридическая компаративистика выступает в качестве метода исследования (К. Осакве, А. Малиновский), мотивируя свою позицию тем, что тем что отраслевая юридическая компаративистика выступает в качестве инструмента позволяющего изучить отрасли, институты, нормы и другие компоненты права, функционирующие в разных правовых системах.

Однако накопленные знания в рамках самого сравнительного правоведения и отраслевой юридической компаративистики позволяет рассматривать их шире, а не просто как метод а как вспомогательную научную дисциплину. При этом необходимо исходит и того что отраслевая юридическая компаративистика применяет сравнительно-правовой метод не эпизодически, а систематично. Кроме того при проведении сравнительно-правовых исследовании в сфере отраслевой юридической компаративистики

необходимо задействовать весь арсенал и потенциал сравнительно-правовой методологии, центральном звеном которой является сравнительно-правовой метод.

Следующий теоретический подход исходит отраслевая юридическая компаративистика является составной частью сравнительного правоведения. Согласно данному подходу отраслевая юридическая компаративистика как вспомогательная дисциплина которая входит в предмет сравнительного правоведения, то есть его предмет полностью поглощается предметом сравнительного правоведения, а так же та методология которая располагает сравнительное правоведение в пыльной мере применимо для изучения ОЮК. Соответственно у него нет самостоятельного предмета и методологии так как его предмет определяется предметом сравнительного правоведения.

Сторонники данной позиции в подтверждение своей правоты, обращают взоры к структуре сравнительного правоведения, в которой традиционно выделяют Общую и Особенную части. И если в Общей части сравнительного правоведения исследуются вопросы истории развития науки сравнительного правоведения, природы сравнительного правоведения, проблемы классификации правовых систем, истории развития основных правовых систем современности и т. д., то Особенная часть охватывает отдельные компоненты системы права — отрасли.

Анализ структурных особенностей сравнительного правоведения позволяет прийти к выводу о комплексном характере данного направления юридического знания и позволяет согласится с мнением М. Дамирли о том, что «сравнительное правоведение включает в себя систему отдельных сравнительно-правовых научных дисциплин, которые являются определенными срезами сравнительно-правовой науки в целом» [1, с. 19].

В заключении можно сказать что, наличие данных тенденций дает возможность говорить о: во-первых, отсутствие четких аргументов в пользу некоторых позиций относительно природы отраслевой юридической компаративистики; во-вторых, отсутствие единого подхода к статусу отраслевых сравнительно-правовых дисциплин не способствует раскрытию познавательного потенциала отраслевой юридической компаративистики.

Список использованных источников

1. Дамирли М. Сравнительное правоведение в поисках собственной идентичности. — К. — Львов, 2012 (Серия научно-методоческих изданий «Академия сравнительного правоведения). — вып. 28.).

РОМАЩЕНКО В. А.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАВОВІ СТАНДАРТИ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

За останні десятиліття усіма країнами, що входять до складу Європейського Союзу були прийняті власні концепції та керівні документи, які сформулювали стратегію й тактику щодо розвитку правового регулювання інформаційного суспільства: ФРН — «Шлях Німеччини до інформаційного суспільства»; Данії — «Державна програма переходу до інформаційного суспільства»; Норвегії — Програма «eNorge» і Програма становлення і переходу до інформаційного суспільства «Краще використання інформаційної технології у Норвегії»; Швеції — «Інформаційне суспільство Швеції» та Національна стратегія становлення інформаційного суспільства Швеції; Фінляндії — перша Програма «Фінський шлях до інформаційного суспільства», друга Програма розвитку інформаційного суспільства та Стратегія розвитку інформаційного суспільства до 2015 року та ін.

Правові основи регулювання інформаційного суспільства у Німеччині складається з кількох умовно визначених блоків: а) економічне кримінальне законодавство: протиправні комп'ютерні маніпуляції; комп'ютерний саботаж; комп'ютерне шпигунство; несанкціонований доступ до комп'ютерних систем або мереж; б) законодавство про охорону прав інтелектуальної власності: протизаконне використання робіт, захищених авторським правом; незаконне виробництво топографій мікроелектронних напівпровідників; в) законодавство щодо

захисту державної інформації регулює ступінь відповідальності за злочини, пов'язані з протизаконним розголошенням захищеної державної інформації; г) процесуальне законодавство: регламентує склад злочинів, пов'язаних з протиправним втручанням до комп'ютерних систем у зв'язку з проведенням процесуальних дій [1].

В Італії забезпечується насамперед захист урядових організацій, військових об'єктів, банків, компаній, фірм від несанкціонованого доступу до комп'ютерних мереж, протиправного використання захищених банків даних, незаконного копіювання топографій напівпровідників (чіпів), які злочинці використовують для встановлення кодів кредитних і телефонних карток, банківських рахунків, тощо [1].

Законодавством Норвегії у питанні правого регулювання інформаційного суспільства закріплюються правові основи захисту від комп'ютерних злочинів та регламентується статтями Кримінального кодексу Норвегії [1]. У Норвегії розуміють невідворотність становлення інформаційного суспільства, що закріплено в державній доктрині: «Інформаційна технологія дедалі більше впливатиме на всі сектори суспільства». «Норвезька модель» — так називають тісне співробітництво між державними органами, дослідними установами та неурядовими гуманітарними організаціями [2].Ідея створити всеосяжний план дій у галузі інформаційно-комунікаційних технологій виникла як відповідь на ініціативу з боку ЄС, котрий наприкінці червня 2000 року прийняв План дій «Електронна Європа». Програма «eNorge» створена в рамках «Електронної Європи», але адаптована до норвезьких умов. Адже програмою передусім передбачена адаптація до умов розвитку власної країни. У цьому документі («eNorge») уряд Норвегії заявив, що має намір досягнути мети інформаційного суспільства та суспільства знань за всіма трьома головними вимогами, які повинні бути гарантовані: доступ — компетенція — впевненість [3]. Норвезька програма становлення й переходу до інформаційного суспільства «Краще використання інформаційної технології у Норвегії» близька за духом до фінських. У ній закцентовано на тому, що «доступ до міжнародних мереж має бути встановлений для всіх університетів та інших освітніх установ». А також зазначено: «дистанційна освіта має пристосовуватися до необхідності індивідів набувати знання й навички з використання інформаційних технологій» [4, с. 142].

У Фінляндії на сьогодні реалізацію двох перших програм уже завершено, і до основних досягнень належать упровадження моделей інформаційного менеджменту в державному управлінні, інформатизація системи охорони здоров'я, координація зусиль із реалізації інформаційного суспільства між центральними органами влади та місцевим самоврядуванням [4, с. 398].

В Іспаніїосновне місце посідає Державний Закон № 5/92 від 2 жовтня 1992 р., який регулює процеси персональної автоматизованої

обробки даних і передбачає утворення органу захисту даних для контролю за виконанням цих норм [1].

Європейська модель правового регулювання інформаційного суспільства є однією з найрозвинутіших і характеризується вона в першу чергу своєчасною інформатизацією. Так, ще з початком 2000 років, європейські країни вже не тільки налагоджували правовий базис необхідного створення інформаційного суспільства, а й паралельно намагалися втілювати його у життя.

Як бачимо, законотворчість у сфері правового регулювання інформаційного суспільства досить різнопланова та багатоаспективна, що, в першу чергу, залежить від національної самобутності та пріоритетності питання контролю і охорони, і вже потім, рівень законодавчої спроможності залежить від наявності загальної концепції розвитку та основної стратегії становлення правових засад регулювання інформаційного суспільства у кожній окремій країні та її правової системи.

Список використаних джерел

1. Основи інформаційного права України: Навч. посіб. В. С. Цимбалюк, В. Д. Гавловський, В. В. Гриценко та ін.; За ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного та П. В. Мельника. — К.: Знання, 2004. — С. 176
2. Better utilization of information technology in Norway. — http://archive.bild.net/infsocnor.htm
3. Norge. Nжrings — og handelsdepartementet (2001). Midtveisrapport for eNorge. — http://odin.dep.no/nhd/ norsk/ publ/rapporter/024101–990023/index-dok000-b-n-a.html
4. Кобринь Т. С. Норвезькі фіорди інформаційно-комунікаційних технологій // Грані. — № 4 (66). — 2009 (липень-серпень). — С. 139–144.

ДОРОНІНА В. І.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства

ОСОБЛИВОСТІ ТА НАПРЯМКИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СЕКТОРУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В ЄС

Сектор малого та середнього бізнесу грає важливу роль в економічній структурі ЄС, саме на малі та середні підприємства (надалі — МСП), які репрезентують 99 % усіх суб'єктів підприємництва в державах-членах, покладено тягар досягнення стратегічних цілей ЄС, які закріплені в Лісабонській угоді [2]. До таких цілей, згідно п.3 ст. 2 документу, належать економічне зростання, зменшення безробіття тощо [3].

Важливим кроком до становлення єдиного механізму наднаціонального регулювання сектору малого та середнього бізнесу було прийняття в 2003 році Рекомендації Європейської Комісії 2003/361/ЕС, якою було стверджено загальноєвропейське визначення підприємництва. Так підприємством вважається будь-яка особа, яка систематично здійснює економічну діяльність, незалежно від її юридичної форми. До підприємництва можуть бути віднесені як самозайняті особи, сімейні підприємництва, які займаються виробництвом або іншою діяльністю, так і товариства та асоціації, які регулярно займаються економічною діяльністю. (Розділ 1, ст.1) [1]. Акт вступив в силу в січні 2005 року. Крім визначення, він встановив два обов'язкових граничних критерії для розмежування мікро-, малих та середніх підприємництв. До цих критеріїв належать — кількість працюючих та обсяг доходу, або ж баланс активів, зобов'язань та капіталу (надалі — баланс).

Таким чином, відповідно до ст. 2 Додатку 1 Рекомендацій Європейської Комісії виділяються:

– Мікропідприємства — до 10 працюючих з річним доходом та/або балансом не більше 2 млн. євро.

– Малі підприємства — до 50 працюючих, дохід/баланс до 10 млн. євро.

– Середні підприємства — до 250 працюючих, дохід до 50 млн. євро або баланс до 43 млн. євро [1].

Можна виділити шість головних напрямків регулювання сектору малого та середнього бізнесу з боку нормотворчої діяльності інститутів ЄС.

Так, першим напрямком є формування загальноєвропейської політики в сфері регулювання та сприяння функціонуванню мікро-, малих та середніх підприємств. Серед нормативно-правових актів, які можна віднести до ключових у частині формування та реалізації нової економічної та правової політики на рівні як інститутів, так і держав-членів необхідно виділити Акт малого бізнесу для Європи (Small Business Act), прийнятий 25 червня 2008 року, яким запроваджено принцип «Думай спочатку про малих» (Think Small First). У практичній площині це означає, що належне забезпечення інтересів малих і середніх підприємств стає основним пріоритетом нормотворчої діяльності в ЄС. Внаслідок цього усі пропозиції, які передбачають розробку нових актів законодавства ЄС або запровадження певних заходів у відповідній сфері політики ЄС, наприклад, зовнішньоекономічній, мають проходити так званий «МСП-тест», (SME-test), який визначатиме оцінку ймовірного позитивного та негативного впливу на їх діяльність.

Другим напрямком регулювання є розвиток бізнес-середи — створення сприятливих умов для започаткування, функціонування та розвиток бізнесу. До категорій цього напрямку відносяться старт-ап процедури, адміністративні процедури, оподаткування та МСП, аудит та МСП та інші.

Третім напрямком є популяризація підприємництва. Серед проектів цього напрямку можна виділити: навчальні та практичні проекти для починаючих підприємців, сімейний бізнес, жінки та підприємництво, віртуальне підприємництво, соціальний бізнес (кооперації, асоціації та фундації, соціальні підприємництва) та інші [6; с. 18].

Четвертим напрямком регулювання є забезпечення підприємствам доступ на ринки. Тут маються на увазі дії, направленні на усунення внутрішніх бар'єрів у кордонах ЄС, та співробітництво с третіми країнами в таких напрямках як торгівля, економічне співробітництво, митні та податкові домовленості.

До п'ятого напрямку необхідно віднести — аналіз діяльності МСП. Тут мається на увазі вплив діяльності малого та середнього бізнесу на загальну економічну кон'юнктуру, а також вплив тих чи інших економічних, адміністративних явищ на стан мікро-, малих та середніх підприємств.

Окремим напрямком є виявлення найкращих проектів в реалізації європейської політики підтримки малого та середнього бізнесу. Наприклад, прийняття Європейської хартії для малого бізнесу (European Charter for small businesses), Європейська підприємницька нагорода, успішна практика програмування [5].

Таким чином, запорукою розвитку та позитивної динаміки розвитку сектору малого та середнього бізнесу є розвинена система правового регулювання його діяльності, а також політика підтримки та сприяння розвитку малих форм господарства.

Список використаних джерел

1. Commission Recommendation 2003/361/EC of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises — [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu
2. The new SME definition. User guide and model declaration//European Commissions enterprise and industry publicattions — May 2003, P.3
3. Treaty of Lisbon (2007/C 306/01) — [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu
4. Review of the «Small Business Act» for Europe. — Communication from the Commission to the European Parlia-ment, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Brussels COM(2011) 78 final. — 23.2.2011. — P. 5 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu
5. Воронов М. П., Дихнич І. В. Державне регулювання розвитку та підтримки малого та середнього підприємництва: досвід Україна та ЄС // Статистика України, 2011, № 2.
6. Король В. І. Стратегічні пріоритети регуляторної політики ЄС в сфері господарської діяльності бізнесу // Міжнародне приватне право: Україна та ЄС. — 147 с.

КОВАЛЬСЬКА В. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства

ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНИХ МІСІЙ ЄС

Стандарти інституційної організації спеціальних місій Європейського Союзу оформлювалися поступово з накопиченням відповідного досвіду операцій в колишній Югославії, на теренах СНД, на Близькому Сході та в Африці. В період з 2003 по 2011 рік ЄС взяв участь у 25 миротворчих операціях, переважна більшість з яких носили суто цивільний або змішаний цивільно-військовий характер. Виключно військовими були лише операція «Алтея» в Боснії і Герцеговині, де ЄС взяв на себе функції, що раніше виконувалися НАТО, та операція «Атланта» проти сомалійських піратів в Аденській затоці [1, с. 6].

З інституційної точки зору, діяльність місій ЄС відбувається під загальним керівництвом Ради Європейського Союзу. Підготовчу роботу щодо рішень Ради здійснює Верховний представник Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки за підтримки Європейської служби зовнішніх справ. У цій роботі також беруть участь Військовий комітет ЄС та Комітет з цивільних аспектів врегулювання криз. В рамках Генерального секретаріату Ради працюють Генеральний директорат зовнішніх зносин, Директорат з врегулювання криз та планування, Військовий штаб ЄС.

Рішення про розгортання місій Європейського Союзу приймаються Радою ЄС, а отже знаходяться в правовому полі ЄС. Організація антикризових операцій та місій відбувається у відповідності до гнучкого підходу в рамках СЗБП та СПБО, а отже їхній склад та функції відрізняються в кожному конкретному випадку. Нерідко рішення Ради ЄС також підкріплюються відповідною резолюцією Ради Безпеки ООН, причому в цих випадках в місіях ЄС можуть взяти участь і ті країни, що в нього не входять. Найяскравішим прикладом цього можна вважати операцію «Конкордія». Що проводилася під егідою ЄС в Македонії, та в якій взяли участь 13 держав-членів ЄС та 14 держав, що до складу ЄС не входять [2, с. 66].

Ключову роль в розгортанні місій Європейського Союзу відіграє Комітет з питань політики та безпеки. На підставі статті 38 Договору про Європейський Союз, він «здійснює політичний контроль та стратегічне планування» операцій ЄС. Процес планування та прийняття рішень відбувається шляхом взаємодії між експертами Комітету з одного боку та політиками та дипломатами, що працюють в рамках Ради з іншого боку. Комітет, що функціонує, як правило, на рівні послів держав ЄС повинен стежити за міжнародною ситуацією в сферах,

що стосуються спільної зовнішньої та безпекової політики та сприяти формуванню цієї політики шляхом підготовки висновків для Ради ЄС за її запитом або за власною ініціативою. Він відіграє ключову роль в консультаціях з зацікавленими третіми країнами та міжнародними організаціями, зокрема ООН та НАТО. Генеральний секретар Ради ЄС та Високий представник з СЗБП на базі напрацювань Комітету надають йому інформацію про умови управління кризами.

Разом з Комітетом з питань політики безпеки та Військовим комітетом до системи вищих військово-політичних органів ЄС входить підзвітний Військовому комітету Військовий штаб Європейського Союзу. До його завдань належить раннє попередження про загрози та виклики, оцінка ситуації і стратегічне планування. Він також здійснює зв'язок та координацію планування ЄС та НАТО, надає оцінку та рекомендації щодо оперативної сумісності наданих державами ЄС сил та засобів.

Суттєвим недоліком військово-політичних структур ЄС є відсутність єдиного оперативного штабу, що міг би на постійній основі здійснювати планування та забезпечувати командування та контроль операцій, що проводяться Союзом. Відповідні пропозиції подавалися в 2008 році президентом Франції Н. Саркозі, однак, через відсутність політичної єдності в цьому питанні, а також через побоювання негативної реакції НАТО, такий штаб так і не був створений [3].

Цивільний комітет з кризового регулювання, що був створений в 2000 році, так само як і Військовий комітет, надає рекомендації Комітету з питань політики і безпеки щодо цивільних місій та пріоритетів. Діяльність Цивільного та Військового комітетів відбувається паралельно. На допомогу Цивільному комітету в рамках Секретаріату Ради в 2007 році була створена нова структура — Цивільне планування і проведення операцій, що надає Цивільному комітету експертну допомогу. Вона складається з 70 фахівців в різних галузях, таких як право, організація поліцейської діяльності, логістика [1, с. 16].

Список використаних джерел

1. Европейский Союз и региональные конфликты / под ред. Н. К. Арбатовой, А. М. Кокеева. — Москва: ИМЭМО РАН, 2011. — 143 с.
2. Бабынина Л. О. Дифференциация в рамках ОВПБ/ЕПБО Евросоюза / Л. О. Бабынина // Обозреватель. — 2010. — № 4. — С. 65–72.
3. НАТО — Евросоюз: Стратегическое партнёрство. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_49217.htm?selectedLocale=ru.

БАКАЛА А. А.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства

МІГРАЦІЙНА КРИЗА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Міграція ніколи не була випадковістю або просто аберацією розвитку. Будь-які суспільні трансформації, політичні конфлікти, зміни тощо завжди супроводжувалися переміщенням людей. Феномен міграції полягає в тому, що попри видиму інертність, вона завжди адекватно реагувала на зміни, які мали місце в суспільстві. Зростання міграції під впливом глобалізації посилило її роль в суспільствах. Це підтверджує зростання уваги до міграційних процесів з боку влади, науковців, політиків, підприємців. Особливо інтерес до міграції зріс, коли на міжнародному рівні почали відчуватися негативні наслідки міграційних процесів, і людство зіткнулося з необхідністю координації зусиль багатьох країн для вирішення проблемних ситуацій пов'язаних з міграцією [1].

13 листопада 2015 р. у Парижі стався терористичний акт, який забрав життя близько 130 людей. Підозрюваними вважаються мусульмани-бельгійці. А вже 22 березня 2016 року терористи здійснили ще один теракт у Брюселі. Ці обидві події мають спільну мету. Як відомо, Франція та Бельгія входять у міжнародну коаліцію з боротьбою проти ІДІЛ, а відповідальність за згадані теракти взяла на себе ІДІЛ. Причин терактів є декілька. По-перше, ісламісти хочуть посіяти паніку серед населення, адже відомо, що страх, хаос та анархія — це сприятливі умови для перевороту. Французькі мусульмани заявляють, що ІДІЛ та іслам неможна ототожнювати, але необхідно навести один приклад. Варто згадати про «Шарлі Ебдо». Це доволі відомий французький журнал, який виходить щотижнево. 1 березня 2006 року журнал опублікував так званий «Маніфест дванадцяти». Маніфест проголосив ісламізм новим тоталітаризмом після фашизму, нацизму та сталінізму [2].

7 січня 2015 стався озброєний напад на офіс редакції, загинуло 12 осіб. А до цього журнал випустив спецвипуск с карикатурою на пророка Мухамеда. Тисячі мусульман з усього світу виразили своє жорстке обурення. Тепер стосовно терактів у Парижі та Брюселі. Мусульмани доволі аморфно прореагували на це, осудження дій терористів не набуло широкого розголосу серед них, лише деякі заяви мусульманських організацій. Виникає справедливе питання, чи не підтримують вони дій терористів? У Корані є доволі цікава інформація стосовно «джихаду», так званого знищення іновірців. По-друге, зараз мусульманський світ лихоманить, і де потрібно шукати відповідь на це питання, то тільки в сучасному ісламі, чи він еволюціонує, пристосується до сучасних умов, чи радикальні ідеологи повернуть його до так званого «класичного періоду» епохи халіфатів з дуже жорсткими канонами та виправданням

вбивств мирних людей. По-третє, джерело Islam-today підкреслює, що радикалізації піддається тільки малоосвічена молодь, яка представлена сама собі [3].

Проблема міграційної кризи у ЄС сьогодні полягає в тому, що немає єдності серед країн ЄС як її вирішити єдиним фронтом. Такі країни, як Угорщина, Словаччина не хочуть займатися перерозподілом біженців у себе, та укріплюють кордони. Слід зазначити, що Німеччина теж припустилася помилки. Справа йде про Новий рік у Кельні коли сталися організовані напади мігрантів на жінок-німок, внаслідок близько 200 постраждалих. Кілька годин поліція не могла взяти ситуацію під контроль [4]. Ситуація є провалом політики безконтрольного прийому біженців та мігрантів. Як бачимо, гасло канцлера ФРН А. Меркель «Ми впораємося» не спрацювало.

Таким чином, можна констатувати, що міграційна криза у Європейському Союзі сьогодні найбільша з часів Другої світової війни. Не можна не погодитися з цим, що міграційна криза характеризується наступними факторами та причинами:

1. Глобалізація. Незважаючи на її амбівалентний характер, це явище поглибило соціо-культурні протиріччя та вплинуло на розподіл праці. Крім того, глобалізація дала світу зброю масового ураження, посилює загрозу її потрапляння до рук терористів. Ідеї ІДІЛ та її дії у світі можливі тільки завдяки глобалізованому світу.

2. Занадто політизованість міграційної кризи. Абсолютно впевнено можна сказати, що якби це явище не було таким політизованим, то воно би вже вирішилося. На сьогодні можна сказати, що тут приймає участь не тільки Європейський Союз та Близький Схід, але і США, Канада, Туреччина, Саудівська Аравія, та з недавніх пір Росія.

2. Ісламізація Європи. Європа ісламізується дуже активно. Прибічників ісламу у Франції складає близько 15 млн., а мусульманські спільноти демонструють зазвичай виокремленість і не хочуть інтегруватися у європейський культурний простір. Виходить конфлікт європейських та мусульманських цінностей.

3.Загроза національної ідентичності. Провал політики мультикультуралізму загострив протиріччя між європейським світським населенням та мусульманами-мігрантами. Занадто несвоєчасна реакція політиків ЄС обурила громадськість, але головна причина є у відсутності єдності дій у самому громадянському суспільстві ЄС стосовно проблеми збереження національної ідентичності.

4. Політика інтеграції. Існує точка зору стосовно якої,з самого початку кризи потрібно було не інтегрувати біженців та мігрантів, а навпаки, асимілювати їх.

5. Відсутність єдиних та рішучих дій на виклик міграційної кризи з боку Європейського Союзу. З моменту початку кризи, а це кінець 2010 року, і до кінця 2015 не було єдиних, злагоджених дій. Акорд 18 березня

2016 року між ЄС та Туреччиною деякі вважають дивом, а скептики вказують на провал цієї угоди.

6. Колоніальні питання. Відомо, що в недалекому минулому країни ЄС мали численні колонії по всьому світу. Навіть сьогодні збереглися декілька, однак з міграційною кризою протиріччя між колоніями і метрополіями вилилася у конфлікт національною ідентичності.

7. Технічний прогрес. XXI сторіччя дало чимало корисного для світового прогресу, але і багато негативного. Унаслідок технічного прогресу зникли деякі професії, росте рівень безробіття у світі, громадяни ЄС не можуть знайти роботу. Приїзд мігрантів та біженців зробив відбиток на трудових відносинах між громадянами ЄС.

Отже, проаналізувавши причини та висновки стосовно міграційної кризи Європейського Союзу можна констатувати, що ми маємо справу, як не парадоксально це звучить — з глобальною проблемою сучасності. Очевидно, що з часів Другої світової війни — це виклик світовій політичній спільноті, державам та перевірка на міцність і дієвість міжнародному праву. Хочеться вірити, що здоровий глузд та мудрість політиків дозволять вирішити цю проблему дипломатичним шляхом і не осоромити нащадків.

Список використаних джерел

1. Юськів Б. Глобалізація і трудова міграція в Європі. — Р.: Видавець О. М. Зень, 2009. — 478 с.
2. Cassen P., Fourest C., Lepage C. La liberation [Електронний ресурс] / P. Cassen, C. Fourest, C. Lepage // Contre un nouvel obscuratisme. — Режим доступу: http. www.liberation.fr/tribune/2006/04/28/contre-un-nouvel-obscurantisme_37612.
3. Бельгийские мусульмане: терроризм — это не ислам. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http. islam-today.ru/novosti/2016/03/24/belgijskie-musulmane-terrorizm-eto-ne-eslam/.
4. Кельнский Новый год. Как Германия оказалась беззащитна перед своими гостями. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http.www.nv.ua/publications/kelnskiy-novyyj-god-kak-germanija-okazalas-bezzashchitna-pered-svoimi-gostjami-89982.html.

ВАСЬКО Є. А.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЦИВІЛЬНИХ СЛУЖБОВЦІВ РАДИ ЄВРОПИ

Міжнародна цивільна служба — це самостійний публічно-правовий інститут. Однією з функцій цивільної служби як правового інституту є забезпечення суворого дотримання законності у побудові та функціонуванні Секретаріату міжнародної організації. «В першу чергу, цьому має сприяти визначення статусу міжнародного цивільного службовця та закріплення за ним відповідних прав та обов'язків» [2]. Права та обов'язки конкретного службовця залежать здебільшого від місця, яке він займає в ієрархії класів і рангів міжнародної організації.

Права та обов'язки міжнародних цивільних службовців Ради Європи закріплено у Статуті службовців. Слід зазначити, що у Статуті службовців структурно та детально регламентовані як права, так і обов'язки цивільних службовців. У розділі III закріплені обов'язки та зобов'язання, правам — присвячений розділ IV.

Основу всіх обов'язків міжнародного цивільного службовця Ради Європи складає принцип лояльності та чесності, який закріплений у ст. 25 Статуту. «Міжнародні цивільні службовці мають в певній мірі відмовитися від своєї національної лояльності та мають враховувати під час виконання покладених на них обов'язків тільки інтереси міжнародної організації, якій вони служать» [3, с. 270]. Між тим, службовець не може займатися будь-якою іншою професійною діяльністю, оплачуваною або неоплачуваною, за межами Ради Європи, без згоди на це Генерального Секретаря. Варто зазначити, що принцип лояльності є одним з фундаментальних принципів функціонування міжнародної цивільної служби.

У Статуті службовців Ради Європи (ст.ст. 34–36) особливу увагу надано обов'язку міжнародним цивільним службовцям не бути членами національного парламенту, мати оплачувану роботу в уряді, бути членами Парламентської або будь-якої іншої міжнародної парламентської асамблеї. Намір брати участь у виборчій компанії має бути узгоджений з Генеральним Секретарем. Якщо міжнародний цивільний службовець обирається в Парламент чи Асамблею, він має подати у відставку з посади, яку він займає у Раді Європи, про що йдеться у ст. 33 Статуту службовців.

Міжнародні цивільні службовці Ради Європи не можуть відлучатися від виконання своїх обов'язків без дозволу. Якщо вони роблять це без поважної причини, Генеральний Секретар може відняти відповідну суму з їх заробітної плати, і до них можуть бути вжиті дисциплінарні заходи.

Також одним з обов'язків міжнародного цивільного службовця є обов'язок поновити суму переплати, у разі, якщо не було підстави для такої виплати. Але, як зазначено у ст. 38 Статуту службовців Ради Європи, Генеральний секретар може відмовитися від поновлення службовцем всієї або частини суми за соціальними мотивами.

Права міжнародних цивільних службовців є не менш важливими, ніж обов'язки. Саме завдяки наявним правам та існуванню реального механізму їх захисту — Адміністративного трибуналу Ради Європи — міжнародні цивільні службовці можуть відчувати себе впевненими та захищеними, виконуючи свої обов'язки.

Так, у ст. 40 Статуту службовців закріплено право службовців бути захищеними Радою Європи, у разі, якщо матеріальні чи моральні інтереси їх або членів їх сімей постраждали не з їхньої вини чи з вини членів їх сімей, а в результаті дій, направлених проти них або членів їх сімей через їх статус співробітників організації. Якщо Генеральний Секретар вважає, що міжнародному цивільному службовцю або членам його сім'ї така шкода була заподіяна, у такому разі він визначає форму допомоги і межу підтримки Радою Європи витрат, понесених при захисті інтересів. У тому числі витрат, пов'язаних з будь-якими прийнятими заходами. Якщо Генеральний Секретар вважає, що правовий захід може завдати шкоди інтересам організації, він може попросити зацікавлених осіб не вживати таких заходів.

Міжнародні цивільні службовці мають право на оплачувану відпустку. Відповідно до ст. 45 Статуту службовців тривалість відпустки вираховується наступним чином: два з половиною дні відпустки за кожен місяць служби. Генеральний Секретар може надати додаткову відпустку за згодою Комітету Міністрів [1]. Цивільні службовці також мають право на відпустку на батьківщину.

Відповідно до п. 2 ст. 42 інші витрати, понесені службовцями при виконанні їхніх обов'язків, відшкодовуються, за умови, якщо вони були схвалені [1]. Генеральний Секретар визначає указом умови і межі, які стосуються оплати зазначених витрат. У разі смерті міжнародного службовця, Рада Європи покриває: 1) витрати, пов'язані з транспортуванням тіла від місця смерті до місця поховання; 2) вартість транспортування особистих речей померлого; 3) транспортні витрати людей, які були залежні від співробітника та були частиною його сім'ї.

Серед прав, якими наділені міжнародні цивільні службовці Ради Європи, доцільно виділити право на об'єднання та право на страйк, які закріплені у ст. 47 та ст. 47а відповідно та які корелюють ст. 11 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Міжнародні службовці можуть бути, зокрема, членами профспілок чи професійних організацій, в які вступають задля захисту своїх інтересів. Міжнародні цивільні службовці мають право на страйк

для захисту своїх економічних, соціальних та професійних інтересів, пов'язаних з роботою, в умовах і відповідно до процедур, встановлених наказом Генерального Секретаря. В п. 2 ст. 47а регламентовано, що утримання суми, відповідне періоду страйку, має бути вирахувано із заробітної плати учасників [1].

Список використаних джерел

1. Statut du personnel du Conseil de l'Europe. [Электроний ресурс]. — Режим доступу: https: //wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=COMP/CM/Res(2007)1&Language=lanFrench&Ver=part4&Site=COE&BackColorInternet=99CCFF&BackColorIntranet=99CCFF&BackColorLogged=99CCCC&direct=true
2. Абрамов Я. Р. Гражданская служба Европейского Союза. Автореф. дис. на стиск. учен. степ. канд. юрид. наук (12.00.10) / Абрамов Ян Рафаелович; Московский государственный институт (университет) международных отношений МИД РФ. — Москва, 2011. [Электроний ресурс]. — Режим доступу: http://new.search.rsl.ru/en/record/01005014729
3. Шулипа А. Институт международной гражданской службы: история становления и принципы построения // Национальный юридический журнал: теория и практика. — 2014. — № 3 — С. 270.

ЖЕБРОВСКАЯ К. А.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
аспирант кафедры права Европейского Союза и сравнительного правоведения

ПРАВОВЫЕ ЦЕННОСТИ В НЕЗАПАДНОЙ ПРАВОВОЙ ТРАДИЦИИ

В основу разделения цивилизаций на восточную и западную положено множество критериев. Запад — это особая историческая культура, которую можно охарактеризовать многими способами в зависимости от цели, которая ставится. Запад сегодня — это символ развития, символ всего нового и современного, в том числе и в правовом плане. Восток — это символ традиционности и консерватизма.

Если незападная традиция характеризуется утверждением единства общества и человека, господством таких нормативов, как справедливость, гуманность, искренность, уважение к родителям и старшим, сохранение семьи, самосохранение, то западная традиция противопоставление личности и общества, приоритет индивидуальных ценностей над общественными, с определяющим нормативом изменения мира, а не изменения себя. [1. с. 34]

Л. Васильев отмечает, что понятие неевропейского общества и восточного общества не совпадает, в частности, латиноамериканские

общества не входят в понятие восточного общества, в то время, как являются частью неевропейских сообществ. Вместе с тем, традиционный Восток — в определенном смысле, ключ к пониманию всего неевропейского мира. [2. с. 27]

Восток является собирательный образом, включающим в себя множество восточных цивилизаций, которые обладают некоторыми общими чертами, присущими тому, что мы называем традиционной цивилизацией. Для всех восточных цивилизаций традиционный характер является общим, относительно которых общее разделение, ранее принятое нами, которое хотя и упрощенное, но, тем не менее, является точным в общих чертах: Дальний Восток, представленный преимущественно китайской цивилизацией; Средний Восток — индийской цивилизацией; Ближний Восток — исламской цивилизацией. Относительно последней, следует заметить, что во многих отношениях она должна рассматриваться скорее как посредник между Востоком и Западом, и что многие ее особенности сближают ее с западной цивилизацией средних веков. Но если ее рассматривать по отношению к современному Западу, то надо признать, что она ему противоположная именно в том же самом, что и собственно восточные цивилизации, к которым, следовательно, ее и надо причислять. [3. с. 128].

Совершенно очевидно, что западная и незападные правовые культуры основываются на принципиально разных правовых ценностях, на принципиально разных механизмах саморегуляции. Если для представителей западной цивилизации основной ценностью выступает право, то для восточной цивилизации такой ценностью будет не право, а религиозные нормы, обычаи и традиции.

Как справедливо отмечает Х. Бехруз: «нельзя противопоставлять различные правовые традиции, считать одни из них более совершенными, нежели другие. Ведь каждая из них относительно самостоятельна и обладает уникальными свойствами, переходящими из поколения в поколение. Эти свойства создают многообразие правовых систем на правовой карте мира». [4. с. 81]

Незападная правовая традиция характеризуется следующими признаками: консерватизм, традиционализм, которые находят свое проявление в недопущении внедрения, навязывания правовых ценностей чуждых восточной цивилизации. Для данной правовой традиции еще одной характерной чертой является слабая вера в право. Как отмечается в юридической литературе: «в рамках китайской правовой традиции управлять должны люди, а не законы. Согласно конфуцианскому учению, необходимо формировать внутренний мир человека, его мораль, способствующие тому, чтобы он на себя брал обязательства, продиктованные его социальным положением и обеспечивающие его доброе и мудрое поведение в обществе. это обстоятельство определяет место человека в семье, коллективе, обществе. таким образом, не позитивное

право, а конфуцианская мораль является основой поведения человека в обществе». [5. с. 312]

В связи с этих Р. Давид отмечал: «в отличие от Запада, народы этих стран не склонны верить в право, как средство обеспечения социального порядка и справедливости. Разумеется, в них существует право, но оно наделено субсидиарной функцией и играет незначительную роль. В суды здесь обращаются, и право находит применение лишь тогда, когда исчерпаны все другие способы разрешить конфликт и восстановить порядок. Строгое очертание решения, которые дает право, и связанное с ним принуждение — все это встречает крайнее неодобрение, здесь исходят из того, что социальный порядок должен охраняться, преимущественно методами убеждения, техникой посредничества, самокритическими оценками поведения, духом умеренности и согласия». [6. с. 102]

Представления о принципиальной разности между западными и незападными правовыми ценностями сложились в европейской науке про общество еще в XVIII в. Постепенно утвердилось представление о исторической наследственности этих типов цивилизаций, при этом западная цивилизация начала рассматриваться как форма, возникшая на определенном этапе развития. эта форма была провозглашена более прогрессивной сравнительно с Востоком, в восточные цивилизации начали восприниматься как такие, которые просто отстали от западных в развитии.

Современная ситуация в мире характеризуется множественностью и разнообразием культур, а также их стремление сохранять и защищать свою идентичность. Совершенно понятным является стремление к учету национально-культурных традиций в отрасли правовой культуры и т. д.

Тем не менее, за каждой культурной традицией признается право отстаивать любые интересы и стремления к хорошей жизни, в том числе и интересы, которые относятся к вопросам духовной идентичности и своеобразия, но до той же степени, пока уважается и соблюдается главная норма такого дисскурса. Именно поэтому универсальные правовые ценности накладывают определенный отпечаток на все случаи реализации релитивистских правовых ценностей. Однако никакое соблюдение региональных правовых ценностей не может приводить к нарушению прав человека.

Список использованных источников

1. Философия: Учебник / Под ред. В. Н. Лавриненко. — М.: Юристъ, 1998. — 511 с.
2. Васильев Л. С. История Востока: Учебник. В 2-х т. — Т. 1. — М.: Высшая школа, 1998. — 495 с.
3. Генон Рене Кризис современного мира. — М.: Эксмо, 2008. — 786 с.
4. Бехруз Х. Особенности восточных традиций // Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку: Збірник наук. праць / За

ред.. Ю. С. Шемшученка, М. Б. Бучка; упор. О. В. Кресів. — К.: Логос, 2009. — С. 79–83.
5. Саидов А. Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности): Учебник / Отв. ред. В. А. Туманов. — 2-е изд., доп. и перераб. — М.: Юристъ, 2007. — 510 с.
6. Давид Р., Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности. — М.: Международные отношения, 1999. — 365 с.

КУЛИШ С. В.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
аспирант кафедры права Европейского Союза и сравнительного правоведения

КОНЦЕПЦИИ НАКАЗАНИЯ В РОМАНСКОЙ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЕ (НА ПРИМЕРЕ ФРАНЦИИ)

В национальном праве каждого государства содержание и роль наказания зависит от особенностей, связанных с его принадлежностью к той или иной правовой семье. Целью данной статьи является раскрытие сущности толкования, содержания и целей наказания в романской правовой системе на примере Франции.

Среди наиболее значимых работ следует выделить фундаментальные труды таких авторов как Ф. Вольтер, Ч. Беккария, П. Фейебах, Ш. Монтескье, М. Фуко, а также современные исследования М. Д. Шаргородского, И. Д. Козочкина, Н. Е. Крыловой, М. Анселя, М. Л. Расса, Н. Лангина, Д. Гарленда, К. Эллиотт.

Институт наказания во Франции, как характерном представителе романской правовой группы, представляет научный интерес, поскольку в его основе лежит симбиоз нескольких концепций, использующих различные подходы к толкованию, определению целей и принципов назначения наказания.

Так, по мнению, Н. Е. Крыловой, во французской уголовно-правовой теории по вопросу о сущности наказания сталкиваются два основных подхода: современного неоклассицизма и новой социальной защиты.

Французская школа неоклассицизма, одним из основоположником которой является Жозеф Ортолан, определяет наказание как форму общественной реакции на совершение преступного деяния, которая традиционно преследует две основные цели: воздаяние и устрашение [3, С. 158].

Представители данной теории, в частности М. Л. Расса, выделяют следующие его характерные особенности:

1. наказание должно носить характер мучений, которые расцениваются как искупление вины;

2. степень страдания должна быть соизмерима с тяжестью преступления;

3. наказание должно быть четко определено, что предполагает отсутствие в уголовном законодательстве санкций с неопределенным сроком или режимом исполнения;

4. наказание должно быть исполнено в соответствие с первоначальным решением суда без каких-либо последующих его изменений [5, С. 195]

Представители теории новой социальной защиты, к примеру, М. Ансель, в качестве основных характерных черта наказания формулируют следующие:

1. определение социальной реадаптации в качестве наиболее важной цели наказания;

2. построение наказания таким образом, чтобы оно само по себе носило характер перевоспитания;

3. степень страдания должна быть ограничена исключительно переносимыми преступником лишениями свободы, имущества, денежных средств, прав. 4. возможность смягчения наказания или сокращения его сроков по сравнению с первоначальным судебным приговором.

5. отказ от противопоставления понятий «наказание» и «меры безопасности», ввиду отсутствия существенной разницы между ними в плане практи¬ческого применения [1, С. 267–268].

Сегодня законодатель романской правовой системы, за исключением определенных видов преступлений, делает акцент на такой цели наказания, как ресоциализация преступника, Именно с этой целью в уголовное право Франции был введен институт пробации, не характерный для правовых систем континентального типа.

Исследователь Н. Лангин выделяет три концепции наказания в романской правовой системе [4, С. 139].

1. Концепция, разработанная в рамках теории проспективизма, базирующаяся на двух постулатах данной теории:

1) преступление воспринимается, главным образом, как ошибка, непосредственно связанная с экономическим и социальным неравенством;

2) благосостояние преступника является элементом благосостояния всего общества.

2. Концепция наказания в теории контрактуализма. Согласно философии данного подхода преступление является нарушением договора между обществом и индивидуумом, и его восстановление невозможно осуществить никаким другим способом, кроме наказания виновного. Главной его целью является реституция, являющаяся основой уважения общественного договора.

3. Концепция наказания, рассматриваемая сквозь призму теории остракизма. Суть данной концепции заключается в том, что наказание воспринимается в качестве инструмента социальной сегрегации. Основной его целью является исключение, изгнание из социума преступников — индивидуумов, которых общество не сможет ни обучить, ни вылечить, ни перевоспитать.

В результате проведенного исследования можно сделать вывод о том, что романская правовая система характеризуется разнообразием концепций наказания и единого подхода к пониманию сущности и целей наказания среди ученых не существует.

Список использованных источников

1. Ансель М. Новая социальная защита (гуманистическое движение в уголовной политике)/ Пер. с фр.; Под ред. А. А. Пионтковского. — М.: Прогресс, 1970. — 312с.
2. Ставлення до злочину і покарання в Росії і Франції: досвід і уроки для України / Ю. П. Крисюк // Право і суспільство. — 2014. — № 4. — С.230–234.
3. Уголовное законодательство стран Европейского союза: учеб.пособие / А. Н. Ежов, Н. А. Селяков. — М., Архангельск, Юпитер, 2005. — 240с.
4. Languin N. Les reprйsentations sociales de la justice pйnale : une trilogie // Dйviance et Sociйtй/ — 2004/2 (Vol. 28). — P.139–140: [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://www.cairn.info/ revue-deviance-et-societe-2004–2-page-159.htm/
5. The handbook of comparative criminal law / edited by Kevin Jon Heller and Markus D. Dubber. — Stanford Law Books. — 2011. — 660p. : [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://books.google.com.ua/books?id=tM_ BSGfDPG0C& printsec= rontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false.

Розділ VIII

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МОРСЬКОЇ ТА МИТНОЇ ПОЛІТИКИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

КОРМИЧ Б. А.

Національний університет «Одеська юридична академія», завідувач кафедри морського та митного права, доктор юридичних наук, професор

ПЕРЕДУМОВИ ТА ПРОЦЕС МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ МИТНОГО ПРАВА

Важливою особливістю сучасного митного права, яка є однією з підстав його відособлення в якості комплексної галузі права, є його інтеграція у міжнародне право. Національні митні правила виявилися суттєвим фактором, що впливає на обсяги та розвиток міжнародної торгівлі, що перетворило їх на об'єкт міжнародних переговорів та узгоджень на дво- та багатосторонньому рівні.

Міжнародні договори з питань торгівлі та мореплавства, що містили положення щодо митних пільг стали широко поширеними починаючи з XVII століття. Дані договори містили положення, які стосувалися надання певних митних пільг та привілеїв, що надавалися державами одна одній з метою сприяння взаємній торгівлі. А починаючи з XVIII ст. для позначення системи таких пільг в міжнародних договорах стали використовувати клаузулу «режим найбільшого сприяння» *(most favored nation treatment — MFN)*. Положення міжнародних договорів фактично замінювали національні митні тарифи та вносили зміни у порядок здійснення митних процедур щодо товарів, походженням з країн-підписантів.

З кінця XIX ст. починають укладатися багатосторонні угоди з митних питань. Першою з них стала Конвенція щодо заснування міжнародного союзу з публікації митних тарифів (Брюссель, 5 червня 1890 р), ініційована бельгійським урядом у 1886 р. та узгоджена на двох міжнародних конференціях у Брюсселі у 1888 та 1990 рр.. Створена відповідно до Конвенції 1890 р. міжнародна міжурядова організація мала за мету публікацію та оголошення «як це можливо швидше і точніше митних тарифів різних держав земної кулі» (ст. 2). Матеріали для публікації надавалися державами-членами в найкоротший термін і включали: митні закони та митний тариф, циркуляри та інструкції щодо застосування

тарифів та класифікації товарів, міжнародні договори які мають відношення до тарифів (ст. 12). Дана Конвенція, так само, як і створене у 1891 р. Міжнародне Бюро Митних Тарифів (The International Customs Tariff Bureau — BIDT) діють і по сьогодні, з деякими змінами, що були внесені у 1949 та 1967 рр. Інформація щодо тарифів розповсюджується через друкований орган — International Customs Journal а також, доступна в електронному вигляді на CD-ROM та через веб-сайт Бюро http://www.bitd.org/.

Питання спрощення та уніфікації митних процедур на міжнародному рівні було вперше поставлено в рамках митної конференції, проведеної у 1923 р. під егідою Ліги Націй, в результаті якої було підписано Міжнародну конвенцію щодо спрощення митних формальностей (Женева, 1923 р.) *(International Convention Relating to the Simplification of Customs Formalities and Protocol of Signature. Geneva, November 3, 1923.)*. У Конвенції 1923 р. було закладено низку положень, які згодом обумовили формування сучасного митного права:

– рівне ставлення до торгівлі інших країн щодо митних процедур та формальностей, надання ліцензій, методів перевірки тощо (ст. 2);

– звільнення торгівлі від надмірних, непотрібних або довільних митних формальностей (ст. 1);

– здійснення державами узгоджених дій щодо розгляду найбільш придатних методів спрощення та уніфікації формальностей для прискорення проходження товарів через митницю (ст. 14).

Женевська Конвенція 1923 р. містила, також, конкретні рекомендації, які стосувалися окремих видів митних формальностей, пов'язаних з імпортом або експортом товарів та зобов'язання країн-учасниць щодо перегляду та реформування національних митних законодавств відповідно до таких рекомендацій.

Зокрема, до таких рекомендацій, відносилися: можливість здійснення митного оформлення товарів на внутрішніх митницях; надання можливостей здійснення митного оформлення поза-місцями розташування митниць та поза робочим часом; визнання митних забезпечень інших країн при транзиті товарів.

Норми та принципи Женевської Конвенції 1923 р. справили вплив на формування митного законодавства більшості європейських країн, країн Британської співдружності, Східної Америки тощо. Більше того, багато з принципів даної Конвенції знайшли своє втілення у наступних міжнародних угодах щодо гармонізації національних митних законодавств.

Справжній всеохоплюючий розвиток яких розпочався вже після II Світової війни. Рушійними силами на цьому шляху стали тарифні переговори 1946–1947 рр. в рамках Підготовчого комітету Конференції ООН з торгівлі та зайнятості, результатом яких стало підписання Генеральної угоди з тарифів і торгівлі від 30 жовтня 1947 р. (ГАТТ-47) та переговори

Групи по вивченню Європейського митного союзу у 1947–1950 рр., що завершилися створенням Ради митного співробітництва *(Customs Cooperation Council)* — нині Всесвітня митна організація *(World Customs Organization)*. На даних переговорах були визначені зобов'язання щодо загальної лібералізації митних тарифів, запобігання дискримінації між товарами походженням з різних країн та дискримінації між національними та імпортованими товарами. Як важливий елемент недискримінаційного застосування митного законодавства було визнано необхідність гармонізації національних митних законодавств у таких питаннях, як класифікація товарів для митних цілей, правила визначення походження товарів, визначення митної вартості товарів, як бази оподаткування тощо.

Список використаних джерел

1. Lyons T. EC Customs Law / Timothy Lyons — Oxforf — New York: Oxford University Press, 2001 — p. 6.
2. Peaslee, Amos J. International Governmental Organizations Constitutional Documents. Revised third edition. In five parts. — The Hague: Martinus Nijhoff, 1974. — Part. 1. Volume 1.
3. International Convention Relating to the Simplification of Customs Formalities and Protocol of Signature. Geneva, November 3, 1923. // Treaty Series. — No.16 (1925). — London: H. M. Stationery Office, 1925–24 p.

ДОДІН Є. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри морського та митного права,
доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

ПРАВОВА ПРИРОДА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ

Порушення митних правил все більше займають місце у структурі правопорушень. По-перше, це пов'язане з поширенням сфери митної справи в нашій державі, по-друге, з декриміналізацією так званої товарної контрабанди, по-третє, з необхідністю виконувати ратифіковані (інколи вже імплементовані) міжнародні конвенції та угоди з питань протидії митних правопорушень.

Однак правова природа відповідальності за порушення митних правил на даний час досі невизначена. Розробники Митного кодексу України (далі — МКУ) в Розділі 18 «Порушення митних правил та відповідальність за них» встановлюють, що відповідальність за порушення митних правил є адміністративною відповідальністю. Однак зміст МКУ

свідчить про те, що відповідальності за порушення митних правил притаманні такі риси, яких немає у характеристиці адміністративної відповідальності, до речі більшість з яких не притаманна й іншим видам правової відповідальності — кримінальної, дисциплінарної тощо.

По-перше, ч. 4 ст. 3 «Особливості застосування законів України та інших нормативно-правових актів з питань державної митної справи» стверджує, що у разі якщо норми законів України чи інших нормативно-правових актів з питань державної митної справи допускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків підприємств і громадян, які переміщують товари, транспортні засоби комерційного призначення через митний кордон України або здійснюють операції з товарами, що перебувають під митним контролем, чи прав та обов'язків посадових осіб органів доходів та зборів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення як на користь таких підприємств та громадян, так і на користь органу доходів та зборів, рішення повинно прийматися на користь зазначених підприємств і громадян.

По-друге, ст. 460 МКУ «Особливості відповідальності за деякі види порушень митних правил» встановила, що вчинення порушень митних правил, передбачених ч. 3 ст. 469, ст. 470, ч. 3 ст. 478, ст. 481 МКУ, внаслідок аварії, дії обставин непереборної сили або протиправних дій третіх осіб, що підтверджуються відповідними документами, а також допущення у митній декларації помилок, які не призвели до неправомірного звільнення від сплати митних платежів або зменшення їх розміру, до незабезпечення дотримання заходів тарифного та/або нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, якщо такі помилки не допускаються систематично (ст. 268 МКУ), не тягне за собою адміністративної відповідальності, передбаченої МКУ.

По-третє, існує ст. 390 МКУ «Застосування умов взаємності», яка передбачає, що на умовах взаємності митні органи можуть понизити межу відповідальності та вважати на умовах взаємності деякі правопорушення безкарними. По-четверте, новелою в митному праві є ст. 521 «Компроміс у справі про порушення митних правил», яка встановлює, що за відсутності в діях особи, яка вчинила правопорушення, провадження у справі про це правопорушення може бути припинено шляхом компромісу. По-п'яте, як відомо, правова відповідальність пов'язана з негативними наслідками для правопорушника, однак специфічною відзнакою відповідальності за порушення митних правил є перепона для набуття статусу того чи іншого суб'єкта митного права. Так, ст. 14 «Умови отримання сертифіката уповноваженого економічного оператора» МКУ передбачає, що для отримання сертифіката уповноваженого економічного оператора підприємство повинно відповідати таким умовам: відсутність протягом трьох років до дня звернення до митниці фактів притягнення посадових осіб підприємства до адміністративної відповідальності за порушення митних правил за ст.ст. 472,482–485 МКУ. Практично аналогічні вимоги

стосуються набуття статусу митного перевізника, митного брокера та інших, однак найбільш суворим наслідком для суб'єктів, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність є віднесення правопорушників митних правил до зони ризику їх діяльності.

Також бажано звернути увагу на специфіку технології відповідальності за порушення митних правил. Стаття 564 «Співробітництво митних органів України з митними органами суміжних держав» МКУ встановлює, що відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, митними органами України спільно з митними органами суміжних держав може здійснюватися обмін інформацією, у т. ч. з використанням інформаційних технологій та систем. В залежності від призначення інформації, якою обмінюються митні адміністрації нашої країни з аналогічними іноземними структурами, існують декілька порядків (процедур) такого обміну. Найбільш визначеним є порядок обміну інформацією щодо скоєних (або передбачуваних) порушень митних правил, оскільки він встановлений, значним ступенем, міжнародними митними конвенціями: про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства 1977 р., про адміністративну взаємодопомогу у сфері митних відносин 2003 р. Співставлення інформації від митних адміністрацій країн-партнерів та заявленої українській митниці про одні й ті ж зовнішньоекономічні операції дозволяє своєчасно виявляти спроби порушити українське митне та податкове законодавство.

Таким чином, під впливом як внутрішніх (головним чином у зв'язку з лібералізацією зовнішньої торгівлі), так й міжнародних митних норм, правил та стандартів з кожним етапом розвитку митного законодавства (МКУ 1991 р., МКУ 2002 р., МКУ 2012 р.), покращується правова регламентація сфери підстав та порядку застосування відповідальності за порушення митних правил, що відзначають міжнародні експерти. Так, Американська торговельна палата, яка довгі роки здійснює моніторинг розвитку митного законодавства, зазначає про позитивні напрямки у цій сфері в новому МКУ 2012 р. Зокрема наступне: посилення презумпції правомірності дій декларанта, зобов'язання митного органу обґрунтувати свої сумніви (наприклад, стосовно достовірності задекларованої митної вартості); звільнення від відповідальності за умови самостійного визнання помилок; звільнення від відповідальності за дрібні формальні помилки; запровадження інституту компромісу.

Тобто незалежні аудитори ще раз відмітили ті риси відповідальності за порушення митних правил, які є більш притаманними міжнародним митним нормам, правилам та стандартам, ніж українському національному законодавству. Тому представникам правової науки слід переглянути своє ставлення до змісту структури нормативної відповідальності та знайти належне місце ще для однієї її галузі — відповідальності за порушення митних правил.

КУЗНЕЦОВ С. А.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
профессор кафедры морского и таможенного права,
кандидат юридических наук, доцент

ПРАВОВЫЕ ОСНОВАНИЯ РАЗРАБОТКИ И ПУБЛИЧНОГО ОБСУЖДЕНИЯ ПРОЕКТА КОНЦЕПЦИИ ПРОГРАММЫ СОЦИАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА «НАШ ФЛОТ — НАШИМ ДЕТЯМ»: УЧЕБНО-ПРОИЗВОДСТВЕННОЕ СУДНО

Разработка проекта Концепции Программы социального партнерства «Наш флот — нашим детям»: учебно-производственное судно (далее — Программа) была инициирована решением Правления Международной общественной организации «Ассоциация украинских мореплавателей» (далее — АСУМ).

Предлагаемый для обсуждения Проект Концепции Программы разработан на основании, в пределах и в соответствии с положениями Конституции Украины, Закона Украины «Об объединениях граждан» и Устава АСУМ, утвержден на совместном заседании Правления АСУМ и Рабочей группы по вопросам подготовки предложений, касающихся разработки Концепции Программы «Наш флот — нашим детям».

Программа призвана решить проблему недостатка морских судов, предназначенных для проведения производственного обучения и производственной практики будущих моряков. Даже частичное решение проблемы — организация производственного обучения моряков и эффективная коммерческая эксплуатация на начальном этапе только одного судна — позволит сделать вывод о возможности дальнейшего расширении Программы и, следовательно, создания условий для полного удовлетворения потребностей морского образования в производственной практике будущих моряков.

Целью Программы является разработка механизма взаимодействия социальных партнеров по созданию организационно-правовых, материально-технических и финансовых основ решения проблемы недостатка морских судов, предназначенных для проведения производственного обучения и производственной практики будущих моряков; имплементации международных стандартов подготовки моряков для утверждения позитивного международного имиджа морского образования Украины; обеспечения конкурентоспособности моряков на международном рынке труда в морском судоходстве, их занятости и повышения благосостояния.

Наиболее приемлемым вариантом для целей производственного обучения и плавательной практики является эксплуатация учебно-производственного судна (УПС) — авто-пассажирского судна смешанного (река-море) плавания. Район плавания, грузовая база, возможность

эксплуатации судна на линии и порты захода будут определены на основе Бизнес-плана.

Следует рассматривать также варианты приобретения права на эксплуатацию судна: постройка нового судна / покупка существующего судна (в т.ч. грант, кредит, лизинг, корпоративное финансирование); фрахтование существующего судна (в т.ч. фрахтование на условия тайм-чартера; фрахтование на условиях бербоут-чартера (в т.ч. с правом выкупа); фрахтование на условиях димайз-чартера (в т.ч. с правом выкупа).

Финансово-экономический анализ возможных вариантов и условий приобретения права на эксплуатацию судна (постройки/покупки/фрахтования) и последующего менеджмента с учетом одновременного нахождения на борту судна спецперсонала, пассажиров и грузов покажет наиболее приемлемый вариант коммерческой эксплуатации судна.

Реализация Программы будет осуществляться на условиях социального партнерства поэтапно:

1. Создание целевого Фонда Программы и накопление средств партнеров-спонсоров.
2. Информационное обеспечение Программы (в т.ч. на веб-сайте nashflot.seafarer.od.ua).
3. Проведение тендера для определения участников разработки Бизнес-плана.
4. Разработка Бизнес-плана Программы.
5. Реализация Бизнес-плана Программы.

Реализация Программы обеспечит, в первую очередь для социальных партнеров:

1. Участие в проведении производственного обучения на УПС (морское образование).
2. Участие в производственной деятельности УПС (занятость физических лиц).
3. Участие в обеспечении учебной и производственной деятельности УПС (занятость юридических лиц).
4. Обладание корпоративными правами (управление, контроль, дивиденды).

Оценка финансовых, материально-технических и трудовых ресурсов, необходимых для реализации Программы будет сделана на основании Бизнес-плана Программы. Бизнес-план — это неотъемлемая и определяющая часть Программы. Качество бизнес-плана зависит от квалификации и профессионального опыта лиц, которые примут участие в его разработке. К участию в разработке Бизнес-плана Программы приглашаются юридические лица (публичного и частного права), физические лица, объединения физических и/или юридических лиц, действующие в какой-либо организационно-правовой форме партнерства. Разработчики Бизнес-плана будут определены по результатам проведения открытого тендера.

Финансирование модернизации и поддержки информационного веб-сайта Программы, организации и проведения открытого тендера для определения разработчиков Бизнес-плана Программы, а также его непосредственной разработки будет осуществляться из средств целевого фонда, который будет формироваться за счет взносов социальных партнеров-спонсоров.

С текстами Проекта Концепции Программы, Приглашения партнеров-спонсоров, Положения о Фонде Программы «Наш флот — нашим детям», Приглашения к участию в открытом тендере «Бизнес-план Программы социального партнерства «Наш флот — нашим детям: учебно-производственное судно» можно ознакомиться на уже существующем информационном веб-сайте Программы — nashflot.seafarer.od.ua.

АВЕРОЧКІНА Т. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри морського та митного права,
кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник

АЛЬТЕРНАТИВНІ РЕЄСТРИ СУДЕН: ЧИ ЗАБЕЗПЕЧУЄТЬСЯ ГОЛОВНА МЕТА РЕЄСТРАЦІЇ?

Сьогодні в Україні все частіше обговорюється необхідність створення міжнародного реєстру суден з метою збільшення тоннажу під українським прапором, повернення суден вітчизняних судновласників з-під «зручних» прапорів та збільшення доходів державного бюджету. Останнє зазвичай розглядається у якості чи не найголовнішої мети запровадження такого реєстру. Проте автори таких ініціатив не звертають уваги на міжнародно-правові засади та істинні цілі реєстрації суден, закладені конвенціями ООН з морського права 1982 р. (далі — UNCLOS'82) та про умови реєстрації суден 1986 р.

Реєстрація суден існує з тими чи іншими відмінностями маже у всіх державах. Вона розцінюється як одна з форм здійснення державного нагляду за судами, що плавають під національним прапором країни. За допомогою реєстрації держава контролює момент виникнення у судна права плавання під національним прапором, дотримання національного законодавства про відчуження суден та про передачу їх у заставу, а також законодавства про безпеку мореплавства. Реєстрація суден дозволяє вести облік флоту, що плаває під національним прапором країни, розроблювати різні програми та заходи для розвитку або підтримки національного флоту. Друга мета обов'язкової реєстрації полягає в оцінці

тих якостей судна, які чинять вплив на розмір прибутку та в переведенні цієї оцінки в реєстрові тонни.

Реєстрація судна є юридичним актом визнання державою виникнення, обмеження, переходу або припинення прав на судно та є єдиним доказом існування зареєстрованих прав. Ці права можуть бути оскаржені тільки в судовому порядку. Реєстрація судна в судновому реєстрі розцінюється як одна з форм здійснення державного нагляду за суднами, що плавають під національним прапором.

Наприкінці XX ст. в традиційних морських державах, крім основних національних суднових реєстрів, у якості альтернативи інституту «зручних» прапорів з метою повернення національного флоту з офшорних зон були створені т. зв. «міжнародні» («другі», «відкриті», «альтернативні», або «паралельні») суднові реєстри (чи регістри) з особливими правилами реєстрації. Цей захід став результатом пошуку компромісного варіанту, покликаного утримати вітчизняних судновласників від переведення суден з-під національної юрисдикції до економічно більш привабливих відкритих реєстрів країн «зручного» прапора. Вони з'явилися як засіб запровадження більш гнучкої, ніж національна, системи реєстрації для суден, задіяних в міжнародному торговельному мореплавстві [1, с. 16].

Поштовхом до створення таких реєстрів було обвальне скорочення у вісімдесяті роки минулого століття торговельного флоту під прапорами традиційних морських держав, особливо держав Західної Європи, на фоні циклічної кризи в світовому судноплавстві та низької кон'юнктури фрахтових ринків. Однією з перших використала цю форму виходу з кризи Норвегія, що створила у 1987 р. Норвезький міжнародний судновий реєстр, завдяки якому не лише практично припинився перехід норвезьких суден під іноземні прапори, але дедвейт норвезького флоту за чотири роки подвоївся, сягнувши 55 млн. т., попутно збільшивши надходження до бюджету країни [2, с. 85].

Утворення альтернативних реєстрів з часом стало загальноприйнятою світовою практикою, основною особливістю якої стало забезпечення роботи таких суден винятково на світовому фрахтовому ринку, поза акваторією держави реєстрації (держави прапора), і конкуренції з судами інших країн за право одержання контрактів на перевезення. Фактично всі країни Європи мають свій міжнародний реєстр, завдяки чому з офшорних зон вертаються й флот, й кошти.

UNCLOS'82, визначаючи обов'язки держави прапора щодо зареєстрованих суден, основну увагу приділяє забезпеченню безпеки мореплавства, про о свідчить зміст її норм. Саме виконання цих обов'язків державою прапора є реалізацією «реального зв'язку» між нею та судном, що занесено до її реєстру. І цілком очевидним є те, що між судном та державою прапора має бути забезпечений «реальний зв'язок» у будь-якому випадку: як при реєстрації в основному, так й

в альтернативних державних реєстрах, адже UNCLOS'82 не містить жодних вказівок щодо цього та не передбачає існування декількох реєстрів суден. Отримання ж прибутку від реєстрації або від виконання державою прапора своїх обов'язків стосовно зареєстрованих суден взагалі не згадується в UNCLOS'82. Беззаперечно, наслідком приваблення судновласників полегшеними умовами реєстрації, будуть додаткові прибутки бюджету, але це в жодному випадку не може бути основною метою здійснення їхньої реєстрації. Крім того, як вбачається, реєстрація суден взагалі не може бути діяльністю, спрямованою на отримання прибутків та має забезпечувати лише покриття адміністративно-господарських видатків з реєстрації суден і утриманню штату працівників реєстраційної служби.

За всієї своєї прогресивності, UNCLOS'82 не містить жодних перешкод існуванню «зручної» реєстрації суден, поширення якої наприкінці минулого століття отримало значних масштабів, і більшість аварійних ситуацій того часу ставалося саме з морськими судами, що були зареєстровані в «зручних» реєстрах. Не передбачається UNCLOS'82 й жодних заходів протидії створенню міжнародних реєстрів. Це стало причиною розроблення окремої міжнародної угоди, що була б присвячена реєстрації суден та ускладнила б практику «зручної» реєстрації. Результатом проведеної роботи стало прийняття у 1986 р. Конвенції ООН про умови реєстрації суден, яка очікує приєднання необхідної кількості держав для набуття чинності.

Список використаних джерел

1. Грейнер Р. Налог на валовую вместимость и реестры судов / Р. Грейнер // Судоходство. — 2003. — № 1–2. — С. 16–17.
2. Кузнецов С. О. Реєстрація суден в альтернативних реєстрах: правовий аналіз / С. О. Кузнецов, Т. В. Аверочкіна // Митна справа. — 2015. — № 4. — С. 83–91.

СЕРАФИМОВ В. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри морського та митного права, кандидат юридичних наук

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО МОРЯ КНР

Китайская Народна Республика (далі — КНР) соціалістична держава в Східній Азії, найбільша за чисельністю населення держава світу. КНР омивається водами затоки Бохай, Жовтого, Східно-Китайського і Південно-Китайського морів і затоки Бейбу. У зв'язку з цим в китайському законодавстві завжди приділялася увага проблемі правового

режиму морських просторів, контролю за ними та відповідальності за порушення норм, що регулюють правовий режим територіального моря.

На сучасному етапі розвитку КНР правовий режим територіального моря регулюється як національним законодавством КНР так і міжнародним, серед них можна виділити такі: Закон КНР «Про торгове мореплавство» [1], Закон КНР «Про територіальне море та прилеглу зону» [2], Конвенція ООН з морського права 1982 р. [3] та ін.

Але основоположним документом є Декларація Уряду Китайської Народної Республіки про Територіальне море КНР від 4 вересня 1958 р. (далі — Декларація) [4], яка була прийнята після утворення Китайської Народної Республіки.

Саме Декларації буде приділена увага, як одному з найважливіших документів, що регулює правовий режим територіального моря КНР. Згідно декларації ширина територіального моря КНР становить дванадцять морських миль. Це положення застосовується до всіх територій КНР, включаючи Китайський континент і його прибережні острови.

Територіальне море КНР уздовж континенту і його островів бере за вихідну лінію — лінію, складену з прямих ліній, що з'єднують вихідні точки на березі материка і на найдальшому від середини берегової лінії островів. Акваторія, що простягається на 12 морських миль за межами цих вихідних ліній, є територіальним морем КНР.

Жоден іноземний військовий корабель і жодне іноземне повітряне судно не можуть увійти в територіальне море КНР, а також в повітряний простір над ним, без дозволу Уряду КНР. Під час переміщення в територіальному морі КНР, кожне іноземне судно повинно дотримуватися відповідних законів і правил, встановлених Урядом КНР.

Особливе місце в Декларації займає контроль та нагляд за режимом територіального моря КНР. Згідно ст. 37 Декларації, департамент, відповідальний за морське управління при місцевому уряді або вищого рівня, повинен посилити контроль і нагляд над використанням морських районів. Департамент фінансів при місцевому уряді або вищого рівня, повинен посилити контроль і нагляд над збором мит за використання морських районів.

Департамент, відповідальний за морське управління, повинен створити сильніший контингент з підвищення політичного і професійного рівня керівників та інспекторів управління та використання морських районів. Зазначені керівники та інспектори повинні неупереджено виконувати закони, бути присвячені своїх обов'язків, чесно і прямо надавати послуги з ввічливістю і піддавати себе нагляду відповідно до закону. Жоден департамент, відповідальний за морське управління або його співробітники не може брати участь або займатися експлуатацією об'єктів, пов'язаних з використанням морських районів.

Інспектори департаментів при виконанні своїх обов'язків мають право вжити таких заходів: 1) надсилати запити юридичним та фізичним особам, що знаходяться під інспекцією, для надання документів та інформації, яка відноситься до використання морських районів; 2) звертатись до юридичних і фізичних осіб, які перебувають під інспекцією, для дачі роз'яснення з питань, пов'язаних з використанням морських районів; 3) здійснювати відвідування морських районів, юридичних або фізичних осіб, які перебувають під інспекцією, в рамках перевірки на місці; 4) вимагати припинення вчинення незаконних актів особою (як юридичною так і фізичною).

Юридичні особи та фізичні особи повинні співпрацювати з департаментом, що відповідає за морське управління, коли вони здійснюють нагляд і контроль, і жодна особа не може перешкодити керівникам і інспекторам при виконанні ними своїх обов'язків відповідно до закону.

Щодо юридичної відповідальності, то згідно Декларації юридичні або фізичні особи, які, без схвалення або затвердження, шляхом обману, незаконно займають морські райони, повинні бути повідомлені про повернення незаконно захоплених морських районів і відновити їх в початковий стан. Їх незаконні доходи підлягають конфіскації. Дані особи повинні бути оштрафовані не менше ніж в 5 разів, але не більше ніж в 15 разів ніж розмір встановленої мита, що підлягають сплаті за використання морських районів, в період їх незаконного захоплення. Юридичні або фізичні особи, які, без схвалення або затвердження, шляхом обману, огородили або заповнили морські райони, крім перерахованого вище, повинні бути оштрафовані не менше ніж в 10 разів, але не більш ніж в 20 разів ніж розмір встановленого мита, що підлягає сплаті за використання морських районів, в період їх незаконного захоплення.

Отже, після утворення Китайської Народної Республіки була прийнята Декларація, в якій знайшли відображення найважливіші питання, що присвячені територіальному морю КНР.

Список використаних джерел

1. Закон КНР «Про торгове мореплавство» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://chinalawinfo.ru/maritime_law/law_code_maritime
2. Закон КНР «Про територіальне море та прилеглу зону» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.npc.gov.cn/wxzl/wxzl/2000–12/05/content_4562.htm
3. Конвенція ООН з морського права 1982 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/lawsea.shtml
4. Декларація Уряду Китайської Народної Республіки про Територіальне море КНР від 4 вересня 1958 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.gov.cn/test/2006–02/28/content_213287.htm.

ПРОКОПЕНКО В. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри морського та митного права, кандидат юридичних наук, доцент

ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ТЕРМІНІВ «ЗАГАЛЬНА ФАКТУРНА ВАРТІСТЬ», «СУМАРНА ФАКТУРНА ВАРТІСТЬ»

Переміщення товарів через митний кордон України громадянами має свою специфіку, яка залежить не тільки від напрямку переміщення (ввезення, вивезення тощо), але й від способу переміщення товару (ручна поклажа, супроводжуваний багаж тощо) та засобів переміщення (авіаційний, водний транспорт тощо). Митним законодавством України також передбачені особливості оподаткування товарів в залежності від вказаних вище умов переміщення.

Відповідно до ст. 368 Митного кодексу України (далі — МК України) для цілей оподаткування товарів, що переміщуються (пересилаються) громадянами через митний кордон України, застосовується фактурна вартість цих товарів, зазначена в касових або товарних чеках, ярликах, інших документах роздрібної торгівлі, які містять відомості щодо вартості таких товарів. У випадку визначення фактурної вартості товарів, які переміщуються у несупроводжуваному багажі та вантажному відправленні, крім вартості самих товарів враховується вартість їх страхування та перевезення (фрахту) до моменту перетинання ними митного кордону України [1].

Слід звернути увагу, що законодавець базою оподаткування митними платежами товарів, які переміщуються саме громадянами через митний кордон України, визначив фактурну вартість товару, а не митну вартість.

В наказі Міністерства фінансів України від 22.05.2012 р. № 581 міститься наступне поняття «фактурна вартість товару» — це ціна товару, що переміщується через митний кордон України, та зазначена в рахунку-фактурі (фактурі-проформі, касових або товарних чеках, ярликах, інших документах роздрібної торгівлі, які містять відомості щодо вартості таких товарів) [2]. Як бачимо, практично відтворена норма МК України в цьому наказі, але з деякими змінами, які стосуються використання поняття «рахунок-фактура». Саме в рахунку-фактурі надається вартісна характеристика товару. Рахунок-фактура — вид комерційного рахунка, в якому зазначено суму, що повинна бути сплачена за товар. Затвердженої форми рахунку-фактури та вимог щодо її заповнення законодавством України не передбачено.

Необхідно звернути увагу на оперування законодавцем в низці статей МК України (ст. ст. 234, 371, 372, 374, 379) та Податковому кодексі України (ст. ст. 191, 196) поняттям «сумарна фактурна вартість», а також в ст. ст. 252, 371, 373, 374 МК України поняттям «загальна фактурна

вартість». Нажаль, зміст цих термінів в жодному із кодифікованих актів не розкривається.

Так, відповідно до ч. 4 ст. 374 МК України «товари (крім підакцизних), що ввозяться громадянами у ручній поклажі та/або у супроводжуваному багажі, *сумарна фактурна вартість* та/або загальна вага яких перевищують обмеження, встановлені частиною першою цієї статті, але *загальна фактурна вартість* яких не перевищує еквівалент 10000 євро, підлягають письмовому декларуванню в порядку, встановленому для громадян...» [1]. І як зрозуміти, в чому різниця між загальною фактурною вартістю і сумарною фактурною вартістю?

У Правилах заповнення рішення про коригування митної вартості товарів, затверджених наказом Міністерства фінансів України від 24.05.2012 р. № 598, зазначено, що у графі 16 Рішення про коригування митної вартості зазначається загальна фактурна вартість товарів у валюті України, одержана як сума вартостей, наведених у графі 42 основного та додаткових аркушів митної декларації [3]. Відповідно до наказу Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 651, яким затверджений порядок заповнення митних декларацій на бланку єдиного адміністративного документа у графі 42 наводиться фактурна вартість товару у валюті, в якій складені рахунки або інші документи, що визначають вартість товару [4].

Іншими словами, якщо декларування здійснюється партії товару, фактурна вартість кожного товару із партії вказується в графі 42 митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа форми МД-2 або у додатковому аркуші до цієї декларації форми МД-3, фактурна вартість кожного товару підсумовується, у результаті чого ми отримуємо загальну фактурну вартість усієї партії товару. Таким чином, користуючись аналогією, ми можемо припустити, що під терміном «загальна фактурна вартість» необхідно розуміти сукупну вартість товарів, що ввозяться на митну територію України громадянами і яка в залежності від способу переміщення може включати вартість їх страхування та перевезення.

Аналіз розділу ІІ Порядку справляння митних платежів при ввезенні на митну територію України товарів громадянами дозволяє зробити висновок, що під терміном «сумарна фактурна вартість» необхідно розуміти сукупну вартість товарів, які ввозяться на митну територію України громадянами:

на протязі однієї доби більше одного разу.

у ручній поклажі і у супроводжуваному багажі тощо.

Вважаємо необхідним рекомендувати внесення змін в ст. 4 МК України «Визначення основних термінів і понять» шляхом її доповнення термінами:

– «загальна фактурна вартість» — це сукупна вартість товарів, що переміщуються через митний кордон України громадянами і яка в

залежності від способу переміщення може включати вартість їх страхування та перевезення;

– «сумарна фактурна вартість» — це сукупна вартість товарів, які переміщуються громадянами через митний кордон України та знаходяться у ручній поклажі та супроводжуваному багажі, або на протязі однієї доби більше одного разу.

Список використаних джерел

1. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. // Голос України від 21.04.2012. — № 73–74.
2. Про затвердження Порядку справляння митних платежів при ввезенні на митну територію України товарів громадянами: наказ Міністерства фінансів України від 22.05.2012 р. № 581 // Офіційний вісник України. — 2012. — № 56. — Ст. 2268.
3. Про затвердження форми рішення про коригування митної вартості товарів, Правил заповнення рішення про коригування митної вартості товарів та Переліку додаткових складових до ціни договору: наказ Міністерства фінансів України від 24.05.2012 р. № 598 // Офіційний вісник України. — 2012. — № 56. — Ст. 2271.
4. Про затвердження Порядку заповнення митних декларацій на бланку єдиного адміністративного документа: наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 651 // Офіційний вісник України. — 2012. — № 64. — Ст. 2629.

ФЕДОТОВ О. П.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
докторант кафедри морського та митного права,
кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИДАЧІ СЕРТИФІКАТІВ ПОХОДЖЕННЯ EUR.1. ЯК ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ АВТОНОМНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПРЕФЕРЕНЦІЙ ЄС ДЛЯ УКРАЇНИ

Реалізація стратегічного курсу на інтеграцію України до європейського політичного, економічного та правового простору та створення передумов для набуття Україною членства у ЄС досить ефективно сприяють утвердженню України як впливової європейської держави. З підписанням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами (далі — Угода) [3], одним із важливих завдань для України стало адміністративне співробітництво в митних питаннях, у зв'язку з чим активізовано роботу по запровадженню преференційного торгового режиму в Україні. На сьогодні ЄС в односторонньому порядку надано Україні автономні торговельні

преференції, спрямовані на одностороннє зменшення або скасування митних зборів ЄС на товари, що походять з України. Практична ж реалізація зобов'язань ЄС щодо надання Україні таких преференцій стала можливою завдяки затвердженню нормативів, покликаних урегулювати механізм підтвердження походження вітчизняних товарів з України та видачі експортерам сертифікатів походження EUR.1, затвердженню Порядку контролю за розподілом тарифної квоти [5].

Так, однією із підстав застосування ЄС до товарів, які походять із України, автономних торговельних преференцій, став сертифікат преференційного походження товарів — EUR.1. З моменту впровадження економічної частини Угоди, за даними митної статистики, починаючи з 01.01.2016 року митниці України видали близько однієї тисячі сертифікатів форми EUR.1 на товари, які поставляються до країн ЄС, що свідчить про успішний початок дії зони вільної торгівлі з ЄС. Як зазначається, найбільше сертифікатів видано до Великобританії — 451 і Австрії — 280; в Польщу — 62, до Німеччини — 57, в Іспанію — 42 та Францію — 35 [1].

Згідно положень п. 14 ч. 2 ст. 544 Митного кодексу України, видача у випадках, встановлених чинними міжнародними договорами, сертифікатів походження, є одним із основних завдань, покладених на органи митного спрямування Державної фіскальної служби України. Також Митним кодексом України передбачено, що сертифікат про походження товару з України видається органом або організацією, уповноваженими на це відповідно до закону, тільки в тих випадках, коли він необхідний і це відображено у національних правилах країни ввезення чи передбачено міжнародними договорами України, укладеними у встановленому законом порядку [2; 6].

Відповідно до положень наказу Міністерства фінансів України від 18.11.2014 р. № 1142, у рамках Угоди, сертифікат з перевезення товару EUR.1 заповнюється та видається посадовою особою митниці як органу митного спрямування Державної фіскальної служби України щодо українських товарів під час здійснення експорту товару (так звана, звичайна процедура видачі підтвердження походження), на письмову заяву експортера, у разі, якщо його потрібно пред'явити як доказ, що товари відповідають вимогам правил визначення преференційного походження, встановлених в Угоді, при застосуванні преференційних ставок ввізного мита. Однак, відповідно до вимог ст. 17 Протоколу 1 «Щодо визначення концепції «походження товарів» і методів адміністративного співробітництва», сертифікат з перевезення товару EUR.1 може бути видано митними органами країни експорту і на письмову заяву уповноваженого представника експортера. Крім того, сертифікат з перевезення товару EUR.1 може бути видано і після експорту відповідної партії товарів (ретроспективна процедура видачі підтвердження походження), якщо експортер додатково надає митниці документи про

те, що сертифікат не було видано під час експортування, зважаючи на помилки або ненавмисні упущення чи спеціальні обставин, або було доведено перед митними органами, що сертифікат з перевезення товару EUR.1 було видано, але не було прийнято митними органами країни імпорту з технічних причин [4].

І в цьому аспекті необхідно відзначити деякі складнощі, що виникли в українських експортерів з отриманням сертифікату з перевезення товару EUR.1. Так, до 01.01.2016 р. процедурою видачі сертифікатів з перевезення товарів EUR.1. українським експортерам займалась Торгово–промислова палата. З відкриттям зони вільної торгівлі з ЄС, в Україні цей обов'язок покладено на органи митного спрямування Державної фіскальної служби України. Однак, наприкінці 2015 р. всі кораблі, що «пішли» в Європу, мали сертифікати EUR.1, які видала ще Торгово-промислова палата України. До моменту їх прибуття у країни ЄС європейські служби почали вимагати сертифікати EUR.1, оформлені вже митницями Державної фіскальної служби України за європейськими правилами та відмовлялися приймати сертифікати, видані Торгово–промисловою палатою України. У зв'язку з чим виникла досить напружена ситуація, а частина українських товарів досі не піддана митному оформленню.

Крім того, через різні підходи митниць як органів митного спрямування Державної фіскальної служби України до переліку документів, які експортери повинні надати в якості підтвердження походження товарів з України для отримання сертифікатів EUR.1, виникають процедурні проблеми з отриманнями сертифікату EUR.1. Адже в Україні на законодавчому рівні повний перелік таких документів до сих пір не затверджено. Відсутність же нормативно визначеного переліку сприяє недобросовісній конкуренції, а митниці як органи митного спрямування Державної фіскальної служби України на свій розсуд вимагають невиправдано великий пакет таких документів.

Отже, процес модернізації митної справи в Україні набуває все більших обертів. Інтеграція нашої держави до Європейського правового та торгівельного простору надає можливість не тільки підвищити конкурентоспроможність вітчизняних товарів, але й конкурувати на рівних умовах з товарами Європейського Союзу як на ринку України, так і на ринках держав-членів Європейського Союзу, вийти зі своєю продукцією на ринки третіх країн, а відповідно, й збільшити прибутки. Проте, на сьогодні залишилось досить велике коло проблемних аспектів, пов'язаних з процедурою видачі в Україні сертифікатів EUR.1, які потребують нагального вирішення.

Список використаних джерел

1. З початку дії ЗВТ українські митниці вже видали майже тисячу сертифікатів українським експортерам, що постачають товари до ЄС: Урядовий офіс з питань європейської інтеграції [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248753418&cat_id=244276429
2. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI // Урядовий кур'єр. — 2012. — № 86. — С. 9–26.
3. Про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода, Міжнародний документ від 27.06.2014 р. // Офіційний вісник України. — 2014. — № 75. — Ст.2125.
4. Про затвердження Порядку заповнення та видачі митницею сертифіката з перевезення товару EUR.1 відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: наказ Міністерства фінансів України від 18.11.2014 р. № 1142 // Офіційний вісник України. — 2014. — № 100. — Ст.2966.
5. Про затвердження Порядку контролю за розподілом тарифної квоти: наказ Міністерства фінансів України від 11.12.2014 р. № 1203 // Офіційний вісник України. — 2015. — № 6. — Ст.135.
6. Про рекомендації з оформлення та видачі митницею сертифіката з перевезення товару EUR.1 до країн ЄС: лист Державної фіскальної служби України від 29.12.2015 р. № 47656/7/99–99–25–02–03–17.

МІЩЕНКО І. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри морського та митного права

КОНТРОЛЬ ЗА ПРОВАДЖЕННЯМ МИТНОЇ БРОКЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ

Розділ XV МК України присвячений здійсненню органами доходів і зборів контролю за окремими видами діяльності підприємств. Таких видів налічується шість, і серед них митна брокерська діяльність, до якої останнім часом прикута особлива увага як науковців, так і практиків через нещодавні зміни у регуляторній політиці в цій сфері.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» державний нагляд (контроль) — це діяльність уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, державних колегіальних органів, органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування в межах повноважень, передбачених

законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт та послуг, допустимого рівня небезпеки для населення, навколишнього природного середовища. При цьому заходами державного нагляду (контролю) зазначений закон називає планові та позапланові заходи, які здійснюються шляхом проведення перевірок, ревізій, оглядів, обстежень та інших дій [1]. Зважаючи на те, що дія цього Закону не поширюється на відносини, що виникають під час здійснення заходів контролю органами державної фіскальної служби, спробуємо з'ясувати, які ж конкретні повноваження щодо контролю за митною брокерською діяльністю мають органи доходів і зборів України у світлі скасування ліцензування цієї діяльності.

Норми глави 58 МК України «Загальні положення щодо здійснення органами доходів і зборів контролю за окремими видами діяльності підприємств» встановлюють лише загальні засади отримання, зупинення дії та анулювання дозволів на провадження зазначених видів діяльності. Тобто, на думку законодавця, надання дозволу, в тому числі й на провадження митної брокерської діяльності, є одним із проявів контролю за нею. Навряд чи можна з цим погодитись, хоча б тому, що видача дозволу передує початку такої діяльності, точніше є обов'язковою умовою її провадження. А контроль має здійснюватися за вже проваджуваною діяльністю. Тож поки немає дозволу — немає й об'єкта контролю. Тому включення процедури надання дозволу на провадження митної брокерської діяльності у склад контролю за нею є некоректним.

Що ж стосується анулювання та призупинення дозволів, то ці заходи зазвичай є реакцією уповноважених органів на недотримання вимог до провадження господарської діяльності, встановлених законодавством. Вбачається, що органи доходів і зборів мають здійснювати постійний або хоча б періодичний моніторинг підконтрольної діяльності — в нашому випадку діяльності митного брокера — і у випадку виявлення порушень вживати відповідних заходів. Іншими словами, призупинення дії та анулювання дозволу на провадження митної брокерської діяльності є результатом контролю.

Виникає логічне питання: якщо аналізованою главою МК України встановлено передумови контролю (надання дозволу), його можливі результати (анулювання та призупинення дії дозволу), де, власне, закріплення самого процесу контролю (зокрема його форм), в ході якого й мають з'ясовуватись наявність чи відсутність обставин, які тягнуть за собою певні негативні наслідки, так як це має місце у Законі України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»?

На жаль, у відповідному розділі МК України таких форм не закріплено, так само як і повноважень органів доходів і зборів, за допомогою яких і досягаються мета такого контролю.

Натомість, відповідь на це питання можна знайти, проаналізувавши форми митного контролю, закріплені в МК України. Зокрема стаття 343 присвячена такій формі митного контролю, як огляд територій та приміщень складів тимчасового зберігання, митних складів, магазинів безмитної торгівлі, територій вільних митних зон та інших місць, де знаходяться товари, транспортні засоби комерційного призначення, що підлягають митному контролю, чи провадиться діяльність, контроль за якою покладено на органи доходів і зборів. Зазначена стаття встановлює, що такий огляд може здійснюватися посадовими особами органу доходів і зборів за письмовим рішенням керівника цього органу або особи, яка виконує його обов'язки, зокрема, з метою перевірки дотримання встановлених цим Кодексом та іншими законами України правил провадження діяльності, контроль за якою покладено на органи доходів і зборів [2]. Тобто митна брокерська діяльність належить до таких, що контролюється органами доходів і зборів в рамках цієї форми митного контролю. Крім того, на митних брокерів поширюється і така форма митного контролю, як перевірка обліку товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України та/або перебувають під митним контролем. Відповідно до ч. 2 ст. 244 така перевірка здійснюється щодо підприємств, які здійснюють види діяльності, зазначені у ст. 404 МК України, тобто і митного брокера також.

Як бачимо, діяльність митних брокерів контролюється органами доходів і зборів в рамках здійснення митного контролю. На жаль, ні періодичність, ні підстави проведення таких контрольних заходів (планових і позапланових) щодо митних брокерів у законодавстві на закріплено. Вважаємо, що відповідні положення обов'язково мають міститися у розділі XV МК України, назва якого тоді б відповідала його змісту.

Відзначмо, що «Положення про діяльність митних брокерів», затверджене Наказом Мінфіну України від 04.08.2015 р. № 693 у своєму розділі «Контроль за діяльністю митних брокерів у частині дотримання ними вимог законодавства у сфері державної митної справи» зобов'язує митницю письмово інформувати ДФС (з детальним описом та документальним підтвердженням) про встановлені порушення митним брокером вимог законодавства України з питань державної митної справи, які призвели до неправомірного звільнення від сплати митних платежів або зменшення їх розміру, до незабезпечення дотримання заходів тарифного та/або нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а також систематичні помилки, які не призвели до неправомірного звільнення від сплати митних платежів або зменшення їх розміру, які допустили агенти з митного оформлення у митних деклараціях [3]. Документальним підтвердженням можуть бути акти про проведення зазначених вище оглядів та перевірок, протоколи про порушення митних правил, складені стосовно агентів митного брокера. Знову ж

таки мова у цьому документі йде не про хід, а про результати контролю і можливі наслідки.

Таким чином, контроль органів доходів і зборів за митною брокерською діяльністю потребує більш детальної правової регламентації, оскільки суттєво зачіпає права та інтереси суб'єктів господарювання, а цьому процесу мають передувати ґрунтовні наукові дослідження у відповідному напрямку.

Список використаних джерел

1. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2007. — № 29. — Ст.389.
2. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI // 2012. — № 32. — Ст. 1175.
3. Положення про діяльність митних брокерів: Наказ Мінфіна України від 04.08.2015 р. № 693 // Офіційний вісник України. — 2015. — № 72. — Ст. 2394

СЕРГЄЄВ Ю. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри морського та митного права, кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ АРЕШТУ МОРСЬКИХ СУДЕН ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

До міжнародно-правових інструментів арешту морських суден відносяться Міжнародна конвенція з уніфікації деяких правил щодо накладення арешту на морські судна, 1952 року [1] (надалі — ***Конвенція 1952 року***) та Міжнародна конвенція про арешт суден, 1999 року [2] (надалі — ***Конвенція 1999 року***).

Відповідно до Закону України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції з уніфікації деяких правил щодо накладення арешту на морські судна» від 7 вересня 2011 року № 3702-VI [3] наша держава приєдналася до Конвенції 1952 року з таким застереженням: «Україна зберігає за собою право не застосовувати положення цієї Конвенції до військових кораблів та інших державних суден, які експлуатуються з некомерційною метою». Конвенція 1952 року набрала чинності для України 16 травня 2012 року.

Україна не є учасницею Конвенції 1999 року. Таким чином, на цей час в Україні підлягають застосуванню норми, що регулюють порядок арешту суден, передбачені Конвенцією 1952 року та Главою 4 «Арешт суден» Кодексу торговельного мореплавства України [4] (надалі — ***КТМ України***).

Згідно з Конвенцією 1952 року «Арешт» означає затримання судна за ухвалою суду для забезпечення морської вимоги, але не включає конфіскацію судна на виконання судового рішення. Конвенція 1952 року передбачає, що судно, яке ходить під прапором однієї з Договірних Держав, може бути заарештоване в межах юрисдикції будь-якої з Договірних Держав лише стосовно морської вимоги й жодної іншої, але ніщо в цій Конвенції не може розглядатися як розширення чи обмеження прав і повноважень, якими наділені уряди чи їхні установи, органи державної влади чи портові або докові власті згідно з їхніми чинними внутрішніми законами або правилами щодо арешту, затримання або іншого способу перешкоджання відходу суден, які перебувають у межах їхньої юрисдикції.

Враховуючи, що арешт фактично є можливим лише за наявності морської вимоги, слід визначити повний перелік таких вимог. Так, згідно з Конвенцією 1952 року «Морська вимога» означає вимогу, що виникає на підставі одного чи більше із зазначених нижче пунктів:

– збитку, завданого будь-яким судном у результаті зіткнення або в інший спосіб;

– загибелі людей або тілесного ушкодження, що заподіяні будь-яким судном або пов'язані з його експлуатацією;

– рятування судна або вантажу;

– договору, що стосується використання або здачі будь-якого судна в наймання за договором про фрахтування або інакше;

– договору, що стосується перевезення вантажів будь-яким судном за договором про фрахтування або інакше;

– втрати вантажу або шкоди, завданої вантажу, в тому числі багажу, який перевозиться будь-яким судном;

– загальної аварії;

– морської позики;

– буксирування;

– лоцманства;

– поставок товарів або матеріалів, що здійснюються для судна з метою його експлуатації або технічного обслуговування, незалежно від того, де ці поставки здійснюються;

– будування, ремонту або спорядження судна чи докових зборів;

– заробітної плати капітанів, офіцерів чи екіпажу;

– витрат капітана, у тому числі витрат вантажовідправників, фрахтувальників чи агентів, що здійснені за дорученням судна або його власника;

– спорів, що стосуються права власності на морське судно;

– спорів між співвласниками будь-якого судна стосовно права власності на це судно, його експлуатації або доходів від його експлуатації;

– іпотеки або морської застави будь-якого судна.

Цей перелік дещо відрізняється від переліку морських вимог, що передбачений статтею 42 КТМ України.

Слід також зазначити, що відповідно до положень статті 14 КТМ України застосування правил, передбачених КТМ України щодо арешту суден, можливе лише до суден, що зареєстровані в Україні.

З приєднанням до Конвенції 1952 року суттєвих змін зазнали деякі норми Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України щодо виключної підсудності. Так, згідно з Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ про арешт на морські судна» від 20 грудня 2011 року № 4190-VI [5] статтю 16 Господарського процесуального кодексу України, частину 4 статті 114 Цивільного процесуального кодексу України було доповнено положенням такого змісту: «Справи про арешт судна, що здійснюється для забезпечення морської вимоги, розглядаються судом за місцезнаходженням морського порту України, в якому перебуває судно, або порту реєстрації судна».

Проте, незважаючи на приєднання України до Конвенції 1952 року та внесення змін до норм цивільного та господарського процесу стосовно арешту суден, судова практика в Україні з цих питань залишається суперечливою.

Відсутність чіткої узгодженості та єдиного підходу у суддів до розгляду справ про арешт судна свідчить про необхідність створення єдиної позиції судових органів з метою усунення неоднозначного трактування змісту вищевказаних правових норм.

Список використаних джерел

1. Міжнародна конвенція з уніфікації деяких правил щодо накладення арешту на морські судна 1952 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995 _ g89
2. Міжнародна конвенція про арешт суден 1999 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_700
3. Закон України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції з уніфікації деяких правил щодо накладення арешту на морські судна» від 07.09.2011 № 3702-VI [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3702–17
4. Кодекс торговельного мореплавства України від 23.05.1995 № 176/95-ВР [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/176/95- %D0 %B2 %D1 %80
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ про арешт на морські судна» від 20.12.2011 № 4190-VI [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4190–17

КАРПЕНКО Г. Л.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри морського та митного права,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАСТОСУВАННЯ ПІДХОДУ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У ПРОЦЕСІ СТВОРЕННЯ «ЄДИНОГО ВІКНА» ТА СИСТЕМИ ПОРТОВОГО СПІВТОВАРИСТВА В УКРАЇНІ

Державно-приватне партнерство (ДПП) є новою моделлю, за допомогою якої уряд і приватний сектор можуть співпрацювати у довгострокових відносинах, щоб забезпечити важливі державні послуги. ДПП сьогодні широко застосовується у світі у сферах транспорту, енергетики, телекомунікацій, охорони здоров'я та освіти. Завдання, які стоять перед урядами для реалізації ДПП, були виявлені ЄЕК ООН кілька років тому, і в рамках підтримки були розроблені сім принципів належного врядування у ДПП (ЄЕК ООН, 2008). Цей документ детально розглядає сім принципів, які містяться у керівництві ЄЕК ООН щодо належного управління в державно-приватному партнерстві. ДПП можна використовувати в подальшому розвитку системи портового співтовариства (СПС) — локальне «єдине вікно» (ЄВ), яке вже створено у портах Одеського регіону. Система портового співтовариства в Одесі побудована й експлуатується приватним бізнесом. Цей документ і принципи ДПП можна використовувати і при наступних кроках у створенні «єдиного вікна» в Україні: морського або транспортного ЄВ або в певний момент у майбутньому — національного, митного ЄВ. Оскільки в умовах ДПП держава укладає контракт з приватним сектором, який приносить капітали і можливості виконання проектів у строк і в рамках бюджету, але державний сектор продовжує нести відповідальність за надання якісних послуг населенню, то можна розглядати ДПП як належний інструмент для впровадження інструментів спрощення процедур торгівлі, таких, як «єдине вікно».

Міжнародна асоціація систем портового співтовариства (IPCSA) визначає ІСПС як нейтральну і відкриту електронну платформу, яка дає розумний і безпечний обмін інформацією між державними та приватними заінтересованими сторонами для підвищення ефективності та конкурентоздатності у портових та аеропортових спільнотах. Документи та інформація можуть бути пов'язані електронним способом для кращої і швидшої координації серед усіх цих заінтересованих сторін у портовому співтоваристві. Портове ЄВ зазвичай підключається до системи електронного митного декларування та інших регулюючих органів. Система повинна оптимізувати, керувати й автоматизувати портові та логістичні процедури за допомогою одноразового представлення даних і підключення транспортних і логістичних ланцюжків.

Використання ДПП для СПС та ЄВ було успішним в багатьох випадках по всьому світу, також як і проекти ДПП, зосереджені на розвитку інфраструктури в портах. Однак, є конкретні проблеми у випадках побудови різних форм ЄВ на умовах ДПП, які мають бути вивчені й розглянуті. Дуже важливо ще на початковому етапі зібрати і представити зацікавленим сторонам різні приклади успішного здійснення подібних проектів. Це додасть упевненості державному і приватному секторам в розвитку ДПП для створення ЄВ як в Україні, так і в інших країнах.

ІСПС вже створена в портах Одеського регіону шляхом залучення приватних інвестицій експедиторської організації. Оператором ІСПС є приватна компанія. Приватний сектор в Україні добровільно прийняв пораду ЄЕК ООН розробити ІСПС в Одесі як інструмент спрощення процедур торгівлі в якості пілотного проекту, який може послужити прикладом для секторального (морського або транспортного) та/або національного ЄВ, заснованого на оформленні митних формальностей. По-перше, ІСПС була створена на замовлення Одеського порту. Потім був підписаний Меморандум про взаєморозуміння з сусіднім портом Іллічівська, з тим, щоб розвинути таку систему в цьому порту, а також у порту «Південний», «сухому порту» Одеси та річковому порту міста Рені (на річці Дунай), створюючи тим самим ключову ланку у потоках торгової інформації між морським і річковим транспортом. Інвестиції були приватними, але здійснювалися під контролем комерційного відділу Одеського морського торгового порту.

Винятково важливо із самого початку розробити, погодити між державними та приватними заінтересованими сторонами, а потім упровадити бізнес-план, що включає аналіз витрат і вигод, джерела початкових інвестицій, їх відшкодування, спосіб фінансування підтримки системи (чи буде вона на основі оплати послуг), спосіб розподілу власності і доходів від функціонування системи тощо.

Наступним плановим кроком в Україні є створення морського або транспортного ЄВ, що охоплює всі порти і різні види транспорту в країні. На цій другій стадії розробки концепції ЄВ в Україні видається, що модель ДПП слід розглядати набагато серйозніше, ніж на рівні ІСПС. На цьому новому рівні (цілого сектора економіки — морського транспорту або навіть цілого транспортного сектору) важливо зберегти державний сектор у загальній картині, щоб уникнути ризиків створення монополії та надмірної концентрації основних функцій державних установ у приватних руках.

В Україні були зроблені перші кроки для створення такого механізму. Адміністрація морських портів України під егідою Міністерства інфраструктури зробила перші кроки до створення морського ЄВ, дотримуючись ідеї Директиви 2010/65/EU Євросоюзу про формальності очищення суден, що прибувають до і/або відбувають з портів. Директива,

що виконується Генеральним директоратом Європейської комісії, який займається мобільністю (GD MOVE), передбачає створення мережі «національних» (морських) ЄВ в Євросоюзі. Насправді, деякі країни, в тому числі й Україна, можуть зосередитися на побудові ЄВ на всьому транспортному секторі, використовуючи ДПП. Використання досвіду і програмного забезпечення ІСПС в Одесі може стати відмінною основою для побудови морського або транспортного ЄВ на основі однієї з моделей ДПП [1].

Список використаних джерел

1. Хамилтон Дж., Апостолов М., Таршис П., Титаренко С. Принципи застосування приватного партнерства у процесі створення «єдиного вікна» та системи портового співтовариства в Україні / Транспорт № 1 (847) від 15.01.2015.

СЕРГІЙЧИК В. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри морського та митного права,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСНОВНІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АКТИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ МОРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

Важливою міжнародною угодою є **конвенція ООН 1982 р**. з морського права («Хартія морів»), в обговоренні якої брало участь 156 країн, 20 міжурядових і понад 60 неурядових міжнародних організацій. За цією конвенцією держави, які підписали угоду, мають зберігати морське середовище та захищати його від забруднення. Це стосується всіх джерел забруднень незалежно від того, де вони розташовані — на суші або морі. З метою запобігання забруднення морського середовища з джерел, що розташовані на суші, держави зобов'язувалися розвивати своє національне господарство з урахуванням міжнародних стандартів і правил. Аналогічні вимоги поширюються і на морські судна, які плавають під прапорами цих країн.

Для захисту економічних інтересів прибережних держав конвенцією 1982 р. передбачено встановлення в Світовому океані 200-мильних економічних зон. Цим державам надано право на розвідку, розробку та збереження природних ресурсів, які належать до живої та неживої природи, зокрема тих, що знаходяться на дні, в надрах і водах океану, а також право на управління цими ресурсами. Положення конвенції регулюють експлуатацію окремих видів живих ресурсів у економічній зоні.

У «Хартії морів» визначено також вимоги щодо охорони морського середовища під час освоєння ресурсів морського дна поза зонами національної юрисдикції.

Велике значення для людства мала діяльність Конференції з роззброєння (організована в 1961 р., до якої спочатку входило 18 країн, а сьогодні вже п'ять ядерних і 35 неядерних країн). Вона сприяла розробці й укладанню низки важливих угод в галузі обмеження гонки озброєнь і роззброєння, у підготовці Договорів про заборону ядерних випробувань, про нерозповсюдження ядерної зброї, ліквідацію бактеріологічної зброї.

З 1978 р. діє Конвенція щодо заборони військового негативного впливу на довкілля (сьогодні конвенцію підписали 67 країн).

Конвенція 1982 р. виходить із необхідності гармонійного поєднання міжнародно-правових норм захисту морського середовища і норм національного законодавства держав, які б враховували міжнародні стандарти в цій сфері.

Відповідно до норм звичаєвого права і ст. 198 Конвенції з морського права 1982 р. (UNCLOS-82) при виникненні неминучої загрози забруднення морського середовища або у разі шкоди морському середовищу, заподіяної внаслідок надзвичайного забруднення, держава повинна негайно повідомити інші країни, права яких можуть бути порушені цим забрудненням, і компетентні міжнародні організації. Подібне правило повторюється і в багатьох регіональних договорах із захисту морського середовища від забруднення, а в більшості випадків вказуються органи, які слід повідомити за відповідних обставин, або особи, зобов'язані забезпечити передачу відповідної інформації.

Як універсальні, так і регіональні міжнародні договори вимагають, щоб при виникненні надзвичайних ситуацій на морі держави взаємодіяли та здійснювали усі можливі заходи для усунення реальної небезпеки та мінімізації шкоди морському середовищу. Водночас зобов'язання держав, що випливають з міжнародних документів, не завжди зрозумілі за змістом; відсутність гнучких стандартів не завжди дозволяє державам своєчасно і оперативно реагувати на можливі інциденти на морі і запобігати забрудненню морського середовища, що не може не викликати серйозні занепокоєння та стурбованість.

Цілком очевидно, що держави, крім їх зобов'язання співпрацювати, можуть також мати зобов'язання діяти в надзвичайних ситуаціях аварійного морського забруднення самостійно, коли інцидент виникає в межах їх юрисдикції та компетенції. Невиконання цієї вимоги є порушенням зобов'язання держави виконати міжнародну норму, що стосується управління джерелом забруднення. Такий висновок дозволяє зробити ст. 195 Конвенції 1982 р, що вимагає від держав гарантії щодо того, щоб забруднення внаслідок інцидентів і дій під їх юрисдикцією або контролем не поширювалося за межі суверенних прав цих держав.

Крім того, ст. 194 названої Конвенції передбачає особливі заходи щодо запобігання, скорочення і збереження під контролем забруднення морського середовища з будь-якого джерела. Для цієї мети сторони повинні використовувати найдієвіші засоби, що є наявними в їх розпорядженні. Ці заходи стосуються забруднення морського середовища будь-якими полютантами з будь-яких джерел: суден та інших плавучих засобів; розташованих на суші промислових підприємств; полів та ферм тощо.

Основний комплекс проблем пов'язаний, в першу чергу, з особливостями міжнародно-правового режиму морських просторів. Географічно єдине морське середовище у відповідності з нормами і принципами міжнародного права юридично розділене на внутрішні морські води, територіальне море, виключну економічну зону (ВЕЗ), континентальний шельф, відкрите море та Район (ділянка морського дна, не відноситься до шельфу ні однієї з держав). Дія норм національного законодавства прибережних держав поширюється на внутрішні морські води та територіальне море.

Юрисдикція щодо ВЕЗ і континентального шельфу обмежена за ресурсними і функціональними ознаками. Відкрите море та район частково контролюються міжнародними або регіональними організаціями на конвенційної основі. Відсутність спеціальних норм міжнародного права, присвячених комплексним заходам територіальної охорони морського середовища, не дає прибережним державам створювати у ВЕЗ і на шельфі комплексні охоронювані території, з таким режимом, який відповідає режиму охорони державних природних заповідників.

Міжнародний кодекс управління безпечною експлуатацією суден і попередження забруднень
(МКУБ — ISM Code)

Міжнародний кодекс управління безпечною експлуатацією суден і попередження забруднень — МКУБ (The International Safety Management Code — ISM Code) був ухвалений Асамблеєю ІМО у листопаді 1993 р. (рез. А., 24 травня 1994 р. введений у СОЛАС в якості IX розділу — «Управління безпечною експлуатацією суден» (набрала чинності 1 липня 1998 р.).

Мета Кодексу — забезпечення безпеки на морі, попередження травматизму і загибелі працюючих на суднах людей, запобігання ушкодженню навколишнього середовища та майну. З 1 липня 2002 р. ці вимоги набрали чинності для всіх суден і морських пересувних бурових установок (ПБУ). Починаючи з цієї дати, всі компанії, які керують суднами, повинні мати Документ про відповідність (Document of Compliance — DOC), і Свідоцтво про управління безпекою (Safety Management Certificate — SMC).

Кодекс викладений в загальних поняттях, з метою широкого застосування, і складається із 16 розділів. Він встановлює завдання безпечного управління:

– забезпечення безпечної практики експлуатації суден і безпеки навколишнього середовища;

– забезпечення захисту супроти всіх передбачуваних ризиків;

– постійне покращення навиків безпечного управління персоналом, враховуючи підготовку до надзвичайних ситуацій.

Найважливіший аспект МКУБ — вимоги до судновласників встановлювати власні цілі безпечного управління шляхом розробки, втілення і підтримки власної системи безпечного управління (СУБ — SMS).

Кожна компанія повинна розробити, задіяти і підтримувати систему управління безпекою (СУБ), котра включає наступні функціональні вимоги:

1) політику в області безпеки і захисту навколишнього середовища;

2) інструкції і процедури для забезпечення безпечної експлуатації суден і захисту навколишнього середовища згідно відповідного міжнародного права і законодавства держави прапора;

3) встановлений об'єм повноважень і лінії зв'язку між персоналом на березі і на судні, також внутрішнього зв'язку;

4) порядок передачі повідомлень про аварії та випадки недотримання положень даного Кодексу;

5) порядок підготовки до аварійних ситуацій і дій з їх ліквідації;

6) порядок проведення внутрішніх перевірок та огляду управління.

Виходячи з цих, основних положень кожна компанія створює свою СУБ — стосовно до вже існуючої організаційної структури та особливостей експлуатації суден. Загалом це структурована і документована система, яка дозволяє персоналу компанії використовувати політику в області безпеки та захисту природного середовища і реалізувати на практиці управління суднами основні керівні документи: положення про безпеку (Safety Manual), настановлення з управління якістю (Policy Quality Manual), політику в області алкоголю і наркотиків (Drug and Alcohol Policy) тощо.

СУБ судна має організовану належним чином сукупність людей (членів екіпажу), обладнання, технічні пристрої, ресурси, процеси на борту, функціонування яких регламентується комплексом нормативних документів з метою забезпечення безпечного управління судном, підтримки всіх його частин у справному стані, узбережного перевезення вантажів, захисту навколишнього середовища, охорони здоров'я і життя суднового персоналу. Ефективність діяльності СУБ у відповідності до призначення, забезпечується додержанням на судні основних встановлених вимог.

МАРПОЛ

У 1973 р. ММО заснувала Міжнародну Конвенцію по запобіганню забруднення з суден 1973 р. (МАРПОЛ). На теперішній час МАРПОЛ сформований з шести додатків, що ставлять на меті вирішення основних екологічних проблем, які впливають на судноплавство, з метою

підвищення безпеки на морі та захисту морського середовища. У додатках вказуються експлуатаційні обмеження, які є обов'язком дотримання окремих держав-членів.

Положення конвенції поширюються на судна будь-якого типу, окрім військових. У ній передбачено єдині міжнародні стандарти з попередження забруднення морського середовища з суден, введено поняття «особливих» районів, в яких запроваджено ще більш суворий режим по відношенню забруднення, ніж для Світового океану в цілому. У зв'язку з дуже жорсткими вимогами конвенції державам — учасникам не вдалося її ратифікувати впродовж п'яти років. Для того, щоб Додаток I набрав чинності, учасники конференції в Лондоні (лютий 1978 р.) ухвалили Протокол 1978 р. до конвенції, який вніс деякі доповнення до Додатку I. Конференція ухвалила ратифікувати Протокол I, щоб змінена ним частина конвенції, яка стосується попередження забруднення морського середовища нафтою, почала діяти. Протокол 1978 р. (1978 MARPOL Protocol) набрав чинності 2 жовтня 1983 р. Згідно цього Протоколу сторони, які його ухвалили, зобов'язуються виконувати вміщені в ньому положення і також положення Конвенції МАРПОЛ — 73 з урахуванням змін і доповнень згідно Протоколу 1978 р.

Таким чином, незважаючи на те, що конвенція в цілому не була ратифікована, вона набрала сили за Додатком I, зміненого і доповненого Протоколом 1978 р. На теперішній час Міжнародна конвенція з попередження забруднення моря з суден вміщує шість вище названих додатків, які набрали чинності: Додаток I –2 жовтня 1983 р.; Додаток II — 6 квітня 1987 р.; Додаток III — 1 липня 1992 р.; Додаток IV — 27 вересня 2003 р. (Нова редакція з 1 серпня 2005 р.); Додаток V — 31 грудня 1988 р.; Додаток VI — 19 травня 2005 р.

NIKISHA D. O.

Maritime and custom law department

SHIPPING LAW IN UKRAINE

Shipping law is mainly the part of national legal system. Historically it has formed much earlier than public one and today it can be viewed as the unified legal branch because its subject is based on various private law relations in the field of seafaring that is complicated by a foreign element.

However, for a long time, despite the international character of seafaring, the norms of domestic legislations were applied worlwidely to the sea transportations. This resulted into conflict of qualifications of the legal concepts contained therein.

Overcoming the conflict of qualification has become a central issue of Shipping law in the 19th century. Its solution became possible with the help of the development of special rules of domestic laws that do not directly regulate the specific public attitude directly, but contain reference to the right of the state to be applied to specific private law, namely the conflict rules, which components were connecting factors (law of the state, where the contract was concluded; lex fori, which is the law of the state, where the court acts; the law of the flag state etc). Moreover, the conflict of qualification has been overcome by creating the international material uniform rules, which were taking into account and generalizing the national legislation approaches to the legal regulation of marine transportations. Shipping Law of Ukraine allows the application of foreign law to maritime legal relations, if it does not contradict the principles of law and the state system of Ukraine.

Modern International Shipping law is a set of rules defining the limits of the action of domestic law (the conflict rules) and of the rules of direct action (material norms) that are unified in the international treaties about the relationship of a private (property) nature, complicated by a foreign element arising from commercial navigation.

In the nowadays Shipping law, the following institutions are allocated: carriage of goods by the sea, chartering, ship leasing, claims, lawsuits and arrests of vessels, damages from extreme maritime accidents (general and particular accident, a collision of ships, pollution, nuclear damage), rescue at sea, marine protest, the limitation of liability of the shipowner, maritime insurance (commercial and mutual), sunken property and sea transportation of passengers.

The institute of the goods transportation agreement (which could be without doubts consider a prime cause of shipping law appearance), could be easily referred to the number of the most codified institutes of the Shipping law. Its legal regulation is grounded mainly on the three international agreements, they are: International Convention for the Unification of Certain Rules of Law relating to Bills of Lading (Hague Rules), 1924 and the First Protocol, 1968 (Visby Rules) thereto; United Nations Convention on the Carriage of Goods by Sea, 1978 (Hamburg Rules).

Most of the rules contained in these documents are dedicated to the definition of the limits of liability of the carrier for loss of or damage to the carried cargoes. The main document that is mediating sea shipping is a bill of lading that performs three legal functions, namely it confirms the presence and content of the agreement of sea transportation of cargo; is a receipt that is issued by the carrier to the shipper concerning the acceptance the cargo to the transportation; is the document of title to cargo.

Except the abovementioned conventions among the sources of the International Shipping law the following documents can be mentioned: Convention on the Limitation of the Liability of Owners of Seagoing Ships, 1957; Convention on Limitation of Liability for Maritime Claims, 1976; Athens Convention relating to the Carriage of Passengers and their Luggage

by Sea, 1974. Also there are national legislation of Ukraine such as: Civil Code of Ukraine, Economic Code of Ukraine, Law of Ukraine «On International Private Law», 23.06.2005 and other.

Today the main institutes of Shipping law in Ukraine are: state registration of seagoing vessels and getting the right to sail under the State Flag of Ukraine, the legal status of the captain and the crew of the vessel, pilotage, ice wiring and service regulation of maritime traffic and the safety of navigation.

In accordance with the Merchant Shipping Code of Ukraine, Ukrainian ships that are technically supervised by the classification societies shall be registered in the State Register of Ships of Ukraine. International legal bases of the registration of ships are laid down by the UN Convention on the Maritime Law 1982, which rules have a significant influence on the formation of the relevant domestic Ukrainian legislation.

Taking into consideration the leading positions of Ukrainian seafarers in the maritime industry, developed system of maritime education and mainly the export nature of work of domestic seafarers, in 1996 Ukraine acceded the International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers (or STCW), 1978.

To generalize the sources of domestic legislation in Shipping Law of Ukraine we can say that right now they are: Merchant Shipping Code of Ukraine, the Economic Code of Ukraine, Civil Code of Ukraine, Laws of Ukraine «On transport» of 10.11.1994, «On insurance» of 07.03.1996, «On sea ports of Ukraine» of 17.05.2012; Temporary Provision on mutual insurance companies, approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine № 132 of 01.02.1997; Licensing conditions of performing of economic activity of providing services for the transportation of passengers, dangerous goods, luggage, river and sea transport, approved by the Ministry of Infrastructure of Ukraine № 524 of 26.07.2013, the resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 2098 «The issue of the safety of navigation of Ukraine» of 30.12.1998, № 814 «On improvement of the technical, classification and shipping supervision in the maritime and river transport»08.06.1998 and other; Rules of navigation and staying in the territorial sea, inland waters, in the roadsteads and ports of Ukraine of foreign warships, adopted by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 529 of 16.05.1996; Regulations of ice pilotage of vessels approved by the Ministry of Infrastructure of Ukraine № 14 of 12.03.2011; The order of completion of customs formalities in the sea and river transport approved by the Ministry of Finances of Ukraine № 308 of 10.03.2015 and others.

I conclusion and in compliance with above-mentioned we can say that Shipping law of Ukraine is a system of principles and rules governing social relations in the field of maritime activities that are established by the state, the observance of which is guaranteed by state coercion.

Of course it is only a brief overview of the Shipping law industry but still it gives us a perfect understanding of how universal this industry is and how our domestic legislative system needs to be improved in the direction of international globalization.

БАТАНОВА Л. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри морського та митного права,
кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО ПОНЯТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ

Провадження у справах про адміністративні правопорушення — це правовий інститут, у рамках якого регулюються процесуальні адміністративно-деліктні відносини і забезпечується вирішення адміністративних справ, а також попередження адміністративних правопорушень [1, с. 337].

Правоохоронному напряму діяльності фіскальних органів притаманна певна процесуальна форма, зміст якої врегульований законодавчими нормами, що містяться в основному у Митному кодексі України, Кодексі України про адміністративні правопорушення й Кодексі адміністративного судочинства України. Поряд з зазначеними основними законодавчими актами конкретні процедури здійснення цієї діяльності регламентуються також низкою інших законодавчих актів та підзаконних нормативних актів. Характерною особливістю діяльності фіскальних органів щодо застосування заходів адміністративного впливу до осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, є законодавча регламентація порядку здійснення конкретних процедур, з яких і складається ця діяльність. Іншими словами, формою реалізації адміністративно-юрисдикційних повноважень органів доходів і зборів є здійснюване ними провадження у справах про порушення митних правил. Проте, законодавче визначення змісту зазначеного різновиду адміністративного провадження, що міститься у ч. 2 ст. 486 МК України, потребує уточнення і доповнення.

Нині діючий МК України не дає визначення поняття «провадження у справах про порушення митних правил», а визначає у ч. 2 ст. 486 його зміст, що «включає в себе виконання процесуальних дій, зазначених у ст. 508 МК України, розгляд справи, винесення постанови та її перегляд у зв'язку з оскарженням (внесенням подання прокурора)». При цьому, ст. 508 визначено певний перелік процесуальних дій у справі про порушення митних правил.

З огляду на вищезазначене, законодавець, визначаючи нормативний зміст провадження у справах про порушення митних правил, обмежився лише перерахуванням стадій зазначеного провадження, проте не визначив їх повний перелік. Крім того, у назвах та змісті статей МК України, що регламентують цей вид адміністративного провадження, достатньо широко використовується термін «провадження у справах про порушення митних правил», зокрема у статтях глави 69 «Порядок

провадження у справах про порушення митних правил», глави 71 «Процесуальні дії у справі про порушення митних правил та порядок їх проведення» тощо, хоча фактично законодавче визначення цього терміну відсутнє.

В теорії митного права так само існують поодинокі визначення поняття провадження у справах про порушення митних правил, зокрема на думку Прусс В. М., Ярової Л. В. зазначений вид провадження представляє собою складну систему необхідних процесуальних заходів, що запроваджують посадові особи митних органів з метою своєчасного виявлення, припинення правопорушення, надання об'єктивної правової оцінки дій кожного учасника справи про порушення митних правил та притягнення винних до адміністративної відповідальності [2, с. 77].

На думку М. І. Миколенко, провадження у справах про адміністративні правопорушення — це один із видів адміністративних юрисдикційних проваджень, що представляє собою ряд послідовних дій компетентних органів та осіб, передбачених діючим законодавством щодо виявлення адміністративних проступків та притягненню винних до адміністративної відповідальності під час адміністративного розслідування, розгляду й прийняття постанови (рішення) про накладення адміністративного стягнення» [3, с. 130]. Предметом дослідження, на думку ученого, є значення та місце провадження у справах про адміністративні правопорушення в системі адміністративних проваджень, то воно є різновидом адміністративних юрисдикційних проваджень та має поряд із загальними, власні специфічні ознаки.

Враховуючи останню позицію щодо нормативного змісту провадження у справах про адміністративні правопорушення, то можна дійти до висновку, що законодавче поняття провадження у справах про порушення митних правил, крім визначених законодавцем стадій провадження, повинно включати ще одну — виконання постанови по справі про порушення митних правил. Підтвердженням, цієї позиції є те, що МК України визначає порядок оскарження постанов у справах про порушення митних правил у главі 72 МК України, що увійшла до змісту ч. 2 ст. 486 кодексу, проте наступна глава 73 «Виконання постанов органів доходів і зборів про накладення адміністративних стягнень за порушення митних правил» до законодавчого означення не ввійшла, хоча входить складовою до розділу XIX «Провадження у справах про порушення митних правил», який включає глави 69–73. Таким чином, вважаємо за доцільне, доповнити ч. 2 ст. 486 ще однією стадією провадження – виконання постанов у справі про порушення митних правил, тим самим визначивши юридичне закінчення порушеної справи та її логічне завершення (покарання винного, звільнення особи від адміністративної відповідальності за реабілітуючими обставинами тощо), чим самим й закінчується провадження у справах про порушення митних правил. Тому ми підтримуємо позицію І. Л. Бородіна, що виконання постанов

про накладення адміністративних стягнень є заключною стадією провадження у справах про адміністративні проступки. В межах цієї стадії провадження реалізуються застосовані органом адміністративної юрисдикції адміністративні стягнення, що в кінцевому підсумку є показником ефективності всього процесу провадження у справі [4, с. 160].

Список використаних джерел

1. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков. — К. : Юрінком Інтер, 1999. — 736 с.
2. Прусс В. М., Ярова Л. В. Юридична відповідальність за порушення митних правил : навч. посібник / В. М. Прусс, Л. В. Ярова. — О. : Фенікс, 2008. — 100 с.
3. Миколенко А. И. Административный процесс и административная ответственность в Украине : учебное пособие / А. И. Миколенко. — Х. : Одиссей, 2006. — 352 с.
4. Бородін І. Л. Адміністративно-юрисдикційний процес : монографія / І. Л. Бородін. — К. : Алерта, 2007. — 184 с.

ПАНФІЛОВА О. Є.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри морського та митного права,
кандидат юридичних наук

БЕРМУДСЬКА УГОДА 1946 РОКУ ЯК КРОК З ВРЕГУЛЮВАННЯ ПИТАНЬ ПОВІТРЯНОГО ТРАНСПОРТУ У ЄВРОПІ

Двосторонні угоди з повітряного транспорту є міжнародними торговельними угодами, в яких державні органи двох суверенних країн намагаються регулювати здійснення авіа послуг між їхніми підконтрольними територіями, а в деяких випадках і за їх межами (двосторонні угоди, які встановлюють 5ту свободу повітря).

Саме явище двосторонніх угод в міжнародній цивільній авіації на території Європи почало свою історію в 1913 році, коли Франція і Німеччина підписали угоду стосовно повітряної навігації [3]. Однак, більшість довоєнних двосторонніх угод по авіа транспорту набули масового поширення після підписання Паризької конвенції 1919 року [4] і узгоджувалися з розвитком регулярних міжнародних повітряних перевезень. Так, перший регулярний авіа рейс в світі був відкритий 22 березня 1919 року, між Парижем і Брюсселем. Спочатку більшість підписаних угод належали країнами, які не були учасницями Паризької, Мадридської або Гаванської конвенцій. Вони виключно і беззастережно

надавали права для перевезення повітряним транспортом осіб і товарів з однієї країни в іншу [2].

Що стосується Бермудської угоди 1946 року (відомої як Бермуди 1), вона представляла собою двосторонню угоду з повітряного транспорту між США і Сполученим Королівством Великої Британії, яка згодом стало зразком для аналогічних угод по авіа транспорту протягом наступних тридцяти років до підписання Бермуди 2 в 1977 році. Дві найбільш значущі події в період з 1944 по 1946 рік, які власне і привели до підписання Бермуди 1, були: Чиказька конференція 1944 року і створення Міжнародної Асоціації з повітряного транспорту в квітні 1945 року.

Дискусія з питань економіки цивільної авіації після Другої світової війни на Чиказькій конференції визначалася великою розбіжністю в думках між двома великими авіаційними державами в той час: США та Сполучене Королівство. Різниця полягала в тому, що великий довоєнний повітряний флот Великобританії в значній мірі був знищений під час війни, і таким чином країна виступала за систему міждержавного економічного регулювання цивільної авіації з метою надання кожної нації «справедливого поділу» міжнародного ринку авіа транспорту. США в свою чергу, повітряний флот яких зберіг свої позиції до кінця війни, виступали за систему вільної конкуренції. Країни не досягли компромісу, і в кінцевому підсумку основним завданням конвенції було забезпечити, що «ніякі регулярні міжнародні повітряні сполучення не можуть здійснюватися над територією або на територію Договірної держави, окрім як за спеціальним дозволом або з іншої санкції цієї держави і відповідно до умов такого дозволу або санкції» [1]. Однак щодо нерегулярних повітряних перевезень підсумки Чиказької конвенції були більш ліберальними. Право прольоту і право на некомерційну посадку (перші дві свободи повітря) — були надані на багатосторонній основі між договірними країнами (ст. 5).

Напередодні Бермудської угоди в лютому 1946 року відносини між США і Сполученим Королівством дещо змінилися. Чиказька Конференція була не в змозі вирішити багато економічних питань міжнародної цивільної авіації, такі як обмін третьою, четвертою та, зокрема, п'ятою свободою: право пересування, пропускна здатність, частота рейсів і тарифи. Нарешті, США приєдналися до ліберально-стандартних «Чикагзьких» Угод, але з менш важливими авіаційними повноваженнями, ніж Сполучене Королівство або Франція. Остаточними подіями, які привели Великобританію і США до столу переговорів на Бермудах були:

– бажання американських перевізників збільшити частоту польотів до Лондона за межами, передбаченими довоєнними двосторонніми договорами, які були ще в силі в ранньому 1946 році [6];

– восени 1945 року заява «Пам Ам» про їх наміри розумно зменшити ціни на авіаквитки з США до Британії і Франції.

Дані наміри зустріли сильний опір Франції та Британії. Під цими обставинами було досягнуто компромісу, де США тримали контроль над тарифами, що вони не бажали робити в Чикаго в 1944 році, і де Великобританія визнавала ідею, що авіалінії самостійно регулюватимуть пропускну здатність і частоту польотів, замість використання системи, яку вони запропонували в 1944 році.

Існує думка, що компроміс був повністю прийнятий обома сторонами. Інші кажуть, що угода стала можливою лише завдяки обіцянці надання американської позики, яка перебудує авіаційну британську індустрію. Так чи інакше, в тривалій перспективі Бермуди 1 довели наявність вигоди як для США, так і для Британії. 19 вересня 1946 року було проголошено, що Бермудську угоду як модель для всіх двосторонніх авіатранспортних угод буде прийнято двома країнами. Хоча на практиці, США довше залишалися вірні Бермудським принципам, ніж Британія.

Так, підсумки по переговорів широко відомі і повторювалися буквально у всіх наступних двосторонніх угодах по повітряному транспорту після Бермуд 1:

1.Авіапослуги доступні для громадськості повинні відображати її вимоги щодо повітряного транспорту.

2. Справедливі та рівні можливості для перевізників для здійснення польотів на узгоджених авіамаршрутах.

3.Перевізники однієї країни повинні брати до уваги інтереси перевізників інших країн, щоб не створювати перешкоди для виконання авіапослуг [5].

Список використаних джерел

1. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію 1944 р // Офіційний вісник України. — 2004. — № 40. — с. 195.
2. Cf. Gibson, Bi-Partite Agreements on Aerial Navigation, 6 TEMPLE L. Q. 57 (1931–1932).
3. Cf. Rolland, L'Accord Franco-Allemand du 26 juillet 1913 relatife la navigation aerienne, 20 Revue Generale De Droit International Public 697 (1913).
4. Convention Relating to the Regulation of Aerial Navigation (1919).]
5. P. P. Haanappel, Bilateral Air Transport Agreements — 1913–1980, 5 Md. J. Int'l L. 241 (1980).
6. Shaw-Cross And Beaumont Air Law, 69 (1945).

КОВАЛЬ Н. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
старший викладач кафедри морського та митного права,
кандидат юридичних наук

ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ

На сьогоднішній день в митній сфері вчиняється велика кількість правопорушень і злочинів, що є негативним явищем для кожної держави. Прикладом може стати те, що декларанти, здійснюючи переміщення товарів через митний кордон намагаються обійти всі законні способи переміщення цих товарів для зменшення витрат, які вони понесуть внаслідок такої діяльності, також це стосується і здійснення контрабанди. Щоб уникнути такого роду порушень необхідно забезпечити належну митну безпеку України, яка сприяла б захисту митних інтересів держави та її стабільності.

Щодо «митної безпеки», то дане поняття міститься у ч. 2 ст. 6 Митного кодексу і полягає в наступному: митна безпека — це стан захищеності митних інтересів України [1].

Державна фіскальна служба України (ДФС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України і який реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску [2].

Діяльність з приводу забезпечення митної безпеки України:

1. Удосконалення митного законодавства щодо незаконного ввезення в Україну товарів (шляхом розробки проектів законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, наказів Мінфіну з питань, що належать до сфери діяльності ДФС).

2. Підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації фахівців ДФС.

Відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про державну службу» постійне підвищення рівня своєї професійної компетентності та удосконалення організації службової діяльності є одним із основних обов'язків державних службовців [3].

Державні службовці підвищують свою кваліфікацію постійно, у тому числі через навчання у відповідних навчальних закладах, як правило, не рідше одного разу на п'ять років. Результати навчання і підвищення кваліфікації є однією з підстав для просування по службі.

В Україні діє Національна академія державного управління при Президентові України — державний вищий навчальний заклад з підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації державних службовців.

3. Міжнародне співробітництво, яке полягає у підписанні договорів, двосторонніх угод з іншими державами, що сприяє розвитку взаємодії держав у митній сфері, покращенням регулювання відносин у митній сфері та забезпеченням митної безпеки держави («Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони», «Меморандум про взаєморозуміння з ЄБА та Американською торговою палатою» тощо).

Основними завдання ДФС є:

1) реалізація державної податкової політики та політики у сфері державної митної справи, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства; 2) внесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо забезпечення формування: державної податкової політики; державної політики у сфері державної митної справи; державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, здійснення контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків і зборів, митних та інших платежів тощо [2].

У ст. 544 Митного кодексу перелічені основні завдання фіскальних органів. Серед них можна виділити основні завдання, виконання яких забезпечує митну безпеку в державі:

– здійснення митного контролю та виконання митних формальностей щодо товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України;

– здійснення контролю за дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України;

– сприяння захисту прав інтелектуальної власності;

– запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил на всій митній території України;

– здійснення обміну документами та інформацією (у тому числі електронною) з іншими державними органами України, митними, правоохоронними та іншими органами іноземних держав;

– здійснення міжнародного співробітництва у сфері державної митної справи, залучення зовнішніх ресурсів для забезпечення діяльності фіскальних органів тощо [1].

Діяльність ДФС відіграє важливу роль у забезпеченні митної безпеки України, адже вона є центральним органом виконавчої влади, на який покладаються основні обов'язки щодо захисту такої безпеки, захищаючи та реалізуючи митні інтереси, які є предметом митної безпеки, держава буде захищена від потенційних та реальних загроз. Вона

зможе досягнути стабільного функціонування в нестабільних зовнішніх і внутрішніх умовах, що спричинить її економічний розвиток, покращить діяльність фіскальних органів, спростить переміщення через митний кордон товарів і транспортних засобів тощо.

Список використаних джерел

1. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI // 2012. — № 32. — Ст. 1175.
2. Про Державну фіскальну службу України: Постанова КМУ від 21.05.2014 р. //Офіційний вісник України. — 2014. — № 55. — Ст.1507.
3. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. //Відомості Верховної Ради України. — 2016. — № 4. — Ст.43.

ПОПОВ О. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри морського та митного права

СТАНДАРТНІ УМОВИ ПРАЦІ В МОРСЬКОМУ СУДНОПЛАВСТВІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Генеральна конференція Міжнародної організації праці 7 лютого 2006 р на 94ій сесію прийняла Конвенцію МОП Про працю в морському судноплавстві. Парламент ЄС ратифікував наступні стандарти в 2011 р., конвенція набрала чинності в 2013 р. [1, 2]

Ця конвенція уніфікує стандарти організації умов праці на морському транспорті. По своєму змісту цей акт є сублімацією тих стандартів, що містились в конвенціях і рекомендаціях МОП щодо моряків до її прийняття.

До розгляду питань про нові стандарти прав моряків звертались Г. Г. Иванов, Ю. В. Сергєєв. Як відмічає Г. Г. Іванов, положення преамбули К 2006 відповідає положенням преамбули СОЛАС 74, інших конвенцій ММО. [3, с. 30] Ю В. Сергєєв визначав, що моряки обслуговують 90 процентів вантажоперевезень світової торгівлі. Крім того відмічено, що нова К 2006 переглядає та об'єднує 69 конвенцій та рекомендацій МОТ щодо прав моряків. [4, с. 18]

З точки зору фахівців ММО вона є досконалим інструментом, який розглядався на сумісних конференціях ММО та МОП. [2]

Практично ці стандарти застосовуються в цілій низці міжнародних угод щодо моряків. Вони безпосередньо спрямовані на регулювання діяльності моряків нормативи ММО та МОП. Ці норми мають об'єктивний характер, як існуючі «інструменти», «стандарти», «правила», які можуть визначати права та обов'язки суб'єктів цих

правовідносин щодо умов безпеки судноплавства, кваліфікації, праці, проживання, соціального страхування моряків на суднах.

В документах ММО, МОП безпосередньо зазначені визначення «стандартів». «Стандарти — це ті заходи, уніфіковане застосування яких Договірними урядами відповідно до Конвенції є необхідним і можливим для полегшення міжнародного морського судноплавства... »(ст. 6). [5]

Тенденції розвитку морського національного законодавства України багато в чому в даний час залежать від реалізації Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу.

Серед основних напрямків інтеграційного процесу такі, як: забезпечення прав людини, адаптація законодавства України до європейських стандартів, яка передбачає реформування правової системи України, яка охоплює і трудове законодавство, і охорону життя і здоров'я, і транспорт, а також інші галузі.

Адаптація соціальної політики України полягає у реформуванні систем страхування, охорони праці, здоров'я, пенсійного забезпечення, політики зайнятості та інших галузей соціальної політики відповідно до стандартів ЄС і поступовому досягненні загальноєвропейського рівня соціального забезпечення і захисту населення. [6]

Відносно шляхів імплементації в Україні стандартних положень регулювання діяльності моряків існують два методи їх впровадження.

Так, наприклад, в Санкт-Петербурзі 23–27 квітня 2001г. пройшов семінар з морських трудових стандартів. На ньому було відмічено, що не зважаючи на наявність стандартів щодо умов праці моряків в багатьох країнах, порушення при цьому не стали меншими за обсягом.

Повідомлено, що Грузія не ратифікувала жодного з стандартів, а Ліберія ратифікувала практично всі, але положення їх національного законодавства є адекватними таким і навпаки.

Існують суттєві проблеми: відсутність пенсійного забезпечення моряків, проблеми з реєстрацією в Польщі, Латвії; моряки, що працюють, під іноземними прапорами не можуть отримати соціального захисту, не мають права на пенсії, медичні пособія; наявна проблема узгодженості умов визнання документів моряків. (К № 108 з умовами Шенгенської угоди. [7, с. 5–6]

Висновок. В теорії права (морського, міжнародного тощо) закріплено поняття стандартів, як форми правозастосовного нормативно-правового акту.

Таким чином зважаючи на можливість асоціації України і ЄС, а також необхідність застосування міжнародних умов праці в морському судноплавстві з метою інтеграційних процесів нормативно-правового регулювання необхідно визначитись із основним напрямом впровадження стандартів праці в морському судноплавстві наступним чином:

1. Ратифікація Конвенції МОП «Про працю в морському судноплавстві» 2006 р. ВР України.

2. Впровадження положень Конвенції МОП «Про працю в морському судноплавстві» 2006 р. в нормативно-правових актах України.

Список використаних джерел

1. htpp\\euro-lex.
2. www imo. org.
3. Г. Г. Иванов Конвенция о труде в морском судоходстве 2006 г. Международное публичное и частное право № 4(31) с. 29–33.
4. Сергєєв Ю. В. Правовое регулирование и защита прав украинских моряков Компас моряка № 1 2008 с. 18–21.
5. Про прийняття Україною Конвенції про полегшення міжнародного морського судноплавства 1965 року з поправками — станом на 01.04. 2016р. \\ Постанова Кабінету Міністрів України N 775 \\ Офіційний вісник України 2006 р. № 8 с. 315 ст. 492.
6. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки \\ Послання Президента України до ВР України \\ Урядовий кур'єр від 04.06.2002 — № 100
7. Международная конференция профсоюзов работников водного транспорта \\ Информационный бюллетень \\ Москва 2001 № 71 С. 5–6.

ХАЧАТУРОВ Б. Є.

Національний університет кораблебудування ім. адм. Макарова,
кандидат технічних наук, с. н. с., проректор

МИТНЕ ОФОРМЛЕННЯ В СУДНОБУДУВАННІ

Україна, як морська держава, має наявні можливості для того, аби стати одним із світових лідерів суднобудівної промисловості, яка потребує оновленого інноваційного правового забезпечення і створення відповідної регулятивної галузі права [1]. Але, відсутність загальнодержавної морської політики і стратегії розвитку морської індустрії, теоретичних основ та методологічних засад правового забезпечення її митного оформлення не дозволяє вітчизняним суднобудівним компаніям зайняти власну, вигідну нішу на міжнародному ринку. За останні 15...20 років в Україні знизилось будівництво суден і внутрішнє виробництво матеріалів, комплектуючих виробів і обладнання для суднобудівної галузі. Однак, наша держава залишається морською!

Відомо, суднобудівна галузь України відповідає всім критеріям визначення пріоритетної галузі в економіці, належний розвиток якої потребує невідкладної розробки теоретичних основ та методологічних

засад правової регламентації митного оформлення процесу будівництва та експлуатації водного транспорту [2].

Ефективне, раціональне та якісне правове забезпечення стійкого економічного розвитку суспільства — одна з найголовніших проблем вітчизняної юриспруденції, вирішення якої є показником вдалої правової політики в напрямку трансформації економіки на ринкову. Правова промислова політика належить до складових правової економічної політики держави і являє собою низку державно-правових заходів, що покликані сприяти якісним та кількісним перетворенням реального сектору економіки та успішному правовому забезпеченню функціонування підприємств промислового комплексу. Для ринкової економіки, а також ринкової економічної системи України, на сьогодні прийнято домінуючий тип власності — приватний, який потребує докорінно оновленої правової регламентації, що має бути адаптована до реальних умов вітчизняного господарювання. Проведення адміністративного заходу приватизації в Україні — це не мета держави, а адміністративно-правовий засіб підвищення продуктивності праці й ефективності виробництва [3].

У теперішній час швидкий розвиток світової торгівлі зумовлює зростання обсягу транспортних перевезень, у тому числі і морських, необхідності розробки та удосконалення їх правового забезпечення митного оформлення. Створення теоретичних основ та методології правового забезпечення митного оформлення вітчизняного будування суден саме для потреб власне морського торговельного флоту, останнім часом набуває особливої актуальності. Наявні судна морського торговельного флоту потребують переоснащення, насамперед, покращення експлуатаційних характеристик, тобто виникає необхідність у масовій модернізації морських суден, що називається реновацією, яка утворить окремий ринок робіт у секторі судноремонту суднобудівної галузі. Розробка належної правової регламентації реновації визначає шляхи підвищення конкурентоздатності суднобудування і промисловості взагалі та може набути ефективного значення для морської індустрії і стати важливим чинником застосування державою до підприємств галузі спеціальних правових засобів господарювання із впровадженням митної справи [4].

Зростаючий зовнішньоекономічний товарообіг у суднобудуванні вимагає вдосконалення технологій переміщення товарів через митний кордон, що зумовлює необхідність активного впровадження інформаційних механізмів митного оформлення, заснованих на електронних засобах обробки відомостей. Електронне декларування — перспективний напрям розвитку митного законодавства, яке може забезпечити єдність митного оформлення на всій території України. Ефективність митної політики багато в чому визначається оперативним забезпеченням митних органів необхідними відомостями про переміщувані товари тому, що адміністративно-правове регулювання є державним

механізмом імперативно-нормативного впорядкування оптимізації митного оформлення [5].

Майбутнє українського суднобудування, значною мірою залежать від створення удосконаленої правової теоретичної основи та методологічних засад митного оформлення, підвищення ефективності функціонування митно-тарифної системи, досконалості її механізму, який необхідно формувати, ґрунтуючись на світовому правовому досвіді, міжнародних правових актах, ефективному державному управлінню. У зв'язку з фактичною відміною дії Закону України «Про заходи державної підтримки суднобудівної промисловості в Україні» галузь залишилась без підтримки з боку держави [4].

Сьогодні важливою ланкою в міжнародному співробітництві у суднобудуванні на регіональному та національному рівнях є митна справа — система зовнішньоекономічних відносин, яка складається з: митної політики, міжнародних правил, зовнішньоторговельних угод, порядку та умов переміщення через митні кордони товарних, транспортних, фінансових та інформаційних потоків, а також із загально прийнятних заходів тарифного та нетарифного регулювання, експортного контролю тощо. У нових умовах митна справа виступає не лише як інструмент та провідник зовнішньоекономічної діяльності, а й має важливіше значення, являючись економіко-правовим регулятором та засобом формування нових економічних відносин і зв'язків. Тому, необхідною умовою проведення ефективної митної політики є врахування всіх викладених обставин. Кількісне зростання зовнішньоекономічних зв'язків, суттєві якісні зміни вимагають активного втручання держави у процес економічного та правового регулювання цієї діяльності з метою оптимізації, підвищення ефективності правових засобів, форм та інструментів, з одночасними уніфікацією та спрощенням митних процедур [6].

Здійснення митних процедур у суднобудуванні близьке до міжнародних митно-правових актів. Митне законодавство України в напрямку здійснення митних процедур у суднобудуванні представлені загальними регулятивними правовими актами, які потребують міжнародної імплементації [5].

Висловлене надає змогу дійти висновку, що взаємопов'язані проблеми технічного і правового забезпечення відновлення та розвитку суднобудівної галузі України, шляхом визначення основних напрямків її діяльності, удосконалення законодавчого поля функціонування галузі є головним завданням економічної і правової політики держави щодо суднобудування та митної справи, яка є державним регулятором у промисловій галузі.

Список використаних джерел

1. Рябченко О. П. Держава і економіка [Електронний ресурс] / О. П.
2. Рябченко. — Режим доступу:http://zakoni.com.ua/node/301
3. Суднобудування України [Електронний ресурс]. — Режим доступу:
4. Бережнюк І. Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти [Текст] : монографія / І. Г. Бережнюк. — Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2009. — 543 с.
5. Ринки суднобудування та розвиток ЗЕД [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ukrexport.gov.ua/ukr/prom/ukr/28.html
6. Митне оформлення [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ua — referat.com/
7. Основи митної справи: навч. посіб. / За ред. П. В. Пашка. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: Т-во «Знання», 2002. — 318 с.

ПІДПАЛА І. В.

Національний університет кораблебудування ім. адм. Макарова,
юрисконсульт 1 категорії

ВПЛИВ ДЕРЖАВНОЇ РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ НА МИТНУ СПРАВУ

Митна справа є складовою зовнішньополітичної і зовнішньоекономічної діяльності України, заснованої на додержанні визнання міжнародних відносин, систем класифікації і кодування товарів, єдиної форми декларування експорту і імпорту товарів, митної інформації, інших міжнародних норм і стандартів. Таким чином, митна справа є поліструктурним явищем й включає в себе: порядок переміщення через митний кордон України товарів та інших предметів; митне регулювання, пов'язане із встановленням та справлянням митних платежів, процедури митного контролю та оформлення, боротьбу з контрабандою та порушеннями вимог цього кодексу, спрямованих на реалізацію митної політики [1].

Але цим не обмежується зміст митної справи. У митну справу також включається митна статистика та ведення товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності, профілактика виявлення та припинення контрабанди та інших порушень митного законодавства, розгляд справ про їх порушення, співробітництво з митними органами інших країн. Крім цього при виконанні своїх безпосередніх обов'язків митні органи зв'язані з іншими правовідносинами: міжнародно-правовими, цивільно-правовими, зовнішньоекономічними тощо. Відповідно кожен із перелічених напрямів має свій зміст, свою специфіку та інструментарій здійснення. У ряді випадків здійснення митної справи

виходить за межі компетенції самих митних органів. Так, засади митної справи, у тому числі розміри податків і зборів та умови митного обкладення, спеціальні митні зони і митні режими на території України, перелік товарів, експорт, імпорт та транзит яких через територію України забороняється, встановлюються виключно законами України та цим кодексом [2].

Кабінет Міністрів України організує та забезпечує здійснення митної справи відповідно до МК України та інших законів, погоджених з Верховною Радою України міжнародних договорів. Уряд координує діяльність спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у галузі митної справи, інших органів виконавчої влади при вирішенні питань, що стосуються митної справи [3].

Таким чином, митна справа є специфічною діяльністю держави та створених нею митних органів у взаємодії з іншими державними органами щодо забезпечення зовнішньополітичної і особливо зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів підприємництва. Сучасне уявлення про митну справу охоплює складний комплекс відносин, безпосередньо пов'язаних із зовнішньою та внутрішньою політикою держави. Перш за все це стосується зовнішньоекономічних, культурних та інших зв'язків [4].

Митна справа здійснюється в межах митної політики, має багатоцільовий характер, слугує задоволенню інтересів та потреб фізичних та юридичних осіб і самої держави. Відповідно до ст. 3 Конституції України визначено пріоритети здійснення державної політики. Тому й митна політика повинна слугувати інтересам людини. Митна справа не є незмінною і перебуває у постійному розвитку. Тому, з ускладненням завдання митної політики змінюються її пріоритети та засоби здійснення. У той же час стратегічно митна справа завжди спрямована на досягнення гуманітарних, політичних, економічних, фіскальних, правоохоронних і регулятивних завдань держави. Гуманітарна сфера пов'язана із забезпеченням прав та інтересів людини, у тому числі на вільне пересування і спілкування, вільне забезпечення своїх культурних, професійних та інших потреб на основі кращих досягнень людства. При цьому економічна мета митної діяльності полягає у захисті економічних інтересів та національного ринку, стягненні митних платежів при переміщенні товарів та предметів через кордон. Відповідно до номенклатури митних товарів також стягується мито, податок на додану вартість, акцизні та інші збори, у тому числі й за митне оформлення, зберігання товарів, їх митне супроводження. Тим самим митна справа через здійснення фіскальної політики є вагомим джерелом формування державного бюджету [5].

Регулятивна мета митної справи та митного регулювання досягається шляхом встановлення ставок і мита, які застосовуються до товарів при їх переміщенні через кордон, встановлення заборон та обмежень

на ввезення та вивіз товарів, ліцензування та квотування експорту та імпорту, видачу дозволів на ввезення та вивіз окремих товарів [4].

Регуляторна політика при здійсненні митної справи є відображенням економічної політики й проводиться відповідно до міжнародних зобов'язань України, з необхідності захисту економічної основи власного суверенітету, захисту власного споживацького ринку від засилля низькоякісних товарів, для сприяння внутрішньому товаровиробникові та захисту від дискримінації з боку інших країн та ін. Основу цієї та іншої діяльності складає необхідність захисту життя та здоров'я людей, їх законних прав та інтересів. Сюди входить також захист державної безпеки, суспільного порядку та ін. Одночасно захищаються законні права та інтереси українських підприємців та споживачів ввезеного товару, вживаються заходи для запобігання їх незаконному обігу, наприклад наркотиків, зброї, предметів історичної, культурної спадщини. Митні органи здійснюють боротьбу із контрабандою, незаконним обігом валюти та іншими злочинами і порушеннями митного законодавства [5].

Отже, вплив державної регуляторної політики на митну справу має вагоме значення, так як багато підприємців здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, що потребує значного державного регулювання шляхом встановлення диференційованих митних зборів, які застосовуються при переміщенні товарів через кордон.

Список використаних джерел

1. Романюк П. С. Митна політика України / П. С. Романюк; Досл. центр сприяння розвитку малого бізнесу «Венчур». — К., 1994. — 80 с.
2. Ковальський В. С. Митна справа в Україні / Ред. В. С. Ковальський. — К.: Юрінком Інтер, 2002. — 446 с.
3. Соловков Ю. Митна служба України: (становлення та перспективи) / Ю. Соловков// Фінанси України. — 2000. — № 3. — С. 3–6
4. Митна справа України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://e-works.com.ua/work/3084_Mitna_sprava_Ykraini.html
5. Державна політика у сфері державної митної справи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.naiau. kiev.ua/books /mutne_pravo/parts/part2.html.

ШЕВЧУК А. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри морського та митного права

РАМКОВІ СТАНДАРТИ БЕЗПЕКИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ СПРОЩЕННЯ МИТНИХ ПРОЦЕДУР

Однією з тенденцій організації багатосторонньої торгівельної системи є налагодження міцних партнерських відносин між членами міжнародної торгівельної спільноти та митними адміністраціями. Такі партнерські відносини на є невід'ємною частиною заходів щодо спрощення світової торгівлі, гармонізації та модернізації митної справи про що свідчать положення Переглянутої Кіотської Конвенції [1] (розділ «Спрощення та гармонізація митних процедур»).

Вивченням питань міжнародного співробітництва з питань спрощення митного права займались такі вчені як Є. В. Додін, Б. А. Кормич, С. В. Ківалов, А. М. Козирін, Д. В. Приймаченко, К. К. Сандровський, В. Г. Храбсков та інші.

Безумовно, вагому роль у формуванні принципів та стандартів спрощення митних процедур відіграє Всесвітня митна організація (далі — ВМО), що представляє собою інституційну основу для такого виду співпраці. В 2008 році, ВМО було прийнято план розвитку митних адміністрацій «Митниця в 21 столітті: Зміцнення росту і розвитку шляхом спрощення процедур торгівлі і забезпечення безпеки кордонів» [2]. Основними опорами подальшої діяльності було визначено: імплементацію сучасних методів роботи, застосування новітніх технологій, посилення міжнародної митної співпраці, а також підвищення ефективності транскордонного менеджменту. Міцним правовим фундаментом для гармонізації правових систем в області митної справи, в тому числі митних процедур, стало прийняття в 2005 році Рамкових стандартів безпеки ВМО [3].

ВМО було визначено, що для оптимізації зусиль з підвищення безпеки міжнародного ланцюга поставок товарів необхідно виробити цілісний підхід щодо заходів по спрощенню митних процедур. Як наслідок — митним службам слід впроваджувати новітні інформаційні технології. Так, відповідно до Рамкових стандартів безпеки, в рамках співробітництва між митними адміністраціями слід використовувати сучасні засоби передачі даних. Це надасть змогу виявляти особливо небезпечні вантажі ще до їхнього прибуття. Задля досягнення даного завдання, Рамкові стандарти безпеки передбачають погодження попередніх вимог щодо електронної інформації (йде мова про всі форми поставки), а також використання послідовного підходу до управління ризиками. Окремо слід відмітити заохочення ВМО щодо використання великоформатних рентгенівських та гамма-апаратів, а також детекторів

радіації, що нададуть змогу збереження цілісності вантажу і контейнера в цілому. Саме досвід ВМО стосовно використання сучасних технічних засобів контролю дозволить українським митним органам більш ефективно здійснювати митний контроль, а також оптимізувати такі складові, як час та ризик при здійсненні митних процедур.

Наступним інструментом ВМО, котрий дозволяє здійснювати інформатизацію митних процедур є концепція «Єдиного вікна». Дана система представляє собою механізм, що дозволяє сторонам, які беруть участь в торгових і транспортних операціях, представляти стандартизовану інформацію та документи з використанням єдиного пропускного каналу з метою виконання всіх регулюючих вимог, що стосуються імпорту, експорту і транзиту. Якщо дана інформація надана в електронному форматі, то окремі елементи даних повинні представлятися тільки один раз [4]. Реалізація даної концепції напряму залежить від стану впровадження новітніх інформаційно — телекомунікаційних технологій та наявності і функціонування єдиної бази відомостей. Так, в рамках ВМО діє Модель даних (Data Model of WCO). Модель даних ВМО представляє собою інструмент зі стандартизації та уніфікації елементів даних, покликаний сприяти подальшому впровадженню принципів інформаційного забезпечення митних процедур, що встановлені нормами Переглянутої Кіотської Конвенції та Рамкових стандартів безпеки ВМО.

В межах Рамкових стандартів базпеки інформатизація митних процедур передбачена в контексті трьохрівневої співпраці: митниця — трейдери, митниця — митниця, а також митниця — інші установи, організації тощо. Важливим елементом даного пункту є можливість спільного цільового відбору, перевірки і використання стандартних наборів та критеріїв цільового відбору, а також створення спільних механізмів для комунікацій і / або обміну інформацією; ці елементи є підгрунттям для створення в майбутньому системи взаємного визнання контролю.

Застосування положень Рамкових стандартів безпеки ВМО щодо інформатизації дозволить забезпечити контроль за міжнародними переміщенням товарів через митні кордони, а також зменшити час, кошти та людські ресурси при здійсненні митних процедур.

Список використаних джерел

1. The Revised Kyoto Convention/ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/instrument-and-tools/conventions/pf_revised_kyoto_conv.aspx
2. CUSTOMS IN THE 21ST CENTURY: Enhancing Growth and Development through Trade Facilitation and Border Security / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.wcoomd.org/en/topics/key-issues/~/media/3EE76BC165B9409CBE6E31F9923CABB8.ashx

3. SAFE FRAMEWORK OF STANDARDS / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/instrument-and-tools/tools/~/media/2B9F7D493314432BA42BC8498D3B73CB.ashx
4. Recommendation and Guidelines on establishing a Single Window. Recommendation No. 33 / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/cefact/recommendations/rec33/rec33_trd352e.pdf

IVANOVA D. A.

National University «Odessa Academy of Law»,
A post-graduate student of the Maritime and Customs Law Department

NORMATIVE — LEGAL REGULATION OF THE CRUISING IN THE CONDITIONS OF THE EUROPEAN INTEGRATION IN UKRAINE

Ukraine occupies one of the leading places in Europe on the level of provision with the valuable natural, historical and cultural resources, capable to generate considerable tourist interest at domestic and foreign travelers as a naval power. However, the available resource potential is not practically used, and the state and productivity of development of the cruising industry are not only behind the advanced countries of the world, but also do not conform to the requirements of modern society. The existing numerous scientific works don't create a complete scientific idea of the main problems of legal regulation of the international cruising relations, and positive foreign legal experience, unfortunately, remains out of sight of modern researchers.

Thus, achievement of the purposes, a strategic for Ukraine, in particular, integration into the EU, is possible on condition of bringing of the national legislation on cruising in compliance with international and European standards. It points at relevance of the subject and the need for carrying out the complex legal analysis of features of legal regulation of the international cruising relations. It is necessary to solve a number of questions on the development of cooperation of Ukraine with EU member states in the sphere of tourism, especially cruising for the purpose of creation the general space of the European tourism, introduction of innovative model of development of Ukraine as tourist state, taking into account the considerable tourist capacity of Ukraine and prevention of negative consequences for tourist cooperation. Harmonization of the legislation of Ukraine in the sphere of tourism has begun to happen to directives and other acts of the EU. The Association Agreement between the European Union and member states of the European Union on the one hand and Ukraine on the other hand has been signed with our state. The Chapter 16 of the Agreement is devoted to tourism, the contents of arrangements are that

the parties will cooperate in the field of tourism to increase the competitiveness of tourist industry as a generator of economic growth, the expansion of rights and opportunities of population, employment and foreign exchange [1]. According to this Agreement the arrangements on cooperation in the tourist sphere will promote the activization of the state policy on development the tourist sector and the corresponding growth of the number of companies working in this field, that will have a positive influence on the developing of cruising. Fulfilment of the specified arrangements is carried out within the Plan of implementation of the Directive of the EU 90/314/ EEC about organized tourist travel, rest with a full complex of services and complex tours. The above — mentioned plan of implementation of the Directive of the EU 90/314/ EEC, developed by the Ministry of infrastructure, were approved according to the Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine on March 11, 2015 No. 200-r «About the approval of the plan of implementation of the Directive of the EU developed by the Ministry of infrastructure of June 13 1990 90/314/ EEC about organized tourist travel, rest with a full complex of services and complex tours» [2]. The purpose of the Directive is a rapprochement of laws, regulations and administrative provisions of member states [3].

As one of the most important purposes of community is a creation of domestic market, which component is the tourist sector as the laws of the member states concerning complex tourism, the complex rest and the complex rounds, show numerous disagreements with each other, and national practicians in this field considerably differ among themselves that generates obstacles to freedom of rendering services on complexes and attracts distortions of the competition between operators which are based in different member states. Also, the process of harmonization of national standards with European, that are subjected to a voluntary application in EU member states has to be intensified, though this Directive does not demand development of the corresponding national standards. Now there are no important international standards in the field of tourism, namely: «Tourism. Client service. Cruise vessels and ferries», «Bus route transportations», «Adventure tourism» [4] and other standards in Ukraine. Also the Directive does not contain cruising, unlike the Ukrainian legislation, that the Chapter 4 of the Code of Trade Seafaring of Ukraine, to what this divergence demands an attention. Proceeding from the information given above there is a realization a number of actions for adaptation of the legislation of Ukraine to the legislation of the EU and the general direction of development of the legislation of Ukraine on the basis of the European standards in compliance of implementation of the Association Agreement between the EU and EU member states on the one hand and Ukraine on the other hand is provided. So, the Agreement on association, Directives of the EU define not only the lists of acts of the legislation of the EU in which the legislation of Ukraine on tourism has to be adapted, but also terms of their realization and the obligation for their appropriate application. Mentioned causes the need of changes in approaches to planning and carrying out actions for adaptation

of the legislation, in particular the processing and the transition from annual planning of actions for adaptation to more effective long — term planning, also there would be desired a technical assistance of the EU in a translation of the EU's acts in the sphere of tourism for the purpose of their further account by preparation of the relevant bills of Ukraine directed to increase the efficiency of the cruising sphere in Ukraine.

Thus, relying on positive foreign legal experience, it is necessary to improve and bring into accord with international and European standards the national legislation on cruising, that's very significant in the conditions of the European integration of Ukraine.

The list of the used literature

1. Ukraine — European Union Association Agreement. — [Electronic source]. — Access mode: http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/en/page/open/id/2900.
2. The Order of the CMU about the approval of the Plan of implementation of the Directive of the EU developed by the Ministry of infrastructure of June 13 1990 90/314 / the EEC about organized tourist travel, rest with a full complex of services and complex tours. — [Electronic source]. — Access mode: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/200–2015- %D1 %80.
3. The Directive of the EU of June 13 1990 90/314 the EEC about organized tourist travel, rest with a full complex of services and complex tours. — [Electronic source]. — Access mode: http://eulaw.edu.ru/documents/legislation/svob_peredv/tourizm.htm.
4. The Plan of implementation of the Directive of the EU of June 13 1990 90/314 / the EEC about organized tourist travel, rest with a full complex of services and complex tours. — [Electronic source]. — Access mode: http://www.kmu.gov.ua/document/248009962/Dir_90_314.pdf.

ІЛЬЧЕНКО К. Р.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри морського та митного права

МИТНИЙ КОНТРОЛЬ ТА МИТНЕ ОФОРМЛЕННЯ ПРОДУКТІВ МОРСЬКОГО ТА РІЧКОВОГО ПРОМИСЛУ УКРАЇНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» під продукцією промислу українського походження розуміють різні види харчової, технічної, кормової, медичної та іншої продукції, виробленої з водних біоресурсів резидентами України, у тому числі на суднах флоту рибної промисловості під Державним Прапором України [1].

Виходячи з норм МК України [2], продуктами морського та річкового промислу українського походження є: 1. продукція морського рибальського промислу та інша продукція промислу, одержана українським судном або судном, що орендоване (зафрахтоване) Українською державою, у Азово-Чорноморському басейні (у зазначене поняття слід віднести територіальні води); 2. продукція, одержана на борту переробного судна України виключно з продукції, зазначеної у пункті 1; 3. продукція, одержана з морського дна або з морських надр за межами територіальних вод України, за умови, що держава має виключне право на розробку цього морського дна або цих морських надр; 4. товари, вироблені у цій країні виключно з продукції, зазначеної у пунктах 1–3.

До продукції українського походження слід зарахувати також ті продукти морського та річкового промислу, яких виловлено українськими суднами в районі, що знаходиться за межами здійснення юрисдикції у галузі рибальства прибережних держав, та Україні, як члена цієї міжнародної організації надано ліміти вилову (наприклад Організація з рибальства в Північно-Західній Атлантиці — далі НАФО).

Потрібно зазначити, що продукти промислу безпосередньо пов'язані з водними об'єктами, вважаємо за необхідне розглянути ст. 212 Митного кодексу України.

Відповідно до ст. 212 МК України митне оформлення рибної продукції, виробленої українськими суднами в межах Азово-Чорноморського басейну, здійснюється без оформлення митної декларації. Оподаткування зазначеної продукції здійснюється відповідно до Податкового та Митного кодексів України.

Перш за все, потрібно зазначити, що продукція морського та річкового промислу українського походження виловлена, видобута на території України [в територіальному морі або одержана з морського дна або з морських надр за межами територіальних вод України, за умови, що держава має виключне право на розробку цього морського дна або цих морських надр (виключна морська економічна зона)].

Необхідно з'ясувати сутність поняття «українське судно». Відповідно до ст. 32 КТМ України, поняття «українське судно» або «судно України» означає національну належність судна, на яке поширюється юрисдикція України. Національна належність судна визначається його державною реєстрацією в Україні й одержанням права плавання під Державним прапором України. Право плавання під Державним прапором України має судно, яке є державною власністю або перебуває у власності фізичної особи-громадянина України, а також юридичної особи в Україні, заснованої виключно українськими власниками, або судно, яке знаходиться у цих осіб на умовах договору бербоут-чартеру [3].

Під Азово-Чорноморським басейном слід розуміти регіон, який включає в себе акваторії Чорного та Азовського морів та рік, води заток,

бухт, губ і лиманів, проток, що пов'язані з Чорним та Азовським морями або в них впадають.

Згідно зі ст. 257 МК України декларування здійснюється шляхом заявлення за встановленою формою (письмовою, усною, шляхом вчинення дій) точних відомостей про товари, мету їх переміщення через митний кордон України, а також відомостей, необхідних для здійснення їх митного контролю та митного оформлення. Отже, виникає ситуація з продукцією українського походження, у зв'язку з якою суб'єкти господарювання не подають митну декларацію, а подають митну квитанцію МД-1, яка оформлюється відповідно до порядку застосування уніфікованої митної квитанції МД-1, що затверджена наказом Державної митної служби України № 1 від 04.01.2005 р. [4]. Указана норма звела до мінімуму митні формальності при митному оформленні продуктів промислу українського походження, тому є всі підстави дійти висновку, що митне оформлення здійснюється у спрощеному режимі.

Продукти промислу українського походження внесено до переліку на які встановлено обмеження щодо переміщення через митний кордон України, для цього при митному контролі та оформленні в обов'язковому порядку суб'єкт господарювання подає: а) атестат виробництва; б) свідоцтво виробника про якість; в) сертифікат відповідності. Підтвердження продуктів промислу як продукції українського походження здійснюється за бажанням резидента — суб'єкта господарювання.

Зазвичай до продуктів промислу українського походження застосовується такі форми митного контролю, як перевірка документів, огляд та переогляд товарів. Продукти промислу українського походження підлягають додатковим видам контролю, а саме санітарно-епідеміологічному та ветеринарно-санітарному контролю, а жива риба і екологічному контролю.

Отже, до продукції промислу українського походження застосовується митне оформлення у спрощеному режимі щодо видів митного контролю, то застосовуються такі види, як перевірка документів, огляд та переогляд товарів. В обов'язковому порядку підлягають додатковим видам контролю.

Список використаних джерел

1. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2012. — № 17. — Ст. 155.
2. Митний кодекс України від 13.03.2012 року // Відомості Верховної Ради України. — 2012. — № 44–45, № 46–47, № 48. — Ст. 552.
3. Кодекс торговельного мореплавства України від 23.05.1995 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 47. — Ст. 349.
4. Про затвердження Порядку застосування уніфікованої митної квитанції МД-1: наказ Державної митної служби України від 04.01.2005 № 1 // Офіційний вісник України. — 2005. — № 4. — Ст. 144.

БИКОВ І. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри морського та митного права

НАБЛИЖЕННЯ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Європейські стандарти в галузі митного законодавства впевнено входять в сучасну національну правову систему України. Це ставить перед юридичною наукою не лише питання співвідношення стандартів ЄС та національної системи митного законодавства, а і питання особливості їх наближення до українських реалій. Аналіз застосування міжнародних вимог та стандартів є не лише теоретичною проблемою, а і практичним аспектом діяльності митних органів України. Процес наближення національного митного законодавства до стандартів ЄС доцільно розглядати як складову загального процесу економічної та політичної модернізації українського суспільства. Окремі аспекти з наближення митного законодавства до стандартів ЄС описані у працях Є. В. Додіна, Ю. М. Дьоміна, Б. А. Кормича, С. М. Перепьолкіна, О. В. Тодощака, та ін.

Історичним етапом розвитку митного законодавства для України є Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейським Співтовариством та їх державами-членами (УПС), яка стала першою угодою підписаною ЄС з Україною, як країною колишнього Радянського Союзу. Угода започатковує співробітництво між Україною та ЄС у правовій, політичній, торгівельно-економічній та інших сферах. Так ч. 2 ст. 51 УПС підкреслює, те, що приблизна адекватність (відповідність) законів має бути зокрема і в галузі митного законодавства, а ст. 76 УПС розкриває суть задекларованого співробітництва та зближення української митної системи з митною системою Співтовариства. [2] Як бачимо, Україна ще в 1994 році взяла на себе зобов'язання вжити заходів для забезпечення того, щоб її законодавство поступово було приведене у відповідність до законодавства ЄС. Як зазначає Є. В. Додін, митне законодавство, в тому числі і національне, було і залишається мобільною галуззю законодавства, причому зі змінами як еволюційного так і революційного характеру. [3]

На шляху наближення національного митного законодавства до стандартів ЄС одним із ключових для України є приєднання до Кіотської конвенції, яка є орієнтиром у побудові митної регуляторної політики для багатьох держав світу, зокрема: США, країни ЄС, Японія, Канада та інші. Конвенція є основою для уніфікації митного законодавства національних юрисдикцій, адже положення Конвенції сформовані у формі принципів, що дозволяє усувати розбіжності в регулюванні митних процедур, що в цілому сприяє розвитку міжнародної торгівлі.

Підписавши Конвенцію Україна прийняла на себе зобов'язання сприяти спрощенню і гармонізації митних процедур на національному рівні. Важливо відмітити, що Конвенція не містить норми прямої дії, але вказує на необхідність дотримання міжнародних стандартів у сфері митного регулювання та рекомендує учасникам надавати більш сприятливі умови здійснення митних операцій і застосування митних процедур. Так, Україна має оцінити не лише необхідність прискорення митних процедур оформлення та контролю, а і ступінь готовності національної митної служби до застосування принципів Конвенції.

Посилення взаємовідносин України та ЄС створили можливість вийти за межі співпраці та почали розвиватися шляхом поступової економічної інтеграції та поглибленням політичного співробітництва. Ще в березні 2007 року почались переговори щодо розробки Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, так в подальші 6 років відбувся 21 раунд переговорів щодо Угоди про асоціацію, а вже 16 вересня 2014 року Угода про асоціацію була одночасно ратифікована ВРУ та Європейським парламентом. Відповідно до ст. 479 Угоди про асоціацію — УПС втрачає чинність, адже нова Угода про асоціацію покликана забезпечити якісно новий формат взаємовідносин України та ЄС.

Наближенню митного законодавства до стандартів ЄС присвячена глава 5 розділу IV та додаток XV Угоди. Так, Угода передбачає співробітництво з питань спрощення митних процедур та формальностей та протидію шахрайству. Підписаний в рамках співробітництва Протокол про взаємну адміністративну допомогу в митних справах створює умови для забезпечення належного застосування митного законодавства та протидії його порушення адже сторони погодилися надавати одна одній інформацію потрібну для розслідувань митних правопорушень на території іншої сторони, що фактично створює єдину систему митного контролю.

Відповідно до додатку XV Угоди можна виділити наступні напрямки наближення митного законодавства України до стандартів ЄС: а) протягом трьох років за дати набрання чинності Угоди про асоціацію за винятком окремо визначених статей має бути впроваджений Митний кодекс ЄС (Модернізований митний кодекс); б) протягом одного року з дати набрання чинності Угоди положення Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами та положення Конвенції про єдиний режим транзиту мають бути впроваджені до національного митного законодавства; в) не пізніше трьох років з дати набрання чинності Угоди до законодавств України має бути впроваджено розділ I та II Регламенту Ради ЄС № 1186/2009 від 16 листопада 2009 року (про застосування режиму ЄС щодо звільнення від сплати мита); г) протягом трьох років з дати набрання чинності Угоди мають бути впроваджені положення захисту прав інтелектуальної власності на митниці. [1]

З моменту проголошення незалежності Україна стала на шлях формування конкурентного митного законодавства шляхом поетапного та

поступового процесу імплементації норм міжнародного митного права. На розвиток національного митного законодавства будуть впливати міжнародні норми, правила та стандарти,що зумовлено глобалізацією світової економіки та торгівлі. Процес наближення національного митного законодавства до стандартів ЄС вимагає від України виваженого підходу не лише з точки роботи норм права на практиці, а і право реалізації з позиції захисту національних інтересів.

Список використаних джерел

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 року. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011
2. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейським Співтовариством та їх державами-членами від 14.06.1994 року. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_012
3. Додін Є. В. Виникнення та розвиток митного законодавства в Україні / Є. В. Додін // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / Нац. ун-т «Одеська юрид. акад.». — Одеса : Юрид. літ., 2012. — Вип. 65. — С. 76–83.

БРАЧУК А. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри морського та митного права

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ СПРИЯННЯ ЗАКОННОЇ ТОРГІВЛІ У МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРАХ З МИТНИХ ПИТАНЬ

Інтеграція України до світового економічного простору обумовлює необхідність в поступовому переході і адаптації до європейських норм та стандартів для досягнення балансу між спрощенням і сприянням законній торгівлі та ефективним контролем і безпекою [1]. Концепція сприяння законної торгівлі опрацьовується в рамках численних міжнародних організаціях: Всесвітня митна організація, Світова організація торгівлі, Організація економічного співробітництва та розвитку, Конференція ООН з торгівлі та розвитку тощо.

В нормативно-правових актах та в наукових дослідженнях відзначається неоднорідна термінологія, що описує концепцію сприяння торгівлі. Використовуються такі терміни, як «спрощення процедур торгівлі», «спрощення торгівлі», «сприяння торгівлі» та «спрощення митних процедур», які слід розглядати за принципом загальне — спеціальне,

або ціле — частина. Найбільш загальним слід вважати термін «спрощення процедур торгівлі».

Робота Світової організації торгівлі (СОТ) у сфері сприяння або спрощення торгівлі розпочалася на міністерській конференції 1996 року в Сінгапурі. Тоді термін «сприяння торгівлі» був визначений як спрощення процедур торгівлі. На сьогодні концепція сприяння торгівлі розуміється в СОТ як зменшення бюрократії в точках, де товари перетинають кордон, та спрощення доступу до інформації зі сприяння торгівлі [2]. У 2013 році На конференції СОТ у Балі було прийнято Угоду про сприяння торгівлі, яка містить положення щодо прискорення митного оформлення та випуску товарів, встановлює заходи для ефективного співробітництва між митними органами по спрощенню процедур торгівлі і дотримання митного законодавства [3]. Відповідно до визначення Європейської економічної комісії ООН та Центру Організації Об'єднаних Націй по спрощенню процедур торгівлі та електронних ділових операцій спрощення процедур торгівлі — це «спрощення, стандартизація і гармонізація процедур і супутніх інформаційних потоків, необхідних для руху товарів від продавця до покупця і для здійснення оплати» [4]. Основною метою принципу спрощення законної торгівлі є прискорення та здешевлення міжнародної торгівлі з одночасним забезпеченням митної безпеки та митних інтересів держави, досягнення більшої прозорості й рівності в питаннях доступу до інформації. Разом з тим, даний принцип охоплює не лише питання митного регулювання, а й загальні правила та процедури здійснення зовнішньоекономічних операцій та умови економічної політики держави [5].

Під сприянням торгівлі зазвичай прийнято розуміти будь-які заходи або політику, які прискорюють рух, митне оформлення та перетин товарами митного кордону. Таке визначення може охоплювати не тільки митні процедури, а й такі елементи, як портове обладнання та транспорт [6].

Необхідність застосування принципу сприяння законній торгівлі обумовлюється низкою міжнародних зобов'язань України: Угода про асоціацію від 27.06.2014р., Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція) від 18.05.1973р., Рамкові стандарти безпеки та полегшення всесвітньої торгівлі ВМО від 01.06.2005р. та інші.

Сприяння торгівлі включає спрощення, гармонізацію, стандартизацію, автоматизацію та прискорення митних процедур для створення належних умов для переміщення товарів через державний кордон та полегшення процедур законної міжнародної торгівлі. Можна виділити такі прийоми та способи спрощення митних процедур, як зменшення кількості митних формальностей за рахунок скорочення кількості документів, що подаються при здійсненні митного оформлення, застосування принципу «єдиного вікна», використання електронних інформаційних

систем, автоматизації системи митного оформлення; спрощення та мінімізація обсягів митного контролю; застосування системи управління ризиками та митного пост-аудиту; прозоре застосування митних правил та процедур; максимальне використання інформаційних технологій тощо. Одним із способів реалізації заходів щодо спрощення процедур торгівлі є створення національних комітетів зі спрощення процедур торгівлі та транспорту,в які входять міністерства, відомства, органи влади та представники бізнес сектору, які координують свою діяльність у вигляді конференцій та консультацій з обговорення проблем і можливостей їх рішень з метою спрощення торгових процедур [7].

Реалізація даних заходів сприятиме скорочення витрат часу та коштів на здійснення митних процедур, зростанню української економіки, відкритості та прозорості зовнішньоекономічної діяльності, прискорення, спрощення та здешевлення міжнародної торгівлі.

Список використаних джерел

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/984_011
2. Trade Facilitation — [Electronic Resource]. — Mode of access: http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/bey3_e.htm#trade
3. Trade Facilitation Agreement- [Electronic Resource]. — Mode of access: http://wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc9_e/bali_texts_combined_e. pdf
4. Trade Facilitation: The Challenges for Trade and Development / United Nations Economic Commission for Europe [Electronic Resource]. — Mode of access: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/cefact/publica/ece_trade_299.pdf
5. Брачук А. О. Зміст та Реалізація принципу сприяння законної торгівлі у митному законодавстві / А. О. Брачук // Юридична наука. — 2015. — № 12. — С. 166–173.
6. Спрощення процедур міжнародної торгівлі: світова практика та Україна. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2012/UKTPI_No4_Trade %20facilitation_for %20distribution.pdf
7. Національна стратегія щодо спрощення процедур міжнародної торгівлі України Міжвідомчої робочої групи від 04.03.14р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://singlewindow.org/Dodatok_12_ Proekt_natsionalnoï_strategiï.pdf

РУДЕНКО І. І.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри морського та митного права

ОСОБЛИВОСТІ КОРИСТУВАННЯ ДИПЛОМАТИЧНИМИ ПРИВІЛЕЯМИ ТА ІМУНІТЕТАМИ

Дипломатичні привілеї та імунітети — це особливі права та переваги, які країна перебування надає дипломатичним представництвам, спеціальним місіям, представництвам держав при міжнародних міжурядових організаціях, делегаціям на міжнародних міжурядових конференціях, їхнім главам та співробітникам.

До середини XX ст. дипломатичні привілеї та імунітети регулювались переважно нормами міжнародної ввічливості та певною мірою Віденським регламентом 1815 р. (із доповненнями, внесеними на Аахенському конгресі 1818 р.). Сучасні дипломатичні привілеї та імунітети знайшли своє закріплення в низці багатосторонніх договорів: Конвенції про привілеї та імунітети ООН 1946 р., Конвенції про привілеї та імунітети спеціалізованих установ ООН 1947 р., Угоді між ООН та США про місцезнаходження центральних установ ООН 1947 р., Віденській конвенції про дипломатичні зносини 1961 р., Віденській конвенції про консульські зносини 1963 р., Конвенції про спеціальні місії 1969 р., Конвенції про запобігання і покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів 1973 р., Віденській конвенції про представництво держав у їхніх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру 1975 р. Окремі аспекти правового положення та статусу дипломатичних представництв та їхнього персоналу регулюються також двосторонніми угодами, підписання яких передбачено пунктом «б» ст. 47 Віденської конвенції 1961 р. Цей пункт надає можливість державам як обмежувати, так і розширювати дипломатичні привілеї та імунітети у стосунках між собою на основі принципу взаємності.

Дипломатичні привілеї та імунітети складають єдине поняття, однак між його основними складовими існують суттєві відмінності. Під імунітетом слід розуміти вилучення з-під юрисдикції держави перебування офіційних представництв іноземної держави, їхнього персоналу та інших осіб, які користуються міжнародним захистом, і дотримання стосовно них принципу недоторканності. Імунітет, таким чином, виступає як інструмент, потрібний для безперешкодного виконання органами зовнішніх зносин держави та їх співробітниками покладених на них функцій.

На відміну від імунітетів, привілеї — це певні пільги та переваги, які надаються державою перебування органам зовнішніх зносин інших держав і співробітникам цих органів з метою створення найсприятливіших умов для їхнього функціонування. Дипломатичні привілеї діють у

більш вузькій сфері існуючого правопорядку країни перебування, а не всього правопорядку, як це стосується імунітетів [1, с. 59–61].

Дипломатичні привілеї та імунітети підрозділяються на дві основні групи: привілеї та імунітети дипломатичного представництва як органу держави й особисті привілеї та імунітети членів дипломатичного персоналу представництва. Перша група норм включає такі привілеї та імунітети: недоторканність приміщень дипломатичних представництв; недоторканність його архівів, кореспонденції; фіскальний імунітет (звільнення від оподаткування в країні перебування); митні привілеї; право на використання на будинку представництва прапора й герба своєї держави. До особистих привілеїв та імунітетів належать: особиста недоторканність; недоторканність приватної резиденції, кореспонденції, паперів і, за деякими винятками, майна, імунітет від юрисдикції та можливого притягнення дипломата до кримінальної відповідальності; пільги при проходженні митного та прикордонного контролю; податкові привілеї.

Одним із найважливіших дипломатичних імунітетів є, безперечно, імунітет, який забезпечує недоторканність дипломатичного представництва. Загалом цей дипломатичний імунітет регламентується ст. 22 згаданої Конвенції. У ній роз'яснюється, що приміщення представництва є недоторканними. Власті держави перебування не можуть проникнути в ці приміщення інакше, як з дозволу глави представництва.

Особливе місце серед дипломатичних привілеїв та імунітетів посідає особиста недоторканність. Загальновизнаним є положення, що це основоположний дипломатичний імунітет, від якого походять усі інші імунітети та привілеї дипломата. Цей дипломатичний імунітет регламентується ст. 29 Віденської конвенції 1961 р. і передбачає захист від арешту або затримання дипломата.

До імунітету особистої недоторканності дипломата належить також митний імунітет, який складається з трьох основних компонентів: безперешкодного ввезення та вивезення товарів, призначених для офіційного (службового) та особистого користування; звільнення вказаних товарів від митного оподаткування; звільнення, у вигляді загального правила, особистого багажу дипломата від митного огляду.

Надзвичайно важливим дипломатичним імунітетом є свобода зносин дипломатичного представництва та дипломатичних агентів з акредитуючою країною. Дипломатичні привілеї та імунітети надаються в повному обсязі главам держав і урядів, міністрам закордонних справ, представникам міжнародних організацій, які мають дипломатичний статус, іншим громадянам, які мають дипломатичні паспорти, видані їм на законних підставах, члени їхніх родин, якщо останні проживають разом із дипломатом та не є громадянами країни перебування. Держави можуть укладати між собою угоди про розширення обсягів дипломатичних привілеїв та імунітетів для адміністративно-технічного та обслуговуючого персоналу на основі взаємності [2, с. 114–116].

Список використаних джерел

1. Сардачук П. Дипломатичне представництво: організація і форми роботи: навчальний посібник / Петро Сардачук, Олександра Кулик. — К. : Україна, 2001. — 174 с.

2. Гуменюк Б. І. Сучасна дипломатична служба: навч. посібник / Б. І. Гуменюк, О. В. Щерба. — К. : Либідь, 2001. — 255 с.

ГЕРМАН О. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри морського та митного права,
прокурор прокуратури міста Одеси

КОРПОРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ПИТАНЬ МИТНОГО КОНТРОЛЮ ТА МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ ТОВАРІВ ЗА ТОВАРНИМИ ПОЗИЦІЯМИ 8701–8707, 8711, 8716 УКТ ЗЕД, ЯКІ ВВОЗЯТЬСЯ ГРОМАДЯНАМИ НА МИТНУ ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ ДЛЯ ВІЛЬНОГО ОБІГУ

Останнім часом процеси, які напряму або опосередковано пов'язані з митним контролем та митним оформленням моторних транспортних засобів як товару, за товарними позиціями 8701–8707, 8711, 8716 згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (далі — УКТ ЗЕД), зрушили з місця у цілком позитивному напрямку. Так, наприклад, з 1 січня 2016 р. набрав чинності Закон України від 25 листопада 2015 року № 822-VII «Про внесення змін до Закону України «Про митний тариф України» щодо ввізного мита на електромобілі», яким скасовано ввізне мито на транспортні засоби, оснащені виключно електричними двигунами (одним чи декількома) за товарною підкатегорією 8703 90 10 10 згідно УКТ ЗЕД [1]. З 1 січня 2016 року згідно Закону України від 24 грудня 2015 р. № 912-VIII «Про заходи щодо стимулювання зовнішньоекономічної діяльності» скасовано додатковий імпортний збір [3], тимчасово запроваджений у 2015 р. щодо товарів, які імпортувались на територію України суб'єктами господарювання, а також товарів, які ввозились (пересилались) на територію України фізичними особами (додатковий імпортний збір справлявся за ставкою 5 % з товарів, що класифікувались у товарній групі 87 «Засоби наземного транспорту, крім залізничного або трамвайного рухомого складу, їх частини та обладнання» згідно УКТ ЗЕД) [4, ч. 1 ст. 4].

Митний контроль та митне оформлення товарів за товарними позиціями 8701–8707, 8711, 8716 згідно УКТ ЗЕД, які ввозяться громадянами на митну територію України для вільного обігу, регламентуються

положеннями Митного кодексу України [5, ст. 377], Податкового кодексу України [6, ст. 215, ст. 193], Закону України «Про митний тариф України» [7], наказу Міністерства фінансів України від 22.02.2012 р. № 581 «Про затвердження Порядку справляння митних платежів при ввезенні на митну територію України товарів громадянами» [8] та наказу Державної митної служби України (далі — ДМСУ) від 17.11.2005 р. № 1118 «Про затвердження Правил митного контролю та митного оформлення транспортних засобів, які переміщуються громадянами через митний кордон України» (далі — Наказ № 1118) з послідуючими редакціями та змінами до нього [9].

Порядок здійснення митних формальностей по відношенню до товарів за товарними позиціями 8701–8707, 8711, 8716 згідно УКТ ЗЕД, що ввозяться громадянами на митну територію України для вільного обігу, врегульовано Наказом № 1118, який було прийнято ще у 2005 р. та став носієм прогресивних зрушень [9]. Так, у ньому, зокрема, було передбачено, що митне оформлення ввезених на митну територію України моторних транспортних засобів, які підлягають реєстрації, здійснюється за місцем постійного проживання (тимчасового перебування) власників-громадян на митній території України, а не на територіях пунктів пропуску через державний кордон України, як це було закріплено в практиці митниць ДМСУ до 2005 р. (ще до принципу екстериторіальності в питаннях митного оформлення, який було введено у 2012 р. Митним кодексом України [9, ч. 3 ст. 247]). Також Наказ № 1118 забезпечує проведення співробітниками митниць ДМСУ спільного з представниками ДАІ МВС України огляду моторних транспортних засобів, що ввозяться громадянами на митну територію України для вільного обігу, облік та контроль моторних транспортних засобів, що належать громадянам і ввозяться ними на митну територію України з метою їх подальшого тимчасового ввезення (вивезення) тощо [9].

Проте, поза увагою Наказу № 1118 залишились питання регулювання митного контролю та митного оформлення моторних транспортних засобів, які надходять на митну територію України на адресу громадян у несупроводжуваному багажі або вантажних відправленнях для вільного обігу. При цьому, практично усі Закони України, акти Кабінету Міністрів України, накази реорганізованої ДМСУ (за невеликим виключенням), на які є посилання в Наказі № 1118, втратили чинність. У зв'язку з чим Державною фіскальною службою України підготовлено Проект наказу Міністерства фінансів України, який у разі його прийняття змінив би не тільки Наказ № 1118 з його додатковими редакціями, але й врахував би усі питання, винесенні поза межі Наказу № 1118 [2]. В цьому контексті нагальною є проблема прийняття зазначеного Проекту [7], оскільки положення Наказу № 1118 та Митного кодексу України конфліктують у правових форматах. А питання, що стосуються, наприклад, порядку здійснення працівниками митниць Державної

фіскальної служби України митного контролю та митного оформлення товарів за товарними позиціями 8701–8707, 8711, 8716 згідно УКТ ЗЕД, що надходять на митну територію України на адресу громадян у несупроводжуваному багажі або у вантажних відправленнях для вільного обігу, не врегульовано на правовому рівні жодним організаційно-розпорядчим актом Міністерства фінансів України.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Закону України «Про митний тариф України» щодо ввізного мита на електромобілі: Закон України від 25.11.2015 р. № 822-VII // Офіційний вісник України. — 2015. — № 101. — Ст.3469.
2. Про затвердження Правил митного контролю та митного оформлення транспортних засобів, які переміщуються громадянами через митний кордон України: наказ Державної митної служби України від 17.11.2005 р. № 1118 // Таможенный брокер. — 2006. — № 1. — С. 54–79.
3. Про заходи щодо стимулювання зовнішньоекономічної діяльності: Закон України від 24.12.2015 р. № 912-VIII // Голос України. — 2015. — № 247.
4. Про заходи щодо стабілізації платіжного балансу України відповідно до статті XII Генеральної угоди про тарифи й торгівлю 1994 року: Закон України від 28.12.2014 р. № 73-VIII // Офіційний вісник України. — 2015. — № 3. — Ст.48.
5. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2756-VI // Офіційний вісник України. — 2010. — № 92. — Ст.3248.
6. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI // Урядовий кур'єр. — 2012. — № 86. — С. 9–26.
7. Про опрацювання проекту наказу: лист Державної фіскальної служби України від 08.07.2015 р. № 24822/7/99–99–24–01–03–17. Про затвердження Порядку здійснення митного контролю та митного оформлення товарів за товарними позиціями 8701–8707, 8711, 8716 згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності, що ввозяться громадянами на митну територію України або надходять на митну територію України на адресу громадян у несупроводжуваному багажі або вантажних відправленнях для вільного обігу.
8. Про Митний тариф України: Закон України від 19.09.2013 р. № 584-VII // Урядовий кур'єр. — 2013. — № 195.
9. Про затвердження Порядку справляння митних платежів при ввезенні на митну територію України товарів громадянами: наказ Міністерства фінансів України від 22.02.2012 р. № 581 // Офіційний вісник України. — 2012. — № 56. — Ст.2268.

СПОДЕНЮК А. С.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри морського та митного права

НАРАХУВАННЯ ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З ПЕРЕТИНАННЯМ МИТНОГО КОРДОНУ

Впродовж останнього десятиліття в Україні актуалізується застосування різноманітних митних інструментів, за допомогою яких забезпечується захист національних інтересів держави. Основними серед них є митні платежі — одні із важливих важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності та головне джерело наповнення дохідної частини Державного бюджету України [1, с. 27]. Разом із прийняттям Податкового кодексу України, а також із внесенням після вступу України до СОТ змін до митного законодавства та реорганізацією податкової та митної служби в єдину Державну фіскальну службу України, в нашій державі сформовано принципово нову правову основу для справляння податків і зборів.

Вказаним питанням у тій чи іншій мірі приділяли увагу І. Бережнюк, І. Іващук, А. Войцещук, О. Гребельник, В. Мартинюк, В. Науменко, Н. Бодряга, С. Сидун та ін.

Одним із найпоширеніших економічних заходів регулювання міжнародних економічних відносин є митний тариф, який містить деталізований перелік товарів, що оподатковуються імпортним, експортним і транзитним митом з наведенням способу нарахування, ставки мита, а також коефіцієнтів надбавок і знижок та переліку товарів, заборонених до ввезення, вивезення і транзиту відповідно до товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності.

Економічна роль митних платежів пов'язана, насамперед, з тим, що, впливаючи на ціну товару та відмежовуючи національний ринок від світового, підвищуючи рівень цін на товари, мито активно впливає на конкурентоспроможність товару, що, в свою чергу, позначається і на рівні накопичення капіталу, темпах розвитку, нормах прибутку в окремих галузях економіки, нівелюючи різницю, яка склалася в міжнародних і національних умовах виробництва.

Більшість країн світу, використовуючи митні платежі у своїй зовнішньоекономічній політиці, вирішують низку завдань, таких, як: захист економіки країни від негативного впливу іноземної конкуренції (мито завжди погіршує конкурентні умови функціонування іноземних виробників на даному ринку); забезпечення умов для ефективної інтеграції країни до світового економічного простору (митні платежі широко використовуються з метою поліпшення умов доступу національних товарів на іноземні ринки); підтримання раціонального співвідношення вивезення і ввезення товарів, валютних надходжень і витрат на території

країни (митні тарифи впливають на стан платіжного балансу країни); створення умов для прогресивних змін у структурі виробництва і споживання товарів; раціоналізація товарної структури вивезення і ввезення товарів.

Митний Кодекс України на сьогоднішній день визначає такі митні платежі:

а) мито;

б) акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції);

в) податок на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів (продукції);

За способом нарахування в Україні застосовуються такі види мита: адвалорне, яке нараховується у відсотках до митної вартості товарів; специфічне, яке нараховується у встановленому грошовому розмірі на одиницю відповідних товарів; комбіноване, яке поєднує обидва ці види обкладання митом. Близько 94 % ставок митного тарифу України є адвалорними, а решта — специфічними або комбінованими. Законодавством України визначається існування ввізного (застосовуються при ввезенні товарів на митну територію України) та вивізного (при вивезені за межі митної території України) видів мита [2, с. 89].

При ввезенні в Україну окремих груп товарів, які за законодавством належать до категорії підакцизних, митні органи стягують також і акцизний податок. Законодавчо встановлено: в Україні акцизним податком є непрямий податок на споживання окремих видів товарів, визначених Податковим кодексом України як підакцизні, що включається до ціни таких товарів. Акцизний податок стягується не з усіх товарів, які виробляються в Україні або ввозяться на її митну територію, а лише з високоліквідних і монопольних, перелік яких визначає держава на рівні закону. Характерною ознакою акцизного податку, що відрізняє його від мита та ПДВ, є обмежений перелік номенклатури товарів. У нашій державі підакцизними є такі товари: спирт етиловий та інші спиртові дистиляти, алкогольні напої, пиво; тютюнові вироби, тютюн і промислові замінники тютюну; нафтопродукти, скраплений газ; автомобілі легкові, кузови до них, причепи та напівпричепи, мотоцикли. Лише на цигарки ставки акцизного податку є комбінованими (включають як специфічну, так і адвалерну складові), а на інші зазначені товари — специфічними (визначаються в твердій сумі на одиницю оподаткування (штука, об'єм, вага тощо). Це унеможливлює ухилення від сплати цього податку шляхом заниження вартості товару.

Можна зробити висновок, що підвищення ефективності організації справляння митних платежів можна досягти за рахунок: покращення організаційно-правового та інформаційного забезпечення діяльності контролюючих органів шляхом проведення аналізу класифікаційних рішень традиційного імпорту та перегляду переліку товарів «групи

ризику»; активізації співпраці з виробниками та імпортерами товарів в частині одержання довідкової інформації про ціни та чинники, які впливають на їх рівень; вдосконалення організаційних заходів шляхом посилення контролю митних органів за правильністю класифікації та визначення країни походження товарів, стосовно яких встановлено диференційовані ставки ввізного мита і спеціальні та антидемпінгові заходи.

Список використаних джерел

1. Бережнюк І. Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти : [монографія] / І. Г. Бережнюк. — Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2009. — С. 27
2. Протекціонізм у зовнішній торгівлі [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://users.kpi.kharkov.ua/pravo/intertrade-08 %20antidumping.htm.

Розділ IX

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ НА ІННОВАЦІЙНИХ ЗАСАДАХ

ПОДЦЕРКОВНИЙ О. П.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри господарського права і процесу,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України

ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Обсяги експорту продукції завжди вважаються показником розвитку економіки країни, позаяк призводять до збільшення виробництва цієї продукції, зайнятості населення, додаткового поступлення валютної виручки, що забезпечує конвертованість національної валюти та стабільність її курсу тощо. Ось чому завдання стимулювання експорту стає вагомішим елементом державної економічної політики.

Попри це завдання, в Україні останнього часту здебільшого реалізується підхід до лібералізації та дерегуляції умов ведення бізнесу. Але цього є явно недостатньо для побудови експортоорієнтованої економіки.

Як вірно відзначають експерти-економісти, в теорії експортоорієнтована стратегія розвитку має забезпечуватися за рахунок повної лібералізації торговельної політики, проте на практиці цього недостатньо. «Щоб експорт сприяв збільшенню ВВП, необхідно забезпечити додаткові стимули. Зокрема, у вигляді довгострокових позик та короткострокового рефінансування кредитів, податкових канікул чи зменшення податків, звільнення від сплати мита на імпорт, що використовується для виробництва експортної продукції, тренінгів з інтернаціоналізації бізнесу, створення вільних економічних зон та ін. Іншими словами, експортний бум не відбудеться виключно за рахунок лібералізації та дерегуляції» [1].

Крім того, експорт сировини, що становить левову частку, українського експорту не може вважатися основоположним. І не лише тому, що відбувається у спосіб, що виключає «Виробничо-перероблювальну»

додаткову вартість, але й тому, що є нестабільним у силу частих цінових коливань на сировинному ринку та відсутності потенціалу приросту на рівні 4–7 %, яких конче потребує Україна задля подолання економічного відставання від сучасних європейських країн.

У цьому контексті юристи-господарники мають опікуватися впровадженням сучасних засобів стимулювання експортоорієнтованої економіки, побудованої на інноваційних засадах.

Один із вагомих напрямів відповідного стимулювання — вироблення сприятливого інвестиційного середовища та інноваційно-орієнтованих умов ведення бізнесу.

По суті, йдеться про необхідність утворення пільгового — із погляду податкового та звітного режиму — режиму господарювання із вироблення експортоорієнтованої продукції.

На жаль, у державі відсутня системна економічна політика, спрямована на отримання відповідних пільгових режимів. Відсутнє не лише пільгове оподаткування діяльності підприємств, що здійснюють експортоорієнтовану діяльність, що конче необхідне [2], але й ще й різноманітними організаційними обтяженнями щодо адміністрування податку на додану вартість постійно ускладнюється відшкодування податку, сплаченого експортерами продукції.

Внутрішніх ресурсів для побудови експортоорієнтованої економіки недостатньо не лише у зв'язку із браком інвестиційних коштів та високою вартістю кредитних ресурсів, але й з причини високої ризикованої складової інноваційного виробництва, який можуть собі дозволити лише великі транснаціональні компанії. Отже, залучення інвестицій від цих компаній є найбільш реалістичний спосіб. Але в умовах економічної нестабільності лише факторами дешевизни робочої сили та розвинутого економічного потенціалу важко залучати іноземні інвестиції, позаяк аналогічні режими надають безліч інших країн.

Тому варто, вивчивши зарубіжний досвід, йти одночасно двома шляхами: спрощенням умов ведення бізнесу та правовим стимулюванням інноваційного виробництва, що проявлятиметься у заохоченні виробників з будь-яких країн-походження інвестувати капітали саме у розвиток інноваційної продукції.

На жаль, в Україні досі не ухвалено інноваційний кодекс, розроблений науковцями НАПрН України. Скасовані пільги для інноваційних структур та інноваційних проектів, спеціальних (вільних) економічних зон, що могли б виступити територіями залучення інноваційного капіталу. Не вирішені питання правової організації венчурних компаній.

При цьому продовжують лунати популістичні ідеї на кшталт «прожектерських» пропозицій щодо скасування Господарського кодексу України, який надає інвесторам хоч якусь уяву про систему складного господарського законодавства нашої держави, чи скасування державної реєстрації іноземних інвестицій, яке нібито заважає іноземним

інвесторам, хоча реєстраційні процедури є формальними та не викликають складності на практиці.

Усе це демонструє слабке теоретичні обґрунтування економіко-правових кроків на шляху реформування держави. Науковці відповідних профілів майже не залучаються до законопроектної роботи, що само по собі виступає доказом низького рівня процедурної ланки підготовки значимих для економіки законопроектів.

Разом із тим, у світовій економічній думці напрацьовано величезний матеріал щодо методів стимулювання експорту [3, 4]. Сьогодні їх потрібно оформити у вигляді державних програм, а вже згодом — законопроектів, позаяк зазвичай відбувається нормотворча діяльність без попереднього етапу програмування державної економічної політики, у тому числі із урахуванням Закону України «Про основні засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

Без налагодження відповідного підходу у сучасній законопроектній роботі розраховувати на вироблення системних заходів щодо побудови експортноорієнтованої економіки на інноваційній основі не доводиться.

Список використаних джерел

1. Аврамченко К. Проект Україна: стрибаючий тигр чи повзуча черепаха? [електронний ресурс] — режим доступу: http://ises.org.ua/analitika/ekonomichnii-analiz/proekt-ukrayina-stribaiuchii-tigr-chi-povzucha-cherepaha.
2. Литвиненко Є. О. Податкове стимулювання розвитку промислового виробництва / Є. О. Литвиненко // Фінанси України. — 2004. — № 4. — С. 69–75.
3. Вахненко Т. П. Роль науково-технічної і промислової політики держави у формуванні нової моделі національної конкурентоспроможності / Т. П. Вахненко // Економіка і прогнозування: науково-аналітичний журнал. — 2006. — № 1. — С.42–60.
4. Ковальчук-Швецова М. Б. Основні форми та методи стимулювання експорту продукції машинобудівних підприємств [електронний ресурс] — режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/11967/1/107.pdf

КІБІК О. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри національної економіки,
доктор економічних наук, професор

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКСПОРТНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ

Нині обсяги та структура експортних операцій, що здійснюють експортоорієнтовані суб'єкти різних сфер економічної діяльності України, не є оптимальними внаслідок наявності низки правових, економічних, управлінських та інших проблем, які необхідно вирішувати на підставі реалізації комплексу економіко-правових та організаційних заходів.

За таких умов вкрай актуальними питаннями є прийняття та оптимальна реалізація середньострокової стратегії сприяння розвитку та реалізації експортного потенціалу України. Стратегію можна визначити як сукупність правил прийняття актуальних, адекватних та ефективних рішень у сфері експортної діяльності. Правилами, що містяться у зазначеній стратегії, мають керуватися в своїй діяльності всі національні учасники експортної діяльності. Це дозволить досягнути загальної мети, якою є підвищення рівня конкурентоспроможності експортного потенціалу України на міжнародному рівні.

Сучасна національна експортна стратегія має відповідати глобалізаційними та інтеграційним процесам, базуватися на використанні форм і механізмів співпраці, які дозволяють оптимізувати використання потенціалу взаємозв'язків України з економічно розвинутими країнами світу. Таку стратегію необхідно розробляти на сучасних принципах управління, основним з яких є орієнтація на результат. Стратегія повинна враховувати світові тенденції у сферах трансферу технологій, залучення інвестицій, маркетингової діяльності тощо та можливості і ступінь участі у них національних суб'єктів.

У стратегії мають бути чітко окреслені мета та завдання розвитку експортного потенціалу, які мають відповідати таким вимогам: відповідність сучасними економіко-політичним тенденціям, конкретність, вимірюваність, досяжність, релевантність, обмеженість за часом реалізації.

У процесі формування експортної стратегії обов'язковою умовою є активна співпраця органів державної влади, представників експертного середовища, представників експортоорієнтованих бізнес-структур та їх об'єднань, інших суб'єктів, які зацікавлені у розвитку експортної діяльності.

Світова практика підтримки експортної діяльності передбачає реалізацію різних заходів [2,3]. У національній експортній стратегії України слід передбачити реалізацію низки найбільш ефективних заходів.

Передусім слід приділити увагу розробці державних програм підтримки експорту. Це можуть бути спеціальні загальнонаціональні програми розвитку стратегічних експортоорієнтованих сфер діяльності (підприємств), регіональні програмні заходи з розвитку експортного потенціалу малого та середнього бізнесу.

Діяльність на зовнішніх ринках експорторієнтованих економічних суб'єктів держави буде успішною тільки за наявності підписаних угод або домовленостей наднаціонального рівня, програм міжнародної співпраці у сфері зовнішньої торгівлі. Цей аспект має бути закріплений у експортній стратегії.

Експортери на всіх етапах виробництва продукції, робіт, послуг повинні мати достатні фінансові ресурси — власні та запозичені в разі необхідності. Тому ключовий розділ експортної стратегії повинен бути присвячений фінансовим заходам підтримки експорту у вигляді субсидування експортерів, страхування та/або кредитування експортних поставок, обслуговування зовнішньоторговельних операцій експортним кредитним агентством або іншими фінансово-кредитними установами, відповідна діяльність яких повинна стимулюватися державою, коли ринкові стимули не достатні для сприяння експорту. Світова практика доводить, що експортні кредитні агентства створюються державою з метою надання послуг, які не є привабливими для приватних бізнес-структур фінансового сектора [3].

Особливо на перших етапах розвитку свого потенціалу експортери потребують організаційної, інформаційно-консультаційної підтримки, що має бути передбачено окремим пунктом експортної стратегії. Серед функцій експортних кредитних агентств може бути і інформаційно-аналітична підтримка фінансових потоків експортерів, зокрема в сфері фінансового забезпечення розширення експортоорієнтованого бізнесу.

У національній експортній стратегії слід передбачити створення інституційних засад організації захисту інтересів національних експортерів за кордоном у різних форматах.

Таким чином, у найближчі роки головними завданнями експортної політики України, що мають бути відображені у експортній стратегії, слід розглядати забезпечення зростання обсягів експорту, переважно за рахунок використання науково-технологічних чинників та підвищення продуктивності факторів виробництва, удосконалення структури експорту, реструктуризацію інституційних засад експортної діяльності, переведення зовнішньоекономічних зв'язків України на новий рівень шляхом врахування тенденцій інтеграційних процесів та здійснення оптимальної експансії на ринках третіх країн [1].

Враховуючи сучасний стан експортного потенціалу держави, можна зробити висновок, що вкрай необхідним є формування комплексної системи цільових заходів підтримки експортної діяльності. Перш за все, з метою підвищення ефективності експортної діяльності необхідною є

розробка стратегії розвитку експортного потенціалу держави та створення передумов її оптимальної реалізації, передусім на підставі посилення відповідальності безпосередніх та опосередкованих учасників експортної діяльності. Розвиток експортної діяльності є наслідком та одночасно передумовою економічного зростання України, що буде мати наслідком підвищення рівня національної конкурентоспроможності та зростання суспільного добробуту.

Список використаних джерел

1. Кібік О. М. Організаційно-правові передумови інтенсифікації експортної діяльності в Україні / О. М. Кібік, О. П. Подцерковний та ін. // Наукові праці НУ «Одеська юридична академія»: зб. наук. праць. — Одеса, 2015. — № 17. — С. 62–96.
2. Пріоритетні напрями реалізації експортного потенціалу економіки України: науково-аналітична доповідь / А. І. Зубрицький, Д. М. Серебрянський. — Ірпінь: НДІ фінансового права, 2015. — 59 с.
3. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://export-ua.blogspot.com/

ХАЙМІНОВА Ю. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри національної економіки,
кандидат економічних наук, доцент

РЕАЛІЗАЦІЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ НА АЗІАТСЬКОМУ РИНКУ

Не дивлячись на введення в дію угоди про асоціацію України з ЄС про зняття торгових обмежень, повністю відновити втрачений обсяг українського експорту за рахунок збільшення торгівлі з кранами ЄС не вдається. Експорт товарів до країн Європейського Союзу в 2015 р. становив 13017,5 млн. дол., що на 23,4 % менше в порівнянні з 2014 р. У даній ситуації країни Азії розглядаються перспективними партнерами української продукції, насамперед аграрної. У 2015 маркетинговому році найбільшими темпами експорт української продукції зростав до Китаю, Туреччини, Саудівській Аравії, Ірану, Лівану, Йорданії, Казахстану, Філіппін, Тунісу [1]. За оцінками експертів, на даний час ринок Індії для українських експортерів є більшим за німецький або угорський, китайський — більшим за польський або італійський. Перспективними для українського експорту країнами є Туреччина (експорт сільськогосподарської продукції) і Саудівська Аравія (співпраця у літакобудуванні) [1]. У 2015 р. вартісний обсяг вітчизняного

експорту до країн Азії збільшився до 6,7 млрд дол. Частка азіатських країн в загальному експорті української сільгосппродукції збільшилася з 38,5 % у 2014 р. до 45,3 % — у 2015 р. До країн Азії в значних обсягах експортується продукція українського машинобудування. Наприклад, за підсумками 2015 р. Україна поставила до Туреччини близько 2,5 млн т. металопрокату або 15 % від усього українського експорту.

При розвитку зовнішньоторгових відносин з країнами Азії українським експортерам слід враховувати такі ризики. По-перше, наявність потенційних конкурентів на відповідних ринках (наприклад, США та Австралія при експорті пшениці). По-друге, до стримуючих чинників розвитку експортного потенціалу в країни Азії слід віднести мовні та інформаційні бар'єри. По-третє, недосконала логістика підвищує ризик порушення поставок продукції, судових розглядів та збитків компанії-експортера [2]. В Україні досі не створено експортно-кредитного агентства, що займається вирішенням організаційних і фінансових питань українських експортерів. Необхідно удосконалити економічні, організаційні, правові інструменти державної політики сприяння експорту України на ринки Азії.

Вихід українських товарів на азіатський ринок сприятиме залучення країни до участі в «Новому Шовковому шляху» (НШШ) — інфраструктурному проекту з інтеграції господарських комплексів КНР з сусідніми країнами Центральної Азії та подальшим виходом на ринки європейських країн. Метою проекту є стимулювання економічного зростання України, розвиток інфраструктури та логістичних коридорів, зменшення часу доставки вантажів, поглиблення торговельно-інвестиційних зв'язків. Результатом може стати виникнення масштабної зони вільної торгівлі від північно-західних провінцій Китаю, Центральної Азії, до Центральної та Східної Європи. На думку фахівців, товарообіг між країнами Азії і Європи до 2020 р. зросте до 240 млн. т. або до 1,8 трлн. дол. Для реалізації проекту створений інвестиційний фонд у 40 млрд. дол. За результатами 2015 р. загальний обсяг інвестицій досяг 14,82 млрд. дол. [3].

Залучення України до участі в НШШ сприятиме відновленню транзитного потенціалу України як основи розвитку експорту транспортних послуг. На початку 2016 р. Україна приєдналась до НШШ, відправивши з ІМТП перший експериментальний рейс маршрутом Україна — Грузія — Азербайджан — Казахстан — Китай. Для успішної повноцінної роботи створеного маршруту слід вирішити питання зниження вартості перевезення контейнерів, регулярності відправок та строків доставки, залучення європейських партнерів (наприклад Польщі, Угорщини), конкурентоспроможності суднозаходу в порти України, розвитку транспортної інфраструктури. Зростання обсягів транзитних перевезень залежить від розвитку логістичного забезпечення.

Створення сприятливих умов для вантажовласників, перевізників, експедиторів в рамках нарощування експортного потенціалу на ринки

Азії потребує формування відповідного механізму державного регулювання, який слід розглядати як сукупність економічного (інструменти державного управління інвестиційною, кредитною, податковою, страховою діяльністю); мотиваційного (тарифна політика, міжнародний імідж України у напрямі розвитку транзитного потенціалу, інформаційне забезпечення та дотримання корпоративної соціальної відповідальності організаціями, що забезпечують реалізацію транзитного потенціалу України); організаційного (координація роботи державних органів влади та підприємств, задіяних у сфері транзитних перевезень); політичного (формування зовнішньої політики держави); правового (нормативно-правове забезпечення) механізмів [4].

Перевагами реалізації проекту є завантаження контейнерів українськими вантажами, збільшення експорту до Азербайджану та Казахстану, будівництво нових залізничних шляхів. У разі плідної співпраці всіх учасників транспортного ланцюга НШШ обсяг вантажів на цьому маршруті може становити до 1 млн. т. на рік, що сприятиме розвитку експортного потенціалу України.

Таким чином, ринки країн Азії розглядаються перспективним напрямом зростання обсягів українського експорту як сільгосппродукції, продукції машинобудування так і транспортних послуг. Проте існують юридичні, фінансові, інформаційні чинники стримування зростання співпраці українських експортерів з країнами Азії. Розвиток експортних економічних зав'язків з країнами Азії, можливий за умов вирішення технічних питань, розвитку системи фінансово-організаційної підтримки і захисту вітчизняних виробників експортної продукції, залучення України до участі НШШ. Ефективної діяльності українських експортерів та перевізників на ринках Азії сприятиме розвиток економічних, організаційних, мотиваційних, нормативно-правових елементів механізму державного регулювання розвитку транзитного потенціалу України.

Список використаних джерел

1. Грозний І. С. Український ринок експорту «прямує» в Азію / І. С. Грозний // Український інститут стратегії глобального розвитку та адаптації [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://uisgda.com/ekspertni-dumky/1446-ukrayinskiy-rinok-eksportu-pryamuye-v-aziyu/
2. Хворостяный В. Зоны свободы. Перспективы украинского экспорта / В. Хворостяный // Независимый аудитор [Електронный ресурс]. — Режим доступа: http://n-auditor.com.ua/ru/component/na_archive/1336?view=material
3. Кошовий С. А. Економічний пояс великого шовкового шляху: транспортний вимір / С. А. Кошовий // Китаєзнавчі дослідження. — 2014. — № 1–2. — С. 51–60.
4. Подп'ятнікова А. Я. Механізми державного регулювання розвитку транзитного потенціалу України: дис...к.н. з держ. управління / А. Я. Подп'ятнікова. — Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2016. — 267 с.

БУДУРОВА Г. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри господарського права і процесу,
кандидат юридичних наук

ТОРГОВЕЛЬНІ ОБМЕЖЕННЯ НА ЕКСПОРТ УКРАЇНСЬКИХ ТОВАРІВ: ОСНОВНІ НАПРЯМИ МІНІМІЗАЦІЇ ВТРАТ

Процеси інтегрування української економіки у світове господарство на організаційно-економічних засадах ринкових відносин, формуванням відкритої для іноземного інвестування господарської системи,забезпечення розвитку зовнішньоекономічної діяльності та експортного потенціалу вітчизняних підприємств сьогодні зазнають значного тиску, і навіть гальмування, не лише через відсутність реальних реформаторських змін, а й через складну геополітичну ситуацію та застосування торговельних обмежень на експорт українських товарів за кордон. Відповідні нетарифні обмеження (заборони на експорт та транзит товарів, торговельні ембарго) є загрозою для існуючої торгової системи, і як правило призводять до дезорієнтації підприємств та скорочення обсягів виробництва за відсутності альтернативних ринків збуту.

Як відомо, після рішення України розпочати реалізацію поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі з Європейським Союзом з 1 січня 2016р. РФ призупинила щодо України дію Угоди про зону вільної торгівлі від 18.10. 2011 р. та запровадила низку політично вмотивованих заходів, що обмежують торгівлю. Таким чином, з 1 січня 2016 р. до товарів українського походження при імпорті на митну територію РФ застосовуються три види обмежень: (а) повна заборона на імпорт окремих видів сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства згідно з Постановою Уряду РФ № 842; (б) застосування митних зборів, передбачених Єдиним митним тарифом ЄАЕС, до всіх груп українських товарів внаслідок призупинення дії Угоди про вільну торгівлю СНД щодо України; (в) заборона транзиту товарів українського походження через територію РФ у треті країни [1].Втрати підприємств України від торгового ембарго РФ та обмеження транзиту українських товарів прогнозують на рівні від $ 800 млн. до $ 1,1 млрд. [2]

На підставі ст. 29 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» Україна у відповідь на дискримінаційні та/або недружні дії інших держав, митних союзів або економічних угруповань вправі запроваджувати зустрічні обмеження [3]. Постановами Уряду України від 30.12.2015 р. № 1146 та № 1147 щодо імпорту усіх товарів походженням з РФ було скасовано режим вільної торгівлі й застосовуються пільгові ставки ввізного мита, встановлені Митним тарифом України, а також запроваджено заборону на ввезення низки товарів, що походять з РФ.

Втім, такі дії залишають відкритим питання подальшої діяльності та мінімізації втрат від таких заходів експортоорієнтованих підприємств. Як видається, одним з таких напрямків може стати їх переорієнтація на нові європейські ринки. До основних переваг такої переорієнтації можна віднести: короткий термін доставки, враховуючи спільний кордон України з Євросоюзом; сприятливі кліматичні умови для виробництва більшості видів зернових і їх переробки; низька вартість робочої сили і низька ймовірність підвищення заробітної плати в короткостроковій і середньостроковій перспективі; потенціал для збільшення поставок на європейські експортні ринки в умовах вступу в силу Угоди про асоціацію з ЄС; висока конкурентоспроможність при експорті органічних продуктів [4].

Звичайно, зміна експортного вектору вимагатиме від вітчизняних підприємств адаптації до вимог ЄС, здійснення продуктових, технологічних, організаційно-управлінських та інфраструктурних інновацій,покращення якості продукції, яка експортується, збільшення її переробки, оптимізації ціноутворення, подолання експортних перешкод та бар'єрів (деякі товари підпадають під дію квот) та ін., оскільки сьогодні абсолютна більшість українських підприємствпрограє за технічною та технологічною матеріально-виробничою базою європейським виробникам, а в активі — лише дешева робоча сила.

Такі дії потребуватимутьзбільшення витрат підприємств, а жорстко лімітована грошово-кредитна політика сьогодні, навпаки,залишає підприємства без обігового капіталу та інвестиційних ресурсів для розвитку виробництва. Тому подолання експортної кризи сьогодні є неможливим без державного втручання: раціоналізації експортної політики, оптимізації структури експорту, удосконалення податкової системи, систем страхування та гарантування експортної діяльності доступу до кредитних ресурсів та державної підтримки.

Як зазначає Ю. Воскобійник, на сучасному етапі ринкової економіки нарощування експортного потенціалу набуває особливого значення як джерело надходження валюти для вирішення виробничих та соціальних потреб, а також забезпечення підтримки багатьох галузей виробництва. Подальший розвиток експортноорієнтованих галузей виробництва є важливою умовою підвищення конкурентоспроможності товарів і послуг, що дозволить подолати невідповідність структури зовнішньої торгівлі тенденціям світового ринку. Україна, в цьому сенсі, має потужні можливості щодо збільшення й закріплення значного експорту аграрної продукції, обсяги якого постійно зростають [5, с. 193].

Таким чином, актуальним сьогодні залишаються питання поглиблення відносин із ЄС у межах зони вільної торгівлі для подолання залежності українського бізнесу від експорту у РФ із одночасним забезпеченням захисту національних економічних інтересів та безпеки України, розвитком партнерських відносин із іноземними інвесторами та пошуком альтернативних шляхів транзиту та виходу на нові ринки збуту.

Список використаних джерел

1. Вступили в силу взаємні торговельні обмеження між Україною та Російською Федерацією [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.sk.ua/ua/news/3199
2. Абромавічус повідомив, скільки втратять підприємства України через торговельні обмеження / Finance.ua [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://news.finance.ua/ua/news/-/368408/abromavichus-povidomyv-skilky-vtratyat-pidpryyemstva-ukrayiny-cherez-torgovelni-obmezhennya-rf
3. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон УРСР від 16.04.1991 р. № 959-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. — N 29. — Ст. 377.
4. За п'ять років Україна подвоїла експорт борошна і круп в ЄС / Аграрне інформаційне агентство [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://agravery.com/uk/posts/show/za-pat-rokiv-ukraina-podvoila-eksport-borosna-i-krup-v-es
5. Воскобійник Ю. П. Особливості діяльності та напрями удосконалення біржового аграрного ринку / Ю. П. Воскобійник // Науковий вісник Національного аграрного університету. — 2007. — № 110. — 4.2. — С. 192–197.

КОТЛУБАЙ В. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри національної економіки,
кандидат економічних наук, доцент

ІНСТРУМЕНТИ ФОРМУВАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Загальновідомо, що зовнішня торгівля, промислово-інвестиційне та кредитне співробітництво з зарубіжними країнами дають потужний додатковий імпульс розвитку національної економіки. За останні два десятиліття зовнішня торгівля забезпечила майже чверть приросту світового ВВП.

Проте, в останні роки, у світі спостерігається тенденція до уповільнення темпів росту світової економіки. Так, за прогнозами різних міжнародних організацій, темпи росту у найближчі роки не будуть перевищувати 3,0–3,4 %. Це пояснюється значним перенасиченням міжнародних ринків товарами та послугами. Уповільнення темпів зростання світової економіки, як правило, призводить до зменшення споживчої спроможності населення, падіння цін на товари та послуги, наслідком цього є зменшення потреб країн в імпорті.

Так в 2015 р. падіння світових цін досягало від 30 % (на товари гірничо-металургійних комплексів, агропродукції та харчової промисловості) до 120 % (на товари хімічної промисловості та машинобудування).

На цьому фоні девальвація гривні та ескалація військового конфлікту в Україні, негативно позначилися на обсязі її зовнішньої торгівлі. Згідно з даними митної служби за 2015 р. Україна експортувала товарів на 29,3 % менш ніж у 2014 р. Незважаючи на складні відносини з Російською Федерацією, найбільший потік експорту товарів спостерігається саме на даному напрямку. Однак, це відбувалося у 2015 р. Починаючи з 2016 р., ситуація змінилася. Так з набуттям чинності Угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС погіршилася кооперація з Росією. Відповідно інформації Державної статистики України, падіння експорту товарів у січні 2016 р. в порівнянні з січнем 2015 р. дорівнювало майже 32 %, при цьому імпорт зменшився тільки на 23 % (негативне сальдо склало 295 млн. грн) [1].

Головними причинами такої ситуації є введення Росією продуктового ембарго щодо України, не відповідність вітчизняних товарів та послуг європейським стандартам та, відповідно, їх не конкурентоспроможність на міжнародних ринках.

Для захисту власних виробників ЄС ввів для України тарифні квоти на більш ніж тридцять видів продуктів (м'ясо птиці, крупи, борошно, мед, молочні продукти і сухе молоко, гриби, тощо). Тобто, наведені види продукції Україна може продавати в ЄС без мит тільки в певних обсягах. Після закінчення квоти виробники повинні сплачувати мито, що робить їх товари не конкурентоспроможними у порівнянні з товарами виробників з країн ЄС [2].

Іноді квоти можуть бути не задіяні, тому що незначний обсяг квот на товари не в змозі зацікавити великих експортерів у зв'язку з тим, що витрати коштів та часу на їх отримання перевищують можливі прибутки.

У 2015 р. Україною були повністю вичерпані річні квоти на поставки в ЄС пшениці, кукурудзи, оброблених томатів, виноградного і яблучного соків, меду. Слід зазначити, що дію річної квоти на експорт пшениці ЄС тимчасово призупинив.

Для вирішення ситуації, що склалася з експортом в Україні, необхідно проведення відповідної державної політики щодо формування свого експортного потенціалу. Проведені дослідження наукових видань щодо формування експортного потенціалу країни та підприємства показали, що існує достатньо велика кількість інструментів щодо формування свого експортного потенціалу. Серед них виділяють дві найбільші групи — це зовнішні та внутрішні інструменти. На нашу думку, більш впливовішими є зовнішні інструменти, до яких відноситься державне регулювання зовнішньої торгівлі. Під таким регулюванням слід розуміти відповідну діяльність держави спрямовану на забезпечення необхідних передумов для здійснення зовнішньої торгівлі країни та захист її інтересів в економічній та політичній сферах.

Вважаємо, що застосування саме зовнішніх інструментів, які впливають на розвиток експортного потенціалу країни, є найбільш

ефективним на сьогоднішній день для України. Серед них, на нашу думку, слід виділити наступні:

– державні субсидії — експортери потребують субсидування їх участі у закордонних виставках з боку держави;

– спрощення митних та дозвільних процедур — експортерам промислової і високотехнологічної продукції доводиться витрачати багато сил і часу на отримання необхідної дозвільної документації;

– надання пільгових експортних кредитів — залучення кредитів під державні гарантії та пільгові відсоткові ставки;

– збільшення розмірів квот на товари та розширення їх номенклатури — початок дії режиму вільної торгівлі надає право Україні розпочати такі консультації;

– страхування — оформляючи страховий поліс, підприємство буде мати фінансові гарантії при невдалому збігу обставин експортної діяльності;

– створення умов для розвитку транснаціональних корпорацій — саме транснаціональні корпорації зіграли важливу роль у формуванні експортного потенціалу країн, що розвиваються;

– створення експортно-виробничих зон — створюють умови для розширення експортного потенціалу, розвитку зовнішньої торгівлі і, відповідно, збільшення валютних надходжень від експорту товарів.

Застосування вищенаведених інструментів дозволить сформувати потужний експортний потенціал України, завдяки якому вона отримає не тільки джерело надходження твердої валюти, а й створить передумови для зростання валових внутрішніх накопичень, які використовуються для потреб розширеного відтворення.

Список використаних джерел

1. Отрицательное сальдо в январе увеличилось в 7,6 раза [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://telegraf.com.ua/biznes/ekonomika/2354177-gosstatistiki-otritsatelnoe-saldo-v-yanvare-uvelichilos-v-7–6-raza.html.
2. ЗСТ и квоты: что мешает Украине «завоевать» рынок Европы [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.segodnya.ua/economics/enews/zst-i-kvoty-chto-meshaet-ukraine-zavoevat-rynok-evropy-688572.html.

ОБОДОВСЬКИЙ Ю. В.

Одеська національна академія зв'язку ім. О. С. Попова,
здобувач кафедри економіки підприємства та корпоративного управління

ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМУВАННЯ КОМАНДИ ПРОЕКТУ ПРИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ

Першочергово при впровадженні будь-яких змін, в тому числі й до системи управління, перед підприємством постає завдання сформувати команду проекту, адже кінцевий результат, рівною мірою як і шлях, що буде використовуватися для його досягнення, залежатиме від правильності підбору осіб, що й складатимуть команду проекту.

Формування команди передбачає пошук та залучення як працівників підприємства так і зовнішніх осіб (експертів). Цвіркун А. Д. наголошує: «Організаційні системи *конструюються* зазвичай самими *людьми*, котрі *приймають участь в управлінні*, і *модифікуються* тільки *тоді*, *коли* стає зовсім зрозуміло, *що прийнята система заважає досягненню її основних цілей*. Такий підхід має той недолік, що *керівництво системи змушене опиратися на традицію та власний досвід* (курсив наш — Ю. О.) [1, с. 119–120]». Цю ж думку поділяють й інші науковці — Байрієв Б. С. та Лагоша Б. А. [2, с. 6–7, 3, с. 3]. Тобто, автори погоджуються, що трансформація систем управління здійснюється в умовах зміни цілі (цілей) діяльності підприємства, а отже й першим кроком при їх трансформації[1] має стати визначення суперечностей в обраних цілях та системі управління, що використовується.

В той же час, автори наголошують й на проблемі, з котрою можуть зіткнутися підприємства на даному етапі — використання досвіду лише працівників підприємства при формуванні системи управління. Слабка сторона в цьому випадку полягає в тому, що при побудові системи управління необхідно використовувати досвід та знання *різних категорій людей та з різних сфер*, чого важко досягти залучаючи лише працівників підприємства.

«Прагнення на практиці *в короткі строки*, *без серйозних наукових обґрунтувань* здійснити перехід на нову організаційну структуру в ряді випадків призвело до простої заміни найменувань. [...] Подібна практика надати старому змісту нові форми *не тільки не дає очікуваного ефекту, але й дискредитує ідею удосконалення організаційної структури управління*» (курсив наш — Ю. О.) [2, с. 10]. Тому й виникає необхідність в залученні експертів — спеціалістів в даній сфері.

А. Д. Цвіркун, узагальнюючи думки вчених, в якості варіанту виходу з такого положення пропонує «підготувати спеціалістів по конструюванню організаційних систем і на кожному рівні ієрархії створити із них

[1] В даному випадку розуміється, що на підприємстві вже існує базова (працююча) система управління, котра не відповідає встановленим цілям

при керівнику відповідного рангу самостійні групи проектувальників-консультантів[1], що відповідали б лише за удосконалення структури організаційної системи і не приймали б безпосередньо участь в управлінні. Так як такі групи будуть створювати системи не для себе, а для інших, то вони зможуть досягти необхідної наукової об'єктивності. Результати роботи таких груп повинні поступати керівнику лише у вигляді пропозицій, котрі повинні обговорюватися зі всіма зацікавленими особами і корегуватися в процесі цих обговорень» [1, с. 120–121].

Даний спосіб вирішення проблеми має певні позитивні моменти. По-перше, побудовою системи управління (та її складових) займатимуться експерти в даній сфері, що дозволить керівництву зосередитися на вирішенні інших питань. По-друге, сформована таким чином система управління в більшій мірі відповідатиме сучасним тенденціям та стану підприємства й при її використанні підприємство стикатиметься з меншою кількістю недоліків. Однак, головним слабким місцем такого підходу є те, що готувати спеціалістів-консультантів у межах однієї організації є нераціональним, навіть на великих підприємствах. Адже завдання полягає в *постійному* удосконаленні своїх знань та практичних навичок з формування (удосконалення) систем управління *в різних умовах діяльності підприємства*[2]. Тобто, не лише в теоретичному дослідженні систем управління, котрі використовуються на інших підприємствах (в тому числі й інших галузей), а в аналізі різних шляхів поведінки на практиці. У зв'язку з цим, доречно використовувати «групи проектувальників-консультантів» ззовні — залучаючи науковців з НДІ, вищих учбових закладів, а також спеціалістів-практиків, котрі мають необхідний досвід не в межах одного підприємства.

Однак, до експертів, в свою чергу, мають висуватися високі вимоги, оскільки, однією з характеристик сучасності є загальна доступність інформації, що створює хибне представлення будь-якої людини в якості експерта з багатьох питань. Девід Даннінг пише наступне: «І хоча доступність інформації — це велика перевага для розумних людей, більшість інших вона вводить в оману, створюючи *хибне відчуття експертизи з будь-якого питання*. Викликає занепокоєння не той факт, що ми *втрачаємо здатність мати власну точку зору*, а той, що *висловлювати думку з приводу будь-якого питання стало надто просто*. Ми повинні консультуватися з іншими значно частіше, ніж нам здається (курсив наш — Ю. О.)» [4]. Тож в будь-якому разі варто віднайти оптимальний баланс між власною точкою зору керівництва підприємства й рекомендаціями сторонніх експертів.

---

[1] Тобто експертів з даного питання.

[2] Як зовнішніх так і внутрішніх. Наприклад, напрям руху (трансформації системи управління), котрий підприємство має обрати у випадку зародження кризи, або ж у випадку «спокою». Які шляхи використати при системному неефективному управлінні і т. д.

Список використаних джерел

1. Цвиркун А. Д. Структура сложных систем. (Библиотека технической кибернетики) / А. Д. Цвиркун. — М. : «Сов. радио», 1975. — 200 с.
2. Байриев Б. С. Оптимизация структур управления / Б. С. Байриев, Б. А. Лагоша, под ред. Б. Б. Овезова. — Ашхабад. : Ылым, 1985. — 192 с.
3. Лагоша Б. А. Методы и модели совершенствования организационных структур / Б. А. Лагоша, В. Г. Шаркович, Т. Г. Дегтярева. — М. : Наука, 1988. — 189 с.
4. Джорджина Кеньйон Як невігласство навмисне поширюють у світі [Електронний ресурс] : [Режим доступу] bbc.com/ukrainian/vert_fut/2016/02/160209_vert_fut_the_man_who_studies_the_spread_of_ignorance_vp

КОЗОЛУП М. С.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
фахівець ІІІ категорії науково-дослідної частини

ТЛУМАЧЕННЯ ТЕРМІНУ «ПОСЛУГА» У ГОСПОДАРСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

У господарському обороті України з кожним роком відбувається інтенсивне збільшення істотної частки наданих послуг суб'єктами господарювання України у майновому обороті, витісняючи торгівлю товарами. Так, за 2014 рік обсяг послуг, реалізованих підприємствами сфери послуг, склав 316,00 млрд. грн., що становить приблизно 24,6 % загального обсягу реалізованої промислової продукції за передбачений період [1].

Вказана тенденція свідчить про прогресивний розвиток вітчизняної економіки, оскільки розмаїття на ринку суб'єктів, які все частіше надають перевагу послугам, сприяє становленню конкурентоздатного середовища, в подальшому має позитивний вплив як на якість надання таких послуг, так і на їх кінцеву вартість. Вказані зміни ведуть до запровадження та укорінення постіндустріального суспільства, прикметною рисою якого є велика частка високоякісних та інноваційних послуг в валовому внутрішньому продукті. Тому, об'єктивно зумовленою вбачається потреба в здійсненні аналізу поняття «послуга» як юридичної категорії.

Дослідження послуги як юридичної конструкції свідчить, — у юридичній доктрині не склалося єдиного підходу до розуміння її сутності. Цей факт зумовлений тим, що термін «послуга» використовується у різних значеннях, а тому має різне змістовне навантаження.

Не має єдності щодо вказаної категорії й у чинному законодавстві України, зокрема в актах господарського законодавства. Так, необхідно

зазначити, що статтею 7 Господарського кодексу України (надалі іменується — «ГК України») встановлено перелік актів господарського законодавства України. Так, законодавець до них відносить Конституцію України, ГК України, закони України, нормативно-правові акти Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також інші нормативних актів. А враховуючи положення ч. 2 ст. 9 Цивільного кодексу України (надалі іменується — «ЦК України») та ч. 2 ст. 4 ГК України, до вказаного переліку можна віднести ЦК України.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 3 ГК України послуги віднесені до різновиду господарської діяльності. У той же час ч. 6 ст. 139 ГК України послуги нарівні з виконаними роботами, виробленою продукцією (товарними запасами) визнає товаром.

В свою чергу, статтею 177 ЦК України встановлено рівність категорій «товар» та «послуги» шляхом їх виділення у якості окремих об'єктів цивільних прав. Також, нормами ЦК України передбачаються лише окремі ознаки послуги, такі як невіддільність процесу надання послуги від послугонадавача, а корисного ефекту — від послугоотримувача; споживність послуги в процесі її вчинення.

Термін «послуга» також передбачений п. 14.1.185 ст. 185 Податкового кодексу України, під якою розуміється будь-яка операція, яка відповідає наступним критеріям: 1) не є постачанням товарів; 2) споживається в процесі вчинення; 3) може передбачати передачу прав на об'єкти права інтелектуальної власності та інші нематеріальні активи чи надання інших майнових прав стосовно таких об'єктів права інтелектуальної власності.

Аналізуючи норми чинного господарського законодавства України можна констатувати, що закони України можливо поділити на дві групи: одні визначають послуги як діяльність, а інші — як результат діяльності.

Так, до першої групи можна віднести наступні закони України, зокрема:

- Закон України «Про захист прав споживачів» (під послугою розуміється діяльність з надання (передачі) певного матеріального чи нематеріального блага);
- Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг» (фінансова послуга — це операції з фінансовими активами);
- Закон України «Про туризм» (готельна послуга — дії (операції) підприємства з розміщення споживача шляхом надання номера (місця) для тимчасового проживання в готелі).

До другої групи, в свою чергу, можна віднести, наприклад, Закон України «Про житлово-комунальні послуги», який розуміє під послугою результат господарської діяльності, спрямованої на забезпечення умов проживання та перебування осіб у жилих і нежилих приміщеннях,

будинках і спорудах, комплексах будинків і споруд відповідно до нормативів, норм, стандартів, порядків і правил.

У Законі України «Про соціальні послуги» надається визначення соціальних послуг як комплексу заходів з надання допомоги особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, з метою розв'язання їхніх життєвих проблем.

Окремо необхідно виділити закони України, які чітко не вказують на сутність категорії «послуга», однак встановлюють її приналежність до товару. До таких можна віднести, зокрема Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», Закон України «Про захист економічної конкуренції».

Враховуючи вищевикладене, можна констатувати, що на сьогоднішній день, на законодавчому рівні відсутні чіткі межі щодо визначення поняття та ознак послуги як юридичної категорії. У такому випадку зростає необхідність у проведеннях комплексних науково-правових досліджень вказаної категорії з пропозиціями щодо приведення у відповідність чинного законодавства України з метою впровадження єдності використання юридичної категорії «послуга».

Список використаних джерел

1. Обсяг реалізованої промислової продукції за видами діяльності за 2014 рік [Електронний доступ] / Офіційний сайт Державної служби статистики України // Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/.

ЗІГАРДАН О. С.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
старший лаборант кафедри національної економіки,
фахівець науково-дослідної частини

ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПОТЕНЦІАЛУ ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНИХ СУБ'ЄКТІВ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку світового господарства економічний стан держави визначається такими вагомими умовами, як внутрішні ресурси країни і ступінь її інтеграції в сферу світового господарства. Однією з найважливіших умов інтеграції України до світового господарства є формування тенденцій стійкого розвитку експортного потенціалу, що в сучасних умовах залежить від можливостей вітчизняних підприємств виробляти і реалізовувати товари, які відповідають вимогам світового ринку за рівнем якості і сервісу та відповідною ціною.

Існує позитивний досвід багатьох країн, що створили успішні структури, які визнані експортоорієнтованими. Можна запозичити їхній досвід. Такими країнами є Німеччина, Австрія, Данія, Південна Корея, Мексика, Сполучені Штати.

Головними факторами, що стримують розвиток експортного потенціалу, є такі:

– нестабільність законодавчої бази;

– складні митні процедури;

– низький рівень розвитку фінансового сектора і ринкових інституцій.

Сучасні галузі економіки України пропонують поділити уявно на чотири групи:

– стратегічні лідери;

– потенційні лідери;

– поточні лідери;

– проблемні галузі.

До першої групи відносяться комп'ютерне програмування, виробництво машин та устаткування, другої — фармацевтична продукція та телекомунікації, третьої — металургія, сільське господарство, хімічне виробництво. Четверта — включає в себе малоперспективний видобуток вугілля чи виробництво текстилю. Для виробництва експортоорієнтованих товарів суб'єктами господарювання першої і другої груп необхідним є залучення інвестицій [1, с. 23].

Українські експортоорієнтовані бізнес-структури першої і другої груп будуть в змозі реалізувати свої експортні можливості внаслідок реалізації комплексу заходів, серед яких основними є:

– завершення перманентної реформи зовнішньоторговельної структури;

– об'єднання зусиль держави, виробників та громадськості в сфері примноження експортного потенціалу держави;

– розвиток системи фінансової підтримки експортоорієнтованих структур, зокрема шляхом створення експортно-кредитного агентства;

– спрощення митних процедур;

– створення передумов застосування експортоорієнтованими підприємствами результатів наукових досліджень;

– підвищення техніко-технологічного рівня вітчизняного виробництва для поліпшення якості та підвищення рівня конкурентоспроможності продукції на світовому ринку;

– підготовка та перепідготовка кваліфікованих кадрів для роботи на експортоорієнтованих підприємствах [2, с. 48].

Реалізація заходів з розвитку експортного потенціалу України буде можливою та ефективною за умови докорінного реформування економічної, правової та соціальної сфер.

Список використаних джерел

1. Стеценко Ж. В. Формирование экспортного потенциала в Украине / Ж. В. Стеценко // Экономика и государство. — 2011. — № 7. — С. 22–24.
2. Стеценко Ж. В. Механизм развития и реализации экспортного потенциала в Украине/ Ж. В. Стеценко // Экономика и государство. — 2012. — № 8. — С. 47–49.

Розділ X

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

REDINA I. V.

National University «Odessa Law Academy»,
associate professor at the department of national economy, Ph.D.

CURRENT ASPECTS OF FOREIGN ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

Modern achievements of Ukraine in the international dimension of competitiveness of the economy, the level of development and efficiency of the national innovation system is not sufficient to ensure sustainable development of national economy, guaranteed national security, output in the short term to European living standards of Ukrainian citizens at the expense of economic growth.

Current state and near-term outlook do not allow expecting implementation of policies for sustainable growth and development in Ukraine. A necessary component of the development strategy of Ukraine appears the development of effective government policy. For rational determination of mechanisms and standards for policy-making in Ukraine priority becomes the task of foreign experience studying on this issue in the European Union as the most successful and sustainable democracy, determination of economic and political factors that increase the need for integration processes, as well as the conditions in which Ukraine exists today.

At the present stage of economic development of Ukraine powerful value is got with the questions concerning the further improvement of foreign trade activities, maintenance of integration of the Ukrainian economy in structures of world economic space, the international division of labour. Processes of globalization demand from Ukraine wider attraction in the international trading system. [1, p.1].

One of the main directions of economic policy determined by the state is foreign policy. It is aimed at state regulating of the relations of the entities with foreign entities and protection of domestic market and domestic producers. Ukraine independently forms the system and structure of government control of foreign economic activity on its territory. In our country government control of foreign economic activity provide: defense of economic interests of Ukraine but legal interests of subjects of foreign economic activity; creation

of equal possibilities for the subjects of foreign economic activity to develop all types of entrepreneurial activity regardless of patterns of ownership and all directions of the use of profits, realization of investments: encouragement of competition and liquidation of monopolism in the sphere of foreign economic activity.

The estimates for 2016–2019 consider the difficult current situation, as well as a number of assumptions on the external environment and internal conditions of economic development. As of the end of the first half of the current year the situation is as follows:

– GDP decline — 15.9 % (as estimated by the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine);

– exports of goods reduction — 35.4 % (including exports to Russia — 2.2 times).

As of the result of the 7 months of the current year the situation is as follows:

– industrial production decline — 19.5 %;

– agricultural production decline — 3.5 %;

– consumer price inflation — 39.3 % (July to December);

– real wages decline — 23.7 % [2, p.3].

At the present stage of foreign economic activity' development more attention is paid to issues related to the definition and calculation of the efficiency of specific foreign operations. Taking into account economic and political processes taking place in Ukraine, continuous monitoring and analysis of international economic activity of Ukraine is needed because of the change of export — import policy orientation of the country in the result of signing the Association Agreement between the European Union and Ukraine. An important part of this agreement is the provision on the establishment of a free trade zone. At the same time, the EU unilaterally granted autonomous trade preferences to Ukraine. Ukraine uses high export potential inefficiently and the decrease of exports value is noticed, what is indicating a crisis state of production oriented mainly on export. The main directions of Ukraine's foreign economic strategy should be considered: creating of the strong export sector; strengthening and providing with convertibility of the national currency; import liberalization; the implementation of foreign entrepreneurship, formation of extensive system of foreign economic trade management (banks, stock exchanges, insurance companies, consulting, audit, leasing, etc.); a flexible tax, pricing, a flexible tax, price, deposit, credit, financial and monetary policies, which stimulates the diversification of export and import operations, the gradual integration of the economy into European and global business associations and organizations [3, p.6].

In view of the above said, the further development of Ukraine's economy should be directed at improving the efficiency of foreign trade activities in different areas.

From my point of view the most important ways of development for our country should be the following: reorientation of foreign economic activity in

the export sector of the national economy; increasing competitiveness of domestic manufacturers, especially concerning technically sophisticated products; cooperation with the technically advanced countries, implementation of scientific and technological advances in production ; financing of intellectual property; providing support for domestic producers to enter the market of EU countries by creating of export credit agencies; wide attraction of foreign capital, creating an economically attractive environment for investments in country's economy and its enterprises; functioning of credit and export insurance mechanisms involving state and providing state guarantees commitments on export credits etc.

However, it should be mentioned that Ukraine on her way to be equal partner with the European and other countries of the world, starts changing its image of raw materials exporter to image of the competitive manufacturer and exporter of finished products.

References

1. Офіційний сайт порталу новин «Українська правда», Підсумки двох місяців ЗВТ з Євросоюзом від 25 вересня 2014 [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.eurointegration.com.ua/ articles/ 2014/09/ 25/ 7026298 /
2. The Forecast of Economic and Social Development of Ukraine for 2016–2019 years [Electronic resource] — Access mode: http://www.me.gov.ua/Documents / Detail?lang=en-GB&id=e6b1a6c2–016b-4c37–8873-e482487c6731
3. Ходорович О. С. Розвиток зовнішньоекономічних операцій та шляхи її удосконалення [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rusnauka. com/25_ WP_2010/Economics/71141.doc. htm

ПРИМАЧЕНКО І. Ф.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри національної економіки,
кандидат економічних наук, доцент

ПРО ЕФЕКТИВНІСТЬ АНТИМОНОПОЛЬНО-КОНКУРЕНТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

В останні роки при аналізі роботи Антимонопольного комітету України в контексті формування конкурентного середовища все відчутніше ставиться питання про ефективність його діяльності [1], те, що українське законодавство у сфері регулювання монополізму є не досить досконалим [2, с. 14]. Антимонопольний комітет України як державний орган із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності, повинен забезпечувати ефективне функціонування системи правових норм,

що встановлюють основні засади захисту конкуренції, а його основним завданням є участь у формуванні та реалізації конкурентної політики України. Антимонопольно-конкурентна політика української держави є ключовим елементом підвищення конкурентоспроможності вітчизняних компаній у будь-яких сферах економіки, а її головна проблема — недосконалість системи державного управління в цілому [3, с. 84–85].

Покращання антимонопольно-конкурентного регулювання може бути досягнуте, перш за все, за умов скорочення масштабів тіньової економіки та корупції.

За даними департаменту економічної стратегії та макроекономічного прогнозування Мінекономрозвитку України, у січні-вересні 2015 р. рівень тіньової економіки склав 40 % від обсягу офіційного ВВП, мало місце деяке зменшення рівня тіньової економіки та одночасно залишався високим рівень корумпованості — за даними рейтингу «Індекс сприйняття корупції 2014», за рівнем корупції Україна посідає 142 місце із 174 країн [4, с. 3–4, 11].

Іншим напрямом покращання регулювання може слугувати зменшення кількості державних органів регулювання й контролю за діяльністю монополій при одночасному підвищенні їх відповідальності за прийняті рішення, за умов чіткого розподілу функцій між різними контролюючими структурами. Обов'язковим має бути безумовне приведення вітчизняної законодавчої бази відповідно до норм міжнародного права.

Аналіз діяльності Антимонопольного комітету України за останні роки дає підстави стверджувати наступне (табл.).

Таблиця

Діяльність Антимонопольного комітету України у період з 2010 по 2015 рр.*

	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Прийнято заяв/звернень про порушення у сфері захисту конкуренції	5378	5051	6391	7902	4525	5048
Кількість припинених порушень законодавства	3271	4488	5820	7704	5341	4523
Сума накладених штрафів (млн. грн.)	27,1	43,5	814,7	744,0	99,3	339,0
Реально стягнуто штрафів (млн. грн.)	34,9	22,0	40,0	47,4	29,8	30,5

*Джерело: Річні звіти Антимонопольного комітету України за відповідні роки

Перші дві позиції показують, що кількість заяв та звернень щодо порушень у сфері захисту конкуренції, що подавались до Антимонопольного комітету протягом перших чотирьох років, зростала, кількість припинених правопорушень збільшувалася.

У 2014 р. маємо зниження показників по усім позиціям, що пов'язано з анексією Автономної Республіки Крим та тимчасовою втратою контролю за частиною території Донецької і Луганської областей з боку центральної влади. У 2015 р. кількість прийнятих заяв/звернень знову зросла, хоча кількість припинених порушень законодавства зменшилася.

Дві наступні позиції в цей час демонструють дещо іншу динаміку. При різкому збільшенні обсягів накладених штрафів — з 27,1 млн грн. у 2010 р. до 814,7 млн грн. у 2012 р. та 744,0 млн грн. у 2013 р., — неспівмірною є реальна величина стягнутих коштів — з 34,9 млн грн. у 2010 р. до 40,0 млн грн. та 47,4 млн грн. відповідно у 2012–2013 рр. Це дає підстави вважати, що діяльність Антимонопольного комітету України є недостатньо ефективною.

На таку думку наштовхують і наступні офіційні дані. Як свідчать розміри видатків на функціонування самого комітету, за загальним та спеціальним фондами з Держбюджету України (після внесених змін) в 2010 р. становили 54992,1 тис грн.; в 2011 р. — 64817,1 тис. грн.; в 2012 р. вони становили — 63859,5 тис. грн., а в 2013 р. — 71994,2 тис. грн. З наведених даних видно, що вони значно вищі, ніж сумарний результат реально стягнутих штрафів і загальної суми власних надходжень, отриманих від надання послуг бюджетними організаціями згідно з законодавством.

Як свідчать офіційні дані Річних звітів Антимонопольного комітету України вказаного періоду, розмір економічного ефекту щорічно зростав: з 117,2 млн. грн. у 2010 р. до 489,0 млн. грн.. у 2011 р.; до 1300 млн. грн. у 2012 р.; до 3100 млн. грн. у 2013 р. Ріст досить значний, але він не привів до автоматичного поліпшення конкурентного середовища у вітчизняній економіці.

Таким чином, проведений аналіз декількох напрямів діяльності Антимонопольного комітету України та державних видатків на його утримання показує неефективність діяльності цього важливого органу державної влади в нинішньому виді і необхідність кардинальної перебудови його діяльності.

Список використаних джерел

1. Кантур К. С. Роль Антимонопольного комітету України в розвитку конкуренції / К. С. Кантур // Теорія та практика державного управління. — Вип. 2 (45) — 2014. — С. 1–9.
2. Щокін Р. Г. Актуальні проблеми антимонопольного законодавства України / Р. Г. Щокін // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2014. — № 12. — Т. 2. — С. 14–17.
3. Журик Ю. В. Актуальні питання антимонопольно-конкурентного законодавства України / Ю. В. Журик // Вісник господарського судочинства. — 2010. — № 6. — С. 82–87.

4. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Тенденції тіньової економіки в Україні. 9 місяців 2015 року. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7–6533–4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki. — Назва заголовку з екрану.

ШТУЦА В. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри національної економіки,
кандидат економічних наук, доцент

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ

Світова практика підтверджує, що інновації займають провідне місце в економіці розвинених країн. Вони сприяють зростанню конкурентоспроможності економіки, забезпечують оптимізацію її структури. Крім цього, інновації надають можливість для залучення зовнішніх фінансових ресурсів для розвитку провідних секторів економіки країни.

Зростання економік провідних країн світу (наприклад, США, ЄС, Японії) обумовлено у першу чергу активним розвитком наукомістких галузей, здійснення діяльності щодо розробки та впровадження різних інновацій. Без їх застосування жодна економічна система не досягне стійкої рівноваги, що є необхідним для розвитку національної економіки.

Для інноваційної діяльності важливу роль відіграють державне фінансування та відповідне управління процесами, які безпосередньо з нею пов'язані. При ринковій економіки інновації повинні мати декілька джерел фінансування — не тільки державний бюджету, але й інші. В умовах кризового стану економіки з бюджету держави мають фінансуватися лише найбільші та найважливіші інноваційні проекти, які мають вплив на розвиток економіки країни в цілому. З метою вдосконалення фінансування таких проектів у державному бюджеті доцільно виділити окремі кошти, які будуть спрямовані безпосередньо для фінансування високоефективних інновацій.

Впровадження державного регулювання економічних, а також інноваційних процесів в країні є головною передумовою для ефективного розвитку інноваційної діяльності в умовах ринкової економіки. Необхідно ретельно координувати діяльність всіх учасників, які беруть участь в таких процесах, використовуючи всі важелі які є у ринковій економіки. Це можливо реалізувати шляхом зменшення кредитних ставок банків, залучення фінансових ресурсів з недержавного сектора.

Крім цього, до інноваційного процесу мають бути залучені все промислові та інші підприємств, що зменшить економічні ризики такої діяльності.

Держава має зробити все для стимулювання інноваційної діяльності: створити нові діючи механізми, наприклад — єдину інноваційну біржу, де буде показано кращі зразки інтелектуального потенціалу країни, надана можливість зустрітися усім зацікавленим сторонам — винахідникам, промисловцям та фінансистам. Перший крок до цього вже зроблений. На теперішній час створено некомерційне партнерство «Інноваційне агентство». Воно здійснює опрацювання заявок на винаходи.

Узагальненими підсумками реального економічного розвитку господарського суб'єкту за рік повинен стати вектор, що складається з двох параметрів: темпи зростання, яке демонструє ВВП, кількісний розвиток суб'єктів господарювання (регіону, країни), та темпи інноваційного зростання, які характеризують саме якісний розвиток суб'єкту господарювання, що функціонує.

Останніми роками в Україні почали створюватися територіальні економічні мережі — кластери — міжгалузеві комплекси, що поєднують виробничі процеси з науковою й інноваційною діяльністю [1]. Інноваційний ефект від матеріалізації результатів науково-дослідницької та дослідно-конструкторської роботи у виробництві на будь-якому рівні господарювання визначається зміною швидкості обороту авансового капіталу.

Аналіз економічного розвитку провідних країн у другій половині XX ст. показав, що інноваційний ефект розвитку національного капіталу є у даний час основним джерелом зростання суспільного багатства та безперервного підвищення ВВП на душу населення. Тому для запобігання краху реформ, необхідне стимулювання економічного зростання.

Україна повинна орієнтуватися на концепцію інноваційного виробництва або науково-технічний прогрес, і широке впровадження науково — дослідницької та дослідно-конструкторської роботи у виробництво, що найбільш реально і суттєво дозволить підвищити ВВП на душу населення. Для помітного руху вперед темп щорічного економічного зростання повинен бути 9–11 %, і треба робити ставку на розвиток наукомістких високих технологій, а не тільки на розвиток сировинних галузей.

Найпростіший спосіб перерозподілу грошей — це вилучення природної ренти доходу від експлуатації природних ресурсів через податок на додатковий прибуток і експортне мито. Отримані гроші через бюджет розвитку і банки розвитку необхідно вкласти в програму модернізації й перебудови нашої економіки.

Нині необхідно визначити точку, впливаючи на яку можливо отримати максимальний ефект для багатьох секторів економіки.

Такою точкою є інновація, яка має можливість впровадити внутрішні процеси, які допоможуть саморозвитку, самоорганізації та самоврядуванню.

Уряд має вирішувати, у першу чергу проблеми життєзабезпечення населення України. Інноваційна політика держави повинна забезпечувати виробництво високотехнологічної конкурентоспроможної продукції, якісних товарів народного споживання і продуктів, забезпечувати дотримання продовольчої та державної товарної безпеки [2].

Для створення сприятливого середовища для інноваційного процесу необхідно використовувати відповідні інструменти: податкові пільги, пільгове кредитування і субсидування, страхування і гарантування, надання прав на прискорену амортизацію устаткування, розвиток державою патентного права та інше. Важливо визначити оптимальне співвідношення між цими інструментами, що надасть можливість уникнути «ручного» управління інноваційними процесами та сформувати ефективний економічний механізм їх стимулювання. Застосовуючи їх, держава може прискорювати темпи інноваційного процесу, підвищувати ефективність інноваційної діяльності.

Список використаних джерел

1. Шнипко, О. С. Національна конкурентоспроможність: сутність, проблеми, механізми реалізації : монографія / О. С. Шнипко. — К.: Наук. думка, 2003. — 334 с.
2. Гладій С. П. Форми, методи та інструменти державного регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні / С. П. Гладій // Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Сер.: Економіка. — К., 2002. — Вип. 63. — С. 38–40.

БАБЕНКО В. А.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
старший викладач кафедри національної економіки

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

Здоров'я громадян, згідно Основного Закону України, визнається найвищою соціальною цінністю. Враховуючи критичний стан здоров'я нації (саме таку оцінку надають представники МОЗ та експерти-фахівці), система охорони здоров'я України потребує дієвих заходів з боку держави. Реформа галузі вже розпочалася, але, на думу автора, вона потребує комплексного, систематичного підходу і має зосередитись на таких важливих напрямках.

1. Реалізація структурної перебудови галузі. Система охорони здоров'я України, успадкувавши модель Семашка, найбільшу увагу приділяла вторинній та третинній медичній допомозі. В той же час світова практика показує, що до 70 % надання медичних послуг сконцентровано на рівні первинної медичної допомоги. Отже, Україні варто надати пріоритет саме цьому рівню, тобто забезпечити всебічну підтримку розвитку сімейної медицини / загальної практики. Доцільність такого кроку полягає в тому, що більшість звернень за медичною допомогою можна цілком задовольнити на первинному рівні. Це сприятиме більш раціональному використанню ресурсів і суттєвій економії коштів.

2. Здійснені суттєвих змін в механізмі фінансування. Фінансування системи охорони здоров'я в Україні, базується на бюджетних капіталовкладеннях за рахунок податкових надходжень. Якщо в умовах командної економіки така модель працювала досить ефективно, то за умов ринку вона демонструє свою не конструктивність.

Замість багатоканального механізму фінансування охорони здоров'я, притаманного більшості країн світу незалежно від організаційної моделі (державної, страхової чи приватної), де основним джерелом виступають кошти бюджету, страхові внески (з обов'язкового та добровільного медичного страхування) та прямі платежі громадян, в Україні існує лише два джерела фінансування: кошти зведеного бюджету та особисті кошти населення. Бюджетного фінансування (незважаючи на збільшення частки відрахувань в структурі ВВП) постійно не вистачає, оскільки медична галузь в усьому світі є дуже витратною. Низький середній рівень доходів громадян також не дозволяє кардинально поліпшити ситуацію. Добровільне медичне страхування охоплює дуже не великий сегмент ринку і не робить суттєвого впливу. Загальновизнаним шляхом якісного реформування медицини має бути поетапне запровадження загальнообов'язкового державного медичного страхування та подальший розвиток добровільного медичного страхування.

Зрозуміло, що такий крок може бути успішним лише за умов покращення політичної та економічної ситуації в Україні, оскільки тіньова економіка, тотальна корупція та зубожіння більшості населення гальмує економічні новації. Також потрібні суттєві зміни нормативно-правової бази і, в першу чергу, ст. 49 Конституції України, що перешкоджає офіційному визнанню платності медичних послуг.

Зміни механізму фінансування мають торкнутися не тільки збільшення його обсягів та диференціації джерел, але передусім оптимізувати структуру витрат (у нас до 90 % витрат безпосередньо не пов'язані з лікуванням). В цілому треба відійти від витратного механізму фінансування охорони здоров'я і впроваджувати соціально-інвестиційний.

3. Впровадження нових стандартів надання медичних послуг. Це передбачає розробку та використання чітких процедур стосовно лікувально-діагностичного процесу; структурну перебудову закладів охорони

здоров'я на місцях як основу оптимізації лікувально-діагностичної, профілактичної та реабілітаційної мережі в кожному регіоні, а також кадрову політику: атестацію персоналу відповідно сучасних вимог; впровадження системи стимулів для покращення роботи медичних працівників; вдосконалення системи підготовки медичних кадрів на всіх рівнях освітнього процесу.

4. Забезпечення переорієнтації суспільної свідомості в напрямку здорового способу життя. Громадяни мають усвідомлювати відповідальність за стан свого здоров'я. Сучасні дослідження переконливо довели, що власне медицина тільки на 9 % впливає на стан здоров'я населення, в той час як «внесок» способу життя становить 52 %. Ці дані цілком корелюються зі станом здоров'я українців, які масово вмирають та скорочують своє життя внаслідок широкого розповсюдження шкідливих звичок: алкоголізму, тютюнопаління, гіподинамії та ін. Отже, здоровий спосіб життя має стати престижним і підкріплятися широким спектром дій з боку держави: вихованням, належною агітацією проектів, спрямованих на формування відповідної громадської думки, фінансовими стимулами. Пропагування здорового способу життя має супроводжуватись ефективною профілактикою захворювань.

Надання переваги здоровому способу життя має стати пріоритетним в системі державної політики з охорони здоров'я. Формування здорових життєвих навичок, правил безпечної поведінки та особистої гігієни, профілактика психологічних порушень та шкідливих звичок, підтримка репродуктивного здоров'я, раціональне харчування та оптимальна рухова активність, мають здійснюватися на систематичній основі та охоплювати широкі верстви населення завдяки використанню інформаційно-просвітницьких програм та інтерактивних форм спілкування з громадянами.

Реалізацію заходів щодо здорового способу життя необхідно проводити від самого народження на протязі всього життя індивіда, забезпечуючи доступність відповідної інфраструктури для всіх бажаючих.

Тільки комплексні заходи державної політики через суспільне усвідомлення їх важливості можуть забезпечити позитивні зрушення.

Розділ XI

ТРУДОВЕ ПРАВО ТА ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

ЧАНИШЕВА Г. І.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
декан соціально-правового факультету,
професор кафедри трудового права та права соціального забезпечення,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України

ТРУДОПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ РОБОТОДАВЦЯ: ЗМІНА КОНЦЕПЦІЇ

До недавнього часу трудоправова відповідальність роботодавця пов'язувалася лише з матеріальною відповідальністю, врегульованою нормами чинного КЗпП. Матеріальну відповідальність роботодавця за шкоду, заподіяну працівникові, можна визначити як обов'язок роботодавця відшкодувати шкоду, заподіяну працівникові внаслідок невиконання або неналежного виконання своїх трудових обов'язків, у розмірі і порядку, передбаченому законодавством.

На підставі аналізу чинного законодавства і судової практики можна виділити декілька груп випадків матеріальної відповідальності роботодавця залежно від характеру порушених прав працівника або відповідних ним обов'язків роботодавця: 1) матеріальна відповідальність роботодавця за порушення права працівника на працю; 2) матеріальна відповідальність роботодавця за заподіяння шкоди майну працівника; 3) матеріальна відповідальність роботодавця за порушення обов'язку видачі працівнику документів про роботу і заробітну плату. При цьому, враховуючи норми чинного КЗпП, матеріальна шкода, яку роботодавець відшкодовує працівникові, може складатися з двох частин: майнового та немайнового характеру.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці» від 28 грудня 2014 року [1] було внесено зміни до чинного КЗпП, зокрема до ст. 265 «Відповідальність за порушення законодавства про працю». На відміну від попередньої редакції зазначеної статті, яка складалася з однієї

частини, у новій редакції статті виокремлюються сім частин. У частині першій визначаються загальні підстави відповідальності за порушення законодавства про працю. Замість неконкретного вираження «особи, винні в порушенні законодавства про працю» у новій редакції частини першої ст. 265 КЗпП йдеться про посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, які несуть відповідальність відповідно до чинного законодавства. Зазначені посадові особи, винні в порушенні законодавства про працю, притягуються до дисциплінарної, матеріальної, адміністративної, кримінальної відповідальності.

У частині другій ст. 265 КЗпП вперше передбачається відповідальність у вигляді штрафу юридичних та фізичних осіб-підприємців, які використовують найману працю, у разі порушення вимог трудового законодавства, а саме: фактичного допуску працівника до роботи без оформлення трудового договору (контракту), оформлення працівника на неповний робочий час у разі фактичного виконання роботи повний робочий час, установлений на підприємстві, та виплати заробітної плати (винагороди) без нарахування та сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та податків; порушення встановлених строків виплати заробітної плати працівникам, інших виплат, передбачених законодавством про працю, більш як за один місяць, виплата їх не в повному обсязі; недотримання мінімальних державних гарантій в оплаті праці. При цьому зазначений перелік порушень не є вичерпним, оскільки в абзаці п'ятому частини другої ст. 265 КЗпП йдеться про порушення інших вимог трудового законодавства, крім передбачених абзацами другим — четвертим частини другої цієї статті.

Оскільки у частині другій ст. 265 КЗпП застосовується термін «відповідальність», то виникає питання про вид та правову природу останньої. Відповідно до частини третьої зазначеної статті штрафи, накладення яких передбачено частиною другою цієї статті, є фінансовими санкціями і не належать до адміністративно-господарських санкцій, визначених главою 27 Господарського кодексу України.

На нашу думку, в даному випадку можна говорити про закріплення у ст. 265 КЗпП нового виду відповідальності у трудовому праві — фінансової відповідальності роботодавців — юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, які використовують найману працю, за порушення вимог трудового законодавства. Дану відповідальність слід виокремлювати від фінансової відповідальності, що розглядається в науці фінансового права як один із видів відповідальності за порушення фінансового законодавства, як складний інститут, що включає відносно відокремлені блоки залежно від інституційної належності фінансово-правових норм, що порушуються при вчиненні протиправного діяння у сфері фінансової діяльності держави [2, с. 91].

Фінансову відповідальність роботодавця видається можливим визначити як форму реалізації державно-владного примусу, що виникає у разі вчинення ним порушення вимог трудового законодавства і полягає у застосуванні центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, фінансових санкцій, передбачених законом.

Штрафи, зазначені у частині другій ст. 265 КЗпП, накладаються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України (Державною службою України з питань праці) згідно з Порядком накладення штрафів за порушення законодавства про працю та зайнятість населення, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 17.07.2013 № 509 (із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 03.02.2016 № 55 [3]. Сплата штрафу не звільняє від усунення порушень законодавства про працю.

У разі винесення рішення про оформлення трудових відносин з працівником, який виконував роботу без укладення трудового договору, та встановлення періоду такої роботи чи роботи на умовах неповного робочого часу, у разі фактичного виконання роботи повний робочий час, орган, який розглядає трудовий спір, одночасно приймає рішення про нарахування та виплату такому працівникові заробітної плати у розмірі не нижче середньої заробітної плати за відповідним видом економічної діяльності у регіоні у відповідному періоді без урахування фактично виплаченої заробітної плати, про нарахування та сплату відповідно до законодавства податку на доходи фізичних осіб та суми єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за встановлений період роботи. Відповідні доповнення внесено до ст. 235 КЗпП. Це означає, що Законом України від 28 грудня 2014 року передбачено нові випадки матеріальної відповідальності роботодавця за шкоду, заподіяну працівникові, які слід включити до зазначеної вище першої групи випадків матеріальної відповідальності роботодавця (матеріальна відповідальність роботодавця за порушення права працівника на працю). У такому випадку роботодавця буде притягнуто до двох видів відповідальності — фінансової та матеріальної. Проте відповідна норма у ст. 130 КЗпП відсутня.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці: Закон України від 28.12. 2014 № 77-VIII // Відомості Верховної Ради України. — 2015. — № 11. — Ст.75.
2. Фінансове право : підручник / М. П. Кучерявенко, Д. О. Білінський, О. О. Дмитрик та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф. М. П. Кучерявенко. — Х. : Право, 2013. — 400 с.

3. Порядок накладення штрафів за порушення законодавства про працю та зайнятість населення: Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 17.07.2013 № 509 (із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 03.02.2016 № 55) // Офіційний вісник України. — 2013. — № 60. — Ст.2151; 2016. — № 12. — Ст. 515.

СИРОТА І. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри трудового права та права соціального забезпечення,
кандидат юридичних наук, професор

ПЕНСІЇ ТА ДОПОМОГИ ЯК СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ МАТЕРІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Здійснення права на соціальний захист набуває конкретного характеру при реалізації окремих видів соціального забезпечення — призначення пенсій, допомоги, інших видів соціального захисту.

Право на соціальний захист, встановлене Конституцією України і чинним законодавством, набуло реального характеру. Реальність цього права забезпечується системою гарантій. Саме ці гарантії забезпечують фактичне здійснення суб'єктивного права на відповідний вид соціального захисту.

Поняття гарантій у правовій науці пов'язується з необхідністю забезпечити реалізацію суб'єктивного права. Дійсно, якщо не встановити гарантії реалізації суб'єктивного права на відповідний вид пенсій, допомоги, це право втрачає свою реальність.

В статті 46 Конституції України визначаються конкретні види соціального захисту, а в діючому законодавстві умови їх надання, конкретний розмір, соціальні стандарти. Так, пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, говориться в Конституції, мають забезпечувати рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Мінімальна пенсія, мінімальна заробітна плата — це і є сьогоднішні соціальні гарантії. Вони потребують перегляду. Новий Уряд планує піднімати соціальні гарантії раз у квартал (а не два рази на рік, як це було протягом 2014–2015 рр.). Для цього потрібно переглянути споживчий кошик. Останній раз споживчий кошик в нашій державі переглядали шістнадцять років тому, тоді як повинні робити це кожні п'ять років.

Споживчий кошик — це мінімальний набір продуктів споживання, непродовольчих товарів і послуг на місяць (рік), необхідних для людини і забезпечення її життєдіяльності. Вартість кошику повинна відповідати прожитковому мінімуму. Виходячи з цієї цифри формується сума

мінімальної заробітної плати і пенсій, а також інших соціальних виплат для всіх категорій населення.

Соціальні стандарти потрібно постійно підтримувати і розвивати, не обмежуючи матеріальні права громадян. На це направлена Угода про асоціацію України з Європейським Союзом. Ця угода зобов'язує український Уряд вжити заходів для посилення рівня соціального захисту населення.

Важливим орієнтиром, еталоном для системи соціального захисту має стати Рекомендація МОП № 202 щодо національних мінімальних рівнів соціального забезпечення. Цей документ орієнтує нашу національну стратегію соціального захисту на більш високі рівні забезпечення усіх верств населення з урахуванням економічних і фінансових можливостей держави.

16 березня 2016 року Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію МОП № 102. Міжнародний акт у нашій державі набуде чинності через 12 місяців з дати його реєстрації в Міжнародному бюро праці, з такою заявою: «Україна, відповідно до пункту «b» ст. 2 Конвенції, бере на себе зобов'язання за такими розділами: розд. II «Медичне обслуговування»; розд. III «Допомога у зв'язку з хворобою»; розд. IV «Допомога по безробіттю»; розд. V «Допомога по старості»; розділ VI «Допомога у випадку трудового каліцтва або професійного захворювання»; розд. VII «Родинна допомога»; розд. VIII «Допомога у зв'язку з вагітністю і пологами»; розд. IX «Допомога по інвалідності»; розділ X «Допомога у зв'язку з втратою годувальника». [1]

В Україні в повній мірі діє солідарна система пенсійного забезпечення. За рахунок коштів Пенсійного фонду в солідарній системі призначаються пенсії: за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника. Особі, яка має одночасно право на різні види пенсій, призначається одна з них за її вибором.

Але це тільки перший рівень пенсійного забезпечення. Згідно з законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року система пенсійного забезпечення в державі складається з трьох рівнів. [2] Перший — солідарний рівень. Другий рівень — це накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; третій — система недержавного пенсійного забезпечення. Останні два рівні ще не отримали свого розвитку.

Можна сказати, що зараз діє тільки солідарна система пенсійного забезпечення. За цією системою забезпечуються понад дванадцять мільйонів пенсіонерів. Пенсія — альтернатива заробітної плати. Її розмір залежить від розміру заробітної плати. При призначенні пенсії за віком враховується середня заробітна плата за 60 календарних місяців, що передують року звернення за призначенням пенсії. Для тих, хто буде оформляти пенсію в 2016 році, будуть враховуватись загальні показники за 2013–2015 роки — 3263,44 грн. Загальний показник середньої

заробітної плати в середньому на одну застраховану особу в цілому в Україні щомісячно визначає Пенсійний фонд України.

Мінімальна пенсія за віком на сьогодні становить 1130 грн. Щоб отримати мінімальну пенсію за віком, жінкам необхідно мати не менше 30 років страхового стажу (чоловікам не менше 35 років) [3]. При наявності страхового стажу меншої тривалості, пенсія за віком встановлюється в розмірі, пропорційному наявному страховому стажу, виходячи з мінімального розміру пенсії за віком. До соціальних стандартів відносяться також пенсії по інвалідності та пенсії по втраті годувальника. Але ці пенсії потребують підвищення. На сьогодні міжнародним стандартам відповідає лише розмір пенсії для осіб з першою групою інвалідності, що відповідає 100 % пенсії за віком.

Аналіз українського законодавства свідчить про те, що соціальний захист гарантується широкому колу осіб. В Україні діє різноманітна система соціальної допомоги, як страхового характеру, так і державних соціальних допомог.

Право на допомогу по безробіттю в Україні крім застрахованих осіб надається молоді, яка закінчила навчання в закладах освіти, звільнилась з строкової військової служби, членам особистого селянського (фермерського) господарства, якщо вони є найманими працівниками.

Законодавством передбачено надання допомоги постраждалим внаслідок Чорнобильської катастрофи, від нещасного випадку на виробництві тощо. Діє ціла система надання допомоги сім'ям з дітьми — допомога при народженні; допомога при усиновленні дитини; допомога на дітей, над якими встановлена опіка чи піклування; допомога дітям-інвалідам, інвалідам з дитинства; допомога на дітей одиноким матерям; допомога малозабезпеченим сім'ям.

Таким чином в Україні діють різні види соціальних гарантій. Але їх рівень постійно потрібно піднімати, посилити систему соціального захисту, зокрема підігнати норми національних гарантій до стандартів Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Соціальний захист. — 2016. — № 1–2. — С. 5
2. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 49. — Ст. 376
3. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи: Закон України від 08.07.2011 № 3668-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2012. — № 11–13. — Ст. 82

LAGUTINA I. V.

Odessa National University «Odessa Academy Law»,
associate professor of the department of labour law and social security law,
doctor of law

THE IMPACT OF LONG WORKING HOURS ON EMPLOYEES' HEALTH

Working time is one of the central institution of labour law. The duration, organisation and predictability of working time has long been an important issues of political and social debate.

It is important to note that long working hours leads to an increase in social tension and confrontation. For instance, hundreds of thousands of protesters — including university students, high-school pupils and trade unionists — staged demonstrations across France in a wide-reaching movement on March, 9, 2016.. Union members, students, and their supporters protest the labour reform bill proposed by President Francois Hollande in Paris. The contested labour reform would amend France's 35-hour workweek, voted in 2000 by the Socialists and now a cornerstone of the left. The proposal technically maintains the 35-hour workweek, but allows companies to organize alternative working times up to a 48-hour workweek and 12 hours per day. In «exceptional circumstances,» employees could work up to 60 hours a week [1].

Furthermore, long working hours leads to decreased total output. Also overworked employees using heavy machinery are much more likely to injure themselves and to damage or otherwise ruin the goods they are working on.

Legislation plays an essential role in the definition of the length of working time in Ukraine. The statutory duration of the working week in Ukraine is 40 hours according to the current Labour Code.

According to the draft Labour Code of Ukraine, which was passed on first reading in the Ukrainian Parliament, the duration of daily work within the working week should be generally the same. Collective agreement and if it is not concluded — normative act of the employer, consistent with the elected body of primary trade union organization (trade union representative), duration of daily work can be extended, but not more than ten hours, subject to a weekly norm of working time established by law (article 138).

Nevertheless, systematic analysis of articles 1, 2, 4, 9–10, 11, 17 of the ILO Convention № 29 «On Forced or Compulsory Labour» assures that the legal requirement of art. 138 of the draft Labour Code, unfortunately, actually establishes forced or compulsory labour. Ten-hour working day — this is not the overtime, this is the norm of daily work of employees, and therefore requires its consent, not only the consent of the elected body of primary trade union or trade union representative, or the fixation in a collective agreement with a mandatory reduction in the working week up to 3–4 days [2, p. 15].

Attention should be drawn to the relationship between non-standard working hours and indicators of health and productivity [3]. Employees who routinely worked overtime, in shifts, or in the evening and at night were also more likely to have accidents at work and more likely to neglect family activities because of work. Significantly, they were also more likely to omit or neglect duties at work because of family responsibilities.

Working irregular or extended hours can have negative consequences for health and well-being owing to the stress of interference with psychophysiological functions and social life.

The potential chronic effects of abnormal work schedule features on mental health appear at a different level from those on physical health and safety. This is because impaired mental health may underlie some negative safety and physical health outcomes, especially those for which «stress» is considered a causal factor.

Establishments with unusual working hours encountered problems with sickness and absenteeism more frequently than companies with no such working hours, or only a small incidence of unusual working hours. Moreover, it appears that any use of unusual working hours — even where the number of employees concerned is small — increases the probability that managers report more sickness problems. According to manager assessment, the situation appears to be worse in establishments that have night work and changing working hours — for both incidences, data indicate that the likelihood of encountering difficulties with sickness and absenteeism is 1.6 times greater than in establishments that do not observe such hours. As for the incidence of weekend work, data show similar results for both the cases of Saturday and Sunday work. Here, the likelihood of sickness and absenteeism problems is still 1.3 times greater compared to establishments that do not require staff to work on the weekend [4, p. 30].

Consequently, employers should be aware of the negative effects of the psychosocial hazards that may affect workers as a result of overwork and lack of control over their tasks, with the consequences of work-related stress and related coping behaviours and health outcomes. Unfortunately, many people are only conscious that a harmful stress level has been reached once its negative effects have affected their work and wellbeing.

Thus, it is clear that low pay and long-hours working must be tackled at the same time and is necessary to ensure a predictable and reasonable duration of working time need to ensure that working hours are predictable and reasonable.

Finally it is important to mention that the Ukrainian social partners should be able to promote a healthy working life and to build of a preventive culture is a shared responsibility of governments, employers and workers, health professionals and societies as a whole.

References

1. French Protest Increase to Sacred 35-Hour Work Week // [Electronic resource]. NBC News. — Mode of access: http://www.nbcnews.com/slideshow/french-protest-increase-sacred-35-hour-work-week-n534971
2. Див.: Процевський О. І. Чинники, що визначають доктрину трудового права / О. І. Процевський // Актуальні проблеми трудового права і права соціального забезпечення : тези доп. та наук. конф. учасн. V Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 27–28 верес. 2013 р.) / за ред.. В. В. Жернакова. — Х. : Право, 2013. — С. 15 12–29.
3. Impact of irregular working hours // [Electronic resource]. European Observatory of Working Life. — Mode of access: http://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/articles/working-conditions/impact-of-irregular-working-hours
4. Кьmmerling A., Lehndorff S. Extended and unusual working hours in European companies / A. Кьmmerling, S. Lehndorff. — Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007. — 78 p.

ТАРАСЕНКО В. С.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення,
кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВА НА ГІДНИЙ ЖИТТЄВИЙ РІВЕНЬ

В теперішній час у період євроінтеграції, проведенні реформ в системі соціального захисту та намаганні побудувати в Україні соціальну державу, набуває особливої актуальності проблема забезпечення права людини на гідний рівень життя.

Відповідно до статті 48 Конституції України кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло [1, ст. 48]. Зазначене право належить до найважливіших конституційних соціальних прав людини і громадянина.

Згідно зі статтею 25 Загальної декларації прав людини 1948 року життєвий рівень включає харчування, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї [2, ст. 25]. Таким чином, положення статті 48 Основного Закону лише частково відповідають вимогам Декларації.

Разом з тим, положення статті 48 Конституції України повністю відтворюють вимоги статті 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права 1966 року, згідно з якою право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї включає достатнє

харчування, одяг і житло [3, ст.11]. Ратифікувавши цей Пакт в 1973 році, Україна визнала право на достатній життєвий рівень, взяла на себе відповідальність за його забезпечення і тому повинна вживати належні заходи щодо забезпечення здійснення цього права. Однак відсутність чітких механізмів реалізації цього права свідчить про те, що держава на конституційному рівні поки що не прийняла на себе зобов'язання щодо забезпечення виконання цього права.

Конвенцією МОП № 117 про основні цілі та норми соціальної політики (яка була ратифікована Україною 16 вересня 2015 року) передбачається вжиття заходів на міжнародному, регіональному або національному рівні для сприяння прогресу у таких сферах як, зокрема, охорона здоров'я, житлове будівництво, забезпечення продовольством, освіта, піклування про добробут дітей, становище жінок, поліпшення умов життя в сільських районах, соціальне забезпечення. Підвищення рівня життя розглядається згідно з цією Конвенцією як основна мета при плануванні економічного розвитку [4].

Конвенцією МОП № 102 про мінімальні норми соціального забезпечення (яка була ратифікована Україною 16 березня 2016 року) гарантується громадянам мінімальний рівень базового соціального захисту. Україна приєдналася лише до 9 з 15 розділів зазначеної Конвенції [5].

Праву на гідний життєвий рівень приділяється увага також і в актах з прав людини регіонального рівня.

Європейська соціальна хартія (переглянута) 1996 року у частині першій, зокрема, зазначає, що держави-учасниці повинні забезпечити умови, за яких усі працівники мають право на справедливу винагороду, яка забезпечить достатній життєвий рівень для них самих та їхніх сімей. Кожна людина має право на захист від бідності та соціального відчуження [6].

Ратифікувавши цей документ у 2006 році, Україна не включила до списку зобов'язань держави право працівників на таку винагороду, яка забезпечує їм і їхнім сім'ям достатній життєвий рівень; право на соціальне забезпечення; право на медичну та соціальну допомогу та інші. Це означає безумовне зменшення обсягу соціальних гарантій та неприйняття державою на себе зобов'язань по забезпеченню найважливіших конституційних соціальних прав людини і громадянина.

Європейський кодекс соціального забезпечення (переглянутий) 1990 року містить мінімальні соціальні стандарти, які держави повинні надавати у зв'язку із традиційними соціальними ризиками — хворобою, безробіттям, старістю, трудовим каліцтвом, професійною хворобою, материнством, інвалідністю, втратою годувальника, утриманням дітей [7].

Таким чином, приєднання України до зазначених міжнародних актів надасть змогу підвищити державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії в нашій країні, побудувати систему пріоритетів у

соціальній сфері. Ратифікація цих стандартів повинна стимулювати законодавця негайно переглянути мінімальні норми соціального забезпечення та гарантувати право кожному на гідний життєвий рівень.

Список використаних джерел

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 // Офіційний вісник України. — 2008. — № 93. — Ст. 3103.
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права: Резолюція 2200 А (ІІІ) Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1966 р.: ратифікований Українською РСР згідно Указом Президії Верховної Ради УРСР від 19.10.1973 року № 2148 // Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / [упоряд. Ю. К. Качуренко]. — 2–ге вид. — К. : Юрінформ, 1992. — 85 с.
4. Конвенція МОП № 117 про основні цілі та норми соціальної політики від 22 червня 1962 року // Офіційний вісник України. — 2015. — № 80. — Ст. 2660.
5. Конвенція МОП № 102 про мінімальні норми соціального забезпечення від 28 червня 1952 року // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rada.gov.ua
6. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996 № ETS № 163 // Відомості Верховної Ради України. — 2007. — № 51. — Ст. 2096.
7. Європейський кодекс соціального забезпечення від 06.11.1990 ETS № 139 // [Електронний ресурс] — http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_651

КРАСНОВ Є. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення,
кандидат юридичних наук, доцент

ВПРОВАДЖЕННЯ НОРМ КОНВЕНЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ № 117 У ВІТЧИЗНЯНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЯК КРОК НА ШЛЯХУ РОЗБУДОВИ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

16 вересня 2015 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про ратифікацію конвенції Міжнародної організації праці про основні цілі та норми соціальної політики № 117» [1].

Конвенція МОП № 117 про основні цілі та норми соціальної політики (далі — Конвенція № 117) ухвалена на 46-й сесії Генеральної конференції Міжнародної організації праці 22 червня 1962 року [2], містить сім розділів, які, зокрема, присвячені підвищенню життєвого рівня,

винагороді працівників, заборони дискримінації, освіті та професійному навчанню.

Конвенція № 117 проголосила, що повинні бути застосовані усі заходи на міжнародному, регіональному і національному рівнях для сприяння прогресу в таких галузях, як охорона здоров'я, житлове будівництво, забезпечення продовольством, освітою, турботою про добробут дітей, становище жінок, соціальне забезпечення тощо.

Для України Конвенція № 117 набирає чинності через дванадцять місяців після дати реєстрації документа про її ратифікацію у Генерального директора Міжнародного бюро праці.

Зазначена Конвенція також визначила певний соціальний стандарт поняття «соціальна політика» та його змісту. Слід зазначити, що на сьогоднішній день, соціальна політика визнана всіма державами як пріоритетний напрям у розвитку країни.

Саме тому на шляху побудови Україною соціальної держави одним із чинників соціальної реформи стало впровадження норм Конвенції МОП № 117 «Про основні цілі та норми соціальної політики».

Варто зазначити, що переважна більшість норм у сфері праці та соціального захисту, які закріплюються МОП у конвенціях, за своєю суттю не носять прогресивного та інноваційного характеру, але, разом з тим, вони пропонують такі методи вирішення проблемних питань у соціальній сфері, які позитивно зарекомендували себе та були вдало реалізовані в багатьох країнах. Вони також підгрунтя для розробки державами власної політики у сфері соціально-трудових відносин та вирішення національних проблем з одночасним сприянням розвитку міжнародної співпраці.

Аналізуючи положення Конвенції № 117, слід звернути увагу, що, вона передбачає вжиття заходів на міжнародному, регіональному або національному рівні для сприяння прогресу у таких сферах, як: охорона здоров'я, житлове будівництво, забезпечення продовольства, освіта, піклування про добробут дітей, становище жінок, умови праці, поліпшення умов життя в сільських районах, захист прав трудових мігрантів і соціальне забезпечення.

Конвенція № 117 визначає та встановлює основні вектори реалізації соціальної політики, зокрема що:

– будь-яка політика повинна, перш за все, спрямовуватися на досягнення добробуту й розвитку населення, а також на заохочення його прагнення до соціального прогресу;

– підвищення життєвого рівня розглядається як основна мета планування економічного розвитку.

Крім того, Конвенція передбачає скасування дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, статі, віросповідання, національності або профспілкового членства.

Підвищення рівня життя, згідно з нормами Конвенції № 117, розглядається як основна мета економічного розвитку.

Будь-яка політика повинна, насамперед, спрямовуватися на досягнення добробуту й розвитку населення, а гідна та справедлива винагорода за працю є основною складовою доходу більшої частини населення України.

Конвенцією № 117 заохочується встановлення мінімальної заробітної плати в колективних договорах. Передбачається, що у разі відсутності відповідних домовленостей про встановлення мінімальної зарплати в колективних договорах, необхідно вжити відповідних заходів з метою забезпечення встановлення мінімальних ставок заробітної плати шляхом проведення консультацій з представниками роботодавців і працівників, включаючи представників їхніх відповідних організацій, де такі є.

Розділ IV Конвенції № 117 визначає право кожного працівника в судовому порядку або іншому встановленому законом порядку отримати недоплачену йому суму, якщо заробітна плата виплачувалася за нижчими ставками, ніж встановлена мінімальна заробітна плата, право працівника отримувати заробітну плату безпосередньо та регулярно без заборонених відрахувань.

У документі передбачено, що заробітна плата зазвичай виплачується тільки законними засобами платежу.

Конвенцією № 117 також передбачається, що при встановленні прожиткового мінімуму беруться до уваги такі основні сімейні потреби трудящих, як продукти харчування та їх калорійність, забезпечення житлом, одяг, медичне обслуговування та освіта.

Вважаємо, що ратифікація Україною Конвенції № 117 створить умови для подальшого розвитку таких сфер суспільного життя як: охорона здоров'я, житлове будівництво, освіта, становище жінок, умови праці, винагорода найманих працівників і незалежних виробників, захист прав трудових мігрантів, соціальне забезпечення, усунення проявів дискримінації тощо.

Конвенція № 117 сприятиме підвищенню міжнародного авторитету України, залученню України до імплементації міжнародних стандартів у сфері соціального захисту до вітчизняного законодавства і подальшому розвитку взаємовідносин в рамках Міжнародної організації праці.

Список використаних джерел

1. Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці про основні цілі та норми соціальної політики № 117 : Закон України від 16.09.2015 р. № 692-VIII // Відомості Верховної Ради України. — 2015. — № 46. — Ст. 419.
2. Про основні цілі та норми соціальної політики : Конвенція МОП від 22.06.1962 р. № 117 // Офіційний вісник України. — 2015. — № 80. — Ст. 15.

СОРОЧИШИН М. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення,
кандидат юридичних наук, доцент

УЧАСТЬ ВІЛЬНО ОБРАНИХ ПРЕДСТАВНИКІВ ПРАЦІВНИКІВ У ПОГОДЖЕННІ АКТІВ РОБОТОДАВЦЯ

Тристоронній соціальний діалог об'єднує уряд, працівників і роботодавців для цілей формування державної політики, розроблення та прийняття трудового законодавства, а також в процесі прийняття інших рішень, що в подальшому впливають на соціальних партнерів. Соціальний діалог є ключовим інструментом у справі забезпечення гідної праці, всебічного розвитку та соціальної згуртованості [1, с. 1–2].

Основними представниками працівників у соціальному діалозі виступають професійні спілки. Проте, на локальному рівні згідно зі ст. 4 Закону України «Про соціальний діалог в Україні», суб'єктами соціального діалогу від сторони працівників можуть бути також вільно обрані для ведення колективних переговорів представники (представник) працівників [2].

Проект Трудового кодексу України № 1658, якій наразі знаходиться на розгляді у Верховній Раді України, передбачає визнання вільно обраних представників працівників суб'єктом трудових правовідносин [3]. Проект містить ряд положень, що встановлюють повноваження вільно обраних представників працівників та особливості їх участі у соціальному діалозі на локальному рівні. Разом з тим, на нашу думку, окремі положення Проекту на практиці будуть майже нереалізовані.

Положеннями проекту Трудового кодексу України, так само як і приписами Закону України «Про соціальний діалог в Україні», передбачена фактична монополія профспілок на представництво працівників на локальному рівні соціального діалогу, адже вільно обрані представники найманих працівників можуть бути суб'єктом колективних трудових відносин виключно у випадку відсутності на підприємстві, в установі, організації первинної профспілкової організації. Проте, ст. 5 Конвенції МОП № 135 про захист прав представників працівників на підприємстві та можливості, що їм надаються, фактично передбачено можливість діяльності в межах юридичної особи як первинної профспілки, так і вільно обраних представників найманих працівників, за умови, що діяльність останніх не буде послаблювати інтереси профспілки [4].

Одним із головних недоліків Проекту в частині визначення повноважень вільно обраних представників працівників, на нашу думку, є фактична відсутність механізму реалізації права даних представників на участь у процесі прийняття локальних актів. Так, відповідно до

ч. 3 ст. 12 Проекту, якщо колективний договір не укладено, питання, що мають бути ним урегульовані відповідно до вимог цього Кодексу, регулюються нормативними актами роботодавця, погодженими з виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником) чи після проведення з ним консультацій, а в разі відсутності первинної профспілкової організації роботодавець погоджує ці питання з вільно обраними для ведення колективних переговорів представниками (представником) працівників.

Проте окремими положеннями Проекту, якими передбачено погодження локальних актів роботодавця, право вільно обраних представників працівників на участь у погодженні не визначена.

Наприклад, ч. 3 ст. 136 Проекту передбачено, що в юридичних особах, де за характером виробництва та умовами роботи запровадження п'ятиденного робочого тижня є недоцільним, колективним договором, а якщо такий договір не укладався нормативним актом роботодавця, прийнятим за погодженням з виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником), встановлюється шестиденний робочий тиждень з одним вихідним днем, але не більше встановленої тривалості робочого тижня (статті 130 і 131 цього Кодексу). За відсутності первинної профспілкової організації (профспілкового представника) п'ятиденний чи шестиденний робочий тиждень встановлюється роботодавцем самостійно. Тобто, у випадку відсутності профспілки, погодження питання про запровадження шестиденного робочого тижня з вільно обраними представниками працівників не передбачено.

Даний підхід розробників проекту Трудового кодексу України виглядає цілком нелогічним з огляду на наступне. На більшості підприємств, установ, організацій, де створені первинні профспілкові організації, зазвичай укладаються колективні договори, адже працівники, як неодноразово було зазначено експертами МОП, створюють свої представницькі організації переважно з метою ведення колективних переговорів. Дана позиція, зокрема, була висловлена Європейським судом з прав людини у справі Demir and Baykara v Turkey. Тому факт того, що в юридичній особі не укладено колективного договору, зазвичай свідчить про відсутність створеної працівниками даної юридичної особи первинної профспілкової організації. З огляду на зазначене, приписи Проекту щодо погодження роботодавцем окремих питань з профспілкою у випадку, коли колективних договір не укладався, на практиці не будуть мати ніякого значення.

Вважаємо, що у даному випадку, окремі питання трудових відносин, що мають визначатись колективним договором, повинні, у випадку, коли колективних договір не укладено, погоджуватись з вільно обраними представниками найманих працівників. Недосконаліть положень Проекту полягає також в тому, що проект в деяких випадках все таких

передбачає погодження окремих умов з вільно обраними представниками найманих працівників. Зокрема, ст. 212 проект передбачено погодження систем оплати праці.

Підсумовуючи вищевикладене, задля належного забезпечення прав вільно обраних представників найманих працівників, необхідним вбачається внести зміни до ст. ст. 136–138, 140–142, 145, 187, 202, 225, 235 Проекту, визначивши обов'язок роботодавця погоджувати питання, визначені даними статтями, з вільно обраними представниками найманих працівників у випадку відсутності первинної профспілкової організації на підприємстві, в установі, організації.

Список використаних джерел

1. National tripartite social dialogue: an ILO guide for improved governance / International LabourOffice, Social Dialogue and Tripartism Unit, Governance and Tripartism Department. — Geneva: ILO, 2013–282 p.
2. Про соціальний діалог в Україні: Закон України від 23.12.2010 року № 2862-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 28. — Ст. 255.
3. Проект Трудового кодексу України № 1658 від 27.12.2014 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua
4. Конвенція МОП № 135 про захист прав представників працівників на підприємстві та можливості, що їм надаються від 23.06.1971 року// Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці. 1919–1964. Том I; 1965–1999. Том II. — Женева: Міжнародне бюро праці, 1999. — С. 1679–1691.

ЩУКІН О. С.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення,
кандидат юридичних наук

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПЕРЕУКЛАДЕННЯ СТРОКОВИХ ТРУДОВИХ ДОГОВОРІВ

У відповідності до статті 39–1 Кодексу законів про працю України строкові трудові договори, що були переукладені один чи декілька разів, за винятком випадків, передбачених частиною 2 статті 23 Кодексу законів про працю України, вважаються такими, що укладені на невизначений строк.

Системний аналіз змісту статті 39–1 Кодексу законів про працю України та змісту процедури переукладення трудових договорів, що існує на практиці дозволяє прийти до певних висновків, що можуть бути корисними як працівникам так й роботодавцям, в контексті

припинення трудових відносин по підставах, передбачених пунктом 2 статті 36 Кодексу законів про працю України (закінчення строку трудового договору) та дозволить мінімізувати появу можливих трудових спорів у даній сфері.

Перш за все слід зазначити, що Кодекс законів про працю України та інше діюче трудове законодавство України не розкриває змісту терміну «переукладення трудового договору». Більш того термін «переукладення трудового договору» використовується лише у статті 39–1 Кодексу законів про працю України. Акти вищих та інших органів судової влади України також не містять змістовного тлумачення терміну «переукладення трудового договору».

Якщо дослідити визначення терміну «переукладання» надане у різних тлумачних словниках то під терміном «переукладати» розуміється дія наслідком при якій відповідно що-небудь (у нашому випадку строковий трудовий договір) «укладається заново»; «укладається повторно»; «укладається ще раз». У перспективному трудовому законодавстві України термін «переукладення трудового договору» взагалі не використовується, проте у статті 62 останнього за часом проекту Трудового кодексу України вже нормується процедура яка визначена законодавцем як «повторне укладення із працівником трудового договору».

Таким чином, принципово стверджуємо, що переукладення трудового договору згідно до статті 39–1 Кодексу законів про працю України може мати місце лише у випадку та після належного припинення попереднього строкового трудового договору, тобто трудового договору що діяв між відповідними працівником та роботодавцем раніше по підставах передбачених пунктом 2 статті 36 Кодексу законів про працю України. Якщо попередній строковий трудовий договір було припинено по інших підставах, наприклад за угодою сторін (пункт 1 статті 36 Кодексу законів про працю України), то подальше укладання нового строкового трудового договору не можна вважати його переукладенням в розумінні ст. 39–1 Кодексу законів про працю України із подальшим наданням працівнику відповідних гарантій, передбачених даною статтею.

При цьому роботодавцем при припиненні попереднього строкового трудового договору повинна бути повністю дотримана процедура звільнення працівника за пунктом 2 статті 36 Кодексу законів про працю України та забезпечені загальні та спеціальні гарантій, що надаються найманим працівникам у процедурі звільнення.

Іншою істотною ознакою нормативної процедури переукладення строкового трудового договору є збереження суб'єктного складу попередніх трудових правовідносин. Тобто укладення нового строкового трудового договору відбувається між той самими працівником та роботодавцем, що були сторонами за попереднім трудовим договором.

Також необхідною ознакою переукладення строкового трудового договору є збереження трудової функції працівника, що була встановлена

попереднім строковим трудовим договором. Вважаємо, що при цьому буде достатнім обумовлення при переукладанні строкового трудового договору змісту трудової функції працівника лише її родовими критеріями (посилання на професію, спеціальність, кваліфікацію).

• За загальним правилом датою набрання чинності новим строковим трудовим договором має бути дата (найближчий робочий день), наступна після дати закінчення строку дії попереднього строкового трудового договору. Проте слід зазначити, що певне сучасне трудове законодавство України та судова і інша правозастосовна практика припускає наявність при переукладенні трудового договору проміжку у часі між датою припинення попереднього строкового трудового договору та датою укладення нового трудового договору. Якщо інше не передбачено спеціальним трудовим законодавством щодо окремих категорій працівників то у кожному випадку тривалість перерви обумовлюється характером роботи, що виконується працівником за трудовими договорами та розумністю тривалості вищезазначеного проміжку у часі. Згідно зі статтею 62 проекту Трудового кодексу України перерва між звільненням і прийняттям на роботу при якій повторно укладений трудовий договір буде вважатися безстроковим не може становити більш ніж 2 тижні.

А що відбувається на практиці? У переважній більшості випадків, що булі досліджені науковцями Національного університету «Одеська юридична академія» роботодавцем видається лише наказ у якому зазначається про переукладення трудового договору із працівником на певний строк або до певної дати. При цьому передбачені чинним законодавством України заходи з припинення попереднього строкового трудового договору роботодавцем не здійснюються або здійснюються не в повному об'ємі. Більшість посадовців роботодавців розглядають переукладення трудового договору із працівником як його пролонгація за згодою сторін на новий строк на тотожних умовах. Але це хибне уявлення щодо правової природи переукладення трудового договору може привести до настання негативних (у тому числі майнових) наслідків для роботодавця.

Що ж при цьому відбудеться фактично та до яких саме правових наслідків це призведе? Попередній строковий трудовий договір із працівником належно припинено не було. Після спливу строку дії попереднього строкового трудового договору працівник продовжує виконувати роботу за тією ж трудовою функцією та у того ж роботодавця. Роботодавець допускає працівника до виконання роботи після спливу строку дії попереднього строкового трудового договору та не перешкоджає працівникові у здійсненні ним його трудової функції. Тобто в наявності є усі умови передбачені частиною 1 статті 39–1 Кодексу законів про працю України — після закінчення строку трудового договору трудові відносини фактично тривають і жодна із сторін не вимагає їх

припинення — і дія відповідного строкового трудового договору вважається продовженою на невизначений строк.

У кінцевому випадку це призведе до того, що трудовий договір із працівником (який як було доведене вище став безстроковим) неможливо буде законно припинити по підставах передбачених пунктом 2 статті 36 Кодексу законів про працю України. А скоріше роботодавець не розуміючи дійсний стан речей здійснить звільнення працівника за пунктом 2 статті 36 Кодексу законів про працю України, що призведе до порушення трудових прав працівника та виникнення підстав притягнення роботодавця до матеріальної відповідальності за незаконне звільнення працівника.

Враховуючи викладене вище рекомендуємо при переукладанні строкового трудового договору здійснювати припинення попереднього строкового трудового договору із дотриманням процедур, передбачених чинним трудовим законодавством України.

РИМАР Б. А.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення,
кандидат юридичних наук

ФОРМА ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ У СУЧАСНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ПРО ПРАЦЮ

В умовах ринкової економіки практичне значення трудового договору має неабияке значення, адже саме цей договір залишається основною організаційно-правовою формою найманої праці та підставою виникнення трудових правовідносин.

Водночас, незважаючи на значну увагу вчених до трудового права та одного з його інститутів — трудового договору, а також зважаючи на висловлену в літературі думку про те, що у сучасних умовах трудовий договір фактично замінений цивільно-правовим договором про працю, багато питань щодо правової природи трудового договору, у тому числі і проблеми його укладання, залишаються малодослідженими.

Трудовий договір, як і будь-який інший, має зміст і форму. Під змістом трудового договору розуміється сукупність його умов, які визначають права та обов'язки сторін. Оскільки змістом трудового договору є його умови, то видається цілком логічним, щоб на рівні підзаконного нормативного акта було затверджено типову форму трудового договору, яка б мала універсальний характер. Серед істотних для такого договору елементів таких як найменування та реквізити сторін, дата і місце

укладення, підписи та ін. його важливими складовими мають бути норми про обов'язкові та факультативні умови, про які сторони домовились у процесі прийняття на роботу.

Доцільним вбачається необхідність легального поділу та визначення у майбутньому Трудовому кодексі України змісту трудового договору на обов'язкові та додаткові умови, що повинно позитивно відобразитись на захисті працівника та роботодавця від можливих негативних наслідків.

Форма трудового договору, в свою чергу визначає, якими способами сторони об'єктивно виразили свою угоду та які засоби вони використали для надання договору значення юридичного факту.

Потрібно відмітити, що письмова форма трудового договору в сучасних умовах економічної нестабільності є найбільш оптимальною. Особливо її значення збільшується зі зростанням договірного регулювання праці, з розширенням прав підприємств як в регулюванні власне трудових відносин, так і відносин щодо додаткового соціального забезпечення працівників.

Про доцільність застосування саме письмової форми трудового договору свідчать серйозні теоретичні напрацювання зарубіжних вчених та відповідна практика зарубіжних країн.

28.12.2014 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового соціального страхування та легалізації фонду оплати праці» (далі — Закон № 77-VIII), яким були внесені, зокрема зміни до Кодексу законів про працю. Однією з основних змін трудового законодавства стала обов'язковість укладення трудових договорів з працівниками. Так, ч. 3 ст. 24 КЗпП була викладена у новій редакції: «Працівник не може бути допущений до роботи без укладення трудового договору, оформленого наказом чи розпорядженням власника або уповноваженого ним органу, та повідомлення центрального органу виконавчої влади з питань забезпечення формування та реалізації державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування про прийняття працівника на роботу в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України».

Іншими словами, встановлено два основні правила:1)обов'язкове документальне оформлення трудового договору, зокрема шляхом видання наказу чи розпорядження, та 2) повідомлення уповноваженому державному органу про прийняття працівника на роботу.

На думку деяких юристів та науковців у галузі цивільного права, викладення ч.3 ст.24 КЗпП у новій редакції та виключення ч. 4 ст. 24 КЗпП по суті нічого не змінило: недотримання роботодавцем обов'язку оформлення трудового договору наказом не спростовує факту існування трудових відносин та не тягне визнання трудового договору, укладеного в усній формі, недійсним.

Однак, такі зміни призвели до виникнення неоднозначних питань в застосуванні трудового законодавства у сфері укладання трудових договорів, адже в багатьох роботодавців виникає питання, чи є обов'язковим дотримання письмової форми при укладенні трудового договору з кожним працівником і чи можна вважати видання наказу про прийом на роботу — трудовим договором у письмовій формі.

На думку цивілістів, трудовий договір є нічим іншим як двостороннім правочином, а наказ підприємства — це його внутрішній акт, який має ознаки правочину, оскільки він підписується одночасно роботодавцем та працівником, які за таким наказом наділяються правами та обов'язками. При цьому в силу ст. 202, ст. 626 Цивільного кодексу України (далі — ЦКУ) наказ можна вважати договором.

Інша точка зору висловлюється трудовиками. Вони зазначають, що не можна визнати письмовою формою трудового договору заяву працівника про прийняття на роботу, на яку накладено резолюцію власника. Відповідна резолюція власника підприємства, установи чи організації або наказ про прийняття на роботу свідчить лише про досягнення сторонами згоди з питання про прийняття на роботу. Слід визнати, що письмовою формовою трудового договору є документ під заголовком «трудовий договір» чи «контракт».

Прикладні аспекти загального порядку укладення трудового договору сформульовані в працях різних вчених в галузі трудового права. Заслуговує уваги позиція з цього приводу В. І. Миронова, який у порядку укладення трудового договору відокремлює документаційну і процесуальну складові. Вчений зазначає, що укладенню трудового договору передує процедура працевлаштування. В його змісті автор виділяє як основний момент надання необхідного пакету документів. Другим елементом порядку укладення трудового договору він визначає саме оформлення трудових відносин, що включає в себе укладення між працівником і роботодавцем трудового договору виключно з дотриманням письмової форми. І останнім елементом він називає оформлення прийому на роботу та включає до нього видання наказу або розпорядження про прийняття працівника на роботу.

Отже, письмова форма передбачає детальне викладення умов договору, прав та обов'язків його сторін. Поряд з більшою визначеністю правового становища працівника і роботодавця вона є особливо корисною у випадку виникнення трудових спорів. Дотримання письмової форми значно полегшує їх вирішення. Крім того, застосування письмової форми є важливою гарантією для реалізації досягнутих сторонами угод щодо істотних умов праці та без сумніву виступає стабілізуючим чинником трудових правовідносин.

АНДРОНОВА В. А.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення,
кандидат юридичних наук

СПІВВІДНОШЕННЯ ЮРИДИЧНОГО СКЛАДУ ТА СКЛАДНОГО ЮРИДИЧНОГО ФАКТУ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ

У теорії трудового права юридичний склад досить часто змішують із складними юридичними фактами. Однак з такою точкою зору не можна погодитися, оскільки, як зауважує В. Б. Ісаков, головна відмінність фактичного складу від складного юридичного факту полягає в тому, що фактичний склад — це система юридичних фактів, а складний юридичний факт — система ознак факту [1, с. 38]. З думкою вченого можна погодитися, так як ототожнювати складний юридичний факт з юридичним складом не можна. Юридичний склад є сукупністю окремих юридичних фактів, кожний з яких сам по собі може впливати на виникнення, зміну чи припинення правовідносин (хоча й інакше, ніж це відбувається у юридичному складі). Так, наприклад, звернення працівника до роботодавця з вимогою про переведення його на іншу роботу, коли в нього для цього є правові підстави (наприклад, професійне захворювання), автоматично не породжує зміни трудових правовідносин, однак створює обов'язок роботодавця відповідним чином відреагувати на таке звернення. У разі відмови роботодавця або ігнорування звернення працівника, такі його дії (бездіяльність) можуть бути оскаржені в судовому порядку, що свідчить про самостійне правове значення відповідних дій працівника. Якщо дії працівника були б юридично байдужими, то вони не вимагали б від роботодавця жодної реакції (реакція залежала б від «доброї волі» роботодавця). Відповідно таке звернення працівника вже саме по собі є юридичним фактом, яке породжує інший юридичний факт — видання наказу роботодавцем, а в своїй сукупності вони породжують такі правові наслідки, як зміну трудових правовідносин.

На відміну від юридичного складу, складний юридичний факт є одиничним фактом, складові частини якого є лише його ознаками та самі по собі окремо від нього жодного впливу на правовідносини не мають. Наприклад, особа, яка претендує на зайняття певної посади (наприклад, посади судді) повинна подати передбачений законом пакет документів (ст. 67 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Дії такої особи із збирання необхідних документів не можна вважати юридичними фактами — елементами юридичного складу, оскільки вони самі по собі жодних правових наслідків не спричиняють.

У науці трудового права існує дискусія щодо віднесення трудового договору до простого чи складного юридичного факту.

На думку О. А. Красавчикова, В. В. Єрьоменка, трудовий договір слід віднести до групи складних юридичних фактів, оскільки він передбачає наявність волевиявлення кожної з сторін трудового договору, а саме працівника і роботодавця, що і є умовою виникнення трудових правовідносин, тобто передбачає досягнення учасниками переддоговірних відносин взаємної згоди за усіма умовами трудового договору.

Для того, щоб відстояти свою точку зору, В. В. Єрьоменко наголошує, що трудовий договір є складним юридичним фактом не тільки з причини волевиявлення двох сторін, а ще за наявністю таких ознак складності останнього: необхідність реального виконання та інші чинники [2, с. 10; 3, с. 103–104]. Однак що вчений розуміє під «іншими чинниками», він не пояснює.

Іншої точки зори дотримується Р. З. Лівшиць, який зазначав, що угода сторін — найпростіша, нічим не ускладнена підстава виникнення трудових відносин. Вчений стверджує, що прийняття на роботу за угодою сторін — найпоширеніша підстава для виникнення трудових відносин, але не єдина, так як у законодавстві передбачені й інші підстави. Їх наявність — прояв диференціації трудового права, вона обумовлена необхідністю врахувати і відобразити особливості виникнення трудових договорів деяких категорій робітників і службовців. Та за якої б підстави не виникли трудові відносини робітників і службовців, вони завжди існують у формі трудового договору [4, с. 33].

П. Д. Пилипенко у своїй монографії зазначає, що аргументи, наведені В. В. Єрьоменко, не є переконливими, бо якщо й далі дотримуватись такої думки, то, наприклад, у цивільному праві будь-який договір можна відносити до складних юридичних фактів виникнення майнових правовідносин, що робити не можна. Прикладом складного юридичного факту у трудовому праві, як зазначає П. Д. Пилипенко, є правопорушення [5, с. 37–38].

Вказана вище точка зору має один суттєвий недолік — вона знецінює дії сторін трудових правовідносин, спрямовані на укладення трудового договору, нівелює їх юридичне значення. Так, якщо вважати укладення трудового договору одиничним юридичним фактом, то необхідно визнати, що складові цієї процедури не мають самостійного юридичного значення та самостійних юридичних наслідків. Однак це не так. Молодий спеціаліст, який з'явився за направленням від вищого навчального закладу для укладення трудового договору з підприємством, подає заяву про прийняття його на роботу; інвалід, звертаючись для працевлаштування на підприємство за відповідною квотою за направленням від центру зайнятості, подає заяву тощо. Вказані вольові дії осіб породжують обов'язок роботодавця укласти з ними трудовий договір, тобто є юридичними фактами-діями. Разом із зустрічними діями роботодавця — виданням наказу або фактичним допуском працівника до роботи вони утворюють юридичний склад фактів, який породжує

трудові правовідносини. Навіть у випадках звернення працівника із заявою про прийняття на роботу, коли роботодавець не зобов'язаний укладати з ним трудовий договір, роботодавець все одно повинен відреагувати на таку заяву (укласти трудовий договір або відмовити в його укладенні). Тобто і в цьому разі дії працівника можна вважати юридичними фактами.

Список використаних джерел

1. Исаков В. Б. Фактический состав в механизме правового регулирования /В. Б. Исаков. — Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1980. — 128 с.
2. Єрьоменко В. В. Підстави виникнення трудових правовідносин: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.05 /В. В. Єрьоменко /Національна юрид. академія України ім. Я. Мудрого. — Х., 1998. — 18 с.
3. Красавчиков О. А. Юридические факты в советском гражданском праве /О. А. Красавчиков. — М.: Госюриздат, 1958. — 182 с.
4. Лівшиц Р. З. Трудовое законодательство: настоящее и будуще /Р. З. Лівшиц. — М.: Наука, 1989. — 192 с.
5. Пилипенко П. Д. Підстави виникнення індивідуальних трудових правовідносин /П. Д. Пилипенко. — К.: Т-во «Знання», КОО., 2003. — 146 с.

ПРИМІЧ Д. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення,
кандидат юридичних наук

НАРАХУВАННЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ КЕРІВНИКУ ПІДПРИЄМСТВА У ВИПАДКУ ВІДСУТНОСТІ ВЕДЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В умовах економічної кризи в Україні та спаду купівельної спроможності населення багато підприємств малого та середнього бізнесу знаходяться на межі виживання. Деякі суб'єкти господарювання аби не втрачати бізнес та власні активи змушені припинити діяльність на певний проміжок часу, тоді і виникають питання пов'язані з нарахуванням або можливістю не нарахування заробітної плати керівнику підприємства, яке фактично не здійснює господарської діяльності та відповідно до закону не може залишатись без керівного органу.

Згідно із статтею 65 Господарського кодексу України управління підприємством здійснюється відповідно до його установчих документів на основі поєднання прав власника щодо господарського використання свого майна і участі в управлінні трудового колективу. Власник здійснює свої права щодо управління підприємством безпосередньо або

через уповноважені ним органи відповідно до статуту підприємства чи інших установчих документів. Для керівництва господарською діяльністю підприємства власник (власники) або уповноважений ним орган призначає (обирає) керівника підприємства (частина 3 статті 65 ГК України).

У частині 4 статті 65 ГК України зазначено у разі найму керівника підприємства з ним укладається договір (контракт), в якому визначаються строк найму, права, обов'язки і відповідальність керівника, умови його матеріального забезпечення, умови звільнення його з посади, інші умови найму за погодженням сторін [1, ст.144].

Директор діє від імені підприємства, без довіреності представляє його у відносинах з юридичними та фізичними особами, організує керівництво діяльністю, укладає договори та інші угодив тому числі трудові договори (контракти), видає накази та дає вказівки, які обов'язкові для всіх працівників, застосовує щодо працівників підприємства заходи заохочення і стягнення.

Тобто, директор з одного боку є представником роботодавця, який виконує управлінські функції, з іншого боку найманим працівником, на якого поширюються норми Кодексу законів про працю України.

Засновник підприємства не має доступу до рахунків підприємства, а тому директор собі самостійно обчислює та нараховує заробітну плату.

У відповідності до статті 94 КЗпП та статті 1 Закону України «Про оплату праці» заробітна плата — це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу. Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства [2, ст. 375; 3, ст. 121].

Відповідно до частини 5 статті 95 КЗпП та частини 4 статті 3 Закону мінімальна заробітна плата є державною соціальною гарантією, обов'язковою на всій території України для підприємств, установ, організацій усіх форм власності і господарювання та фізичних осіб.

У зв'язку з необхідністю нарахування директору зарплати у підприємства також виникає обов'язок щодо нарахування та сплати єдиного соціального внеску (ЄСВ). Адже згідно зі ст. 7 Закону «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» для підприємств, і для його працівників базою для нарахування єдиного соціального внеску є сума нарахованої заробітної плати.

На практиці бувають випадки коли директор приймає наказ про не нарахування собі заробітної плати в зв'язку з відсутністю ведення господарської діяльності та коштів на рахунках підприємства. Проте контролюючі органи вважають це грубим порушенням норм трудового законодавства, адже виплата найманому працівнику заробітної плати є обов'язковою умовою трудового договору (контракту), а

положення які погіршують права найманого працівника є недійсними в силу закону.

Виникає питання чи є порушенням норм трудового права коли директор в добровільному порядку відмовляється від нарахування заробітної плати, адже особа чиї права порушуються та особа хто є порушником даного права є однією і тією ж людиною. Для відповіді на дане питання необхідно розглянути інститут матеріальної відповідальності сторін трудового договору.

У чинному законодавстві та в науковій літературі немає однозначності в питанні, хто виступає стороною матеріальної відповідальності в даному випадку. Деякі вчені відзначають, що стороною трудового договору є роботодавець, а представляє його інтереси, діє від імені сторони керівник організації. В зв'язку з чим, суб'єктом матеріальної відповідальності визначають безпосередньо роботодавця, оскільки він, а не інша особа з тих, хто виконує функції управління на різних рівнях, відповідає за будь-які порушення прав працівника, що перебуває з роботодавцем у трудових правовідносинах.

Проте, з даною точкою зору можливо не погодитись, оскільки у випадку невиплатою директором собі заробітної плати буде відсутній склад трудового майнового правопорушення з боку роботодавця.

Елементи трудового майнового правопорушення, що вчиняється, є одночасно умовами й матеріальної відповідальності. Більшість вчених вважає, що елементами трудового правопорушення є: 1. Наявність прямої дійсної шкоди. 2. Протиправність дії або бездіяльності. 3. Причинний зв'язок між протиправним порушенням роботодавцем свого обов'язку і майновою шкодою, що наступила. 4. Вина.

З огляду на вищевказані елементи вбачається, що у випадку не нарахування директором собі заробітної плати відсутні підстави матеріальної відповідальності, тобто трудове майнове правопорушення, а як наслідок і підстави застосування штрафних санкції та заходів впливу з боку контролюючих органів.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18, 19–20, 21–22 — Ст.144.
2. Кодекс законів про працю України: Затв. Законом УРСР № 322-VIII від 10.12.71 // Відомості Верховної Ради України. — 1971. — Додаток до № 50. — Ст.375.
3. Про оплату праці: Закон України від 24 березня 1995 р. № 108/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 17. — Ст.121.

КАЙТАНСЬКИЙ О. С.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення,
кандидат юридичних наук

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

Держава визнає право кожного громадянина України на охорону здоров'я і забезпечує його захист. У разі порушення законних прав та інтересів громадян у сфері охорони здоров'я відповідні державні, громадські або інші органи, підприємства, установи та організації, їх посадові особи і громадяни зобов'язані вжити заходів щодо поновлення порушених прав, захисту законних інтересів та відшкодування заподіяної шкоди.

Як свідчить світовий досвід, головним чинником, котрий найбільше зумовлює стан здоров'я, є спосіб життя, який ведуть діти і молодь. І перспектива поліпшення громадського здоров'я найбільше пов'язана з системною діяльністю щодо формування здорового способу життя населення. Доведено, що саме формування здорового способу життя є набагато ефективнішою й економічно доцільнішою стратегією, ніж постійне збільшення витрат на лікування наслідків нездорового способу життя, яке не забезпечує бажаного результату.

Спеціальні норми про сприяння здоровому способу життя встановлені Основами законодавства України про охорону здоров'я. Відповідно до ст. 32 Основ держава сприяє утвердженню здорового способу життя населення шляхом поширення наукових знань з питань охорони здоров'я, організації медичного, екологічного і фізичного виховання, здійснення заходів, спрямованих на підвищення гігієнічної культури населення, створення необхідних умов, в тому числі медичного контролю, для заняття фізкультурою, спортом і туризмом, розвиток мережі лікарсько-фізкультурних закладів, профілакторіїв, баз відпочинку та інших оздоровчих закладів, на боротьбу із шкідливими для здоров'я людини звичками, встановлення системи соціально-економічного стимулювання осіб, які ведуть здоровий спосіб життя.

В Україні формування здорового способу життя молоді стало важливою соціально-економічною та гуманітарною складовою державної політики, що знайшло своє відображення в численних законодавчих актах.

Очевидною є нагальна потреба у створенні комплексної законодавчої моделі, спрямованої на поліпшення здоров'я дітей та молоді України, і що така модель має бути побудована на засадах і принципах теорії і практики формування здорового способу життя, та охорони здоров'я населення.

Важливим кроком в побудові такої моделі стало прийняття Верховною Радою України постанови «Про Рекомендації парламентських слухань про становище молоді в Україні «Молодь за здоровий спосіб життя» від 3 лютого 2011 року. В ній зазначається, що стан роботи щодо формування здорового способу життя молоді залишається складним, а іноді — навіть загрозливим для національної безпеки України.

У Рекомендаціях звертається увага та те, що значною мірою на стан здоров'я населення впливає екологічна ситуація в Україні. Негативно вплинули на здоров'я молоді наслідки світової економічної кризи. В контексті складних екологічних та соціально-економічних умов гострими стали проблеми бідності, безпритульності, безробіття, знижується контроль за якістю сільськогосподарської продукції, не на краще змінюється технологія її переробки, постає проблема забезпечення населення здоровим харчуванням.

Особливо підкреслюється низький рівень залучення населення України до занять фізичною культурою та спортом. Так, лише кожен п'ятий хлопець чи дівчина шкільного віку та кожен десятий студент чи студентка мають достатній рівень рухової активності оздоровчої спрямованості, що є одним із найнижчих показників у Європі.

В навчальних закладах спостерігається недотримання фізіологічного нормування розумового та фізичного навантаження в процесі зростання і розвитку дитячого організму. Учні шкіл мають на 40 відсотків більше загальноосвітнього навантаження порівняно з ровесниками з інших країн. Це саме стосується й студентської молоді в Україні. У дитячому та молодіжному середовищі зростає популярність малорухомого способу життя (комп'ютери, електронні ігри, перегляд телепередач тощо). Все більше переважають пасивні форми дозвілля, ризикована поведінка та різні форми залежності: алкоголь, наркотики, тютюнопаління тощо.

Спостерігається тенденція до зростання захворюваності на ВІЛ-інфекцію, що охоплює все нові верстви населення, зокрема дітей та молодь. Показники щодо туберкульозу в Україні вищі за відповідні у розвинутих країнах у 10–12 разів. Велика кількість молоді зловживає алкогольними напоями та тютюновими виробами.

Недотримання здорового способу життя у молодіжному середовищі негативно впливає на репродуктивне здоров'я. Як наслідок, виникають проблеми демографічного розвитку та кризових проявів у функціонуванні інституту сім'ї.

В сучасних умовах за необхідне вбачається розвиток фізичної культури в начальних закладах. З огляду на це викликає заперечення виключення з навчальних планів підготовки бакалаврів вищих навчальних закладів фізичної культури як обов'язкової навчальної дисципліни, що негативно відобразиться на фізичному розвитку студентської молоді. На сьогодні відхилення у стані здоров'я визначаються медиками майже

у 90 відсотків студентів, серед яких більше половини мають незадовільний фізичний стан. Такий крок суперечить частині п'ятій ст. 12 Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», якою передбачено включення загальноосвітніми, професійно-технічними та вищими навчальними закладами до своїх програм курсу фізичної культури, а також організація секцій для занять окремими видами спорту.

Видається доцільним перегляд програми фізичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах з метою розширення системи позашкільного фізичного виховання, широкого використання різних форм, методів та засобів фізичної культури для формування здорового способу життя.

Список використаних джерел

1. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 05.02.1993 р. № 2998-XII //Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 16. — Ст. 167.
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 р. № 2901-XII //Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 4. — Ст. 19
3. Про Стратегію розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року: Указ Президента України від 27.09.2013 р. № 532/2013 //Офіційний вісник України. — 2013. — № 76. — Ст. 2815.
4. Рекомендації парламентських слухань про становище молоді в Україні «Молодь за здоровий спосіб життя»: Схвалено Постановою Верховної Ради України від 03.02.2011р. № 2992-VI //Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 24. — Ст. 173.

МЕДВІДЬ А. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри трудового права та права соціального забезпечення,
кандидат юридичних наук

ГАРАНТІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БЕЗДОМНИХ ОСІБ І БЕЗПРИТУЛЬНИХ ДІТЕЙ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЮ

Малозабезпеченість як один із видів соціальних ризиків, із яким у більшості випадків зіштовхуються бездомні особи і безпритульні діти, на перший погляд, не викликає сумнівів. Проте не всі представники даної суспільної групи мають право на забезпечення з боку держави внаслідок скрутного матеріального становища, тому необхідним вбачається дослідити дане питання.

Формою соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей, у межах якої цим особам надається необхідна підтримка (у даному випадку — грошові виплати) з боку держави є державна соціальна допомога. Надання окремих видів державної соціальної допомоги регулюється спеціальними законами та численними підзаконними актами, прийнятими до їх виконання. Не виключенням є державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям.

Поширеними є випадки, коли бездомні особи знаходяться за межею забезпеченості. Малозабезпеченість (бідність, незаможність, нужденність) є соціальним ризиком, який спричинює виникнення у особи, яка опинилась у даній складній життєвій обставині, права на підтримку з боку держави. Абсолютна бідність визначається на основі прожиткового мінімуму [1]. Отже, абсолютно бідною слід вважати особу, чий дохід є нижчим за прожитковий мінімум. Термін «бідність» є тотожним до поняття «малозабезпеченість» [2, С.116], проте використовується не лише стосовно сім'ї, як у законодавстві України.

Найбільш вдалі критерії, за допомогою яких можна визначити малозабезпеченість родини (чи особи), на нашу думку, були запропоновані О. Є. Мачульською, серед яких: наявність майна, дохід та незалежні від родини обставини, які спричинили таке становище [3, С.49]. Тобто, на основі цих ознак, слід стверджувати, що бездомна особа (сім'я), як правило, є малозабезпеченою, а отже, може мати право на даний вид державної соціальної допомоги.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 01.06.2000 р. № 1768-III, малозабезпеченою може визнаватись родина, яка з незалежних від неї або з поважних причин отримує середньомісячний сукупний дохід менший ніж прожитковий мінімум для сім'ї. Одинока особа має права члена сім'ї, тобто також може отримувати даний вид державної соціальної допомоги. Важливо зазначити, що до складу сім'ї не включаються особи, які перебувають на повному державному утриманні (наприклад, діти, особи похилого віку, інваліди, які перебувають у закладах соціального захисту для бездомних та безпритульних осіб).

За загальним правилом, відповідно до ст. 6 Закону даний вид грошових виплат призначається на 6 місяців, проте, непрацездатним одиноким особам, у яких відсутні інші джерела до існування, може призначатись на строк визнання особи непрацездатною; одиноким особам, які досягли 65-річного віку така допомога може призначатися довічно.

Слід зауважити, що призначатись та виплачуватись такий вид допомоги може органами соціального захисту населення як за місцем реєстрації, так і за місцем фактичного проживання члена сім'ї, якому вона перераховується.

На нашу думку, до ст. 9 Закону необхідним вбачається внесення змін, а саме — щодо можливості виплати державної соціальної допомоги не

лише за місцем проживання, а й за місцем перебування, відповідно до положень Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання» від 11.12.2003 р. № 1382-IV, виходячи з можливості для бездомної особи бути зареєстрованим за адресою центру обліку бездомних громадян, та, відповідно, тимчасово перебувати (до 6 місяців) у одному із закладів соціального захисту для даної категорії населення.

Крім цього, потрібно вказати те, що позбавляється права на таку допомогу сім'я, члени якої не працюють, не навчаються тощо протягом трьох місяців, що передують місяцю звернення за призначенням даного виду допомоги, що має неабияке значення, адже бездомні особи нерідко ведуть асоціальний спосіб життя, не беруть участь у суспільному виробництві, що, виходячи із зазначеного, є перешкодою для отримання даної грошової виплати.

До того ж, положення Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям» від 24.02.2003 р. № 250 в цілому повторюють положення спеціального Закону у цій сфері, тому потребують узгодження для усунення дублювань з метою недопущення нагромадження нормативно-правової бази.

Також, доцільним вбачається запровадження нового виду державної соціальної допомоги — одноразової державної соціальної допомоги бездомним та безпритульним особам. Коштами цієї допомоги (у розмірі прожиткового мінімуму для відповідних категорій осіб) дані особи могли б: орендувати житло на один місяць, оплатити проїзд додому (у випадку наявності родичів в іншій місцевості), відновлення документів, забезпечити інші потреби тощо.

Таким чином, можна виокремити такі характерні ознаки державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям: 1) наявність особливого соціального ризику — малозабезпеченість; 2) суб'єктами-отримувачами є сім'я чи одинока особа; 3) джерелом фінансування — субвенції з державного бюджету до місцевого; 4) за тривалістю виплат: періодичні або довічні грошові виплати; 5) за юридичною силою правового акту, відповідно до якого призначається допомога — закріплюється на рівні Закону; 6) призначення — компенсаційний характер (надається особам, у яких відсутні будь-які інші джерела для існування); 7) обов'язковість врахування матеріального становища отримувача допомоги; 8) залежно від суб'єкту, потреби якого забезпечуються за рахунок допомоги — одинока особа, інші члени родини чи родина в цілому.

Список використаних джерел

1. Методика комплексної оцінки бідності: затв. наказом Міністерства соціальної політики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Національної академії наук України від 08.10.2012 р.

№ 629/1105/1059/408/612 // Офіційний вісник України. — 2012. — № 84. — Ст. 3412.
2. Сокол М. В. Малозабезпеченість як один із юридичних фактів виникнення відносин по соціальній допомозі // Трудове право. — 2013. — № 2 (23). — С. 115–118.
3. Мачульская Е. Е. Право социального обеспечения в условиях рыночной экономики: теория и практика правового регулирования: автореф. дисс. на соиск. научн. степ. д.ю.н.: 12.00.05. /Е. Е. Мачульская. — М., 2000. — 56 с.

БОРИЧЕНКО К. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри трудового права та права соціального забезпечення,
кандидат юридичних наук

ПРАВО НА ДОПОМОГУ У ЗВ'ЯЗКУ З ВАГІТНІСТЮ І ПОЛОГАМИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕРГРАЦІЇ

Статтею 24 Конституції України закріплено принцип рівності чоловіка і жінки у громадсько-політичній та культурній сфері, у сфері освіти, професійної діяльності, охорони здоров'я та ін. Враховуючи фізіологічні та психологічні особливості жіночого організму, жінки користуються додатковими правами у сфері створення умов, які дають їм можливість поєднувати працю з материнством, для них передбачений особливий правовий захист, матеріальна і моральна підтримка, що включає надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям. Таким чином, формулювання ст. 24 Конституції України дає можливість говорити про нерівність прав жінки-матері та чоловіка-батька.

У той же час, відповідно до ст. 51 Конституції України, як чоловік, так і жінка повинні мати однаковий обсяг прав та обов'язків у шлюбі та сім'ї, у тому числі й у сфері виховання дітей. Аналогічна позиція сформульована й у низці європейських нормативних актів: Договорі про Європейський Союз (далі — ЄС) від 7 лютого 1992 р.; Хартії основних прав ЄС від 7 грудня 2000 р.; Директиві Ради 75/117/ЄЕС щодо зближення законів держав-членів, які стосуються застосування принципу рівної оплати праці чоловіків і жінок від 10 лютого 1975 р.; Директиві Ради 96/97/ЄС, що вносить зміни до Директиви 86/378/ЄЕС щодо реалізації принципу рівного ставлення до чоловіків і жінок у схемах професійного соціального страхування від 20 грудня 1996 р.; Директиві 2006/54/ЄС про реалізацію принципу рівних можливостей і рівного ставлення до чоловіків і жінок у питаннях зайнятості та професійної діяльності (доопрацьовану) від 5 липня 2006 р. та ін.

В цілому законодавство України у сфері соціального захисту відповідає вищезазначеним положенням. Разом з тим, в окремих випадках, при здійсненні соціального захисту сімей з дітьми перевага надається жінці. Мова йде про призначення і виплату допомоги у зв'язку з вагітністю і пологами, яка має подвійний характер, оскільки з одного боку, є соціально-страховою виплатою для осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню на підставі Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23 вересня 1999 р., а з іншого — грошовою виплатою сім'ям з дітьми, що здійснюється в рамках державного соціального захисту зазначеної категорії населення відповідно до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21 листопада 1992 р.

Відповідно до вищезазначених законів право на допомогу у зв'язку з вагітністю і пологами мають жінки. Закріплення за жінкою права на отримання зазначеного виду допомоги не викликає заперечень, оскільки її виплата за час однойменної відпустки сприяє збереженню та відновленню здоров'я жінки та її новонародженої дитини, так як саме в цей час їх інтереси неподільні.

Однак законодавством не врегульовано питання призначення допомоги у зв'язку з вагітністю і пологами у випадку смерті матері. Враховуючи невтішні дані щодо материнської смертності, рівень якої, за даними Міністерства охорони здоров'я України, сягає 11,6 випадків на 100 тис. народжених живими, частіше за все, обов'язок догляду за новонародженою дитиною лягає на плечі батька. У той же час, відповідно до чинного законодавства, чоловіки не мають права на отримання оплачуваної відпустки та відповідної допомоги, зумовленої необхідністю догляду за новонародженою дитиною у зв'язку зі смертю її матері, що викликає низку заперечень.

Відповідно до ст. 424 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27 червня 2014 р., Україна взяла на себе зобов'язання щодо поступового наближення національного законодавства до права, стандартів та практики ЄС у сфері соціальної політики. Зокрема на виконання даного положення передбачається впровадження протягом трьох років з дати підписання Угоди Директиви Ради 2010/18/ЄС від 8 березня 2010 р. про переглянуту рамкову угоду щодо батьківської відпустки, Директива Ради 79/7/ЄЕС від 19 грудня 1978 р. про поступове запровадження принципу рівного ставлення до чоловіків та жінок у сфері соціального забезпечення та ін.

Так, положення Директиви Ради 79/7/ЄЕС визначають зміст та основні засоби забезпечення принципу рівного ставлення до чоловіків і жінок, зокрема у сфері надання соціальних допомог (ст. 3). Статтею 4 Директиви передбачено, що рівність у ставленні означає відсутність ані

прямої, ані непрямої дискримінації за ознакою статі щодо шлюбного або сімейного статусу особливо у сфері застосування режимів та умов доступу до них.

У зв'язку з цим, на нашу думку, цілком обґрунтовано було б передбачити у законодавстві можливість отримання батьком дитини оплачуваної відпустки та відповідної допомоги, зумовленої необхідністю догляду за новонародженою дитиною у випадку смерті матері.

Проте нелогічним буде просте включення відповідних статей або їх частин до положень Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» та Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», які визначають порядок призначення і виплати допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами, оскільки, зважаючи на фізіологічні особливості організму, виносити та народити дитину може лише жінка. Тим не менше, право на відповідну допомогу, згідно з положеннями вищезазначених актів, має також особа, яка усиновила або взяла під опіку дитину у віці до двох місяців. У дану випадку отримання особою відповідної допомоги не пов'язане з фізіологічним станом вагітності та реабілітацією після пологів, а зумовлене необхідністю догляду за новонародженою дитиною, що робить нелогічним включення зазначених положень до статей законів, які закріплюють порядок призначення і виплати допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами.

У зв'язку з цим, на нашу думку, цілком обґрунтованим є виділення нового виду соціальної допомоги під назвою «допомога по догляду за новонародженою дитиною», в рамках якої видається доцільним об'єднати допомогу, на яку мають право особи, які усиновили або взяли під опіку дитину у віці до двох місяців, та допомогу батьку дитини у випадку смерті матері.

Про доцільність внесення запропонованих змін свідчить також положення Директиви Ради 2010/18/ЄС про переглянуту рамкову угоду про відпустку по догляду за дитиною, у Загальних положеннях якої передбачено необхідність досягнення гендерної рівності у сімейній політиці (п. 8), заохочення справедливого розподілу сімейних обов'язків між чоловіками і жінками (п. 12). На виконання даних положень у пункті 2 Директиви передбачено право працюючих чоловіків на відпустку по догляду за дитиною на підставі її народження або усиновлення. Всі питання, що стосуються оплати такої відпустки, повинні розглядатися і визначатися державами-членами та/або соціальними партнерами відповідно до національного законодавства, колективних договорів та/або правозастосовних практик (пункт 5).

У зв'язку з цим, на нашу думку, необхідно внести зміни до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», доповнивши його новим Розділом II-А «Допомога по догляду за новонародженою дитиною», та доповнити Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» статтею 25–1, де закріпити право батька дитини

у випадку смерті матері, осіб, які усиновили або взяли під опіку дитину протягом двох місяців з дня її народження, на отримання допомоги по догляду за новонародженою дитиною у розмірі 100 % середньомісячного доходу за весь період відпустки, тривалість якої визначається на рівні післяпологової.

Зазначені зміни потребуватимуть узгодження з положеннями Закону України «Про відпустки», Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1751 та деяких інших нормативно-правових актів.

РИМАР І. А.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри трудового права та права соціального забезпечення

ОЗНАКИ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Вчення про індивідуальні трудові правовідносини знаходяться на стадії вивчення та вдосконалення отриманих вчень для більш дієвого застосування їх на практиці, перш за все шляхом законодавчого закріплення поняття індивідуальних правовідносин та коло відносин, які будуть регулюватись. Для того, щоб відокремити індивідуальні трудові правовідносини від інших трудових правовідносин, необхідно звернутись до ознак індивідуальних трудових правовідносин.

Юридичні ознаки індивідуальних трудових правовідносин мають бути відображені передусім у понятті зазначених правовідносин. Для формулювання поняття індивідуальних трудових правовідносин слід звернутися до визначення поняття правовідносин у теорії права.

Що стосується саме поняття правовідносин, то у сучасній юридичній літературі поширеним є визначення правовідношення як врегульованого нормою права суспільного відношення. Як відзначають вчені кафедри теорії держави і права Національного університету «Одеська юридична академія», дане визначення, на жаль, не відображує того факту, що кожна людина є самоцінністю. На думку вчених, більш точним є наступне визначення правовідношення: це відношення між людьми, яке є правовим вираженням економічних, політичних, сімейних та інших суспільних відносин, учасники яких мають взаємні права і обов'язки та реалізують їх у порядку, гарантованому та охоронюваному державою. [2,с. 142–143].

О. Ф. Скакун визначає більш традиційно правовідносини як врегульовані нормами права і забезпечувані державою вольові суспільні

відносини, що виражаються в конкретному зв'язку між суб'єктами – правомочними (носіями суб'єктивних прав) і зобов'язаними (носіями обов'язків).

Відносно саме ознак, то О. Ф. Скакун виділяє такі ознаки правовідносин:

1) є специфічним видом суспільних відносин — складаються між людьми чи колективами як суб'єктами права з приводу соціального блага або забезпечення яких-небудь інтересів, перебувають у формі соціальних зв'язків — економічних, організаційних, політичних, сімейних тощо; 2) є ідеологічними відносинами — результатом свідомої діяльності (поведінки) людей; 3) є вольовими відносинами;

4) виникають (змінюються, припиняються) на основі норм права — у разі настання передбачених нормою юридичних фактів; 5) є юридичною формою конкретного (індивідуалізованого) зв'язку суб'єктів; 6) мають зазвичай двосторонній характер, залежність прав і обов'язків сторін є взаємною; 7) охороняються державою, забезпечуються заходами державного впливу аж до примусу. [3, с. 389–390]

Виходячи з того, що змістом індивідуальних трудових правовідносин є індивідуальні трудові права і кореспондуючі ним обов'язки, зазначені правовідносини видається можливим визначити як врегульовані нормами трудового права суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення працівником і роботодавцем індивідуальних трудових прав та виконання кореспондуючих ним обов'язків відповідно до чинного трудового законодавства.

У навчальній літературі виділяються такі ознаки трудового відношення, як вольовий характер, триваючий характер, базовий характер. [4,с. 15] Остання ознака виділяється як специфічна ознака трудового правовідношення. Йдеться про те, що само існування зазначеного правовідношення виступає передумовою виникнення інших суспільних відносин, що входять до складу предмету трудового права. Зазначені ознаки повною мірою стосуються індивідуальних трудових правовідносин, які є предметом дослідження.

Вслід за класиками трудового права, сучасні дослідники виділяють у трудових правовідносинах організаційно-трудовий, майновий (відплатний) і особистісний елементи [4, с. 16].

У сучасний період у зв'язку з поширенням нетипових форм зайнятості відбувається модифікація ознак традиційних трудових правовідносин, на що звертається увага в літературі [1, с. 104–106]. Так, модифікація зазначених ознак відбувається при дистанційній або віддаленій роботі, виникнення якої обумовлене стрімким розвитком ІТ-технологій. За такої форми трудової діяльності модифікується організаційний елемент трудових правовідносин. Йдеться про те, що організація робочого місця може бути покладена як на роботодавця, так і на працівника (за виключенням використання спеціалізованого

програмного забезпечення та інших ІТ-рішень); істотно знижується ступінь планування і контролю наймача за ходом виконання роботи; змінюються можливості роботодавця з притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності. Вважається, що 79 % керівників не контролюють роботу дистанційних працівників, навіть тоді, коли існує така технічна можливість.

Список використаних джерел

1. Мотина Е. В. Дистанционная работа и основные признаки трудового правоотношения //Парадигма трудового и социального права в эпоху построения постиндустриального общества: сб. науч. Трудов по итогам III междунар. науч.-практ. конф., 23–24 окт. 2015 г. /редкол.: К. Л. Томашевский (гл. ред.) и [др.]. — Минск: Междунар. ун-т «МИТСО», 2015. — С.104–106.
2. Общетеоретическая юриспруденция: учебный курс: учебник /под ред. Ю. Н. Оборотова. — О.: Феникс, 2011. — 436 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник /Скакун О. Ф. — 3-те видання. — К.: Алерта, 2012. — 524 с.
4. Трудове право: підручник [для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] /В. В. Жернаков, С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко та ін. ; за ред. В. В. Жернакова. — Х.: Право, 2012. — 496 с.

ПОЖАРОВА О. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри трудового права та права соціального забезпечення,
кандидат юридичних наук

НІЧНА ПРАЦЯ ЖІНОК ТА ВИКОРИСТАННЯ ЇХ ПРАЦІ НА ПІДЗЕМНИХ РОБОТАХ: АКТИ МОП І ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Акти Міжнародної організації праці встановлюють захисні норми як відносно усіх жінок, так і спеціально відносно жінок-матерів. Один напрямок регламентації стосується нічної праці та підземних робіт. Обмеженню праці жінок у нічний час у промисловості присвячено Конвенцію МОП № 89 про нічну працю жінок у промисловості (переглянуту в 1948 році) [1] і Протокол 1990 року, що доповнює Конвенцію № 89, які не ратифіковані Україною.

Відповідно до зазначених актів, жінки, незалежно від віку, не використовуються на роботах у нічний час на державних або приватних промислових підприємствах чи в будь-яких інших філіалах, за винятком підприємств, на яких працюють лише члени однієї родини, і у випадках нездоланної сили, а також коли робота пов'язана з сировиною

чи матеріалами, які перебувають у процесі обробки і швидко псуються, і коли така нічна праця потрібна, щоб уникнути безсумнівної втрати згаданих матеріалів. Конвенція МОП № 89 не поширюється на жінок, які посідають відповідні пости адміністративного чи технічного плану, і жінок, які працюють у системі охорони здоров'я та забезпечення, котрі звичайно не займаються фізичною працею.

Протокол 1990 року до Конвенції 1948 року про нічну працю жінок [2] допускає у певних умовах і з певними обмеженнями зміну встановленої у Конвенції № 89 тривалості нічного часу та вилучення із заборони на роботу жінок у нічний час.

Заборона змін щодо нічної праці жінок, які працюють, також поширюється на додатковий період, протягом якого видається медична довідка, яка засвідчує, що така заборона необхідна для здоров'я матері та дитини у таких випадках: під час вагітності; протягом встановленого періоду після народження дитини.

У Конвенції № 171 про нічну працю 1990 року [3] (не ратифікована Україною) містяться спеціальні норми щодо регламентації роботи у нічний час працюючих жінок, у тому числі вагітних жінок і жінок, які мають дітей. Статтею 7 Конвенції передбачена необхідність вживання заходів, котрі забезпечують наявність альтернативної нічній праці роботи для працюючих жінок, які в противному разі були б змушені виконувати роботу у нічний час:a) до і після народження дитини протягом періоду тривалістю принаймні шістнадцять тижнів, з яких не менш ніж вісім тижнів повинні передувати здогадній даті народження дитини; b) протягом додаткових періодів, стосовно яких видається медична довідка, котра засвідчує, що це потрібно для здоров'я матері або дитини.

Конвенція МОП № 45 про використання праці жінок на підземних роботах у шахтах будь-якого роду 1935 року [4] (ратифікована Україною) забороняє використання жодної особи жіночої статі будь-якого віку на підземних роботах у шахтах (ст. 2). Національне законодавство може вилучати з-під згаданої заборони жінок, що обіймають керівні посади і не виконують фізичної роботи; жінок, зайнятих санітарним та соціальним обслуговуванням; жінок, які опановують курс навчання і допущені до проходження стажу в підземних частинах шахти з метою професійної підготовки; інших жінок, які повинні опускатися від часу до часу у підземні частини шахти для виконання робіт нефізичного виду.

У трудовому законодавстві України норми щодо праці жінок у нічний час та на підземних роботах містяться у главі XII «Праця жінок» чинного КЗпП. Відповідно до частини першої ст. 175 КЗпП залучення жінок до робіт у нічний час не допускається, за винятком тих галузей народного господарства, де це викликається особливою необхідністю і дозволяється як тимчасовий захід.

Обмеження, зазначені у частині першій ст. 175 КЗпП, не поширюються на жінок, які працюють на підприємствах, де зайняті лише члени

однієї сім'ї. Тобто у частині заборони роботи у нічний час положення ст. 175 КЗпП не відповідають міжнародним трудовим стандартам.

Крім того, частиною першою ст. 174 КЗпП забороняється також використовувати працю жінок на підземних роботах, крім деяких підземних робіт (нефізичних робіт або робіт по санітарному та побутовому обслуговуванню).

З метою приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів необхідно змінити частину першу ст. 174 КЗпП згідно із положеннями ст. 3 Конвенції МОП № 45, а саме: зазначити в ній також жінок, які опановують курс навчання і допущені до проходження стажу в підземних частинах шахти з метою професійної підготовки, а також жінок, які повинні опускатися від часу до часу у підземні частини шахти для виконання робіт нефізичного виду.

Главою 1 «Особливості праці працівників із сімейними обов'язками» Книги четвертої проекту ТК України передбачені особливості регулювання трудових відносин за участю жінок. У статті 285 проекту ТК України повністю відтворено норми Конвенції МОП № 45. Також до Глави 1 Книги четвертої не включено норму, закріплену у ст. 175 КЗпП, про заборону залучення жінок до роботи у нічний час. Таким чином, норми проекту ТК України щодо регулювання нічної праці жінок та використання їх праці на підземних роботах в цілому відповідають міжнародним трудовим стандартам.

Список використаних джерел

1. Конвенція МОП № 89 про нічну працю жінок у промисловості (переглянута в 1948 році) // Конвенції та рекомендації МОП, ухвалені Міжнародною організацією праці. — Женева: Міжнародне бюро праці, 1999. — Т. I: 1919–1964. — С. 449–453.
2. Протокол 1990 року до Конвенції (переглянутої) 1948 року про нічну працю жінок // Конвенції та рекомендації МОП, ухвалені Міжнародною організацією праці. — Женева: Міжнародне бюро праці, 1999. — Т. II: 1965–1999. — С. 1417–1418.
3. Конвенція МОП № 171 про нічну працю 1990 року // Конвенції та рекомендації МОП, ухвалені Міжнародною організацією праці. — Женева: Міжнародне бюро праці, 1999. — Т. II: 1965–1999. — С.1408–1412.
4. Конвенція МОП № 45 про використання праці жінок на підземних роботах у шахтах будь-якого роду 1935 р. // Конвенції та рекомендації МОП, ухвалені Міжнародною організацією праці. — Женева: Міжнародне бюро праці, 1999. — Т. I: 1919–1964. — С. 228–231.

ХАРИТОНОВА Л. І.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
старший викладач кафедри трудового права та права соціального забезпечення

СПЕЦІАЛЬНІ ПЕНСІЇ: РЕФОРМУВАННЯ ЧИ СКАСУВАННЯ?

Пенсійне забезпечення є важливою сферою суспільних відносин, які останнім часом зазнають суттєвої трансформації в процесі, так званої, пенсійної реформи. Одне з провідних місць у цьому процесі посідає вдосконалення пенсійного законодавства щодо порядку та умов призначення пенсій, які призначалися та ще призначаються за спеціальним законодавством. Це стосується, насамперед, державних службовців та осіб до них прирівняних (журналісти, працівники органів місцевого самоврядування, депутати та інш.), робітників правоохоронних органів, суддів. До цієї категорії слід віднести також пільгові пенсії та пенсії за вислугу років працівникам народного господарства. Зазначений Перелік може бути доповнено також науковцями, чорнобильцями та військовослужбовцями, оскільки призначення вказаних пенсій порушує принципи, які були закладені при формуванні системи пенсійного страхування.

Вперше зміст законодавства про пенсійне забезпечення було визначено у Законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (стаття 4), який передбачає, що виключно законами про пенсійне забезпечення визначаються: види, умови, норми та порядок пенсійного забезпечення; умови участі у пенсійній системі; пенсійний вік; джерела формування коштів, що спрямовуються на пенсійне забезпечення; організація та порядок здійснення управління в системі пенсійного забезпечення.

У даний час зазначена норма, в основному, реалізована щодо загальнообов'язкового державного пенсійного страхування відносно робочих та службовців. Цього не можна сказати про інші законодавчі акти, які регулювали питання пенсійного забезпечення окремих категорій громадян. Нормативно-правові акти, які передбачали пенсійне забезпечення спеціальних категорій не були законами про пенсійне забезпечення, вони мали основною метою регулювання інших, ніж пенсійні, суспільних відносин і лише визначали особливості призначення їх пенсій у контексті умов їх професійної діяльності або соціального статусу, не забезпечуючи, як правило, при ньому єдність загальних підходів і принципів пенсійного забезпечення

Внаслідок цього виникли необґрунтовані диспропорції у розмірах пенсій різних категорій громадян, що, в свою чергу, створювало соціальну напругу в суспільстві, ускладнювало практичне застосування пенсійного законодавства.

Таким чином, однією з актуальних проблем подальшого розпитку і вдосконалення цього законодавства була і є його уніфікація.

На думку науковців та практичних робітників, вона має відбуватися шляхом концентрації правових норм, які регулюють питання пенсійного забезпечення, у спеціальних «пенсійних» законах з одночасним вилученням цих норм з інших законодавчих актів, а також шляхом диференціації умов призначення пенсій окремим громадянам залежно від особливостей їхньої професійної діяльності, але за єдиними законодавчо визначеними принципами.

Звичайно, якщо взяти до уваги старіння нації, вплив політичних маніпуляцій на проблеми пенсійного забезпечення при чергових виборах, проблеми нерівності прав громадян щодо розмірів призначуваних пенсій, проблеми фінансування пільгового пенсійного забезпечення, нестабільну фінансову забезпеченість солідарної системи та проблеми запровадження Накопичувального фонду, це все негативно впливає на зміни пенсійного законодавства. Взагалі, якщо пенсійна система недосконала, тим більше в ній спеціальних видів пенсій.

У зв'язку з постійними змінами пенсійне законодавство втратило таку важливу рису як стабільність.

Нажаль, існуюча пенсійна система поступово втрачає назву страхової, оскільки до цього часу не набув статусу страхового Пенсійний фонд. Не покращує ситуацію передача функції акумуляції та розподілу єдиного внеску Державним фіскальним органам, пониження відсотку сплати єдиного внеску тощо.

Тому необхідно створити нову страхову пенсійну систему, але виключаючи з неї усі види пенсій, які не відповідають умовам призначення, тобто, наявному страховому стажу та заробітку, з якого були сплачені страхові внески.

З прийняттям Закону України № 3668 від 08.07.2011р. «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», була спроба одночасного реформування загальних та спеціальних законів, але внесення змін до загального стажу роботи, підняття пенсійного віку не надало можливості оцінити значимість проведених змін. Стосовно спеціального пенсійного забезпечення, слід зазначити, що це була скоріше деформація ніж проведення реформування.

Ще гірше відбулось реформування спеціальних пенсій, яке було поставлено в залежність від прийняття єдиного закону з питань призначення пенсій. Оскільки Закон не було прийнято, призначення спеціальних пенсій було скасовано. При цьому залишено призначення пенсій за спеціальним законодавством науковцям, військовослужбовцям, чорнобильцям та пільгові пенсії. При цьому не обійшлося без проблем з питання призначення спеціальних пенсій за Законом України «Про прокуратуру», який в новій редакції було прийнято 15.07.2015р., тобто після запобігання призначенню спеціальних пенсій. У зв'язку із

цим, Пенсійний фонд відмовляє в призначенні пенсій прокурорам, натомість вони виборюють своє право в судовому порядку.

Вважаю, що може бути ще один вихід з ситуації, коли питання реформування (скасування) спеціальних пенсій є болючим питанням. Слід провести розмежування двох складових пенсійного забезпечення зазначених категорій осіб — загальної страхової (надається на загальних підставах за рахунок коштів Пенсійного фонду України в розмірі, що залежить від тривалості страхового стажу та заробітку, з якого сплачено страхові внески, тим більше цей розподіл застосовується при виплаті пенсій) та додаткової (надається за рахунок держави або спеціалізованих професійних та корпоративних недержавних пенсійних фондів у випадках та в розмірах залежно під умов, тривалості професійної діяльності, соціального статусу чи заслуг одержувача).

Як свідчить практика, застосування пенсійного законодавства, реалізація багатьох норм законів про пенсійне забезпечення у даний час пов'язана з наявністю чисельних підзаконних нормативно-правових актів, а також роз'яснень різних органів виконавчої влади (зокрема, щодо умов і порядку призначення пенсій, їх перерахунку, обчислення страхового стажу та заробітку, використання норм раніше діючого законодавства тощо). На жаль, це не завжди стосується випадків, прямо передбачених законом, а є. наслідком прогалин у ньому або недостатньої конкретизації тих чи інших правових норм. Результатом є велика кількість спорів, у тому числі судових, між учасниками пенсійних правовідносин.

Слід відзначити, що система пенсійного законодавства України не є остаточно сформованою. Поряд із вдосконаленням, уніфікацією та кодифікацією правових інститутів у пенсійній сфері на часі створення необхідних, але відсутніх елементів правового регулювання, які, зокрема, стосуються функціонування обов'язкової накопичувальної пенсійної системи, діяльності професійних та корпоративних пенсійних фондів.

Перелік наведених вище проблемних питань правового регулювання у сфері пенсійного забезпечення, звичайно, не є вичерпним, проте, їх вирішення має сприяти процесу створення в Україні ефективної, збалансованої системи пенсійного законодавства, що відповідало б сучасним соціально-економічним реаліям та світовим стандартам у цій сфері.

МАРТИНЮК В. Д.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри трудового права та права соціального забезпечення

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ РОБОТОДАВЦІВ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ПРАЦІВНИКІВ

В трудовому законодавстві України проголошено принцип безперервного навчання працівників протягом життя. *В* контексті особистого, професійного та соціального життя особи такий принцип виявляється у необхідності постійного оновлення професійних знань задля відповідності новим вимогам сучасного ринку. При цьому метою державної політики у сфері професійного розвитку працівників є підвищення їх конкурентоспроможності відповідно до суспільних потреб шляхом сприяння роботодавцю в ефективному використанні праці та забезпеченні досягнення належного професійного рівня працівниками.

У ст. 4 Закону України «Про професійний розвиток працівників» від 12 січня 2012 року визначено основні напрями діяльності роботодавців у сфері професійного розвитку працівників [3]. Зокрема, до них віднесено: розроблення поточних та перспективних планів професійного навчання працівників; визначення видів, форм і методів професійного навчання працівників; розроблення та виконання робочих навчальних планів і програм професійного навчання працівників; організація професійного навчання працівників; добір педагогічних кадрів та фахівців для проведення професійного навчання працівників безпосередньо у роботодавця; ведення первинного та статистичного обліку кількості працівників, зокрема тих, які пройшли професійне навчання; стимулювання професійного зростання працівників; забезпечення підвищення кваліфікації працівників безпосередньо у роботодавця або в навчальних закладах, як правило, не рідше ніж один раз на п'ять років; визначення періодичності атестації працівників та організація її проведення; проведення аналізу результатів атестації та здійснення заходів щодо підвищення професійного рівня працівників.

Відповідно до ст. 6 зазначеного акту організація професійного навчання працівників здійснюється роботодавцями з урахуванням потреб власної господарської або іншої діяльності відповідно до вимог законодавства. При цьому професійне навчання працівників може здійснюватися безпосередньо у роботодавця та на договірній основі у професійно-технічних та вищих навчальних закладах, на підприємствах, в установах або організаціях. Для належного забезпечення сфери професійного навчання роботодавець може утворити окремий підрозділ або покласти функції з організації такого навчання на відповідних фахівців.

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року кожен має право на професійне навчання [4]. Відповідно до ст. 34 зазначеного закону роботодавець має право укладати з працівниками або іншими особами, які не перебувають з ним у трудових відносинах, за їх згодою договори про направлення їх до навчальних закладів для професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації. Зазначеним договором на працівника або іншу особу, яка направляється на навчання, може бути покладено обов'язок відпрацювати на посаді відповідно до отриманої кваліфікації в такого роботодавця після закінчення навчання протягом погодженого сторонами строку, який повинен бути порівнянний з обов'язками, що взяв на себе роботодавець щодо оплати та строку навчання, але не більше ніж три роки. Відповідно до ст. 35 роботодавці — замовники кадрів беруть участь у визначенні змісту навчання, кваліфікаційній атестації безробітних, надають робочі місця для їх виробничого навчання, виробничої практики або стажування. Відповідно до ст. 50 роботодавці беруть участь у здійсненні заходів щодо забезпечення зайнятості населення, серед яких низка заходів, пов'язана із організацією професійного навчання працівників. Проте, зазначена участь роботодавців визначається як їхнє право, а не обов'язок. Серед переліку обов'язків роботодавців у сфері забезпечення зайнятості та працевлаштування норми, яка б закріплювала необхідність проводити професійне навчання визначеної категорії працівників немає.

Стійкість, стабільність та ефективність економіки країни досягається шляхом збереження та вдосконалення професійних кадрів. Звичайно, в умовах ринкової економіки складно забезпечити навчання та професійний розвиток працівників, оскільки держава не може значною мірою втручатись в економічну свободу та незалежність роботодавців, які самі визнають необхідність у підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації працівників, мають власні потреби та інтереси. Однак, на сьогодні наявною є можливість пошуку компромісу у вирішенні зазначеної проблеми. Зокрема, держава здатна компенсувати витрати роботодавців на навчання, встановити для них податкові пільги, визначити для працівників та роботодавців взаємно кореспондуючі права та обов'язки.

Таким чином, враховуючи напрямки подальшого розвитку української економіки, розширення ринку праці за рахунок збільшення потоку трудових мігрантів, а також необхідності посилення компетентності професійних кадрів, залучення роботодавців до навчання працівників повинно стати для нього не правом, а обов'язком, забезпеченим належними інституційними та правовими механізмами.

Список використаних джерел

1. Про професійний розвиток працівників: Закон України від 12.01.2012р. № 4312-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2012. — № 39. — Ст. 462.
2. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 24. — Ст. 243.

БОРОДКІН М. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри трудового права та права соціального забезпечення

ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ПРАВОВІДНОСИН ІЗ НЕДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Право на соціальний захист є одним з природних прав людини, реалізація якого може здійснюватися в різних організаційно-правових формах, до яких, на думку Н. Б. Болотіної, належить загальнообов'язкове державне соціальне страхування; державна соціальна допомога; спеціальний соціальний захист; додатковий соціальний захист та недержавне соціальне забезпечення [1, с. 6].

Недержавне соціальне забезпечення є однією з форм соціального захисту, яка реалізується у правовідносинах із недержавного пенсійного забезпечення, правові засади яких закладені у Законі України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 9 липня 2003 р., правовідносинах із недержавного соціального обслуговування, що врегульовані Законом України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. тощо.

Однією з ознак правовідносин у сфері недержавного соціального забезпечення є особливості підстав їх виникнення. У юридичній науці такі факти, що лежать в основі соціально-забезпечуваних правовідносин, а отже, і правовідносин із недержавного соціального забезпечення, називають юридичними фактами. Особливістю соціально-забезпечувальних правовідносин є те, що вони завжди виникають на підставі складних юридичних фактів (фактичних складів), які у своїй структурі містять три необхідні елементи: об'єктивні факти, волевиявлення особи та рішення компетентного органу [2, с. 136].

Об'єктивними фактами, наявність яких є необхідною для виникнення в особи права на соціальний захист, є соціальний ризик, який зазвичай визначають як передбачені законодавством події в житті людини, за яких виникає небезпека втрати матеріальних засобів для задоволення її першочергових потреб, необхідних для збереження і відтворення повноцінного життя як члена людського суспільства [1, с. 46].

Особливістю таких об'єктивних фактів у сфері недержавного соціального забезпечення є те, що вони можуть закріплюватися як на централізованому рівні, так і на муніципальному чи локальному, а також можуть бути передбачені у договорі.

Як зазначає С. М. Синчук, вказівка на соціальний ризик у нормативно-правому акті органу місцевого самоврядування може відбуватися шляхом дублювання положень актів централізованого законодавства [3, с. 28]. Так, відповідно до рішення Львівської міської ради «Про внесення змін до рішення виконавчого комітету від 28.12.2007 № 1219» від 24 вересня 2010 р. № 1227, яким затверджене Положення про комунальну реабілітаційну установу змішаного типу «Львівський міський центр реабілітації «Джерело», соціальним ризиком як підставою для отримання реабілітаційних послуг у даному закладі визнана інвалідність, поняття, підстави та порядок встановлення якої визначені у Законі України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» від 6 жовтня 2005 р.

Також, на думку С. М. Синчук, для недержавного сектору соціального захисту характерним є розширене або звужене тлумачення підстави для здійснення соціально-забезпечувального надання, порівняно з тим, що передбачене у законодавстві України [3, с. 29]. Так, відповідно до ст. 61 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 9 липня 2003 р. пенсійний вік, після досягнення якого учасник недержавного пенсійного фонду має право на отримання пенсійної виплати, визначається за його заявою. При цьому такий пенсійний вік може бути меншим від 60 років — віку, що визначає право на пенсію за загальнообов'язковим державним пенсійним страхуванням, але не більше ніж на 10 років, а також більшим.

Наступним елементом юридичного фактичного складу, необхідного для виникнення правовідносин із недержавного соціального забезпечення, є свідоме волевиявлення суб'єкта права. Даний елемент фактичного складу прийнято називати діями. У сфері недержавного соціального забезпечення зовнішнім проявом волевиявлення сторін, як правило, є договір [4, с. 18]. У такому договорі персоніфіковано визначаються сторони, предмет договору (конкретний вид соціального захисту), організаційні засади його здійснення (періодичність надання, засади фінансування), конкретизуються права і обов'язки зобов'язаного та управомоченого суб'єкта.

У сфері недержавного пенсійного забезпечення таким договором є пенсійний контракт, згідно з яким здійснюється недержавне пенсійне забезпечення учасника (учасників) фонду за визначеною пенсійною схемою. Саме у пенсійному контракті визначається соціальний ризик, з настанням якого у особи виникає право на отримання соціального захисту, розмір та порядок сплати пенсійних внесків, права, обов'язки та відповідальність сторін правовідношення тощо. Особливістю правовідносин у сфері недержавного соціального забезпечення є те, що

укладення відповідного договору, як правило, є першим елементом юридичного фактичного складу.

Однак не завжди для виникнення правовідносин із недержавного соціального забезпечення необхідним є укладення договору. Так, заходом недержавного соціального захисту є виплата сім'ям, що проживають у м. Львів, у яких одночасно народилось троє і більше дітей, щомісячної допомоги у розмірі 500 гривень на кожну дитину до досягнення нею двохрічного віку відповідно до рішення виконавчого комітету Львівської міської ради «Про затвердження Положення про щомісячну виплату сім'ям, у яких народилось троє і більше дітей» від 18 лютого 2008 р. № 81. Для виникнення даних правовідносин необхідним є звернення представника такої родини до управління соціального захисту Львівської міської ради.

Важливим елементом юридичного фактичного складу є і рішення компетентного органу, яке зумовлює динаміку правовідносин із недержавного соціального забезпечення. Рішення відповідного органу про надання конкретного виду недержавного соціального захисту констатує наявність усіх необхідних умов для виникнення, зміни чи припинення відповідних правовідносин.

Таким чином, правовідносини із недержавного соціального захисту виникають на підставі складного юридичного факту, структурними елементами якого є складна життєва обставина, волевиявлення управомоченого суб'єкта, та прийняття рішення зобов'язаним суб'єктом. Кожен із цих юридичних фактів, що у сукупності формують юридичний склад, є необхідним для виникнення правовідносин із недержавного соціального забезпечення. Відсутність хоча б одного з елементів цієї сукупності виключає можливість становлення правовідносин.

Особливим юридичним фактом у сфері правовідносин із недержавного соціального захисту є договір, у якому може бути закріплений особливий соціальний ризик, як підстава для здійснення соціального захисту, а також конкретизується порядок його здійснення. Для окремих видів правовідносин із недержавного соціального захисту (пенсійні, із соціального обслуговування) укладення такого договору є першим елементом у фактичному складі, необхідному для їх виникнення.

Список використаних джерел

1. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України: Навч. посіб. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: Знання, 2008. — 663 с.
2. Право соціального забезпечення: Навч. посіб. для студ. юрид. спец, вищ. навч. закл. / П. Д. Пилипенко, В. Я. Бурак, С. М. Синчук та ін. / За ред. П. Д. Пилипенка. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. — 496 с.
3. Синчук С. М. Правові ознак соціального ризику за правом соціального забезпечення / С. М. Синчук // Актуальні проблеми соціального права: матеріали всеукраїнського «круглого столу» присвяченого 40-річчю кафедри

соціального права (1 квітня 2016 р.). — Львів: Кафедра соціального права Львівського національного університету імені Івана Франка; Український центр соціально-правових досліджень, 2016. — С. 28–32
4. Сивак С. М. Правові проблеми пенсійного забезпечення в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / Львівський державний ун-т ім. Івана Франка. — Київ, 1999. — 20 с.

НАНЬЄВА М. І.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри трудового права та права соціального забезпечення

ЩОДО ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ЗМІСТУ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

Однією із найважливіших категорій у трудовому праві є трудовий договір, змістом якого є сукупність його умов, які визначають права та обов'язки сторін.

Чинний Кодекс законів про працю України (далі-КЗпП) не містить норми, яка б визначала умови трудового договору. У загальному вигляді зміст трудового договору передбачено у ст.21 КЗпП, але відсутність спеціальної норми в Кодексі спричинює певні складнощі у правозастосовній практиці, неоднозначне вирішення цього питання у науковій літературі. Тому законодавче закріплення змісту трудового договору є об'єктивно необхідним, важливим у теоретичному та прикладному аспектах.

На відміну від чинного КЗпП майже у всіх кодексах пострадянських країн міститься норма, яка закріплює зміст трудового договору: ТК Російської Федерації (ст. 57), ТК Казахстану (ст. 28), ТК Азербайджанської Республіки (ст. 43), ТК Киргизії (ст. 54), ТК Молдавської Республіки (ст. 49), ТК Республіки Вірменія (ст. 84), ТК Республіки Білорусь (ст. 19), ТК Литовської Республіки (ст. 94, 95). У пункті 9 ст. 6 Трудового кодексу Грузії зазначаються істотні умови трудового договору, хоча окремої статті «зміст трудового договору» немає.

Соціально-правовий зміст трудового договору виявляється у наданні працівникам певних гарантій, пільг, передбачених трудовим законодавством [1, с. 41].

В. І. Прокопенко зазначає, що умови трудового договору можуть бути обов'язковими (їх ще називають необхідними) і факультативними (додатковими). Обов'язковими (необхідними) умовами вважаються такі, без яких трудовий договір не може бути визнано укладеним. До них слід віднести взаємне волевиявлення сторін про прийняття-влаштування працівника на роботу, визначення трудової функції працівника, встановлення моменту початку виконання роботи [2, с. 262].

Щодо додаткових умов О. І. Процевський зазначає, що ці умови, хоч і мають законодавче закріплення, але їх наявність в трудовому договорі не є обов'язковою [3]. Тому в кожному конкретному випадку такі умови стають об'єктом переговорів лише в разі, коли одна зі сторін наполягає на включенні їх до змісту трудового договору.

З розвитком трудових відносин з'являються нові, сучасні факультативні умови: володіння іноземною мовою, наявність власного автомобіля в особи, яка влаштовується на роботу, нерозголошення комерційної таємниці, заборона конкуренції працівника з роботодавцем, у тому числі і після його звільнення з роботи та ін. [4].

До проекту ТК України вперше включено норму про зміст трудового договору. В частині першій ст. 33 міститься перелік відомостей, які повинні бути відображені у трудовому договорі, а саме: прізвище, ім'я, по батькові працівника та найменування роботодавця (прізвище, ім'я, по батькові роботодавця — фізичної особи), а також обов'язкові умови, без яких трудовий договір не може вважатися укладеним, і додаткові умови, наявність яких не є обов'язковою. У другій частині цієї ж статті закріплюється перелік обов'язкових умов, до яких відноситься: 1) місце роботи (із зазначенням для роботодавця — юридичної особи структурного підрозділу); 2) час початку дії трудового договору, а у разі укладення трудового договору на визначений строк також тривалість цього строку та підстави для укладення строкового трудового договору відповідно до цього Кодексу; 3) трудова функція, яку виконуватиме працівник: найменування професії, спеціалізації, кваліфікації, посади відповідно до встановленої класифікації професій та кваліфікаційних характеристик; 4) умови оплати праці; 5) режим праці та відпочинку, якщо він відрізняється від загальних правил, встановлених у даного роботодавця; 6) охорона праці.

Щодо закріплення змісту трудового договору у трудовому законодавстві пострадянських країн, то практично в усіх кодексах (законах) зміст трудового договору розглядається як сукупність відомостей (реквізитів) й умов трудового договору. У свою чергу, набір цих відомостей і умов у законодавстві пострадянських країн має деякі відмінності. Практично всі кодекси (закони) відносять до обов'язкових відомостей найменування (назви) сторін, що дозволяє їх індивідуалізувати (а ТК Киргизстану — також дату й місце укладення договору), підписи сторін, що є обґрунтованим, тому що зазначені відомості та реквізити можуть мати важливе правове значення при виникненні трудових спорів.

У трудовому законодавстві пострадянських країн є загальнопоширеним віднесення до обов'язкових таких умов трудового договору: місце роботи, трудова функцію, день початку роботи, строк дії трудового договору, розмір оплати праці. У трудових кодексах деяких пострадянських країн, наприклад, Казахстану, Російської Федерації до обов'язкових (або істотних) умов трудового договору також віднесено

права та обов'язки сторін, характеристики умов праці, режим робочого часу і часу відпочинку, а також деякі інші.

Отже, на нашу думку відсутність спеціальної норми про зміст трудового договору є значним недоліком чинного КЗпП. У цьому аспекті проект ТК України має переваги, оскільки містить окрему статтю про зміст трудового договору (ст. 33), що узгоджується з теорією трудового права.

Законодавче закріплення змісту трудового договору дозволить уникнути порушень при укладенні трудового договору, а зазначення того, що факультативні умови можливо змінювати лише за взаємною згодою сторін трудового договору, зменшить порушення прав працівників.

Список використаних джерел

1. Чанишева Г. І., Римар Б. А. Види трудового договору за законодавством України / Г. І. Чанишева, Б. А. Римар. — О.: Фенікс, 2011. — 176 с.
2. Прокопенко В. І. Трудове право України: підручник / В. І. Прокопенко. — Х.: Фірма «Консум», 1998. — 480 с.
3. Процевський О. І. Випробування при прийнятті на роботу / О. І. Процевський // Юридичний вісник України. — 2009. — № 19–20.
4. Юшко А. М. Переведення на іншу роботу: дис. ... канд. юрид. наук / А. М. Юшко. — Х., 2002. — 194 с.

ПАЗІЙ Е. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри трудового права та права соціального забезпечення

ТЕРИТОРІАЛЬНА УГОДА ЯК АКТ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ

Законом України «Про колективні договори і угоди» [1] передбачаються два види актів колективно-договірного регулювання праці: колективні угоди та колективні договори. Незважаючи на наявність загальних рис, це різні правові акти, що відрізняються за сторонами, змістом, рівнями, сферою дії, порядком укладення, реєстрації.

Критерієм класифікації колективних угод у ст. 3 Закону України «Про колективні договори і угоди» називаються сфери відносин, що ними регулюються. Таким чином виділяються наступні угоди: 1) генеральна, що встановлює загальні принципи регламентації трудових, соціальних, економічних відносин та гарантії для працівників на національному рівні; 2) галузева, що визначає загальні умови оплати праці, трудові гарантії та пільги для працівників відповідної галузі господарювання — сфери економічної діяльності; 3) територіальна, що регулює

відповідні відносини та встановлює гарантії та пільги для працівників у межах певної території.

Враховуючи той факт, що Україна володіє значною територією, а її регіони значною мірою відрізняються один від одного природними, екологічними, кліматичним умовами, а також специфікою промислової діяльності, територіальні угоди набувають особливого значення у регулюванні трудових, соціальних, економічних відносин.

В законодавстві України про соціальний діалог відсутнє визначення поняття «територіальна угода», а в КЗпП [2] взагалі немає норм про колективні угоди. На нашу думку, під територіальною угодою слід розуміти нормативно-правовий акт, що укладається між сторонами соціального діалогу на територіальному рівні і регулює трудові, соціальні та економічні відносини в межах певної території.

Основною метою укладення територіальної угоди є забезпечення економічного зростання, підвищення якості життя, гарантій зайнятості населення, зростання заробітної плати працівників, забезпечення безпечних умов праці та досягнення стабільності та злагоди у суспільстві.

Сторонами територіальної угоди є сторони соціального діалогу, визначені ст. 4 Закону України «Про соціальний діалог в Україні» [3]. Відповідно до частини другої зазначеної статті до сторін соціального діалогу на територіальному рівні належать: профспілкова сторона, суб'єктами якої є профспілки відповідного рівня та їх об'єднання, що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці; сторона роботодавців суб'єктами якої є організації роботодавців та їх об'єднання, що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці; сторона органів виконавчої влади, суб'єктами якої є місцеві органи виконавчої влади, що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Положення територіальної угоди діють безпосередньо і є обов'язковими для виконання всіма суб'єктами в межах території, де вона діє.

У своєму змісті вона повинна враховувати норми і положення Генеральної угоди як мінімальні та включати положення, які перевищують ці норми з урахуванням особливостей адміністративно-територіальної одиниці на яку поширюється її дія. Але варто наголосити, що територіальна угода не повинна дублювати положення, які вже знайшли закріплення у колективних угодах вищого рівня. Зміст територіальної колективної угоди має стосуватись лише особливостей певного регіону і бути спрямованим на врегулювання трудових відносин та вирішення соціальних проблем саме в цьому регіоні.

Значною проблемою, на нашу думку, є те, що в Законі України «Про колективні договори та угоди», окрім того, що не міститься поняття територіальної колективної угоди, також не визначається чітко зміст цієї угоди. Статтею 8 даного Закону передбачено положення, що можуть

бути включені до генеральної та галузевої угод, відносно ж територіальної угоди вказано лише, що нею регулюються норми соціального захисту найманих працівників підприємств і включаються вищі порівняно з генеральною угодою соціальні гарантії, компенсації, пільги. Тому було б доцільно внести зміни до ст. 8 Закону України «Про колективні договори та угоди», вказавши конкретні умови, які слід передбачати у територіальній угоді.

Варта уваги також думка І. В. Лазора, який відзначав відсутність законодавчої вказівки на співвідношення галузевої і територіальної угоди у чинному законодавстві. Вказана правова прогалина значно ускладнює правозастосовну практику і не сприяє широкому застосуванню територіальних колективних угод на практиці [4, с. 324]. Тому законодавцю слід звернути увагу і на це питання.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що не зважаючи на законодавчі недоліки, територіальні колективні угоди відіграють важливе значення в системі колективно-договірного регулювання праці, оскільки в них враховуються особливості господарювання в межах конкретного регіону країни і передбачаються додаткові умови та гарантії порівняно з законодавством та колективними угодами вищого рівня.

Список використаних джерел

1. Про колективні договори і угоди: Закон України від 01.07.93 № 3356-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 36. — Ст. 361.
2. Кодекс законів про працю від 10.12.1971 р. № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1971. — Додаток до № 50. — Ст.375.
3. Про соціальний діалог в Україні: Закон України від 23.12.2010 № 2862-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 28. — Ст.255.
4. Лазор І. В. Колективно-договірне регулювання найманої праці на територіальному рівні // І. В. Лазор // Актуальні проблеми права: теорія і практика. — 2013. — № 27. — С. 322–330.

ШИШЛЮК В. Р.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри трудового права та права соціального забезпечення

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «АНУЛЮВАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ» ТА «ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН» В ПРОЕКТІ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Поряд з поняттями «припинення трудових відносин» і «розірвання трудового договору» у проекті Трудового кодексу України № 1658 від 27.12.2014 р. (далі — проект ТК України) [1] законодавець передбачив додатковий термін — «анулювання трудового договору» (ст. 50 проекту ТК України).

Відповідно до ч. 2 ст. 50 проекту ТК України, в якій закріплено обов'язок працівника стати до роботи, якщо в день, що визначається відповідно до частини першої цієї статті, працівник без поважної причини не став до роботи, роботодавець має право відмовити працівникові в наданні роботи. У такому разі вважається, що трудові відносини не виникли, нормативний акт роботодавця, письмовий трудовий договір підлягають анулюванню і на працівника покладається обов'язок повернути роботодавцеві отримані гарантійні та компенсаційні виплати.

Анулювання трудового договору є новелою у вітчизняному трудовому праві та своє нормативне відображення в ст. 50 проекту ТК України № 1658 від 27.12.2014 р. знайшло вперше.

Незважаючи на нормативне закріплення у проекті ТК України можливості анулювання трудового договору, серед вчених немає досі одностайності щодо питання чи слід відносити анулювання трудового договору до одного із різновидів його припинення.

О. К. Безина, аналізуючи судову практику, виділяла неврегульовані законом наслідки трудового договору, який не спричинив реалізацію трудових відносин. Науковець досліджувала випадки, коли роботодавці звільняли працівника або за прогул, або у зв'язку з тим, що працівник не приступив до роботи.

Згідно з позицією вченої, підстави розірвання нереалізованого трудового договору і трудового договору, реалізація якого вже настала, не повинні збігатись. Отже, мається на увазі розірвання трудового договору у зв'язку з відмовою його реалізовувати [2, с. 9–19].

Іншої думки дотримується Я. В. Сімутіна, яка зазначає, що анулювання трудового договору некоректно відносити до різновиду його припинення, адже припинення трудового договору тягне припинення трудового правовідношення, яке у даному випадку так і не виникло, а застосування до працівника дисциплінарного стягнення у вигляді звільнення за прогул у такій ситуації взагалі буде неправомірним [3, с. 287].

Аналіз змісту ст. 50 проекту ТК України не дає достатніх підстав для визначення поняття «анулювання трудового договору», та зумовлює чимало розбіжностей та дискусійних питань щодо порядку практичного застосування зазначеної норми. Зокрема, виникає питання про те, яким чином слід оформлювати анулювання трудового договору та які дії повинен вчинити роботодавець: скасувати наказ (розпорядження), яким працівник прийнятий на роботу, або видати наказ (розпорядження) про припинення з ним трудового договору.

За своєю суттю, анулювання трудового договору — це визнання його неіснуючим в зв'язку з тим, що працівник відмовився від виконання прийнятих на себе зобов'язань в порядку і на умовах, передбачених ст. 50 проекту ТК України.

Анулювання (визнання неіснуючим) трудового договору, який набрав чинності, у зв'язку з тим, що працівник без поважних причин не приступив до виконання трудових обов'язків у встановлений законом або трудовим договором строк, тягне за собою визнання неіснуючими і трудових відносин, зумовлених укладенням трудового договору.

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 33 проекту ТК України обов'язковими умовами трудового договору є час початку дії трудового договору, а у разі укладення трудового договору на визначений строк також тривалість цього строку та підстави для укладення строкового трудового договору відповідно до цього Кодексу.

Разом з тим, в проекті ТК Україні відсутня норма, яка визначає момент з якого укладений трудовий договір вступає в силу. На нашу думку, трудовий договір вступає в силу з дня його підписання працівником і роботодавцем, якщо інше не встановлено спеціальними законами, іншими нормативно-правовими актами або трудовим договором.

Розглядаючи питання про співвідношення понять «анулювання» та «припинення» трудового договору, вважаємо не доцільним відносити анулювання трудового договору до різновиду його припинення. Припинення трудового договору тягне за собою припинення трудових відносин, які, як видно з наведеного вище прикладу, так і не виникли.

На нашу думку, в даному випадку роботодавцю слід використовувати своє право анулювати трудовий договір шляхом скасування наказу (розпорядження) про прийом працівника на роботу в зв'язку з анулюванням з ним трудового договору на підставі ст. 50 проекту ТК України.

Припинення трудового договору в даній ситуації є неправомірним, оскільки відповідні підстави в трудовому законодавстві відсутні.

Отже, в даному випадку міститься пряма вказівка в законі на той факт, що трудові відносини вважаються такими, що не виникли, тому анулювання трудового договору не може вважатись різновидом його припинення. До того ж, статтею 80 проекту ТК України встановлено, що трудові відносини можуть бути припинені тільки на підставах, у порядку і на умовах, визначених цим Кодексом та законами. Проте, в

статті 81 зазначеного проекту, в якій встановлені підстави припинення трудових відносин, відсутня така підстава припинення трудових відносин, як анулювання трудового договору.

За змістом ст. 50 проекту ТК України визнання трудового договору анульованим здійснюється роботодавцем в односторонньому порядку. На нашу думку, необхідно також встановити триваліший термін після закінчення якого роботодавець може реалізувати своє права на анулювання трудового договору, наприклад, один тиждень, оскільки невихід працівника на роботу, може бути викликаний поважними причинами про які працівник не міг своєчасно повідомити роботодавця. Встановлення такого строку дозволить посилити гарантії прав працівників при прийомі на роботу.

Список використаних джерел

1. Проект Трудового кодексу України від 1658 від 27.12.2014 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221.
2. Безина А. К. Вопросы теории трудового права и судебная практика. — Казань: КГУ, 1976. — С. 9–19.
3. Сімутіна Я. В. Анулювання трудового договору: питання теорії та практики / Я. В. Сімутіна // Правова держава: щорічник наукових праць. — 2010. — Вип. 21. — С. 284–289.

Розділ XII

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

КАРАКАШ І. І.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри аграрного, земельного та екологічного права,
кандидат юридичних наук, професор

НАБУТТЯ І РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ ЗА ДАВНІСТЮ КОРИСТУВАННЯ

Серед підстав набуття і реалізації права власності та користування земельною ділянкою громадянами є її передача за давністю користування (набувальна давність). Згідно з ч. 1 ст. 119 чинного Земельного кодексу України (далі скорочено — ЗКУ), громадяни, які добросовісно, відкрито і безперервно користуються земельною ділянкою протягом 15 років, але не мають документів, які б свідчили про наявність у них прав на цю земельну ділянку, можуть звернутися до органу державної влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування з клопотанням про передачу її у власність або надання у користування.

Наведена підстава набуття і реалізації права на землю раніше взагалі не була відома вітчизняному земельному законодавству. Проте набувальна давність у даний час передбачається й у ст. 344 Цивільного кодексу України. Однак її цивільно-правовий зміст відрізняється від земельно-правової набувальної давності, зокрема, умовами користування об'єктом, суб'єктним складом, порядком придбання прав на майно тощо. Звертає на себе увагу і те, що земельно-правова набувальна давність не передбачена серед загальних підстав набуття громадянами права власності на землю, закріплених у ст. 81 ЗКУ. Тому набувальна давність як нова підстава придбання прав на земельну ділянку заслуговує певної уваги.

Передача земельної ділянки у власність або надання у користування на підставі набувальної давності обумовлена, насамперед, добросовісністю та відкритістю користування нею. Цивільному законодавству відомі такі категорії, як добросовісну і недобросовісне володіння майном. У наведеній земельно-правовій нормі йдеться про добросовісне

і відкрите користування земельною ділянкою. Під добросовісним користуванням земельною ділянкою слід розуміти здійснення обробки та привласнення корисних властивостей ділянки землі без належних правових підстав, про що користувач знав, але вважав своє користування правомірним. Відкрите користування земельною ділянкою означає неприховане використання певної земельної площі та привласнення її корисних властивостей як своїх досягнень у результаті такого землекористування.

Зі змісту наведеної норми кодифікованого земельного закону випливає, що набувальна давність, як підстава набуття права власності на землю або права користування нею, поширюється тільки на громадян. Це може мати місце, наприклад, відносно службових земельних ділянок, надання яких передбачалося Земельним кодексом 1970 року за наявністю трудових відносин робітників і службовців з підприємствами. У Земельному кодексу 1990 року надання службових земельних наділів не знайшло свого закріплення, однак громадяни досі продовжують користуватись зазначеними земельними ділянками без їх належного оформлення. Саме такі земельні ділянки за зверненням громадян до органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування можуть надаватися їм у власність або передаватися у користування на орендних засадах.

Добросовісне і відкрите користування земельною ділянкою має здійснюватися протягом 15-и років. При цьому землекористування протягом зазначеного строку не може бути перерваним та сумарним. Безумовно, сезонні перерви в обробці ділянки землі або перерви з поважних причин (стан здоров'я, виїзд на навчання, призив на військову службу) не можуть розцінюватися як перерви у її використанні. Перервою може визнаватися не менш як річний термін у межах законом встановленого строку безпідставного землекористування без поважних причин.

Незважаючи на те, що земельним законодавством не передбачені умови обчислення строку набувальної давності, моментом її початку слід вважати фактичне започаткування користування земельною ділянкою, але не раніше набуття чинності нині діючим ЗКУ. Наведений висновок ґрунтується на тому, що набувальна давність як підстава набуття громадянами земельної ділянки у законодавчому порядку визнана лише з моменту введення у дію чинного ЗКУ. Тому саме з цього моменту слід відраховувати строк набувальної давності як підстави для звернення громадян стосовно надання їм таких земельних ділянок у власність або у користування. В п. 18 постанови пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ» № 7 від 16 квітня 2004 року із змінами і доповненнями, внесеними постановою № 2 від 19 березня 2010 року, підкреслюється, що норма ст. 119 ЗК України не має зворотної дії у часі.

Відомо, що закон може мати зворотну силу і визнавати суспільні відносини минулих часів лише як виняток при визнаних ним умовах, на які у наведеній земельно-правовій нормі немає вказівки. На це повторно звертається увага у листі голови Верховного Суду України «Щодо розгляду земельних спорів» № 19–3767/0/8–08 від 29 жовтня 2008 року, у п. 3 якого зазначається, що норма ст. 119 ЗКУ щодо набуття права власності на земельну ділянку за набувальною давністю може застосовуватися з 1 січня 2017 року відповідно до п. 1 розділу ІХ «Прикінцеві положення» ЗКУ.

У подібних випадках громадяни, як правило, не мають необхідних документів, які б засвідчували право на земельну ділянку. Тому виникає потреба у наданні інших доказів, що свідчать про добросовісне, відкрите і безперервне користування земельною ділянкою. На нашу думку, такими доказами можуть визнаватися будь-яки фактичні дані чи обставини, що підтверджують користування земельною ділянкою. Вони вказується у клопотанні, з яким громадянин звертається до відповідного органу виконавчої влади або місцевого самоврядування. Останні мають право на перевірку вказаних обставин, після чого можуть задовольнити або відхилити клопотання.

Наведена земельно-правова норма щодо надання земельної ділянки за давністю користування нею не передбачає строків для розгляду клопотання громадян. У зв'язку з відсутністю спеціальних строків розгляду подібних клопотань слід вважати, що органи державної влади чи місцевого самоврядування мають розглядати їх у загально встановлені у земельному законодавстві строки.

Можуть мати місце і випадки, коли розмір земельної ділянки не збігається з розміром ділянки, яким громадян фактично користувався. У таких випадках, за вимогами ст. 119 ЗКУ, розмір земельної ділянки має встановлюватися у межах норм, визначених законом. Слід вважати, що положення ст. 119 ЗКУ мають застосовуватись і до безоплатної передачі земельних ділянок громадянам у власність на підставі набувальної давності. При цьому земельна ділянка у межах встановлених безоплатних норм може надаватися без внесення оплати, а земельна площа, що перевищує норми безоплатної передачі, може передаватись у приватну власність за договором купівлі-продажу або надаватись в оренду.

Згідно з ч. 2 ст. 119 ЗКУ, передача земельної ділянки у власність або у користування громадян на підставі набувальної давності здійснюється в порядку, встановленому законом. Із цього випливає, що орган державної влади чи місцевого самоврядування правомочний прийняти рішення щодо передачі земельної ділянки громадянину на праві власності, якщо немає обмежень стосовно її надання на засадах права приватної власності. За наявності обмежень земельна ділянка може надаватись у користування на умовах оренди. Таким чином, земельна ділянка може надаватись громадянину на підставі набувальної давності у визначеному

законом порядку як на засадах права приватної власності, так і у строкове користування на умовах оренди за відповідним договором.

Слід звернути увагу і на те, що реалізація права на земельну ділянку за давністю користування у якості законом визнаної правової підстави її набуття надається лише громадянам. Проте це не є перешкодою для набуття земельної ділянки на засадах набувальної давності юридичною особою. Незважаючи на відсутність у ст. 119 ЗКУ прямої вказівки на передачу земельної ділянки у власність або надання у користування підприємствам, установам і організаціям за давністю користування, її застосування відносно юридичних осіб, на нашу думку, не буде суперечити принципу аналогії земельного закону. Проте подолання цієї прогалини у земельному законодавстві може бути здійснено шляхом внесення відповідного доповнення у ст. 119 ЗКУ з метою поширення права на набуття земельної ділянки юридичною особою на засадах набувальної давності на умов і в порядку, встановлених законом.

ГАВРИШ Н. С.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ ҐРУНТІВ НА ЗЕМЛЯХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Складовою державної системи моніторингу довкілля є система моніторингу ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення, яка являє собою систему спостережень, збирання, оброблення, передавання, збереження та аналізу інформації про зміни показників якісного стану ґрунтів, їх родючості, розроблення науково обґрунтованих рекомендацій та прийняття рішень щодо усунення та ліквідації наслідків негативних процесів. Моніторинг ґрунтів має проводитися на землях усіх категорій за цільовим призначенням. Разом із тим постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 1993 року «Про моніторинг земель» не передбачено ведення моніторингу за використанням відповідних категорій земель, що не можна вважати правильним та ефективним. Натомість Законом України від 14 січня 2000 року «Про меліорацію земель» передбачається ведення моніторингу відносно зрошуваних осушуваних земель. Зазначений різновид моніторингу земель складається з комплексу спеціальних робіт, що включають збирання, оброблення, зберігання та передавання інформації про стан меліорованих земель і меліоративних

систем, їх водний баланс, а також аналізування, оцінювання прогнозування можливого впливу меліоративних заходів на довкілля.

Об'єктами моніторингу ґрунтів є землі сільськогосподарського призначення (рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища, перелоги, землі тимчасової консервації). Моніторинг ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення передбачає проведення спостережень, збір, аналіз і опрацювання інформації щодо якісного стану ґрунтів, забруднення ґрунтів важкими металами, радіонуклідами, залишками агрохімікатів та пестицидів, іншими токсичними речовинами: здійснення комплексного аналізу агроекологічної ситуації на землях сільськогосподарського призначення, оцінки та прогнозу можливих змін стану родючості ґрунтів з урахуванням природних і антропогенних чинників, еколого-меліоративного стану зрошуваних й осушуваних земель; розроблення і впровадження науково обґрунтованих рекомендацій щодо прийняття рішень щодо усунення та ліквідації наслідків негативних процесів і заходів з відтворення родючості ґрунтів; створення та ведення інформаційних банків даних про стан ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення та інформаційно-аналітичної системи для розроблення заходів з відтворення родючості та охорони ґрунтів; надання на договірній основі землевласникам, землекористувачам та суб'єктам земельно-оціночної діяльності інформації про сучасний стан ґрунтів та їхньої родючості.

Результати моніторингу ґрунтів земель сільськогосподарського призначення використовуються у процесі регулювання правових основ земельних відносин, при проведенні економічної та грошової (нормативної та експертної) оцінки земель, визначенні розмірів плати за землю, плануванні заходів з відтворення родючості ґрунтів та підвищення урожайності сільськогосподарських культур, коригуванні агротехнологій, проведенні агроґрунтового районування (зонування) території, визначенні зон виробництва сільськогосподарської продукції для виготовлення продуктів для дитячого та дієтичного харчування, розробленні рекомендацій з раціонального та екологічно безпечного застосування пестицидів і агрохімікатів.

Раціональне управління земельними ресурсами повинно базуватися на матеріалах моніторингу ґрунтів. У випадку приватизації землі або обміну прав власності у процесі купівлі-продажу за даними моніторингу складають характеристику ділянки, яка повинна додаватися до акта на право власності чи до договору про купівлю-продаж. Наявність таких документів у землевласників значно покращить не тільки результати його господарської діяльності, але й буде сприяти охороні ґрунтів.

У жовтні 2013 року № 572/2013 набув чинності Указ Президента України «Про комплекс заходів щодо вдосконалення проведення моніторингу довкілля та державного регулювання в сфері поводження з відходами в Україні», в якому відзначено відсутність в Україні дієвої державної системи моніторингу довкілля та визнано недостатньою

діяльність Кабінету Міністрів і Міністерства екології та природних ресурсів України в цій галузі. Водночас в Указі запропоновано вжити заходи з впровадження дієвих механізмів державного регулювання в усіх сферах довкілля, зокрема у сфері земельних ресурсів.

В Україні необхідно відмовитися від відомчого моніторингу і створити єдині державні комплексні мережі. Моніторинг ґрунтів повинен бути незалежним від категорії земель, форми господарювання і права власності на землю. Проект закону «Про моніторинг земель» повинен запровадити принципово інший підхід до контролю стану земель, відмінний від того, що був раніше. Зосередження моніторингу ґрунтів у трьох відомствах (Держгеокадастрі України, Мінагрополітики України, Мінприроди України) розглядається як тимчасовий, проміжний. За такого підходу важко створити повноцінну державну картографо-аналітичну інформаційну систему стану земельних і ґрунтових ресурсів. На даному етапі такий підхід функціонування моніторингу ґрунтів є позитивним. Цей закон має передбачити публічно-приватне партнерство під час складання агрохімічного паспорта поля (земельної ділянки) та проведення агрохімічного обстеження, яке може відбуватись на підставі договору про моніторинг земель сільськогосподарського призначення.

Законодавчою базою правового забезпечення моніторингу ґрунтів в Україні має стати закон «Про ґрунти та їх родючість», який встановлює та визначає основні принципи державної політики, правові засади діяльності органів державної влади, юридичних і фізичних осіб з метою раціонального та дбайливого використання ґрунтів, збереження їхнього стану, якості та родючості, захисту ґрунтів від негативних природних і антропогенних впливів.

ГОДОВАНЮК А. Й.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права

ЗМІНИ ДО ЗАКОНУ ПРО ФЕРМЕРСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО: ПЕРЕДУМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Верховна Рада України 31 березня 2016 року в другому читанні та в цілому прийняла проект Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств» № 1599, віддавши 262 голоси «за» і нуль «проти». Мотиваційними моментами до його прийняття стало, що «цей закон допомагає сьогодні ввести в організований ринок продажу сільськогосподарської продукції ті одноосібні селянські господарства, які в період

трансформації показали, що вони можуть створювати продукцію не тільки для власного споживання, а можуть створювати продукцію вже товарну і виходити торгувати на організованому ринку продажу сільськогосподарської продукції, а також цим законом законодавчо закріплюємо за ними статус сільськогосподарського товаровиробника».

Однак, у висновку Головного юридичного управління від 16.03.2016 року йдеться про те, що в Податковому кодексі відсутні положення, згідно з якими фізична особа-підприємець може бути сільськогосподарським товаровиробником та використовувати спеціальний режим оподаткування. Відтак, без внесення одночасно системних, взаємоузгоджених з даним проектом змін до Податкового кодексу України положення законопроекту на практиці будуть не дієвими. Саме такий законопроект було зареєстровано під № 1600 «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств)» ще у 2014 році, але 18.03.2015 року відхилено. У висновку комітету Верховної Ради України з питань податкової та митної політики зазначається, що аналіз запропонованих пропозицій свідчить, що їх запровадження призведе до зменшення надходження до бюджету податку на додану вартість. Насправді йдеться про доволі значні зміни до Податкового кодексу України у частині визначення поняття «сільськогосподарський товаровиробник», оскільки наразі дане поняття не поширюється на фізичних осіб-підприємців, якими згідно Закону № 1599 мають стати сімейні фермери. Виходячи з даного аналізу, висновок щодо основної мотивації прийняття Закону № 1599 напрошується невтішний.

Назва Закону № 1599 «Про внесення змін до деяких законів України щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств» свідчить про те, що зміни вносяться до декількох Законів України, хоча по факту прийняття зміни вносяться лише до Закону «Про фермерське господарство». Тобто в даному контексті говоримо про «історичну» назву цього законопроекту від 23.12.2003 року, оскільки він містив пропозиції щодо змін до Законів «Про фермерське господарство» та «Про особисте селянське господарство». Саме частину щодо особистого селянського господарства (ОСГ) вилучили перед другим читанням, оскільки вона стосувалася доволі «неприємних» умов для членів ОСГ, а саме: обов'язку набувати статусу суб'єкта підприємницької діяльності в разі необхідності реалізовувати надлишки виробленої продукції на ринках. Офіційним обгрунтуванням цих змін було те, що держава надто багато втрачає прибутків, не оподатковуючи селян (членів ОСГ), котрі реалізують надлишки своєї продукції. На даний час маємо закріплену Законом № 1599 можливість селянину стати фізичною особою-підприємцем та сплачувати відповідні податки з одного боку та можливість реалізовувати надлишки продукції без оподаткування, згідно Закону «Про особисте селянське господарство», — з іншого. Вибір

селянства очевидний. Тому, щоб сімейне фермерство без статусу юридичної особи набуло перспектив реалізації, необхідно буде прийняти ці «обмежуючі» зміни до Закону «Про особисте селянське господарство», позаяк селянство саме не поспішатиме реєструватись та платити податки. Сенсу прийняття змін лише до Закону «Про фермерське господарство без прийняття змін до Закону «Про особисте селянське господарство» небагато. З іншого ж боку, дані зміни можуть призвести до повної втрати такої форми господарювання як ОСГ.

Досить багато запитань виникає і щодо державної реєстрації фермерського господарства без статусу юридичної особи. У Законі № 1599 сказано, що реєстрація фермерського господарства здійснюється у порядку, передбаченому для фізичних осіб-підприємців. Тобто вводиться цікава новела можливості реєстрації організаційно-правової форми господарювання у порядку, передбаченому для фізичних осіб-підприємців. Звичайно, що у такому вигляді дана норма працювати не зможе. Позаяк, знову ж таки доведеться або змінювати її, або інші законодавчі норми, зокрема Цивільного та Господарського кодексів.

Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (Food and Agriculture Organization, FAO) проголосила 2014 рік міжнародним роком сімейних фермерських господарств, який сприяв визнанню значущості сімейних і дрібних фермерських господарств за рахунок залучення уваги світової громадськості до їх важливої ролі в зниженні масштабів голоду та злиднів, підвищення рівня продовольчої безпеки, харчування і добробуту населення, раціональному використанні природних ресурсів, охороні навколишнього середовища та досягненні сталого розвитку, зокрема в сільських районах. Намагання українських законодавців наздогнати європейські тенденції хоча б у 2016 році, не зовсім позитивно позначилося на якості прийнятих змін до Закону «Про фермерське господарство». Про це багато написано науковцями, та саме Головне юридичне управління в Зауваженнях до законопроекту № 1599 вказало, що «з огляду на наявність у проекті незавершеного, несистемного та суперечливого механізму правового врегулювання діяльності сімейних фермерських господарств, а також юридичної невизначеності зазначених вище норм, його прийняття у запропонованій до другого читання редакції може спричинити порушення конституційних принципів верховенства права, рівності і справедливості, з яких випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, а також не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі». Та, попри усі ці зауваження і заперечення, законопроект все ж таки було прийнято. Тепер чекаємо на реакцію світової спільноти та готуємось до чергових змін до законодавства щодо можливості існування в Україні сімейного фермерського господарства.

ПЛАТОНОВА Є. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПРИБУДИНКОВИХ ТЕРИТОРІЙ

Серед земель житлової та громадської забудови самостійне місце займають земельні ділянки багатоквартирних будинків. На цих земельних ділянках розташовуються не тільки зазначені будинки і належні до них будівлі та споруди, а також прибудинкові території. В умовах стрімкого розвитку містобудівної та інвестиційної діяльності у населених пунктах, необхідності забезпеченням населення житлом та земельними ділянками для його будівництва, масштабної приватизації державного та комунального житлового фонду, створення об'єднань співвласників багатоквартирних будинків вкрай необхідним є дослідження особливостей правового регулювання використання прибудинкових територій.

Прибудинкова територія — територія навколо багатоквартирного будинку, визначена на підставі відповідної містобудівної та землевпорядної документації, у межах земельної ділянки, на якій розташовані багатоквартирний будинок і належні до нього будівлі та споруди, що необхідна для обслуговування багатоквартирного будинку та задоволення житлових, соціальних і побутових потреб власників (співвласників та наймачів (орендарів) квартир, а також нежитлових приміщень, розташованих у багатоквартирному будинку. Вона встановлюється для будинку (будинків) і не може виділятися для частини будинку (блоку, поверху, секцій квартир тощо).

До складу прибудинкової території багатоквартирного житлового будинку можуть входити (у разі наявності): вимощення навколо житлового будинку; смуга озеленення вздовж стін житлового будинку, місцевий проїзд, тротуар та смуга вздовж фасаду без входів, яка забезпечує проїзд пожежних машин; майданчики, які призначені для обслуговування мешканців тільки цього будинку, для відпочинку біля входів в житловий будинок, для ігор дітей дошкільного і молодшого шкільного віку, відпочинку населення, занять фізкультурою, а також території зелених насаджень, пішохідні доріжки, що сполучують вказані майданчики між собою; майданчики для сміттєзбірників; майданчики для господарських будівель та споруд; спеціально обладнані майданчики для паркування автомобілів, що належать мешканцям будинку; в'їзди та виїзди підземних гаражів і автостоянок.

Відповідно до ст. 42 Земельного кодексу України, земельні ділянки, на яких розташовані багатоквартирні будинки, а також належні до них будівлі, споруди та прибудинкові території державної або комунальної власності, надаються в постійне користування підприємствам,

установам і організаціям, які здійснюють управління цими будинками. Підприємства, установи і організації, як юридичні особи, здійснюючи управління цими будинками, одночасно є і постійними користувачами земельних ділянок, зайнятими цими будинками, належними до них будівлями, спорудами та прибудинковими територіями.

Якщо земельні ділянки, на яких розташовані багатоквартирні будинки, а також належні до них будівлі, споруди та прибудинкові території, перебувають у спільній сумісній власності власників квартир та нежитлових приміщень у багатоквартирному будинку, земельне законодавство передбачає можливість їх передачі безоплатно у власність або в постійне користування співвласників багатоквартирного будинку в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. На жаль даний порядок досі не прийнятий, що ускладнює реалізацію земельних прав співвласників багатоквартирних будинків.

Крім того, для передачі земельної ділянки об'єднанню співвласників багатоквартирного будинку на праві власності або на праві постійного користування воно має набути статус юридичної особи, яка створюється власниками квартир та/або нежитлових приміщень багатоквартирного будинку для сприяння використанню їхнього власного майна та управління, утримання і використання спільного майна. У зв'язку з цим необхідно виконати вимоги, передбачені постановою Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2002 року № 1521 «Про реалізацію Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку».

Можливість передачі прибудинкової території в постійне користування співвласників багатоквартирного будинку є позитивною новелою земельного законодавства, оскільки з прийняттям Закону України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» від 14 травня 2015 року склад постійних землекористувачів був розширений за рахунок співвласників багатоквартирного будинку для обслуговування такого будинку та забезпечення задоволення житлових, соціальних і побутових потреб власників (співвласників) та наймачів (орендарів) квартир та нежитлових приміщень, розташованих у багатоквартирному будинку.

Права на земельну ділянку, на якій розташовані багатоквартирний будинок і належні до нього будівлі та споруди і його прибудинкова територія належать до складу спільного майна багатоквартирного будинку. Спільне майно багатоквартирного будинку є спільною сумісною власністю співвласників. Розподіл прибудинкової земельної ділянки між співвласниками будинку, а також виділення частки земельної ділянки прибудинкової території власникам квартир і нежитлових приміщень в натурі та їх окреме відчуження не допускається.

Використання прибудинкових територій здійснюється за цільовим призначенням, тобто для обслуговування багатоквартирного будинку.

Порядок використання земельних ділянок, на яких розташовані багатоквартирні будинки, а також належні до них будівлі, споруди та прибудинкові території, визначається співвласниками. Земельна ділянка, яка відноситься до багатоквартирного житлового будинку, використовується за рішенням органів управління об'єднання співвласників квартир такого будинку. Тому зміна суб'єктного складу права власності або права користування земельною ділянкою, не призводить до зміни правового режиму її використання.

Для практичного застосування та виконання земельних прав співвласників багатоквартирних будинків вважаємо за необхідне встановити на законодавчому рівні процедуру безоплатної передачі у власність прибудинкових територій співвласникам багатоквартирного будинку за рахунок земель державної та комунальної власності. З метою реалізації цих пропозицій необхідно внести відповідні зміни у Земельний кодекс України.

СТЕПСЬКА О. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права,
кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ЗЕМЕЛЬНИХ ТОРГІВ

Інститут конкурентного відчуження земельних ділянок та прав на них — поняття досить знайоме для вітчизняного ринку землі. Земельні торги довели свою економічну та організаційну ефективність і тому передбачається поширення проведення аукціонів, наприклад, з продажу прав оренди на земельні ділянки сільськогосподарського призначення за межами населених пунктів. Так, за інформацією офіційного веб-сайту Головного управління Держгеокадастру в Одеській області планується провести земельні торги з продажу прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності, розташованих на території 11 районів Одеської області. Земельні торги створюють рівні стартові можливості та прозоре конкурентне середовище для інвесторів. У результаті надходження до місцевих бюджетів збільшуються та підвищується ефективність використання земельних ресурсів.

Земельні торги за лотом вважаються такими, що відбулися, після укладення договору купівлі-продажу, оренди, суперфіцію, емфітевзису земельної ділянки. Також земельні торги можуть бути скасовані або визнані такими, що не відбулися, чи їх результати можуть бути анульовані.

Земельні торги до їх проведення скасовуються організатором земельних торгів у разі надходження до нього документів, які тягнуть за собою внесення змін до землевпорядної та землеоціночної документації на земельну ділянку або встановлення заборони на її відчуження чи передачу в користування. Повідомлення про скасування торгів не пізніше наступного дня після прийняття відповідного рішення підлягає оприлюдненню в тому самому порядку, що й оголошення про проведення торгів. В юридичній літературі висловлюється думка, що вимоги щодо оприлюднення повідомлення про скасування торгів є здійсненними далеко не завжди. Наприклад, є сумнів у можливості подібного оприлюднення у друкованих засобах масової інформації за бажанням організатора земельних торгів (ч. 3 ст. 137 ЗК України).

ЗК України вирізняє тільки чотири підстави визнання земельних торгів такими, що не відбулися. Перелік є вичерпним, що унеможливлює прийняття організатором торгів рішення про визнання земельних торгів такими, що не відбулися за будь-яких інших, не передбачених у ч. 4 ст. 138 ЗК України підстав. Земельні торги визнаються такими, що не відбулися, у разі: відсутності учасників або наявності тільки одного учасника (крім проведення повторних торгів); якщо жоден з учасників не запропонував ціну, вищу за стартову ціну лота; відмови переможця від підписання протоколу із зазначенням результатів торгів; земельні торги визнаються такими, що не відбулися, також у разі відмови Верховної Ради України чи Кабінету Міністрів України у погодженні на продаж земельних ділянок несільськогосподарського призначення іноземним державам та іноземним юридичним особам.

Говорити про іноземні держави як суб'єктів земельних аукціонів, на наш погляд, не можливо з правової точки зору, оскільки згідно із ст. 85 ЗК України іноземні держави можуть набувати у власність земельні ділянки тільки для розміщення будівель і споруд дипломатичних представництв та інших, прирівняних до них, організацій. Проте, п. 7 ч. 2 ст. 134 ЗК України встановлює, що такий продаж здійснюється поза аукціоном.

Рішення про визнання торгів такими, що не відбулися, приймається виконавцем земельних торгів у день їх проведення. Правило про неможливість проведення перших земельних торгів з одним учасником, на думку вчених земельно-правової науки, зменшує шанси на продаж земельної ділянки на торгах та негативно впливає на ціну. Навантаження у вигляді запобігання зловживанням така норма не несе, оскільки за належної підготовки торгів, насамперед, за умови розміщення передбачених законом оголошень, ризику зловживань при придбанні земельної ділянки одним учасником за стартову ціну немає. Якщо мають місце порушення, норма про необхідність більш ніж одного учасника не є для них запобіжником, позаяк зловмисники у своїх інтересах можуть залучити підставних конкурентів для участі у торгах.

Результати торгів анулюються організатором земельних торгів у разі відмови переможця від укладення договору купівлі-продажу або договору оренди, суперфіцію, емфітевзису земельної ділянки, а також у разі несплати переможцем в установлений строк належної суми за придбаний лот. Рішення про анулювання торгів приймається організатором земельних торгів у п'ятиденний строк після виникнення підстави для анулювання. Переможець, який відмовився від підписання протоколу, позбавляється права на подальшу участь у торгах з продажу цього лота. Закон некоректно веде мову про «анулювання результатів торгів» у разі несплати переможцем в установлений строк належної суми за придбаний лот (ч. 5 ст. 138 ЗК України), причому ще й вимагає від організатора приймати рішення про анулювання торгів у п'ятиденний строк після виникнення підстави для анулювання. При необхідності позбавити договір, укладений на аукціоні, його юридичної сили внаслідок неправомірної поведінки його сторони слід вести мову про розірвання договору.

У разі прийняття рішення про анулювання торгів гарантійні внески не повертаються: всім учасникам, якщо жоден з них не запропонував ціну, вищу за стартову ціну лота; учаснику, який був відсторонений від участі в торгах ліцитатором за неодноразове порушення порядку проведення торгів; переможцю, який відмовився від підписання протоколу із зазначенням результатів торгів; переможцю у разі несплати ним в установлений строк належної суми за придбаний лот; переможцю, який відмовився від укладення договору купівлі-продажу або договору оренди, суперфіцію, емфітевзису земельної ділянки.

В ч. 6 ст. 138 ЗК України врегульовані питання проведення повторних аукціонів. Так, у разі якщо торги не відбулися або їх результати анульовано, повторні торги можуть бути проведені не раніше ніж через місяць і не пізніше ніж через шість місяців з дня проведення попередніх земельних торгів. Сумнівною є адекватність встановлення максимального строку (шість місяців), пізніше якого не можна провести повторні торги. Таким чином, у встановленому порядку проведення та встановлення результатів земельних торгів існує низка недоліків, які мають бути усунені шляхом внесення відповідних змін і доповнень до земельного законодавства.

ЧУМАЧЕНКО І. Є.

Національний університет «Одеська юридична академія,
доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права,
кандидат юридичних наук, доцент

ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ ТА ОХОРОНОЮ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачений Конституцією та законами України [1]. Зазначені органи та посадові особи мають діяти у певних правових формах. Контрольна діяльність, як і інша діяльність органів державної виконавчої влади, здійснюється в певних притаманних їй правових формах, які встановленні чинним законодавством. Органи водного контролю, вимагаючи від підконтрольних суб'єктів дотримання водного законодавства, повинні діяти у межах норм матеріального та процесуального права.

Загальновизнаного переліку форм державного контролю у літературі не існує. Проте, до них відносять: перевірку виконання вимог законодавства; інспектування; ревізію; рейди; обстеження; нагляд; обшук; спостереження; експертизу; огляд; лабораторний аналіз; проби; ліцензування певних видів діяльності; реєстрацію актів, документів тощо.

Під формою контролю зазвичай розуміють, його вираження в конкретних діях, які в свою чергу можуть відрізнятися за своїм змістом та правовими підставами. Це зовнішнє виявлення конкретних однорідних дій контрольних органів, здійснюваних з метою практичної реалізації поставлених перед ними завдань [2, с. 29]. До них відносяться: акти застосування права (постанови про притягнення порушників до адміністративної відповідальності), протоколи на порушників водного законодавства та ін. У формах контрольної діяльності органів, що здійснюють контроль за використанням та охороною водних об'єктів, відбивається її зміст, а також реалізується компетенція відповідних контрольних органів і тому більшість форм має правовий характер, тобто регламентуються положеннями про той або інший орган контролю в галузі використання та охорони вод та водних ресурсів.

Державний екологічний контроль проводиться у формі попереджувального і поточного. Крім того виділяють такі правові форми контролю як: нормативно-правову, організаційно-правову, превентивно-стимулюючу, процесуально-правову та каральну [3, с. 36].

Завданням попереджувального контролю є недопущення господарської, управлінської та іншої діяльності, яка в майбутньому може завдавати шкоду навколишньому природному середовищу. Здійснюється такий контроль на стадіях планування або проектування цієї діяльності,

реалізації проекту, введення об'єктів в експлуатацію. Такий контроль здійснюється стосовно різних видів екологічно значущої діяльності і різними способами. Основними з них є узгодження з природоохоронними органами, дача ними висновків на проекти рішень. До специфічних засобів здійснення попереджувального контролю відноситься також проведення державної експертизи передпроектної і проектної документації на будівництво і реконструкцію господарських і інших об'єктів, що впливають на стан водних об'єктів, що є перевіркою її відповідності початковим даним, технічним умовам і вимогам нормативної документації по проектуванню і будівництву (ст. 22 ВК України) [4].

Поточний державний екологічний контроль здійснюється спеціально уповноваженими органами на стадії експлуатації підприємств та інших екологічно значущих об'єктів, в процесі природокористування. Нормативно-правова форма державного контролю за використанням та охороною вод передбачає повноваження відповідних законодавчих органів передусім щодо прийняття нормативно-правових актів у сфері здійснення такого контролю.

Формування системи органів контролю за використанням та охороною вод, які оформлюють свою діяльність щодо формування спеціальних контрольних інспекцій, комісій, груп, а також організацію проведення планових або позапланових перевірок, здійснюється в межах організаційно-правової форми. Превентивно-стимулююча форма дозволяє враховувати при здійсненні контрольно-наглядової діяльності заходи щодо попередження порушень вимог водного законодавства шляхом внесення приписів про усунення порушень вимог водного законодавства, винесення рішень про обмеження, зупинення та припинення екологічно небезпечної діяльності, а також результати екологічної експертизи, екологічного моніторингу, екологічного аудиту.

В межах процесуально-правової форми враховуються законодавчо визначені процедури (порядок складання актів перевірки, протоколів про правопорушення, постанов про накладання адміністративних стягнень тощо) при здійсненні державного водного контролю.

Каральна форма забезпечує фактичне притягнення винних осіб до відповідальності, включаючи передачу до суду справ про відшкодування завданих збитків унаслідок порушення законодавства про використання та охорону водних об'єктів, передачу матеріалів до органів прокуратури про притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за вчинення екологічних злочинів, накладення адміністративних стягнень.

Застосування тієї або іншої форми контролю за використанням і охороною вод не виключає необхідності його іншої форми. Здійснення контролю в поєднанні усіх його форм сприяє досягненню його головної мети, яка полягає в забезпеченні раціонального використання і охорони вод.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Шемшученко Ю. С. Державний і громадський контроль у галузі охорони навколишнього середовища / Ю. С. Шемшученко. — К.: 1980. — 48 с.
3. Правові форми екологічного контролю: навчальний посібник / Краснова М. В., Позняк Е. В., Коваленко Т. П. та ін. (за ред. Краснової М. В.). — К.: Алерта, 2012. — 760 с.
4. Водний кодекс України від 6 червня 1995 року // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 24. — Ст. 189.

ЮРЕСКУЛ В. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права,
кандидат юридичних наук

ЩОДО ВИДІВ УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року [1] у ст. 16 передбачає, що управління охороною навколишнього природного середовища полягає у здійсненні в цій галузі функцій спостереження, дослідження, екологічної експертизи, контролю, прогнозування, програмування, інформування та іншої виконавчо-розпорядчої діяльності. Державне управління в галузі охорони навколишнього природного середовища здійснюють Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві ради та виконавчі органи сільських, селищних, міських рад, державні органи по охороні навколишнього природного середовища і використанню природних ресурсів та інші державні органи відповідно до законодавства України. Громадські організації можуть брати участь в управлінні галуззю охорони навколишнього природного середовища, якщо така діяльність передбачена їх статутами, зареєстрованими відповідно до законодавства України. Отже, ст. 16 Закону, передбачає правові засади для здійснення державного та громадського управління в галузі охорони природного середовища.

В юридичній літературі залежно від суб'єктів, що здійснюють управління, слушно звертається увага на існування, окрім державного та громадського, муніципального управління, що здійснюється органами місцевого самоврядування [2] та виробничого управління, що здійснюється підприємствами, установами, організаціями різних форм власності [3].

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року [4] у ст. 33 передбачає, що до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у сфері охорони навколишнього природного середовища належать, зокрема, такі власні (самоврядні) повноваження, як підготовка і подання на затвердження ради проектів місцевих програм охорони довкілля. Тобто органами місцевого самоврядування поза межами здійснення державного управління у сфері охорони довкілля здійснюється функція програмування.

Підґрунтя для виокремлення виробничого управління в галузі охорони довкілля можливо знайти у самому Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища». Зокрема, відповідно до його ст. 22, підприємствами, установами та організаціями, діяльність яких призводить або може призвести до погіршення стану довкілля, здійснюється спостереження за станом навколишнього природного середовища, рівнем його забруднення. Зазначені підприємства, установи та організації зобов'язані безоплатно передавати відповідним державним органам аналітичні матеріали своїх спостережень. Отже, підприємства, установи та організації здійснюють функції спостереження.

До «іншої виконавчо-розпорядчої діяльності», у здійсненні якої полягає управління охороною навколишнього природного середовища, можливо віднести, зокрема, фінансування та облік. Тому є доцільним також згадати, що згідно зі ст. 19 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», виконавчі органи сільських, селищних, міських рад у галузі охорони навколишнього природного середовища формують і використовують місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища у складі місцевих бюджетів. Відповідно ж до ст. 28 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», складання проекту місцевого бюджету, подання його на затвердження відповідної ради, забезпечення виконання бюджету; здійснення фінансування видатків з місцевого бюджету; залучення на договірних засадах коштів підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, розташованих на відповідній території, та коштів населення, а також бюджетних коштів на заходи щодо охорони навколишнього природного середовища, належить до власних (самоврядних) повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад. Відповідно до ст. 24 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», підприємства, установи і організації проводять первинний облік у галузі охорони навколишнього природного середовища і подають відповідну інформацію органам, що ведуть державний облік у цій галузі.

Крім цього, у ст. 25–1 Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» передбачено, що підприємства, установи та організації, діяльність яких може негативно вплинути або впливає на стан навколишнього природного середовища, життя і здоров'я людей,

зобов'язані забезпечувати вільний доступ населення до інформації про стан навколишнього природного середовища, тобто названі суб'єкти здійснюють функцію інформування в галузі охорони навколишнього природного середовища.

Таким чином, у ст. 16 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», що має назву «Управління в галузі охорони навколишнього природного середовища», було б доцільно закріпити положення, що конкретизували б правові засади для здійснення органами місцевого самоврядування муніципального управління в галузі охорони навколишнього природного середовища та для здійснення виробничого управління у цій галузі підприємствами, установами та організаціями різних форм власності.

Список використаних джерел

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 41. — Ст. 546.
2. Дейнеко О. Т. Модернізація муніципального управління в Україні / О. Т. Дейнеко // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Економіка. — 2012. — Т. 189. Вип. 177. — С. 163.
3. Зуєв В. А. Правове регулювання реалізації екологічного управління в Україні та шляхи його вдосконалення / В. А. Зуєв // Управління у сфері охорони довкілля та природокористування в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. — К.: ВЕГО «МАМА 86», 2003. — С. 55).
4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року // Відомості Верховної Ради. — 1997. — № 24. — Ст. 170.

ГРИГОР'ЄВА Х. А.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права,
кандидат юридичних наук

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРИВАТНОГО ІНВЕСТУВАННЯ У СТВОРЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВІВ

Сільськогосподарська кооперація на сьогодні демонструє стабільно кризовий стан. Таке становище сформувалося під комплексною дією багатьох факторів. Проблеми становлення та розвитку кооперації в українському агробізнесі детально розглянуті в окремих наукових працях. Багато уваги вітчизняні науковці приділяють окресленню шляхів виходу сільськогосподарської кооперації з сучасного важкого

становища. Значна кількість вчених переконана, що активний розвиток сільськогосподарських кооперативів пов'язаний з державною підтримкою. Звичайно, сприяння з боку держави у переважній більшості випадків стимулює утворення кооперативів та їх функціонування. Однак даний напрям заохочення кооперативного руху демонструє зниження свого потенціалу. По-перше, це відбувається у зв'язку зі зменшенням бюджетного фінансування АПК в цілому. По-друге, це пов'язано зі згортанням спеціальних програм по підтримці сільськогосподарської кооперації. По-третє, держава намагається відійти від моделі активного учасника та регулятора економічних відносин. Це проявляється у багатьох тенденціях сучасності (дерегуляція, приватизаційні процеси тощо). Перелічені фактори у своїй сукупності вказують на незначний ступінь ефективності та масштабу державної допомоги сільськогосподарській кооперації на сьогодні та на прогнозоване майбутнє. У зв'язку з цим актуалізуються пошуки альтернативних шляхів активізації сільськогосподарської кооперації в Україні. Одним з можливих варіантів такої активізації слід вказати приватне інвестування великих компаній. На перший погляд, такі дії з боку крупних гравців аграрного ринку виглядають нелогічними, адже кооперація є ефективним інструментом для дрібних та середніх товаровиробників. За допомогою кооперування невеликі учасники аграрного ринку мають можливість посилити свої позиції, скористатися ефектом масштабу. Крупним аграрним компаніям не вигідно стимулювати укрупнення конкурентів.

В Україні існують конкретні приклади стимулювання сільськогосподарської кооперації, профінансованого великими аграрними компаніями. Найбільш яскравим прикладом такого взаємовигідного співробітництва є інвестування компанії «Danon Україна» в утворення сільськогосподарських кооперативів молочарського напряму. Сутність механізму інвестування проста, але ефективна. «Danon Україна» фінансує утворення фермерських господарств на базі бажаючих сімей. Загальна сума кожного індивідуального проекту складає близько 6 тисяч євро, з яких громадяни сплачують лише 13 %, більшу частину покриває компанія. На наступному етапі «Danon Україна» ініціює об'єднання таких індивідуальних виробників у кооперативи.

Мережа кооперативних організацій формується навколо переробних заводів «Danon Україна», що забезпечують закупівлю заготовленої молочної сировини. Приклад приватного інвестування у побудову кооперативних організацій, продемонстрований компанією «Danon Україна», не є альтруїзмом чи благодійництвом. Переваги такого інвестування є досить практичними та реальними. Серед них можна вказати на такі: формування стабільних регулярних поставок сировини на переробні потужності. Так, у 2015 році з кооперативного сектору «Danon Україна» отримала 12 % сировини, необхідної для виробництва; можливість контролю за якістю та безпечністю сировини;

перспектива утворення власної виробничої основи — мережі кооперативів, «зав'язаних» на переробних потужностях «Danon Україна»; можливість організації навчання, консультування, тісного співробітництва з лідерами утворених кооперативів.

Значний позитивний потенціал такого проекту підтверджується рішенням компанії ввести в дію паралельний проект щодо утворення кооперативів з вирощування полуниці. Успішна реалізація даного інвестиційного рішення одразу дала свої плоди — компанія «Danon Україна» задовольнила повністю свої виробничі потреби в даній сировині.

Подібне інвестування в розбудову кооперативної мережі з боку приватної компанії формує довгостроковий економічний та соціальний ефект, тому є перспективним явищем у сучасних реаліях.

З юридичної точки зору, формується фактичне об'єднання підприємств, однак воно якісно відрізняється від побудови традиційного для України агрохолдингу. Таку систему підприємств, об'єднаних на певній території єдиним циклом виробництва, можна назвати зародком кластеру.

Законодавством України передбачено утворення традиційних кооперативів за класичними принципами кооперативної ідеології. Така модель перешкоджає особам, подібним до компанії «Danon Україна», ставати повноправним членом кооперативу. Однак за такими особами зберігається право асоційованого членства. Дане право не передбачає управлінських правомочностей, що по суті позбавляє компанію-інвестора потреби у вступі до кооперативу. Фактично, нинішнє законодавство ізолює кооперативні організації від дійсного членства господарських структур, подібних «Danon Україна», а також від входження кооперативу до систем агрохолдингів. Останнє пояснюється тим, що таке входження передбачає фінансову та організаційну залежність корпоративного підприємства від холдингової компанії. Однак кооперативне законодавство вказує на те, що кооператив управляється демократично — усіма членами спільно, а не тим членом, що вніс більшу долю майна. У зв'язку з цим, відносини між компанією-інвестором та сільськогосподарським кооперативом базуватимуться не на членстві, а на договорі, тобто матимуть договірну правову природу.

Усі вказані міркування ще раз вказують на особливості кооперативної форми господарювання у сільському господарстві та її перспективність у сучасних умовах. Приклади приватного інвестування у функціонування кооперативів підтверджують тезу про наявність шляхів стимулювання сільськогосподарської кооперації, альтернативних державному. З боку державних органів та органів місцевого самоврядування вимагається лише всебічне сприяння та усунення зайвих бар'єрів на шляху розбудови кооперативної системи.

НАКОНЕЧНИЙ А. Б.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри аграрного, земельного та екологічного права

ПРИМУСОВЕ ПРИПИНЕННЯ ПРАВ НА ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ З ПІДСТАВ, НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗЕМЕЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Інститут примусового припинення права приватної власності на земельні ділянки є тим «меншим злом» на яке йде держава задля задоволення суспільних інтересів, усунення надзвичайних обставин та ін. Одночасно належна реалізація норм вказаного інституту є індикатором правової держави, адже в кожному випадку необхідним є дотримання балансу публічних та приватних інтересів.

Перелік підстав примусового припинення прав на земельні ділянки передбачений Земельним кодексом України (далі — ЗК України) в статті 143. Перш за все, необхідно звернути увагу на те, що більшість вчених зазначають, що перелік підстав, закріплених у ЗК України повинен бути виключним. Виключність переліку примусового припинення прав на земельну ділянку є необхідною гарантією захисту землевласників від неправомірних посягань органів державної влади, органів місцевого самоврядування та окремих посадових осіб. Такий підхід дозволяє уникнути спекуляцій за допомогою інших нормативно-правових актів та необгрунтованого його розширення. Проте, аналіз чинного законодавства дозволяє прийти до висновку, що право власності на земельні ділянки може бути припинено з інших підстав, не передбачених чинним ЗК України.

Загальний перелік підстав припинення права власності закріплений у ст. 346 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України). На перший погляд ці підстави повторюють статті 140 та 143 ЗК України, за єдиним виключенням — реквізиції. Проте, варто зазначити, що реквізиція була передбачена ЗК України в початковій його редакції і до 17.11.2009 р., коли був прийнятий відповідний Закон, що регулює питання примусового відчуження земельних ділянок для суспільних потреб та з мотивів суспільної необхідності. Так, у ст. 147 ЗК України було передбачено, що у разі введення воєнного або надзвичайного стану земельні ділянки, які перебувають у власності громадян або юридичних осіб, можуть бути відчужені (вилучені) з мотивів суспільної необхідності. Після внесення відповідних змін вказана норма була докорінна змінена, а самим Законом «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» виключено із його правового регулювання відносини щодо примусового відчуження земельних ділянок в умовах воєнного чи надзвичайного

стану (реквізиції). Дещо пізніше ця прогалина була усунена прийняттям спеціального Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05.2012 року, проте в ЗК України норма щодо реквізиції так і не повернулася. Проте, немає підстав стверджувати про неможливість відчуження земельних ділянок через відсутність відповідної норми в ЗК України.

Достатньо суперечливою підставою примусового припинення права власності на майно є припинення права на частку у спільному майні за вимогою інших співвласників. Згідно із ст. 365 ЦК України право особи на частку у спільному майні може бути припинене за рішенням суду на підставі позову інших співвласників, якщо: 1) частка є незначною і не може бути виділена в натурі; 2) річ є неподільною; 3) спільне володіння і користування майном є неможливим; 4) таке припинення не завдасть істотної шкоди інтересам співвласника та членам його сім'ї. Не вдаючись до детального правового аналізу вказаної норми, зазначимо, що судова практика на даний момент допускає примусове припинення права власності на земельну ділянку (її частку) лише в рамках позову про припинення права власності на частку в домоволодінні (індивідуальному житловому будинку). Дотримуючись принципу єдиної правової долі земельної ділянки та розміщеного на ній об'єкта нерухомості суди одночасно із припиненням права власності на частку в домоволодінні припиняють право і на відповідну частку земельної ділянки, яка належить такому співвласнику відповідно до норм ст. 120 ЗК України. Серед судових рішень відсутні приклади припинення права власності на частку земельної ділянки як самостійного об'єкта. Це цілком справедливо можна пояснити відсутністю норм, які б передбачали мінімальний розмір частки земельної ділянки (за деякими виключеннями), на відміну від житлових будинків. Також земельну ділянку, на відміну від будинку найчастіше можливо фізично розділити та виділити відповідну частку в натурі.

Як виняток із попереднього правила, інша підстава примусового припинення права власності здійснюється у зв'язку із неможливістю поділу земельної ділянки. Це передбачено ч.2 ст.23 Закону «Про фермерське господарство», відповідно до якої у разі успадкування фермерського господарства двома або більше спадкоємцями, земельна ділянка поділу не підлягає, якщо в результаті її поділу утвориться хоча б одна земельна ділянка менше мінімального розміру, встановленого для даного регіону. Відповідні мінімальні розміри земельних ділянок встановлені Постановою КМУ від 10.12.2003 № 1908. І хоча Законом не визначено способу вирішення даної ситуації, судовою практикою розроблено механізм саме примусового припинення права власності на частки в спадковій земельній ділянці інших спадкоємців з одночасною виплатою їм компенсації. До такого висновку суди приходять на основі

аналізу статей 364 та 365 ЦК України. Припускаючи, що законодавець мав на меті усунути можливе роздроблення фермерського землеволодіння спадкоємцями, незрозумілим залишається, чому не передбачено відповідної норми у випадку ліквідації, поділу чи банкрутства фермерського господарства.

Наступною підставою, яка надає можливість здійснювати примусове припинення прав на земельні ділянки та не передбачена чинним ЗК України, є примусове відчуження земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти археології. Так, відповідно до ч. 5 ст. 17 Закону України «Про охорону культурної спадщини» землі, на яких розташовані пам'ятки археології, перебувають у державній власності або вилучаються (викуповуються) у державну власність в установленому законом порядку. Проте, по суті вказана норма так і залишилася декларативною, тому що законодавцем не було розроблено належного правового механізму здійснення такого примусового припинення. Відсутність подальшої реалізації в загальному та спеціальному законодавстві вказаної підстави створило негативний пласт судової практики та констатацію вищими судовими інстанціями неможливості примусового відчуження земельних ділянок на яких розташовані пам'ятки археології без розробки належного публічно-правового механізму.

ЗАВЕРЮХА М. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри аграрного, земельного та екологічного права

ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЛІСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Відповідальність за скоєння конкретного порушення лісового законодавства має наставати згідно з приписами адміністративного, цивільного, кримінального та іншого законодавства, а точніше відповідних кодексів України. Класифікація юридичної відповідальності за порушення лісового законодавства обумовлюється ступенем тяжкості конкретного правопорушення, галузевою належністю, колом осіб, які мають право застосовувати відповідальність. Значна кількість порушень лісового законодавства, перерахованих у ч. 2 ст. 105 Лісового кодексу України [1], тягнуть за собою застосування адміністративної відповідальності.

Як зазначає Н. В. Марфіна: «Під адміністративною відповідальністю за порушення норм лісового законодавства слід розуміти підінститут

адміністративної відповідальності, яка полягає у застосуванні з боку держави (органів лісового господарства та органів спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у галузі екології та природних ресурсів України) адміністративних стягнень у вигляді штрафу до фізичних осіб та посадових осіб (спеціальних суб'єктів), які стали суб'єктами адміністративного правопорушення вчинивши умисно або з необережності діяння, які посягають на встановлений порядок охорони, захисту та використання лісів».

Адміністративне правопорушення у сфері лісового законодавства вчена розглядає як: «Протиправне діяння (дія або бездіяльність), що посягає на встановлений у державі порядок, яким врегульовано суспільні відносини у сфері використання, відтворення та охорони лісів і який завдає шкоди лісовому фонду і навколишньому природному середовищу загалом, або містить реальну загрозу її спричинення, за яке законодавством передбачено застосування заходів адміністративного впливу» [2, с. 23].

Особливості адміністративної відповідальності за порушення лісового законодавства полягають у наступному: застосовується лише за вчинення лісового адміністративного правопорушення; визначена у нормах права; притягнення до відповідальності здійснюється уповноваженими державними органами та посадовими особами; реалізується у відповідних процесуальних формах; заходом впливу має бути адміністративне стягнення; пов'язана з примусом, з негативними для правопорушника наслідками.

Адміністративні правопорушення в сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини закріплені у главі 7 Кодексу України про адміністративні правопорушення [3]. Так, адміністративна відповідальність застосовується за вчинення наступних адміністративних правопорушень в галузі охорони, захисту, використання та відтворення лісів: ст. 63 (незаконне використання земель державного лісового фонду), ст. 65 (незаконна порубка, пошкодження та знищення лісових культур і молодняка), ст. 65–1 (знищення або пошкодження полезахисних лісових смуг та захисних лісових насаджень), ст. 66 (знищення або пошкодження підросту в лісах) та інші.

Слід зазначити, що нині Україна має законодавство про адміністративні правопорушення у сфері лісових відносин, створене ще за радянських часів. Зміни, які вносилися до Кодексу України про адміністративні правопорушення за роки незалежності були не суттєвими і здебільшого стосувалися збільшення розмірів адміністративних штрафів. А більше ніж за 20 років незалежності України система управлінських і організаційних відносин у лісовій галузі зазнала змін, що є причиною недоліків при застосуванні відповідальності за адміністративні правопорушення у сфері лісових відносин. Можна виділити такі недоліки: застаріла термінологія норм. Наприклад, чинна ст. 63 Кодексу

України про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність за незаконне використання земель державного лісового фонду. Проте, такого поняття як «землі державного лісового фонду» немає, натомість діє поняття «землі лісогосподарського призначення» відповідно до чинної редакції Лісового та Земельного кодексів України. Цей термін зустрічається і у ст. 69 та ст. 74 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Ще одним прикладом може слугувати ст. 64 Кодексу України про адміністративні правопорушення, яка визначає відповідальність за порушення встановленого порядку використання лісосічного фонду. Проте такого поняття як «лісосічний фонд» у законодавстві немає. Те саме можна сказати і про ст. 67 Кодексу України про адміністративні правопорушення, де використовується поняття «ордер» [3]. Ця термінологія залишилася з радянського лісового права. До них можна віднести також низький розмір штрафів за правопорушення. В законодавстві зазначаються ті штрафи, які наразі не відповідають завданій шкоді. Санкції статей у лісовій галузі не переглядалися з 1997 року і на сьогодні, з урахуванням інфляції, не відповідають економічним реаліям. Виходячи з вищевикладеного, вважаємо за необхідне внесення відповідних змін та здійснити комплексне оновлення Кодексу України про адміністративні правопорушення в сфері охорони, захисту і використання лісів та земель лісогосподарського призначення, з метою їх більш ефективного захисту та використання.

Список використаних джерел

1. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 року // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 17. — Ст. 99 в редакції Закону № 3404-IV від 8 лютого 2006року // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 21. — Ст. 170.
2. Марфіна Н. В. Адміністративна відповідальність за порушення лісового законодавства : автореферат дис... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Н. В. Марфіна; Нац. аграрний університет. — К., 2007. — 30 с.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : затверджений Законом Української РСР від 7 грудня 1984 року // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1984. — Додаток до № 51. — Ст. 1122.

КАРАХАНЯН К. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри аграрного, земельного та екологічного права

ЩОДО ПОЗААУКЦІОННОГО НАДАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ДЛЯ ОПТОВИХ РИНКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Ефективних інструментів забезпечення реалізації завдань сучасної земельної реформи є проведення земельних торгів, що здійснюються у формі земельних аукціонів. Правове регулювання застосування останніх багато в чому характеризується чисельними прогалинами та неузгодженістю статей в чинному земельному законодавстві. Так, зокрема, багато питань в цій сфері виникло після прийняття Закону України «Про внесення змін до Земельного кодексу України щодо проведення земельних торгів» від 18 лютого 2016 року.

Вказаним нормативно-правовим актом було виключено та доповнено чимало положень Земельного кодексу України щодо особливостей організації та проведення земельних аукціонів, в тому числі, перелік земель, які не підлягають конкурентному продажу. Так, із ч. 2 ст. 134 Земельного кодексу України було вилучено положення про те, що на торгах не підлягають продажу земельні ділянки, які надаються для розміщення інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції. Останнє вбачається недоцільним, оскільки аналіз спеціального законодавства в зазначеній сфері свідчить саме про позааукціонне надання таких земель.

Отже, згідно із ст. 1 Закону України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» від 25 червня 2009 року, останні представляють собою юридичну особу, предметом діяльності якої є надання послуг, що забезпечують здійснення оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією, і якій в установленому Законом порядку надано статус оптового ринку сільськогосподарської продукції. Інфраструктурою оптового ринку сільськогосподарської продукції є система обслуговуючих структур, споруд, будівель, систем, мереж, ліній, служб, складських приміщень, сховищ, залів, площадок, павільйонів, обладнання, транспорту, під'їзних та внутрішніх шляхів, засобів зв'язку, що включені до проекту (бізнес-плану) організації діяльності юридичної особи у статусі оптового ринку сільськогосподарської продукції.

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції», основними напрямами діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції є: створення операторам оптових ринків сільськогосподарської продукції (покупцям, продавцям, їх об'єднанням) належних умов для купівлі-продажу сільськогосподарської продукції; сприяння прискореному просуванню

сільськогосподарської продукції від виробника до кінцевого споживача у торговельному ланцюгу; надання можливості для виходу на ринок сільськогосподарської продукції всім постачальникам і споживачам такої продукції; забезпечення постачання населенню якісної сільськогосподарської продукції; облаштування єдиного місця купівлі-продажу сільськогосподарської продукції; забезпечення концентрації сільськогосподарської продукції у визначеному місці; сприяння вітчизняним виробникам сільськогосподарської продукції в одержанні прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції; забезпечення достовірною інформацією операторів оптових ринків сільськогосподарської продукції про кон'юнктуру ринку сільськогосподарської продукції та споживчу якість такої продукції; сприяння операторам оптових ринків сільськогосподарської продукції у підготовці сільськогосподарської продукції до купівлі та продажу. Виходячи з наведеного, можна зробити висновок, що функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції є суспільно необхідною діяльністю, яка підтримується державою.

Поряд із сприянням створенню, організації діяльності та ефективному функціонуванню оптових ринків сільськогосподарської продукції, одними з основних елементів державної політики підтримки таких ринків є викуп (вилучення) земельних ділянок для суспільних потреб з метою їх подальшого надання для забезпечення діяльності оптових ринків, а також надання оптовим ринкам сільськогосподарської продукції земельних ділянок із земель державної та/або комунальної власності для розміщення їх інфраструктури (ст. 10 Закону України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції»). З урахуванням зазначеного, не виникає сумніву, що вказане надання земель в рамках державної підтримки здійснюється поза аукціоном в простому договірному порядку.

Крім того, слід зауважити, що місця розміщення інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції визначаються центральним органом виконавчої влади з питань аграрної політики на підставі поданих юридичними особами, які мають намір набути статусу оптового ринку сільськогосподарської продукції, документів виходячи з економічної доцільності створення оптових ринків сільськогосподарської продукції на відповідній території. Така юридична особа, відповідно до ч. 1 ст. 4 Закону України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції», визначається на конкурсній основі в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Останнє свідчить про недоцільність аукціонного продажу земель таким суб'єктам, оскільки в результаті проведення земельних торгів право на таку ділянку може набути інший учасник земельних торгів. Слід також зауважити, що на недосконаліть земельного законодавства в досліджуваній сфері вказує ще й той факт, що Закон України «Про внесення змін до Земельного кодексу України

щодо проведення земельних торгів» від 18 лютого 2016 року, закріпив вичерпний характер підстав безаукціонного продажу земель, визначених ст. 134 Земельного кодексу України, в наслідок чого унеможливлюється їх розширене тлумачення або ж випадки їх доповнення.

ПОПОВА А. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри аграрного, земельного та екологічного права

ДЖЕРЕЛА ЗАБРУДНЕННЯ ЗЕМЕЛЬ ТА ЇХ ОСНОВНІ ВИДИ

Останнім часом найбільше занепокоєння з точки зору екологічної безпеки викликає погіршення якісних характеристик земель і ґрунтів внаслідок забруднення їх небезпечними речовинами, тому параметри вмісту шкідливих речовин через їх велику різноманітність прийнято класифікувати. До першої групи, як правило, відносять речовини, що спричиняють радіоактивне забруднення земель, зокрема цезій і стронцій. Другу групу складають речовини, що входять до складу хімічних засобів захисту рослин — нітрати та пестициди. Відомо, що забруднення земель хімічними та іншими речовинами шкодить їх якісному стану, і, як наслідок, перевищення гранично допустимих концентрацій цих речовин замість користі завдає шкоди не лише земельним ресурсам, а й природі взагалі. Третя група представлена небезпечними речовинами, які спричиняють промислове забруднення. Це тверді частинки, важкі метали, окисли та мінеральні кислоти. За ступенем еконебезпеки важкі метали розподіляються на три групи: високонебезпечні (миш'як — As, кадмій — Cd, ртуть — Hg, селен — Se, свинець — Pb, цинк — Zn, фтор — F); середньонебезпечні (бор — B; кольбат — Co, нікель — Ni, молібден — Mo, сурма — Sb); малонебезпечні (барій — Ba, ванадалій — V, марганець — Mn, стронцій — Sz) [1, с. 90]. Саме тому метою цієї публікації є узагальнене дослідження джерел забруднення земель та їх основних видів.

Нині найбільш масштабним та вагомим за наслідками є хімічне забруднення. Відходи хімічної промисловості — це тверді, нерідко токсичні, речовини. В останнє десятиріччя такі забруднення стають найбільш значущим, їх патологічний ефект починає привертати увагу не тільки екологів, а й фахівців у сфері людської й ветеринарної патології. Багато із цих забруднень за своїм значенням набувають характеру «лімітуючих факторів», які загрожують не тільки нормальному розвитку, але й самому існуванню різних біологічних видів. Наприклад, забруднення хімічними речовинами відбувається в разі їх використання як добрив і

засобів захисту рослин. Із великої кількості речовин-забруднювачів наслідки забруднення земель хімічними речовинами на зразок пестицидів є найбільш небезпечними й екологічно значимими за своїм токсикозбіологічними ефектом

Крім цього, у результаті споживання великої кількості природних ресурсів щороку утворюється й нагромаджується значна кількість відходів господарської діяльності людини. За кількістю промислових забруднень на душу населення Україна посідає одне з перших місць у Європі. Так, найпотужнішим промисловим джерелом забруднення небезпечними речовинами є великі комбінати кольорової та чорної металургії. Щорічний обсяг шкідливих речовин, які потрапляють на 1 км2 площі України, у 6,5 разів більший ніж у США та в 3,2 рази — ніж у країнах Європи. Це насамперед пояснюється тим, що на гірничодобувних підприємствах усе ще переважає відкритий спосіб видобутку сировини [2, с. 12]. Відповідно до ст. 45 Закону України «Про охорону земель» від 19 червня 2003 року в разі виявлення фактів забруднення ґрунтів небезпечними речовинами спеціально уповноважені органи виконавчої влади в галузі охорони земель уживають заходи для обмеження, тимчасової заборони (зупинення) чи припинення діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, притягнення винних до відповідальності згідно із законом і проведення в установленому порядку робіт з дезактивації, відновлення забруднених земель, консервації угідь і визначення режимів їх подальшого використання [3].

Як відомо, серед речовин, які потрапляють у навколишнє природне середовище в процесі людської діяльності, виділяють низку речовин, які характеризуються високою хімічною стабільністю і є особливо небезпечними не тільки для земельних ресурсів, а й для тваринного та рослинного світу. Такі речовини названо стійкими органічними забруднювачами — СОЗ.

Варто сказати, що для України проблема стійких органічних забруднювачів є однією із пріоритетних. Вона проявляється в її трьох основних складових частинах. Перша стосується непридатних та заборонених до використання пестицидів, накопичених на території України. Друга — поліхлорованих дифенілів, задіяних в устаткуванні та матеріалах. Третя — викидів СОЗ (поліхлорованих дибензодіоксинів, дибензофуранів, гексахлорбензолу) у результаті їх ненавмисного утворення в різних виробничих процесах. Так, властивість СОЗ може залишатись стійким до впливу на довкілля протягом тривалого строку й при цьому розповсюджуватись на великі відстані від джерела їх утворення, що може спричинити шкоду й призвести до розвитку хвороб імунної та репродуктивної системи, онкологічних захворювань, вроджених дефектів у дітей [4, с. 5].

Ще однією групою забруднювачів, які суттєво впливають на якісний стан земель, є нафта і нафтопродукти. Вони потрапляють на землі

у таких випадках: у разі аварій нафтопроводів; разом із стічними водами численних галузей промисловості; з атмосферними опадами; під час роботи техніки на полях; від змивань на поверхні автомагістралей, автомийок і транспортних підприємств. Через наявність ароматичних і поліциклічних ароматичних вуглеводнів а інших сполук нафта й нафтопродукти є токсичними для ґрунтової біоти [2, с. 51]. Відповідно до ст. 52 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року встановлено, що підприємства, установи, організації та громадяни зобов'язані додержуватися правил транспортування, зберігання й застосування засобів захисту рослин, стимуляторів їх росту, мінеральних добрив, нафти й нафтопродуктів, токсичних та інших препаратів для того, щоб не допускати забруднення ними або їх складовими навколишнього природного середовища й продуктів харчування [6]. Так, під час створення нових хімічних препаратів і речовин, інших потенційно небезпечних для навколишнього середовища субстанцій мають розроблятися та затверджуватися у встановленому законодавством порядку допустимі рівні змісту цих речовин в об'єктах навколишнього природного середовища й продуктах харчування, методи визначення їх залишкової кількості й утилізації після використання.

Висновки. Результати виконаних досліджень дозволяють зробити такі висновки: найпоширенішими та найсильнішими джерелами-забруднювачами земель, які впливають на їх фізичні і хімічні процеси, ріст і розвиток рослин, функціонування наземних і водних екосистем, є мінеральні добрива, нафтопродукти, важкі метали, радіонукліди, пестициди, стійкі органічні забруднювачі, відходи; кожен з промислових об'єктів створює певне техногенне навантаження на земельні ресурси й спричиняє забруднення стійкими органічними забруднювачами і пестицидами, мінеральними добривами, нафтою і нафтопродуктами, важкими металами, промисловими та побутовими відходами,що викликає мікробіологічне та радіаційне забруднення земель.

Список використаних джерел

1. Бакка М. Т. Основи ведення сільського господарства та охорони земель: навчальний посібник / М. Т. Бакка; Житомир. Інженерно-техн. ін-т. — Житомир: вид-во ЖІТІ, 2000. — 366 с.
2. Воробець М. М. Джерела забруднення довкілля: навчальний посібник / М. М. Воробець; Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. — Чернівці: Вид-во Чернівец. нац. ун-ту, 2012. — 80 с.
3. Про охорону земель: Закон України від 19 червня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. — 2003 — № 39. — Ст.349.
4. Міщенко В. С. Шляхи вирішення проблеми стійких органічних забруднювачів в Україні / В. С. Міщенко; Житомир. Інжен.-техн. ін-т. — Житомир: Вид-во ЖІТІ, 2005. — 106 с.

Розділ XIII

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА ТА ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ

ЗАДЕРЕЙКО А. В.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
доцент кафедры информационных технологий,
кандидат технических наук, доцент

PROBLEMATIC ASPECTS OF PROVIDING INFORMATION SOVEREIGNTY OF THE STATE AND WAYS OF ITS REALIZATION IN UKRAINE

In today's reality of the world, there are attributes of any state: territory, banking system, national currency, army, government, police, borders, customs etc. These attributes provide military, diplomatic, economic, political, cultural and biological sovereignties of the state. However, as the virtual communication environment (Internet) in the last decade and a half there are new attributes and information and digital sovereignty of the state. The role of these attributes has been increasing steadily and is becoming a key [1].

The information sovereignty is the ability of the state to control the information that reaches the population (to solve that comes to it, and what is not).

The digital sovereignty is the right of a state to define its information policy independently, to manage digital infrastructure and resources to ensure that their information security.

In order for a state to protect their information and digital sovereignty, it needs its ***own*** complete production chain: a processor; electronic components; navigation system; its own digital infrastructure (a system that combines Internet, TV, media, etc.). Thus, the state should implement independent information management (detection, filtering, blocking, distribution); based on the legislative framework that reflects the developed strategy of development [2].

Mandatory components of information and digital sovereignty of the state

Media infrastructure to ensure information sovereignty of the state shall consist of a state — based: search engines (systems) and reference resources; social networks, instant messengers; blogs; forums; newsletters; online media; traditional media and TV; video-and photo-sharing community websites; content resources (ratings/analysis, history, science, cars, sports, movies, books...); applications for social networks and mobile devices.

The digital sovereignty of the state is determined right and ability of his government: independently determine the internal and geopolitical interests

in the digital sphere; to conduct independent internal and external information policies; manage their own information resources, forming infrastructure of the national information space; to ensure electronic and information security.

The digital sovereignty of the state must ensure the security of digital infrastructure from viruses, cyber-attacks, break-ins, leaks, bookmarks, data theft, spam and shutting down of infrastructure and decontamination of the installed software; Resistance to cyber-attacks — monitoring, detection, prevention, blocking, counterattacks [3].

Today, the main provisions of the state information policy in Ukraine is determined by the establishment of political-legal, economic, organizational and logistical conditions for the formation of the modern model of state information policy, improvement of efficiency of use of all types of information resources and management elements of information and communication infrastructure, state support for production and dissemination of domestic information products, the development and protection of the national information sphere.

Ukraine, like most countries, faces an objective risk of deformation of its sovereignty in the information and digital environment. First of all, we are talking about the General principles of functioning of information resources of Ukraine, the protection of critical information and telecommunications systems that support the activities of transport, energy, industry, government [4].

In a broader sense, information sovereignty includes tasks such as the opposition of cultural expansion from countries with well-developed audiovisual infrastructure, the preservation of national and linguistic identity. Significant role in the formation in Ukraine of mechanisms of information security should play a relevant doctrine.

Among the priority, tasks of state institutions of Ukraine in the framework of the provision of the information sovereignty include:

– to carry out automatic monitoring of its information space;

– implement the legislation on liability for hosted content;

– to introduce legislation governing the filtering of Internet content;

– prevention of use of new information technologies to disseminate socially harmful ideas and slogans such as racism, chauvinism, radical nationalism;

– legal protection of national culture and language from the effects of the dominant in terms of information countries;

– finding a socially acceptable balance between freedom of expression and dissemination of information and the inherent right of the state to provide independent policy;

– legal regulation of the use of encryption systems of the data of citizens to ensure privacy when communicating via a computer network;

– protection from defamation through the media and Internet.

Список использованных источников

1. Кибермогущество как базис обеспечения цифрового суверенитета в современном мире — ключевые подходы. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://riss.ru/bookstore/journal/2014–2/j25/. — Название с экрана.
2. Вопросы обеспечения информационного суверенитета государств в виртуальной среде интернет и тенденции их развития / А. В. Задерейко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки, Випуск 5. — Т. II за 2013 г. — С. 23–26.
3. Zadereyko A. V. Problematic regulatory aspects of information flows in the virtual internet environment and the tendencies of its development / A. V. Zadereyko // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. — 2013. — Т. 26 (65). № 2–1. — Ч.2. — С. 51–55.
4. Zadereyko A., Troyanskiy A. Program and Technical Aspects of Cryptographic Defence of Data Storage // Informatics and Mathematical Methods in Simulation. Vol. 5 (2015), No. 4, pp. 347–352.

ТРОФИМЕНКО О. Г.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри інформаційних технологій,
кандидат технічних наук, доцент

АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Розвиток електронного врядування розпочався в Україні 2004 року з набуттям чинності Законів України (ЗУ) «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронний цифровий підпис», в яких визначено порядок ведення електронного документообігу та правовий статус і відносини з використання електронного цифрового підпису (ЕЦП).

Згодом з метою забезпечення цілеспрямованої узгодженості діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері розвитку інформаційного суспільства та електронного урядування були прийняті такі законодавчі акти: ЗУ «Про захист персональних даних» від 01.06.10, ЗУ «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.11, ЗУ «Про адміністративні послуги» від 06.09.12, Концепція розвитку електронного урядування в Україні, затверджена Кабінетом Міністрів України (КМУ) 13.12.10 № 2250-р і розрахована на період 2011 – 2015 рр., розпорядження КМУ від 05.04.12 № 220-р «Про схвалення плану дій з впровадження в Україні Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд», Постанова КМУ від 18.07.12 № 670 «Деякі питання

електронної взаємодії органів виконавчої влади», Розпорядження КМУ від 15.05.13 № 386-р «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні», Розпорядження КМУ від 11.09.13 № 718-р «Про затвердження плану заходів щодо створення Єдиного державного порталу адміністративних послуг», Стратегія сталого розвитку «Україна — 2020», схвалена Указом Президента України від 12.01.15 № 5/2015.

Відповідно до обраного Україною курсу на євроінтеграцію виникла потреба якнайшвидше наблизити національне законодавство до європейського і світового, у тому числі й щодо послуг транскордонної сертифікації та створення сприятливих умов для інтероперабельності ЕЦП [1]. Нажаль, сьогодні національні схеми електронної ідентифікації не відповідають відповідним вимогам ЄС і не визнаються на його території. Тому треба оперативно створити умови для взаємного визнання таких компонентів як електронна ідентифікація та електронний підпис, формування інфраструктур відкритого ключа, електронної ідентифікації та єдиного ринку електронних послуг, а також вжити необхідних заходів для забезпечення переходу електронного підпису зі статусу унікальної технології до категорії одної з чисельних електронних послуг.

Базові терміни ЗУ «Про електронний цифровий підпис» багато в чому не відповідають термінам Директиви ЄС, немає сумісних критеріїв та відповідності щодо правового статусу ЕЦП між Законом України і Директивою ЄС. Найбільш критичним є значно законодавчо занижений рівень безпеки ЕЦП України порівняно з цифровим підписом ЄС, що віддзеркалюється на інших нормативних актах [2]. Вирішити ці неузгодженості має прийняття нової редакції ЗУ «Про електронний цифровий підпис», в якій слід передбачити термінологічну, юридичну та технічну сумісність з міжнародними стандартами. У майбутньому надійна ідентифікація користувачів засобами ЕЦП сприятиме розвитку електронних транскордонних сервісів в Україні.

Потребують негайного прийняття законопроекти, які впровадять надання адміністративних послуг через Інтернет. Зокрема йдеться про законопроекти 2544а «Про електронні довірчі послуги» та 3224, де передбачено розширення функціоналу ID-карток, які зараз впроваджується замість паперових паспортів, щодо повсюдної ідентифікації громадян через повноцінний ЕЦП у чіпі ID-картки. Тобто всі державні установи повинні приймати ЕЦП як ідентифікатор громадянина без будь-якого дублювання чи паперового підтвердження. Приміром, в Естонії за допомогою ID-картки з електронним підписом можна отримувати онлайн-послуги банків і податкової, звертатися до органів влади з різних питань (наприклад за пропискою) тощо.

Необхідно впровадити нову «Концепції розвитку електронного урядування в Україні», оскільки терміни існуючої концепції збігли ще 2015 року та й не всі заходи першої виконані у повному обсязі. Крім того, необхідно якнайшвидше на законодавчому рівні врегулювати

питання про відкриті дані і доступ до інформації, прийнявши ЗУ «Про відкриті дані». Для забезпечення прозорості і відкритості держави треба зобов'язати в обов'язковому порядку приймати і відповідати на електронні звернення і петиції у відведені терміни, для чого внести зміни до ЗУ «Про звернення громадян». А з метою оптимізації адміністративних послуг слід внести відповідні зміни до ЗУ «Про адміністративні послуги».

Законодавча неврегульованість питань сумісності та взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів спричиняє врешті решт марнотратство бюджетних грошей через те, що такі розрізнені інформаційні системи органів влади спочатку створюються, а тоді з'ясовується, що вони не можуть автоматизовано обмінюватись електронними даними, оскільки вони не узгоджені ані технічно, ані нормативно, і доводиться державі виділяти нові кошти на створення нових електронних систем. Тому дуже важливо ще на етапі проектування та розробки таких систем дотримуватись єдиних нормативно визначених технічних вимог для можливості подальшої електронної їх взаємодії. Якнайшвидше прийняття ЗУ «Про систему електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів» та прийняття стандартів інтероперабельності і відкритих даних сприятиме виправленню цієї ситуації та уникненню подібних прикрих ситуацій у майбутньому.

Аналіз законодавчої бази щодо розбудови системи е-врядування в Україні дає зрозуміти, що треба багато в чому змінити бюрократичні підходи до процедур прийняття необхідних нормативно-правових документів на всіх рівнях державного управління для законного функціонування електронного уряду.

Список використаних джерел

1. Трофименко О. Г. Аналіз світового досвіду впровадження систем електронної податкової звітності / О. Г. Трофименко // Порівняльно-аналітичне право: електронне наукове фахове видання. — Ужгород, 2014. — № 8. — С. 159–162.
2. Україна запроваджує європейські стандарти у сфері електронного цифрового підпису. [Електронний ресурс] — Режим доступу: www.minjust.gov.ua/news/45737.

ЛОГІНОВА Н. І.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
в. о. завідувача кафедри інформаційних технологій,
кандидат педагогічних наук, доцент

ПРАВОВІ ОСНОВИ КІБЕРБЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Активне впровадження телекомунікаційних технологій во всі сфери життєдіяльності людини сприяє формуванню інформаційного суспільства, в якому основним товаром та об'єктами інформаційної безпеки є інформація та інформаційні ресурси. Останнім часом відбувається об'єднання реального та віртуального простору людини, виникає «кіберпростір».

Кіберпростір — це складне середовище, яке управляє взаємодією між людьми, програмним забезпечення, Інтернет-сервісів шляхом розподілених технологічних пристроїв і мережевих зв'язків інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Взаємодія грає найважливішу роль для забезпечення віртуального середовища [1].

Зміст кіберпростору є у взаємодії користувачів інформаційними ресурсами та ІКТ інфраструктурою.

Важливість введення в оборот терміну «кіберпростір» та його існування підтверджується створенням в багатьох країнах світу спеціальних структурних підрозділів, призначених для організації заходів, спрямованих на здійснення управлінського та деструктивного впливу на автоматизовані інформаційні системи та захисту інформаційних ресурсів [2].

Відповідно, необхідно розробити нові підходи до інформаційної безпеки, виокремити напрям кібернетична безпека (кібербезпека) та організувати захист інформації та інформаційних ресурсів у кіберпросторі.

Інформаційна безпека — це стан захищеності інформаційного середовища суспільства, що забезпечує його формування, використання і розвиток в інтересах, організацій, держави. Основним об'єктом захисту є інформаційна система, яка реалізує автоматизований збір і обробку даних, та включає в себе: інформацію (інформаційні ресурси), матеріально-фінансові ресурси і людей (персонал), які мають санкціонований доступ до цих ресурсів. Захист будується на основі концептуальної моделі інформаційної безпеки [3].

Кібербезпека — це стан захищеності кіберпростору держави і окремих об'єктів його інфраструктури від ризику стороннього впливу, своєчасне виявлення та запобігання різних зовнішніх втручань через інформаційні системи та мережі, а також загрози національним і особистим інтересам. Об'єктами кібербезпеки є системи збору даних, органи управління та канали інтерактивної взаємодії.

Для забезпечення кібербезпеки потрібно створити комплекс організаційних, технічних та правових засобів захисту інформації в кіберпросторі, які будуть керувати користувачами інформаційних ресурсів, визначати існуючі загрози безпеки та прогнозувати нові загрози.

Щодо правових засобів, то протягом останніх років в Україні формується нормативно-правова база в сфері розбудови інформаційного суспільства, забезпечення інформаційної та кібернетичної безпеки. Серед основних законодавчих документів регулювання цих питань можна виокремити наступні: Закони України «Про інформацію», «Про основи національної безпеки України», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність», Укази Президента України «Про Доктрину інформаційної безпеки», «Стратегію національної безпеки», а також окремі постанови Кабінету Міністрів і рішення РНБО України.

У перерахованих законодавчих документах зустрічається термін «інформаційна безпека» та відображені вимоги щодо її забезпечення. Термін «кібербезпека» не визначається в національному законодавстві та став використовуватися лише протягом останніх кількох років.

У 2013 році був розроблений законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про основи національної безпеки «України» щодо кібернетичної безпеки України», який спрямований на створення основ державної політики в сфері забезпечення кібербезпеки нашої країни [4].

16 березня 2016 року Президент України підписав Указ про введення в дію рішення РНБО України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України» [5], основна мета якої є створення умов для безпечного функціонування кіберпростору, його використання в інтересах особистості, суспільства та держави. У Стратегії виокремлені загрози кібербезпеки: невідповідність інфраструктури електронних комунікацій держави, рівня її розвитку та захищеності сучасним умовам; недостатній рівень захищеності інформації та інформаційних ресурсів; безсистемність заходів кіберзахисту; недостатній розвиток організаційно-технічної інфраструктури забезпечення кібербезпеки та кіберзахисту державних електронних інформаційних ресурсів; недостатня ефективність суб'єктів сектору безпеки і оборони України у протидії кіберзагрозам воєнного, кримінального, терористичного та іншого характеру; недостатній рівень координації, взаємодії та інформаційного обміну між суб'єктами забезпечення кібербезпеки. Але в даному документі не визначаються поняття «кібербезпека», «кіберпростір», «кібератака», «кіберзагроза» та інші, які вимагають осмислення та створення понятійного апарату в сучасних умовах формування інформаційного суспільства.

Отже, правові основи кібербезпеки закладені в національне законодавство України, але необхідно внести істотні зміни в існуючі нормативно-правові акти та розробити нові.

Список використаних джерел

1. Міжнародний стандарт ISO/IEC 27032:2012 Information technology — Security techniques — Guidelines for cybersecurity): [Електроний ресурс]. — Режим доступа: https://webstore.iec.ch/preview/info_isoiec27032 %7 Bed1.0 %7Den.pdf.
2. Інформаційна та кібербезпека: соціотехнічний аспект: підручник / [В. Л. Бурячок, В. Б. Толубко, В. О. Хорошко, С. В. Толюпа]; за заг. ред. д-ра техн. наук, професора В. Б. Толубка. — К.: ДУТ, 2015. — С. 10.
3. Правовий захист інформації: навчальний посібник / Н. І. Логінова, Р. Р. Дробожур. — Одеса: Фенікс, 2015. — С. 32–44.
4. Про внесення змін до Закону України «Про основи національної безпеки України» щодо кібернетичної безпеки України: Проект Закону України від 06.03.2013 р.: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JG1WZ00I.html. — Назва з екрану.
5. Стратегія кібербезпеки України: Затверджено Указом Президента України від 15.03.2016 р. № 96/2016 // Офіційний вісник України. — 2016. — № 23. — С. 69. — Ст. 899.

КОЗІН О. Б.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри інформаційних технологій,
кандидат фізико-математичних наук, доцент

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ПРАВ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Сьогоднішній день можна охарактеризувати постійним збільшенням ролі цифрової інформації у нашому житті. Кількість цієї інформації швидко зростає, її значення також відповідно зростає і збільшується необхідність її захисту. З розвитком Інтернету все більшої актуальності набуває проблема порушення авторських прав в Мережі. Дедалі актуальнішою проблемою постає забезпечення цілісності цифрової інформації, її захист та розробка механізмів, за допомогою яких можна захистити порушені права її авторів або її власників.

Через поганий захист та неприйняття запобіжних заходів, автори творів не можуть відслідкувати порушника та покарати його.

Відомо певне коло технічних механізмів захисту прав авторів цифрових даних, які використовують у світі. Технічні засоби захисту авторських прав цифрових даних можна розподілити на засоби обмеження доступу к цім даним, засоби їх ідентифікації, засоби криптографічних перетворень та інші. Деякі з засобів ідентифікації ми розглянемо окремо.

Міжнародні засоби ідентифікації об'єктів цифрової інтелектуальної власності це цифрові водяні знаки (Digital watermark), цифрові марки, ідентифікаційні коди ISBN, ISAN та інші.

Також існують ще різні спеціальні програмні коди, які дозволяють не тільки простежити рух твору, а також порушити цілісність твору, якщо його використовують не так, як регламентує замовник.

Одна з найпоширеніших систем захисту — є система «цифрових водяних знаків», яки широко застосовуються в Інтернет у творах (зображеннях, текстах і т. д.). Якщо користувач розглядає цифровий твір за допомогою екрану монітора, то він може не бачити різниці між кодованим і некодованим зображенням. Кодовані позначення — рік видання, значок копірайту, прізвище власника, його логотип. Також цифрові знаки можуть містити іншу інформацію, котра допомагає встановити авторські права на даний цифровий контент. При використані спеціального програмного засобу можна зрозуміти та довести, що файли містять певну інформацію, яка вказує на особу, що її написала.

Найчастіше невидимі цифрові знаки уводять у цифрові твори для захисту в Інтернеті проти тиражування в системах цифрових фотографій паспортів, посвідчень, кредитних карт тощо. Ще один зразок прихованих цифрових водяних знаків — пояснення до цифрових фото з додатковими відомостями. Деякі формати цифрових даних несуть у собі допоміжні відомості (метадані), але цифрові знаки відрізняються від них тим, що ця інформація закодована прямо у самому сигналі. Невидимі знаки аналізуються спеціальним декодером, він і виносить рішення про їх коректність.

Усі засоби, які захищають авторські права методом вбудовуванням цифрових водяних знаків, можна умовно розбити на два класи. Засоби, які маскують інформацію в частотної області та засоби, які маскують інформацію в просторовій області самого зображення. Засоби другого класу вбудовують інформацію в первинну область даних. Це робить їх нестійкими до різних перетворень, особливо до стиснення з втратами (наприклад JPEG-стиснення). Також це може призвести до знищення вбудованого цифрового знаку. Більш стійкими до спотворень являються засоби першого класу. Найвідомішими засобами першого класу є засоби, які базуються на дискретному косинусу перетворенні, дискретному перетворенні Фур'є, перетвореннях Хаара, Добеші та інших [1, с. 3].

Вдосконалення процесу організації прихованого каналу зв'язку привело до появи і розвитку методів організації прихованого каналу зв'язку з одночасною перевіркою автентичності та цілісності інформації [2, с. 1]. Розроблені методи забезпечують можливість ефективної автентифікації та декодування додаткової інформації як при наявності контейнера, так і без нього.

З метою фіксації авторських прав для графічних зображень потрібно вдосконалювати методи першого класу та вбудовувати, як видиме

так і приховане підписування файлів. Такі «посилання» будуть служити безперечним доказом правовласника. Крім того вони можуть вказувати на походження незаконного копіювання. Ці методи будуть достатньо ефективною мірою для захисту прав інтелектуальної власності. Ці посилання можуть по різному розташовуватись у файлі, кодуватись і служити захистом проти кримінальних злочинів, наприклад, таких як підміна власника, або відмова від авторських прав, та інших.

Аналізуючи досвід зарубіжних країн, ми можемо також вдосконалити вже існуючи законодавчі норми та створити власні методи захисту ринка цифрової власності. Наприклад, це будуть центри, які займаються отриманням ліцензій для використання цифрових творів. Вони визначають що і кому належить, тобто фіксують об'єкти інтелектуальної власності. Вони матимуть дозвіл авторів (власників) на обмін, продаж або інші операції з цими об'єктами. Вони також, з дозволу і автора і держави, будуть здійснювати різноманітні операції з цифровою інформацією на міждержавному рівні.

Стрімкий розвиток Інтернету та масові порушення авторських прав цифрових даних в Інтернеті значно ускладнює захист авторського права в Мережі. Розвиток нових технічних засобів вимагає їх удосконалення, та поєднання з правовою базою, тобто їх легалізації на державному рівні. Далі повинна бути міжнародна співпраця і, як наслідок, транскордонне визнання законності цих механізмів. Це буде один із ефективних шляхів захисту авторського права в мережі Інтернет. Він буде поєднувати права нових технічних засобів захисту, і дійсно дасть надійних захист цифрової інтелектуальної власності у світі.

Список використаних джерел

1. Козин А. Б. Использование информационніх технологий для защиті авторського права. / Козин А. Б., Козина М. А. // Сборник научных трудов SWorld. — 2013. — Том 7. — Выпуск 4. — С. 85–87.
2. Kozina M. O. Discrete Fourier transform as a basis for steganography method / M. O. Kozina — Праці Одеського політехнічного університету. — 2014. — Вип.2(44). — С. 118–126.

ЧАНЫШЕВ Р. И.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
доцент кафедры информационных технологий,
кандидат юридических наук

ТЕХНОЛОГИИ BIG DATA И ПРОБЛЕМА ЗАЩИТЫ ПЕРСОНАЛЬНЫХ ДАННЫХ

Развитие информационных технологий привело к возможности получения и, главное — сохранения очень больших объемов информации. Возможность получения больших данных связывают, в первую очередь, с развитием технологий мобильной связи. Такие объемы данных могут быть созданы, например, при регистрации информации, поступающей с мобильных устройств: о полученных и отправленных SMS, информации о сделанных и полученных звонках, информации о перемещении мобильного телефона в пространстве (по данным базовых станций) и т. д. По некоторым оценкам, объемы генерации данных мобильными устройствами могут достигать десятков терабайт в секунду только в масштабах одной страны.

Для обозначения очень больших объемов структурированных и неструктурированных данных используется понятие Big Data («Большие данные»). Кроме того, это понятие включает в себя и методы обработки таких данных.

Термин Big Data начал активно использоваться относительно недавно — примерно с 2011 года, и достаточно быстро был популяризирован журналистами деловых изданий. В настоящее время это понятие связано, в основном, с вопросами обеспечения безопасности информации, в том числе и защитой персональных данных, с экономическим и социальным прогнозированием.

Так, Айра Гас Хант (Ira Gus Hunt), Директор по технологиям ЦРУ, на конференции GigaOM Structure: Data 2013 высказал мнение, что анализ глобальных информационных потоков с помощью технологий Big Data позволяет получить преимущества в деле защиты национальной безопасности США [1].

Анализ данных с помощью технологий Big Data позволяет выявить связи между абсолютно несвязанными межу собою явлениями, такими, например, как связь внезапного роста количества звонков с мобильных телефонов с направлением распространения инфекционного заболевания или с постепенным нарастанием голода, вызванного засухой.

При этом важной особенностью является доступность мобильной связи в развивающихся странах. Для большинства жителей этих стран, имеющих низкий уровень дохода, мобильная связь является единственным доступным средством коммуникации, что позволяет получить практически всю информацию о поведении, перемещении

и предпочтениях как отдельных людей, так и населения страны в целом [2].

В связи с вышеизложенным, возникает необходимость обеспечения защиты интересов людей, поневоле выступающих в роли «генераторов больших данных». Необходимо разработать механизмы защиты конфиденциальности при сборе и анализе больших данных. Такие механизмы могут быть реализованы как с помощью технических средств защиты информации, так и с помощью разработки дополнительных мер правовой защиты.

При практической реализации систем защиты конфиденциальности неизбежно возникнут определенные противоречия между интересами государства, интересами граждан этих государств и интересами бизнеса. Положение осложняется наличием трансграничной информационной системы со свободным доступом — сети Интернет. Благодаря сети Интернет данные, собранные в одной стране, могут быть практически мгновенно переданы за ее пределы. Таким образом, к указанным выше противоречиям добавляются противоречия между интересами государств и конкурирующими частными предприятиями.

Именно в этой связи была создана инициатива ООН «Global Pulse», миссия которой состоит в ускорении инноваций технологий Big Data, их устойчивого развития в гуманитарной области, координации деятельности экспертов учреждений ООН, правительств, научных кругов и частного сектора [3].

В частности, рядом организаций был предложен принцип, закрепляющий право человека на владение своими персональными данными и на контроль за методами их использования. Практической реализацией такого права стало решение, принятое судом ЕС по делу Марио Костеха Гонсалеса, обязавшее корпорацию Google удалить ссылки на персональные данные этого гражданина Испании.

Дальнейшим развитием принципов, связанных с защитой персональных данных в эпоху Big Data, стало заключение в Страсбурге 2 февраля 2016 года соглашения между Еврокомиссией и правительством США о создании структуры передачи данных между Европой и США (трансатлантического потока данных), получившей название Privacy Shield.

Основным назначением Privacy Shield является защита основных прав граждан Евросоюза при передаче их персональных данных компаниям-обработчикам в США. Соединенные штаты, впервые в своей истории, предоставили гарантии того, что доступ государственных органов США к этой информации будет ограничен, при этом будут созданы механизмы надзора за выполнением этих обязательств.

В частности, компании США, имеющие намерение получить доступ к персональным данным граждан Евросоюза, должны взять на себя

обязательства гарантировать надежную защиту обрабатываемых данных и выполнять решения национальных органов по защите данных (EU DPAs, Data Protection Authorities) [4].

Список использованных источников

1. CIA's Gus Hunt On Big Data: We «Try To Collect Everything And Hang On To It Forever». [Электронной ресурс]. — Режим доступа: http://goo.gl/0vKDe. — Название с экрана.
2. World Economic Forum. Big Data, Big Impact: New Possibilities for International Development [Электронной ресурс]. — Режим доступа: http://goo.gl/fEMyp. — Название с экрана.
3. United Nations Global Pulse Harnessing big data for development and humanitarian action. [Электронной ресурс]. — Режим доступа: http://goo.gl/3hOmN. — Название с экрана.
4. European Commission — Press release. EU Commission and United States agree on new framework for transatlantic data flows: EU-US Privacy Shield, Strasbourg, 2 February 2016. [Электронной ресурс]. — Режим доступа: http://goo.gl/lnnofq. — Название с экрана.

Розділ XIV

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ ЛІНГВІСТИКИ, ПЕРЕКЛАДУ ТА ПЕДАГОГІКИ

ЮЛИНЕЦКАЯ Ю. В.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
и. о. заведующего кафедрой иностранных языков,
кандидат филологических наук, доцент

ИЕРАРХИЧЕСКАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ БЛОКОВ МНПА

Исследование показало, что, несмотря на значительную регламентированность, — четких правил и предписаний, касающихся объемно-прагматического деления международного нормативно-правового акта (МНПА) не существует. В этой связи можно согласиться с Н. С. Валгиной, которая подчеркивает, что подобные тексты (ноты, договоры и т. д.), это «документы, не имеющие стандартной формы, но для удобства коммуникации составляемые по определенному стереотипу» [Валгина 2004:197], и по указанной причине относит их к числу официально-деловых документов со средней степенью структурной жесткости.

Наиболее крупные подразделы МНПА обычно называются «*parts*». Последние в большинстве случаев (67 %) не имеют «содержательных» наименований, а нумеруются — *Part 1, Part 2* и т. д.

Тем не менее, отдельные части также могут иметь заголовки. Существенное значение в МНПА имеют первые разделы (части, главы), которые чаще всего именуются как «*General part*» («Общая часть» или «Общее положение»). В них обычно формируются исходные и общие нормы, касающиеся правоотношений в целом. Информация здесь представлена в самом общем виде и подготавливает адресата к восприятию последующих конкретных положений и фактов.

Отсутствие четких правил структурирования МНПА сказывается на терминологических пересечениях, терминологическом дублировании текстовых демаркаторов. Так, наиболее крупные блоки могут иметь наименование не только «*Part*», но и «*Chapter*». Именно главами (*Chapters*) называются наиболее крупные блоки объемно-прагматического деления (ОПД), например, в «Конвенции по

киберпреступлениям» [*Convention on Cybercrime, 2001*]. В свою очередь, *Parts* или *Chapters* обычно делятся на разделы *Sections*, а те в свою очередь, на подразделы — *Titles*.

Наконец подразделы распадаются на статьи — *Articles*. Статьи могут состоять из одной или нескольких подстатей или из одного или нескольких параграфов (*items* или *paragraphs*), которые обычно обозначены только с помощью цифровых маркеров. Последние, в свою очередь, делятся на пункты или подпараграфы (*subparagraphs*), чаще всего обозначаемые с помощью букв английского алфавита (*a; b;* и т. д.). И, наконец, подпараграфы или пункты делятся на подпункты (*points*), которые в тексте обычно помечаются мультиплицированной буквой *i (ii; iii* и т. д.).

Такую полную схему можно найти в уже упомянутой «Конвенции по киберплеступлениям»:

Chapter 2 — Measures to be taken at the national level

Section 1 — Substantive criminal law

Title 1 — Offences against the confidentiality,

integrity and availability of computer data and systems <...>Article 6 — Misuse of devices

1. Each Party <...>

a) the production <...>

i) a device <...>

ii) a computer password <...>

b) the possession <...>

This article <...>

[Conv. on Cybercrime, 2001: 4].

Как видим, основной текстовый массив дробится на 7 иерархически последовательных звеньев:

(1) Chapters — (2)sections — (3) titles –(4) articles — (5) items (paragraphs) — (6) subitems (subparagraphs) — (7) points.

Однако такая стройная развернутая система ОПД, которая значительно облегчает процесс восприятия информации реципиентом, избавляя его от дополнительных классификационно-дистрибутивных операций, встречается далеко не всегда.

Выделение подобных иерархически организованных информационных блоков позволяет максимально упорядочить текстовый массив, указать соотношение общих и конкретных положений, определить их иерархическую структуру.

Однако во многих МНПА некоторые иерархические звенья отсутствуют, т. е. текст менее структурирован, что затрудняет процесс восприятия и переработки прочитанного.

Реципиенту в этом случае приходится самому заниматься внутренним структурированием, проводить дополнительные мыслительные операции по «дроблению» текста на более мелкие блоки. Это в

частности, связано с тем, что оперативная память человека может сохранять только 7 + 2 лингво-семантических звеньев, а точнее слов [См. подробнее: Ингве 1965].

Однако при наличии крупных текстовых массивов происходит рассеивание внимания адресата, становятся возможными логические ошибки, пропуски важных смысловых звеньев и выделение второстепенных. Все это в конечном счете может привести к смещению смысловых акцентов, к неверному толкованию исходных пропозиций и наконец к серьезным политическим последствиям.

Таким образом, чем более четко структурирован текстовый массив МНПА, чем большее число демаркаторов-ориентиров в нем используется, тем точнее и ближе к исходному будет конечное адресатное толкование МНПА.

Список использованных источников

1. Валгина Н. С. Теория текста. — М.: Логос, 2004. — 280с.
2. Ингве В. Гипотеза глубины // Новое в лингвистике. — М.: Прогресс, 1965. — Вып.4. — С. 126–138.
3. Макаров М. Л. Основы теории дискурса. — М.: Гнозис, 2003. — 280с.
4. Права человека: Основные международные документы. — М.: МО, 1989. — 160с.
5. Convention on Cybercrime. — 24p. — http://www.inter.criminology.org.ua/jetspeed.eng/materials/english/laws/cibercryme.ht

ВАРЄШКІНА Н. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри іноземних мов, кандидат педагогічних наук

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЧИ КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНЦІЯ?

Останнім часом з'явилось досить багато науково-методичних праць присвячених формуванню ключових компетентностей особистості. Отже, існують різні підходи до визначення основних положень компетентністного підходу.

Освіта повинна готувати людину до життя у світі різноманітних відносин. Тому так важливо навчити студентів вмінням регулювати різні психологічні, соціальні, політичні, міжнаціональні відносисни з дотриманням вимог культури плюралізму думок. Наша держава буде тим більш успішнішою, чим більше її громадяни будуть здатні до спілкування із навколишнім світом.

Отже, основа комунікативної компетентності людини полягає в опануванні нею стратегії спілкування, що використовується в різних ситуаціях. Однак деякі вчені, з думкою яких ми не згодні, ототожнюють терміни «компетентність» і «компетенція». Ми поділяємо думку вчених, які вважають комунікативну компетенцію вужчою за комунікативну компетентність (І. Баранович, Г. Вороніна. О. Дрогайцсв, В. Русенький, Т. Симоненко). Аналіз досліджень як у галузях дидактики, лінгводидактики, так і в сферах соціолінгвістики, психології та психолінгвістики свідчить, що більшість учених (І. Баранович, А. Бодальов, М. Каган, О. Леонтьєв, А. Реан, В. Якунін та ін.) розглядають комунікативну компетентність у системній взаємодії між людьми як особистісну якість у процесі поведінки.

Складові комунікативної компетентності такі: здатність до участі в комунікативних ситуаціях, ситуативна адаптивність, вільне володіння вербальними засобами спілкування та соціальної поведінки, усвідомлення своїх перцептивних умінь та навичок.

О. Сібіль визначає комунікативну компетентність як знання та вміння, які забезпечують об'єктивне сприйняття оточуючих, знаходження адекватного стилю й тону спілкування, здібність емоційно відгукуватися на переживання людей, враховувати особливості особистості та психологічного стану співрозмовника [5].

Комунікативна компетентність також розглядається як здатність людини налагоджувати та підтримувати необхідні контакти з іншими людьми або як сукупність знань, умінь та навичок у сфері вербальних і невербальних засобів для адекватного сприйняття та відображення дійсності у різноманітних ситуаціях спілкування [1; 14].

Комунікативну компетентність, як вважає Н. Ануфрієва [2; 339], характеризують такі здібності особистості, як: 1) здатність робити соціально-психологічний прогноз ситуації, в якій відбуватиметься спілкування; 2) здатність соціально-психологічно програмувати процес спілкування; 3) вміння «вживатися» в соціально-психологічну атмосферу комунікативної ситуації; 4) здатність здійснювати соціально-психологічне управління процесами спілкування в комунікативній ситуації.

За Н. Хомським комунікативна компетенція — це здібність, необхідна для виконання певної мовленнєвої діяльності рідною мовою.

Німецький вчений К. Менг пояснює комунікативну компетенцію як специфічну систему різних видів уживаних значень, що є предметом осмислення, розмови й регулюють інтеракційну діяльність мовленнєвого спілкування [3; 29].

Г. Китайгородська, автор інтенсивного методу вивчення іноземної мови, вважає, що «комунікативна компетенція» — це здатність брати участь у реальному спілкуванні іноземною мовою. Слід зауважити, що галузь «мови і літератури» (іноземна мова) оперує терміном компетенції, а не компетентності [4; 35].

Таким чином, комунікативна компетенція визначається врахуванням самостійності видів мовленнєвої діяльності.

Що стосується комунікативної компетентності, то вона є практичним аспектом ширшої проблеми — проблеми взаєморозуміння, що розглядається сьогодні з точки зору діалогу культур, політичних систем, релігійних та етнічних світоглядів. Комунікативна компетентність безпосередньо відображає рівень культурного розвитку особистості в суспільстві. Її можна також розглядати як один з чинників виховання толерантності.

Отже, комунікативна компетентність є показником інформованості суб'єкта спілкування в сфері комунікації, володіння певними правилами, нормами поведінки та спілкування.

Комунікативна компетенція — здатність людини до спілкування в деяких видах мовленнєвої діяльності, яка являє собою набуту у процесі природного спілкування або спеціально організованого навчання особливу якість мовної особистості.

Радою Європи прийнято концепцію «ключових компетентностей», які співвідносяться з блоками особистих якостей людини та потребують постійного розвитку. Серед них окремо виділено і комунікативні якості, які виражені необхідністю взаємодіяти з іншими людьми, умінням знаходити та передавати інформацію, виконувати різноманітні соціальні ролі в колективі, тощо.

Розвиток компетентності спілкування дорослих людей неминуче передбачає два процеси: 1) набуття нових знань, умінь, досвіду; 2) корекцію, зміну вже усталених її форм.

Отже, викладачі повинні навчати студентів полікультурним компетенціям (повага, толерантність, культура, здатність жити з людьми інших культур, мов). Освіта має сприяти розвитку високої мовної культури громадян, вихованню поваги до державної мови та мов національних меншин України, толерантності у ставленні до носіїв різних мов і культур. Саме тому комунікативну компетентність доцільно розглядати як окрему базову компетентність.

Список використаних джерел

1. Веденский В. Н. Коммуникативная компетентность педагога: характеристика, способу совершенствования. Научно-метод. пособие. — Спб: ИОВ РАО, 2003. — 52с.
2. Життєва компетентність особистості // Науково-метод. посібник / За ред. Л. В. Сохонь, І. Г. Єрмакова та ін. — К.: Богдана, 2003. — 520с.
3. Менг К. Онтогенез речевого обучения // Психолого-пед. вопросы развития речи / Под ред. Ф. А. Сохина и О. С. Ушаковой. — М.: АПН СССР, 1987. — С. 29.
4. Китайгородская Г. А. Методические основы интенсивного обучения иностранным языкам. — М.: Изд-во Московского университета,1986. — 175 с.
5. Сібіль О. Компетентність випускника школи//Завуч. — 2004. — № 8(194). — С. 11–12.

MYKHAILIUK N.

National University «Odessa academy of Law»,
PhD, Associate Professor, Foreign Languages Department

THE LINGUISTICS AND CYBERCRIMES: CURRENT CHALLENGES AND PERSPECTIVES

The popularization of the Internet was accompanied by a variety of problems that have to be regulated legally. These, however, are not always foreseen by the legislator in time. Criminal organizations frequently use Internet to mitigate their activities and enlarge their profit as quickly as possible.

To prevent deteriorating situation with cybercrimes in November 2015 a working group to develop a draft law on «On Personal Data Protection» was established by the Verkhovna Rada Committee on Human Rights, National Minorities and International Relations. The main aim of the working group, consisting of Members of the Parliament, practitioners, scientists and representatives of international organizations (Council of Europe, European Union Advisory Mission) is to develop amendments to the Law of Ukraine «On Personal Data Protection» in order to take into account legislative gaps that have been identified within the practical use of this Law; and to harmonize legislation of Ukraine on access to public information. The most important discussions within the working group are going to be held in April — May 2016 in order to finalize a mature draft law till the end of the current Verkhovna Rada of Ukraine summer session (July 2016). Additionally, it is planned to invite state authorities (National Anti-Corruption Buro, General Prosecutor's Office and National Police of Ukraine) to participate in drafting of a new law, as these state bodies are the most interested ones in updated regulation of access to personal data stored in the archives of national databases.

While legislation drafting experts are examining discrepancies and challenges of our legislation, the analysis of crimes, committed online seems to be inevitably connected with their linguistic interpretation. Cybercrime[1] is a fast-growing area of crimes (hacking, security breaches, misuse of personal information, cyber security threats etc). **Cyber-** is a prefix which comes from the Greek word κυβερνητικός, meaning *skilled in steering or governing* [1]. It relates to computers, especially to messages and information on the Internet: *cyberinformation, cyberattack, cyberactivity etc.* Starting in the 1960s and continuing into the 1990s plenty of new words based on *cyber-* appeared in English language, including *cybercrime*[2]*, cybersquatter*[3]*,*

[1] Cybercrime (Etymology *cyber- +crime*, synonym — e-crime) — definition: crime committed; using computer networks; an individual crime of this kind.

[2] **cybercrime** — criminal activity that involves the use of computers or the Internet;

[3] **cybersquatter** — someone who officially records the names of companies that they do not own or work for as domain names on the Internet in order to sell these names to companies for profit;

cyberstalking[1], *cyberfraud*[2], *cyberterrorist*[3], *cyberwidow*[4] (by Longman Dictionary of Contemporary English (the Living Dictionary) [1, P. 390]

The term *cyberspace* appeared in William Gibson's short science fiction story «Burning Chrome» in 1982 [2]. Longman Dictionary of Contemporary English defines it as «all connections between computers in different places, considered as a real place where information, messages, pictures etc exist» [1, P. 390]. According to Oxford English Dictionary, *cyberspace* is 'the space of virtual reality; the notional environment within which electronic communication occurs' [3], while Longman Dictionary of English Language and Culture presents *cyberspace* as 'a word from science fiction, used to mean the place where electronic messages information, pictures etc exist when they are sent from one computer to another' [4, P. 320]. The greatest creation of the 1960s, was undoubtedly the term *cyborg*, which, combining the ***cyb***- of *cybernetics* with the ***org***- of *organism*, referred to a creature that is partly human and partly machine [1, P. 390].

In the past, cybercrime was committed mainly by individuals or small groups. Nowadays, highly qualified and well organised cybercriminal networks connect from across the world in real time to commit crimes.

It is common for different branches of science (including linguistics) to intersect and as a result to create totally new legal formations. For example, the intersection of keyword advertising technologies and EU trade mark law led to the emergence of clearer and more detailed legal regulations; the same situation is observed in the banking sphere, while intellectual property law and banking sector are two the most infringed by cybercrimes areas. And as a result of this process and because of great dependence of the contemporary society on the internet, new terms and their linguistic interpretation constantly appear.

Fight against cybercrimes becomes highly important and urgent in Ukraine. National authorities decided to elaborate legal database and to create a strategy / plan to prevent cybercrimes. Criminals exploit anonymity, reticence and suddenness of the Internet to commit a diverse range of criminal activities that know no borders, either physical or virtual, cause serious harm and pose very real threats to victims worldwide.

The author's objective was to define the etymology of Internet-related crimes Unfortunately, no single universal definition of cybercrimes exist in our legislation. This study has highlighted that current legislation remains

---

[1] **cyberstalking** — the illegal use of the Internet, email, or other electronic communication systems to follow someone or threaten them;

[2] **cyberfraud** — the illegal act of deceiving people on the Internet in order to gain money, power etc.;

[3] **cyberterrorist** — someone who uses the Internet to damage the computer systems, especially for political purposes;

[4] **cyberwidow** — *informal* the wife of a man who spends a lot of time working or playing on his computer — *used humorously*;

fragmented in Ukraine. It has been argued by the author that a new specific one is in order.

Bibliography

1. Internet-related prefixes [Electronic Source] — Available at : https://en.wikipedia.org/wiki/Internet-related_prefixes
2. Longman Dictionary of Contemporary English (the Living Dictionary) : Pearson Education Limited, 4th Edition. — 2005. — 1968 p.
3. Gibson W. Burning Chrome / Gibson W. — London : Harper Voyager. — New Edition. — 1995. — 224 p.
4. Oxford English Dictionary : OUP, 3rd Edition. — 2010. — 2112 p.
5. Longman Dictionary of English Language and Culture : Pearson ESL, 3rd Edition. — 2000. — 1592 p.
6. Potii O. V., Korneyko O. V., Gorbenko Y. I. Cybersecurity in Ukraine: Problems and Perspectives [Electronic Source] — Available at: http://connections-qj.org/system/files/32.01_potii_korneyko_gorbenko.pdf?download=1

НИЖНИКОВА Л. В.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
доцент кафедры иностранных языков, кандидат филологических наук

СПЕЦИФИКА АКТУАЛИЗАЦИИ ТЕКСТОВЫХ КАТЕГОРИЙ В ЭПИСТОЛЯРНОМ ТЕКСТЕ

На протяжении всего своего существования письмо играло большую роль в жизни людей как средство общения и воздействия, отражало социально-политические взгляды и убеждения наиболее передовых людей страны в периоды острых социальных конфликтов, занимало выдающееся место в развитии других литературных жанров, служило экспериментальным полем литературного национального языка, школой стиля писателей, где обтачивалось их мастерство, являлось и является надёжнейшим биографическим источником выдающихся людей разных эпох, ключом к пониманию их личности, интересов, взглядов, борьбы, наконец, ценнейшим историко-культурным документом.

Изначально обладая определённой двойственностью, письмо, с одной стороны, связано с повседневной жизнью и воспринимается, как явление быта, бытового поведения, как промежуточный вид между диалогом и монологом, заступающий место из устного разговора. С другой стороны, письмо — это творение, опирающееся на твердую эстетическую ось, близкое к литературному жанру. Объективно располагаясь между явлениями литературы, в разные эпохи письмо воспринимается тяготеющим то к одному, то к другому полюсу.

Хронологически проследив весь путь развития письма, выполняющего на разных исторических этапах развития общества различные функции и занимающего значительное место в жизни людей, надо сказать, что письмо как тип текста сравнительно редко становится объектом филологического анализа несмотря на древность происхождения, многофункциональность и включённость во все сферы человеческой коммуникации. При этом практические пособия по написанию писем самой разнообразной целевой направленности существовали ещё в античные времена (письмовники, риторики, руководства по написанию писем) и до сих пор пользуются популярностью [7], [10], [12], [14].

Действительно, письмо — это литературно-обработанный и прагматически направленный письменный текст, отличающийся завершенностью и обладающий основными присущими тексту категориями. Специфика актуализации текстовых категорий в письме позволяет выделить эпистолярные тексты в отдельный тип текста.

В связи с обязательной заявленностью обоих коммуникантов, в письме всегда эксплицитно выражена текстовая категория антропоцентричности. Письмо является единственным типом текста, в котором всегда находят своё местоимённо-номинативное обозначение оба антропоцентра — отправитель текста и его адресат. Специфика антропоцентров эпистолярного текста заключается также в их способности выступать в качестве условных коммуникантов, что наиболее характерно для деловой переписки.

Действительно, адресация типа «министру, ректору, начальнику, заведующему» предполагает также указание личного имени адресата, однако письмо обращено к называемому лицу не как к личности, а лишь как к держателю определённой должности. Ни содержание, ни форма письма, адресованного в определённую инстанцию, не меняется при замене одного конкретного должностного исполнителя другим. То же справедливо в отношении адресанта деловой корреспонденции, выступающего не персонально, а в качестве представителя организации (вуза, завода, мастерской и т. п.) и подписывающего своим именем текст, собственно автором которого он не является.

Спецификой функционирования отличается в письме и категория информативности. Выше упоминалось, что информация эпистолярного текста разворачивается в пределах ограниченного количества тем. Это непосредственно связано со сравнительно малым объёмом письма, ограничивающим членимость текста элементарным архитектоническим уровнем-членением на абзацы. Абзац служит основным показателем перехода от одной мысли (темы) к другой. Разделение текста на абзацы позволяет адресату делать небольшие остановки, мысленно возвращаться к прочитанному, сосредоточиться перед дальнейшим чтением, что предположительно отражает процесс порождения письма адресантом. Эпистолярный абзац может состоять

из одного предложения, если этому предложению придаётся особое значение или в том случае, когда оно тематически самостоятельно. Абзац может охватывать и группу предложений, последовательно раскрывающих сложную мысль, при этом он всегда является «внутренне замкнутой смысловой единицей» [5].

Абзацное членение эпистолярного текста сочетается нередко с нумерацией — цифровым или буквенным обозначением последовательности расположения составных частей (тем) текста. Нумерация характерна преимущественно для деловых писем и всегда подчёркивает самостоятельную значимость каждого из нумеруемых элементов перечисления.

Как явствует из описания структурно-семантических особенностей реализация текстовых категорий в письме, каждая из них действительно отличается собственно формально-содержательной спецификой функционирования свойственной именно и только эпистолярному тексту.

Принадлежность каждого отдельного письма к определённому функциональному стилю и необходимость отражения в тексте именно данных стилевых черт, с одной стороны, а также обязательность репрезентации в нём характеристик эпистолярного жанра, с другой, приводит к сложному характеру выражения в письме ещё одной категории, а именно категории системности. К функционально-стилевым и жанровым особенностям прибавляются индивидуально-авторские. Количественно- качественное своеобразие их взаимодействия и определяют специфику каждого конкретного письма. Так, в деловой корреспонденции жёсткая регламентированность официально-делового стиля оказывается ведущей в этой триаде, ограничивая жанровые показатели и практически полностью снимая индивидуально-авторские. И наоборот, частная переписка в максимальной степени отражает именно последние. Общая функционально-стилистическая специфика эпистолярного текста определяется ролевой принадлежностью или частного лица. Однако стилистическая окраска (тональность) письма не зависит от автора или развиваемой темы, но полностью определяется адресатом; тон письма одного и того же автора меняется в зависимости от того в каких отношениях она находится с адресатом.

Итак, благодаря перечисленным выше структурно-семантическим особенностям, выступающим в роли дифференциальных признаков при жанровой стратификации письменной речи, эпистолярный текст выделяется из всех других текстов в качестве самостоятельного типа текста — эпистолярного жанра.

Список использованных источников

1. Рахманин Л. В. Стилистика деловой речи и редактирование служебных документов. — М.,1973. — 272 с.
2. Смирнова М. С. Составление деловых писем. — М.,1962. — 39с.
3. Effective writing. Study guide. — Washington, 1975. — 106p.
4. Mc Grimmon J. Writing with a purpose. Boston, 1976.501p.
5. Routledge's completer writer. London 1961. — 1927p.

BALABUKHA K. V.

National University «Odesa academy of La»,
PhD associated professor of Foreign Languages Department

EXPERIENTIAL LANGUAGE LEARNING IN LEGAL TRAINING

Current tertiary education reform is aimed at creation of European Higher Education Area and intended to contribute to transparency of National education system, international recognition of students' qualification, cross-border cooperation, etc. This requires not only curricula transformation, but sets new standards for modern students' language proficiency. Therefore, foreign language is not considered to be just a communication media but an essential tool for acquiring most recent knowledge and experience. Subsequently, language teaching faces the need for inevitable changes introducing non-conventional approaches and methods into language acquisition. This article discloses the essence of experiential learning as a mode which offers the wide range of opportunities for linguistic and personal growth particular for law students.

The first theories of experiential learning arose in the mid-nineteenth century as attempts to move away from traditional formal education, where teachers simply presented students with abstract concepts, and toward an immersive method of instruction. Students would «learn by doing,» applying knowledge to experience in order to develop skills or new ways of thinking [2, p. 6].

It is also defined as «the process whereby knowledge is created through the transformation of experience. Knowledge results from the combination of grasping and transforming experience» [1]. The key feature is that experiential learning/teaching suggests using any extra-linguistic activity but not only specifically connected with studying certain disciplines for foreign language acquisition. The experiential learning is an educational orientation which aims at integrating theoretical and practical elements of learning, emphasizing the significance of experience for learning. This creates an opportunity for students to engage and to apply academic understandings through hands-on experience, while simultaneously learning new information concerning

professional field. Through experiential learning, students arrive to class eager to share their experiences in the field.

Experiential learning/teaching in teaching foreign languages for specific purposes particularly in tertiary education is fully analyzed and described by the Ukrainian professor Oleg Tarnapolski, who works on immersion programs in tertiary education, emphasizes that experiential language teaching, especially for professional communication, increasingly gains popularity in modern methodology of foreign language teaching. He adds that it is probably one of the most efficient approaches to teaching English for Specific Purposes, especially when it concerns tertiary education students [4,c. 24]. It is so because under the conditions of experiential teaching/learning the process of acquiring a foreign language for professional communication becomes quite similar to the process of learning majoring disciplines, thus turning it into an organic constituent of professional training. In general, the experiential approach to teaching/learning any subject (including foreign languages and English for Specific Purposes among them) may be defined as the approach providing students with opportunities of constructing their own knowledge and skills through practical experience in real-life or modeled activities. In this case, students acquire their knowledge and skills as a by-product of their real-life or modeled activities, thus internalizing the knowledge and skills and not just learning them.

Taking in account everything mentioned above it could be assumed that implementing the programs developed on experiential basis in law students training today is likely to be one of the most efficient ways to prepare future lawyers for international cooperation in the professional sphere.

It has been 9 years since the project «A course of lectures and seminars on law disciplines in English» started at National University «Odessa Academy of Law». Its purpose is to provide students with profound knowledge of core law subjects as well as good command of a foreign language for professional communication and to make them competitive on international legal arena.

In practice the content of various discipline (civil law, criminal law, sociology, contemporary business culture, etc.) is taught completely in a foreign language (particularly in English) without any native language support at the lectures and seminars. The teachers, who deliver lectures and conduct seminars are bilingual.

A number of researchers argue that such programs especially for the students who study English for Specific Purposes should start with sheltered or structured immersion, that is with certain native language support because of their insufficient level of language proficiency [3, c. 20].

In our case we solved this problem by means of selecting students with the language level sufficient for this kind of language activity. At primary stage of the program all first year students take a language pre-test. It enables to select students with the level of language proficiency which corresponds to B2+ or

C1 according to CEF (Common European Framework of Reference). The students are assessed according to the following criteria:

(i) Lexical competence

(ii) Grammatical competence

(iii) Semantic competence

According to the results of the test a group of about 100 students is formed every year.

Every course of lectures and seminars in different disciplines evolves lectures and practice classes for each of them. For the purposes of the latter ones the general group of students is divided into 3 smaller groups to enable the realization of such studying activities as:

(i) project work (when students do profession-oriented learning projects using the target language);

(ii) brainstorming,

(iii) case studies and discussions on professional issues in the target language;

(iiii) students' presentations on some professional issues delivered in the target language;

(i) students' search for professional extra-linguistic information through target language sources (internet, audio, audio-visual, and printed ones), that search being undertaken for finding some particular information required for doing profession-oriented learning assignments.

Relatively long practice (9 years) of the programs described indicates that law students, who are enrolled in immersion programs, can gain proficiency in a second language and develop cultural awareness as well as their knowledge in studying subjects. Within the process of legal training experiential teaching not only contributes to efficient foreign language acquisition but stimulate development of academic skills, personal and professional qualities as well as managing abilities of future lawyers.

Bibliography

1. Dewey, John. 1938. Experience and education. — New York: Collier.
2. Lewis, L. H. & Williams, C. J. (1994). In Jackson, L. & Caffarella, R. S. (Eds.). *Experiential Learning: A New Approach* (pp. 5–16). San Francisco: Jossey-Bass.
3. Корнєва, Зінаїда Михайлівна. 2011. Концептуальні засади створення підручника в експеренційній методиці навчання іноземних мов. Вісник Дніпропетровського університету економіки та права імені Альфреда Нобеля, № 1 (1). — С.79–83.
4. Тарнопольский, Олег Борисович. 2008. Методика англоязычного погружения в обучении английскому языку и специальным дисциплинам в экономических вузах. Монография. — Днепропетровск: ДУЕП.

ЛАДЫНЕНКО А. П.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
доцент кафедры иностранных языков,
кандидат филологических наук

ПРОЦЕССЫ ГИБРИДИЗАЦИИ В РАЗНОСИСТЕМНЫХ ЯЗЫКАХ

Одним из наиболее активных процессов словообразования является гибридизация. В данной работе под гибридом понимается любое языковое образование, в котором соединены элементы различных языков.

Выделяют следующие структурно-графические и структурно-морфологические группы гибридных образований:

1) графические гибриды — образования, в которых соединены элементы различных алфавитно-графических систем. К образованию подобных гибридов приводит, в частности, замена отдельных букв, представленных кириллицей, на буквы латинского алфавита с тем же фонетическим наполнением, что весьма характерно для современной русской литературы, в первую очередь, так называемой гламурной. Например, совместный роман О. Робски и К. Собчак называется «**Замужем** за миллионером, или брак высшего сорта» [1, с. 1], где буква **з** из кириллицы заменяется латинской буквой **z**, которая передает тот же звук [z], т. е. имеет то же фонологическое наполнение. Следует отметить, что замена одной литеры из «инородного» алфавита не меняет здесь сути денотата, добавляя лишь коннотации «модности», «современности», «манерности», столь характерной для речи так называемых элитарных социальных групп. Базовая сема данного слова остается прежней.

Графическая гибридизация происходит и при таком виде сегментации, когда в слове какого-либо языка с помощью алфавитно-графических средств другого языка выделяются семантически значимые единицы. Например, С. Минаев выделяет в слове «партизан» с помощью латиницы англоязычное слово Party: в результате образуется графический гибрид, состоящий из элементов кириллицы и латиницы, — Partyзан:

*Попадая туда, вы всегда должны помнить, что это не ваш мир. Это не ваша party. Вы тут всего лишь лазутчик. **Partyзан**. И если вы не имеете целью совершить тут диверсию, пытаясь вернуть хотя бы часть мумий в человеческое племя, не стоит оставаться в нем слишком долго* [2, с. 134].

Благодаря подобной сегментации происходит переосмысление слова «партизан». Оно приобретает новое более емкое значение. В иронической форме лексема указывает на человека, который часто посещает различные увеселительные заведения, вечеринки, корпоративы и т. д.,и

делает это чаще всего не по желанию хозяев, а тайно, неофициально, т. е. является незваным гостем.

2) структурно-морфологическиегибриды. Подобный гибридизм — это языковое явление, при котором в производном слове могут сочетаться словообразовательные элементы (корни и аффиксы), взятые из различных языков. К числу весьма активных словообразовательных морфем при гибридизации относятся различные аффиксальные морфемы, — собственно аффиксы и различные аффиксоиды [3, с. 35]. Представляется возможным рассматривать особенности гибридизации с помощью различных классов морфем:

а) суффиксы. Соединяясь с корневыми морфемами другого языка, суффиксы принимают активное участие в образовании различных гибридов. В частности, таким гибридом является слово **духless**, состоящее из русскоязычной корневой морфемы **дух**и отрицательного суффикса **less**, достаточно продуктивного в современном английском языке;

б) префиксы. Данные аффиксы не столь часто участвуют в гибридизации, как суффиксальные элементы. Так, в русском языке они нередко образуют глагольные гибриды совместно с суффиксами. Особенно часто используется модель, в которой сочетаются префикс **–про** или**–по** и суффикс **–иров(а)**, образующие гибриды на англоязычной основе: *пролоббировать* какой-либо вопрос;

в) корневые морфемы и целые лексические компоненты, которые, соединяясь с корнями или целыми словами принимающего языка, образуют соответствующие композиты. Наши наблюдения показали, что подобные модели гибридизации весьма характерны для словообразования в немецком языке. Чаще всего при образовании гибридных композитов происходит соединение немецкоязычных корней с англоязычными;

г) аффиксированные предлоги и послелоги. В качестве активных гибридных элементов выступают и различные послелоги и предлоги, которые превращаются в аффиксальные морфемы, т. е. несамостоятельные элементы слов.

Итак, процесс гибридизации остается весьма продуктивным способом словообразования в различных европейских языках. Наиболее активными гибридообразующими элементами являются англоязычные элементы, прежде всего суффиксы и суффиксоиды. В немецком языке встречаются многокомпонентные гибриды, которые представляют собой композитные образования с включенными англоязычными элементами. В русском и украинском языках значительное число гибридов образуются на англоязычной корневой основе при участии различных русско- и украиноязычных суффиксов. Как правило, эти гибриды относятся к разговорному слою лексики.

Наши наблюдения также показали, что при гибридизации нередко происходит трансформация предлогов и послелогов в аффиксальные

элементы. Подобные процессы чаще всего наблюдаются в художественной литературе [4]. Гибриды данного структурного типа придают художественному тексту особую оригинальность и выразительность, сообщая ему дополнительные когнитивные смыслы.

Список использованных источников

1. Робски О., Собчак К. Zамуж за миллионера, или Брак высшего сорта / О. Робски. — М.: Астрель, 2007. — 150 с.
2. Минаев С. Духless: повесть о ненастоящем мужчине / С. Минаев. — М.: Астрель, 2006. — 347 с.
3. Бурцева Т. Н. Моделирование в лексикологии и неографии / Т. Бурцева. // Активные процессы в современном русском языке: сб. науч. трудов. — Нижний Новгород: Нижнегород. гос. ун-т им. Н. И. Лобачевского, 2008. — С. 31–39.
4. Николина Н. В. Активные процессы в языке современной русской художественной литературы: Монография / Н. Николина. — М.: ИТДГК «Гнозис», 2009. — 336 с.

ПОЛЯКОВА Г. П.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри іноземних мов,
кандидат педагогічних наук

МОДЕЛЮВАННЯ ЛІНГВООСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

У зв'язку з позитивною динамікою розвитку Болонського процесу та серйозними соціально-економічними, політичними й загальнокультурними змінами в Україні необхідність суттєвого оновлення дидактичного забезпечення процесу навчання студентів вищих закладів освіти. Нові вимоги до мовної підготовки сучасних випускників-юристів [2] зумовлюють необхідність зміни характеру їх іншомовної освіти з метою забезпечення їх конкурентоздатності на ринку праці. Випускник вищого юридичного навчального закладу повинен бути затребуваний на ринку праці, для чого йому необхідно не тільки одержати професійні знання й уміння, але й навчитися швидко, гнучко й ефективно адаптуватися до змін у процесі професійної та іншомовної комунікації. Сучасний фахівець-юрист часто виявляється в ситуації іншомовного спілкування з представниками інших культур, відповідно, розширюється діапазон можливих ситуацій його комунікативної поведінки, від ефективності якого багато в чому буде залежати успіх його професійної діяльності.

Аналізуючи комунікативно-орієнтовані вимоги до моделі випускника вищого юридичного навчального закладу, ми знаходимо вказівки на інструментальні компетенції, одна з яких припускає його здатність до письмової й усної загальної й професійної комунікації на державній (українській) та іноземній (англійській, французькій) мові. При цьому мається на увазі необхідність володіння випускником-юристом іноземною мовою на рівні, достатньому для розмовного спілкування, а також для пошуку й аналізу іноземних джерел інформації. Особливої уваги заслуговують вимоги до його комунікативної здатності, оскільки юрист як професіонал повинен демонструвати здатність:

– використовувати іноземну мову в міжособистіснім спілкуванні й професійної діяльності;

– виражати свої думки і думки інших в міжособистісному і діловому спілкуванні іноземною мовою;

– отримання необхідної інформації з оригінального тексту іноземною мовою із проблем юриспруденції та фахової спеціалізації;

– володіння іноземною мовою в публічних ситуаціях, під час ведення дискусії.

Значущість комунікативної складової при визначенні моделі випускника-юриста зумовлена різноманітністю його діяльності як професіонала, який активно використовує іноземну мову як засіб професійного спілкування. Зумовлено це тим, що професійна комунікація фахівця-юриста, так само як і міжкультурна, насамперед, являє собою міжособистісне спілкування, яке будується на системі національно-культурних стандартів, що функціонують у сфері професійної активності носіїв даної культури. Специфіка професійного спілкування полягає не стільки, як прийнято вважати, у виборі стереотипів, скільки в умінні опанувати новим для себе культурним стандартом, прийнятим у певній сфері професійного спілкування. Незважаючи на те, що міжкультурна комунікація в професійній галузі припускає обов'язковість мовного спілкування (мова — «ядро» професійного дискурсу), формування міжкультурної компетенції, особливо в сфері професійної діяльності юристів, відбувається, у першу чергу, на екстралінгвістичній основі. Це зумовлено тим, що «професійна білігвальна (полілінгвальна) компетенція припускає здатність індивіда почергово використовувати різні мовні коди у професійній діяльності. Вона є складним новоутворенням особистості, що має у своєму складі, поряд із блоком спеціальних екстралінгвістичних складових (професійну компетенцію), іншомовну комунікативну компетенцію» [1]. Через це, при навчанні майбутніх юристів іноземної мови принципово важливо із самого почала розбудовувати також їх стратегічну компетенцію як готовність використовувати вербальні й невербальні стратегії для заповнення пробілів у знанні коду користувача.

Загалом, формування комунікативної компетенції студентів-юристів у ході засвоєння професійної картини світу, розвиток уже на першому етапі навчання вмінь науково-пізнавальної зони професійного спілкування будуть сприяти створенню умов для переходу на наступних етапах навчання до еталонів культури іншомовного спілкування, з відповідною зміною потреб, мотивів, цілей, дій, засобів, предмета й результатів. Тому при формуванні здатності й готовності випускника-юриста до використання вторинного мовного коду при вирішенні професійних завдань, доцільно розвивати його іншомовну комунікативну компетенцію як провідну мету навчання іноземної мови у вищому юридичному навчальному закладі. Як засвідчує узагальнення досвіду дослідників [1], іншомовна комунікативна компетенція в сфері професійної діяльності включає:

– знання закономірностей іншомовного спілкування в професійній сфері й культурно-мовних критеріїв у даній галузі (зокрема, критерії стилістичної відповідності й комунікативної доцільності);

– уміння застосовувати ці знання й критерії в умовах реального професійного спілкування з використанням іноземної мови;

– навички мовного сприйняття та мовного продукування в актуальній для учасника іншомовної комунікації професійній сфері.

Список використаних джерел

1. Профессиональное лингвообразование / под ред. Н. Г. Инютина, Н. Л. Уваровой. — Н. Новгород: ВВАГС, 2008. — 262 с.
2. Key competencies in Europe. Report of the symposium. — Strasburg, Council for Cultural Coonperation, 1997. — 60 p.

МИТЬКИНА Е. Н.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
старший преподаватель кафедры иностранных языков

ИНФОРМАТИВНО-АССОЦИАТИВНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ НЕОФИЦИАЛЬНЫХ НАИМЕНОВАНИЙ ГОРОДОВ В СОВРЕМЕННОЙ ЛИНГВИСТИКЕ

Помимо официальных номинатем имеется большое число неофициальных наименований города. Вторичные номинатемы города могут представлять собой: 1) неофициальные ойконимы; 2) перифрастические или дескриптивные наименования, базирующиеся на апеллятивах; 3) смешанные наименования, где имена собственные даются в комбинации с апеллятивами, — апеллятивно-онимические комплексы. См. схему:

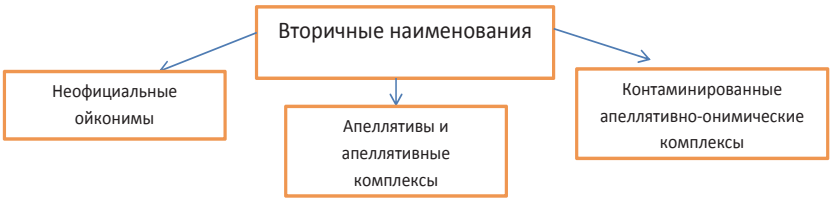

1) Неофициальные ойконимы — это вторичные наименования города — имена собственные, которые в отличие от первичных не выполняют официально-репрезентативную функцию маркеров административно-территориального деления страны. Это могут быть производные от основного официального названия (Питер вместо Петербург) или же названия, не являющиеся дериватами официальных ойконимов. Например, Paname — это разговорное название Парижа во Франции:

He knew France. La France Sportive.
He knew road — racing. We had a cognac.
After all, though, it was not bad to get
back to Paris. There is only one Paname. [4, с. 221].

Можно выявить и некоторые основные способы образования вторичных макроурбанистических наименований.

Вторичные названия некоторых городов представляют собой уменьшительные антропонимы, которые имеют буквенно-звуковые совпадения с официальным названием города: Владивосток — Владик; Екатеринбург — Катя; Мариуполь — Марик; Павлоград — Павлик; Ярославль — Ярик.

Подобные способы образования вторичных МН, как показало исследование, особенно часто встречаются в русском языке.

Ещё одну группу составляют вторичные наименования, представляющие названия на языке коренного населения: *Ижевск — Ижсар (удмуртское); Чебоксары — Шупашкар (чувашск.)*.

Достаточно часто встречаются неофициальные наименования, представляющие собой аббревиатуры официальных наименований:

Montreal — MTL, Helsinki — Hki, Los Angeles — L. A., Ottava — O. T., Toronto — T. O., Таллинн — Тлн.

2) Встречаются также перифрастические сочетания, где апеллятивы используются в комбинации с именами собственными, т. е. представляют собой апеллятивно-онимические комплексы. Нередко это указание на основателя города. Например, Петербург называется Петров град; град Великого Петра и проч.

Апеллятивно-онимическим комплексом представлено, например, вторичное название Нового Орлеана: City of Benjamin Franklin. Напомним, что именно здесь родился один из отцов-основателей США.

В перифрастических наименованиях также встречаются слова «деревня» «село», и их аналоги в других анализируемых языках (dorf — нем.; country — англ.).

В перифрастических вторичных наименованиях очень часто встречается базовый элемент, который представляет собой концептуальную доминанту лексико-семантической группы «город», который сохраняется и при использовании эквивалентов вторичных наименований в других языках:

Антверпен — город на Шельде; Berlin — die grane Stadt (серый город); Бангалор (Индия) — город садов; Бергамо (Итал.) — каменный город; Венеция — город на воде; Иерусалим — священный город; город на семи холмах; город трёх религий; город, который молится; Жерона (Исп.) — город тысячи осад; Рио-де-Жанейро — загадочный город; Сан-Паулу — город, который никогда не спит; Тегеран — The City of 72 nations (город 72 наций); Толедо — город трёх культур (исламской, христианской, иудейской).

Среди вторичных наименований выделяется большая группа перифрастических названий с базовым элементом «столица» и её аналогов в других языках, который призван подчеркнуть значимость данного города с точки зрения своего географического положения, культурного развития, политического статуса и т. д. *Вена — столица дворцов; Брюссель — столица Европы; Шарлеруа (Бельгия) — столица чёрной страны (как район угольной промышленности); Glasgow — the capital of world shipbuilding; Calcutta — the cultural capital of India; Милан — столица мировой моды; Турин — столица Альп; Париж — столица мира; Нью-Йорк — the capital of the world, столица мира.*

Как видим, нередко здесь наблюдается гиперболизация и абсолютизация значения этого или иного города как культурного или политического центра.

3) Третью группу вторичных наименований города составляют дескриптивные апеллятивные сочетания-перифразы. Вторичные наименования третьей группы могут строиться на автологической, аксиологической или на тропеической основе. New York — The Empire City; Chicago — World's Trading Convention City; New Orlean — Grand Dame of the Delta и проч.

Список использованных источников

1. Ахметова М. В. Русская неофициальная топонимия: социальный аспект // Социальные варианты языка: материалы межд. науч. конференции. — Нижний Новгород: ННГЛУ им. Н. А. Добролюбова. — VI. — 2009. — С. 48–50.
2. Телия В. Н. Вторичная номинация и её виды // Языковая номинация: виды наименований. — М.: Наука, 1977. — С.129–221.
3. Томахин Г. Д. Реалии-американизмы. — М.: ВШ, 1988. — 239с.
4. Hemingway, E Fiesta Москва: Художественная литература, 1988. — 360 с.

Розділ XV

КОНТРАСТИВНА ЮРИДИЧНА ЛІНГВІСТИКА ТА ТИПОЛОГІЯ ЮРИДИЧНОГО ДИСКУРСУ

ПЕТЛЮЧЕНКО Н. В.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
заведующая кафедрой германских и романских языков,
доктор филологических наук, профессор

ИНАУГУРАЦИОННЫЙ ДИСКУРС ГЕРМАНИИ И УКРАИНЫ (КОНТРАСТИВНЫЙ АНАЛИЗ)

Инаугурационная речь относится к тем жанрам политического дисукурса, для которых, в целом, характерно преобладание фатической составляющей коммуникации. Преобладание фатики обусловлено тем, что данный жанр входит в *политический ритуал* в качестве его важнейшей составляющей. Инаугурационное обращение президента однозначно маркировано единичным адресантом, жестко привязано к определенному политическому событию, фиксировано во временном и пространственном плане [1; 2; 3]. В настоящем докладе выполнен контрастивный анализ инаугурационного дискурса Германии и Украины на материале инаугурационных речей президента Украины Петра Порошенко (7 июня 2014 г.) и президента Германии Йоахима Гаука (23 марта 2012 г.).

Дискурсивные особенности организации инаугурационного выступления президента Украины Петра Порошенко и президента Германии Йоахима Гаука обладают контрастным характером, связанным с личностными, политическими и лингвокультурными традициями данного жанра в Германии и Украине. Так, инаугурационное обращение пятого президента Украины Петра Порошенко после принятия им присяги стало самым обсуждаемым событием в публичном дискурсе Украины после второго Майдана. В выступлении Петра Порошенко содержались четкие месседжи о необходимости установления мира в Украине, плане нормализации ситуации на Донбассе, готовности продолжить евроинтеграцию страны и приверженность унитарному устройству государства. Выступление президента было достаточно эмоциональным и более тридцати раз прерывалось аплодисментами. Основными концептами, которыми оперировал П. Порошенко в своей

инаугурационной речи, были МИР, ЄДНІСТЬ, ЄВРОПА, БОРЬТЬБА З КОРУПЦІЄЮ. Инаугурационный дискурс П. Порошенко характеризуется следующими особенностями: интерактивный контакт с аудиторией, создание иллюзии живого диалога со всеми представителями расколотого парламента и, прежде всего, с оппонентами, экспрессивное просодическое оформление наиболее важных мест выступления (например, аннексия Крыма), высокая интимизация всей атмосферы выступления с помощью улыбок и шуток, а также активное использование речесопровождающих и символических жестов (Порошенко с булавой как символ сильной власти) [4].

В отличие от своего украинского коллеги речь немецкого одиннадцатого федерального президента Германии Йохима Гаука, который благодаря своей непреклонности, бескомпромиссности, неприятию прагматичной партийной и парламентской политики является для всех в Германии моральным авторитетом, а также общепризнанно великолепным оратором, была лишена всякой патетики и эмоциональности, активной жестикуляции и ярких тональных перепадов. При этом, убежденность всей тональности выступления, его семантика, формируются двумя центральными харизматическими концептами — VERTRAUEN/ДОВЕРИЕ и VERANTWORTUNG/ОТВЕТСТВЕННОСТЬ, которые для Й. Гаука являются неразрывными моральными основами в своем служении немецкому народу. Также перзуазивный эффект инаугурационного выступления Й. Гаука усиливается его опорой в финальной части своей речи на исторический авторитет Ганди («*Nach einem Wort Gandhis kann nur ein Mensch mit Selbstvertrauen Fortschritte machen und Erfolge haben. Dies gilt für einen Menschen wie für ein Land, so Gandhi*»). В качестве паравербальных средств выделения наиболее важных мест во своем инаугурационном обращении Й. Гаук активно использует паузальное членение, речесопровождающие кивки головой и акцентуирующие жесты правой руки. Общий темп произнесения спокойный, близкий к медленному.

Таким образом, делаем контрастивный вывод о том, что немецкий президент Йоахим Гаук предпочитает выстраивать свою инаугурационную речь в формальном стиле перформативного монолога перед депутатами Бундестага, которые после двух громких отставок предыдущих президентов Хорста Келера и Кристиана Вульфа ждут от него укрепления авторитета поста федерального президента и возвращения утерянного к этому посту доверия. Украинский президент Петр Порошенко, напротив, в своих риторических стратегиях ориентируется на квеситимность, которая является важным элементом создания иллюзии неформального диалога в условиях регламентированного ритуала инаугурации.

Список использованных источников

1. Потапенко С. І. Когнітивна риторика ефекту: в пошуках методу (на матеріалі інавгураційних звернень американських президентів Дж. Кеннеді і Дж. Буша) [Електронний ресурс] / С. І. Потапенко // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Сер. : Філологія. — 2012. — Т. 15, № 2. — С. 131–140.
2. Стрій Л. І. Функції ритуальних текстів в українській політичній комунікації (на матеріалі інавгураційної промови) / Л. І. Стрій // The First European Conference on Social Science and Humanities ; Proceeding of the Congress «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. — Vienna, 2014. — С. 114–119.
3. Шейгал Е. И. Инаугурационное обращение как жанр политического дискурса / Е. И. Шейгал // Жанры речи. — 3. — Саратов, 2002. — С. 205–214.
4. Petljutschenko N. Geburt und Tod des Charismas: Maidan 2004 vs. Euromaidan 2014 (diskursive Besonderheiten der Appelle in der Antrittsrede von Petro Poroљenko bei seiner Amtseinfьhrung am 7. Juni 2014) / N. Petljutschenko // Одеський лінгвістичний вісник : зб. наук. праць; Національний університет «Одеська юридична академія». — Вип. 4. — Одеса : «Видавничий дім «Гельветика», 2014. — С. 336–341.

КОВАЛЕНКО Н. О.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
старший преподаватель кафедры германских и романских языков

ГЕРМАНИЗМЫ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

В каждой языковой среде существует готовность к принятию в свой словарный запас иностранных названий, при условии наличия пробелов в обозначениях на родном языке или если же они не в полной мере выражают суть предмета или явления. Часто новое слово перенимается с появлением новых вещей или понятий, чему способствуют стремительный экономический прогресс и тесное международное сотрудничество. Немецкий язык очень восприимчив к словарным заимствованиям, будь то *Computer* или *Perestroika*, *Kultur* или *Religion*. Оказывается, что и немецкий словарный запас обогащает языковые сокровищницы многих народов и стран. Языковеды Германии получили тысячи доказательств использования немецких слов в повседневной речи свыше 60-ти стран мира. Некоторые из них, например, *fernweh* и *gemuetlichkeit* в английском и испанском языках, несмотря на написание с маленькой буквы и исчезновения умлаута, совсем не изменились; другие — *kirushuvassa (Kirschwasser)* в японском, *шахмати (Schach)* в украинском

или *viges (Wie geht's?)* в венгерском, приобрели соответствующую языку грамматическую форму [1; 3; 4].

Больше всего немецких заимствований выявлено в английском и русском языках, что объясняется традиционными историческими связями. Не только английские слова в виде «англицизмов» пополняют другие языки, но и так называемые «германизмы» смело существуют в английской языковой среде. В большей степени сферами заимствований являются такие области, как горнорудная промышленность, минералогия, научные термины, в частности, слова, относящиеся к филологическому знанию. Наблюдаются также заимствования слов, обозначающих продукты, напитки и предметы обихода. Кроме того, весьма крупный пласт немецких заимствований относится к военному делу [2]. И ни у кого уже не вызывает удивление присутствие в англоязычном тексте лексем bratwurst, oktoberfest или sauerkraut. Часто можно услышать: «For me a bratwurst with sauerkraut» или «There is a poltergeist in the house.» И особенно пришлось немцам по душе высказывание американского кандидата в президенты Джорджа Буша относительно предвыборных действий своего соперника в 2004 году: «You are too wischiwaschi.», так как «болтовня» в немецком обиходном языке обозначается именно этим выражением [http://transblawg.eu/2006/12/16/wishy-washywischiwaschi/].

Немецкие заимствования можно встретить в любой сфере жизни или деятельности современного английского общества, в полной мере это также относится и к английскому языку на американском континенте. Страсть к путешествиям, охота к перемене мест выражена в современном английском немецким словом *wanderlust*, философское понятие «мировоззрение» — типичным немецким феноменом *weltanschauung*, а для обозначения злорадства, наслаждения страданиями других в современном книжном американском английском языке используют немецкую лексему *schadenfreude*. Наименования *Bauhaus* и *Jugendstil* были приняты американским английским без видимых фонетических или грамматических изменений, а немецкое техническое обозначение *bremsstrahlung* (тормозное излучение) повсеместно присутствует в английской автомобильной индустрии. В английском языке также получили широкое распространение немецкие команды для собак: *Hier! Platz! Hopp! Pass auf! Pfui! Such! Sitz!* и т. д. К великому сожалению немцев, даже слово *Berufsverbot* прижилось в английской повседневной жизни со своим злосчастным значением «запрет на профессии» [5].

Самым известным немецким словом в английском языке является лексема kindergarten «детский сад». Само понятие «детский сад» пришло из Германии и было придумано в 1837 году педагогом Фридрихом Вильгельмом Августом Фрёбелем (1782–1852). В этимологическом словаре английского языка находим следующее определение: «Kindergarten 1852, from German Kinder-Garten (1840), literally «*children-garden*, *garden*

of children,» a metaphoric name from Kinder «children» (plural of Kind «child;») + Garten «garden»). Coined by German educator Friedrich Frцbel (1782–1852) in reference to his method of developing intelligence in young children» [6].

Таким образом, английский язык продолжает и сейчас пополняться за счет заимствований, но в гораздо меньшей степени. Из «принимающего» языка он превратился в «дающий», так как английский язык во второй половине двадцатого и в начале двадцать первого века стал языком глобальной коммуникации. Необходимо подчеркнуть, что немецкие заимствования в современном английском языке не являются абсолютными синонимами английских лексических единиц и не вытесняют их. Большей частью они являются стилистическими синонимами существующих в языке слов.

Список использованных источников

1. Аракин В. Д. История английского языка: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Иностранные языки»/ В. Д. Аракин. — М: Просвещение, 1985. — 256 с.
2. Галюткина В. В. Немецкие заимствования в английском языке / В. В. Галюткина // Innovative Views of Young Scientists ’2015. — Философия и филология — Языковедение и иностранные языки в современном мире. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.sworld.com.ua/konferm1/288.pdf
3. Ehlert, Christoph «Das Wandern ist des Wortes Lust«: Germanismen im britischen Englisch / Christoph Ehlert. — Hamburg: tredition GmbH Verlag, 2012. — 207 S.
4. Limbach, Jutta. Ausgewanderte Wörter. Eine Auswahl der interessantesten Beiträge zur internationalen Ausschreibung «Ausgewanderte Wörter«/ Jutta Limbach. — München: Hueber Verlag, 2007. — 133 S.
5. Limbach, Jutta. Eingewanderte Wörter. Eine Auswahl der schönsten Beiträge zum internationalen Wettbewerb «Wörter mit Migrationshintergrund — das beste eingewanderte Wort/ Jutta Limbach. — München: Hueber Verlag, 2008. — 145 S.
6. Online Etymology Dictionary [Electronic resource]. — Mode of access: http://www.etymonline.com

ЧЕРНЯКОВА В. А.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
преподаватель кафедры германских и романских языков

КОНТРАСТИВНАЯ СПЕЦИФИКА ЖЕНСКОГО ПОЛИТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА ИСПАНИИ, ЛАТИНСКОЙ АМЕРИКИ И УКРАИНЫ (ИНСТРУМЕНТАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ)

В настоящем докладе представлены результаты инструментально- фонетического исследования лингвальных, просодических и кинетических особенностей женской речи в испаноязычном и украинском политическом дискурсах, которое выполнено в контрастивной перспективе на материале политических речей современных женщин Испании, Латинской Америки и Украины. *Актуальность* выполненного исследования обусловлена, с одной стороны, общей направленностью современной лингвистики на изучение гендерных особенностей устной речи женщин с учетом различных аспектов их социальной, возрастной и профессиональной принадлежности, с другой стороны, с тем, что одной из положительных тенденций современного общества является повышение роли женщины в общественно-политической жизни как в общем «испанском мире» (Испания и страны Латинской Америки), так и в Украине, что приводит к расширению исследовательских задач в лингводискурсивных, социолингвистических и сопоставительных гендерных исследованиях.

Перед началом исследования была выдвинута рабочая *гипотеза* о том, что лингвальные и паралингвальные (фонетические и кинесические) признаки женской речи имеют типологическую специфику [1; 2] и зависят от той или иной лингвокультуры [3; 4; 5], но в связи с большой перзуазивной спецификой политического дискурса типологические признаки женской речи могут сохраняться лишь частично или полностью нивелироваться. Вероятно, что сохранение этноспецифических признаков или их потеря будут коррелировать с характером политических традиций в определённой лингвокультре, а также индивидуальным ораторским стилем каждой отдельной женщины-политика. Также в ходе исследования необходимо проверить возможную зависимость риторического мастерства испаноязычных и украинских женщины-политиков от их возраста [2, с. 175].

Для проверки выдвинутой гипотезы был сформирован корпус *языкового материала***,** который состоит из устных политических выступлений испаноязычных (Евы Перон, Кристины де Киршнер, Анны Ботельи, Росы Диез Гонсалес, Терезы Форкадес, Эстер Вивас, Хосефины Васкес Мото) и украинских (Юлии Тимошенко, Леси Оробец, Ирины Фарион, Наталии Королевской) женщин-политиков общим объемом звучания пять часов. Инструментальная обработка аудио- и видеоотрезков из

выступлений испаноязычных и украиноязычных женщин-политиков общим объемом звучания 180 минут была выполнена в программных пакетах обработки речевого сигнала PRAAT 5.0.43, а также видеосигнала Sound Forge 9.0. Контрастивный анализ публичной речи современных женщин-политиков Испании, Латинской Америки и Украины включал в себя аудитивную оценку степени экспрессивности публичных выступлений испаноязычных и украинских женщин-политиков, индивидуальных особенностей голоса каждой отдельной женщины по набору качественных и фонетических пар признаков и просодического оформления экспрессивных обращений женщин-политиков в двух лингвокультурах, а также визуальный анализ речесопровождающих жестов (англ. *co-speech gestures*), включенных в экспрессивные участки их публичных обращений. Объем идентифицированных речесопровождяющих «женских» жестов составил 500 кинетико-мимических реализаций.

Выполненный инструментальный анализ позволил сделать вывод о том, что существует ряд *контрастных черт* в организации женского политического дискурса Испании, Латинской Америки и Украины. Так, испанским женщинам-политикам свойственно более интенсивное кинетическое выделение наиболее важных «женских» концептов (семья, права домохозяек, женское трудолюбие) с помощью импульсивных жестов правой и левой руки с конфигурацией кисти в виде раскрытой ладони с указательным пальцем. Также контрастным фонетическим признаком женской испанской политической речи являются специфические качественные характеристики голоса, связанные с признаком «хриплый». Для женской украинской политической речи контрастными признаками являются высокая экспрессивность, отражающаяся в убыстрении периодов речи, тональных перепадах в завершающей части выступления, переходах на громкое, резкое звучание голоса.

Полученные результаты являются *перспективными* для дальнейшего исследования этноспецифических особенностей восприятия женской политической речи носителями испанского и украинского языков, а также определения универсальных и уникальных признаков женского политического дискурса в неблизкородственных лингвосообществах (Испания, страны Латинской Америки, Украина).

Список использованных источников

1. Потапов В. В. Сопоставительный подход в фонетической гендерологии (русско-немецкие параллели) / В. В. Потапов // Язык и речь: проблемы и решения / [под ред. Г. Е. Кедровой, В. В. Потапова]: Сб. науч. трудов к юбилею проф. Л. В. Златоустовой. — М., 2004. — С. 205–229.
2. Федорів Я. Р. Лінгвокогнітивні ознаки статусу жінки: крос-культурне дослідження публічного мовлення жінок-ораторів / Я. Р. Федорів // Вісник КНЛУ. Серія Філологія. — Том 15. — № 2. — 2012. — С. 166–176.

3. Armstrong M. E. Sociophonetic analysis of young Peninsular Spanish women's voice quality / Meghan E. Armstrong, Nicholas Henriksen and Christian DiCanio // Hispanic Linguistics at the Crossroads: Theoretical linguistics, language acquisition and language contact. Proceedings of the Hispanic Linguistics Symposium 2013. — P. 293–312
4. Bonzi E. V. Study of the characteristic parameters of the normal voices of Argentinian speakers / E. V. Bonzi, G. B. Grad, A. M. Maggi, M. R. Múnroz // Papers in Physics, vol. 6, art. 060002 (2014). — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://arxiv.org/pdf/1508.06226.pdf
5. Trittin P. J. Voice quality analysis of male and female Spanish speakers / Pamela Jean Trittin, Andrйs de Santos y Lley // Speech Communication June 1995/16(4): 359–368.

GRYDIUSHKO O. O.

Nationale Universitдt «Juristische Akademie Odessa»,
assistent des Lehrstuhls fьr germanische und romanische Sprachen

ZU FRAGEN DER RECHTFÖRMLICHKEIT IM DEUTSCHEN UND UKRAINISCHEN DISKURS

Die Sprache ist ein bedeutendstes Instrument der zwischenmenschlichen Kommunikation und Verständigung. Als solche existiert sie aber keinerlei isoliert von der außersprachlichen Realität und den objektiven Sachverhalten. Deshalb sind Sprache und Justiz miteinander unmittelbar verbunden. Aus diesem Grunde muss man über Rechtssprache als Fachsprache sprechen. Unter ***Rechtssprache*** versteht man die Sprache der Gesetze und der öffentlichen Verwaltung. Die Hauptfunktion der Rechtssprache ist vor allem das Verhalten zwischen den Bürgern und ihre Rechtsfolgen zu regeln. Die Spezifika der Rechtssprache wurden ursprünglich in ihrem lexikalischen Bereich gesucht. Später erschien eine neue Disziplin «Gesetzgebungslehre», die sich mit der Gestaltung der Rechtsnormen beschäftigte. Prof. Dr. Klaus Meßerschmidt definiert Gesetzgebungslehre als alle Theorien, die sich mit der Entstehung, Abfassung und Wirkung von Gesetzen befassen [6].Die ***Rechtförmlichkeit*** (*auch Gesetzestechnik, Legistik, juristische Technik, укр. юридична техніка*) setzt sich zum Ziel allgemein kodifizierte oder allgemein vorherrschende Vereinbarung zur formalen Gestaltung und Verwaltung von Rechtsvorschriftendarzustellen.

Im deutschen Diskurs sowie im ukrainischen soll der juristische Text folgende Kriterien ausfüllen: Einfachheit, Kürze, Prägnanz, Gliederung und Ordnung. Um die Sprache der Gesetze und Verordnungen verständlich zu verfassen und sie sprachlich zu verbessern soll man drei Ebenen beachten. Das sind Wortwahl, Satzbau und Textaufbau.

Die Vorschriftentexte sollen sprachlich richtig werden und je möglich klar sein. In der Handbuch der Rechtförmlichkeit steht, dass, wer Rechtsvorschriften formuliert, muss also darum ringen, sie sprachlich so genau zu fassen, wie es nach der Eigenart der zu ordnenden Lebenssachverhalte mit Rücksicht auf den Normzweck möglich ist» [5]. Was die Wortwahl angeht, sollen die Wörter treffend sein und logisch richtig verwendet werden. Das heißt, dass das gewählte Wort das Gemeinte so genau wie möglich wiedergeben soll, z. B.: statt«*Eine Anfrage ist* ***sensitiv****, wenn ...»*besser könnte man formulieren:«*Eine Anfrage ist* ***sicherheitserheblich****, wenn ...*» [5].«*Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину*» [3].Die Wortwahl soll zeitgemäß sein. Veraltete und ungebräuchliche Wörter und Ausdrücke sollen vermieden werden, z.B.:statt *«Wach- und Schließgewerbe»* besser *«Bewachungsgewerbe»,* statt *«Ableben»* besser *«Tod»,*statt *«findet Anwendung»* besser *«ist anzuwenden»* [5].

Obwohl in der deutschen Sprache Wortzusammensetzungen beliebt sind, soll man sie in der Rechtssprache vermeiden, z.B.: statt*«Einkommenserzielungsabsicht»*besser *«Absicht, Einkommen zu erzielen»* [5].Im ukrainischen Diskurs kommen substantivierte Verben sehr oft vor*(виконання, утворення, збереження, існування)*,z.B.:*«Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом* ***існування****, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом»* [3].

Kurze Sätze sind leichter zu verstehen, als längere Sätze. Wenn längere Sätze gebildet werden müssen, dann sollen sie besonders klar sein. Ein Satz sollte nach Möglichkeit nur eine Aussage enthalten. Schachtelsätze, die aus einem Hauptsatz und mehreren Nebensätzen bestehen, sollten in mehrere Hauptsätze oder kürzere Satzgefüge aufgelöst werden, z.B.:statt*: «Die zuständige Behörde kann gegenüber Zertifizierungsstellen Maßnahmen* ***zur Sicherstellung der Einhaltung dieses Gesetzes und der Rechtsverordnung*** *treffen»,* besser*: «Die zuständige Behörde kann gegenüber Zertifizierungsstellen Maßnahmen treffen,* ***um sicherzustellen, dass sie dieses Gesetz und die Rechtsverordnung einhalten»*** [5]. In der ukrainischen Gesetzgebung dominieren aberzusammengesetzte Sätze, z.B.: *Кожен, хто працює, має право на відпочинок.Матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами та діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому порядку* [3].

Was den Textaufbau betrifft, soll man beachten, dass inhaltlich Zusammengehöriges zusammensteht und dass die Aussagen von der Hauptsache zu untergeordneten Sachverhalten, vom Grundsätzlichen zum Besonderen fortschreiten. Überflüssiges soll weggelassen werden, z. B.: statt*«-* ***Die Vorschriften*** *der §§ 10 und 11 sind entsprechend anzuwenden»*besser*«****Die §§ 10 und 11*** *sind entsprechend anzuwenden»* [5].

Daraus kann man folgern, dass die Rechtssprache in den juristischen Texten verständlicher sein muss. Alle Wörter sollen treffend sein, Überflüssiges

soll vermieden werden. Die Rechtssprache ist ein Gegenstand von vielen Diskussionen und es trägt zur ständigen Entwicklung und Verbesserung der Rechtssprache als Fachsprache bei.

Literatur

1. Биля І. О. Нормотворча техніка: поняття і загальна характеристика // Вісн. Акад. прав. наук України. — Харків, 2002. — № 1(28). — 226 с.
2. Погорєлова З. О. Законодавчий процес в Україні:проблеми теорії і практики: Автореф. дис... канд. юрид.наук: 12.00.01 / Нац. юрид. акад. України ім. ЯрославаМудрого. — Х., 2004. — 18 с.
3. Конституція України: [Текст]: офіц.текст: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р.: станом на 1 січня 2006 р.]. — К.: Мін-во Юстиції України, 2006. — 124 с.
4. Ткачук А. Ф. Законодавча техніка: навч. посіб. — К : ІКЦ «Легальний статус», 2011. — 268 с.
5. [ElektronischeRessourcen]. — Zugriffsmodushttp://hdr.bmj.de.
6. Meßerschmidt K. Gesetzgebungslehre zwischen Wissenschaft und Politik. Entwicklungstendenzen der Legisprudenz — Teil 1 // Zeitschrift für das Juristische Studium (2), 2008. — S. 111–122.
7. Walter T. Sprache und Stil in Rechtstexten // Juristische Rundschau (2), 2007. — S. 61–65.

ПАЛЬЦЕВА В. В.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
преподаватель кафедры германских и романских языков

РАЗЛИЧНЫЕ АСПЕКТЫ ПЕРЕВОДА ПРАВОВЫХ ЕВРОПЕЙСКИХ ДОКУМЕНТОВ (НА МАТЕРИАЛЕ ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКА)

Тема данной статьи выбрана неслучайно, так как, в современных условиях перевод юридических документов представляет собой один из самых сложных видов технического перевода. Этот факт обуславливается рядом причин: во-первых, юридический язык очень не прост, в нем присутствует стандартная, специфическая терминология для различных типов юридических документов, во-вторых, от юридического переводчика требуется знание системы права, а также множества различных общепринятых в мировой юридической практике узкоспециальных терминов, фраз и формулировок. В связи с этим хотелось бы подробнее остановиться на следующих проблемах: 1) сложность права, 2) особенности юридического перевода в ЕС, 3) этапы

юридического перевода, 4) формальное и функциональное соответствие.переводов.

1. Сложность права. В данном пункте речь пойдет о различных национальных правовых системах. Наиболее известной является классификация французского ученого Рене Давида, в соответствии с которой выделяются: англо-саксонская правовая семья; романо-германская; религиозная (мусульманская и иудейская); традиционная; смешанная т. е. дуализм. Сложность представляют различия внутри одной юридической семьи : один национальный правопорядок отличается от другого. Различия внутри одного национального правопорядка по отраслям: общественное право и частное; международное право и национальное; и.т.д. Различия в юридической терминологии в соответствии с юридической системой, семьей и отраслью права.

2. Особенности юридического перевода в ЕС. Эти особенности связаны со следующими проблемами: Евросоюз: многоязычность и различные юридические системы; европейское право: автономная юридическая система и наднациональная со своей собственной терминологией и правовой концепцией; независимость и одновременно взаимодействие с национальными системами: стили, концепты и выражения, заимствованные у других национальных и правовых систем и международного права, и преобразованные в соответствии с автономными национальными особенностями. При этом возникает проблема: право ЕС, «sui generis» т. е. уникальный правовой статус при отсутствии lingua franca. — Компромисс и переговоры между представителями различных юридических культур;

3. Четыре этапа юридического перевода:

1. Слово из общепринятого языка, технический термин или юридический? — сугубо юридический термин (cassation, inquisitoire, liciter, ester, crйancier, dйbiteur); — термин, относящийся и к юридической сфере и к обычной лексике (intйrkt a agir); — измененное значение общеупотребляемого слова (siige–magistrat de siige; parquet–magistrat du parquet; appel); — ложные друзья переводчика (grosse–копия судебного решения; minute– подлинник официального документа, хранящийся в месте его составления);

2. Определить принадлежность к сфере и отрасли права;

3. Определить точное значение и юридический концепт в вопросах европейского права;

4. Проанализировать и гармонизировать в соответствии с национальным правом;

4. Формальное и функциональное соответствие переводов.

I. Формальное соответствие: — излагать доступным языком; — отдавать предпочтение ясности перед красотой стиля; — избегать синонимов и различных определений для одного и того же понятия — соблюдать стилистику языка перевода;

II. Функциональное соответствие. а) один язык — несколько юридических систем: allemend : DE, A, BE, LU; anglais : UK, Irlande et Malte; franзais: BE, FR, LU; nййrlandais: BE, NL; б) одна юридическая система– несколько терминов к одному понятию: mariage fictif, mariage de complaisance, mariage simulй, mariage blanc–фиктивный брак; термин, вышедший из употребления в одной стране и используемый в другой: inculpй–используется в Люксембурге и Бельгии; в)отсутствие функционального соответствия: непереводимые термины–avouй–авуэ–во Франции до 2012 года член присяжной адвокатуры, поверенный, занимавшийся составлением судебных бумаг и предварительной частью гражданского процесса в апелляционных судах; barrister–барристер–категория адвокатов в Великобритании, которые ведут дела;

Список использованных источников

1. BEAUPRÉ, M.(1987):»La traduction juridique. Introduction». 28 Cahiers de droit. Québec
2. BEAUPRÉ, M. (1986): Interpreting Bilingual Legislation. Toronto, Carswell.
3. BOWERS, F. (1989): Linguistic Aspects of Legislative Expression. Vancouver.
4. CERTOMŔ, G. L. (1986): «Problems of Juridical Translations in Legal Science». Law and Australian Legal Thinking in the 1980s. Sydney.
5. COORAY, L. J. M. (1985): Changing the Language of the Law. The Sri Lanka Experience.

Розділ XVI

ДІЯЛЬНІСТЬ СУЧАСНИХ БІБЛІОТЕК У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

СОЛОДУХІНА М. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
директор Наукової бібліотеки

ІВАНІЙЧУК Т. Ю.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
заступник директора Наукової бібліотеки

БІБЛІОТЕЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ЛІЦЕНЗУВАННЯ У ВНЗ

Важливою ділянкою роботи бібліотеки ВНЗ є інформаційно-аналітична складова, пов'язана з ліцензуванням освітньої діяльності закладів освіти.

Відповідно до пункту 6 частини першої статті 7, частини другої статті 9 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» Кабінет Міністрів України своєю постановою від 30.12.2015 № 1187 затвердив Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності закладів освіти [1].

До переліку документів, що підтверджують відповідність закладу освіти вимогам щодо провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти відносяться, зокрема, і відомості про навчально-методичне та інформаційне забезпечення освітньої діяльності у сфері вищої освіти (крім розширення провадження освітньої діяльності в разі збільшення ліцензованого обсягу) (додатки 5 і 6). Технологічні вимоги щодо матеріально-технічного, навчально-методичного та інформаційного забезпечення провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти наведено у додатках 13–15.

Новацією процесу ліцензування у ВНЗ став процес ліцензування аспірантури, як окремого освітньо-наукового рівня освітньої діяльності. Це відповідає вимогам п. 6 Ліцензійних умов : «започаткування провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти закладом освіти за новою спеціальністю, іншим рівнем вищої освіти та збільшення ліцензованого обсягу, крім випадків, передбачених Законом України «Про вищу освіту», є розширенням провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти і підлягає ліцензуванню у встановленому порядку».

Загалом на сьогодні значно змінено порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) [2], а також розроблено нові рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти [3].

Здійснення інформаційно-аналітичної діяльності співробітниками НБ НУ ОЮА в межах ліцензування являє собою складний процес, який пов'язаний з відбором, систематизацією великого масиву інформації з АБІС Unilib, організаційно-розпорядчої документації та викладенням результату у відповідній до вимог формі.

Варто зазначити, що деякі фахівці не відносять до цього виду діяльності придбання, систематизацію, переклад і поширення документів [4]. Однак, на нашу думку, придбання документів до бібліотечного фонду, поточне, ретроспективне комплектування та рекомплектування фонду НБ НУ ОЮА — це вагома ланка інформаційно-аналітичної діяльності бібліотеки, яка в подальшому забезпечує можливість здійснення належного рівня навчального та наукового процесу у ВНЗ. На сьогодні комплектування фонду бібліотеки НБ НУ «ОЮА» являє собою систему, яка поступово намагається стати більш автоматизованою. Даний процес реалізується на засадах науковості, профільності, планомірності та системності за умови попереднього погодження переліку документів для замовлення з керівництвом кафедр Університету, з урахування навчальних планів. Сумісне рішення щодо оформлення замовлення на відповідні видання повинно стати запорукою формування якісного фонду бібліотеки, забезпечення злагодженної роботи між структурними підрозділами. Такий підхід дає змогу заощаджувати та раціонально використовувати кошти, але разом з тим і збагачувати фонд НБ НУ «ОЮА», який буде не лише сховищем знань, але й активним інформаційним посередником.

Основними джерелами комплектування Наукової бібліотеки НУ «ОЮА» можна визначити видавництва та книготоргівельні організації України; редакційно-видавничі центри ВНЗ України та НУ «ОЮА»; подарунки від авторів, організацій, фондів, вищих навчальних закладів як України, так і зарубіжжя.

Ретельний облік усіх нових надходжень до бібліотечного фонду за навчальними дисциплінами дає можливість бібліотеці аналізувати політику комплектування, а для університету дані цієї статистики стають вирішальними під час ліцензування. Цей процес здійснюється з перших років існування НУ «ОЮА». В АБІС Unilib передбачено автоматичний аналіз забезпечення дисциплін. Сьогодні цей модуль автоматизованої бібліотечної системи знаходиться на етапі доопрацювання та змін.

Відповідно до Закону України «Про здійснення державних закупівель», для уникнення тендеру на комплектування бібліотечних фондів сума закупівлі за державні кошти не повинна перевищувати 200 тисяч гривень на рік з жовтня 2015 року. Тільки за такої умови відкриті торги

не проводяться і реалізується можливість оперативного поповнення фонду книгозбірень за ціною видавництв без посередників. Ясна річ, що таким чином бібліотеки знову постають перед вибором щодо участі у тендері.

Вважаємо за доцільне звернути увагу на той факт, що при наданні інформації за Додатком 6 Ліцензійних умов при ліцензуванні аспірантури варто було б розширити перелік п. 2 Звіту щодо інформаційного забезпечення Університету науковими виданнями (друкованими та електронними).

Слід вказати, що інформаційно-аналітична робота НБ НУ ОЮА при наданні відомостей при ліцензуванні — це процес перетворення первинної інформації у вторинну, нову, аналітичну інформацію, яка відповідає вимогам щодо здійснення ліцензування. Головним правилом цього інформаційно-аналітичного процесу можна визначити відповідність аналітичного продукту, створеного у результаті інформаційно-аналітичного процесу, придатність для використання, користь.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 № 1187 // Офіційний вісник України. — 2016. - № 7. - Ст. 345.
2. Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) : постанова Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248945529
3. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти : Схвалено сектором вищої освіти Науково-методичної Ради МОН України, Протокол № 3 від 29.03.2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://goo.gl/K7snEp
4. Варенко В. М. Інформаційно-аналітична діяльність : навч. посіб. / В. М. Варенко. — Київ: Університет «Україна», 2014. — С. 21.

ДРЕМЛЮГА О. А.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
заведующий Научно-информационным центром

УНИВЕРСИТЕТСКИЙ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЙ РЕПОЗИТАРИЙ КАК МЕХАНИЗМ НАУЧНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Органической частью любого научного труда является научно-информационная деятельность, состоящая из многоаспектного поиска, сбора научных источников информации, их систематизации, размножения и распространения. Этот вид деятельности составляет иногда до 50 процентов временных затрат на научную работу, и может быть представлен как совокупность коммуникативных процессов.

В науке долгое время основным средством коммуникации (информационной единицей) являлась статья в научном журнале, издание которой требовало финансовых затрат. Сегодня, благодаря современным информационным технологиям и глобальным компьютерным сетям, появилась возможность не только трансляции научных знаний по новым каналам, но и их обработки и хранения. В 2002 году в Будапеште впервые состоялась конференция, на которой была принята Декларация по открытому доступу. [1] Открытый доступ к научным материалам предполагает бесплатный онлайновый доступ к научным статьям с сохранением права автора на контроль над своей научной работой и права на ссылки и цитирование. Таким образом, было положено начало движению Открытый доступ (Open access (OA)). Сегодня открытый доступ к научным материалам осуществляется с помощью: архивов открытого доступа (репозитариев) и журналов открытого доступа, их появление кардинально повлияло на реформирование системы научной коммуникации. Можно утверждать, что появившиеся новые средства коммуникации открывают доступ к исследованиям, подтверждая контроль научного сообщества над ними, обеспечивают более широкое распространение и помогают избежать дублирования научных исследований, снижают монопольную власть журналов, повышают значимость и авторитетность университетов и их библиотек, поддерживающих институциональные репозитарии.

Репозитарий Национального университета «Одесская юридическая академия» (далее — репозитарий) — электронный архив, который накапливает, систематизирует, хранит и обеспечивает длительный открытый доступ к научным трудам ученых, преподавателей, аспирантов и студентов университета и создан с целью повышения рейтинга их научных достижений [2] (адрес в Интернете: dspace.onua.edu.ua).

Репозитарий является частью общей электронной коллекции научной библиотеки университета. Для его функционирования библиотека

университета создала необходимую технологическую среду и скоординировала работу с авторами и редакциями. Функционирование репозитария осуществляется в соответствии со следующими нормативно-правовыми актами: ГК Украины, Законом Украины «Об авторском праве и смежных правах», Законом Украины «О библиотеке и библиотечном деле», Законом Украины «Об электронных документах и электронном документообороте», Законом Украины «О защите информации в автоматизированных системах», Законом Украины «О национальной программе информатизации». Репозитарий университета получил ISSN 2413–1261, что увеличивает его авторитетность и конкурентность среди периодических изданий (журналов) как научных средств коммуникации.

Репозитарий НУ «ОЮА» зарегистрирован в авторитетных мировых каталогах академических репозитариев: OpenDOAR (Directory of Open Access Repositories, Нотингемский университет), получившего в 2007 году премию от SPARC Award Europe за выдающиеся достижения в области научных коммуникаций; ROAR (Registryof Open Access Repositories, Саутгемптонский университет) и других европейских каталогах и мировых базах данных. Это позволяет расширить доступ мирового научного сообщества к научным трудам ученых университета. Репозитарий Национального университета «Одесская юридическая академия» является единственным университетским репозитарием среди юридических вузов Украины в мировом академическом рейтинге репозитариев Webometrics на равне с репозитариями технических и классических университетов, вошедших в 30-ку лучших вузовских репозитариев Украины.

Размещение научных работ в репозитарии гарантирует получение высоких результатов индексирования в Google и других поисковых системах, дает возможность поиска международных партнеров, увеличивает доступность научных трудов. Поисковые системы Интернета осуществляют поиск материалов, находящихся в репозитариях, не только по автору и названию, но и по всем остальным метаданным (ключевые слова, другое название и т. д.). Каждому документу в репозитарии система присваивает идентификатор ресурса, который в дальнейшем используется при ссылке на этот документ или при его цитировании (пример идентификатора статьи: http://hdl.handle.net/11300/111). В соответствии с Законом Украины «Об авторском праве и смежных правах», размещая работу в репозитарии, автор сохраняет за собой авторские права. Для препринта (еще не опубликованной авторской научной работы) размещение на сайте репозитария будет являться его опубликованием (ст. 442 ГК Украины). Таким образом, ученый может заявить о своем авторстве на научные исследовния еще до публикации статьи в научном журнале, а в спорных случаях — доказать свое авторство.

Ученые, размещая в репозитарии университета свои научные труды, получают следующие преимущества: распространение, представление и продвижение своих исследований в мировом научном пространстве, рост научного влияния и цитирования, обеспечение своим научным материалам постоянного URL (электронного адреса статьи в Интернете), сохранение научных трудов для длительного доступа и использования.

Сегодня университетские институциональные репозитарии могут обеспечить качественное удовлетворение информационных потребностей исследователей и предоставить простой и открытый доступ к источникам научной информации.

Список использованных источников

1. Будапештская Декларация открытого доступа [Электронный ресурс]. — Режим доступа http://legacy.earlham.edu/~peters/fos/boaifaq.htm
2. Положення про інституційний репозитарій Національного університету «Одеська юридична академія» від 15.05.2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу http://library.onua.edu.ua/?page_id=7333

БОГДАНОВИЧ О. В.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
заведующий отделом автоматизации библиотечных процессов
Научной библиотеки

БИБЛИОТЕКА СОВРЕМЕННОЙ ПРАВОВОЙ МЫСЛИ УКРАИНЫ (БСПМ) — БАЗА ДАННЫХ, СОЗДАННАЯ В НБ НУ ОЮА

Научная библиотека Национального университете «ОЮА» является уникальным научно-информационным центром, в котором собраны, кроме прочих, труды современных ученых-правоведов, работающих как в НУ «ОЮА», так и в других организациях Украины: монографии и сборники, диссертации и авторефераты, учебные и методические пособия, электронные документы и ресурсы, — около 30 000 наименований изданий, опубликованных с 1990 года.

БСПМ — это Веб-каталог, поиск в котором начинается с выбора одной из многочисленных рубрик поискового двухуровневого рубрикатора, основанного на украиноязычном эталонном издании Универсальной Десятичной Классификации (УДК) по разделам 34 (Право. Юриспруденция) и 35 (Государственное административное управление).

Вход на сайт БСПМ — bspm.onua.edu.ua. Правила работы — как с любым интернет-сайтом, дополнительные возможности описаны в разделе Помощь.

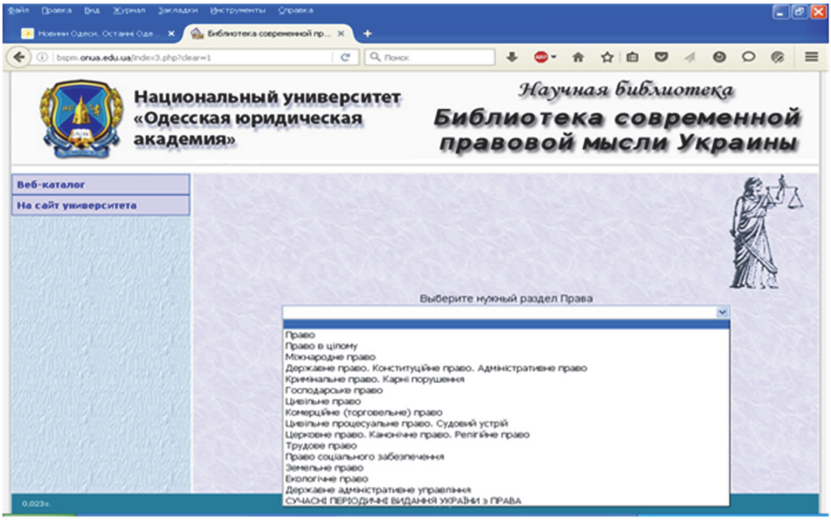

Работа в БСПМ начинается с указания требуемого раздела Права.

Одновременно предоставляется возможность поиска в указанном массиве документов и по другим полям библиографического описания.

Данный проект был осуществлен с целью расширения возможностей работы читателя с электронным каталогом (ЭК).

Известно, что все записи в электронном каталоге НБ НУ «ОЮА» проиндексированы как привычными ключевыми словами, так и индексами УДК, которые представляют собой как числовое значение, так и словесную тематическую рубрику (тема, раздел) из сформировавшегося за столетие информационно-поискового языка, которым является УДК. УДК — это внутренний библиотечный язык систематизации всех человеческих знаний, разработанный ведущими учеными Европы, в том числе, правоведами (1).

В ЭК библиотеки читатель привычно ищет информацию по ключевым словам, не вникая в цифровые значения УДК.

Кажется, что всю необходимую для научной работы информацию можно найти по ключевым словам и комбинациям полей ЭК. Но надо помнить то, что невозможно передать содержание научного труда несколькими словами, называемыми ключевыми, с которыми в процессе Поиска побуквенно сравниваются слова из поискового запроса. Только индекс УДК оптимально решает эту задачу, предоставляя для поиска

целые разделы знаний (рубрики), которые подразумевают объединения тысяч понятий.

Именно поэтому поиск в БСПМ с помощью рубрикатора зачастую эффективнее поиска по ключевым словам.

БСПМ является реализацией украиноязычного рубрикатора, разработанного и заполненного в НБ НУ «ОЮА», в котором предметным рубрикам с четкой правовой иерархией ставятся в соответствие индексы УДК. Осуществляется это с помощью скрытых от читателей поисковых запросов, примененных в среде Автоматизированной библиотечно-информационной системы (АБИС) Unilib. Важно, что для формирования запроса на поиск читателю предлагается привычная словесная рубрика вместо непонятных цифр УДК, однако поиск осуществляется по цифровым значениям.

Автоматизированный рубрикатор, разработанный и примененный в БСПМ, не является инструментом систематизации литературы, но лишь средством поиска.

Одновременно с формированием списка SQL-запросов (обращений к базе данных) проверялось качество библиографических описаний и индексирования, и осуществлялось параллельное редактирование ЭК.

В рубрикатор вносились только те рубрики, по которым в ЭК имелось достаточно описаний (наполнение раздела). Пустые рубрики не вносились. Если же в базе появлялись описания на новую тему, то они попадали и всегда могут быть найдены в рубрике более высокого уровня.

Именно анализ наполнения разделов показал, как бывает важен поиск по главной рубрике (на самом верхнем уровне раздела), когда даже в печатных таблицах УДК главный индекс является единственным (например, Екологічне право — 349.6).

Последний раздел Рубрикатора «Сучасні періодичні видання України», предоставляет возможность поиска среди множества украинских периодических изданий с последующим выходом на статьи, опубликованные в них.

Рубрикатор двухуровневый. Однако с самого начала особо ценные наполненные рубрики 3-го и ниже уровней помещались в рубрикатор. (Например, 341.215.43 — імміграційне законодавство и право).

В то же время рубрики новые или утратившие актуальность, всегда могут быть добавлены или заменены на основании исправлений и изменений, внесенных консорциумом УДК.

Рубрикатор позволяет читателю увидеть и самому понять сложность, красоту и гуманность правовой науки.

Работа осуществлена с применением веб-технологий отделом автоматизации библиотечных процессов НБ НУ «ОЮА» и группой разработки и поддержки АБИС Unilib.

БСПМ формируется из электронного каталога НБ НУ «ОЮА». Поиск осуществляется в режиме on-line.

Отметим некоторые итоги данного проекта:

1) Впервые разработан, заполнен и применен на практике двухуровневый поисковый украиноязычный рубрикатор на основе УДК по разделам «Право» и «Государственное административное управление» для АБИС Unilib.

2) На основе Рубрикатора в НБ НУ «ОЮА» создана база данных «Библиотека современной правовой мысли Украины».

3) Предоставлена новая эффективная возможность выборки из электронного каталога трудов современных украинских авторов в различных областях права.

Список использованных источников

1. Універсальна десяткова класифікація (УДК): у 2 кн. / Кн. Палата України; гол. ред.. М. І. Сенченко. — Київ : Кн. Палата України, 2000.
2. Сукиасян Э. Р. Школа индексирования: практ. пособие / Э. Р. Сукиасян. — Москва, 2005. — 144 с.
3. Гиляревский Р. С. Рубрикатор, как инструмент информационной навигации / Р. С. Гиляревский, А. В. Шапкин, В. Н. Белоозеров. — СПб : Профессия, 2008. — 352 с.

СТЕФАНЧИШЕНА Т. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач відділу Наукової бібліотеки

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕКАРЯ

Не буде перебільшенням сказати, що людство входить в якісно новий період розвитку, пов'язаний з винятковим, визначальним значенням інформації — в інформаційну еру. Відзначається: що «роль інформації та інтелекту, які втілені як в людях, так і в усе більш розумних машинах, стає всеосяжною» [1, с. 12]; що «інформаційна парадигма і процес глобалізації впливають на суспільство, і в серцевині цього процесу перебуває процес праці, її технологічна трансформація, відбувається зміна професійної структури» [2].

Змінюються підходи до розуміння і значення більшості, здавалось би, усталених, традиційних соціальних інститутів, історія розвитку яких налічує тисячоліття. Бібліотека, яка, будучи відносно статичною організаційною формою, однією з функцій якої є забезпечення стійкості та наступності зв'язків і відносин у рамках соціуму, може бути визначена як соціальний інститут, який зазначає сьогодні кардинальних змін.

Постає багато проблем/питань: чи потрібна бібліотека взагалі, коли Інтернет, здавалось би, може задовольнити інформаційний попит?; якою повинна бути бібліотека, щоб витримати жорстку конкуренцію з безліччю інформаційних ресурсів у тій же «всесвітній павутині»?; якими повинні бути бібліотекарі як фахівці? та ін.

Сучасний бібліотекар, який працює в умовах сучасних освітніх та інформаційних технологій, повинен володіти величезним багажем знань, навичок, методів роботи не тільки традиційного, але й інноваційного характеру, використовувати інформаційні та телекомунікаційні технології. Ступінь оволодіння цими навичками визначає рівень компетентності та є основою професіоналізму бібліотекаря.

Компетентність — найважливіше з професійних якостей будь-якого фахівця, у тому числі й бібліотекаря. У суспільстві відбувається переоцінка таких понять, як «компетенція», «компетентність», «професійність», «професіоналізм» «тощо. Для пострадянського типу суспільної свідомості традиційним є ототожнення компетенції з наявністю вищої освіти за фахом, з перебуванням на відповідній посаді тощо. Але це не зовсім вірно.

З позицій компетентнісного підходу, рівень освіченості бібліотекаря у сучасних умовах визначається не стільки обсягом знань, здобутих при навчанні чи у процесі професійної діяльності, їх енциклопедичністю, скільки здатністю вирішувати професійні проблеми і завдання різної складності на основі наявних знань.

Поділяємо думку знаного фахівця в бібліотечній сфері Е. Р. Сукіасяна, який у результаті багатолітнього досвіду прийшов до висновку, що бібліотекарями-фахівцями стають в бібліотеці. У навчальному закладі лише навчають. А полюбити її, стати справжнім професіоналом, можна тільки працюючи в бібліотеці [4]. Вчений апелює до зарубіжного досвіду, де в багатьох країнах майбутні професіонали спочатку працюють, а потім вчаться. Це зовсім не означає, що у бібліотеці можуть працювати непідготовлені люди. Е. Р. Сукіасян пропонує наступний підхід у вирішенні проблеми спасіння професії бібліотекаря в умовах, коли малооплачувана робота тримається більше на плечах ентузіастів, ніж на фінансовій підтримці бібліотечної справи на рівні загальнонаціональної програми, — приймати співробітників на роботу, навчати, відбирати, виховувати — і тільки потім направляти вчитися. Такий підхід, як вбачається, перспективним. Це значно зекономить кошти держави, оскільки до самого процесу навчання відсіються ті, хто у подальшому не планує працювати у бібліотечній сфері, а здобуває освіту з якихось інших причин.

Базовим нормативно-правовим актом, що визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування системи професійного розвитку працівників будь-якої сфери, у тому числі бібліотекарів, є ЗУ «Про професійний розвиток працівників» (2012 р.). На роботодавців

законом покладено обов'язок сприяти професійному розвитку працівників шляхом організації професійного навчання працівників, їх атестації [5].

Отже, адаптуючи досягнення загальнотеоретичної юриспруденції у сфері розробки проблематики компетентісного підходу [3], слід зазначити, якщо раніше будь-яка професійна діяльність розглядалася більше у статичному, більш теоретичному варіанті та ототожнювалася із здатністю людини вносити зміни у дійсність, то сьогодні превалює динамічний підхід, який акцентує увагу не на можливості вносити зміни, а на результатах цих змін, тобто на практичній складовій цієї діяльності. Професійна діяльність бібліотекаря є передумовою формування його компетентності, а компетентність, у свою чергу, є основою професіоналізму, на основі якої базується майстерність бібліотекаря. Компетентнісний підхід повинен стати базовим при підготовці і професійному розвитку бібліотекаря, що передбачає: зміст професійної освіти в сфері підготовки бібліотечних в рамках компетентнісного підходу; професійний розвиток з позицій компетентнісного підходу. Цьому сприяє створення в Україні правової основи такої діяльності.

Список використаних джерел

1. Фукуяма Ф. Великий разрыв / Ф. Фукуяма ; пер. с англ. под общ. ред. А. В. Александровой. — М. : АСТ, 2004. — 474 с.
2. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура [Електронний ресурс] / М. Кастельс. — Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/kastel/04.php
3. Званчук А. В. Компетентна правосвідомість: загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.рид. наук за спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / А. В. Званчук. — О., 2012. — 20 с.
4. Сукиасян Э. Р. Компетентностный подход: еще одна возможность уйти в сторону от реальных задач библиотечного образования / Э. Р. Сукиасян // Научные и технические библиотеки. — 2008. — № 4. — С. 107–115.
5. Про професійний розвиток працівників : Закон України від 12 січня 2012 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua

ЗУБЧЕНКО Н. І.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
бібліотекар І категорії Наукової бібліотеки

ОПРИЛЮДНЕННЯ АВТОРЕФЕРАТІВ ТА ДИСЕРТАЦІЙ У ВІДКРИТОМУ ДОСТУПІ ЯК ОЗНАКА ПРОЗОРОСТІ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

2015 рік ознаменувався значною подією для наукової спільноти — прийняттям нового Закону України «Про вищу освіту» і наказу Міністерства освіти № 758 від 14 липня 2015 року. Стаття 6 Закону та наказ № 758 передбачають обов'язкове ознайомлення громадськості із доробками здобувачів наукових ступенів та відгуками офіційних опонентів, призначених для розгляду дисертаційних досліджень. Ці акти відобразили якісний здвиг у напрямку відкритості та прозорості наукових досліджень, і наразі є дуже прогресивним кроком для підвищення якості наукових досліджень. У зв'язку із значним обсягом наукових досліджень в Україні ми вважаємо за потрібне проаналізувати діяльність спеціалізованих вчених рад за спеціальностями юридичної спрямованості (12.00.01–12.00.12, 19.00.06).

За основу аналізу було взято перелік спеціалізованих вчених рад станом на 10 березня 2016 р., виокремлено спеціалізовані вчені ради з юридичних наук, та встановлено відповідність між діяльністю спеціалізованих вчених рад і відображенням цієї діяльності на електронних ресурсах установ, де функціонують зазначені спеціалізовані вчені ради.

Відповідно до частини п'ятої статті 6 Закону України «Про вищу освіту» та з метою ознайомлення наукової громадськості з доробком здобувачів наукових ступенів та відгуками офіційних опонентів, призначених для розгляду дисертацій в установленому законодавством порядку, а також на підставі наказу МОН № 758 від 14.07.15 року (зареєстрований в Міністерстві юстиції України 22 липня 2015 р. за № 885/27330) оприлюднюються (в режимі читання) примірник дисертації, автореферату та відгуків офіційних опонентів.

Однак на практиці існує низка проблемних моментів, які створюють певні труднощі у реалізації положень вищезазначених актів.

1. Наказ Міністерства освіти і науки № 758 від від 14.07.15 року при всій його прогресивності та спрямованості на гідний результат, має декілька недоліків, зокрема:

– у п. 1 ч. 1 Наказу зазначається, що дисертація, автореферат та відгуки офіційних опонентів мають розміщатися на офіційному веб-сайті установи, вчена рада якого прийняла дисертацію до захисту. Проте, не деталізується, чи має бути окремий розділ для такого розміщення, чи таке розміщення відбуватиметься на субдоменних ресурсах, чи на окремому науковому порталі установи. З аналізу практики розміщення

зазначених матеріалів випливає необхідність конкретизації положення Наказу щодо локалізації розміщення вищезазначених матеріалів.

– у п. 2 ч. 1 Наказу визначено строки, протягом яких дисертаційні матеріали зберігаються у відкритому доступі — три місяці з дати видачі диплома доктора філософії або доктора наук. Проте, зауважимо, що це положення не визначає порядок дій після спливу зазначених строків, чим і має бути доповнене. Дії після спливу зазначених строків, на наш погляд, мають враховувати волевиявлення авторів робіт, які відповідно, можуть або дозволити подальше перебування їх робіт у відкритому доступів, або обмежити такий, або взагалі закрити доступ до роботи.

2. Проблемним є формальне ставлення представників спеціалізованих вчених рад до виконання вищезазначеного Наказу МОН № 758, відповідно, розміщення дисертаційних матеріалі в деяких випадках або взагалі не відбувається, або розміщується з порушенням строків тощо.

Але, попри перераховані недоліки, слід зазначити і позитивні моменти. Зокрема, прийняття такого революційного для науки рішення заклало наріжний камінь для подальшого забезпечення прозорості наукових досліджень в Україні та можливості виходу на рівень світового наукового спілкування. Крім того, розміщення дисертаційних матеріалів у відкритому доступі сприяє й обізнаності українських дослідників у сучасних тенденціях розвитку науки в нашій державі, а через те — підвищенню рейтингу українських науковців.

Варто зазначити, що з проведеного аналізу випливає «неоднорідність» виконання положень щодо оприлюднення наукових доробків науковців України. Зокрема, слід вказати, що дисертаційні матеріали розміщуються на різноманітних ресурсах, часто у таких локаціях вебресурсів, які простим пошуком дуже складно знайти.

Проведений аналіз породжує необхідність запровадити деякі пропозиції щодо поліпшення діяльності спеціалізованих вчених рад у бік більшої прозорості наукових досліджень. По-перше, необхідна уніфікація способів оприлюднення та технологій, що можуть бути застосовані. Для цього законодавчо має бути визначено локацію розміщення (вебсайт, репозиторій, суб-домен тощо), формат розміщення (Flash, PDF тощо), метадані, що мають бути вказані. По-друге, необхідно впровадити опис дисертаційних матеріалів, тобто мають бути наявними бібліографічний опис, анотації та ключові слова трьома мовами, відомості про наукового керівника (консультанта), відомості про офіційних опонентів. Ця вимога випливає із того, що матеріали мають вільно індексуватися пошуковими машинами задля підвищення рейтингу науковця в першу чергу. По-третє, необхідно чітко визначити порядок дій з дисертаційними матеріалами після спливу трьох місяців з дати видачі диплома доктора філософії або доктора наук — подальше перебування їх у відкритому доступі, обмеження доступу чи видалення взагалі за бажанням автора дослідження. По-п'яте, варто переглянути формат

діяльності спеціалізованих вчених рад з урахуванням переходу від формалізованого підходу до оприлюднення дисертаційних досліджень до більш практично і прозоро-орієнтованого підходу.

Все це сприятиме підвищенню прозорості наукових досліджень в Україні та дозволить не лише поліпшити обізнаність вітчизняних дослідників, але й вийти на світовий рівень презентації накових досліджень Одеської школи права.

КУЗЬМІН Е. Е.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри міжнародного права та міжнародних відносин,
співробітник науково-інформаційного відділу Наукової бібліотеки

ЩОДО РОЛІ ВУЗІВСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

Відомий грецький філософ Геракліт Ефеський, в свій час, якось сказав: «усе плине, усе змінюється», і як не дивно, сьогодні, ці слова стали пророчими.

Науково-технічний прогрес, розвиток цивілізації, побудова інформаційного суспільства, зростання у ньому ролі інформації та знань, кількості людей, зайнятих виробництвом інформаційних продуктів і послуг, домінування інформаційних технологій у суспільних та господарських відносинах, створення глобального інформаційного простору фактично призводять до трансформації цілого ряду суспільних відносин [2, с. 18]. Так, постійно зростаючі обсяги інформації, удосконалення інструментів керування інформаційними потоками, все глибше проникнення нової інформації в соціальну структуру та діяльність суспільства, розширення доступу до неї дедалі більшої кількості людей відкрили нові можливості щодо реалізації продуктивних сил суспільства, зростання його інтелектуального та духовного потенціалу [2, с. 17].

Всі ці чинники свідчать про перехід людства до суспільства знань, побудови інформаційного суспільства та створення єдиного загального інформаційного простору. Інформаційне суспільство — це теоретична концепція постіндустріального суспільства, історична фаза можливого еволюційного розвитку цивілізації, в якій інформація і знання співіснують в єдиному інформаційному просторі. Головними продуктами виробництва інформаційного суспільства стають інформація і знання [2, с. 17].

Таким чином, не викликає сумніву той факт, що у зв'язку з цим, помітні процеси змін протікають також і у бібліотечній галузі, бібліотечній справі, адже із розвитком інформаційних технологій змінюється і

поняття та сутність бібліотеки в суспільстві, а також переосмислюється її роль, зміст та значення.

Залишаючи осторонь традиційну хибну уяву про те, що бібліотека — є виключно архівом певних документів, бібліотека сьогодення набуває принципово іншого, якісно-нового змісту. Так, ст. 1 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» зазначає, що бібліотека — інформаційний, культурний, освітній заклад (установа, організація) або структурний підрозділ, що має упорядкований фонд документів, доступ до інших джерел інформації та головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки [3]. Більш того, на думку бібліотечних фахівців університетів Фінляндії, бібліотека є центром забезпечення вільного і обмеженого доступу до інформації та збереження її джерел. Разом із таким розуміння сутності бібліотеки, трансформуються і функції сучасної вузівської бібліотеки, що, наразі, починає сприйматися як інформаційно-ресурсний центр вузу, що постійно розвивається та стратегічний партнер різних структур вузу в його навчальній діяльності, що відповідає за інформаційне забезпечення освітнього процесу [1, с. 80].

У зв'язку з цим, метою наявності бібліотеки в структурі вузу є інформаційне забезпечення його навчальної, наукової та виховної діяльності. Але, розглядаючи кожний з напрямків, що забезпечують цю мету, можна помітити, що в залежності від них, бібліотеку відносять до різних категорій підрозділів вузу: так, наприклад, виконуючи завдання інформаційного забезпечення навчального процесу, бібліотеку розглядають як навчально-допоміжний підрозділ; здійснюючи діяльність з інформаційної підтримки науково-дослідної роботи інститутів, кафедр та лабораторій вузу — науково забезпечуючу; а проводячи культурно-просвітницьку роботу, бібліотека займає певне місце серед підрозділів, що здійснюють виховну і позанавчальну роботу з молоддю [4, с. 120–121].

Таким чином, на сучасному етапі свого розвитку, бібліотеки мають змогу надавати інформацію не тільки в традиційній друкованій, але і електронно-цифровій формі, а впровадження і розвиток інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє більш надійно і компактно зберігати інформацію в електронній формі і поширювати її набагато оперативніше. Основними засобами для реалізації цих можливостей є електронні бібліотеки. На відміну від традиційних, вони забезпечують доступ до віддалених або локальних електронних ресурсів за допомогою телекомунікаційних технологій [5, с. 3].

Список використаних джерел

1. Бургер И. П. Университетская библиотека: новые задачи — новый облик / И. П. Бургер // Высшее образование сегодня. — 2007. — № 12. — С. 79–81.

2. Гарагуля С. С. Бібліотеки в інформаційному суспільстві: орієнтація на користувача / Сергій Сергійович Гарагуля // Бібліотечний вісник. — 2014. — № 6. — С. 17–23.
3. Про бібліотеки і бібліотечну справу [Електронний ресурс] // Верховна Рада України; Закон від 27.01.1995 № 32/95-ВР. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/32/95- %D0 %B2 %D1 %80
4. Умарова М. С. Библиотека в структуре вуза / Муаззама Султановна Умарова // Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Сер. гуманитарных наук. — 2009. — Т. 2. — № 38. — С. 120–125.
5. Электронные библиотеки в информационном пространстве : метод. рекомендации / КРУ «УНБ им. И. Я. Франко» ; сост. Н. А. Лозович, С. Л. Орловская. — Симферополь, 2013. — 68 с.

Розділ XVII

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

БАРАБАНОВА Н. Р.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри журналістики, кандидат педагогічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНО-ДІЛОВІ КОМУНІКАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ

Досліджуючи проблеми соціалізації особистості в сучасному суспільстві й адаптації людини до різних сфер діяльності, ми дійшли висновку про доцільність формування (розвитку) соціально-ділової компетентності індивіда (знань, умінь і навичок соціокомунікативного рівня) вже на етапі підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах різного профілю.

У процесі навчальної і трудової соціалізації кожний індивід включається у досить різноманітні сфери комунікації: соціально-побутову, соціокультурну, професійну й інші. Кожна сфера передбачає набір типових ситуацій взаємодії. В свою чергу, кожна типова ситуація, прив'язана до тієї або іншої сфери, характеризується певними параметрами: місце і час дії, комунікативні характеристики учасників, цілі спілкування і, нарешті, засоби, необхідні для досягнення цих цілей.

Метою нашого наукового дослідження є структуризація моделей соціально-ділової комунікації в професійній сфері діяльності.

Швидкий розвиток ринкових відносин і пов'язаних з ними маркетингових комунікацій диктує необхідність розвитку засобів, форм, видів професійної, соціальної, ділової взаємодії, необхідність структуризації моделей комунікативної компетенції всіх осіб, котрі вступають у професійні, соціальні, соціально-ділові відносини.

Пропонуючи ввести у практику формування компетентностей поняття «компетенція в *соціально-діловій комунікації»,* ми прагнемо до об'єднання у визначенні цього поняття набору соціально зумовлених психологічних і комунікативно-мовленнєвих компонентів: потреб, мотивів учасників комунікації; програм комунікаційної діяльності, зумовлених сферою, цілями, технологіями ділової взаємодії; мовленнєвої компетентності кожного з комунікантів.

Наші міркування зводяться до того, що якщо ділові комунікації (які вже детально описані) є за природою своєю соціальними і при цьому

обслуговують конкретні ситуації взаємодії, інваріантні до сфери діяльності, логічно доповнити загальний список комунікацій поняттям «соціально-ділові». Специфіка такого типу комунікацій визначатиметься інваріантними формально-смисловими засобами реалізації.

Щоб уніфікувати характеристики *соціально-ділової* комунікації, необхідно порівняти чинні визначення, узагальнити основні наукові положення, висунуті ученими в дослідженнях, присвячених соціальним комунікаціям, які не так давно стали новою офіційно визнаною науковою галуззю.

Відповідно до мети дослідження ми порівняли параметри соціальної й ділової комунікації, основні характеристики процесу соціальної і ділової активності в професійній сфері. [2].

У підручниках і навчальних посібниках останнього часу так чи інакше розглядаються й аналізуються різні аспекти соціального і ділового спілкування: комунікативні, інтерактивні, етичні, психологічні тощо.

Сучасна ділова активність у виробничій сфері, сфері бізнесу все більш тяжіє не до спонтанних, випадково вибраних моделей соціально-ділового спілкування, а до продуманого вживання таких технологій спілкування, котрі могли б гарантувати ефективний результат.

Отже, за видом реалізації соціальна і ділова комунікації практично співпадають.

Предметом соціально-ділової комунікації в будь-якій сфері діяльності виступає конкретна дія (діяльність), а основними завданнями комунікантів автори називають продуктивну співпрацю, прагнення до зближення цілей, отримання достовірнішої інформації, покращення партнерських стосунків на підставі спільних дій.

У свою чергу об'єкти соціально-ділового спілкування можуть бути представлені в науці, мистецтві, релігії, політиці, економіці й багатьох інших сферах людських відносин.

Засобами вираження особистісних установок комунікантів у будь-якій сфері спілкування традиційно визнаються вербальні й невербальні знакові системи, що дозволяють реалізувати наміри комунікантів у різних видах комунікації (мовленнєвих, немовленнєвих, поведінкових діях), згідно зі сферою, ситуацією, професійним тезаурусом, етикетом поведінки і цілями взаємодії.

Враховуючи все сказане, ми приходимо до таких тверджень:

• поняття «соціально-ділова комунікація» може бути введено в систему понять, що визначають характеристики соціальної взаємодії в процесі встановлення і підтримки виробничих і ділових контактів в професійній сфері;

• під соціально-діловою комунікацією ми маємо на увазі *інтеграційні контакти індивідів і груп, пов'язаних спільною справою (спільною діяльністю), співпрацю з метою досягнення взаєморозуміння, грунтованого на спільності культурних, професійних і соціальних цінностей* [1];

• моделювання ситуацій соціально-ділової взаємодії, з урахуванням усіх описаних параметрів, сприятиме формуванню (розвитку) соціокомунікативної компетентності, а відповідно і соціалізації особистості в різних сферах і, перш за все, в професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Барабанова Н. Р. Устноречевая коммуникация [Текст] // Основы теории коммуникации: учебник [под ред. проф. М. А. Василика]. — М.: Гардарики, 2003. — С. 224–259.
2. Холод О. М. Соціальні комунікації: соціо- і психолінгвістичний аналіз [Текст] // О. М. Холод. — Львів, 2011. — 288 с.

ПАРХІТЬКО О. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри журналістики, кандидат філологічних наук

СТЕРЕОТИПІЗАЦІЯ ЯК МЕТОД ЗАСВОЄННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО СВІТ

Сучасний глобалізований світ значною мірою відчуває тиск американізації через насадження зразків державного розвитку та культурних міфів. Провідними ретрансляторами американської культури є телебачення, інтернет і кіно. Телеефір наповнений численними серіалами, шоу та вікторинами американського зразка. Подібний тиск американського кінематографа характерний не тільки для України, де повнометражні кінострічки неважко порахувати, але й для європейського кіно взагалі. Якщо порівнювати європейське кіно в кращих його проявах з американськими зразками, приходимо до повного протиставлення за кількома дихотоміями: якість — кількість, глибина — поверховість, внутрішнє — зовнішнє, індивідуальне — масове. Як зазначає Анна Джекел, фільм у Європі завжди ототожнюється з автором — з його темою, філософією, стилем [6, 180]. У протилежність цьому американське кіно створює тиск за рахунок конвеєрної кількості, заповнюючи європейський ринок масовою продукцією. Авторське кіно апріорі неспроможне боротися за кількісні показники. Навіть створення власних зразків масового кіно переважно приречене на фіаско, оскільки програє американським аналогам як у фінансуванні, так і в швидкісних показниках. З іншого боку, американське кіно сприймається в усьому світі як щось близьке, оскільки, як зазначає Р. Стівенсон, культура США є своєрідною амальгамою світової культури [7, 26].

Мета дослідження — виявити значення стереотипів у системі створення голлівудської кінопродукції та спробувати оцінити потенційний вплив такої продукції на масову свідомість. Означена мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) розкрити поняття «стереотип»; 2) виявити ключові стереотипи, наявні в голлівудській кінопродукції; 3) проаналізувати та систематизувати виявлені стереотипи.

Згідно з визначенням В. Шульца, стереотипи — це «категорії чи схеми, за допомогою яких під час обробки інформації зменшується складність навколишнього світу і враження набувають змісту» [3, 33–34]. На нашу думку, наведене визначення містить низку недоліків. По-перше, автор не акцентує увагу на узагальнюючому характері стереотипів для суспільства. Кожен стереотип обов'язково відомий переважній більшості членів суспільства і поділяється значною кількістю людей. По-друге, дослідник не підкреслює спрощений характер самих категорій та схем. Він вказує на зменшення складності світу внаслідок обробки інформації, однак до цього призводить будь-який аналіз, абсолютно не обов'язково заснований на стереотипах.

На думку психолога Ю. Платонова, стереотип — це емоційно забарвлений образ, що акумулює в собі соціальний і психологічний досвід спілкування і взаємин індивідів [1, 154]. Недоліки цього визначення пов'язані з тим, що воно охоплює надто широке коло понять. Згідно з автором, будь-який емоційний образ, що включає людський досвід, може вважатися стереотипом.

Дослідник О. Бойко наводить таке визначення стереотипу: «У широкому сенсі це традиційний, звичний канон думки, сприйняття і поведінки, шаблонна манера поведінки, спосіб реалізації дій в певній послідовності, одноманітність, інерція мислення тощо» [1, 152]. Однак і цьому визначенню бракує чіткості. Стереотип у дослідника є одночасно «каноном думки», «манерою поведінки», «способом реалізації дій». Слово «тощо» наприкінці визначення вказує на незавершеність думки та відсутність у ньому цілісності.

Схожі недоліки характеризують визначення, наведене у «Словнику іншомовних слів»: «Соціальний стереотип — звичний, усталений спосіб духовної діяльності, стійкі форми сприйняття й оцінки соціальних об'єктів та явищ, нормативні утворення групової й суспільної свідомості» [9, 636]. Визначення залишає відкритим питання, чи є стереотип «способом духовної діяльності», чи «стійкою формою сприйняття об'єктів».

Для обраного нами об'єкта дослідження вважаємо за необхідне запропонувати власний варіант визначення. Стереотипи — це загальноприйняті у суспільстві спрощені моделі обробки та сприйняття інформації, які надають змогу масовій аудиторії формувати картину світу на поверховому рівні.

Стереотипи прискорюють обробку інформації, однак при цьому штучно обмежують горизонт сприйняття. Стереотипне мислення є

ворожим до будь-яких проявів оригінальної думки, оскільки вона не вкладається в заздалегідь визначені схеми. Коли стереотипне мислення стикається з нетиповою інформацією, процес її засвоєння може проходити двома різними шляхами. В одному випадку інформація повністю ігнорується. У другому — максимально спрощується, і сприйняття відбувається на найпримітивнішому рівні.

Стереотипізація відбувається не тільки в процесі рецепції, але й під час створення інформаційних повідомлень. Аналіз голлівудської продукції дозволяє зробити висновок, що американські режисери та продюсери свідомо використовують національні стереотипи заради впливу на цільову аудиторію, а також із метою отримання прибутків та нагород.

Список використаних джерел

1. Бойко О. Анатомія політичного маніпулювання : [навч. посібник] / О. Бойко. — Ніжин : ДС «Міланік», 2007. — 223 с.
2. Брайант Дж. Основы воздействия СМИ / Дж. Брайант, С. Томпсон. — М. : Издательский дом «Вильямс», 2004. — 432 с.
3. Іванов В. Основні теорії масової комунікації і журналістики : [навч. посібник] / В. Іванов. — К. : Центр Вільної Преси, 2010. — 258 с.
4. Ильф И. Одноэтажная Америка / И. Ильф, Е. Петров. — М. : АСТ, Зебра Е, 2010. — 464 с.
5. Кудрявцев С. 3500 / С. Кудрявцев [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.kinopoisk.ru/level/3/review/958313/.
6. Медиа / [под ред. А. Бриггза, П. Кобли]. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. — 550 с.
7. Потятиник Б. В. Медіа : ключі до розуміння / Б. В. Потятиник. — Львів : ПАІС, 2004. — 312 с.
8. Почепцов Г. Г. Паблик рилейшнз для профессионалов / Г. Почепцов. — М. : «Рефл-бук», К. : «Ваклер», 2001. — 624 с.
9. Словник іншомовних слів [за ред. О. С. Мельничука]. — К. : Головна редакція Української Радянської Енциклопедії АН Української РСР, 1975. — 774 с.

АНДРЄЄВА О. С.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри журналістики, кандидат наук із соціальних комунікацій

РЕАЛІЇ ІСНУВАННЯ НЕЕТИЧНОГО РЕКЛАМНОГО КОНТЕНТУ В УКРАЇНІ: ЗАКОНОДАВЧИЙ АСПЕКТ

Якщо на початку свого якісного стрибка у 20-х роках XX сторіччя реклама тільки почала розглядатись як рушійна та культуротворча сила, то на початку XXI століття стало майже неможливо знайти сферу життєдіяльності людини, на яку б реклама не впливала. Складається враження, що інформативна функція реклами, яка колись була основною, зараз поступається своїм місцем соціально-психологічній, ідеологічній та комунікативній функціям.

Зараз реклама перетворилась на окремий соціальний інститут і має можливість впливати на процеси, що проходять у суспільстві. Важко не погодитись із твердженням Л. М. Хавкіної, що реклама стає своєрідним документом епохи: «*Будуючи альтернативно-міфологічну картину світу, реклама свідомо чи ні наскрізно відображає реальність часу і простору, в межах яких була створена, — стаючи внаслідок цього своєрідним документом, що передає різноманітні, найчастіше стереотипні, реалії буття — і матеріальні, і соціальні, і духовні*» [4; 79]. Реклама віддзеркалює проблеми та моральні цінності соціуму, чітко відображаючи соціальні негаразди суспільства, такі як: алкоголізм, загрозу ВІЛ-інферкції, насильство в сім'ї, паління, сексизм, расову та етичну дискримінацію; промоцію девіантної поведінки молоді, байдужість до літніх людей, політичну нестабільність, боротьбу за владу, релігійні та конфесійні неузгодження та ін.

Це наочно підтверджує, що реклама, окрім інформації, несе в собі соціальні та моральні настанови, за якими живе соціум. Тому вивчення морально-етичної сторони рекламної комунікації і є наразі актуальним питанням. Звісно, аналіз контенту рекламних повідомлень українського ринку складає практичну сторону питання, але аналіз законодавчої та конституційної бази, міжнародних стандартів та угод, національних та зарубіжних кодексів професійної етики відображають теоретичну базу захисту від неетичної реклами, тобто представляють морально-етичні вимоги, які висуваються до суб'єктів рекламного ринку та до самої реклами як продукту діяльності ринку.

Першими роботами у сфері морально-етичного захисту від реклами можна вважати книги Х. Кеннера «Боротьба за правду в рекламі» (1936), Ф. Бішопа «Етика реклами» (1949) та Ф. Куїнна «Етика, реклама й відповідальність» (1963). Згодом як соціологічне явище етика реклами почала розглядатися в працях В. О'Барр, М. Сімон, Х. Танслі. Етика в рекламі як результат прикладної діяльності професійної сфери

розглядається в контексті бізнесу та маркетингових стратегій такими вченими як Т. Гаррет, С. Грейзер, Дж.Д. Коста. Моральні аспекти рекламної комунікації в контексті маніпулятивних технологій розглядаються такими зарубіжними вченими, як М. Філліпс,М. Друмраїт, П. Мерфі, Дж. Хоуд, Р. Дентон та ін. [цит.за: 2;145–146].

Розглядати етику реклами як об'єкт інформаційних правовідносин нехарактерно для зарубіжних дослідників, оскільки законодавчі та конституційні засади морально-правових аспектів рекламної діяльності їх країн вже давно сформовані та злагоджено працюють з локальними саморегульованими системами професійної діяльності у сфері реклами. Але правовому врегулюванню неетичної рекламної комунікації великого значення надає більшість вчених пострадянського простору, особливу увагу цьому питанню приділяють російські вчені: Д. Бадалов, М. Медведєв, О. Мінбалеєв, К. Сиротін, Ю. Куліков, О. Кузнєцова, О. Кислицин.

Звісно, головним документом, що детально описує та регулює це питання, залишається **Закон України «Про рекламу»** [1]. Інші законодавчі документи концентрують увагу на деталях комунікаційних та інформаційних процесів, що проходять у суспільстві на різних рівнях. Тому вони теж загострюють свою увагу на захисті споживачів від недобросовісної реклами та інформації (Закон України «Про інформацію», Закон України «Про захист прав споживачів», Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» розділі 2, Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг», Закон України «Про авторське право і суміжні права», Закон України «Про видавничу справу», стаття 28, Законі України «Про друковані ЗМІ (пресу) в Україні» стаття 6).

Контроль за дотриманням законодавства України про рекламу щодо її етичності здійснюють у межах своїх повноважень: спеціально уповноважений *Центральний орган виконавчої влади у сфері захисту прав споживачів*– щодо захисту прав споживачів, *Антимонопольний комітет України*– щодо дотримання законодавства про захист економічної конкуренції,*Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення*– щодо телерадіоорганізацій усіх форм власності. Також з метою координації діяльності суб'єктів рекламного ринку Кабінет Міністрів України створює *Раду з питань реклами*. Окрім цього активно працює *Національна експертна комісія України з питань захисту суспільної моралі* [3], що є державним контролюючим органом.

Як ми бачимо, законодавчих обмежень, законів та органів контролю за рекламодавцями та виробниками реклами в Україні досить багато, наразі видно, скільки Законів регулюють рекламну діяльність в багатьох її аспектах, а також те, як вона віддзеркалюється у різних сторонах суспільного життя. Навіть не дивлячись на те, що деякі пункти Законів описані досить детально, нескладно побачити можливість обминути законодавство на користь рекламодавців, збільшення прибутків та залучення нових клієнтів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про рекламу» від 07.03.1996// Відомості Верховної Ради України. — 1996, № 39, ст. 181.
2. Грицюта Н. М. Наукове вивчення етичних аспектів рекламної комунікації [Текст] / Н. М. Грицюта // Світ соціальних комунікацій: наук.журн. [гол. ред. О. М. Холод]. — Т. 4. — К.: КиМУ, ДонНУ, КПУ. — 2011. — С.145–150.
3. Національна експертна комісія України з питань захисту суспільної моралі [Електр. ресурс]. — Загол. зекрана. — Режим доступа: http://www.moral.gov.ua
4. Хавкіна Л. М. Сучасна доба крізь призму реклами / Л. М. Хавкіна // Актуальні дослідження українських наукових шкіл у галузі соціальних комунікацій: матеріали всеукр. наук.-практич. конф. [наук. ред. В. Різун; упоряд. Т. Скотникова]. — К.: Інститут журналістики, 2013. — С. 78–83.

ПИСАРЕНКО Л. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
старший викладач кафедри журналістики

ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ТЕМАТИКИ В ГАЗЕТІ «СЛОВО»

Жодна країна світу не обходиться без діяльності засобів масової інформації (далі ЗМІ), які ставлять собі за мету звернення до масової аудиторії, є доступними для багатьох людей, а також є засобом розповсюдження інформації, без якої не може існувати жодна соціально-політична система.

Тільки тоді, коли інформаційний потік є безперервним, людина може продуктивно мислити, активно діяти. Цей необхідний потік інформації надають різні засоби масової інформації.

Крім того, громадські медіа можуть бути засобом для проведення дискусії та залучення звичайних громадян, які об'єднуються певною метою. Особливістю громадських медіа є те, що вони не залежать від комерційних тенденцій та популярних тем для обговорення.

Функціонують ЗМІ у конкретних політичних умовах, що і визначає обставини та специфіку взаємовпливу медіа та політичних заходів. Пересічні громадяни сприймають ЗМІ як джерело інформації, з якого вони черпають новини політичного життя, дізнаються про аналіз поточних подій як журналістами, так і політиками. То ж ЗМІ, а безпосередньо друковані, можна називати трибуною, з якої висловлюють свої погляди, оцінюють політичні події всі, хто має бажання.

Мета нашого дослідження — проаналізувати подачу інформації про політичні події в країні за січень-березень 2016 року в суспільно-політичній газеті «Слово». За вказаний період вийшло 11 номерів

газети, в яких політичній тематиці присвячено 12 матеріалів одного і того ж автора. Олесь Супранович у своїх матеріалах аналізує всі найактуальніші події, пов'язані з політичною ситуацією в Україні. Цікавим є той факт, що на сторінках газети автор, подаючи інформацію про Президента України, називає його — Петро Порошенко або Петро Олексійович, а коли в статті аналізується робота Прем'єр-міністра — просто Яценюк. Автор скептично ставиться до влади, критикуючи і нібито викриваючи її дії. Майже кожен герой статті має якісь приховані плани, які журналіст висвітлює на сторінках газети. Тобто, мова йде про застосування такого маніпулятивного прийому як приписування опонентам прихованих цілей. Робота влади завжди постає в негативному світлі: *«как мы уже не раз убеждались, **оценки нашего правительства** существенно **расходятся с реалиями»** (№ 2 14.01.2016 «Удушающие объятия старушки-Европы»); «Ответные санкции Киева выглядят не более чем **укус себя за локоть»** (№ 2 14.01.2016 «Удушающие объятия старушки-Европы»); «Весьма щекотливым для Президента оказался вопрос о деолигархизации страны. Сам Порошенко, судя по всему, **к олигархам себя не относит»** (№ 3 21.01.2016 «Взгляд за горизонт или чем сердце успокоится»); «Устроившие для себя непредусмотренные регламентом ВР каникулы, народные **депутаты на днях возвратились из теплых краев»** (№ 4 28.01.16 «Кто и как подменил документы перед передачей их на подпись Президенту»); «И уже в который раз ВР приняла правила игры, **навязанные Яценюком и его правительством»** (№ 4 28.01.16 «Кто и как подменил документы перед передачей их на подпись Президенту»); «Понятно, что **Яценюк изо все сил пытается усидеть в своем кресле** и поэтому предложил депутатским фракциям подавать кандидатуры» (№ 6 11.02.2016 «Коалицию трясет, министры спровоцировали политический кризис в стране»); «Ведь реальных дел как не было — так и нет, ни **один коррупционер так и не посажен»** (№ 7 18.02.2016 «Международные кредиторы сменили политику. Займы теперь только в обмен на реформы»); «Тактика их понятна –не удалось сдвинуть Кабмин мытьем, так они решили сделать это катаньем, а **именно путем развала коалиции»** (№ 8 25.02.2016 «Кабмин зашатался, но устоял»); «Это было похоже на хорошо срежиссированый спектакль» (№ 8 25.02.2016 «Кабмин зашатался, но устоял»); «Но у наших очильников даже когда хата горит, **на первом плане все те же денежные потоки»** (№ 8 25.02.2016 «Кабмин зашатался, но устоял»).*

Також автор часто робить заяви, не посилаючись на джерело: *«**Поговаривают**, что Премьер будет отставлен» (№ 12 24.03.2016 «Нардеповский пасьянс: кресел на всех не хватит»); «К тому же, **говорят**, что против ухода Шокина довольно активно выступает его команда» (№ 12 24.03.2016 «Нардеповский пасьянс: кресел на всех не хватит»); «**Думается,** Европу надо строить у себя, а не заглядывать за соседские заборы»(№ 2 14.01.2016 «Удушающие обьятия старушки-Европы»).*

Проаналізувавши вищевказані номери газети «Слово», приходимо до висновку, що автор, характеризуючи владні структури, часто застосовує маніпулятивний прийом — приписування опонентам прихованих цілей, а також часто робить заяви, не посилаючись на джерело інформації.

Список використаних джерел

1. «Слово» № 2 14.01.2016 «Удушающие объятия старушки-Европы».
2. «Слово» № 3 21.01.2016 «Взгляд за горизонт или чем сердце успокоится».
3. «Слово» № 4 28.01.16 «Кто и как подменил документы перед передачей их на подпись Президенту».
4. «Слово» № 6 11.02.2016 «Коалицию трясет, министры спровоцировали политический кризис в стране».
5. «Слово» № 8 25.02.2016 «Кабмин зашатался, но устоял».
6. «Слово» № 12 24.03.2016 «Нардеповский пасьянс: кресел на всех не хватит».

ТІМЧЕНКО І. С.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри журналістики

СКЛАДОВІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ УМИСНОГО ВИПУСКУ НА РИНОК УКРАЇНИ НЕБЕЗПЕЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ (СТ. 227 КК УКРАЇНИ)

Умисний випуск на ринок України небезпечної продукції є одним із видів злочинів, що вчиняються у сфері господарської діяльності. Поступово вони набувають у нашій державі значного поширення та загрожують як її економіці, так і здоров'ю населення. Оскільки завданням держави є забезпечення постійного покращення якості життя населення, в тому числі через постачання якісної, безпечної продукції, протидію таким видам злочинів можна назвати складовою його виконання.

У сучасній криміналістичній літературі криміналістична характеристика умисного випуску на ринок України небезпечної продукції розроблена недостатньо, методики розслідування умисного випуску на ринок України небезпечної продукції не створено. Тому визначення на науково-теоретичному рівні елементного складу зазначеного виду злочину сприятиме розробці прикладної криміналістичної характеристики, що допоможе практичним працівникам, що відповідно до КПК України здійснюють досудове розслідування.

У загальному під «характеристикою» розуміють опис, визначення істотних, характерних особливостей, ознак кого-, чого-небудь [3, с. 1556].

У юридичну літературу цей термін був введений у другій половині 60-х років XX ст. науковцями О. Н. Колесніченком та Л. А. Сергєєвим. Варто відзначити, що по сьогоднішній час продовжують точитися наукові дискусії щодо структури та складових елементів криміналістичної характеристики. Аналіз праць науковців, котрі досліджують цю криміналістичну категорію, дає підстави стверджувати, що вони розуміють її поняття, структуру та елементи по-різному. Одні вбачають у ній «систему даних», другі вважають, що це «сукупність ознак», треті розглядають її як «наукову категорію». Однак усі вони єдині в тому, що криміналістична характеристика є основою для формування окремих криміналістичних методик, а інформація, що в ній міститься, допомагає слідчим під час розслідування.

Критично з приводу призначення криміналістичної характеристики висловився Р. С. Бєлкін. У виданні «Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня» науковець висловив переконання, що криміналістична характеристика злочинів не виправдала покладених на неї ученими і практиками надій та з реальності перетворилася в ілюзію, криміналістичний фантом [2, с. 223]. Йому заперечує М. П. Яблоков. Він стверджує, що криміналістична характеристика не перетворилася на ілюзію чи фантом, а є категорією криміналістичною зі своєю змістовною специфікою. Слідчий повинен вміти зіставляти виявлену криміналістично значущу інформацію про злочинну діяльність з її типовою криміналістичною характеристикою і на цій підставі висувати конкретні слідчі версії, обирати оптимальні методи розслідування [7, с. 3].

А. В. Іваниця виокремлює існування криміналістичної характеристики загальної та конкретного злочину. Як оптимальну структуру загальної криміналістичної характеристики автор вважає розроблений М. В. Салтевським її поділ на шість інформативних елементів: 1) предмет злочинного посягання; 2) спосіб вчинення злочину; 3) слідові картина; 4) обстановка вчинення злочину; 5) особа злочинця; 6) особа потерпілого. До структури криміналістичної характеристики вбивств з необережності, як конкретної характеристики, А. В. Іваниця відносить: особу злочинця; спосіб вчинення та приховування злочину, знаряддя та інструменти вчинення злочину; сліди злочину; обстановку злочину (час і місце) [4, с. 305–308].Дещо іншу позицію щодо структури криміналістичної характеристики висловлює Н. М. Місюра. Вона виокремлює міжвидову, видову (групову) та індивідуальну криміналістичні характеристики. Міжвидова криміналістична характеристика — це узагальнення загальних рис, притаманних злочинам, що мають значення для розслідування всіх злочинів. Видова (групова) криміналістична характеристика розробляється на підставі узагальнення слідчої та судової практики про криміналістичні ознаки певного виду чи групи злочинів. Значення полягає в тому, що така характеристика дозволяє розробляти методики розслідування окремих злочинів, визначати криміналістичну

характеристику конкретного злочину. Індивідуальна криміналістична характеристика відображає ознаки та взаємозв'язки між елементами конкретного злочину. Саме на її основі можна виділити ті найбільш типові елементи, ознаки, обставини, відношення, відомості, які, будучи об'єднані в систему, і складають криміналістичну характеристику виду (групи) злочинів. На думку автора, вдалою структурою криміналістичної характеристики є наступна: 1) предмет злочинного посягання; 2) спосіб вчинення злочину в його широкому розумінні; 3) слідові картина в її широкій інтерпретації; 4) особа злочинця. Н. М. Місюра обстоює думку про те, що неможливо відмовитися від криміналістичної характеристики, оскільки навіть будучи системою зведених відомостей про криміналістично-значимі ознаки виду, групи або конкретного злочину, вона відображає закономірні зв'язки між цими ознаками і слугує побудові типових версій, що беруться за основу при плануванні розслідування [5, с. 245–247].

Схожі елементи криміналістичної характеристики виділяв В. П. Бахін. Науковець пропонує під криміналістичною характеристикою розуміти систему узагальнених даних про найбільш типові ознаки певного виду (групи) злочинів, що виявляються у механізмі діяння, обстановці його вчинення, особи злочинця та інших обставинах, закономірний зв'язок яких слугує основою наукового та практичного вирішення завдань розкриття та розслідування злочинів. З урахуванням цього в криміналістичній характеристиці слід виокремлювати теоретичну концепцію (як основу формування окремих методик розслідування злочинів) та робочий, практичний інструмент (як систему зібраних та узагальнених даних про криміналістично значимі ознаки злочину, що враховуються під час розслідування нового злочину). Якщо криміналістичну характеристику розглядати як практичний інструмент, то в її склад повинні входити лише ті елементи, які відрізняються чіткою пошуково-розшуковою спрямованістю. До них В. П. Бахінвідносить: 1) предмет злочинного посягання; 2) спосіб вчинення злочину; 3) слідові картину; 4) характеристику особи злочинця [1, с. 177–179].

Варто зазначити, що методики розслідування умисного випуску на ринок України небезпечної продукції не створено. Виходячи з потреб розвитку ринкових відносин, законодавець, починаючи з 2010 року, до ст. 227 КК України, де передбачається кримінальна відповідальність за такі дії, двічі вносив зміни — спочатку в диспозицію, а потім — у санкцію. Криміналістична характеристика є обов'язковим структурним елементом методики розслідування будь-якого виду злочину.

Визначення на науково-теоретичному рівні елементного складу зазначеного виду злочину потребує подальшого розвитку та існування загальної криміналістичної характеристики (як теоретичної концепції) та криміналістичної характеристики окремих видів злочинів (як прикладної видової (групової) характеристики). При визначенні елементів

криміналістичної характеристики не слід забувати про її тісний зв'язок з кримінально-правовою характеристикою кримінального правопорушення та кримінологічною характеристикою особи злочинця. Крім того, при формуванні криміналістичної характеристики повинен чітко простежуватися взаємозв'язок між її структурними елементами.

Щодо криміналістичної характеристики умисного випуску на ринок України небезпечної продукції (ст. 227 КК України) як видової характеристики, то, зважаючи на специфіку злочину, на мою думку, основними її елементами слід вважати наступні: 1) предмет злочинного посягання; 2) спосіб вчинення злочину (включає у себе підготовку, безпосереднє вчинення та приховування); 3) місце вчинення злочину; 4) знаряддя і засоби вчинення злочину; 5) особа злочинця; 6) типові слідивчинення злочину.Саме інформація про взаємозв'язок вказаних елементів дасть можливість слідчому правильно зорієнтуватися в ситуації, що склалася, та спланувати розслідування.

Список використаних джерел

1. Бахин В. П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962–2002): монография / В. П. Бахин. — К., 2002. — 268 с.
2. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики / Р. С. Белкин. — М.: НОРМА, 2001. — 240 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К.; Ірпінь: Перун, 2009. — 1736 с.
4. Іваниця А. В. Структура криміналістичної характеристики вбивств через необережність / А. В. Іваниця // Вісник ДДУВС. — 2012. — № 1. — С. 303–309.
5. Місюра Н. М. Поняття криміналістичної характеристики злочинів та її значення в методиці розслідування / Н. М. Місюра // Вісник Запорізького юридичного інституту ДДУВС. — 2010. — № 2. — С. 242–248.
6. Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції: Закон України від 02.12.2010 р. (зі змінами та доповненнями); Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності: Закон України від 15.11.2011 р. (зі змінами та доповненнями)
7. Яблоков Н. П. Криминалистическая характеристика преступлений как составная часть общей криминалистической теории / Н. П. Яблоков // Вестник МГУ. Серия «Право». — 2000. — № 2. — С. 3–6.

КІРІНКО О. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри журналістики

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗМІЩЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ РЕКЛАМИ В МІСТІ ОДЕСІ

Основним законодавчим актом, який регулює рекламну діяльність, є Закон України «Про рекламу». Він регулює всі відносини, що виникають в процесі виробництва, розміщення й поширення реклами на ринках товарів і послуг, а також дає визначення основним рекламним поняттям. Так, згідно зі ст. 1 Закону: зовнішня реклама — реклама, що розміщується на спеціальних тимчасових і стаціонарних конструкціях — рекламоносіях, розташованих на відкритій місцевості, а також на зовнішніх поверхнях будинків, споруд, на елементах вуличного обладнання, над проїжджою частиною вулиць і доріг. [1].

Видами зовнішньої реклами є білборди, сітілайти, лайтбокси, конвексборди, беклайти, призматрони, дорожні розтяжки, вивіски і навіть тротуарна графіка. Цей вид реклами є одним з найефективніших, тому що впливає на людей в будь-який час майже у всіх місцях де вони перебувають. Головне покликання зовнішньої реклами, як і реклами в цілому — вплив на свідомість людей, спонукання до прийняття того чи іншого рішення. Без знання психології це складно зробити правильно. Наприклад, у людей, які проїжджають містом дуже мало часу, щоб побачити та запам'ятати інформацію, зображену на білборді, тому не варто брати блакитні або світлі тони (реклама може загубитись на фоні неба), потрібно використовувати максимально ефектне оформлення. Те, що гарно виглядає на папері, може зовсім інакше виглядати на банері чи білборді. Тому дуже важливо враховувати всі особливості розміщення реклами, не порушуючи при цьому норми закону.

В Одесі на сьогоднішній день спостерігається негативна тенденція надмірного загромадження вулиць зовнішньою рекламою, що значно погіршує зовнішній вигляд міста. Бюро естетики міського середовища та зовнішньої реклами при управлінні архітектури та містобудування Одеської міської ради періодично проводить демонтаж незаконно або неправильно розміщеної реклами згідно з Правилами розміщення зовнішньої реклами в місті Одеса. У Правилах зазначено загальні вимоги до розміщення зовнішньої реклами в місті:

– розміщення зовнішньої реклами провадиться на підставі дозволів, які видаються робочим органом згідно з рішенням виконавчого комітету Одеської міської ради;

– дозвіл надається строком не менше п'яти років;

– виданий у встановленому порядку дозвіл є підставою для розміщення зовнішньої реклами та виконання робіт, пов'язаних з

розташуванням рекламного засобу. Після закінчення терміну дії дозволу, у разі не подання розповсюджувачем зовнішньої реклами заяви на його продовження, — рекламний засіб у триденний термін демонтується;

– при видачі дозволів на розміщення зовнішньої реклами втручання у форму та зміст реклами забороняється;

– реклама алкогольних напоїв та тютюнових виробів, знаків для товарів і послуг, інших об'єктів права інтелектуальної власності, під якими випускаються алкогольні напої та тютюнові вироби, не повинна розміщуватися на рекламних засобах ближче ніж за триста метрів прямої видимості від території дитячих дошкільних закладів, середніх загальноосвітніх шкіл та інших навчальних закладів, в яких навчаються діти віком до 18 років;

– використання реклами, яка повністю або частково містить об'єкти авторського права та/або суміжних прав, здійснюється відповідно до вимог законодавства України про авторське право та суміжні права;

– установка навісних повітряних спеціальних рекламних конструкцій (тролів, флай-боксів та ін.) будь-яких форм та розмірів, а також наземних спеціальних рекламних конструкцій, розміром поверхні більше ніж 9 кв.м заборонено на території першої зони, зазначеної у п. 5.1 цього Порядку, окрім Привокзальної та Старосінної площі. В інших зонах навісні рекламоносії повинні бути розміром не більше ніж 7,5 кв.м. (перша зона включає центральну частину міста в межах: вул. Бєлінського, вул. Успенської, вул. Маразліївської, пров. Нахімова, вул. Карантинної, Митної площі, вул. Приморської, Херсонського скверу, вул. Старопортофранківської, вул. Пантелеймонівської. До даної зони включаються Привокзальна та Старосінна площі, а також Французький бульвар);

– для забезпечення історичного архітектурного середовища та самобутності міста шляхом скорочення кількості великоформатних спеціальних рекламних конструкцій у районах історичного ареалу міста заборонено встановлення об'єктів зовнішньої реклами, загальною площею, більше ніж 4,5 кв.м.;

– розміщення вивісок на території міста регулюються рішенням виконавчого комітету Одеської міської ради у затвердженому порядку;

– зовнішня реклама повинна відповідати вимогам встановленим Законами України «Про рекламу», «Про благоустрій населених пунктів».

Також у Правилах вказано і вимоги до засобів зовнішньої реклами та їх розміщення. [2].

На нашу думку, виробники реклами не завжди дотримуються цих вимог. Допускають помилки в самому наповненні рекламного продукту, а також не несуть відповідальності за нього, тобто порушують основні принципи реклами, що закріплені в статтях Закону України «Про рекламу».

Список використаних джерел

1. Закон України «Про рекламу» від 03.07.1996 № 270/96-ВР [Електронний ресурс]:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/270/96 %D0 %B2 %D1 %80?test =Up9Mf3o6frtCAZB2ZiTuFSn9HI4R2s80msh8Ie6;
2. Правила розміщення зовнішньої реклами в місті Одесі від 22.04.200 № 434 [Електронний ресурс]: http://omr.gov.ua/acts/committee/13987.

ДУДНІК Р. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
здобувач кафедри загальнотеоретичної юриспруденції

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ТИПОЛОГІЗАЦІЇ ГАЛУЗЕЙ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА

Типологізація в юриспруденції розглядається як самостійна наукова категорія, значення якої останнім часом значно зросла. Перш за все, необхідно підкреслити методологічний потенціал типології. У дослідженні галузі права вона дозволяє: по-перше, показати кількісні та якісні параметри структурних відокремлень у праві, по-друге, об'єднати різновеликі у своєму історичному і соціальному розвитку правові масиви і на одному етапі їх функціонування пояснити їх ознаки, взаємозв'язки та відмінності; в-третє, застосувати найважливіші діалектичні категорії загального, особливого і одиничного в оцінках різноманітних елементів сучасної системи права підкреслити їх багатоваріантність і багатоаспектність. Типологія галузей права представляється необхідною передумовою різнобічного диференційованого аналізу всього чинного в державі правового масиву в контексті наступності його історичного розвитку та якісного оновлення на сучасному етапі.

Розподіл права на типові частини сьогодні зумовлено вимогами часу, у рамках того або іншого типу галузей права відбувається внутрішнє більш детальне розчленування на типові галузі та інститути. Такий поділ стало необхідним тому, що традиційні галузі та інститути виявилися не в змозі вмістити все різноманіття норм, а також еволюціонуюти ознаки галузі. Сучасне право виросло зі старих структуроутворюючих форм. На додаток до них залучаються типи (блоки) галузей права.

У процесі типологізації галузей права можна виділити традиційні та іноваційні підходи. До традиційних слід віднести класичні, усталені, історично сформовані типи галузей права: профілюючі та спеціальні; інтегративні та предметні; матеріальні та процесуальні; публічне і приватне.

Це свідчить про те, що між ними існує більш тісний зв'язок, заснований на взаємопроникненні їх норм і ознак. Відокремлення перерахованих вище типів здійснюється за відомими критеріями. Проте процеси еволюціонування права зробили вплив і на критерії і на самі типи, якісно змінивши їх.

Сучасне розуміння типу предметних галузей слід будувати з урахуванням концептуального підходу, який ми поділяємо, про існування загальноправової та галузевого предмета сформульованого В. Д. Сорокіним [4, с. 14–68]. Значення цього підходу полягає в тому, що він показує, і відмінність від існуючих в радянський час, нерозривний зв'язок всієї системи суспільних відносин для врегулювання яких створюється вся система права, з кожними окремо сферами, видами, блоками, групами та ін суспільних відносин, виступають у якості галузевих або інституційних предметів регулювання. Саме тому до типу предметних галузей ми відносимо практично всі галузі сучасного права [2, с. 153–175].

Слід зазначити, що всі існуючі галузі права в тій чи іншій мірі пов'язані з економічними процесами. Залежно від економічного орієнтування галузей національного права можна виділити: галузі права, що безпосередньо регулюють економічні питання (економічне право); галузі публічного права орієнтовані на управління економічними процесами суспільства; галузі права, зорієнтовані на захист інтересів особистості в економічній сфері в умовах ринкової економіки та глобалізації. Як пояснення слід вказати, що до першої групи галузей розглянутого типу відносяться галузі переважно і в цілому складаються з економіко-орієнтованих норм, метод безпосереднього регулювання яких є переважаючим. До другої групи — галузі, в яких економіко-орієнтовані норми виконують другорядну роль і надають в більшості своїй опосередкований вплив на економічні відносини. Відмінною рисою галузей третьої групи є функція інтересів суб'єктів в економічній сфері.

Сенс такого поділу полягає не тільки в тому, щоб виділити галузі права, що регулюють публічні та приватні інтереси особистості в умовах ринку, а так само мають пряме відношення до економіки, а в тому, щоб у всіх галузях права висловити економіко-правове значення громадської та приватної користі в їх взаємоузгодженій єдності.

Поряд з виділенням типу економіко-орієнтованих галузей права в літературі зустрічається вказівка на галузь економічного права. Зокрема такий елемент виділяється в структурі міжнародного публічного права [3, с. 416].

Вважаємо, що дані категорії слід розрізняти і для характеристики типу галузей більш прийнятним вважаємо термін економіко-орієнтовані галузі.

Першочерговим тенденцією розвитку типу економіко-орієнтованих галузей права можна вважати прагнення економічної сфери суспільних

відносин до інтеграції, наслідком якої, почали з'являтися процеси глобалізації.

Комплексні галузі права — тип, представлений сукупністю галузей права, що регулюють суспільні відносини, що складаються в різних сферах життєдіяльності суспільства, по об'єднані за особливим функціональним призначенням (інформаційне право, колізійне право, права людини як галузь права та ін.)

Даний тип галузей права виділяв С. С. Алексєєв, розглядаючи його в співвідношень з профілюючими та спеціальними галузями права [1, с. 66–69]. Крім своєрідного способу утворення комплексні галузі відрізняються від традиційних галузей права методикою та особливостями організації предмета правового регулювання. У зв'язку, з чим даний тип галузей права слід розглядати і в співвідношенні з інтегруючими і предметними типами галузей права.

Комплексний тип галузей права поки ще не отримав визнання, причина цього — спірність існування, а також природа комплексної галузі. Думки вчених стосовно даної проблеми прямо протилежні один одному. Одні вважають, що комплексні галузі права не існують, інші відстоюють їх існування. Підводячи підсумок, можна зробити висновок: процеси еволюційного розвитку, які відбуваються в суспільстві, дозволяють виділити нові типи галузей права: соціальне право, комплексні, економіко-орієнтовані галузі права, які перебуваючи в діалектичній єдності з традиційними типами галузей права сприяють поданням системи права у вигляді динамічно, об'єктивно обумовленої системою суспільних відносин ієрархічної будови права.

З урахуванням існуючих підходів до розуміння галузі права та її ознак, уявлення новацій у типологізації галузей права можливе з таких підстав:

– за методикою і особливостям організації предмета правового регулювання: інтегруючі, комплексні, предметні галузі права;

– за способом утворення: профілюючі (базові, основні), комплексні, спеціальні галузі права;

– по інтересу і методу правового регулювання: публічне, приватне, соціальне право;

– за способом функціонування: автономні (матеріально-процесуальні галузі права) і залежні (суто матеріальні і чисто процесуальні галузі права) типи галузей права;

– залежно від економічного орієнтування: економічне право; галузі публічного права, орієнтовані на управління економічними процесами суспільства; галузі права, зорієнтовані на захист інтересів особистості в економічній сфері в умовах глобалізації.

Останнім часом позначився ще один підхід в основу якого покладені спеціальні інтереси суб'єкта (права людини, гуманітарне право, регіональне право тощо). Однак даний критерій більшою мірою тяжіє до визначення галузей законодавства.

Список використаних джерел

1. Алексеев С. С. Восхождение к праву. Поиски и решения / С. С. Алексеев. — М. : НОРМА, 2001.
2. Дудченко В. В. Система источников украинского права / В. В. Дудченко // Введение в украинское право. — 2009.
3. Международное право: Учеб.изд. 2-е, доп. и перераб. / отв. ред. Ю. М. Колосов, В. И. Кузнецов. — М.: Междунар.отношения, 1998.
4. Сорокин В.Д, Правовое регулирование: Предмет, метод, процесс (макроуровень) /В,Д. Сорокин. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2003.

ОПАЛЕНКО Д. А.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
здобувач кафедри загальнотеоретичної юриспруденції

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ПОДІЛУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Історики та соціологи, економісти і юристи — констатують соціальну обумовленість держави і права, їх історичне виникнення на певному етапі соціального розвитку і наступні зміни під впливом всієї сукупності факторів суспільного життя. При цьому неодмінним і домінуючим засобом розвитку і суспільного буття держави і права виступає соціальна інституціоналізація, тобто існування у формі історично визначених інститутів: норм, галузей, юридичних конструкцій, органів держави, громадських спілок і т. ін. Сама ж інституціоналізація виглядає як специфічна загальна закономірність виникнення, розвитку і функціонування всіх явищ державно-правового життя. Звідси виникає необхідність провести аналіз процесу державно-правової інституціоналізації та виявити внутрішню логіку її соціального опредмечування.

Інституціоналізаційний підхід у юриспруденції базується на ідеях правової соціології, що представлені в роботах Ж. Гурвіча, П. Сорокіна, Е. Дюркгейма та інших авторів.

Загалом, на думку М. М. Вопленко, інституціоналізація у сфері держави і права може бути визначена як процес офіційного нормативного закріплення соціальних інтересів та ідей або як перетворення державно-правових явищ в щвиступають: усвідомлення соціального інтересу, його відображення в інституційній ідеї, офіційне санкціонування інституту, його апробація в правовій свідомості та юридичній практиці. Інституціональний підхід дає реальну можливість теоретичного осмислення багатьох класичних та новітніх проблем держави і права, причому з використанням вже наявних наукових досягнень соціології, політології, економічної науки [1, с. 21].

Дослідженням соціальних інститутів взагалі та інститутів держави зокрема займаються представники різних гуманітарних наук. Існує думка, що поняття інститут використовується в політології для найбільш повної і точної характеристики елементів політичної системи суспільства. Вивчення політичних інститутів займає одне з провідних місць в дослідженнях політологів. Поняття інститут також досить широко використовується в соціології для характеристики певних суспільних установ, що впливають на соціальну дійсність того чи іншого суспільства.

Дослідження категорії «інститут держави» пов'язане з переходом до питання підвищення ефективності дії всього механізму держави. Є необхідність не зводити складові механізму держави до органів держави, оскільки його функціонування було б, зокрема, неможливе без таких інститутів держави, як надзвичайний стан, вибори, референдум. Основною заслугою інституціоналістів є теоретичне обґрунтування існування в рамках суспільства елементів, які є більшим, ніж проста сукупність індивідів.

Інституціоналісти (Т. Веблен, М. Оріу, Ж. Ренар, А. Грачі, М. Прело та ін.) під політичними інститутами розуміють групи людей, об'єднаних якою-небудь ідеєю, почуттям солідарності для виконання певних функцій. Т. Парсонс і П. Хортон трактують політичні інститути як систему ролей, організовану систему поведінки і політичних відносин. Р. Кеніг під політичними інститутами розуміє систему норм, що регулюють поведінку людини в політичній сфері.

Обґрунтовуючи свою концепцію, інституціоналісти вказували, що спочатку суб'єктами владних відносин були тільки індивід і держава. Починаючи з епохи буржуазних революцій у владні від носини стали включатися також різноманітні асоціації. Щось схоже відбувалося і з державною владою. Якщо спочатку державна влада виступала як влада однієї особи (монарха, вождя) або групи осіб (аристократія), то з розвитком суспільства влада з особистої перетворилася на інституційну. Даний процес отримав назву ін ституціоналізація.

У процесі інституціоналізації деякі інститути політичної системи мають інституційне вираження в рамках держави. Так, кожен соціальний інститут характеризується наявністю мети своєї діяльності, відповідними функціями, що забезпечують досягнення такої мети, набором соціальних позицій і ролей.

Якщо звертатися до витоків інституційної теорії, то слід зазначити, що в юриспруденції основи цієї теорії були закладені відомим французьким адміністративістом, деканом факультету права Тулузького університету Морісом Оріу (1856–1929). Концепцію інституту він висунув ще в 1906 р., але найбільш повне вираження вона знайшла в його роботі «Теорія інституту і її основи. Нариси соціального віталізму» (1925).

Інституціоналізм виходить з того факту, що існуючі в кожному суспільстві колективи, такі як сім'я, робочий колектив та інші колективи, що організовані в ім'я задоволення розумових та інших запитів, слід сприймати установами інтегративними, тобто такими, що забезпечують згуртування суспільства в націю-державу. При цьому інтегративна роль кожного колективу виконується ним разом з виконанням тієї ролі, яка пов'язана з вигодою для нього самого [2, с. 43].

Взагалі дослідження інституціонально-функціональних характеристик державної влади має як теоретичну, так й практичну цінність, оскільки останні не тількт уточнюють, конкретизують соціальну сутність, роль та значення державної влади, характер діяльності механізму держави, але й відображає її різні напрямки, пріоритети функціонування та різнобічні види діяльності. Однак тут слід зробити ряд важливих теоретико-методологічних зауважень. По-перше, саме інститут і функція пов'язані між собою. Інститут як стійка соціально-культурна форма взаємодії людей у різних сферах (політичній, економічній, культурній, соціальній, юридичній та інших) завжди спрямований на реалізацію визначенної «життєво важливої функції» (Б. Маліновський). Тому аналіз функцій та інститутів повинен представляти собою «єдиний системний процес» (Р. Мертон), тому що будь-яке суспільство інституціонально і функціонально єдині.

З цього приводу, слід зазначити, що інституціональність та функціональність державної влади — це необхідні ознаки існування та умови її стабільного функціонування в суспільстві. Тобто, інституціональність та функціональність державної влади представляє собою ті соціально-культурні та політико-правові форми, які потребує її "соціальна репрезентація" та відтворення у системі суспільних відносин.

По-друге, у політичній, юридичній та соціологічній науках функції державної влади взагалі не розглядаються, оскільки проблематику функцій державної влади прийнято вважати різновидом питання про форми та напрямки діяльності держави [3, с. 80–81].

Оскільки політичний процес розвивався в основному в межах чинної Конституції, поступово відбувається інституціоналізація поділу влади. Цей принцип поділяється основними політичними силами у країні, підтримуються формально-правові рамки його здійснення. Водночас необхідно враховувати, що виникають і оформлюються різні неформальні практики, які сприяють цій інституціалізації. На сьогодні інституціалізація поділу влади в Україні відбувається в особливих умовах прояву двох ключових тенденцій.

По-перше, тенденція в напрямі подальшого посилення президентського авторитаризму в системі влади в цілому, що на практиці може означати зміцнення традиції моноцентризму влади, разом зі скороченням можливостей реального політичного впливу парламенту і незалежного суду. У цьому напрямі бачиться реалізація сценарію подальшого

розвитку авторитарних тенденцій, консервуючих нинішній стан партійної системи країни, виборчого законодавства та політичної практики обмеженої конкуренції.

По-друге, залишається вірогідною перспектива розвитку всієї політичної системи в бік зміцнення реальної "біцентричності" виконавчої влади, коли поряд із сильним президентом співіснує відносно незалежний у виборі політичного курсу, з опертям на парламентську більшість Кабінет Міністрів України. Такий тренд є можливим за умови динамічного і поступального розвитку всіх інститутів політичного представництва інтересів і розвитку конкуренції.

Список використаних джерел

1. Вопленко Н. Н. Институционализация как закономерность государственно-правовой жизни / Н. Н. Вопленко, Ю. Ю. Ветютнев //Правовая политика и правовая жизнь. — 2004. — № 3. — (21–31).
2. Воротилин Е. А. Онтология права в теории институционализма / Е. А. Воротилин // Правоведение. — 1990. — № 5.
3. Мамычев А. Ю., Самойлова И. В. Функциональные и институциональные свойства государственной власти / А. Ю. Мамычев, И. В. Самойлова // Философия права. — 2012. — № 4 (53).

ЗАВАЛЬНЮК І. В.

здобувач кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету «Одеська юридична академія»,
суддя Одеського окружного адміністративного суду

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ СТОРІН У СПРАВАХ, ЩО РОЗГЛЯДАЮТЬСЯ У ФОРМІ СКОРОЧЕНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Ефективність системи правосуддя країни визначається багатьма чинниками серед яких вагоме місце посідає варіативність і гнучкість процесуальної форми, швидкість і простота судових процедур, модель яких передбачає збереження їх базових властивостей: стабільності, юридичної визначеності, структурованості і послідовності, офіційності тощо. Розвиток спрощених проваджень в адміністративному судочинстві відбувається в руслі загальних тенденцій європейського правового простору [2] і цілком відповідає потребам оновлення вітчизняного процесуального законодавства, адже забезпечує можливість повною мірою захистити порушені права та інтереси учасників публічно-правових відносин у стислі строки, запобігаючи різного роду зловживань з боку протилежної сторони, не зацікавленої у такому відновленні прав.

З прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [3] введено скорочене провадження, яке значно розширено випадки розгляду справ у порядку письмового провадження — тобто розгляд і вирішення адміністративних справ без виклику осіб, які беруть участь у справі, та проведення судового засідання на основі наявних у суду матеріалів. Передбачені процесуальним законодавством умови для оперативного захисту та відновлення порушених прав у найкоротші терміни, тим не менш потребують ретельного вивчення на предмет дотримання ключових процесуальних прав сторін адміністративного судочинства. Коли мова заходить про спрощення судової процедури, що зачіпає такі непорушні принципи судочинства та загальні умови судового розгляду, як змагальність, офіційне з'ясування обставин справи, забезпечення права на захист, безпосередність дослідження усіх доказів, межі судового розгляду, завжди необхідно пам'ятати про головну умову — це неодмінне збереження усіх процесуальних гарантій. Відтак, питання визначення особливостей процесуального статусу сторін при розгляді справи в порядку скороченого провадження дозволить виявити потенційні ризики застосування такої форми провадження і дотриматися основних процесуальних гарантій зацікавлених осіб.

Права й обов'язки позивача і відповідача в адміністративному процесі варто розглядати як закріплені процесуальним законодавством власні правові можливості та зобов'язання діяти належним чином стосовно інших учасників адміністративного процесу з метою захисту, відновлення суб'єктивних публічних прав, свобод та інтересів [4, с. 72]. Для спрощеного судочинства характерним є подвійний підхід: 1) можливість поступитися низкою процесуальних дій, які гарантують збереження усіх належних учасникам процесу прав і свобод; 2) спроба дотримуватися при цьому принципів рівності і справедливості, а також принципу змагальності, який найбільшою мірою страждає при застосуванні спрощеної форми судочинства.

Важливою особливістю процесуального статусу сторін у спрощеному провадженні є обмеженість змагальних прав. Питання дотримання балансу між спрощенням процесуальної форми та дотриманням таких основоположних прав учасників публічно-правових відносин, як право участі у судових засіданнях, право щодо контролю за фіксуванням адміністративного процесу тощо. Звісно, у разі розгляду і вирішення адміністративних справ без участі осіб, які беруть участь у справі, та проведення судового засідання на основі наявних у суду матеріалів, такі права особи, як знати про дату, час і місце судового розгляду справи; про всі судові рішення, які ухвалюються у справі; право знайомитися з матеріалами справи; заявляти клопотання і відводи; давати письмові пояснення, доводи та заперечення; подавати докази; робити із матеріалів справи виписки, знімати копії з матеріалів справи; одержувати копії судових рішень; оскаржувати судові рішення, порушуватися не будуть.

У той же час, ускладнюється забезпечення такими правами під час застосування спрощених форм адміністративного судочинства, як давати усні пояснення, доводи та заперечення; брати участь у дослідженні доказів; висловлювати свою думку з питань, які виникають під час розгляду справи; задавати питання іншим учасникам процесу; знайомитися із технічним записом та журналом судового засідання і подавати письмові зауваження до них. Практична реалізація зазначених прав, визначених ч. 3 ст. 49 КАС України [1] у цих випадках буде неможливою.

Специфіка спрощеного провадження обумовлює і обмеження низки диспозитивних прав сторін процесу, зокрема, у можливості вибору форми провадження, а також у праві на примирення, визнання позову та відмови від позову на стадії судового розгляду справи, оскільки її швидкоплинність унеможливлює своєчасне донесення цього рішення до суду.

Ступінь залученості сторін адміністративного судочинства у визначення процесуальної форми розгляду їхньої справи є одним із важливих аспектів формування процесуального їхнього статусу у скороченому провадженн. На наше переконання, право сторін обирати спрощене провадження як процесуальну форму розгляду і вирішення справи, є важливим доповненням їх процесуальний статус. Це право слід віднести до групи диспозитивних прав. Водночас, воно не є абсолютним і може обмежуватися судом у випадках, передбачених законом, або виходячи з наявності або відсутності об'єктивних умов застосування спрощеної процесуальної форми.

Окрім того, слід врахувати, що в особливому (непозовному) провадженні як різновиді спрощеного провадження звужено можливість обрання способу захисту порушеного права позивачем, оскільки їх чітко визначено КАС України, а зміна тягне за собою повернення в ординарну позовну форму.

Література

1. Кодекс адміністративного судочинства: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15
2. Конвенція про захист прав і основних свобод людини (з поправками) Рим. 04.11.1950 р.: Закон України від 17.07.1997 р. № 475/97– ВР. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 р. № 2453-VI. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2453-17
4. Топор І.В. Теоретико-правова характеристика процесуального статусу сторін в адміністративному судочинстві: дис. ... канд.. юрид. наук. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2014. 226 с. URL: http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/2103

ЗМІСТ

Привітання президента Національного університету
«Одеська юридична академія» С. В. Ківалова 3

Розділ I
ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ

Ивакин А. А.
Лев Толстой и Николай Фёдоров о праве человека на бессмертие 6

Капустіна Н. Б.
Етико-політичні погляди Сократа 8

Шамша І. В.
Філософський зміст предметної зацікавленості професійної
етики юриста 11

Матюшина И. И.
Методологические принципы интерпретации в философии
Э. Бетти 13

Никитченко О. Е.
Консюмерізм і релігія 16

Палий О. Н.
Роль философских категорий в осознании правовых проблем 18

Алікберов Р. Д.
Соціокультурна ідентичність: соціально-філософський аналіз 20

Розділ II
АКТУАЛЬНІ ГРАНІ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Підрозділ II.1
МІСЬКА ПРАВОВА СИСТЕМА В ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Оборотов Ю. Н.
Динамика правового пространства 23

Ударцев С. Ф.
Сильное государство: общие ориентиры и ограничения 27

Oborotov I.
Akribeia and Oeconomy as the Methods of Legal Regulation
in Canon Law 29

Заморська Л. І.
Нормативні властивості правового інституту як елементу системи
сучасного права 32

Мельничук О. С.
Колективні суб'єкти міської правової системи 34

Горобець К. В.
Функціональне розуміння верховенства права у теорії
міжнародного права 37

Хижняк Ю. В.
Специфічний правовий простір міста-фортеці Коулун 39

Арнаутова Л. П.
А. В. Сурилов об организующей роли градоначальников Одессы . . . 42

Підрозділ ІІ.2
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА

Овчинникова А. П.
Антропологический поворот в постижении правовой культуры 45

Завальнюк В. В.
Антропологічні витоки ефективності норм права 47

Дудченко В. В.
До питання про емотивну природу права 50

Крестовська Н. М.
Загальний та спеціальний ювенальний статус 53

Тищенко Ю. В.
Рациональные и нерациональные компоненты в структуре
правового мифа 55

Кравченко С. П.
Лингвистический инструментарий общетеоретической
юриспруденции 58

Юдін З. М.
Ідея договору у досократівській давньогрецькій філософії 60

Чувакова А. М.
Пробельность права как вид аномалий в праве 63

Рязанов М. Ю.
Трансляция права и правовое наследие 65

Дзевелюк А. В.
Розвиток проблем загальної теорії права представниками одеської школи права в другій половині XIX — початку XX ст. 68

Бальжик И. А.
Значение диптиха в православной церкви 70

Цуркан-Сайфуліна Ю. В.
Правовий інструменталізм та зміст права 72

Батан Ю. Д.
Загальнотеоретична юриспруденція як фундаментальна юридична дисципліна 75

Кізлов С. А.
Правова акультурація як категорія загальнотеоретичної юриспруденції 77

Мельник К. П.
Разграничение частного и публичного права как проявление дихотомии в правовой сфере 80

Хряпченко В. П.
Комплексні галузі права в різомній моделі системи права 82

Бондаренко А. І.
Права людини в реалізації правозахисної функції 85

Павлова М. А.
Співвідношення преюдиції з суміжними правовими інститутами . . . 87

Підрозділ ІІ.3
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Богуцький П. П.
Інституціональне забезпечення мілітарних правових систем 90

Кормич А. І.
Внесок Києво-Могилянської академії у продукування державотворчих ідей в Україні XVII–XVIII століть 92

Джураєва О. О.
Особливості реалізації економічної функції держави в умовах глобалізації 95

Скуріхін С. М.
Правова культура військовослужбовців у функціональному ракурсі 97

Ковбасюк С. В.
Институциональные начала современного государства 100

Мисак О. І.
Юридична відповідальність: сучасні тенденції та погляди 102

Серебро М. В.
Інструментальна цінність механізму сучасної держави 105

Дзевелюк М. В.
Еволюція функцій сучасної держави 107

Федоров В. А.
Управління зовнішнім державним боргом суверенної України 109

Lodzhuk M.
Legal Clinics in Ukraine: Current State and Prospect of Development . . . 112

Пісов М. П.
Корупція як одна із загроз національному правопорядку України 115

Грігорова Г. Л.
Щодо комплесного характеру інституту ювенальної відповідальності 118

Сельська В. В.
Підстави та умови субсидіарної юридичної відповідальності 120

Кіндюк К. Б.
Внесок М. М. Гернета у формування радянської школи соціології кримінального права 123

Журенок Т. В.
Легалізація неурядової організації як юридичний факт 125

Положешний А. М.
Засоби комунікації у процесі правового забезпечення сталого розвитку України 128

Коротя А. М.
Правове регулювання статусу дружинників у Київській Русі 130

Золотарьова А. О.
Правова регламентація охорони природи в постановах Уряду УРСР 1949 та 1958 рр. 133

Розділ ІІІ
ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

Аніщук Н. В.
Жінки в адвокатурі країн традиційно-етичного права: історичний екскурс 136

Аракелян М. Р.
Эффективность правозащитной системы — фактор усиления евроинтеграционных процессов в Украине 138

Василенко А. М.
Купівля-продаж нерухомого майна: деякі компаративістські історико-правові аспекти 140

Горяга О. В.
Вплив Зборівського договору 1649 р. на формування міжнародної правосуб'єктності України-гетьманщини та його значення 143

Гриб А. М.
Примирення в праві литовсько-польської доби, його реалізація та особливі форми 145

Долматов І. В.
Правове регламентування вірменських громад на українських землях (кінець XVIII — початок XX ст.) 148

Долматова Н. І.
«Оксамитові революції» в країнах Центрально-Східної Європи та їх правове значення 150

Єфремова Н. В.
Україно-Кримська угода 1692 р. та її значення в історії українського державотворення 153

Кацин М. Ю.
Історико-правова характеристика Договору про створення Південного-Німецького митного союзу 156

Корнієнко І. В.
Особливості праворозуміння Є. В. Васьковського 158

Остапенко Т. О.
Процес забезпечення цивільно-правових зобов'язань за статутом Великого Князівства Литовського 1588 р. 160

Попсуєнко Л. О.
До питання про передумови формування Римського імператорського законодавства про церкву 162

Шевчук-Бєла Я. В., Угненко Т. В.
Історико-правовий аналіз шляхів становлення і розвитку інституту народних засідателів Радянської України 165

Шершенькова В. А.
Зміни законодавств про військові злочини у Радянській Україні 30-х рр. XX ст. 168

Ткаля О. В.
Правові імунітети за часів Київської Русі 170

Громовий О. О.
Система злочинів проти моралі у джерелах канонічного права Київської Русі 173

Кириченко Д. Д.
Исторический процесс объединения государств в международные содружества и союзы в XX в. 175

Мальована Я. П.
Доктринальні основи формування ювенальної юстиції в Україні (XIX століття) 178

Цушко С. Є.
До питання генезису судового представництва в XVI ст. на українських землях 180

Яні К. С.
Політико-правова ідеологія за доби Івана Виговського як складова суспільної правосвідомості в Українській гетьманській державі 182

Розділ IV
ПОЛІТИЧНІ ТА СОЦІОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

Кормич Л. І.
Основні параметри оцінки євроінтеграційних стратегій України . . . 185

Вітман К. М.
Глокалізація як глобальна модель сучасних етнополітичних процесів 187

Яковлев Д. В.
Соціологічні дилеми теорії політичного вибору 190

Польовий М. А.
Деякі проблеми нейромережевого моделювання процесів міжнародного співробітництва 192

Сушко А. І.
Становлення міжкультурних зв'язків Україна — Кенія: підходи та перспективи 194

Пехник А. В.
Головні аспекти нордичної моделі гендерної рівності 197

Яценко М. А.
Рівні накопичення соціального капіталу 199

Милосердна І. М.
PR-технології в політиці 201

Краснопольська Т. М.
Інституційний механізм взаємодії держави та церкви в Україні 204

Каретная О. А.
Молодежь как социальная группа в современном обществе 206

Купцова І. І.
Окремі аспекти вітчизняного гендерного квотування у виборчому процесі 208

Кройтор А. В.
Політичний вибір гетьмана Б. Хмельницького 211

Гаджиєва Д. В.
Причини політичних транзитів в інтерпретації С. Хантінгтона 214

Дышлевой И. А.
Социальная востребованность прав человека 216

Завгородня Ю. В.
Роль інституту президента у вирішенні політичних конфліктів в Україні 218

Третьякова Т. М.
Компетентнісний підхід в освітньому процесі як фактор підвищення її якості 221

Можарова К. П.
Політична криза в Україні на початку 2016 року: генеза чи деструкція 223

Костенко В. О.
Міграційна криза ЄС: аналіз політики сьогодення 225

Феськов І. В.
Визначення поняття «гібридна війна» в політичній науці 228

Дзюбенко Ю. М.
Тенденції та загрози розвитку демократизації в країнах ПСЄ 230

Шанюк Є. О.
Антиглобалістський рух: загальна характеристика та особливості 231

Каравайцева О. В.
Проблеми представництва національних меншин в законодавчих органах влади на прикладі країн Балканського півострова 233

Наджат Серушт
Влияние Иракского Курдистана на американо-турецкие отношения 236

Іванова А. В.
Погляди науковців на особливості прояву політичної толерантності у відносинах держава — людина 238

Денисова А. О.
Партійний дискурс в умовах інформаційного суспільства 240

Розділ V
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Крусян А. Р.
Мета та зміст сучасного етапу конституційної реформи в умовах євроінтеграції України 243

Афанасьєва М. В.
Конституційна природа правотворчого інтересу 245

Пережняк Б. А.
Євроінтеграційні процеси і особливості реформування і модернізації державної політики України в соціально-культурній (духовній) сфері 248

Мішина Н. В.
Право брати участь у місцевому самоврядуванні: поняття та структура 250

Михальов В. О.
Втілення ідеї визнання людини як фундаментальної категорії сучасної європейської конституціоналістики у Конституції України 252

Езеров А. А.
Конституционалистика в системе гуманитарного знания 255

Гараджаев Д. Я.
К вопросу о конституционном праве ЕС 257

Олькіна О. В.
Державний суверинітет як елемент конституційно-правового статусу Української держави 260

Барський В. Р.
Щодо питання про ерозію конституційної юрисдикції 262

Терлецький Д. С.
Стандарти здійснення права на свободу думки і слова в практиці Європейського суду з прав людини 265

Крилов Ю. В.
Формування матеріально-технічних умов проведення місцевих виборів в Україні 267

Бальцій Ю. Ю.
Реформування місцевого самоврядування України в умовах євроінтеграційних процесів 270

Сон С. С.
Люстрація та відставка як способи припинення повноважень посадової особи: порівняльно-правове дослідження 272

Панасюк В. М.
Молодіжні об'єднання як інститути громадянського суспільства та суб'єкти реалізації державної молодіжної політики 275

Назарко А. Т.
Проблеми конституційно-правової інституціоналізації міських агломерацій в Україні 277

Кулі-Іванченко К. К.
Європейський принцип субсидіарності в контексті реалізації соціального замовлення в Україні 280

Волкова Д. Є.
Дослідження громадських організацій в Україні (практичні та навчальні видання) 282

Салей М. І.
Конституційна аксіологія як новітній напрям конституційно-правових досліджень 285

Лазаренко С. В.
Сучасний етап конституційних перетворень 287

Бондар М. Ю.
Правові засади конституційних референдумів в країнах Європейського Союзу 290

Коваленко Р. О.
Фінансування передвиборної агітації на виборах Президента США і України 292

Средницька І. Ю.
Народна законодавча ініціатива: проблеми впровадження в Україні 294

Китайка О. В.
Функціонування Уповноваженого Президента України з прав дитини 296

Дрок І. М.
Стратегічні напрями реформування судоустрою і судочинства в сучасних євроінтеграційних умовах 299

Швець А. І.
Форми безпосередньої участі депутатів місцевих рад у здійсненні міського самоврядування 301

Погібко О. І.
Державно-правові аспекти сучасного вектору розвитку військового формування України 304

Чапля О. В.
Муніципальне управління у США 306

Линдюк С. С.
Поняття регламенту місцевої ради 308

Розділ VI
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА

Пашковський М. І.
Уніфікація матеріального та процесуального права міжнародних кримінальних судів та трибуналів ad hoc 311

Зелінська Н. А.
Євроінтеграційні процеси в сфері транснаціонального кримінального права 313

Андрейченко С. С.
Питання атрибуції в контексті екстериторіального застосування Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 315

Мануїлова К. В.
Відповідальність за завдання прямої шкоди згідно з регламентом Рим II 318

Бєлогубова О. О.
Поняття та особливості міжнародного приватного трудового права 321

Плотніков О. В.
До питання про необхідність впровадження в Україні концепції перехідної юстиції 322

Грушко М. В.
Звичаєве міжнародне гуманітарне право щодо захисту військовополонених 324

Камінський І. І.
Погроза силою як акт самооборони у міжнародному праві 327

Кузьмін Е. Е.
Деякі аспекти проблеми зовнішньої допомоги сторонам у внутрішніх збройних конфліктах 329

Любашенко В. І.
Позиція України щодо концепції «обов'язок захищати» 331

Мурзановська А. Г.
Етнічні чистки як міжнародний злочин — ідентифікація проблеми 334

Барцьось Г. В.
Імплементація положень конвенції ВООЗ проти тютюну в Україні 336

Орінда Е. Н.
Міжнародно-правове співробітництво у боротьбі з розповсюдженням епідемій на Африканському континенті 338

Фетисенко В. О.
Науковий прогрес та права людини 340

Синицин П. М.
Розмежування понять «конституційне провадження» і «конституційне судочинство» 343

Розділ VII
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА І ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВОЗНАВСТВА

Бехруз Х.
Сравнительное правоведение и унификация частного права 346

Дамирли М. А.
Выбор моделей сравниваемого исламского права как методологическая проблема 349

Василенко М. Д.
Внутрішній ринок як економічна основа ЄС в контексті особливостей правового режиму його діяльності 351

Сурілова О. О.
Системні підходи до охорони клімату в ЄС 353

Крывцова И. С.
Научная картина мира и правовая карта мира: роль методологических принципов в систематизации знаний 356

Селезньов В. Є.
Адаптація права України до права Європейського Союзу у сфері захисту прав людини 358

Чистякова Ю. В.
Експериментальне законодавство як спосіб підвищення якості правового регулювання в Україні 361

Шевченко-Бітенська О. В.
До питання необхідності дотримання положень Конвенції Ради Європи про захист дітей від експлуатації та сексуального насильства 363

Козловська З.-О. М.
Договір про асоціацію між Україною та ЄС: практичний аспект . . . 366

Харитонов Р. Ф.
Основные подходы к определению статуса отраслевой юридической компаративистики 368

Ромащенко В. А.
Європейські правові стандарти становлення інформаційного суспільства 370

Дороніна В. І.
Особливості та напрямки правового регулювання сектору малого та середнього бізнесу в ЄС 372

Ковальська В. В.
Інституційні аспекти організації спеціальних місій ЄС 375

Бакала А. А.
Міграційна криза в Європейському Союзі 377

Васько Є. А.
Права та обов'язки цивільних службовців Ради Європи 380

Жебровская К. А.
Правовые ценности в незападной правовой традиции 382

Кулиш С. В.
Концепции наказания в романской правовой системе (на примере Франции) 385

Розділ VIII
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МОРСЬКОЇ ТА МИТНОЇ ПОЛІТИКИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Кормич Б. А.
Передумови та процес міжнародної інтеграції митного права 388

Додін Є. В.
Правова природа відповідальності за порушення митних правил 390

Кузнецов С. А.
Правовые основания разработки и публичного обсуждения проекта концепции программы социального партнерства «Наш флот — нашим детям»: учебно-производственное судно 393

Аверочкіна Т. В.
Альтернативні реєстри суден: чи забезпечується головна мета реєстрації? 395

Серафимов В. В.
Правовий режим територіального моря КНР 397

Прокопенко В. В.
Визначення змісту термінів «загальна фактурна вартість», «сумарна фактурна вартість» 400

Федотов О. П.
Деякі питання видачі сертифікатів походження EUR.1. як підстави застосування автономних торговельних преференцій ЄС для України 402

Міщенко І. В.
Контроль за провадженням митної брокерської діяльності: проблеми правової регламентації 405

Сергєєв Ю. В.
Міжнародно-правові інструменти арешту морських суден та їх застосування в Україні 408

Карпенко Г. Л.
Застосування підходу державно-приватного партнерства у процесі створення «єдиного вікна» та системи портового співтовариства в Україні 411

Сергійчик В. О.
Основні міжнародно-правові акти у сфері охорони та захисту морського середовища 413

Nikisha D. O.
Shipping Law in Ukraine 417

Батанова Л. О.
Щодо поняття провадження у справах про порушення митних правил 420

Панфілова О. Є.
Бермудська угода 1946 року як крок з врегулювання питань повітряного транспорту у Європі 422

Коваль Н. О.
Діяльність Державної фіскальної служби України в забезпеченні митної безпеки 425

Попов О. В.
Стандартні умови праці в морському судноплавстві для України . . . 427

Хачатуров Б. Є.
Митне оформлення в суднобудуванні 429

Підпала І. В.
Вплив державної регуляторної політики на митну справу 432

Шевчук А. О.
Рамкові стандарти безпеки як ефективний інструмент спрощення митних процедур 435

Ivanova D. A.
Normative — Legal Regulation of the Cruising in the Conditions of the European Integration in Ukraine 437

Ільченко К. Р.
Митний контроль та митне оформлення продуктів морського та річкового промислу українського походження 439

Биков І. О.
Наближення митного законодавства України до стандартів Європейського Союзу 442

Брачук А. О.
Формування концепції сприяння законної торгівлі у міжнародних договорах з митних питань 444

Руденко І. І.
Особливості користування дипломатичними привілеями та імунітетами 447

Герман О. О.
Корпоративний аналіз питань митного контролю та митного оформлення товарів за товарними позиціями 8701–8707, 8711, 8716 УКТ ЗЕД, які ввозяться громадянами на митну територію України для вільного обігу 449

Споденюк А. С.
Нарахування обов'язкових платежів, що пов'язані з перетинанням митного кордону 452

Розділ IX
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ НА ІННОВАЦІЙНИХ ЗАСАДАХ

Подцерковний О. П.
Щодо вдосконалення правових засобів стимулювання експортоорієнтованої економіки в Україні 455

Кібік О. М.
Концептуальні засади формування експортної стратегії України . . . 458

Хаймінова Ю. В.
Реалізація експортного потенціалу України на азіатському ринку 460

Будурова І. М.
Торговельні обмеження на експорт українських товарів: основні напрями мінімізації втрат 463

Котлубай В. О.
Інструменти формування експортного потенціалу України 465

Ободовський Ю. В.
До питання про формування команди проекту при трансформації систем управління 468

Козолуп М. С.
Тлумачення терміну «послуга» у господарському законодавстві України 470

Згардан О. С.
Засади розвитку потенціалу експортоорієнтованих суб'єктів України 472

Розділ X
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Redina I. V.
Current Aspects of Foreign Economic Development of Ukraine 475

Примаченко І. Ф.
Про ефективність антимонопольно-конкурентного законодавства України 477

Штуца В. М.
Шляхи вирішення проблем державної підтримки інноваційного розвитку вітчизняної економіки 480

Бабенко В. А.
Державна політика щодо реформування системи охорони здоров'я в Україні 482

Розділ XI
ТРУДОВЕ ПРАВО ТА ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Чанишева Г. І.
Трудоправова відповідальність роботодавця: зміна концепції 485

Сирота І. М.
Пенсії та допомоги як соціальні гарантії матеріального забезпечення в сучасних умовах 488

Lagutina I. V.
The Impact of Long Working Hours on Employees' Health 491

Тарасенко В. С.
Міжнародні стандарти права на гідний життєвий рівень 493

Краснов Є. В.
Впровадження норм Конвенції міжнародної організації праці № 117 у вітчизняне законодавство як крок на шляху розбудови соціальної держави 495

Сорочишин М. В.
Участь вільно обраних представників працівників у погодженні актів роботодавця 498

Щукін О. С.
Деякі питання переукладення строкових трудових договорів 500

Римар Б. А.
Форма трудового договору у сучасному законодавстві про працю 503

Андронова В. А.
Співвідношення юридичного складу та складного юридичного факту в трудовому праві 506

Приміч Д. В.
Нарахування заробітної плати керівнику підприємства у випадку відсутності ведення господарської діяльності 508

Кайтанський О. С.
Правові аспекти забезпечення здорового способу життя дітей та молоді 511

Медвідь А. О.
Гарантії соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей у зв'язку із малозабезпеченістю 513

Бориченко К. В.
Право на допомогу у зв'язку з вагітністю і пологами в умовах євроінтерграції 516

Римар І. А.
Ознаки індивідуальних трудових правовідносин 519

Пожарова О. В.
Нічна праця жінок та використання їх праці на підземних роботах: акти МОП і законодавство України 521

Харитонова Л. І.
Спеціальні пенсії: реформування чи скасування? 524

Мартинюк В. Д.
Правові аспекти діяльності роботодавців щодо організації професійного навчання працівників 527

Бородкін М. В.
Підстави виникнення правовідносин із недержавного соціального забезпечення 529

Наньєва М. І.
Щодо законодавчого закріплення змісту трудового договору 532

Пазій Е. В.
Територіальна угода як акт соціального діалогу 534

Шишлюк В. Р.
Співвідношення понять «анулювання трудового договору» та «припинення трудових відносин» в проекті Трудового кодексу України 537

Розділ XII
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

Каракаш І. І.
Набуття і реалізація права на земельну ділянку за давністю користування 540

Гавриш Н. С.
Правове регулювання ведення моніторингу ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення 543

Годованюк А. Й.
Зміни до Закону про фермерське господарство: передумови впровадження 545

Платонова Є. О.
Особливості правового регулювання використання прибудинкових територій 548

Степська О. В.
Щодо встановлення результатів земельних торгів 550

Чумаченко І. Є.
Форми державного контролю за використанням та охороною водних об'єктів 553

Юрескул В. О.
Щодо видів управління в галузі охорони навколишнього природного середовища 555

Григор'єва Х. А.
Правові аспекти приватного інвестування у створення сільськогосподарських кооперативів 557

Наконечний А. Б.
Примусове припинення прав на земельні ділянки з підстав, не передбачених земельним законодавством 560

Заверюха М. М.
Щодо застосування адміністративної відповідальності за порушення лісового законодавства 562

Караханян К. М.
Щодо позааукціонного надання земельних ділянок для оптових ринків сільськогосподарської продукції 565

Попова А. О.
Джерела забруднення земель та їх основні види 567

Розділ XIII
ІНФОРМАТИЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА ТА ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ

Задерейко А. В.
Problematic Aspects of Providing Information Sovereignty of the State And Ways of its Realization in Ukraine 570

Трофименко О. Г.
Аналіз законодавчої бази щодо впровадження електронного врядування в Україні 572

Логінова Н. І.
Правові основи кібербезпеки в Україні 575

Козін О. Б.
Механізми захисту авторських прав в мережі Інтернет 577

Чанышев Р. И.
Технологии Big Data и проблема защиты персональных данных . . . 580

Розділ XIV
ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ ЛІНГВІСТИКИ, ПЕРЕКЛАДУ ТА ПЕДАГОГІКИ

Юлинецкая Ю. В.
Иерархическая организация информационных блоков МНПА 583

Варєшкіна Н. В.
Комунікативна компетентність чи комунікативна компетенція? . . . 585

Mykhailiuk N.
The Linguistics and Cybercrimes: Current Challenges and Perspectives 588

Нижникова Л. В.
Специфика актуализации текстовых категорий в эпистолярном тексте 590

Balabukha K. V.
Experiential Language Learning in Legal Training 593

Ладыненко А. П.
Процессы гибридизации в разносистемных языках 596

Полякова Г. П.
Моделювання лінгвоосвітнього процесу в системі вищої професійної освіти 598

Митькина Е. Н.
Информативно-ассоциативный потенциал неофициальных наименований городов в современной лингвистике 600

Розділ XV
КОНТРАСТИВНА ЮРИДИЧНА ЛІНГВІСТИКА ТА ТИПОЛОГІЯ ЮРИДИЧНОГО ДИСКУРСУ

Петлюченко Н. В.
Инаугурационный дискурс Германии и Украины (контрастивный анализ) 603

Коваленко Н. О.
Германизмы в английском языке 605

Чернякова В. А.
Контрастивная специфика женского политического дискурса Испании, Латинской Америки и Украины (инструментальный анализ) 608

Grydiushko O. O.
Zu Fragen der Rechtförmlichkeit im Deutschen und Ukrainischen Diskurs 610

Пальцева В. В.
Различные аспекты перевода правовых европейских документов (на материале французского языка) 612

Розділ XVI
ДІЯЛЬНІСТЬ СУЧАСНИХ БІБЛІОТЕК У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Солодухіна М. М., Іванійчук Т. Ю.
Бібліотечний інформаційно-аналітичний процес при здійсненні ліцензування у ВНЗ 615

Дремлюга О. А.
Университетский институциональный репозитарий как механизм научной коммуникации 618

Богданович О. В.
Библиотека современной правовой мысли Украины (БСПМ) — база данных, созданная в НБ НУ ОЮА 620

Стефанчишена Т. М.
Компетентнісний підхід як основа професійного розвитку бібліотекаря 623

Зубченко Н. І.
Оприлюднення авторефератів та дисертацій у відкритому доступі як ознака прозорості наукових досліджень 626

Кузьмін Е. Е.
Щодо ролі вузівської бібліотеки у сучасному інформаційному просторі 628

Розділ XVII
ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Барабанова Н. Р.
Соціально-ділові комунікації в професійній сфері діяльності 631

Пархітько О. В.
Стереотипізація як метод засвоєння інформації про світ 633

Андрєєва О. С.
Реалії існування неетичного рекламного контенту в Україні: законодавчий аспект 636

Писаренко Л. М.
Особливості висвітлення політичної тематики в газеті «Слово» 638

Тімченко І. С.
Складові криміналістичної характеристики умисного випуску на ринок України небезпечної продукції (ст. 227 КК України) 640

Кірінко О. В.
Правове регулювання розміщення зовнішньої реклами в місті Одесі 644

Дуднік Р. М.
Теоретико-правовий аспект типологізації галузей українського права 646

Опаленко Д. А.
Теоретико-правовий аспект інституціоналізації поділу
державної влади 649

Завальнюк І. В.
Особливості процесуального статусу сторін у справах,
що розглядаються у формі скороченого провадження 652

П685 **Правові** та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса) : у 2 т. Т. 1 / відп. ред. М. В. Афанасьєва. — Одеса : Юридична література, 2016. — 680 с.

ISBN 978–966–419–261–0 (у 2 т.)
ISBN 978–966–419–262–7 (т. 1)

Перший том збірнику матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції» відображає результати філософських, політичних, соціологічних, загальнотеоретичних та історико-правових досліджень держави та права. Розглядаються актуальні проблеми міжнародного права, права Європейського союзу і порівняльного правознавства, сучасного конституціоналізму, морської та митної політики держави. Приділено увагу питанням трудового, земельного, аграрного та екологічного права, права соціального забезпечення. Аналізуються проблеми застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у правовій сфері.

Видання буде корисним для наукових працівників, викладачів, докторантів, аспірантів, студентів вищих юридичних навчальних закладів, юристів-практиків, а також для політологів та соціологів, які цікавляться особливостями правового розвитку сучасної України.

УДК 340(477)(063)
ББК 67(4Укр)я43

Наукове видання

ПРАВОВІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції

20 травня 2016 року
м. Одеса

У двох томах

Том 1

Українською, російською, англійською та німецькою мовами

Відповідальний редактор **М. В. Афанасьєва**

Технічний редактор *М. М. Бушин*
Дизайнер обкладинки *В. І. Костецький*

Формат 60х84/16. Ум. друк. арк. 39,53.
Тираж 282 прим. Зам. № 85 (16).

Видавництво і друкарня «Юридична література»
65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 7
Тел.: (048) 777-48-79, 728-75-45
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4284 від 23.03.2012 р.